

శ్రీః

తిరుమొ

తిరుమొగ్గివాయనమః

తిరుమొగ్గివాయనమః వైదిక సాంప్రదాయామః

తిరుమొగ్గివాయనమః

వైదిక సాంప్రదాయామః

సప్తకృతపితృమేధసా రాఖ్య ప్రశ్న వ్యాఖ్యానరూపం

శ్రీ సుధీవిలోచనం నామధర్మశాస్త్రమ్

తిరుమొగ్గివాయనమః వైదిక సాంప్రదాయామః

తిరుమొగ్గివాయనమః

వైదిక సాంప్రదాయామః

నానాదేశానీత ప్రాచీనానేక విద్యత్ప్రసక్త సాహాయకేన

సాహితీవిద్వానిత్యాఖ్యాత హాసననరసింహశాస్త్రిసాహాయ్యేనచ

యథామతి పరిశోధ్య పరిష్కృత్య

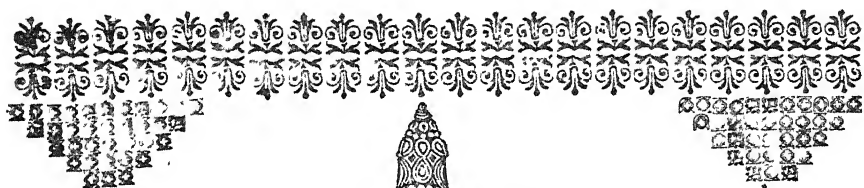
శ్రీమద్దేవీమొగ్గివాయనమః

విద్వానిత్యాఖ్యానమద్యక్షరశాలాయాం

ముద్రాపితం సద్విజయ తేజమామ్

ఇదానీమేతద్దేవీమొగ్గివాయనమః

సకలార్థం.

శ్రీ లక్ష్మీ వెంకటేశాయనమః.

ఓం నమో వేంకటేశాయనమః

సుధీవిలోచనస్థ విషయానుక్రమణికా.

పు	విషయాః	పు	విషయాః
౧	అనన్యభేషినిర్వచనమ్	౩౩	పాక్షాంతాంతిసేమ హిరణ్యశకలని
౪	సామయ్యుక్త రస స్వామాణికత్వమ్	౩౪	దాహనియమః (ధానమ్
౫	బ్రహ్మచిత్త్యశ్శసా	౩౬	పైతౌషస్థానం
౬	పరిభాషా	౩౭	శంసనం
౭	పాక్షాంతాయామప్రకారః	౩౮	సంగాహనం
౮	సంకల్పప్రకారః	౪౦	అదిత్యోపస్థానమ్
౯	సంకల్పచానియమః	౪౧	అనగాహనం
౧౦	చిత్తమేధప్రకారః	౪౨	పైశవహనాచానిష్కృతిః
౧౧	బ్రహ్మమేధః (ధానం	౪౩	యత్త్యనాథహారైశ్చ్యశ్చద్ధిః
౧౨	అప్రపన్నానాంబ్రహ్మమేధనిష్కమ్	౪౪	హిసవణోపస్థానం బిజ్జాత్వ
౧౩	బ్రహ్మమేధాహారః	౪౫	కాశోచమ్
౧౪	ముసుయోజనాపనాదికమ్	౪౬	నిహారైశ్చ్యతిగ్రహణ ఆశాదని
౧౫	ఖట్యాదిమదకేప్రాయశ్చిత్తమ్	౪౭	యమః
౧౬	కణామంత్రః	౪౮	హిసజాత్యైశ్చ్యదైహికే ప్రత్య
౧౭	మృత్యునంతరకియా	౪౯	వాయుః
౧౮	బ్రహ్మదేహికోపకృమః	౫౦	కన్యాదాలయోస్సంస్కారః
౧౯	సంకల్పప్రకారః	౫౧	దాహాననత్యాగానాంవిషయభే
౨౦	బేహసనాగ్నాహోమకృమః	౫౨	దెనవ్యవస్థా
౨౧	అనాహితాగ్నిపైతృనృ వపనని	౫౩	ఊర్ధ్వపనీతానాం పిశ్యమేధః
౨౨	అనందీవరుశ్రవణే (పేదః	౫౪	విధవావిధురానాంపిశ్యమేధః
౨౩	సంభారనయనకృమః	౫౫	సంకల్పచాలింగభేదః
౨౪	పేతనిహారణకృమః	౫౬	అగ్నిభేదః
౨౫	పర్వపితృప్రాయశ్చిత్తమ్	౫౭	పూర్వపత్నీమరణే బేహసనా
౨౬	నిహారనియమః	౫౮	గ్నీగ్నిహోత్రయోర్వికల్పః
౨౭	గ్రామభృతానమధ్యేశవాగ్ని	౫౯	రాత్రావపిదాహోదకవిధిః
౨౮	తనేపునఃకియా	౬౦	అహిదాహారాత్ప్రపేతకా
౨౯	అభ్యుద్యాదికృమః	౬౧	(గ్నీవిషయః
౩౦	చతుర్థాధ్వగమనేహనమ్	౬౨	నిందితశిష్యాదిమరణశాంతివిధిః
౩౧	దాహనదేశసమూజనాది	౬౩	అస్మాత్పాతనగంధుర్దామప్ర
౩౨	హస్తసంమూజనమ్	౬౪	వేదపాప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౩	అనువంగప్రకారః	౬౫	యోషితాంగ్రామప్రవేశానంతర

పు విషయాః

సు విషయాః

	మేవాసుగల్గియాశాంస్సానమ్		హైకాహంవిధిః
౫౨	పెరితన్నానెరిప్పణనిచెధః	౭.	అద్భుతకృమేపి పితృదీనాంసం
౫౩	స్నానానంతరవపనమ్		స్కారకాలః
౫౪	కినిష్టానాంసపిండానాంవపనం	౫౫	సంపత్సరాతికృమే పితృస్మృషా
౫౪	పెరిప్పల్వై అవస్యో కళావ్యా		మేవాహతఃకియా
	నాంపరిభాషా	౬౨	దుర్దరణకాలంత రెహాయశ్చి
౫౫	శాస్త్రదిరోధేశిష్టాచారస్యప్రా		త్రపూర్వకిక్రియా
	మాణ్యమ్	౭౩	దుష్కృతౌవివగ్నసద్యఃకియా
౬౦	స్వయాత్రవిదధావే	౭౪	వైధేహాయాదిమరణాహాయశ్చి
౬౧	క్రియాత్త్రైవిద్యమ్		త్రాధావః
౫౫	అధికారిభేదేగోత్రభేదః	౭౬	పునర్దాహానిమిత్రాని
౬౫	నిశాకృష్టపక్ష దక్షిణాయనాదౌ	౫౫	కృత్స్నినంచయేనపునర్దాహః
	మరణాహాయశ్చి త్తం	౭౭	అంగదాహవైకల్యే అమంత్యవ
౫౫	విద్విన్నేగ్నోఅగ్నిసిద్ధిప్రకారః		దాహే అస్యాగ్నిదాహేవాపు
౬౬	బొధాయనీయానాం విధురా		నర్దాహః
	గ్నిప్రకారః	౭౮	విదేశస్థపుత్రవిషయే
౫౫	పత్నీసన్నిధానేవృత్తినిధిః	౮౦	పునస్సాపిండ్యేపెరితబ్ధనిచెధః
౫౫	అగ్నిసంధానవిశేషః	౮౧	దశాహమధ్యేముఖ్య కర్తాగమే
౬౭	రజస్వలానూతికాగ్నిసంధానం		దాహంవిసాసర్వకియానుష్ఠానం
౬౮	శాఖాంతరవిధిగ్రహణప్రమాణం	౫౫	అగ్నిస్థౌరధ్యతరస్యవాలభా
౫౫	హాయశ్చిత్తపూర్వక క్రియాను		వేప్రతికృతిదాహః
	ష్ఠానమ్	౮౨	దాహాభావేఉదక దానాదాహః
౫౫	అత్తారూఢాగ్నిమరణే	౮౪	మాతాపితృదిసంసారరే బ్రహ్మ
౬౯	హోషితపిత్రాస్సంసారకాలః		చారిణఃపునరుపనయనాభావః
౫౫	కృతప్రేతకృత్యహోషితస్యాగమ	౮౫	గర్భవతస్సంస్కృత్వత్వేవిచేకః
	నైకతావ్యమ్	౫౫	పత్నావ్రతనుపనీతస్యచమంత్రా
౭౦	హోషితస్య పునర్వివాహే దా		చ్ఛారణాధికారః
	నాదినిషేధః	౮౬	ఏకవర్షస్యనుతస్య సంస్కారా
౫౫	బౌద్ధవైషిక శాలాతికృమే		నధికారః
	హాయశ్చిత్తమ్	౫౫	దీక్షామధ్యే పితృశౌచసంభవే
౭౦	శిశూనాంవర్ణవ్యవస్థయా త్యక్తి	౮౭	కర్తృకృమః

౬	౪ క్షయ	క్షయ్య	౨౮ ధర్మే	ధర్మే
౭	౧౩ అభో	అభో	౨౯ శక్తి	శక్తి
	౨౨ యివాంస	యివాంస	౩౦ అభ్య	అభ్య
౮	౨౩ యివాంస	యివాంస	౩౧ యివాంస	యివాంస
౧౦	విలాసనే	విలాసనే	౩౨ హామ	హామ
		వివరస్వత్య	౩౩ అభ్య	అభ్య
౧౧	౪ ఆశ్ర	ఆశ్ర	౩౪ సతన	సతన
౧౨	౧ పవా	తపవా	౩౫ ఏకోద్ధి	ఏకోద్ధి
	౨ ఇత	ఇతి		దాహతత్తదగ్నిర్దయః
	౧౩ భగవ	భగవ		పునర్దాహనిమిత్తానిచ
౧౪	౨౪ దత్వా	దత్వా	౩౬ క్షణోణం	క్షణోణం
		ఏవంసంస్కృతి	౩౭ హింస	హింస
౧౬	౪ ద్యమ	ద్యమ	౪౦ కామంత్ర	మంత్ర
౨౦	౨౨ హారే	హారే	౪౧ తాపిండ్యం	తాపిండ్యం
౨౪	౨౩ లక్ష్మి	లక్ష్మి	౪౨ జ్యేష్ఠ	జ్యేష్ఠ
౩౩	౧౦ క్రమసు	క్రమసు	౪౩ దక	దక
౩౪	౧౯ స్యాతి	స్యాతి	౪౪ అ	అ
౩౫	౨౪ శుక్రా	శుక్రా	౪౫ అర్థహ	ధృహి
౩౬	౧౨ కేవల	కేవల	౪౬ గత్య	ద్యుత్య
	౧౩ శబ్ద	శబ్ద	౪౭ అపర్య	ప్రత్య
౪౦	౨౪ వృద్ధా	దౌర్బల్య	౪౮ అర్హస్య	హస్య
౪౪	౧౦ ద్విగు	ద్విగు	౪౯ అర్హస్య	హస్య
౪౫	౧౦ విధః	విధః	౫౦ అర్హస్య	హస్య
౪౬	౧౪ సాః	సా	౫౧ అర్హస్య	హస్య
	౧౫ త్యథా	త్యథా	౫౨ తృతీయఖండే	చతుర్థఖండే
౪౮	౨౨ సుపవీ	సుపవీ	౫౩ సహ	పితౄస్సహ
౫౦	౨౩ ద్దోషం	ద్దోషం	౫౪ ధాయ	ధావ్య
౫౧	౧౪ వాయుః	వాయుః	౫౫ గుణ	క్షణం
౫౩	౨౪ కనిష్ఠా	కనిష్ఠా	౫౬ త్యథా	త్యథా
౫౪	౧౪ ప్రవృ	ప్రవృ	౫౭ అశాన	శాన
౫౫	౧౪ తంత్ర	తంత్ర	౫౮ మిషతిపవ	పంచమిప

శుద్ధివిలొచనస్థవిషయానుకరణణికా

పు	విషయాః	పు	విషయాః
౧౩౧	ఉడుకి దానివిధిః	౧౪౯	శాఖాంతరిషిధ్యగృహణానజ్ఞా
౧౩౩	సంస్కర్తు స్సమానోదకస్యచ స్వాశోచకాలాతిక్రమేకర్తవ్యవి	౧౫౦	ప్రేతశరీరోత్పత్తికముః దశమపిండదానాత్వాగ్రహవ్య
౧౩౪	పిండదానప్రకారః (ధిః)		భూతలంః
౧౩౬	ఏకోత్తరస్య చ్చిశ్శాస్త్రమ్	౧౫౧	వవనానంతరమేవశాంతికమక
౧౩౭	అసంస్కర్తాః క్షౌం సపిందా నానసమానోదకానాంచ ఉద	౧౫౩	జ్ఞాతినాంపితృశ్చ సన్తే నిషిద్ధ మసాద్యనచేషాతిత్కాలే
౧౩౮	కదానవివాధికారః	౧౫౬	జ్ఞాతినాంపితృశ్చదశమాహవివ వపనమ్
౧౩౯	నవశాస్త్రకాలః		
౧౪౦	ప్రేతాప్యాయనాథాంశిక్వేఉద కపాత్యస్తావనమ్	౧౫౭	పత్యోగ్యరస్యతదిస్యాః పగసచ వపనవ్యనస్థా
౧౪౧	పిండదానేవ్యవ్యనియమః	౧౫౮	శాంతిక రప్రయోగః
౧౪౨	వాసఆదివివధ్యయేకతవ్యమ్	౧౫౯	మృతాకార్యవిశేషశ్రీవచన
౧౪౩	దశాహమధ్యసంక్రాంతి దన్య యోన్యంభవే	౧౬౦	స్యపామాన్యమ్
౧౪౪	దశాహమధ్య సంఘయనామా ధ్వంపిత్యోమృతశోవణే	౧౬౧	మాసికకాలః
౧౪౫	కృతే దశాహకృత్య ఏకాదశా హేళ్యవణే	౧౬౨	సాక్షిర్నాసిక కాలవిశేషః తైఃపక్షిక కాలః
౧౪౬	అకృతేదశాహకృత్య ఏకాదశా హేళ్యవణే	౧౬౩	ఉపసంహారాని పాప్యకైకాద్విప్రవ్యనస్థా
౧౪౭	దశాహంతరనెకేషాం దాహే పూర్వైవోదకాదినమావనం	౧౬౪	అశౌచాద్యంతరికమాసికే అశౌచాంతరితాబ్ధికే
౧౪౮	పిత్తివిషయేసమావననిషేధః	౧౬౫	అంత్యశ్శాస్త్రాంత్యశౌచాభావః సంభవిష్యత్వాశౌచే శాస్త్రద్రవ్య కారః
౧౪౯	దశాహంతర్నాతా పిత్యోర్దాహే మాతుస్సమావనంనపితృః (త్రిం	౧౬౬	అతిక్యాంతాశౌచేసమ్మర్కా శౌచేచక్రియాద్యన్యస్త్రిపుత్యా
౧౫౦	బాలమరణేపిత్యోస్సంస్కర్త్యా కృతచౌళైతివర్ణవా మృతేజ్ఞా	౧౬౭	దీనామాశౌచాభావః దాహకనస్వదేయమంతరితం
౧౫౧	తినామదకదానమ్	౧౬౮	శాస్త్రదావాదశాహవివకార్యమ్ దావాదశాహసాపిండ్యే యోదశా నాంద్యిరావృత్తిః
౧౫౨	పంచమాద్రాపిసంచయనాది		
౧౫౩	అస్యాసవాదః		

పుట పక్షి అశుద్ధు

శుద్ధు పుట పక్షి అశుద్ధు

శుద్ధు

౬	౪ క్రయ	క్రయ	౨౮ ధమే	ధమే
౭	౧౩ అభో	అభో	౧౪ శక్తే	శక్తే
	౨౨ యువాంస	యువాంస	౧౯ అద్భా	అద్భా
౯	౨౫ యువాంస	యువాంస	౧౯ పయమా	యమా
౧౦	విలాసనే	విలాసనే	౨ హమా	హమా
	వివంసస్వశ్చ	వివంసస్వశ్చ	౨ అద్భా	అద్భా
౧౧	౪ ఆత్మ	ఆత్మ	౧౨ తన	తన
౧౨	౧ పవా	తపవా	౨౨ పవోద్ధి	పవోద్ధి
	౭ ఇత	ఇతి	౨౨ వావోత త్తదగ్నినిర్ణయః	
	౧౩ భగవ	భగవ	పునర్దాహనిమిత్తానిచ	
౧౪	౨౮ దత్వా	దత్వా	౨౬ క్షణాణాం	క్షణాణాం
	వివంసస్వశ్చ	వివంసస్వశ్చ	౩ హాంకర్యః	హాంకర్యః
౧౬	౪ ద్యమ	డిద్యమ	౪ కామంత్ర	మంత్ర
౨౦	౨౭ హారే	హారే	౧౦ తాపిండ్యం	తాపిండ్యం
౨౪	౨౩ లెషి	లెషి	౬ జ్వేష	జ్వేష
౩౩	౧౦ క్రమసు	క్రమసు	౧౯ దక	దృ
౩౪	౧౯ స్యాతి	స్యాతి	౨౦	క
౩౭	౨౮ శుతా	శుతా	౨౬ ధుహి	ధుహి
౩౯	౧౨ కేవల	కేవల	౨౮ గత్య	ద్యుత్య
	౧౩ శబ్ద	శబ్ద	౧౨ ప్యశ్య	ప్యశ్య
౪౧	౨౮ పౌభా	పౌభా	౨౩ గాన్మ	గాన్మ
౪౪	౧౦ ద్విగు	ద్విగు	౧౦ ద్విజ	ద్విజ
౪౫	౧౦ విధః	విధః	౨౭ అమాసి	మాసి
౪౭	౧౪ సాః	సా	౨౮ న్యేను	అన్యేను
	౧౫ త్యథా	త్యథాః	౧౦౭ తృతీయఖండే	చతుర్థఖండే
౪౮	౨౭ సుపనీ	సుపనీ	సహ	పితౌస్సహ
౫౦	౫ ద్దోషం	ద్దోషం	౧౯ ధాయ	ధావ్య
౫౧	౧౪ వాయః	వాయః	౧ క్షణ	క్షణం
౫౩	౨౮ కనిషా	కనిషా	౧౬ త్యథాః	త్యథాః
౫౫	౧౦ ప్రప్య	ప్రప్య	౨౮ శాన	శాన ఇతి
౫౭	౧౫ తంతో	తంతో	మిషితిపప	పంచమప

పుట

విషయాః

పుట

విషయాః

పుత్రికాపుత్రికత్వక	మూతా	౧౬౫	సూతకేమృతకేచఉపరాగశ్చాద్ధ
మహాశ్చాద్ధైవశేషః	(చనం	౧౧	మూద్యస్య అన్నశ్చాద్ధనిషేధః
౧౨౦ ఔధ్వజైహికపరియోజనప్రపం		౧౧	రిజోదగ్ధనే ఆమశ్చాద్ధం
౧౨౧ ఆకృత్యైతశ్చాద్ధస్య కర్తానధి		౧౬౭	ఆపద్యాద్ధికస్య అమాయాం
౧౨౨ సాపిండ్యైఃగ్నినిర్ణయః (కారణ			హరివాసరెహవిధిః
౧౧ భార్యాయోరిజోబోషేససాపిండ్యం		౧౬౮	రిజోదగ్ధనే పంచమేహనిశ్చా
౧౨౩ అగ్నివిచ్ఛేదేసాపిండ్యకాలః		౧౧	ఆమశ్చాద్ధవిధిః (ద్వమ్
౧౧ పశ్చాత్సోపనిధాయాగ్ని సం		౧౭౦	నంకల్పశ్చాద్ధప్రకారః (మేధః
౧౨౪ సాపిండ్యప్రయోగః (ధావమ్		౧౧	జీవపితృకస్య దర్శాద్యశ్చాద్ధని
౧౨౫ గానాదిపరిమాణమ్		౧౧	జీవపితృకస్య శ్చాద్ధదేవతాః
౧౨౬ పాశ్చత్యైకోద్దిష్టభేదః		౧౭౧	వివాహోద్యనంతరిం పిండవా
౧౨౭ పార్యణవిధినాశ్చాద్ధకర్తారః			సమంతరాశ్చాద్ధవిధిః
౧౧ ఏకోద్దిష్టోద్దిష్టాః		౧౧	జీవంత్యైకస్య దర్శాద్యధికారః
౧౨౮ దర్శాద్యశ్చాద్ధాద్యనియమః		౧౭౨	మహాలయః
౧౧ మాతుశ్చాద్ధపితృభోజనాభావః		౧౭౩	మహాలయవజ్ఞానం
౧౨౯ వృద్ధిశ్చాద్ధవిధిః		౧౭౪	గజచ్ఛాయాలక్షణం (వాయః
౧౩౦ వృద్ధిశ్చాద్ధకర్తృయః		౧౭౫	మహాలయశ్చాద్ధాకరణప్రత్య
౧౩౧ అష్టకా శ్చాద్ధవిధిః		౧౧	పాశ్చత్యాదితిథినిర్ణయః
౧౧ శ్చాద్ధకాలనియమః		౧౭౬	కాత్యాయనబోధాయనామా
౧౩౨ ఏకదినే శ్చాద్ధద్యయనిషేధః			వాస్యానిర్ణయః
౧౧ దేవతాభేద శ్చాద్ధద్యయాను		౧౭౭	సారమాసేతిథిద్యయసంభవేతి
	ప్రానమ్		ధ్యభావేచవ్యవస్థా
౧౩౩ నిమిత్తభేద శ్చాద్ధద్యయాను		౧౭౮	కర్మభేదే మాసనియమః
	ప్రానమ్	౧౧	తిథిమాసయోరన్యతరజ్ఞానా
౧౧ పాశ్చత్యైకోద్దిష్టయోః పార్య			జ్ఞానయోరన్యవస్థా
	ణంపూర్వమ్	౧౭౯	దర్శోపరాగాదాతర్పణవిధిః
౧౩౪ పితృక్షయోహైకేయే పితృః		౧౮౦	తర్పణకాలన్యవస్థా
	పూర్వమ్	౧౮౧	నారాయణచరిః
౧౧ కామ్యన్నిత్యసిద్ధిః నిత్యా		౧౮౨	శ్చాద్ధఫలన్యవస్థాపనం
౧౧ త్కామ్యసిద్ధిరితి పక్షద్యయం		౧౮౩	హోమాదేరావశ్యకత్వం
౧౧ శ్చాద్ధత్రైవిధ్యమ్		౧౮౪	మాసిశ్చాద్ధాదా మాతాద్రీ

శుద్ధం

౧	౪ క్షయ	క్షయ్య	౧౦ భయ	భయ
౨	౧౩ అభయ	అభయ	౧౧ భయ	భయ
౩	౨౨ యువాంస	యువాంస	౧౨ భయ	భయ
౪	౨౩ యువాంస	యువాంస	౧౩ భయ	భయ
౫	౩౦ నిలాదినే	నిలాదినే	౧౪ భయ	భయ
౬	౪౦ ఆత్మ	ఆత్మ	౧౫ భయ	భయ
౭	౫౦ పవన	పవన	౧౬ భయ	భయ
౮	౬౦ ఇత	ఇత	౧౭ భయ	భయ
౯	౭౦ భగవ	భగవ	౧౮ భయ	భయ
౧౦	౮౦ దత్త	దత్త	౧౯ భయ	భయ
౧౧	౯౦ ద్యమ	ద్యమ	౨౦ భయ	భయ
౧౨	౧౦౦ హరే	హరే	౨౧ భయ	భయ
౧౩	౧౦౧ హరే	హరే	౨౨ భయ	భయ
౧౪	౧౦౨ హరే	హరే	౨౩ భయ	భయ
౧౫	౧౦౩ హరే	హరే	౨౪ భయ	భయ
౧౬	౧౦౪ హరే	హరే	౨౫ భయ	భయ
౧౭	౧౦౫ హరే	హరే	౨౬ భయ	భయ
౧౮	౧౦౬ హరే	హరే	౨౭ భయ	భయ
౧౯	౧౦౭ హరే	హరే	౨౮ భయ	భయ
౨౦	౧౦౮ హరే	హరే	౨౯ భయ	భయ
౨౧	౧౦౯ హరే	హరే	౩౦ భయ	భయ
౨౨	౧౧౦ హరే	హరే	౩౧ భయ	భయ
౨౩	౧౧౧ హరే	హరే	౩౨ భయ	భయ
౨౪	౧౧౨ హరే	హరే	౩౩ భయ	భయ
౨౫	౧౧౩ హరే	హరే	౩౪ భయ	భయ
౨౬	౧౧౪ హరే	హరే	౩౫ భయ	భయ
౨౭	౧౧౫ హరే	హరే	౩౬ భయ	భయ
౨౮	౧౧౬ హరే	హరే	౩౭ భయ	భయ
౨౯	౧౧౭ హరే	హరే	౩౮ భయ	భయ
౩౦	౧౧౮ హరే	హరే	౩౯ భయ	భయ
౩౧	౧౧౯ హరే	హరే	౪౦ భయ	భయ
౩౨	౧౨౦ హరే	హరే	౪౧ భయ	భయ
౩౩	౧౨౧ హరే	హరే	౪౨ భయ	భయ
౩౪	౧౨౨ హరే	హరే	౪౩ భయ	భయ
౩౫	౧౨౩ హరే	హరే	౪౪ భయ	భయ
౩౬	౧౨౪ హరే	హరే	౪౫ భయ	భయ
౩౭	౧౨౫ హరే	హరే	౪౬ భయ	భయ
౩౮	౧౨౬ హరే	హరే	౪౭ భయ	భయ
౩౯	౧౨౭ హరే	హరే	౪౮ భయ	భయ
౪౦	౧౨౮ హరే	హరే	౪౯ భయ	భయ
౪౧	౧౨౯ హరే	హరే	౫౦ భయ	భయ
౪౨	౧౩౦ హరే	హరే	౫౧ భయ	భయ
౪౩	౧౩౧ హరే	హరే	౫౨ భయ	భయ
౪౪	౧౩౨ హరే	హరే	౫౩ భయ	భయ
౪౫	౧౩౩ హరే	హరే	౫౪ భయ	భయ
౪౬	౧౩౪ హరే	హరే	౫౫ భయ	భయ
౪౭	౧౩౫ హరే	హరే	౫౬ భయ	భయ
౪౮	౧౩౬ హరే	హరే	౫౭ భయ	భయ
౪౯	౧౩౭ హరే	హరే	౫౮ భయ	భయ
౫౦	౧౩౮ హరే	హరే	౫౯ భయ	భయ
౫౧	౧౩౯ హరే	హరే	౬౦ భయ	భయ
౫౨	౧౪౦ హరే	హరే	౬౧ భయ	భయ
౫౩	౧౪౧ హరే	హరే	౬౨ భయ	భయ
౫౪	౧౪౨ హరే	హరే	౬౩ భయ	భయ
౫౫	౧౪౩ హరే	హరే	౬౪ భయ	భయ
౫౬	౧౪౪ హరే	హరే	౬౫ భయ	భయ
౫౭	౧౪౫ హరే	హరే	౬౬ భయ	భయ
౫౮	౧౪౬ హరే	హరే	౬౭ భయ	భయ
౫౯	౧౪౭ హరే	హరే	౬౮ భయ	భయ
౬౦	౧౪౮ హరే	హరే	౬౯ భయ	భయ
౬౧	౧౪౯ హరే	హరే	౭౦ భయ	భయ
౬౨	౧౫౦ హరే	హరే	౭౧ భయ	భయ
౬౩	౧౫౧ హరే	హరే	౭౨ భయ	భయ
౬౪	౧౫౨ హరే	హరే	౭౩ భయ	భయ
౬౫	౧౫౩ హరే	హరే	౭౪ భయ	భయ
౬౬	౧౫౪ హరే	హరే	౭౫ భయ	భయ
౬౭	౧౫౫ హరే	హరే	౭౬ భయ	భయ
౬౮	౧౫౬ హరే	హరే	౭౭ భయ	భయ
౬౯	౧౫౭ హరే	హరే	౭౮ భయ	భయ
౭౦	౧౫౮ హరే	హరే	౭౯ భయ	భయ
౭౧	౧౫౯ హరే	హరే	౮౦ భయ	భయ
౭౨	౧౬౦ హరే	హరే	౮౧ భయ	భయ
౭౩	౧౬౧ హరే	హరే	౮౨ భయ	భయ
౭౪	౧౬౨ హరే	హరే	౮౩ భయ	భయ
౭౫	౧౬౩ హరే	హరే	౮౪ భయ	భయ
౭౬	౧౬౪ హరే	హరే	౮౫ భయ	భయ
౭౭	౧౬౫ హరే	హరే	౮౬ భయ	భయ
౭౮	౧౬౬ హరే	హరే	౮౭ భయ	భయ
౭౯	౧౬౭ హరే	హరే	౮౮ భయ	భయ
౮౦	౧౬౮ హరే	హరే	౮౯ భయ	భయ
౮౧	౧౬౯ హరే	హరే	౯౦ భయ	భయ
౮౨	౧౭౦ హరే	హరే	౯౧ భయ	భయ
౮౩	౧౭౧ హరే	హరే	౯౨ భయ	భయ
౮౪	౧౭౨ హరే	హరే	౯౩ భయ	భయ
౮౫	౧౭౩ హరే	హరే	౯౪ భయ	భయ
౮౬	౧౭౪ హరే	హరే	౯౫ భయ	భయ
౮౭	౧౭౫ హరే	హరే	౯౬ భయ	భయ
౮౮	౧౭౬ హరే	హరే	౯౭ భయ	భయ
౮౯	౧౭౭ హరే	హరే	౯౮ భయ	భయ
౯౦	౧౭౮ హరే	హరే	౯౯ భయ	భయ
౯౧	౧౭౯ హరే	హరే	౧౦౦ భయ	భయ

పుట పజ్జి అశుద్ధం

శుద్ధం పుట పజ్జి అశుద్ధం

శుద్ధం

౬	౪ క్షయ	క్షయ	౨౮ ధమే	ధమే
౭	౧౩ అభో	అభో	౧౪ శక్తై	శక్తై
	౨౨ యివాంస	యివాంస	౧౯ అద్భాస్	అద్భాస్
౯	౨౫ యివాంస	యివాంస	౧౯ ధయమా	యిమా
౧౦	నలాదనే	విలాదనే	౨ హామా	హదోమా
		ఏవంసర్వశ్చ	౨౩ అద్భా	అద్భా
౧౧	౪ ఆవ్ర	ఆవ్ర	౧౪ సతన	పతన
౧౨	౧ వహ	తవహ	౨౩ ఏకోద్ధి	ఏకోద్ధి
	౭ ఇత	ఇతిః		దాహేతత్తదగ్నినిర్ణయః
	౧౩ భగవ	భగవ		పునర్దాహనిమిత్తానిచ
౧౪	౨౮ దత్వా	దత్వా	౨౬ క్షణాణం	క్షణాథం
		ఏవంసర్వశ్చ	౩ హాఃభ్యః	హాఃకాభ్యః
౧౬	౪ ద్యమ	డ్యమ	౪ కామంత్ర	మంత్ర
౨౦	౨౭ హారే	హారే	౧౦ శాపింద్యం	శాపింద్యం
౨౪	౨౩ క్షేపి	క్షేపి	౬ జ్యేష్ఠ	జ్యేష్ఠ
౩౩	౧౦ క్రమసు	క్రమసు	౧౯ దక	దృ
౩౪	౧౯ స్యాతి	స్యాతి	౨౦ ఏ	క
౩౭	౨౮ శుకా	శుకా	౨౬ ధృహి	ధృహి
౩౯	౧౨ కేవల	కేవల	౨౮ ఏతే	దుష్టే
	౧౩ శబ్ద	శబ్ద	౧౨ పృవ్య	పృవ్య
౪౧	౨౮ పౌష్ఠా	దౌష్ఠా	౨౩ శాన్ష	శాన్ష
౪౪	౧౦ ద్విగు	ద్విగు	౧౪ ద్విజ	ద్విజ
౪౫	౧ విధః	విధః	౨౭ అమాసి	మాసి
౪౭	౧౪ సాః	సా	౨౮ న్యేను	అన్యేను
	౧౫ త్యేథక	త్యేథకః	౧౦౭ తృతీయఖండే	చతుర్థఖండే
౪౮	౨౭ సుపచి	సుపచి	సహ	పితౌస్సహ
౫౦	౫ ద్దోషం	ద్దోషం	౧౯ ధాయ	ధావ్య
౫౨	౧౪ వాయః	వాయః	౧ క్షణ	క్షణం
౫౩	౨౮ కనిమా	కనిమా	౧౬ స్యథకః	త్యేథకః
౫౪	౧౦ ప్రవృ	ప్రవృ	౨౮ శాన	శానః ఇతి
౫౭	౧౫ తంత్ర	తంత్ర	మిఇతిపప	పంచమప

٢٠

పుట-ప-క్షి-అశుద్ధం		శుద్ధం-పుట-ప-క్షి-అశుద్ధం		శుద్ధం	
౧౩౨	౪ మర్జన్	మర్జన్	౨౧౧	౨ పితా	పృథివీ
౧౪౨	౨౬ రనేస్తే	రనేస్తే	౨౧౬	౧౯ కన్యా	కన్యా
౧౪౫	౨౮ రాత్రీ	శరాత్రీ	౨౧౯	౨౦ అత్రీ	తత్రీ
౧౪౯	౨౮ తృప్తిపేష్టి	తృప్తిపే	౨౨౩	౧ దృత్య	దృత్య
౧౫౩	౨౬ వార్త	వార్త	౨౨౬	౧౬ శృద్ధ	శృద్ధ
౧౫౫	౫ భారా	భావా	౨౩౨	౧౫ ఆమగ	ఆమగ
౧౫౭	౧ తప్య	తప్య	౨౩౩	౪ ఆమ	ఆమ
౧౬౦	౧౨ వల్క్రి	వల్క్రి		౨౪ ద్విష్టే	ద్విష్టే
౧౬౪	౧౧ శృద్ధ	శృద్ధ	౨౩౪	౨౨ తతమ	తతమ
౧౬౬	౧ ఏవ	ఏవ	౨౩౫	౫ సుక్తే	సుక్తే
౧౬౭	౧౧ గర్భా	గర్భా		౬ తనం	తనం
౧౭౪	౨౨ ద్విష్టే	ద్విష్టే		౭ తన	తన
౧౭౫	౨౦ తనం	తనం	౨౩౭	౧౪ ఆన్య	ఆన్య
౧౭౭	౨ మాన	మాన	౨౪౦	౧౫ తమా	తమా
౧౭౮	౧౨ సుభవా	సుదయా	౨౪౨	౧ దన్య	దన్య
౧౮౨	౭ తాబ్ధి	తాబ్ధి		౧౧ రక్షస్వ	రక్ష
	౧౧ తాబ్ధి	తాబ్ధి		౧౬ రక్షస్వ	రక్ష
	౨౬ రాబ్ధి	రాబ్ధి	౨౪౩	౪ శ్వరే	శ్వరీయే
౧౮౩	౧౨ శబ్ధ	శబ్ధ		౯ రే	రీయే
౧౮౫	౨౫ పృథమం	పృథమం	౨౪౬	౧ శ్వరే	శ్వరీయే
౧౯౨	౨౭ ద్విష్ట	ద్విష్ట		౧౯ జప్తా	జప్తా
౧౯౪	౨౬ శ్వరే	శ్వరీయే	౨౪౭	౨౫ శేషే	శేషే
౨౦౦	౧౪ కాయాన	యాన	౨౪౮	౭ శ్వరే	శ్వరీయే
	౧౫ రాదీ	కారాదీ	౨౫౦	౨౨ తృప్త్యంతు	తృప్త్యంతు
౨౦౧	౯ మేక	మేత		౪తి	ఇతి పితృపిం
	౨౧ దినవ	దినన్య			డాకృత్యంతు
౨౦౩	౬ గగ్గోద	గగ్గోద			భవత్యితి
	౭౯	ద	౨౫౧	౨౧ వనధ్వం	వనధ్వం
౨౦౪	౧౫ మువ	మువ	౨౫౫	౨౭ ర్మనతు	ర్మనతు
౨౦౭	౧౮ వైపథ్య	యథ్య	౨౫౭	౧౦ దీప్	దీప్
౨౧౦	౧౬ పిండదా	పిండదా	౨౫౮	౨౨ శ్వరే	శ్వరీయే

[illegible]

శ్రీః

శ్రీరస్తు.

పితృమేధసారస్తదావ్యభిఞానం సుధీవిలోచనంచ

హరిఃఓమ్.

శిష్టానుశిష్టఃపితృమేధసారంప్రశ్నంసమాఖ్యంప్రథయన్ సమాఖ్యామ్ ।

వా్యభిఞానమాఖ్యాతుమహంయతి పెన్బుధావదధ్వంస్థలితంక్షమధ్వమ్॥౧

ప్రశ్నఃప్రసిద్ధఃపితృమేధసారఃకర్తాతథావైదిక సార్వభౌమః ।

సన్తాఽఙ్గళకుర్వన్నలమాగ్రహంధైరన్యైర్భజధ్వంభవితావివేకః ॥౨

బౌహుజ్ఞంకవచిదస్తి నాస్త్వతపరిచ్ఛేదః కుతాభావ్యహాయద్గ్రాన్తర దులన్

భం తదిహలైః కింకింపుధామత్సరైః । సన్తావైదికసార్వభౌమసుధియాసూక్తం

సుధీలాచనం శఙ్కోద్ధాననమాద్రియధ్వమనఘంస్తృత్యోఘలీలాగృహం ॥౩॥

గృహ్యోణిభాష్యాణిబహూనిబహ్విః స్తృతీస్సమీక్ష్యవ్యధిషిస్సుటాథమ్ । ప్ర

శ్నంసతదావ్యకరణేతియత్నోవా్యభిఞ్మిమాతాస్సక్షివచాంసివత్సై ॥ ౪ ॥ కవచి

దత్రహిసూత్రార్థోపదనైః ప్రతిపాద్యతే । వచనాథఃకవచిత్సత్తైరుభయా

థః కవచిస్తయా ॥ ౫॥ పితృమేధేషసారోఽయంప్రశ్నస్సారాథఃనిణయః

యస్సుధీలోదనాఖ్యాతం తదావ్యభిఞానంవిరచ్యతే ॥ ౬ ॥

మూ—అథాతోఽవభృథేష్టిం వత్సైమః.

వా్య—అత్ర, మజ్జలాద్యనేకాథకత్వేఽప్యథశబ్దస్యాతశ్శబ్దశిరస్కృతాన్

దానస్తగ్యమెవాథః । బౌధ్వఃదేహికస్య దేహానస్తరభావిత్వాదిదంశబ్రస్యన

న్నిహితవస్తువాచిత్యాదతశ్శబ్దేన దేహఃపరామృత్యతే । యదాప్య, శరీరావస్థితి

కాలకథావ్యకమపరః స్మృతిరత్నాకరరత్నాకీనఃపూర్వవృత్తస్సపవరామృ

త్యతే, స్మృతిరత్నాకరప్రణయనానంతరమివప్రథః । ఇష్టిః-యాగః, దేవతా

ద్వైతేన ద్రవ్యత్యాగః ॥ శ్లో ॥ “ బ్రహ్మణైత్వామహానఃపితౄత్తానంయంజీత”

శ్లో॥ సర్వోపాధివిముక్తం తైత్రిజ్ఞంబ్రహ్మణిస్సేత్ ॥ * ॥ ఇతి శ్లోతిస్త్ర

తిభ్యాం న్యాసస్య యాగశబ్దవాచ్యత్వం ప్రసిద్ధమ్, అతాన్యాసినోదేహ వి

యోగోఽవభృథవ, “ యస్తరణంతదవభృథః ” ఇతిశ్లోతేః ! అత్రన్యాస

స్వ దాహాదిమంత్రేషు ద్రవ్యదేవతయోః స్ఫుటత్వేన యాగతావన్నచాద్యావ
కాశః । అతాదేహవియోగానంతరభావ్యాధ్వం దైహికంవత్సామిత్యధః ।
వచేవతిథావణవృత్తిలైఽపిద్భృత్రిన్యాయేన లృటఃప్రవృత్తైర్నానుశాసనవిరో
ధః । వత్సామః- స్మృతిరత్నాకరఃపూర్వవృత్తఃపరేరథః, తదనంతరం దేహవి
యోగేనతి కర్తాక్రియమాణం కర్మభావణార్థః.

దేహస్వహవిష్టవంకథమిత్యత్రాహ—

మూ — తత్ర దేహఃపరమంహవిఃపురుషాహుతిహ్యసస్యపీయ
తమేతివిజ్ఞాయతే.

వా—శ్చుత్తైవదేహస్వ హవిష్టవపరిపాదనాన్నచాద్యావకాశః । ఆ
జ్ఞాదిభ్యఃపురుషాహుతేఃపీయతమత్వప్రసిద్ధివ్యాతకోహిః.

ఉక్తార్థోపపత్తయే న్యాసస్వయాగసమాధింపరిపాదయతి-

మూ— న్యాసోయజ్ఞస్తస్యాత్మాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నిశరీరాదీన్యవకరణా
ని దేహవస్థానం దీక్షా దేహంతోఽవభృథఇతిహిహూయతే.

వా—॥శ్చు॥ “ తస్మైవంవిదుషోయజ్ఞన్యాత్మాయజమానః ” ఇత్యాదిశ్చ
తావన్యాధాస్య ప్రసిద్ధిస్సప్తా । దేహవస్థానందీక్షేతి “ యావద్ధ్రియతేసా
దీక్షా ” ఇత్యన్యాధాఉక్తః ॥ దేహంతోఽవభృథఇతి “ యన్తరగాలదవభృ
థః ” ఇత్యన్యాధాస్సంగృహీతః । తత్రజాతేష్టవదవభృథేష్టిశబ్దఃకర్మనా మ
ధేయతయారూఢః । అథాతశ్చబ్రాధాస్య నపానదుక్త్యమ్ । న్యాసోయజ్ఞస్తస్యా
త్మత్వనేన తస్మైవం విదుషోయజ్ఞస్యేత్వవక్రవ్యదేహస్తాత్మనేన యన్తరగా
మిత్యన్యాధోపసంహారాత్తన్మధ్యే యదశ్చాతి యత్పిబతీత్వాదినోక్తాథాఅపి
సండుశన్యాయేనాత్రాదృష్టవాః.

“ ప్రాజాపత్యోహరుణిః ” ఇత్యనువాకే నత్యాది యజ్ఞాంతంకర్మయో
గముక్త్యా “ మానసంవైప్రాజాపత్యమ్ ” ఇతి తన్వైకావృత్త్యావాభక్తియో
గం జ్ఞానయోగంచాభిధాయ కర్మయోగాద్యితశయితన్యాసయోగమ్ “ ఓమి
త్యాత్మానం యుంజీత ” ఇతివిధాయతన్నిష్ఠస్య బ్రహ్మప్రాప్తిరామ్నాయతే,
“ బ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతి ” ఇతి । అతాఽస్వన్యాసాధ్వర విధాయ
నోఽవభృథేనార్చిరాదినా పరమానందుప్రాప్తస్య బ్రహ్మసలూకతామాప్నో
త్తిత్యయంమహాత్మవైకత్యాహ.

మూ — తత్త్వల్యాసాధన్వవిధాయినాం పుణ్యైః సభాభోమహాత్మ్యవడవలాల్యతే.

వ్యా—పావనశాస్త్రధర్మదయచేతుత్వాచ్చపుణ్యః । అతః “ప్రతాప
స్పృశనైదశరాత్రమ్” ఇత్యాదినాశవస్పృశనైదశనాదౌ గౌతమాదిభిదోష
స్తరణేఽపిపురుషవిశేష దేహత్యాగస్యావభ్యుదయస్యతే, “అవభ్యుదయేత్య
ముచ్యతే” ఇత్యావస్తంబస్తరణమవిరుద్ధం ॥ శ్లో ॥ జాతస్యహిమృత్యు
భ్యువంజస్తమృతస్యచ । తస్మాదపరిహారేన్ధ్రైః సత్వంకోచితుమహాసి ॥ అవ్య
క్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారతా అవ్యక్తనిధనానైవ శత్రుకాపరిదేవనా ॥
శ్లో ॥ శ్లేష్టాశుభాంధవైముక్తం ప్రేతాభుక్తైర్యతాఽవశః । అతానరొదిత
స్యంహిక్రియాః కార్యాస్సవ్యక్తితః ॥ తమత్యజంనకోచేత్సుస్వజనంవైష్ణవోజ
నః । కిశ్కోచతిప్రియంపుత్రం కారాగారాద్వినిగతమ్ ॥ ఇతి గీతాచార్య
యాజ్ఞవల్క్యదిభిరుక్తత్వాత్, “సఖలుభాగవతాయమవిషయంగచ్ఛంతి” ఇ
తిశ్రుతౌ, ॥ శ్లో ॥ పరిహరమభిసూదనపరిపన్నాన్ప్రభురహమన్యన్మణాం నవై
ష్ణవానామ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ నయమంయమలోకంచ సమాతాః ఘోరదశానాన్
వశ్యంతివైష్ణవాః క్యాపిసత్వంసత్వంవదామ్యహం ॥ * ॥ ఇతి, త్రివిష్టుపురా
ణమాఘమాహత్తాదౌచ, త్రివైష్ణవస్యయమవిషయంగస్త్రత్యాభావప్రతిపాద
నాత్ ॥ శ్లో ॥ మద్భక్తానదినశ్యంతి మద్భక్తాపితకల్తపాః । మద్భక్తానాంతుమా
నుష్యేనఫలంజస్తపాండవ ॥ జీవితంవిష్టుభ కస్యవరంపంచదినాన్యపి । నతుకల్ప
సహస్రాణిభక్తిహిసస్యకేశవే ॥ తైశవాఃపరికీర్త్యనైయోహంహృదినకేశవఃకేశవా
ర్చితదిత్రాయేనశవానపునర్భూతాః । ఇత్యాశ్వమేధికాదాభగవద్భక్తస్యకృతకృత్యత్వ
స్తరణాచ్చాస్యావభ్యుదౌ సకోకపదమ్- అపితు మహాత్మ్యవపవ ॥ శ్లో ॥ ఏతే
వైనిరయాస్తాత స్థానస్యపరమాత్మనః । స్వగౌఽపిపాతభీతస్యక్షయిష్టోర్నా
ప్తినిర్వృతిః । ఆబ్రహ్మఘననాదేలే దోషాస్సన్ధిమహామునే । అతివహివె
చ్ఛంతి స్వగౌప్రాప్తిం మవీషిణః ॥ * ॥ ఇతి, ॥ శ్లో ॥ ఆబ్రహ్మఘననాదూ
ర్భవం తద్విష్టోఃపరమంపదమ్ । శుద్ధసనాతనంజ్యోతిః పరంబ్రహ్మైతి తద్విదుః
॥ * ॥ ఇతి మహాభారత త్రివిష్టుపురాణ ముద్గలాపాఖ్యానాదిభిరుక్తమ్ । మ
దమాత్సర్యాదిదోషాకరం నిరయసర్యాయం కోకాస్పదంపదంప్రాప్తం ప్ర
తిహికోకోయక్తః, నతు శాశ్వతంత్రిమత్పదం ప్రాప్తంప్రతి । ఏవమత్యా

మూ—ఉభయంప్రాణాయామేవజ్యమ్

వ్యా—ప్రాచీనావీతిత్వ దక్షిణాముఖత్వప్రాణాయామేవజయేదిత్యర్థః
అత్రోత్తరలోదాహరిష్యేవచనమిదాసీం హేతూనాహ—

మూ—శుద్ధ్యర్థతాత్పర్యకమసాధారణతాన్విచిచమనాదావివసర్యతః
ప్రాణాయామేమయజ్ఞోపవీతీస్యాత్,

వ్యా—సర్యత్-దేవకార్యపితృకార్యప్రేతకార్యమ “ || శ్లో || దేవార్చన
సేజపహోమే సావిధ్యాయేశార్ధకమణి । స్నానేహనెతథాధ్యానేప్రాణా
యామాస్త్రయస్త్రయః ” ఇతి కర్తృసువచనాత్పర్యకమసాధారణత్వమ్ || శ్లో ||
“తతోఽభ్యంతరశుద్ధ్యర్థం ప్రాణాయామాన్సమాచరేత్ ” ఇతి యోగయా
జ్జివల్క్యవచనాచ్ఛుద్ధ్యర్థత్వంచసుస్పష్టమ్ । అతఃపితృప్రేతకమాంగతస్య
భృంతిఃకార్యానహి, “ || శ్లో || కర్మావసానైకమాదావేవమాచమనం ఘ
నః । కుర్యాత్పర్యకమసిద్ధ్యర్థం సర్యదాసర్యకమను || ” ఇతి భరద్వాజన
కర్మాద్యంతయోఃకతస్యత్వేన విహితస్యాచమనస్య పితృప్రేతకృత్యేషాదా
క్రియమాణస్య తదంగత్వావసంగాత్.

—శ్రిప్రాణాయామప్రకారఃశ్రి—

తత్ప్రకారమాహ—

మూ— “ || శ్లో || ప్రణవేనతుసంయుక్తా వ్యాహృతీస్సప్తనిత్యశః । గా
యత్రోశిరసాసాధం మనసాత్రిజపేద్ద్విజః ” ఇతి సంవత్ క్రప్రకారః
ప్రాణాయామః

వ్యా—ప్రాణాయామః-ప్రాణవివరచారిణోవాయోర్నిరోధః, తత్రైవజ
ఘంకుర్యాన్నతురెచకపూరకయోః, “ || శ్లో || కుంభకేనజవంకుర్యాత్ప్రా
ణాయామస్యలక్షణమ్ ” ఇతి స్తుతేః.

—శ్రిసజ్జల్పప్రకారఃశ్రి—

మూ— “ || శ్లో || సదభిహస్తాజానూర్ధ్వదక్షిణేదక్షిణోత్తరా కృత్వా
జానునికతవ్యమెతత్కమకరోతియత్ || స్వమానసేనస్తరణా
యత్తత్సజ్జల్పఃకురితః । ” ఇతి భరద్వాజోక్తక్రమస్సంకల్పః.

వ్యా—దక్షిణోత్తరాకరావితి శేషః । దక్షిణజానునిదక్షిణోత్తరాకారాకృ
త్యైతి నియమాన్నాసృథాకార్యః.

పితృమేధసారసహితసుధీవిలాచనే.

శ్రీసంకల్పదానియమఃశ్రి

సంకల్పదానియమమాహ—

మూ— “ ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనైః ఘోరైః సంకల్పైః పిండదానైః తిలకైః । ఆ
క్షయసంపదాః పాద్యైః శత్రునామవ్యకీర్తనైః ॥ ”

వ్యా— ఇదం స్మృత్యర్థః సారవచనమ్.

మూ— ఏకః వాసాదక్షిణాగ్రాదభాగః వ్యసవ్యంతూష్టిం సమంతం పరిషేచ
నమ్, పితృతీర్థేనాదకపిండబలిప్రదానమ్.

వ్యా— “ పౌత్రవ్యబాంధవాయథా వృద్ధముదకమవతీర్ష్య నొత్కర్షయే
యరుదకాంతైః ప్రసింఘైః రసవ్యం యజ్ఞోపవీతవాససోదక్షిణాముఖాబ్రాహ్మ
ణస్య ” ఇతి ప్రచేత స్మరణైః పివికల్పితోఽర్థోఽస్మత్ప్రశ్నైః సంగృహీతః, కి
న్వాపి స్తమోబ్రుత్తవీ స్యగృహ్యప్రాబల్యాత్ । అవిబుద్ధానుక్తార్థస్తు సంగృ
హీతవీన, సర్వశాఖాప్రత్యయన్తాయేన సాకాంతాణామాకాంతాఘోరణస్యా
వ్యతఃకర్తుముచితత్వాత్ । అత్రనూత్రమ్, “ ఏకవాససోదక్షిణాముఖాస్సకృ
దుపమజ్ఞ్యోత్తీర్షదక్షిణాన్వేగిపితేయమ్ ” ఇతిచ, “ పితృణాం ప్రాచీనావీతినా
వ్యసవ్యందక్షిణతోపవగః ” ఇతి, “ వైత్యకేన సమంతమేవ తూష్టిమ్ ” ఇతి
చ । అత్రహారీతః ॥ శ్లో ॥ తవణంపిండదానంచ బలిదానం పితృనామృతి । డీ
యమానంచ తత్సర్వం కుర్యాదైవపితృతీర్థతః ॥ * ॥ ఇతి.

మూ — బహువచనైః సర్వేజ్ఞాతయఃప్రత్యేకం సమస్తగ్రీతత్తత్క
మకరుర్యః.

వ్యా— తద్యథా “ సిగ్భరవధూనన్వీనస్తేమజ్ఞాతయః, జ్ఞాతయోనిగఃచ్ఛే
యః, ఆదిత్యముపతిమైరక, సాన్సంకరుర్యః ” ఇత్యాదిమధూననాదీని సర్వే
జ్ఞాతయస్సమంత్రకం కరురీత్యర్థః । నన్నిదంసవక్తవ్యమ్, నూత్రవీవస్పష్టా
ర్థత్వాత్ । మైనమ్, ధూననాదిమ సహపరితస్సారోహణస్య జ్ఞాతీనాంసమం
త్రక కర్తవ్యతాచోద్యనిరాసార్థత్వాత్, “ దశేచ్ఛంసేత్ ” ఇత్యాదిమక
త్రైకాధికారాచ్చ స్పష్టార్థంవాసూత్రమిత్యవిరోధః.

జ్ఞాతిబాహుళ్యేధూననాద్యనుష్ఠానకరమమాహ—

మూ— ధూననాదిమసర్వత్రకనిష్ఠః ప్రథమమితరేమధ్యేయథావృద్ధంకర్తావ
శ్చాత్ ప్రయోగైః సర్వేషామ్.

వ్యా — కనిష్ఠోఽత్యసర్వత్యజ్ఞాతిషప్తపరవయస్కృణతి నచాద్యానకాశః ।
 ఇతరే- కనిష్ఠవ్యతిరిక్తాః యథావృద్ధమ్, వృద్ధమనతిక్రమ్య, వృద్ధానుక్రమేణ
 త్యభః । ఉక్తాపవాదఃకర్తావశ్యాదితి । ఏవమేవభాష్యే “ ధూననేఽన్వార
 మ్భృణైసంగాహనేసంసర్వణఉదకోపస్పృశన ఆరోహణఇతి సర్వత్యకనిష్ఠవృ
 థమాఅనుపూర్వాఇతరేస్త్రియై ౭౫ ” ఇతి సూత్రార్థస్సమర్థితః । అతా
 ధూననాదిమ సర్వత్యకనిష్ఠఃప్రథమఃజ్యేష్ఠోవాక రాసర్వేషాంపశ్యాత్తయోమ
 ధ్యే జ్యేష్ఠానుక్రమేణ జ్ఞాతయఃకల్పాన్యః, ఏవమానుపూర్వాత్తత్కర్మకుర్య
 రితినియమ్యతే । తదేవంమధ్యేకేషాచిత్కనిష్ఠానుక్రమకల్పనమజ్ఞానవిజృంభ
 తమేవ । సర్వేషామగ్రేస్త్రియస్తాశ్చకనిష్ఠవృథమాఏవ । తథాబోధాయనః ॥
 వా॥అథాన్యభార్యాకనిష్ఠప్రథమాఃప్రకీర్ణ కన్యోవ్రజేయఃపాంసూనావపమా
 నాః ॥ * ॥ అతాఽత్ర స్త్రియోమృతస్యభార్యాఏవ నజ్ఞాతిస్త్రియః, మృత
 స్త్రియాఏవోపనిపాత స్త్యుతే । తదభావాద్ధూననాదిమ తానామనాదరః । ఆ
 రోహణఇత్యేతిశబ్దఃప్రకారవాచీ, అవగాహనతర్జణాదివ్యవం ప్రకార
 త్యభః । అత్యాశ్వలాయనోవిశేషమాహ ॥ వా ॥ అన్యభోఽమాత్యాఅథో
 నివీతాఃప్రవృత్తశిఖాజ్యేష్ఠప్రథమాఃకనిష్ఠజఘన్యాః ॥ * ॥ ఇతి । సర్వేతురీ
 యాధ్వగమనైతథాప్రవిశేయః । కనిష్ఠప్రథమాజ్యేష్ఠజఘన్యాఇతిగ్రామవ్యవేశే

అత్యబ్రహ్మమేధ పితృమేధయోస్సహా క్తయోరపి పృథక్పితృమేధకరణ
 వివేకమాహ—

మూ—అత్రప్రాగిత్యుతైః పూర్వపూర్వోక్తమంత్రైర్యత్కర్మ క్రియ
 తే సపితృమేధః.

వ్యా—అత్య-పితృమేధబ్రహ్మమేధాత్తకే కర్తవ్య, ప్రథమపితృమేధ మ
 స్త్రీఇత్యంతం ప్రయజ్యపశ్చార్ధబ్రహ్మమేధమస్త్రీఇత్యంతంప్రయజ్యతే
 యథా- పరేయివాంసమితి, చిత్తిః, పృథివీతి, పూషాజ్యేష్ఠఇతి, భర్తాసన్ని
 త్యాదిమ । అతఃఉత్తరోత్తరమంత్రాన్విహాయ పూర్వపూర్వమంత్రైఃపితృ
 మేధకరణ్యః.

ఏవమేషాంపితృమేధమంత్రాణామ ఉత్తరోత్తరమంత్రైస్సహాయస్థిన్క
 మణిసముచ్చయఃక్రియశే సబ్రహ్మమేధఇత్యాహ—

మూ—సముచ్చయోబ్రహ్మమేధః.

గాఁదిభీరాహురనిత్యశబ్దాత్స్వగ్ఁంచనిత్యేమవదతిమోక్షమ్ | మోక్షశ్చవిస్త్యన్
 జ్ఞే సమీపభాక్త్యంతాదాత్మ్యమేకేనయథారుచిస్యాత్ || * || తాదాత్మ్యం
 తత్సవభావత్వం, తత్సాధర్మమిత్యథః “ నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతి
 ఇతి శ్లోకః “ మమసాధర్మ్యమాగతాః ఇతి గీతత్వాచ్చ | అతానైక్యంమో
 క్షః | మోక్షపీవపరమాగతిః | సాచనరుద్రప్రాప్తిః | తథాయాజ్ఞవల్క్యః ||
 శ్లో || గతిజ్ఞాయాతియోగేన నాబ్ధోతిపరమాంగతిమ్ | రుద్రస్యానుచరోఘా
 త్వాతైనైవసహమోదతే || * || ఇతి || కించ || శ్లో || కర్తృతాంపరిపాకత్వాదా
 విరించాదమంగలమ్ | ఇతిమత్సావిరక్తస్యవాసుదేవపరాగతిః || తదేతదతి
 దుఃఖానా మాస్పదేతుభవాణవే | భవతాంకథ్యతేవధ్యం విష్ణురెకఃపరాయ
 ణమ్ || సంసారాణావమగ్నానాం విషయాకాంతచేతసామ్ | విష్ణువోతం వి
 నానాన్యత్క్రించిదస్తిపరాయణమ్ || బంధకోభవపాశేన భవపాశాచ్చమోచకః ||
 కైవల్యదఃపరంబ్రహ్మ విష్ణురెవనసంశయః ||*|| ఇత్యాదీని మహాభారత శ్రీవిష్ణు
 పురాణ స్కాందపురాణాది వచనానిద్రష్టవానిని | ఏవంచరుద్ర ప్రాప్తికాం
 క్షిణామయంవిరోధాన్నకార్యః, పురుషో తమప్రాప్త్యథాత్వాత్తస్య || కృతే
 ఒపినతత్ప్రాప్తిః, అన్యభక్తత్వాత్ || తథాగీయతే || శ్లో || దేవాదేవయ
 జ్ఞాయాతిమద్భక్తాయాంతిమామపి ||*|| ఇతి | అతస్సాధారణపురుషేబ్రహ్మ
 మేధం నప్రయంజిత తత్తద్భక్తానా మన్యప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానస్య విరుద్ధత్వా
 త్ | కింతు పురుషోత్తమ ప్రాప్తికాంక్షిణామేవాసాకార్యఇతిసిద్ధమ్.

మూ—ముమూహంమంత్రైస్సంస్నాప్య ధౌతంపరిధావ్యోధ్వంపుండ్రం
 ధారయిత్వాతిథ్యంతులసీదశంచదహ్యాత్.

వ్యా—ఏతచ్చతుష్టయమవశ్యం కర్తవ్యం, శ్రేయస్కరత్వాద్ధురిత నివా
 రణార్థత్వాచ్ఛ.

ఉక్తార్థేసంవాదవచనాన్యదాహరతి—

మూ—అత్రశ్లోకానుదాహరంతి || శ్లో || ఊర్ధ్వంపుండ్రధరోమత్యోమి
 యతేయత్రకుత్రచిత్ | శ్వపాకోఒపివిమానస్థా మమలోకేమహీ
 యతే || సర్పందృష్ట్యావయథాలోకే దదురాభయవిహ్వలాః | ఊ
 ధ్వంపుండ్రాకితంతద్రష్ట్రంపంతేయమకింకరాః || * || ఇతిస్త్రోతి
 తంద్రికాయామ్ || శ్లో || అంత్యకాలేవిస్యాస్యే దీప్యతేపాద

యోజనలమ్ । సోఽపినదతిమాహ్నోతి యశ్చాచారబహిష్కృతః ॥

విష్ణుపాదోదకంయస్తాన్తయిత్వం సిక్తవాన్తు నే । ప్రాపితోఽస్తి

త్వయాతస్తాత్తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్ ॥ * ॥ ఇతినారదీయే.

వ్యా—ఆ త్ర సచ నే, హితకరణ ప్రచళనం ప్రమాణదృఢీకరణార్థమ్,
॥ శ్లో ॥ శుచిరక్షంతి దేవాశ్చ రక్షంతి పితరశ్శుచిమ్ । శుచిర్విభవతి రక్షాంసి యే
చాన్యైరుష్టచారిణః ॥ స్ఫోటయంత్యశుచిందృష్త్వా పిశాచాయక్షరాక్షసాః ॥ * ॥
ఇత్యాదివచనమత్ర భావ్యమ్ ॥ కేచ ॥ శ్లో ॥ అసామభ్యాం చ్చరీరస్యైషమ్య
ద్దైకాలయోః । స్నానాన్యేతాని తుల్యాని ॥ * ॥ ఇతి మంత్రస్నానస్య వా
రుణస్నానతుల్యత్వే స్తరణోద్వారుణస్నానాయోగాచ్చ మస్త్రస్నానమెవకతా
వ్యమ్ ॥ అథాయాగరే నారదీయే ॥ శ్లో ॥ హరిపాదోదకంయస్తాన్తయిత్వం
సిక్తవాన్తు నే । ప్రాపితోఽస్తి త్వయాతస్తాత్తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్ । తులసీదళ
సంమిశ్ర మపి సప్తహస్తాశ్చ ॥ గంగాజల పునాత్మేన కులూనామేకవింత
తిమ్ । అకాలమృత్యుశమనం సర్వవ్యాధివినాశనమ్ ॥ సర్వదుఃఖౌపశమనం
హరిపాదోదకంశుభమ్ ॥ * ॥ సిక్తవానితినైక స్తరణోచ్చరీరపి తీర్థసేవనం
రమపాపనమిత్యనగమ్యతే । ఏనం హరిసంకీర్తనం మహాదనలూకనాదికంచ
కారయతవ్యమ్, తథానారదీయే ॥ శ్లో ॥ యథాకథంచిద్గోవిందే కీర్తితేవాక్య
తేఽపివా । పాపినోఽపివిశుద్ధాస్సుశ్శుద్ధామోక్షమవాప్నుయః । హరే
ర్నామేనచాచౌర నామైవభవభేషజమ్ । కరోహి స్త్రేవనాస్త్రేవ నాస్త్రేవగతి
రస్యథా ॥ * ॥ తలై ౧వ ॥ శ్లో ॥ మహాపాతకయక్తోవా యక్తోవాసర్వపాతకైః
పరంపదం ప్రయాత్యైవ మహద్భిరవలూకితః । మహాపాతకయక్తోవాయక్తోవా
పుష్పపాతకైః ॥ ఉత్తితాభగవద్భక్తైర్లభతే పరమాం గతిమ్ ॥ కలెబరంవాతస్తా
త్తత్తద్ధూతమపి సత్రమ్ । యదపశ్యతి పుణ్యాత్మా సయాతి పరమాం గతిమ్ ॥ * ॥

ఇదంచ సూచయతి—

సూ—గోధూతిలహిరన్యాదిశక్తిగోదాపయిక్యా.

వ్యా—అత్ర శ్వమేధికే ॥ శ్లో ॥ అష్టాశీతినహస్రాశి యోజనానాం యు
ద్ధిష్ఠిర । మాసుషస్యచలోకస్య యమలోకస్యచాన్తరమ్ । సతత్రవృక్షచ్ఛా
యావాసవాప్యోనవదీర్షికాః । సగ్రామోనాశ్రమోవాపి నోద్భానంకాన
నానిచ ॥ నకించిద్విశ్రమస్థానం పశిత స్తన్మృధిష్ఠిర । కంటకాకీర్ణమౌగేశాః

ప్రవాలుక పాంసునా || దహ్యమానాసుగచ్ఛంతి నరాదానవివజ్జితాః | త
స్తాద్దానంతుకతవ్యం మృతికాలేకథంచన || * శాతాతపశ్చ || క్లో || అన్న
పానాశ్వగోవస్త్రభూశయ్యాశ్చాసనానిద | పేతలొకప్రశస్తాని దానాన్య
ష్టావిశేషతః || తిలాశపహరానిత్యం తద్దానంతుప్రశస్యతే | యోహిరణ్యం
దదాత్యన్తేత్వమృతత్వంభజెతనః || * || మహాభారతేచ || క్లో || విద్యాప్రవస
తోమిత్యం భార్యమిత్యంగృహేసతః | ఆతురస్యభిషజ్జిత్యం దానంమిత్యంమరి
ష్యతః ||*|| అతోముమూఘాణౌపరలోకార్థం యథాశక్తిదేయమ్ “ ఇత
ప్రదానంహ్యముష్టి లోకప్రజాఉపజీన తి ,, ఇశిశ్రుతే || సంజ్ఞాహనౌతు
హితైషిభిదాణపయితవ్యమ్ || కించ || క్లో || దానక్రియాశ్చవివిధాఃకిర్యంతే
మోక్షకాంక్షిభిః || * || ఇతి గీతశ్వాన్తముక్తుణౌఽపి భగవత్ప్రత్యర్థం
దేయమేవ | ప్రపన్నస్యతు, || క్లో || సఖిల్వపిదశాదేశ కాలపేషువివర్ణయైః |
ప్రపత్తుస్యక్రదహస్య పరయాత్రా విహస్యతే || * || ఇతిస్త్రుతేర్నసాధనబుద్ధ్యా
కింతు కైంకర్యబుద్ధ్యా భగవద్భాగవతార్థమర్థప్రదానమవిరుద్ధమ్, తథై
వావిగీతశిష్టాచారదర్శనాత్.

మూ||దర్భాస్తృతేశుద్ధేమాతలేనఖట్యాం సహమ్యౌదౌశాయయిత్యా
వ్యా — అగ్నిమిద్ధేవితచ్ఛాయయిత్యేతివిధిః, ఏవంసంస్నాప్య దాపయి
త్యేత్యాదౌచ దగ్రప్రవ్యమ్ || అత్రసూత్రమ్ || వా|| దక్షిణాశిరసందభేఃపుసం
వేశయంతి ||*|| ఇతి గౌతమీయేవిధౌచ || వా|| మరణసమీపకాలే దక్షిణాగ్రే
మ దభేఃపుదక్షిణాశిరసంసంవేశ్య ||*|| ఇతి బోధాయనకారికాచ || క్లో||దుర్బ
లంస్నాపయిత్వాచ శుద్ధచేలాభినంవృతమ్ | ధూమాదభాణస్తృతాయాఽతు శా
యయై స్మృతినంశయే | జపేత్తద్దక్షిణకణ్ఠోహ్యయపఃప్రాణమిత్యపి ||*|| దక్షి
ణాశిరసమిత్యనంతరసూత్రవీచవిధానాదత్రాపి తస్మిద్ధేర్నచోద్యావకా శః
అతోముమూఘాంఖట్యదిభ్యోఽనరొహ్యధూమాదేన శాయయేత్, ప్రమా
దాత్ఫట్యాదిమ మరణప్రాయశ్చిత్తస్మరణాత్ | తథాహవిష్ణుః || క్లో|| మంట
పేగోపురేఖట్యాప్రాసాదేహర్ష్యభిత్తిమ్ | అకామతోమృతానాంతు దావ
యేదైందవద్యయమ్ || ప్రాజాపత్యంచరేత్రాచ్ఛృంపరాకెణవిశుద్ధ్యతి||*||ఇతి

ఇదమాహ—

మూ—భట్యాదానకామమరణే చాత్రాయుషద్యయం కామతస్తుప్రాజ్ఞా

పత్నీం పరాకించకుర్యాత్.

వాగ్— “తపఃపరంకృతయగే” ఇతి కృచ్ఛాన్యస్థానస్య కృతయగధ
మత్స్య స్తరణాత్సప్తరూపతోఽనుష్ఠానాయోగాచ్చ ప్రతినిభ్యనుష్ఠానమేవ క
తవ్యమ్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో॥ ప్రాజాపత్యక్రియాఽశక్తాధేనుండద్యాద్వి
చక్షణః । ధేనోఽభావేచాతవ్యం తన్మూల్యంచానసంశయః॥ ధేనోఽభావనిష్కం
స్యాన్యత్రదధంపాదమేవవా । పాదహీనంసకతవ్యమితి చేదవిదోవిదుః ॥ * ॥
చతుర్వింశతిమతే ॥ శ్లో॥ ప్రాజాపత్యేతుగామేశాం దద్యాత్సాన్తపనేద్యయం
పరాకతప్తకృచ్ఛాన్యతి కృచ్ఛై గృతినస్తుగాః స్తుతాః ॥ (అష్టాచాంద్రాయణదె
యాస్తిసోవాశక్త్యపేక్షయా) అష్టాచాంద్రాయణదెయాః ప్రత్యామ్నాయ
విధానదా ॥ * ॥ ఇతి ఏతద్దనికవిషయమితి చతుర్వింశతిమతే వ్యాఖ్యాతమ్॥
యస్యధాన్యసమ్మద్ధిఃసక్త్యాన్యదవితానివిప్రభోజనేనసంపాదయేత్ । తథావి
జ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛే గ్రహంచాతికృచ్ఛైత్రిగుణమహరహస్త్రింశదే
వంతృతీయేచత్వారింశచ్చతప్తేత్రిగుణనగుణతా వింశతీస్సాన్యత్రపరాక । కృ
చ్ఛైగ్రహంతాపనాశ్య భవతి షడధికా వింశతీస్తేనహీనా దావభ్యాంచాం
ద్రాయణేస్యాత్తపసికృతబలా భోజయేద్విప్రముఖ్యాత్ ॥ * ॥ అహరహ
రితి సర్వత్రసంబంధనీయమ్ । తృతీయః, కృచ్ఛాన్యగృతకృచ్ఛగ్నిః । అత్రప్రా
జాపత్యేదివసకలనయా షష్ఠినిప్రభోజనంభవతి ఏవమతికృచ్ఛైగ్రహశీతి శత
బ్రాహ్మణభోజనాని భవన్తి, కృచ్ఛాన్యగృతకృచ్ఛైగ్రష్ట్యధికశతత్రయమ్, తప్త
కృచ్ఛైగ్రాశీత్యధికం చతుశ్శతమ్, పరాకేవింశత్యధికం సప్తశతమ్, సాన్తపనే
ద్యశీత్యధికంశతమ్, చాన్ద్రాయణేషట్కతంద్రాహ్మణభోజనానిభవంతితిహోకార్థః

మూ—ప్రాణసంశయేపు శ్రాద్ధిచ్చహసాచమ్య “ ఆయుషఃప్రాణమ్”
ఇత్యనువాకందక్షిణైకజపేద్బ్రహ్మవిదః “ బ్రహ్మవిత్-భృగుః”
ఇత్యనువాకౌచ.

వాగ్— అత్రప్రజాపతిః ॥ శ్లో॥ ఉపక్రమేజపాదేస్తు కిమణిపగ్గయ
తాపినః । ఆచమ్యైవతుకుర్వీత హ్యన్యథాతన్నిరథకమ్ ॥*॥ బ్రహ్మవిదోదక్ష
ణైకజే “ బ్రహ్మవిదాప్రశ్నిపరమ్ ” “ భృగురైవవారుణః ” ఇత్యేతావ
నువాకౌజపేత్ । తస్మాత్ “ ఆయుషఃప్రాణంసంతను ” ఇత్యనువాకజపే
గౌరవపదాన్యాయేనాబ్రహ్మవిద్విషయః । అత్రనూత్రిమ్ ॥ వా ॥ యదీమరణం

సంశయాత “ బ్రహ్మవిదాద్వోతివరమ్ ” “ భృగురైవారణః ” ఇత్యేతావ
నువాకౌ బ్రహ్మవిదోదక్షిణః జ్ఞాజపతి, ఇతరస్య “ ఆయుషఃప్రాణంసంత
ను ||*|| ఇతి అత్రైకవచనం కలైకవచనపై తదసన్నిధౌసన్నిహితోఽన్యో
వాజపేదితి ప్రదక్షనాథమ్, విశేషానుపాదానాత్.

“ యదిప్రేతిప్రేతామాత్యాః ప్రాచీనావీతినఃకేశాన్ప్రకీర్యపాంసూనా
వపంతే ” ఇతి సూత్రార్థమాహ.

మూ—మృతైర్జ్ఞాతయఃకేశాన్ ప్రసార్యపాంసూనావపయిస్స ఏమూర్థా
స్వంసేమవా.

వ్యా—జ్ఞాతయఇత్యేమాత్య శబ్దార్థఉక్తః । స్వమూర్థాస్వంసేమవేతి
పాంసూనవపనస్థానం భాష్యోక్తముక్తమ్ । అత్రబొధాయనః ॥ వా ॥ ఏతస్మి
న్మాలేఽన్యమాత్మాస్తిస్మభిరుంగులిభిరపహత్యపాంసూనంసేమావపంతే||*||అ
మాత్వాబాంధవాజ్ఞాతయస్సపిండాశ్వనసప్తశస్సనాభయస్సవక్షాఇత్యనర్ధాస్తరం
అత్రస్నాపయిత్వాగ్రాద్యేణాలంకారేణాలంకృత్యేతిసూత్రార్థమాహ-

మూ—పుత్రాదయఃప్రేతంసంస్నాప్యవస్త్రగంధమాల్యాద్యైగలంకుర్యుః

వ్యా—అత్ర ప్రచేతాః ॥ క్లో॥ స్నానంప్రేతస్యపుత్రాద్యైర్వస్త్రాద్యైః
పూజనంతరిః । ప్రేతందశేచ్ఛుభైగంధైర్వస్త్రాద్యైస్సువిధూషితమ్ ॥*॥
ఆద్యశబ్దేనమానుషాభరణాన్యద్యంతే, దేవతాభరణాద్యైఃకేప్రేతాలంకారసాన్య
యైక్రతావత్, ప్రేతాలంకారసాన్యభరణాదేపునదేవతానహంత్వాచ్చ, । అ
తఏవహింశ్రామ్యేణేత్యాహ । దేవతాపితయోగంధమాల్యానాః స్మృత్యుక్త
తావత్తాభ్యాం ప్రేతాలంకరణం ముఖ్యమేవ ॥ క్లో॥ “ పుత్రైస్త్వగంధమాల్యా
ద్యైర్మాధవాంఘ్రిసమపిత్వైః । యదిప్రేతమలంకుర్యాత్స్వయాతివరమాంగతిం
ఇతి స్మృతేః । నిత్యంచవాసుదేవార్పితం గన్ధమాల్యాదికంధార్యమ్ । తథాఽ
సదుక్తైస్తృతిరత్నాకరైః ప్రపశ్చితమ్.

మూ—అథాధ్యర్చ్యస్నాన్మితావసభాయాం బ్రహ్మాదండద్రవ్యంశక్తితోని
ధాయప్రణమ్యనుజ్ఞాతఃప్రాణానాయమ్య.

వ్యా—బ్రహ్మాదండద్రవ్యమ్, వృక్షవైకల్యే మృతపాపానుగుణప్రాయశ్చి
త్తవిధాయకబ్రాహ్మణానుజ్ఞానాథాదగ్విణమ్ । స్మృత్యంతరే ॥ క్లో ॥ స్నా
త్వాన్యశక్త్యాదగ్విణందతావసభ్యాన్ ప్రదక్షిణమ్ । పరిత్యజైరనుజ్ఞాతకమ

సజ్కుల్పయేత్తతః ||౩|| “యజ్ఞోపవీతీపరిషత్పుష్పదక్షిణంశృత్వా” ఇతి బొధా
యసియే । ఏవమేవహిశిష్టాఆచరంతి । ఉక్తసూత్రపర్యాబాచనయా సజ్కు
ల్పతఃప్రాగుపవీతం సిద్ధమితి నచోద్యావకాశః,

మూ—అథ ప్రాచీనావీతంకర్యాత్.

వ్యా—ప్రాణాయామానస్తరమేవ స్తుతిషు పాచీనావీత విధానమితి
జ్ఞాపనార్థమిదముచ్యతే, నతావదితవ పాచీనావీతమితిచ । “ఆచమనేచా
గ్నిముఖేచాభిశ్రవణేచోపసంగ్రహణేచు పశ్చాద్ధోమేచుచ యజ్ఞోపవీతమ
థేతరత్రపాచీనావీతమ్” ఇతిచ బొధాయనస్తరణం ప్రాణాయామాదీనా
మపి పృథక్నాథమ్, అన్యథా ఆఘారసమిదాధాన తద్ధోమస్విష్టకృదాది
ష్వపి పాచీనావీతత్వ ప్సకైః । ఆదితఃపాచీనావీతమితి సజ్కుల్పప్రవృత్తి
పాచీనావీతం కార్యమిత్యాఖ్యాతం తద్వ్యాఖ్యానై । అతవీచబొధాయనప్ర
యోగవృత్తిషు సంస్కారపిండవానేకోద్దిష్ట సపిండికరణ ప్రత్యాక్షిక శ్రా
ద్ధోపక్రమే ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీనావీతీతి వ్యాణాయామానస్తరమేవస
ర్వత్రపాచీనావీతముక్తమ్ । తాత్పర్యదర్శనేశు ప్రాణానాయమ్య పాచీ
నావీతీత్యనుక్తిఃపరమతాభిప్రాయతత్వతినదోషః । అతవీచహితత్వానుష్ఠానవ్యక్త
మోక్తిశ్చ దృశ్యతే । కేమాంచిత్యాక్షికత్వంచోక్తమ్, తద్వదేనతదుక్తిత్యవి
రోధః, ప్రమాదాదలిఖితంవాల్మీకదోషోపేతి దృష్టవ్యమ్ । నహివాచనికేఽ
థేయక్రయఃక్రమంలె.

అత్ర వచనమాహ—

మూ—అత్ర స్తరంతి || ౩ || ప్రాణాయామేనమస్కారే స్నానైశ్చైవప్ర
దక్షిణే । పైతృకేప్రేతకృత్యైఽపిహ్యవపీతంవిధీయతే||౩||ఇతి ।

వ్యా—అత్ర-ప్రాచీనావీతవిషయే, అపవాదంస్తర నిమనయఇత్యర్థః । ఇ
దం స్తుతిసంగ్రహ గ్రాహేదృశ్యతే । శుద్ధ్యర్థేనాచమనాదివత్ప్రాణాయా
మస్యాపి తథాత్వాదుపవీతీత్వమేవ । ఏవంహిశిష్టాఆచరంతి,

అథసజ్కుల్పప్రకారమాహ—

మూ—అముకగోత్రమముకశర్మాణం పేతమముకగోత్రమముకనా
మీం పేతామితివా అముకాగ్నినా పైతృమేధికేనవిధినా సం
స్కరిష్యామితి, బ్రహ్మమేధేతు బ్రహ్మమేధవిధినైత్యాగూర్యః

వ్యా—అత్యగ్రాత్యశమశబ్దా సామాన్యపరా, అముకశబ్దోవిశేషవాచిత్యగోత్రం విష్ణుశమాణమిత్యర్థః । ఏవంసర్వత్ర అముకశబ్దప్రయోగతత్త్వోత్తరశమనిర్దేశశకార్యః । ఏవంగృహ్యగ్నినోత్తపనాగ్నిసారోకికాగ్నినెతి ప్రయోక్తవ్యమ్ । ఆగూర్య-గురీద్యమనా సజ్జల్పేత్యర్థః । భూషణవత్సంస్కారస్యాపి ప్రేతాతిశయాధాయకత్వాత్సుడాగమ స్సంపూర్వాత్ప్రజః । అతోభూషణత్వస్య త్వేన సంస్కారస్య మృతాతిశయాధాయకతయా ఫలస్యకర్తృగామిత్యాభావేనాత్ర పరస్తే పదమేవ యుక్తమ్- ఆత్తనేపదప్రయోగశ్చింత్యపివ । అత్యమనుః ॥ శ్లో॥ వైదికైకమభిషుతైర్నిషేషాద్వైదిజన్తనామ్ । కార్యశ్శరీరసంస్కారపావనఃప్రేత్యపహచ ॥*॥ హరీతశ్చ ॥వా॥ ద్వివిధవనసంస్కారో భవతిబ్రాహ్మణైవదైవశ్చ, గర్భాధానాదిస్తాన్త్రోబ్రాహ్మణి,పాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞాశ్చైతిదైవఃబ్రాహ్మణసంస్కారసంస్కృతఋషీణాం సమానతాం సాయుజ్యంచగచ్ఛతి - దైవనోత్తరేణసంస్కృతాదేవానాం సమానతాం నలూకతాం సాయుజ్యంచగచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి । అతఃక్రియాఫలం నకర్తృగామితి కుతఆత్తనేపదప్రసంగః.

మూ—ఔపాసనాగ్నింప్రజ్జ్వల్య అపరేణాగ్నించద్యేమ “సర్వస్యప్రతిశీవరి ” ఇతిప్రేతం దక్షిణాశిరసంశాయయిత్యా,

వ్యా—ఔపాసనాగ్నిమితుత్తరత్ర విధవావిధురానుపనీతాదివిషయే వక్ష్యమాణోత్తపనాద్యగ్నుపలక్షణమ్ । దర్భగృహణాద్దర్భహీనస్థలసంవేశననిషేధః ॥ అత్రీనూత్రమ్ ॥ వా॥ జఘనెనగాహాపత్యం దక్షిణాశిరసంద్యేమసంచేశయంతి “ సర్వస్యప్రతిశీవరి ” ఇతి ॥*॥ ఇతి । అనాహతాగ్నేరాపాసనాగ్నిగాహాపత్యస్థానీయః, ఏవమాహవనీయాది స్థానీయశ్చ.అతస్సకృదేవహోమః, అగ్నేరకత్వాత్.

మూ—ప్రేతానావరబ్ధకర్తా “వరేయవాంసమ్ ” ఇతి హుత్వాచిత్తిః పృథివీత్యాదిభిష్వశ్చీరనువాకై రావచాప్రయక్తైఃప్రత్యనువాకంజహుయాత్

వ్యా—షడ్భిః, “ చిత్తిః, పృథివీహోతా, అగ్నిహోతా, సూర్యంతేజః, మహాహవిర్హోతా, వాగ్దేవతా ” ఇత్యేతైఃప్రత్యనువాకాంతం సతుసర్వానువాకాంతే, మంత్రాణాంబహుత్వాత్, అన్నసోమైర్తరాభిజుహోతీతివత్ । ఏకమంత్రాణికమాణి, వదనాదేకంకమంబహుమంత్రంనియమాత్ ” ఆ

“అథాస్యదక్షిణానవిహారంపరిశ్రితైః ప్రేతస్య కేశశ్చశృంగఖలామాని
వాపయిత్వా” ఇతి విహితంవపనం “ఆహితాగ్నౌమరణసంశయే” ఇత్యు
పక్రమ్యుతస్యేతి తస్యైవ పరామశాఽదాహితాగ్నివిషయమేవెత్యన్యస్య త
స్మాస్తీత్యాహ—

మూ—నానాహితాగ్నౌఃప్రేతస్యవపనంవిద్యతే,

వ్యా—అత్రనూత్రై బొధాయననూత్రైచ ప్రేతాహుత్యనంతరం వపనం
విధాయ స్నానముక్తమ్, తద్వపన నిమిత్తమేవ, వపనాభావే ప్రాణవియోగా
నంతరమేవ స్నానంకారయితవ్యమ్ । ఏవంహిశిష్టాఆదరంతి ॥ తథాగౌతమీయే
విధాపుభయత్రస్నానముక్తమ్ ॥ వా ॥ ఉత్కాగ్రితికాలే ప్రజాపతేర్మృద
యం మనసాధ్యాయేత్సాన్నిపయిత్వాపిలంకృత్యేతి, దక్షిణాగ్నౌదభాంత్యం
స్తీర్య తేషు యజ్ఞియైః కాచ్యైదక్షిణాగ్నౌదాదుదితిచిత్వా ప్రేతస్య కేశ
శ్చశృంగఖలామాని వాపయిత్వా స్నాపయిత్వేతిచ ॥*॥ యథాగృహ్యమాచార
వ్యవస్థితైర్నాత్యవికల్పకల్పవ్యతే । విహితమప్యహితాగ్నౌర్వపనం శిష్టాచా
రానుసారేణ గ్రాహ్యం, ॥శ్లో॥ “ఆస్వగార్హస్థ్యాహుతినాస్యాచ్ఛాద్యసంస్ప
ర్శాదూహితా” । ఇతి శూద్రస్పృష్టస్య శరీరహవిషోదుష్టత్వే స్తృతేః.

మూ— శుక్లనూత్రైణహస్తయోరంగుష్ఠాబద్ధావస్తేనపాదయోశ్చ శిరసి
నలదమాలామాబధ్య.

వ్యా—అన్యేన- హస్తాంగుష్ఠబద్ధనూత్రై వ్యతిరిక్తేన, సాధ్యభేదాత్సాధన
భేదసిద్ధేః । యద్వా శిష్టాచారాను సారేణై కేన దీక్షానూత్రైణబంధః । నల
దఖండేః కృతామాలానలదమాలా । అత్రనూత్రమ్ ॥వా॥ శుక్లనూత్రైణాంగు
ష్ఠాబద్ధావస్తేనలదమాలామాబధ్య॥*॥ ఇతి ఆంగుష్ఠాపాణ్యోపాదయోశ్చైతి
శేషః అవిశేషణోపాదానాత్, “బద్ధావస్తేనాంగుష్ఠాపాణ్యోపాదయోశ్చ
ఇతి విధాదశనాచ్చ । ఆబధ్యశిరసీతిశేషః, “శిరస్తేనలదమాలాంప్రతిముద్య”
ఇతిబొధాయనోక్తేః

మూ—ప్రేతమాదుంబర్యామాసంద్యాముత్తానం నిపాత్య.

వ్యా—ఇదంసర్వగృహ్యవిశిష్టమ్ । కథంచిదుదుంబరాలాభే “జఘనేన
గాహావత్య మాసంద్యాం కృష్ణాజినే దక్షిణాశిరసం సంవెత్య” ఇతి కెవల

మాసంద్యామిత్యుక్తం । అత్రాయస్యాం కన్యాంచదాసంద్యాంతవారోపాసవి
రుద్ధః । కథంచదాసంద్యబాణేబోధాయనః ॥ వా ॥ ఆసంద్యాతల్పేనకపేనవా
సం వేష్ట్యదాసాఃప్రవయసోవావహాయః ॥ * ॥ అత్రకృష్ణాజినమూహితా
గ్నవిషయమ్, ఆస్యస్యాసందీమాత్రమేవ, ఔదుమ్బర్యామాసంద్యాందక్షిణాశ్చ
రసముత్రానంసంవేశ్యేద్దగ్ధశేనవాససాప్రచ్ఛాద్యేతివిధౌదశానాదాచారాచ్చ

మూ— “ఇదంతావస్త్రంప్రథమన్నావగత” ఇతిపత్రోదశేన సవేన
వాససాప్రోణాయ “అపైతమాహ” ఇతిపూర్వధృతం వ.
స్త్రమాదాయ పుత్రాదిర్వసీతాథాచామేత్,

వ్యా—పొణాయ- ప్రచ్ఛాద్య పత్రోదశేన పాదయోదశావస్త్రానం
యన్యతేన, ఆదిశద్దాద్భాగ్రాగ్రవయః । అత్రేనూత్రమ్ ॥ వా ॥ పత్రోదశేనాహ
తేన వాససా ప్రోణోతి “ఇదంతావస్త్రమ్” ఇతి, అథాన్యేతరదుపాద
త్రై “అపైతమాహ” ఇతి తత్పుత్రాధ్రాతాన్యవాప్రత్యాసన్నబం
ధః । ప్రతీతఃపరిధాయాజరసోవసీతాథాపడపస్పృశ్య ॥ * ॥ ఇతి అహతేన, అ
సవసీతేన, ప్రోణోతి, ఊణుచ్ఛో ఆచ్ఛాదనై, ఇశరత్ ప్రోణుతాదన్య
తస్మాక్తనం వస్త్రమ్, ఆజరసః- ఆజరోత్పత్రైః ఆదినశేషాదాన్వా । తథాబోధా
యనః ॥ వా ॥ తస్యపుత్రాంతైవాసీవాపత్నీవాపరిదధీత తదుహజరసమేవ వ
సీతాహ శ్లేషంవా ॥ * ॥

ఇదమేవాహ—

మూ—తచ్ఛాజరసమాహ శ్లేషవాపరిదధీత;

వ్యా—తత్ “అపైతమాహ” ఇత్యుపాంతం వస్త్రమ్, తదుపాదానం
రాత్రాచేతచ్ఛేషమితి వ్యవస్థితవిషయోవాశబ్దః.

మూ—అగ్నౌచదుశ్రవయిత్యా,

వ్యా—అత్రనూత్రమ్ ॥ వా ॥ అన్వాహార్యపచనేతూష్ణీముపచరితం చ
దుశ్రవయతి ॥ * ॥ ఇతి ॥ “యన్యపురోడాశోదుశ్శృతస్తద్ధవిర్యమదైవత్యం”
ఇతిస్తృతేస్సుశృతశ్చదుర్నుకార్యః “యస్సుశృతస్సదైవః” ఇతిశ్శృతైః

ఇదమాహ—

మూ—తద్దుశ్శృతంకుర్యాన్నసుశృతమ్,

వ్యా—అస్యాసియమప్రీత్యుక్తాన్వాదితిశేషః “యమంరాజానంహవిషే

‘చువస్యత’ ఇతి శ్లోకః.

మూ—“ ఇమాయన జ్ఞి ” ఇతి వాఙ్మనమంత్య-

వ్యా—బ్రహ్మమేధేఽప్యయమేనమంత్రః “ ఇదంత్యావప్త్రమ్ ” ఇతి మంత్రవచనమంత్రమంత్రాంతరానుక్తేః ! యద్యపి సూత్రే “ ఇమాయన జ్ఞితే వహ్ని ” ఇత్యేషయోజన ఆత్మాత ఇతి శకటయోజనవహఽధీతాయమంత్ర ఇత్యుక్తమ్, “ అనశ్చేద్యుంజ్యదిమాయన జ్ఞి ” ఇతి బోధాయనా క్తంచ- తథా ప్యాచారాదధ్వర్యవదావధృత్యావిశేషాచ్చ తేన వోధ్యనియోగీయజ్యతే । మంత్రార్థపర్యాలోచనయాఽఽచారాచ్చ వాఙ్మనీయజ్య వోధ్యననైనాను మంత్రీయతే ఇతి.

మూ—తైరాదీయమానం పెరితమ్ “ సూషా త్వేతః ” ఇతి । “ భర్తాసక ఇత్యనువాకేన చానుమంత్రయేత.

వ్యా—అత్ర సూక్తమ్ ॥ వా॥ ఆదీయమానమనుమంత్రీయతే “ పూషా త్వేతశ్చాన్యనయతు ” ఇతి భర్తృసూక్తేన భరణమితిచ ॥ “ భర్తాసకభిర్యమాణో విభుః ” ఇత్యనువాకః । పెరితే ఆదీయమానే భరణస్య సత్త్వాద్భర్తృసూక్తేన భరణమిత్యవిరోధః-

మూ—తేచ నివీతి నోపశేయః.

వ్యా—అత్ర బోధాయనః ॥ వా॥ అథ నివీతికార్యాణి వ్యవాయస్త్రీప్రజా సంస్కారః ప్రత్యాద్యహనమన్యాని మనుష్యకార్యాణీతి । కణేఽపసక్తం నివీతం ॥ ఆప్సలాయనశ్చ ॥ వా॥ అన్వారోహంతాఽమాశ్యాఅధో నివీతాః ॥ తథా “ ॥ క్లో ॥ నివీతినోపశేయస్తే జ్ఞాతయోనేచ వాహకాః ”

అథ సంధారనయనే భాష్యోక్తకర్తవ్యమాహ—

మూ—అగ్నేఽగ్నిమథసంధారాం స్తిలాంస్తండులాంశ్చరుం పలాశశాఖాం హిరణ్యశకలాన్యాజ్యం పాత్రాణిదధాన్ తస్యకతాశ్చప్రస్థాప్య,

వ్యా—ప్రథమమగ్నిం ప్రస్థాప్యప్రేష్య, అనంతరం తిలతండులాదిక సంధారాక్రమాత్ప్రస్థాపయేత్ । అత్ర సూత్రమ్ ॥ వా॥ అగ్నేనగ్నిభాండమగ్నిహోత్రాచ్చేషణంయేన చాన్యేనాథీభవతి నహీనమన్వాహరేయరథవాతమాదీతః ఇతి । హీనమ్, కర్తవ్యమపయక్తమ్- నకించిదప్యన్వాహరేయః; కింతుయేనసామనైకకర్మణ్యధీభవతి తదేవాన్వాహరేయః । తత్కమిత్యాకాంక్షాయాం

తదనుక్రమపరంభాష్యమగ్రేఽగ్నిమిత్యాదిహక్రమ్ । క్వచిద్భాష్యం క్వచిద్భాష్యార్థః ప్రశ్నేసంగృహీతఇతి నచాద్యావకాళః । ఏవమేవబోధాయ నీయేఽపి ॥వా॥ అథాగ్నయోఽధపాత్రాణిదధ్యాద్యందధారాజగవీయవాచ్య స్యదప్యేవం యుక్తమతైనమేతయా సంద్యాతత్పసః తేన వాసంవేష్ట్యదాసాః ప్రవయసోవావశాయః ॥౧॥ ఇతి । అనేన సంభారనయనానంతరమేవ ప్రేత భరణముక్రమ్ । దాసాః, గర్భదాసాదయః, శిష్యధూతావిప్రావా । విధౌ చ ॥వా॥ క్షీరందధీతుప్తక్రమ్యపురస్తాదగ్నిసంస్కర్తాః క్షుభోమధ్యతస్య వంశశ్చాదిత్యాది । తస్మాత్సంభారనయనే ఉక్తక్రమవక్రమః, క్రమాంతరంతుచిన్త్యమ్.

మూ—అథప్రేతంహ రేయర్నగ్రామాభిముఖంప్రేతంనిర్హరయః-

వ్యా—అథ, అగ్నాద్విసంభారనయనానంతరం, ప్రేతంహ రయః-తదా నగ్రామాభిముఖంప్రేతం నిహారయఃకింతు గ్రామపరాద్భుఖమేవ । అత్ర హారితః ॥ క్లో ॥ నగ్రామాభిముఖంప్రేతం నిహారయఃకదాచన । నిర్హారేవ దృష్ట్యాతు గ్రామోనశ్యతిపిక్షితః ॥౨॥ అత్ర నియమమాహమనుః ॥ క్లో ॥ దక్షిణైరమృతంశూద్రం పురద్వా రేణనిహారేత్ । పశ్చిమోత్తరపూర్వైస్తు యథాసంఖ్యంద్విజాతయః ॥౩॥ పురగ్రహగాన్నగ్రామేనియమః.

మూ—నద్యకప్రేతంనిహారేన్నవిలమ్మేత నిశ్యహ్నవాఽతీతైకృచ్ఛత్రేయంచరిత్వా పంచగవ్యనప్రక్షాల్యపావమానీభి రభిషిచ్య పద్మపితం శవదశాల్,

వ్యా—అత్ర గాగ్యః ॥ క్లో ॥ దివావాయదివారాత్రౌ శవస్తివృత్తికహిణ చిత్ । తత్పర్యపితమిత్యాహుదహ నేతస్యకాగతిః ॥ బ్రాహ్మణాభ్యోవిధింలభ్యా కృచ్ఛత్రేయమథాచరేత్ । పంచగవ్యంతుసంస్పృజ్య పావమాన్యాభిషిచ్యచ జలేనస్నాపయిత్యాద తచ్ఛవం మంత్రవద్దశాల్ ॥౪॥ అత్రీనూత్రానభిజ్ఞాః కేచనప్రథమం చరుం శ్రవయిత్వాఽథసంవేశనాదికం కుర్వంతి తత్తథానకార్యం ప్రమాణవిరోధాత్ । సూత్రేహి “ దక్షిణాశిరసంసంవేశయంతి “ సర్వస్యప్రతిశివరి ” ఇత్యాదినాసంవేశన హోమాంగుష్ఠబంధన నలదమాటాబంధ నౌదుమ్బరానందీనిపాతన నవవానశిరోణవనాన్యనుక్రమ్య “ చరుం శ్రవయిత్వా ” ఇతిచరుశ్రవణముక్రమ్ । తద్దేవబోధాయనసూత్రేచాయమేవ కృ

“ పరిత్యజపరిత్యజప్రయాతీత్యైక ” ఇతి పక్షాంతరేభాష్యోక్తమథానం
వదః భాష్యం చాదాహతి—

మూ—పరిత్యజపరిత్యజుట్టపక్షే ప తిసర్యావతానమన్త్రావృత్తివ్యతిషం
గాంతరత్వాదత్రా(ప్ర)పి నై)త్యైక.

వ్యా—ఇదంతాతి ము తరసూత్రవ్యాఖ్యానై స్ఫుటికరిష్యతే. మేక్షణేన
లోపేషు చరొస్త్రీఃప్రయాతీతి సుత్రాథః మాహ—

మూ—లోపేషుచరొస్త్రీతీయాంశంసకృదేవప్రక్షిప్యమేక్షణేనతిర్భుట్టయేత్

వ్యా—ఇదమయత్తం తిర్భుట్టయేదితి, తిర్భుట్టస్య చరుత్పతీయాంశవర
త్వాత్, పునస్త్రీశబ్దాభావాత్ “ చరుఃమేక్షణేన ప్రయాతియదివావకవివభవ
తి చరొస్త్రీతీయాం మేక్షణేన ప్రయాయలాప్తానుపసంహత్య తేషాపమృజ
ఇతి బోధాయనీయేచతిర్భుట్టాభావాచ్చాడచ్యతే, పరిత్యజపరిత్యజప్రయాతీతిపక్షాంత
రేలోపేషుత్పతీయాంశం ప్రక్షిప్య మేక్షణేన సకృత్ప్రయాయశవంపరిత్యజున
జ్ఞేయం ప్రయాయశవంపక్షేప్య పునజ్ఞేయం యదాకరోతి తదాతిర్భుట్టనసి
ద్ధైఃపక్షాంతరైపితథేత్యవిరోధః || ఘట్టనవ్యవహారే ప్రతిపర్యావతానంమ
న్త్రాచ్చారణవత్పర్యావతానవ్యవధానేన ప్రతిపర్యావతానం ఘట్టనమితి త్రి
భుట్టనం తత్రయత్కమితిచెత్, తహి తురీయాధ్వని స్థానత్రితయే చరుప్ర
దానవిధిసామర్థ్యాదేవచరొస్సంబంధిత్పతీయాంశత్వసిద్ధైః, చరొస్త్రీతీయమి
తిగృహ్యంతరదశానాచ్చ, త్రిప్రయాతీత్యన్వయాదాచారాచ్చేతి న కథంతా
వకాశః || త్రిసప్రదానంతు మూఢకృత్సమ్, భాష్యగృహ్యంతరేషువాక్యవిద
వ్యతథార్థప్రైః శిష్టాచారాభావాచ్చప్రయాతి- ఘట్టయతీతిభాష్యమ్ || ఆచా
రాత్తుమేక్షణేనమిశ్రణంతుర్వంతి“యుమిశ్రణైమిశ్రణేచ”ఇతిహిధాతు సారః

మూ— “పూషేమాకశాః ” ఇతి “ భర్తాసక ” ఇతిచ పెరితమాదీ

యమాన మనుమంత్ర్య పునస్తురీయమధ్వనోగత్వాదక్షిణాశిరోని
ధానాది పూర్వవత్కృత్వా “ ఆయర్విశ్వావయః ” ఇతి “ భర్తా
సక ” ఇతిచాదీయమానం పెరితమనుమంత్ర్యతురీయాధ్వగమనా
దిపూర్వవత్కృత్వా తృతీయేనఘట్టనెనసహచరుస్థాలీంచార్ణయత్యా

వ్యా—తురీయమితి, గ్రామశ్శశానాంతరం చతుర్థావిభజ్య తత్రా
శ్శాభాగః ప్రథమస్తురీయాంశః, తతోఽంత్రయచతుర్థాంశో ద్వితీయః

తతోభాగద్యయచతుర్థాంశస్త్రుతీయః, శైషస్తురీయస్తురీయాంశః ॥ పూర్వవది
తి, దక్షిణతొలాప్తానవరుజ్యేత్వాది ప్రసవ్యాప్రసవ్యపర్యయణచరుమిశ్ర
ణాంతం కృత్యేత్వథః ॥ పూర్వవదితి, తృతీయతురీయాభ్యగమనానంతరంపే
తం దక్షిణాశిఃసంనిధాయేత్వాది తిఃఘట్రమేదిత్యంతంకృత్యేత్వథః ॥ అత్ర
సూత్రమ్ ॥వా॥ ఆదీయమానమనుమంత్రయతే “పూషేమాఅశాః” ఇతి తురీ
య మధ్యనాగత్యానిధాయ పూర్వవత్కృత్యాఆదీయమాన మనుమంత్రయ
తే “ ఆయుర్విశ్వాయుః ” ఇతి తురీయమధ్యనాగత్యానిధాయ పూర్వవత్కృ
త్యా తృతీయేనసహచరుం ప్రక్షిణయాత్ ॥*॥ఇతిప్రక్షిణయాత్- ఉదకావ
ధ్వానానహామల్పశఃకపాలంయథాధవతి తథాచరుస్తాలింభింద్యాదిత్యథః ॥త
థాసూత్రమ్ ॥వా॥ అథాస్యకపాలానిసుసంభిన్నానిసంభిన్నతీయధైషాదకం
నతిప్రేత్ ॥ * ॥ ఇతి

“తూష్టించతుర్థమాదాయ” ఇతి సూత్రభాష్యముదాహరతి—

మూ— గమనస్యాత్రవిద్యమానత్వాదనుక్తేవ్యనంతరస్య విధేఃప్రాప్తి
న్యామ్యైతిభాష్యేభాషణాతురీయతురీయాభ్యగమనేచ “ఆయుర్వి
శ్వాయుః ” ఇతి “ భర్తాసక్ ” ఇతిచానుమంత్రయతే.

వ్యా— అయమభిసంధిః— త్రిష్వపి తురీయాభ్యస్థానేష్యాదీయమానే
ప్రేతేనమంత్రకమేవగమనాదృశ్యతే, అతస్తురీయాభ్యగమనస్యాత్రాపివిద్యమా
నత్వాత్తద్రమనంద సమంత్రకమెవకర్తవ్యమితిన్యాయతఃప్రాప్తమ్, తత్రమం
త్రేననుక్తేషి “ ఆయుర్విశ్వాయుః ” ఇతియోఽనంతరఃపఞ్చత్వానన్నోమంత్ర
విధిన్యాయాత్, విధేర్వా ఇతి నియమాచ్చనవీవ ప్రాప్తోతితి । అతోభాష్య
కారవదనాత్సామాన్యసూత్రన్యాయతశ్చ చతుర్థాభ్యగమనెద “ ఆయుర్వి
శ్వాయుః-భర్తాసక్ ” ఇత్యనుమంత్రణం కర్తవ్యమ్.

భాష్యేకంతూష్టింశద్ధార్ధమాహ—

మూ—అథమానినఇతి,

వ్యా—త్రిమభరణేషు భాషమాణైష్యపి చతుర్థేవాగ్యతావశాయః! త
తశ్చ సమంత్రకం పేతమాదాయచతుర్థమధ్యభాగం మానినాగత్యేతినూ
త్రాథః । తదేవంచతుష్వేపి తురీయాభ్యభాగేషు భరణస్య విద్యమానత్వా
దభ్యత్యేనూక్తేసభరణంకర్తవ్యమ్.

అనంతరకృత్యమాహ—

మూ— శ్రశానంసీతావదహనదేశపశ్చాద్భాగే శవంనిధాయ ఉదీచిం దిశమ
ధ్వర్యణాసహవాధారోఽనూత్కామంతి తేనశాంతింగచ్ఛంతి॥ ౧
త్రీసూత్రమ్॥వా॥ జఘనెనదహనదేశ నిధాయోదంచస్సమత్కా
మంత్యేషావైదేవమనుష్యాణాం శాంతాదిక్తామేవైనామయాశాంగి
మంతీతి విజ్ఞాయతే ॥౩॥ఇతి

వ్యా—అత్రనంవాద్యసంవాదకసూత్రద్వయం స్ఫుటార్థమ్,

—ఇతి ప్రథమఃఖండః—

—అథ ద్వితీయఃఖండః—

మూ—తతఃప్రత్యేత్యాధ్వర్యరనుపహత మనన్యదాహపూర్వందహనదేశ
మాద్ర్యయా పలాశశాఖయాశమీశాఖయావా“అపేతపీత, ఇతిసం
హితాపారతన్యంమృజ్య దక్షిణతశ్శాఖాముదస్యాపడపన్నశ్య తూ
స్థీముద్ధృత్వావౌక్ష్య హిరణ్యశకలం నిధాయదర్భాన్ సంస్త్రీయ ద
క్షిణాగ్రైర్యాజ్ఞైకైఃకామై రెవం “శకేయైస్తృణయైర్వా,, ఇతి
జ్ఞాపనాచ్ఛకయైర్వా బ్రాహ్మణానీతైస్తలసీకావ్యయక్తే దక్షిణా
ప్రాచీం చితింకుర్యాత్.

వ్యా—అనుపహతమ్ అనిరిం సుషిరామేధ్యాదిరహితం, పూర్వంకథం
చిదన్యదాహరహితంచ । సంహితాపారతఇతి “అహోభిరద్భిః,, ఇత్యారణ
పారతప్రదాసః భాష్యకారవచనాదాచారాచ్ఛ ॥ యుక్తంచైతత్, అనారభ్యా
ధీతత్వాత్ కించ “యావతీవైపుథివీ,, ఇత్యారభ్య కృత్వాస్మయాః పృథి
వ్యాఃయమాధిపత్యంప్రతిపాద్య ప్రార్థనయాకర్మాధ్యాయమదత్తభూభా
గస్థపురాణ పెరితపిశాచాద్యుత్సారణే “తేదెవావీతద్యజరపశ్యన్నపెత,, ఇ
తిబ్రాహ్మణేన తస్యవినియుక్తత్వాత్ । తత్రచానువాకే “అదాదిదమ్, ఇ
త్యేవామ్నా తత్వాత్సాంహితవీవ “అపేతపీత,, ఇతిమంత్రః । దధాణామె
వ పరిభాషయా దక్షిణాగ్రత్వ సిద్ధెరత్రకావ్యవిషయం దక్షిణాగ్రత్వ విధానమి
తి దక్షిణాగ్రైరత్యస్యానగతార్థత్వం॥ఏవమితి (యదినతాదృశానివావక్షాణాని
స్సుభక్తస్తనారణిం సంస్పృశ్యమధితన్యం స్వాదేవైసం యోనెజనయతీతి
విజ్ఞాయతే) ఏవంశకేయైస్తృణయైర్వా ఇతి సూత్రం తృణశకేయైశ్చ దాహం

జ్ఞాపయతీత్యధః ॥ తులసీతిపూజార్థమ్-తులసీకాష్టయోగస్యాతివ్రతస్తత్వాత్
తథా ప్రస్థాదసంహితాయామ్ ॥౧౦॥ శరీరందహ్యతేయన్య తులసీకాష్టవహ్నినా
సరోయత్కురుతేపాపం తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ తీర్థంయదినసంప్రాప్తః
స్తరణంకీర్తనంహరేః । తులసీకాష్టదగ్ధస్య నగన్యనవునజణనిః ॥ యద్యేకంతు
లసీకాష్టం మధ్యేవాపిచితౌకృతమ్ । దాహకాలేభవేన్దుక్తిః పాపకోటికృతస్త
దా ॥ తులసీకాష్టమిశ్రాతు యావత్ప్రజ్వలితాచితిః । దహ్యంతేతన్యపాపానిక
ల్పకోటికృతాన్యపి ॥*॥ ఇత్యాది । అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ ప్రత్యేత్యహరిణ్యావ
లాశశాఖయాశమీశాఖయావా శశానాయతనం సప్తాష్టే “ అపెతపిత,, ఇ
తి దక్షిణతశ్శాఖాముదసితావపడపస్పృశోద్ధృత్యా వాక్షుహిరణ్యశకలమవధా
యతి స్థిదక్షిణాగ్రాదర్భా సంస్థితైవదక్షిణాగ్రే రాజ్ఞకైః కాష్టే
దాదరిచితిం చిత్వా ॥*॥ ఇతి ॥ హరిణ్యా ఆద్ర్యయా । తథావిధౌ ॥వా॥ ఆర్ద్ర
యాః వారుణశాఖయాశమీశాఖయావలాశశాఖయావా ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు
బోధాయనీయే ॥ వా॥ అపివాధస్సమాంభూమిం పణశాఖయా ॥ * ॥ ఇతి ।
తచ్ఛాగవశున్యాయేన పలాశశాఖాదిమవర్జనస్యతి, పలాశాద్యభావ విష
యంవా । తతశ్చపలాశాద్యభావే హరిణ్యా బహుపణయా యయాకయా
చిచ్ఛాబయాసంమాగణః కార్యః । ఆశ్వలాయనీయే వోక్షణముక్తం ॥వా॥ ప్రా
ప్త్యైతింభూమిభాగంకర్తౌదశేన శమీశాఖయాత్రిప్రసవ్యమాయతనంపరివ్ర
జణవోక్షతి “ అపెతపిత,, ఇతి ॥*॥ ప్రాగెవ శశానలక్షణముక్తమ్ ॥నూ
త్యే॥వా॥ అహితాగ్నే ర్దరణసంశయే ప్రాచీనావీతి దహనదేశం జ్ఞాపయతే దక్షి
ణాప్రత్యక్ప్రవణమనిరిణమసుషీర మనూషరమభంగురమనుపహత మవిదరణ
మనుపచ్చిన్నప్రవణం యస్తాదక్షిణా ప్రతీచ్య ఆపోనిస్సృత్యోదీచ్యవత్ప్రమ
హసదీమపేత్య ప్రాచ్యస్సంపద్యంతే సమంవాసుభూమిం బహులౌషధిమ్ ॥
“ వనస్యావనం తైత్రస్యాతైత్రమిరిణస్యానిరిణమ్,, ఇత్యేకే యస్తాదారా
క్షిరిణోవృక్షాంకంటకినశ్చ తథౌషధ్యః ॥*॥ ఇతి ॥ కించిదధికమేన బోధాయ
నీయేవ్యుక్తమ్ । ఈవృశస్థలం నలభ్యతఇత్యస్తాభిర్నవిస్తృతమ్ । అత్యధాలా
భమనుపహతౌదేశౌగ్రాహ్యః । తథావిధౌ ॥వా॥ దక్షిణా ప్రత్యక్ప్రవణమభా
గురమనిరిణ మసుషీరంసమంవా ॥*॥ ఇత్యేతావన్నాత్రీముక్తమ్ ॥ అన్యత్రా

పుష్కం సమంవాసుధూమిమితి.

బ్రాహ్మణానీతైరిత్సుక్తమ్, తేనహుద్రోనిరన్యతఇత్యాహ—

మూ—అలైప్రవక్ష్యాకౌభవతి || శ్లో|| యస్యాసయతిహుద్రోఽగ్నిం తృణంకా
ష్ఠం హవీంషిచ| పితృత్వంహిసదాతస్యసచాధమేణవిప్యలః|| ఇతి
వ్యా—ఇదంవచనం విజ్ఞానైశ్వరేణవిఖితమ్ | చకారాత్సంభారానయనంచ
హు ద్రేణ సకార్యం || శ్లో|| “ సమిత్సుప్వకుశాదీనిశ్చో త్రియస్సప్యమాహ
రత్ | హుద్రాహృతైఃకగ్నియకీలైః కమఃకుర్వన్వతత్యధః ,, ఇతి నిత్యకృత్యే
సంవతోక్తస్యా త్రాపితుల్యత్వాత్.

మూ—చిలైఃపురస్తాదగ్నింనిదాయదర్భైరగ్నించితించపరిస్తీచ్య దక్షిణతఃప
శ్చాదావదర్భాక్సంస్తీచ్య.

వ్యా—పురస్తాదితి గృహ్యోత్తరోక్తదిగ్వికల్పనిరాసః | అత్ర సూత్రమ్ ||
వా|| దారుచితి(చిత్వాఽ)చహ్యోక్త్యా)గ్నిసుపవపతిపురస్తాచాహసనం దక్షిణా
గ్నేదక్షిణైర్భరగ్నించారుచితిచ పరిస్తీచ్యదక్షిణతఃపశ్చాదావదర్భాక్ సంతీ
చ్య|| ఇతి| చిత్వాసమైవాగ్నిపరిస్తరణం, పృథక్పృథగితికెదిత్ | పాత్యసం
సాదనాథాసంస్తరణవికల్పస్తరణైవ్యగ్నేదక్షిణతపివాచారః || అత్రబౌధా
యసః ||వా|| దారుచితింకుర్వంతిదక్షిణప్రాచీమేషాహిత్వాణాం ప్రాచీదిగితి
విజ్ఞాయతే బాహ్యమాహసనంపురస్తాచ్చ || ఇతి || విధౌద||వా|| చిలైఃపశ్చాత్ |
|| ఇతి| ఏవంవిధేమస్వసూత్రోక్తమేవగ్రాహ్యమ్, తత్రానుక్తా గృహ్యోత్తర
గ్రహణేనదోషః | తథావక్ష్యతే.

మూ — తేమదక్షిణప్రాశ్చోన్యైకైశస్సుగ్నినమాజ్యస్థాలీం హ్యక్షణీపా
త్రంచ సాదయిత్వా.

వ్యా—తేమ- దధేమ,దక్షిణప్రాంచ్యైకైకశఃపాత్రాణిప్రయన క్షీతి
దక్షిణప్రాంచీతివదతాపరిస్తరణమపి దక్షిణప్రాకరతావ్యమిత్సుక్తంభవతి
తెష్వీతి సంతీణదర్భేష్వేన పాత్యప్రయోగవిధేః.

“ రజ్జూరవకృత్యానందీమపవిధ్యంతిరజ్జుమచైవోత్తానశ్చేతే ,, ఇతి సూత్ర
థామహ—

మూ—రజ్జూశ్చిత్యాఽఽసందిం వినాశ్చేన్యైకైకమపనీయథారజ్జుమ (పె
తశ్చయిత తథాకృత్యాః)

వ్యా— ఏకైకమానందీబద్ధహరువశాదిపెరిమనద్భృత్యానందీ రజ్జూర్వి
కృత్యవీక్షకం వంశాద్యసనీయానందీబద్ధరజ్జుష్యేన యథాశవశ్యాయితతిథాకు
ర్యాత్ । అనంతరమ్,

మూ— ఏకైకపవిత్రేణ పోక్షణీయత్యాంగుస్తపాశౌచిత్యావశపాత్రా
ణిదితి-చ పోక్ష్యాజ్యం దర్శించనంసురార్యాత్.

వ్యా— అంగుష్ఠేతి- పాణిపాదాభయాంగుస్తపాశావిత్సర్థః । సూత్రే ॥
“ రజ్జూరవకృత్య , ఇతి సామాన్యక్ర్యాంగుష్ఠరజ్జుచ్ఛేదనమపి సిద్ధమ్ । విస్మ
స్యే ధమితీ ధృబద్ధవిస్మంసనానంతరమేవ పోక్షణవిధానాద్రాప్యవశేనకా
ర్యమ్ । విధౌచ ॥వా॥ కృష్ణతలైర్మూతంపోక్ష్యాంగుస్తపాశౌచిత్యా ॥*॥ ఇతి
తంత్రేణానంభవాత్పోక్షణవృత్తిఃకార్యా ॥ అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ ఏకపవి
త్రేణపోక్షణీస్సంస్కృత్యమృతంపాత్రాణిదారుదితించపోక్ష్యాభాజ్యాని గృ
హ్లాతిదశఃపూర్ణమాసవత్సూక్ష్మే ఇతి ॥*॥ అత్ర బోధాయనః ॥వా॥ ఆజ్యంని
రుప్యాధి శృత్యపర్యగ్ని కృత్వాదావసోమతృప్తయతూక్ష్ణే దర్భైః పాత్రాణి
సంమృజ్య ॥ * ॥ ఇతి-

అత్ర సూత్రకారేణ “ అక్షైసముదరేవిదార్య , ఇతిశాట్యాయనమతస్య
“ అపివాసనిష్పురిషం కుర్యాద్యదికుర్యాత్ప్రజాహస్య ఋధుకాభవతీతి వి
జ్ఞాయతే , ఇతిదూషితత్వాత్ “ తత్తుతథాసకుర్యాత్ఋధుకాహస్యప్రజాభవం
తీతి విజ్ఞాయతే-పివాసపురిషమేవాస్థావ్యాచ్ఛాద్యాల్లంకృత్య , ఇతిబోధా
యనపదనాదాచారాచ్ఛాపితాగ్నేరసాహితాగ్నేశ్చనిష్పురిషకరణం నాస్త్యేవ,
దోషశ్రవణోత్తదాహ—

మూ— నాస్త్విదరనిష్పురిషీకరణం తత్ప్రజానాంక్షుభాతిశోషణాత్.

వ్యా— ఆతిః-మృతిః.

అత్ర పత్నీముపనిపాతయతి “ ఇయంనారి , ఇతి, తాంపతిత్థపీకథనేనా
త్థాపయత్యనోవాబ్రాహ్మణ “ ఉదీప్యనారి , ఇతి సూత్రార్థఃకలౌ నా
నుష్టయ ఇత్యాహ—

మూ॥ నాత్రపత్నీపనిపాతనపతిత్థాత్థాపనేదేవరన్యాయాదెర్నిషిద్ధత్వాత్.

వ్యా— పతిత్థః- దేవరః, తేన భార్యతృప్తపత్నీఉత్థాపనం పతిత్థాత్థాపనం
“ ఉదీప్యనారి, ఇతి మంత్రేణ పత్యజ్ఞనిత్వం మత్తవీలభన - మృతంకి

మథమనుశేషే, అతడత్తిష్ఠ, మత్తవవపజాద్యవిణాప్రావృషి ఇత్యభిషే
త్య హితాముత్థావయతి పతిత్థః । ఏవమేవహివ్యాఖ్యాతంచ । తచ్చనిషిద్ధంకలౌ
తథా స్మృతించంద్రికాయాం స్మృత్యర్థసారేచ ॥ శ్లో ॥ ఊహయాఃపునరుదావ
హం జ్యేష్ఠాంశంగౌవధంతథా ॥ కలౌపచనకురీవతభ్యాత్యజాయంకమండలుం॥
*॥ క్రతుశ్చ ॥ శ్లో ॥ దేవరాన్నసుతొత్పత్తివత్తాకన్యానదీయతే । నయజ్ఞే
గోవధఃకాఢ్యః కలౌచన కమండలుః ॥ విధవాయాం ప్రజౌత్పత్తిదేవర
స్య నియోజనాత్ । బాలికాక్షతయోన్యాశ్చ వరణాన్యేననంస్కృతిః ॥ ధత్తౌ
రసేతరేషాంచ పుత్ర త్వేనపరిగ్రహః । అధిసంచయనాదూర్ధ్వ మంగన్న
శానమేవచ ॥ శిష్యస్యగురుదారేషు గురువద్యృత్తిరీరితా । నవణానాంత
థామృతైస్సంసగ్నోద్ధితైఃపి ॥ బలాత్కూరితిదుష్టస్త్రీ సంగ్రహేవిధివా
దిశః । నవోదకేదశాహంచ దక్షిణాగురుచాదితా ॥ ఏతానిలొకగువ్యర్థం క
లేరాచౌమహాత్మభిః । నివర్తితానిసర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకంబుదైః ॥* ॥ ఇ
త్యాది । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో ॥ అస్వగ్ధృణాం లోకవిద్విష్టంధమ్యమప్యాచరే
న్నతు ॥* ॥ మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ పరిత్యజేదధికామా యాస్యాతాంధమవజితౌ
ధమంచాప్యసుఖౌదరం లొకసంఘుప్తమేవచ ॥* ॥ ఇతి.

అత్రభాష్యార్థం మనసినిధాయతదుక్తక్రమేణానుష్ఠానకర్మవరం సూ
త్రం ప్రణీతమ్, తదుదాహరతి—

మూ—“ సువణంహస్తాత్ ,, ఇతి “ దేవస్యత్వాన్ ,, ఇత్యనువాకేన
చ సప్రదశభిరనుషంగైః ప్రతిదక్షిణా ప్రతిగ్రహం సువణేన
ప్రేతస్యహస్తాసంఘృజ్యోత్ ।

వ్యా—అనుషంగః “ అగ్నయేహిరణ్యం, సోమాయవాసః ,, ఇత్యాదిషు
సప్రదశస్వస్వయాత్సప్రదశవిధిః । అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ హస్తాసమ్మాప్తిసువ
ణేన ద్వాహ్మణస్య “ సువణంహస్తాత్ ,, ఇతి ॥* ॥వా॥ దక్షిణాప్రతిగ్రహే
హాస్తసమ్మాగణః ॥* ॥ ఇతిచ, దక్షిణాప్రతిగ్రహః “ దేవస్యత్వానవితుఃప్రస
వే,, ఇత్యాద్యాఃపూర్వోక్తాస్సప్రదశానుషంగాః । ప్రతిహాతృహామవత్ప్ర
తిదక్షిణా ప్రతిగ్రహం హస్తసమ్మాగణఃకార్యః । కించ, వచనాదనైకమంత్రక
మేకంకమే-వచనాభావేత్వేకమంత్రకమేకకమేతిసామాన్యసిద్ధమ్ । తతశ్చ
“ సువణంహస్తాత్ ,, ఇతిప్రథమంసంఘృజ్య “ దేవస్యత్వాన్ ,, ఇత్యాదిభిః

ప్రతిదక్షిణా ప్రతిగృహం సమ్మగః || యథా “ పరేయవాంసం ,, ఇతిహు
త్యావిత్వాదిభిః ప్రతిహాతృహామః ఏవమువాపణోపస్థానసువాహుతిశ-స
నావగాహనాదిత్యాపస్థానావగాహనాదీని పితృమేధమంత్రేణప్రాక్రూణావ
పశ్చాద్భగ్నమేధమంత్రేణకార్యాణి, భరణంతూభయత్రయంత్రాన్తవీరస్థల
త్రయ నిధానవిధానేన మధ్యేనిధానాయోగాదితి వివేకః । కించ, ఇహ ప్రతి
గృహభావేష్యనాదాసంసారే పునరసంభావితాథాభావాద్యనాంతరప్రతిగృ
హదురితక్షయాయనమ్మగఃకార్యః । అథ లోపాత్తదకరణే “ పద్భాన్ము
దరెణశిశ్నా ,, ఇత్యాద్యధాభావాత్సంధ్యాకర్తాదిత్యాగప్రసంగః- విహిత
త్వాత్తదనుష్ఠేయమితి చెత్సమానమత్రాపి, అన్యత్రాప్యగృహస్తంత్ర
లోపే కమా-సిద్ధిశ్చ. ...

అనుషంగప్రకారమాహ—

మూ—“ దేవస్యత్వా ,, ఇత్యారభ్య “ దేవిదక్షిణే ,, ఇత్యంతేదేవతా
ద్రవ్యవాచివాక్యముక్తా “ తేనామృతత్వం ,, ఇత్యుపకరమ్యను
వాక శేషబ్రూయాత్-

వ్యా—“ దేవస్యత్వానవితుఃప్రసవే, అశ్వినోర్బాహుభ్యామ్, పూర్వో
హస్తాభ్యాం ప్రతిగృహ్మమి, రాజాత్వావరుణోనయతు దేవిదక్షిణే ,, ఇత్యం
తే దేవతాద్రవ్యవాచివాక్యమ్—“ అగ్నయేహిరణ్యమ్,, సోమాయవాసః రు
ద్రాయగామ్,, ఇత్యాది దేవతాద్రవ్యపరవాక్యముక్తా అనంతరం “ తేనామృ
తత్వమశ్యామ్, వయోదాత్రే ,, ఇత్యాది “ఉత్తానస్తావంగిరసఃప్రతిగృహ్మమి,,
ఇత్యనువాకాంతం బ్రూయాత్ । దేవతాద్రవ్యవాచకం వాక్యమేకం విహయ
దేవస్యేత్యాది దేవిదక్షిణఇత్యంతమ్, తేనామృతత్వమశ్యామిత్యాద్యనువాకాం
తంచ పూర్వోత్తరంసర్వానుషంగ సమానమ్. ...

“ గాస్తావకృంతన్నపనస్తావతన్నపరూత్రయః ,, ఇత్యేతద్వాసస్యాను
షజతీతి సూత్రా క్రమాహ— ...

మూ—ద్వితీయానుషంగే “ దేవిదక్షిణేగాస్తావకృంతన్నపనస్తావతన్నప
వరూత్రయస్తావయంసోమాయవాసస్తేనామృతత్వమ్,,ఇత్యనుషజతీ

వ్యా—అత్ర సూత్రానభిజ్ఞత్వాద్వామంత్రానాఘాణాద్వాకేషాంచి
త్తదనుక్తిరిత్యవిరోధః “ వైశ్వానర్యర్భారథం ప్రతిగృహ్మతి ,, ఇతిఘృతే

“వైశావనభ్యర్చారథం ప్రతిగృహ్ణీయాత్,, ఇతిసూత్రం । వైశావనరీయుక్ ॥
 “వైశావనరగిపృత్తుథా నాకమారుహాత్,, ఇత్యాదివాక్యవతుష్టయమ్ । తద
 సంతరిమనువాకాంతౌక్తిచ్చమానా... ..

తదాహ—

మూ—అంత్యానుషంగే “దేవిదక్షిణవైశావనరాయరథం,, “వైశావన
 రగిప్రత్తుథానాకమారుహాత్,, ఇత్యారభ్యాతమనువాక కేషం
 బూయాత్,

అత్ర కేచిన్మదధియో “గంధర్వాప్సరాభ్యస్సగిలంకరణే,, ఇతిదావవను
 షంగౌమన్యంతేతాన్ప్రత్యాహ—

మూ—ఉభయోరుభయాధిదేవత్వాద్గంధర్వాప్సరాభ్యోవ్యాత్యమితి దశా

నాచ్చ “గంధర్వాప్సరాభ్యస్సగిలంకరణే,, ఇత్యేవోనుషంగః

వ్యా—అయమథః— “గంధర్వాప్సరసోవావీతం,, “గంధర్వాప్సర
 సోయద్రాప్రభృతిః,, “గంధర్వాప్సరసాంగృహః,, ఇత్యాదిమాధయోరవి
 భాగదర్శనాత్ “తస్మేస్సాప్సరాభ్యస్సావహేతిజహాతి,, ఇతి చోదనా
 నశాదేవ మోమేవిభాగాత్ “గంధర్వాప్సరాభ్యస్సగిలంకరణే,, ఇత్యన
 యైవ శృత్యాగంధర్వాణామప్సరసాంచావిభాగేన సగిలంకరణోద్దేశ్యత్వ పృ
 తిపాదనాత్, పూర్వాపరవాక్యేష్వేకైకానుషంగస్తేకైకైకవాక్యత్వదర్శనాత్,
 పృథగనుషంగే భాష్యోక్తనవదశసంఖ్యావిరూఢాచ్చ గంధర్వాప్సరాభ్యోవ్రా
 త్యమిత్యాదివదేశవిన సప్రథగనుషంగఇతి.

సను తచ్ఛబ్దఃప్రకృతపరామర్శే, దక్షిణా ప్రతిగ్రహేమహిరణ్యవాసాగ
 వాదిహిప్రకృతమ్, తతశ్చ హిరణ్యప్రతిగ్రహే తేనామృతత్వమితి గోప్రతి
 గ్రహేతయేతి, అశ్వతరగదభావిత మంత్రేతాభ్యామిత్యాది వక్రవ్యమితి మూ
 ఢచోద్యం నిరస్యతి—

మూ—సర్వానుషంగేమ తచ్ఛబ్దస్య స లింగవచనభేదః, కారణపరత్వా

త్ప్రతిగ్రాహ్యద్రవ్యపరామర్శాభావాచ్చ,

వ్యా—లింగమ్—స్త్రీత్వాది వచనం- ఏకత్వాది, తచ్ఛబ్దస్యలింగభేదో వ
 చనభేదస్య నాస్తి కుతః కారణపరత్వాత్ రుద్రాయగాంరుద్రేశేషత్వేనైవగాం
 ప్రతిగ్రహేమితియతః తేనతస్మాత్కరణాదితి కారణపరత్వాదిత్యథః “తేన

రణ్యశల్కమాస్యేశుసువణమితిమంత్రతః । బ్రహ్మాండమితిచాస్మాన్మోక్ష తునియతఇతికణయోః ” ఇతి కారికాకృమవలంబ్యవాహిరణ్యశకలనిధానంకార్యంప్రకారాంతరాభావాదిచేత్తత్రాహ—

మూ—మంత్రాణాంపంచత్వాత్ “ సప్తవైశిషణ్యైఃప్రాణైః ” ఇతి శ్రవణాచ్చ నసమశశపృవిభాగః, ప్రతిప్రాణమైకైకనహృదయేన హిరణ్యశకలాని నిక్షిపేత్ ” ఇతి భాష్యేభాషణాన్నాత్ర రుణ కేతుకన్యాయః.

—పంచమంత్రాస్సప్తస్థానానిశ్రుతిసిద్ధానిఅతౌవిషమత్వాన్నసమవిభాగపరిభాషాఽపతిష్ఠతేయిత్రహిమంత్రస్థానసామ్యంత్రబలునాప్రవర్తతే యత్రతుమంత్రకర్మవైషమ్యంతత్ర “ యద్యత్ప్రయాంసోమంత్రాధూయాంసికర్తాణిఅల్పియాంసికర్తాణిధూయాంసోమంత్రాః ” ఇతిపరిభాషాద్వయమేవవ్యవస్థాయాంసన్నిపతేత్, సాచవ్యవస్థాఽత్తరత్రనక్షత్రేనచాత్రకారికాకృమః, శ్రుతివిరోధాద్భిష్యవిరోధాచ్చపంచస్థానవిషయత్వాత్తస్య తస్మాదాదుణకేతుకవిషయస్తత్కారికాక్రమఇతినాత్రలన్నాయోయక్తః క్రమాంతరసంభవాల్, తథాహి—యత్రధూయాంసోమంత్రాఅల్పియాంసికర్తాణి తత్రయావంతిస్థానాని తావతామేవ మంత్రాణాం వినియోగః, అవశిష్టానాం లోపః అప్రయోగవీవ । యత్ర అల్పియాంసోమంత్రాధూయాంసి స్థానానితత్రాంతిమస్యమస్త్యన్యవృద్ధిః- యావదవశిష్టస్థానమావృత్తిః, ఇతి సామాన్యసూత్రసిద్ధమ్.

అతౌత్రస్థానధూయస్తాస్సప్తహోతృహృదయస్యా తిమత్వాచ్చ తస్యైవావృత్తిర్నాన్యయ్యేత్యాహ—

మూ— “ అంతాల్లాపోవృద్ధిర్నాన్య ” ఇతి స్మరణాత్ యథాఽప్రాయమై “ వస్యష్టిరసి ” ఇతివధాతే తథాఽత్రాపి సప్తహోతృహృదయమేవ త్రిమస్థానైష్షావతే తే.

వ్యా—యథేతి “ రక్షిరసిక్షయాయత్వాక్షయంజనస్య ” ఇత్యాదయవీకర్తింశత్ స్తామభాగాః, యత్ర తావంశ్శేవస్థానాని సతత్రనివాదః । అప్రాయమైత్యయస్త్రింశత్కర్మాణి, తత్ర “ వస్యష్టిరసి, ఇత్యంతౌమంత్రవీవ స్తోభకార్యమ త్రిష్షావతే, వీవమత్రాపీత్యధః । యథావాదాద్విదశాంగన్యాసేఽస్త్యవీజమేవాష్టస్థానచతుష్టయైఽన్యావతే । వీవమస్యత్రాపిదృష్టవ్యమ్.

భాష్యాక్రమక్షాంతమాహ—

మూ—అపివాక్యత్సమనువాకముక్త్యానైస్తాణాంతనేమతానినిషిపెత్

వ్యా—పూర్వోపస్తానక్యమేణేతశేషః || అత్రకారికా || శ్లో || ప్రత్యేకం
సప్రసూతానై ప్యేకైకంహృదయేనతు | క్షిపేద్ధిరణ్యశకలం సంస్కర్తాసంస్థి
తిస్యతు || సువిణాఃపురమిత్యాస్యే బ్రహ్మాండద్వితీయేక్షణి | శతనియత
ఇత్యాద్యైస్తత్త్విపత్సవ్యలాచచే || సువిణాఃకోశమిత్యాద్యైర్దక్షిణైశ్చవశాక్షి
పెత్ | ఇంద్రోరాజేతి శేషేణ నవ్యేకణాతునిషిపెత్ || తేనైవదక్షిణాఘ్న
ణే నవ్యేచేత్యాహభాష్యకృత్ | వృద్ధిరైవతిస్తృతేస్తానేష్వంత్యమంత్ర
(స్త్రీ)నుస్తృతః || * || ఇతి.

మూ—అథావిగీతశిష్టాచారాత్ “ దధిమధుఘృతతిలతండులా ” ఇతివి

ధాదగ్ధనాచ్చ పెరిస్యాస్యేతిలమిశ్రాంతండులాదత్వా,

వ్యా—స్తప్తోఽథః | అయమత్రవిధిః || వా || ఆజ్యంముఖేననీయపాద
ప్రభృత్యాముఖాత్సంతం శేషనినీయ దక్షిణతఃపాత్రంనిరస్యత్యేవ మాస్యే
దధిమధుతిలతండులాంశ్చ ||*|| బోధాయనీయేచ || శ్లో || దధ్యాజ్యతండులతిలా
న్పెరితస్యాస్యేతినిషిపెత్ ||*|| ఆశ్వలాయనీయేచ || శ్లో || సతిలాంతండులాం
శ్చాస్యేవక్షస్యగ్నినిధాయచ ||*|| ఇతి.

దాహనియమాహ—

మూ—అదిత్యాభిముఖఃస్థిత్యా ‘ మైసమగ్నై ’ ఇతివాస్వభ్యామ్, ‘ వ్యాతి
ష్టనీంత్యా ’ ఇత్యనువాకేనచ జ్వలిదుల్లుకెనోరసిదహేత్.

వ్యా—నను ‘ అధేనమువోషతి మైసమగ్నైవిదహాఇతిపురస్తాదాహవనీయో
న శృతయదేతి పశ్చాదాహాపత్యేన తూష్టిందక్షిణతోఽన్యాహార్యపదనేన
పురస్తాత్సభ్యావసభ్యాభ్యామాపాసనేనచ || ఇతి సూత్రేఅహవనీయగాహాప
త్యాభ్యాం దాహాకర్మేణ “ మైసమగ్నై, శృతయదా ”, ఇతి మంత్రద్వ
యంవినియక్తం, బోధాయనీయేతు “ అదీప్యమానమనుమంత్రయతే మైసమ
గ్నైఇతి, పరిజ్వలిత మనుమంత్రయతే శృతయదేతి ”, ఇతి దీప్యమానజ్వలితా
గ్నయనుమంత్రణే వినియజ్యతే, తత్కథం దాస్వభ్యాం దహేదితిఉచ్యతే, శ్లో
తప్రధానత్వాదాహవనీయ గాహాపత్యాభ్యామాహితాగ్నేర్దాహోఽస్తుమ్,
కాగ్నేఃకేనాగ్నిదాహాఇతిచేదోపాసనాగ్నినైతి తహినిర్ధంత్యాభ్యాం దా

హాఇతి దాహమాత్రవినియోగాత్తయోరగ్నిభేదస్తవకించత్కరః తతః నిర్తం
 ఖ్యోత్తపనాగ్ని దాహేమంత్రభేదప్రసక్తేదాహానిబద్ధనత్వేవ్యన్వాహ్య ప
 చనాదిదాహేతూష్టిమితి నియమాత్కన్యానుషసీతదాహే మంత్రాంతరవిధా
 నాఛ్చభయత్సతస్తత్రప్రసంగః । కించ అనాహితాగ్నే రౌపాననెశ్యపణ
 ధర్తాహామశ్చేతి పిండపితృయజ్ఞాదాహాపాసనాగ్నే రాహునీయాద్యగ్నిస్తా
 నీయత్వ స్మరణాచ్చ తాభ్యామేవదాహసిద్ధిః । కించ సూత్రకారేణ సోయమే
 వం విహితపవానాహితాగ్నేరిత్యతిదేశాచ్చ నకించిచ్ఛాద్యావకాశః । ఏవంచ
 సిద్ధమేవసూత్రమస్తాభిరభ్యధాయి । అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అథేనముహోషతి
 త్యాది, జ్యోతిష్తీభిరుహోషణమితిచ ॥ * జ్యోతిష్తత్యః “ జ్యోతిష్తతీంతాన్వి
 సాదయామి ,, ఇత్యాద్యాద్యాద్యవిదేశమంత్రాః ॥ జ్వలదితి “ తత్త్రోబ్ధుకమాదీ
 ప్యతేనేవదహేయః ,, ఇతిబోధాయనీయే । ఉరసీతిమతః, ఆచారాత్ “ వ
 క్షస్యగ్నినిధాయచ ,, ఇత్యాశ్వలామినీయే దగ్ధనాచ్చ । ఆదిత్యాభిముఖత్వం
 తు “ యస్యహాతాపాత్రనవాకమసుబ్రిహస్పగ్నిమపఆదిత్యమభివివశ్యత్సు
 పైసముత్తరాయజ్ఞానమత్యభిసువగ్లంలాకంజయతి,, ఇత్యాదిత్యాభిముఖస్య
 యజ్ఞసిద్ధిస్వగ్లంజయత్వశ్చైతః ॥ ఖ్లో ॥ “నావిత్యాదిక్రియాన్నరాన్ ఆదిత్యా
 భిముఖశ్చరేత్ । ,, ఇతి సర్వకమసాధారణ్యనాదిత్యాభిముఖత్వ స్మరణేష్ఠ
 సిద్ధమ్ । అతఃపూర్వాష్టోసాఃస్మృత్యః ఆపరాష్టోప్రత్యజ్ఞుభిఃపేతృదహేత్
 ఘ్నీతి స్వధాసిద్ధాఆచారసిద్ధాచ

మూ—కృత్సమగ్నింత్యపక్తిప్య.

వ్యా—ఏవంమంత్రవర్తగ్నానిరవశేషమగ్నింజ్వలితం, తత్రచితౌ, ప్రా
 గాదిక్రమేణప్రక్షిపేత్ । యుక్తంచైతత్, ఆహవనీయాదిస్తానీయత్వాదాహస
 నస్య ప్రాగారభ్యాహవనీయాదిభివాహాః క్రియతే । ఏవంసంవృతక ప్రతిక్షి
 ప్య యుగపత్ప్రజ్వలయేత్ । తథాబోధాయనః ॥ వా ॥ సర్వతవీవసహసాప్ర
 జ్వలయేద్బృహ్లాకంజయతిత్వేనం జానీయాత్ ॥ * ॥ ఏవంచ “ శరీరమగ్నా
 సంయోజ్య ,, “ శరీరణాగ్నింసంయోజయేత్ ,, ఇతిశాతాతపాదిభిరగ్నేర
 ధికరణత్వం కృత్సమగ్నిశరీరాగ్నిసంయోగ స్మరణంచ సిద్ధ్యేత్, ఉరస్థమగ్నిమితివి
 శేషణంచ సాధాంస్యేత్.

మూ—పౌతాభిముఖఃస్థిత్యా “ సూర్యంతేదక్షుః ,, ఇతి “ సహస్రశ్చ

మా, అధ్యస్యః, ఇత్యనువాకాభ్యాంచ పెరితముపస్థాయ.

వ్యా—మంత్రలింగాదేవాభిముఖ్యంసిద్ధమ్ । స్థితిస్తు “ అభ్యేతిత్వేదు
పస్థానె, ఇతి స్తృతిసిద్ధా । అత్యనువాత్, వా ॥ అగ్రైసముపతిష్ఠతే సూ
ర్యంతేదక్షుః ” ఇతి ॥*॥ ‘ నరనారాయణాభ్యాముపస్థానమ్ ’ ఇతిచ । నరనా
రాయణౌ ‘ సహస్రశీమా, అధ్యస్యస్సంభూతః ’ ఇత్యనువాకావితిభావ్యం ।
నరః-పురుషః, నారాయణః-లక్ష్మీవతిః, తత్ప్రతిపాదకత్వార్తౌ నరనారాయణౌ
ఇతి వ్యవచిశ్యేతే.

మూ—ఉరస్థమగ్నిం ప్రజ్వాల్యాపరణచితిం ప్రాజ్ఞుభిఃస్థిత్యా ‘ యవిత
స్యపథః ’ ఇతి నవభిస్సాప్సహకారైః ‘ ప్రయాసాయసాప్సహ ’ ఇ
త్యనువాకేనచ ప్రతిసాప్సహకారం హుతాప్సజ్యస్థాలీం సు
వంచాగ్నౌ ప్రహరేత్.

వ్యా—ప్రజ్వాల్య- హోమాధః తులసికాపైర్వాశ్శక్తైర్వాగ్నిమిం
ధీత । అత్ర సూత్రమ్ ‘ జహోతిసవసురవాహుతీర్వవితస్య పథోగోప్తార ఇ
త్యుభయం ప్రహంతియేనజహోతి ’ ఇతి ‘ ప్రయాసాయసాప్సహేతిసువాహు
తీ ’ ఇతిచ । అత్ర బహువచనాత్ప్రతిసాప్సహకారం హోమసిద్ధిః । అత్రా
జానయనాభావాత్తస్య సామయాజిషయత్వాత్తదనుమంతిణమతౌ తద్ధవి
రాహుతిమంత్రశ్చ నాస్త్యేవ ॥ ‘ పెరిత్యాపరణ్భిత్యా ’ ఇతి బొధాయనవృ
త్త్యాచా దత్తనాదపరణ చితిమితి నిర్వవాదమ్.

మూ—సగ్నందేహం దహేత్క్రిందిద్యస్తాన్మతందహేత్.

వ్యా—కించిదప్త్రమ్- పుంసఃకౌపీనమ్, స్త్రియాఃకర్పటమ్, లేనగుహ్య
స్థానమాచ్ఛాద్యదహేత్ । అత్ర ప్రచేతాః శ్లో॥ సగ్నందేహందహేన్నైవకి
శ్చిద్దైయంపరిత్యజేత్ ॥*॥ అత్యగ్నిజ్ఞానేశ్వరః ॥వా॥ కించిద్దైయమితి శవపస్త్యే
కదేశం శ్శశానవాస్యధః, దైయం - పరిత్యజేదిత్యధః*॥ ఇతి.

ఇదమాహ—

మూ—శ్శశానవాస్యధఃశవపస్త్యేకదేశం పరిత్యజేత్.

అథశంసనమాహ—

మూ—అథాపరేణాగ్నిం ప్రాజ్ఞుభిఃపవిత్ర్య ‘ ప్రకేతునా ’ ఇతిసవభిః
ఋగ్విష్ణవత్సప్తచం కృతటిలాపాభిఃప్రణవాంతాభి రైకశ్శుక్రా

‘ హరింహరింతం ’ ఇత్యనువాకేన పద్భిఃఋగ్విశ్వశంసేత్

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ ‘ అథాపరేణాగ్నిప్రాజుభిఃపవిత్ర్యాధైనయా మ్యేన సూక్తేన నవరేచన పరాచానుశంసతి ప్రకృతునేతి, మృత్యునూక్తే నానుశంసనమ్ ’ ఇతి || యామ్యసూక్తమ్- ‘ ప్రకృతునా ’ ఇత్యాది ‘ తపో యేచక్రిరమహత్తాంశ్చ దేవాపిగచ్ఛతాత్ ’ ఇత్యంతం ‘ యమస్యయోనా, యమస్యనూతా ’ ఇత్యాదిమంత్రలింగాత్ । మృత్యునూక్తమ్ “ హరింహరం ” మ్ ’ ఇత్యనువాకః ‘ మాధివోమృత్యా ’ ఇతి మంత్రలింగాత్ । కృతటిలా పాభిః- అత్ర టైరదశానాటిలాపఇత్యుపచర్యతే ‘ అదశానంలాపః ’ ఇతి స్తుతేః । టిఃస్థానెప్రణవశపయోక్తవ్య ఇత్యర్థః । తథాపాణినిః || వా|| ప్రణ వచ్చైః ||*|| ఇతి । యజ్ఞకర్మణియుగంతస్య టిః ప్రణవోభవతీత్యర్థః । ఆశ్వ లాయనశ్చ || వా|| స్వరాదిమృగంతమోజ్ఞాగ్రం త్రిమాత్రకృత్వా ||*|| ఇతి|| అయమర్థః— ‘ ప్రకృతునా ’ ఇత్యత్ర ‘ వవర్థా, ఇత్యత్ర అకారప్టిః ‘ స ధస్తే, ఇత్యత్ర ఏకారః ‘ ధురణ్యమ్, ఇత్యత్ర ఉకారమకారా ‘ అచాం త్యాదిటి, ఇతి స్తుతేః । తత్ర టిఃస్థానెప్రణవాదేశకృతస్వరాదియుగంతమో జ్ఞాగ్రో ఽవతీ తమోజ్ఞాగ్రాంతంకుర్యాత్ । స్వరఇత్యంత్య స్వరపవోద్య తే. అదిశ్చైవస్వరాత్పరంవ్యంజనముచ్యతే, ఋగంతస్వరమాత్రరూపశ్చై త్రంస్వరమోఽకంకుర్యాత్, వ్యంజనాంతశ్చైత్స్వరవ్యంజనయోరుభయోః స్థా నెప్రణవంకుర్యాదితి । తతశ్చ, వవర్థాం సధస్తామ్, ధురణ్యమ్, మదన్త్యాం ధెహ్యామ్, భద్రోమ్, గచ్ఛతోమ్- ఇతియుగంతమ్ । బ్రహ్మమేధేవిక్రిమసోప్యం విధేమోమ్- అజనయన్మనోమ్, మామభోమ్, మోతవీరోమ్, ప్రథమజామృత సోమ్; ఇతి శంసనంకార్యం । ‘ కామేనాజనయన్మనః, ఇత్యత్ర అకార రేఫ యోష్టికావ్రతస్యచ ప్రణవాదేశకృతే సరేఫగంధః । యదాస్ అకారవిసర్జనీ యమోష్టికావ్రతేప్రణవాదేశవిధానాన్న రేఫప్రసంగః । తతశ్చపునోమిత్యేవ శంసనమ్ । ఏకశ్చుత్యేతి ‘ సర్వమేకమయంపూర్వేషాం, ఇతివ్యాసః । ‘ యజ్ఞ కర్మణ్యజపన్యాంభసామసు, ఇతి పాణినిః || ‘ తావీకశ్చుతిసంతత మను మ్బ్రాయాదుదాత్రానుదాత్ర స్వరితానాం పరస్పన్నికషణ వికశ్చుత్యమ్, ఇత్యాశ్వలాయనః.

మూ—ప్రణవేన సంధాయోత్తరాదిమర్థార్థాంతేన సావయశంసేత్.

వ్యా—తేనప్రణవేన ఉత్తరమంత్రాదిసంధాయసః బధ్య అధర్వాచ-
నై, అవసాయ- విరమ్య, శంసేత్ || అత్రశ్రుతిః ||వా|| సంతతిముత్తరమధర్వాచ-
మాలభేత, అధర్వాచసంధాతి ||*|| ఇతిచ | పూర్వేణయుగంలేన ప్రణవాం
తేనోత్తరమధర్వాచది సంతతిమ్- అవిచ్ఛిన్నం ఆలభేత- అరభేత, రలయోర
భేదః | ఏవంపూర్వాపరాధర్వాచ, సంధాతి- నవిచ్ఛిన్నశ్రీశ్రవణః | అర్ధా
దుత్తరాధర్వాచంతం విచ్ఛింధ్యాదిసిద్ధమ్ | తథాచ-స్వలాయనః ||వా||ఉత్త
రస్యాధర్వస్యైతత్సంతతమవశ్యేత్ ||*|| అవసానాంకుర్యాత్

తిఃప్రథమామన్వాహతిరుత్తమామితి ప్రాప్తంప్రతిషేధతి—

మూ—నాత్రాభ్యాసేనశంసేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ||వా|| పరాచానుశంసతి ||*|| ఇతి| పరాచా - పరా
వృత్త- ఏకవారమేవశంసేదిత్యుతః | అతస్త్రిప్రథమామన్వాహతిరుత్త
మామితివిధిఃపరాక్త్వవిశేషణ విరహేణ కేవలంసామిధేన్యాది శంసనవిధౌచరి
తాథాఇతిసమ్యక్వివిరోధఇతివిరోధం సూచయత్యత్రశబ్దః... ..

మూ—అపరేణదిముదగాయతాం (స్త్రీ)క్షాదీహూననటాక్షాత్వాచ-త్త
నస్సకతాశ్చప్రకీర్యాన్యగ్భిరుదకుమైర్భరపఃపరిష్టాన్యతేషు జ్ఞాతియః
, అశ్శన్వతీరేవతిః, ఇతి , ఆప్యాయస్వమదితమ , ఇత్యనువా
కేనచోక్తక్రమేణ సంగాహ్య.

వ్యా—ఉదగాయతాక్ష- దక్షిణత ఆరభ్యోత్తరత్రాద్ధిర్వాక్ష- అనటాక్ష- గ
రాక్ష- అన్యగ్భిరితియుగ్గనిషేధః. తేనఏకానాప్యపాంపరిష్టావనంభవతి , అది
తిఃపాశాక్ష, ఇతివద్భూచువచనస్యావివక్షితత్వాత్ | అతవివహిష్టావనమాచ
రంతి | ఉక్తక్రమః- కనిష్ఠఃప్రథమమితరేయథావృద్ధం కతాక్షాద్విత్వభిహిత
ప్రకారః || అత్రసూత్రమ్ ||వా|| జఘనెనదహనదేశముదీచీస్త్రినగకమాఃఖా
త్వాచ-త్తభిస్సకతాభిక్పోపప్రకీర్యాన్యగ్భిరుదకుమైర్భరపఃపరిష్టాన్యతాసు జ్ఞా
తయస్సంగాహంతే , అశ్శన్వతీరేవతిః , ఇతి సామ్యానంగాహనం ||*|| ఇతిచ||
సౌమీ- , ఆప్యాయస్వమదితమ , ఇత్యనువాకః , ఆప్యాయస్వమదితమసో
మ , ఇతి మంత్రలింగాత్ | అశ్శభిస్సకతాభిరితి ద్వితీయాధా తృతీయాకి
రతేస్సకమక్షాత్వాత్ |కర్తూః - అవటః.....

మూ—జఘనెనకర్తూఃపరాశశాఖే శమీశాఖేవాప్రతిష్ఠాప్య దళమయేనశు

లేప్పనతయోరగ్రాతారణవద్బద్ధావతయోర్తధ్యేన ' యద్వేదేవస్య

ఇత్యుక్తకృమేణ జ్ఞాతయోనిగఁచ్చయః.

వ్యా—అబలేన శులేప్పనేతి గ్రంథాంతరే । తచ్చబలత్వేం సుఖచ్చేదా
ధుమ్ ! శుల్పమ్- రజ్జః ఉక్తకృమః- కనిష్ఠకపగ్రమమిత్యాదిః । అత్రసూత్రమ్॥
వా॥ జఘనైకమాణః పలాశశాఖేశమీశాఖేవా నిఘ్నంత్యత్రైలే దధుమ్యైనశు
లేప్పనసంబధ్యతే అంతరేణ ప్రసర్పంతి ' యద్వేదేవస్యసవితుఃపవిత్రమ్, ఇ
తి ॥ * ॥ ' జఘనేనకర్మాః కమాణాం పశ్చద్భాగే నిఘ్నంతి పృతిష్ఠాపయ
న్తి - ఏతే; శాఖ- సమ్పద్య - శాఖయోరగ్రశులేప్పన తారణవద్బద్ధావ , ఇతి
భాష్యమ్ । తేఅంతరేణ తయోర్మధ్యేన అంతరాంతరేణ యక్రైతి ద్వితీయా

మూ—జఘన్యసి తాతయోరంతరేగచ్ఛత్ ' యారాష్ట్రాత్పన్నాత్ ,
ఇతిశాఖే పున్త్యిద్యవిక్షిపేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥ జఘన్యశ్శాఖేపుదన్యతి 'యారాష్ట్రాత్పన్నా
త్ , ॥*॥ ఇతి ॥ పుదన్యతి- పున్త్యిద్యవిక్షిపేదితిభాష్యమ్ । అత్రకర్తుశ్చశా
ఖయోర్తధ్యేగమనస్య విద్యమానత్వాత్ ' యద్వేదేవస్య ; ఇతిమంత్రంజపి
త్వామధ్యేసర్పత్ ' యారాష్ట్రాత్పన్నాత్ , ఇతిమంత్రాంతేభూమానిఖాతే
శాఖేఉత్థాయశుల్పంఛితావదక్షిణస్యాంనైఋత్యాంవాదిశిపృథక్ పృథక్ ప్రాస్యేత్
మూ—అథస ర్వేజ్ఞాతయోపి ' ఉద్యయంతమసస్పరి , ఇతి ' తరణి ; ఇ
త్యనువాకేనచ ఆదిత్యముపతిమైరఁ.

వ్యా—నను ' ఉద్యయంతమసస్పరి , ఇత్యాదిత్యముపస్థాయ ' సౌర్యేణా
దిత్యావస్థానం , ఇతిహి సూత్రం; కిమత్ర ' ఉద్యయం- తరణి ; ఇతి దావ
భ్యాం జ్ఞాతయ ఉపతిమైరఁ? ఆహోస్విత్కతా? నాద్యః, సూత్రేవ్యవస్థా
యాఅథావాత్ నద్వితీయః అవగాహనేన సమానకర్తృత్వావగతేః ' ఆదిత్య
ముపస్థాయాన వెక్షయానాఅపోఽవగాహంతే , ఇత్యత్రబహువచనశ్రవణాత్ ।
' ఆదిత్యముపతిష్ఠంతే , ఇతిబోధాయన స్తరణాచ్చ । తహిస ర్వేపుపతిమైర
న్నితిచేన్న ' తాసుజ్ఞాతయస్సంగాహంతే , ఇత్యత్రాపిమంత్రద్వయవగతైః ॥
' అత్తవ్వతీరవతిః , ఇతి స్తరణాన్నసౌమ్యమంత్రప్రసంగఇతిచేత్తహి ' ఉపతి
ష్ఠంతఉద్యయంతమసస్పరి , ఇతి ' ఉద్యయంతమసస్పరిత్యాదిత్యముపస్థాయ ,
ఇతిచ స్తరణాన్నసౌర్యమంత్రప్రసంగఇతిహాపి సమానమ్ । వత్తవోవావిశేషః

నిషేధాధావాత్ । జ్ఞాతీనామ్ తరణిః ' ఇత్యుపస్థానమవిరుద్ధమితిచేన్న, సంగాహనేపి సామ్యమంత్రప్రసక్తైః । బాధమితిచేన్న, హోమసమ్మంగప్రేతాపస్థానాదిమంత్రాణాంకర్తృకవక్తృత్వద్వయే । ప్రేతకర్మాణాంకర్తృకధీనత్వాత్తన్నిబంధనమంత్రేషు దాహమంత్రణవ జ్ఞాతీనామనధికారిత్వేన తన్నివృత్తావపి శంసనా(హ)దైవవిరోధప్రసంగోదుర్వాఠస్సన్యత్, యథాధూన్యనాదౌ । మైత్రమ్ ' అదైనముపతిష్ఠతే - పరాచానుశంసతి ' ఇత్యేకవచనప్రయోగాజ్ఞాతీనాంతయోరవసక్తైః । సను తహి ' దక్షిణాశిరసందర్భముసంవేశయంతి సర్వస్య ప్రతిశీసరీతి ' ఇతి బహువచనప్రయోగాత్సర్వేషాం సంవేశనమంత్రప్రసంగఇతిచేన్న, సంవేశనబహుత్వాభిప్రాప్తయే తత్ప్రయోగాత్ సర్వేషుసంవేశనే ప్రియత్వక్త్యా తదభిప్రాయావగతేః । యద్వా, ప్రేతసంవేశనస్య కర్తురేకస్య దుశ్యకత్వాభిప్రాయేణ తత్ప్రయోగఇతి సకశ్చిద్విరోధః । సన్వేషమపి సర్వేషామంత్రాణాంకర్తృకవక్తృత్వం ప్రసజ్యత, వ్యవస్థావిరహాత్ । మైత్రమ్, సూత్రేవ్యవస్థాయావిద్యమానత్వాత్ । తథాహ— ' ఏకవాససోదక్షిణాన్వేశపక్షాజ్ఞాతయోఽన్వారథంతే- తాసుజ్ఞాతయస్సంగాహంతే ' ఇత్యాదిభిర్భూత్సనాదీనాం జ్ఞాతీనధిక్రత్య విహితత్వాత్తానిజ్ఞాతీనామపిభవంతి । ఆదిత్యోపస్థానస్య అవగాహనేన సమానకర్తృత్వావగమాత్సూత్రాంతరే బహువచనదశానాచ్చ తదపిలేషాం సమంత్రకంభవతి । కించ ' దక్షిణేకణేజపతి- సుగవాహూతిజ్ఞాహోతి- అదైనముబోషతి- అదైనముపతిష్ఠతే ' ఇత్యాదిమంత్రాణాంకర్తృకాధికారిత్వాభిప్రాయేణఏకవచనప్రయోగాత్కర్తృకఏకఏవకర్మాసమంత్రకం కుర్యాదితినిరవద్యమ్. ...

మూ—అత్రోపవీతంకెచిదాచరంతి.

వ్యా—కింయక్తమ్? బోధాయనవృత్తౌతథాదర్శనాదుపవీతమితి చేన్న, ప్రేతకర్మాంతఃపాతిత్వేన ప్రాచీనావీతస్తేన యక్తత్వాత్, సూత్రకారభాష్యకారాభ్యామనుక్తేశ్చ । సను, ఉపస్థానమంత్రస్య ప్రార్థనావరత్వాదుపవీతమేవ యక్తమితిచేన్న ' అశ్శన్వతీరేవతిః- యదైవదేవస్య- యారాష్ట్రాత్ప్రన్నాత్ ' ఇత్యాదిమంత్రాణామపితథాత్వేనోపవీతప్రసక్తేః । బోధాయనీయేతు, స్నానోదకదానాంతప్రేతకృత్యానంతరమేవాదిత్యోపస్థానవిధానానోబోధాయనీయానాంతదుక్తమ్ । నామగ్రాహంతిరుదక ముత్పి

చ్యోత్తిర్యాచమ్యాదిత్యముపతిష్ఠత ఉద్వయంతమనస్పరితి ' ఇతిహితహ్యుత్త్రం
 యుద్వపుష్పవీత ప్రసంగోనాస్తి తథాపి తద్వృత్తివశాత్తథాఽఽచరంతి । 'య
 జ్ఞోపవీతీపరిషత్ప్రక్షిణంకృత్వాఽఽదిత్యముపతిష్ఠత ఉద్వయంతమనస్పరితి '
 ఇతిహిత తద్వృత్తిః.

మూ— శ్తశానమనవెక్షమాణా అపోగత్వాకేశాన్ ప్రకీర్యపాంసూనా
 ప్యాతురవ్యంజనాని కృత్వా ' ధాతాపునాతుసవితాపునాతు ' ఇతి
 ' ఈయమైయే ' ఇత్యనువాకేన చాక్షక్రమేణస్నానంకుర్యః -

వ్యా—ఉక్షక్రమః- కనిష్ఠ్యప్రథమమిత్యాదిః । ఇదమయక్రమ్ ' యవీ
 యోన్యవీయానుప్రసంగాహతే , ఇతి బోధాయనీయే దర్శనాత్, తతశ్చ
 ధూన్వనాదిష్వపి అయమేవక్రమః । తన్న ' అనుపూర్వాఇతరే ' ఇత్యస్తా
 కం విశేషశ్రవణాద్భాష్యకారప్రామాణ్యాచ్చ సవీవక్రమః । కించ అత్రకేశ
 ప్రసారణపాంసూప్వపనయోలోకేకవచిత్రమాచారాభావేఽపినశాస్త్రహతిః
 అత్రనూత్రమ్ ' అనవేక్షమాణాఅపోఽవగాహంతే ' ధాతాపునాతుసవితాపు
 నాతు ఇతి కేశాన్ ప్రకీర్య పాంసూనాప్య ' ఇతి ఈయమైయే ' ఇత్యవగాహ.
 నమితిచ । ఇతఃపరం బ్రహ్మమేధాధోనవిశేషః । ' సమానమతఃఉభయోన్మైత్వ
 మేధిక మాయవోదనప్రాశనాన్తాల్ పరంబ్రహ్మేత్వాదక్షతే ' ఇతిసూత్రమ్ ॥
 అపామవగాహనాదూభయం మైత్వమేధికముదకవానాస్థిసంచయనాది శాంతి
 హోమాంతం సమమేవేత్యథాః.

మూ—యద్వజ్ఞాతయోవాహకాస్సభాం పరీత్యప్రణమ్యానుజ్ఞప్తాః కాలశే
 షం బహిర్వాసం పంచగవ్యప్రాశనం కృచ్ఛ్చరీపాదంచాచరెయః

వ్యా—అత్యవృద్ధహారీతః ॥ శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తాదికంకార్యం బ్రాహ్మణానా
 మనుజ్జయా । తేనశుద్ధిమవాప్నోతి నాన్యధాశుభ్య లెతతః॥*॥ భరద్వాజః॥శ్లో॥
 అగోత్రిణామబంధునాం నశ్యోతిరశుచిభవేత్ ॥*॥ హారీతః ॥వా॥ శవస్పృ
 షోగ్రామంసప్రవిశేయరానక్షత్రదశానాద్రాత్రాచాదిత్యస్య దశానాత్తత
 శ్మధ్ధాః ॥*॥ విజ్ఞానెత్వరీయేచ॥శ్లో॥కృచ్ఛ్చరీపాదోసపిండస్యపేతనిహారణేకృ
 తే । అజ్ఞానాదుపవాసస్సాన్యదశక్తాస్సానమిష్యతే ॥*॥ అత్రీశవస్పృశానిహా
 రశబ్దయోః పేతవహనదహనాలంకరణాన్యథాః । స్తృణ్యంతరేచ॥శ్లో॥ సజ్యో
 తిసుబహిర్వాసో రాత్రాన్యత్రదర్శనాత్ । ప్రాశయేత్పంచగవ్యంచ బ్రాహ్మ

కైస్సస్తివాచయేత్ ||*|| దేవతః ||శ్లో|| విహితంతుసపిండానాం ప్రేతనిర్వ-
రూదికమ్ | లెహంకరోతి యఃకశ్చిత్తస్యాసిక్యం నవిద్యతే ||*|| ఆధిక్యమ్-
కృచ్ఛాగ్రచరణాది...

బహిరాస్వనస్తుభవత్యేవ,తదాహ—

మూ—బహిరాస్వనమాత్రంజ్ఞాతయః.

వా—అచ రెయ్యరితి స్థూర్వణసంబంధః | మాత్రచాపంచగవ్యప్రాశన
స్వస్తివాచన కృచ్ఛగ్రపాదనిరాసః | అత్రాశ్వలాయనః ||వా|| అద్రాణిషా
సాంసిపరిధాయనకృదేతాన్యాపీహ్యోదగ్గశాని విషయానతఆనక్షత్రదశానాదా
దిత్యనన్యవాద్యశ్యమానే ప్రవిశేయః కిన్విష్టప్రథమాక్షేప్తజ్ఞానాః ||*|| ఇతి.

మూ—నిందితప్రేతనిహారకృచ్ఛశ్చాధికః

వా—బహిరాస్వనపంచగవ్యప్రాశనాదికంచస్సముచ్చినోతి | అత్రేవరా
శరః ||శ్లో|| గౌభిహారతంజలొద్భంధైర్బాహ్మణైసచపాతితమ్ | తంస్పృశం
తితువిప్రాయే వాఢారశ్చాగ్నిరాయకాః || తప్తకృచ్ఛే నిశుభ్యంతి పరాశర
వచాయథా ||*|| హరీతః ||శ్లో|| బాహ్మణైసవధేప్రాప్తే చండాలస్యకరణ
వా | అత్తనాశస్త్రపాలైర్వా శూద్రవద్దాహయేద్ద్విజమ్ || ప్రాజాపత్యాభ
వేత్తశ్చాత్మసిండానాందిధిః స్మృతే ||*|| బృహస్పతిశ్చ || శ్లో|| విషాద్బంధన
శస్త్రాద్యైర్యస్తాస్తానంప్రమానయేత్ | మృతోఽమేధ్యేనలప్రన్యో నాగ్ని
సంస్కారమహతి || పాశశ్చైతాతుయస్తస్య వాఢారశ్చాగ్నిదస్తథా | అతి
కృచ్ఛే నిశుద్ధ్యంతిదాహకశ్చనరాధమః ||*|| నమంత్రకామంత్రకదాహభే
దేనాగ్నిదహాహకభేదోదస్తవ్యః | బుద్ధిపూర్వాబుద్ధిపూర్వవిషయభేదేన స్త్రా
యశ్చిత్తవిశేషోఽస్మాభిరాశౌచశతకవ్యాఖ్యానే ప్రపంచితఇత్యపరమ్యత.

మూ—యత్యనాథనిర్హారెనద్యశ్శుద్ధిర్కహఫలంచ.

వా—అత్యసరాశరః || శ్లో || మిత్రబంధుసుహృత్పుత్రధనదారగృహా
జ్ఞాతమ్ | అనాథంబాహ్మణంప్రేతం యేవహంతిద్విజాతయః || ఏదేవదేయజ్ఞా
ఫలమానుపూర్వావ్యుత్తరంతి తె||*|| స్మృత్యంతరేచ ||శ్లో||సన్యాసి నాంతుసంస్క
తుర్నారౌకౌచం నొదకకిరీయా | అశ్వమేధఫలంతస్సభవెన్నాస్త్యత్రనంశయః

మూ—హీనవహారపసపర్క సేతజ్ఞాత్యక్తమాశౌచంచ.

వా—హీనవహార- బాహ్మణస్యత్రియాదిః క్షత్రియస్యవైశ్యాదిః, వై

స్తాచ్చ కర్తృతన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాత్.

వ్యా—వివాహపీఠకన్యాయా ఉపసయనమ్ || శ్లో|| ‘వైవాహికావిధిః (స్త్రీ) గామాపనాయనికః స్తృతః ‘ ఇతి మను స్మృతేః | అత్ర సూత్రమ్ || వా|| అను పేతాకన్యాశ్చ పునరదహన మం త్రే జైవదహయః ||*|| ఇతి ‘ అత్రావధారణేన దాహత్యాక్రమంచోపరితనంజ్ఞాపస్తానాంతం కర్మనాస్తీత్యధో దశితః ‘ ఇతి భాష్యభాషితమ్. ...

అత్రాపి భూసంస్కారాదికమవిరుద్ధం చెత్యభాష్యత తదాహ—

మూ—అత్రాపి భూసంస్కారోహిరణ్యశకలనిధానంచావిరుద్ధమ్.

వ్యా—అత్రాపి- కన్యానుపనీతవిషయేపి || ఇదముక్తమ్, అన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాదీత్యుక్తేః | మేవమ్, దాహమంత్రవ్యతిరక్త మంత్రయోగనిషేధాత్ తేహి సర్వంతూష్ణే ప్రసజ్యత ఇతి చెన్న, భాష్యవిరోధాదాచారాభావాచ్చ విధౌచ || వా|| అనుపనీతానాం కుమారీణాం సమ్మజ్జనదహనే సమంత్రకరుర్యాత్ ||*|| అస్తాకంతుతూష్ణీమేవ సమ్మజ్జనమ్. ...

మూ—దాహనిబంధనత్వాత్పిండికదానంకార్యమ్.

వ్యా—దాహనిబంధనత్వం దాహన్వయవ్యతిరేకానువిధాయిత్యమ్, ‘ఉదకగ్రహణం తత్సాహచర్యాదగ్నిసంస్కారస్య ‘ ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ సాహచర్యశబ్దప్రయోగాత్ | స్మృతినంగ్రహేచ || శ్లో|| దాహదేవదకంపిండంవంచ మాద్భాదినంచయః ||*|| అఖండాదర్శేచ || శ్లో|| అగ్నినానంగ్రహతస్యాకాపిండదానోదకక్రియా||*|| ఇతి అతాదాహేన త్యేవోదకం నాన్యథేతి సిద్ధమ్.

అత్ర దాహభననత్యాగానాం విషయభేదేన వ్యవస్థామాహ—

మూ—ప్రాగ్దశాహన్యతంబాలం సంస్నాప్యాలంకృత్య ఘృతేనాభ్యజ్య నిఖనే తతారావృద్ధస్తజననాన్నిఖనెద్దహేదావ | తతశ్చాలాత్త్రివర్షావ్యాపూర్వం నిఖనెద్దహేదరణ్యకాస్తవజ్ఞి పేదావనాత్ర భనన త్యాగయోరుదకమ్.

వ్యా—తతః-దశాహదూర్షమ్, తతః-దంతజననాశ్చరమ్ | అత్రయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో|| డోసద్వివాహికంప్రేతం నిఖనెన్నోదకంతతః | ఆశ్శశానాదనువ్రజ్య ఇతరోజ్ఞాతిభిర్ముతః || యమసూక్తం తథాగాధాం జవద్భిర్లోకి కాగ్నినా | సదగ్ధవ్యఉపేతశ్చైదాహితాగ్నౌవృతాఽర్థవత్ ||*|| తతః-

ఉంపద్వివాహికాల్ ఇతరః అన్యః పూణాద్వివహః । అయంజ్ఞాతిభిన్నపిండే
 ఘృమానాదకైశ్చ జ్యేష్ఠపురస్కరైః శ్మశానపర్యంత మనుగంతవ్యః । అనుగమ్య
 చపరెయవాంసమిత్యాదియమనూక్తం యమదైవత్వాగాధాశ్చజవద్భిః రోకి
 కేనాసంస్కృతేనాగ్నినాదగ్ధవ్యః । ఉపనీతస్తు ఆహితాగ్నేః ఆవృతా-దాహః ।
 ప్రక్రియయా, స్వగృహ్యోక్తవిధినారోకికేనైవాగ్నినాదగ్ధవ్యః । అథావత్,
 ఘృయోజనవత్ । అయమృక్షః—యద్యన్యక్త ప్రదావరంకార్యచూపం ప్రయోజ
 నం సంభవతి భూమిజోషణప్రోక్షణాది తదుపాదేయమ్, యత్సునలుప్రప్ర
 యోజనం పాత్రప్రయోగాది నిన్నివర్తతే, అనాహితాగ్నిరేకనేతుప్రసవీతస్య
 రోకికాగ్ని విధానాదనాహితాగ్నేశ్చ స్వగృహ్యోగ్ని విధానాచాపహృత ప్ర
 యోజన త్వేనాహవనీయాడేరపి నివృత్తిశ్చి । మనుశ్చ ॥క్షౌ॥ నాత్రివహస్య
 కతావ్యా బాంధవైధుదకక్రియా ! జాతదుతస్యవాకుర్యాన్నామివాపికృతేన
 తి ॥*॥ లోకాక్షిశ్చ ॥క్షౌ॥ తూష్టిమేవోదకంకుర్యాత్తూష్టిసంస్కారమేవచ ।
 సర్వేషాంకృతచాలానా ఘన్యత్రాప్రీచ్ఛయాద్వయమ్ ॥*॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥
 వా॥ ఉదకగ్రిహణంసాహచర్యాదగ్నిసంస్కారసాధ్యపుష్పలక్షణం నాత్రివర్ష
 స్వేతి నచనాత్కులధర్మాపెక్షయా చూషోత్కషేఽపి వహత్రయాదూ
 ధర్వమగ్న్యుదకదానాదినియమోఽవగమ్యతే, లోకాక్షివచనాద్వహత్రయా
 త్పాగ్నిగపి కృతచాలస్య తయోర్నియమితి నివేదనీయమ్, చౌలకమోత్ర
 ధికాలంనియమేనాగ్న్యుదకధానం శూద్యమ్, అన్యత్రాపి - నామకరణాదూ
 ధర్వంకృతచాలేఽపి, ఇచ్ఛయా-ప్రేతాభ్యుదయశామనయా, ద్వయమ్; అ
 గ్న్యుదకదానాత్తక్య తూష్టింకార్యం, సనియమేనేతివికల్పః ॥*॥ ఇతి ఉంప
 ద్వివాహికమితి సంస్కారస్య జాలనిబంధనత్వం సర్వేషాంకృతచాలానామి
 తి చౌలనిబంధనత్వంచ స్పద్యతే, తదవలంబనేన చౌలాత్త్రివహాద్వేతుక్తం
 తతశ్చ ఏకాదశాహాయాన్యంచాలాదర్వాక్షణనం దాహస్యాగశ్చ త్రయంవి
 హితమ్, తత్రాననత్యాగయోరుదకదానం నాస్యేవ । యథామనుః ॥క్షౌ॥ ఉంప
 ద్వివాహికంప్రేతనిబంధ్యర్బాంధవాబహిః । అలంకృత్యశుచౌఘామావస్థిసం
 చయనాద్యతే ॥ నాస్యకార్యోఽగ్నిసంస్కారోనచకార్యోదకక్రియా । అర
 జ్యోకాప్రవత్రత్రా నిక్షిపేత్త్ర్యహమేవచ॥*॥ తం గంధమాల్యాదిభిరలంకృత్య
 శ్మశానాదన్యత్రాస్థిసంచయన రహితాయాం శుచౌఘామా గ్రాహద్యహిర్వే

ఖనేదిత్యథః | అత్రత్యాగస్య పృథక్సంస్కారత్వం విజ్ఞానేశ్వరోసమ్మన్యతి |
 ఏవంహి సతస్యాథమాహ | అరణ్యేకాష్టవత్సవైత్యసాయమథః—య
 థాఽరణ్యేకాష్టవత్సవైహసీనాస్తద్విషయేధవంతి తథానద్విషవమపిఖా
 యాం ధూమాపరిత్యజ్య తద్విషయశాద్ధాచ్యౌధ్వైదైహికేమాదాసీన్వేర్భవిత
 వ్యమిత్యాచారాది పాప్తశాద్ధాద్యభావాఽనెనదృష్టాం తేనసూచ్యతఇతి||య
 మః ||శ్లో|| ఊనద్వివాషికంపేతం ఘృతాక్తంసిఖనెచ్ఛవి | యమగాధాంగా
 యమానోయమచూక్తమనుస్తరణ||*|| ‘పరయవాంసమ్’ ఇత్యాదియమసూ
 క్తమ్, యమదైవతాశ్చగాధాః, తజ్జపనూపనీతవిషయః, ‘యమసూక్తతథాగా
 థాం జవద్భిలౌకికాగ్నినా | సదగ్ధవ్యఉపేతశ్చేత్’ ఇతియాజ్ఞవల్క్యస్తృత్యై

ఇదమాహ—

మూ—ఊహోపనీతానాం విధివత్పితృమేధః.

వాచ్య—అత్రసూత్రమ్ ‘సోఽయమేవంవిహితవిహానాహితాగ్నేఃపాత్రచ
 యనెష్టకావజ్జమ్’ ఇతి, ‘అథైకేమాం కుంభనిధానాంతం’ ఇతి ‘అనాహి
 తాగ్నేస్త్రీయాశ్చ’ ఇతి ‘స్త్రీయాశ్చదహనకల్పన కల్పరణ’ ఇతిచ సాః
 యమితి, ‘అథాతఃపైతృమేధికం దహనం’ ఇత్యాదినాక్రపిత్వమేధఇత్యర్థ
 సతుపాత్రచయనేష్టకావజ్జమాహితాగ్నే దాహప్రకారేణానాహితాగ్నే
 ర్విహితఇత్యథః... ..

నను, ‘స్త్రీయాశ్చేవం ఇతిపిత్వమేధోతిదిష్టః’ ఊనద్వివాషికం
 * నాత్రివషణ్య’ ఇతిచ దాహోనిషిధ్యతే, త్రివషణత్పూర్వముధాయాః
 కథంసంస్కారఇత్యత్రాహ—

మూ—నాత్రవయఃకారణమ్.

వాచ్య—ఊహావిషయేవయఃకారణంనభవతి | అత్రస్తృత్యంతరమ్ ||శ్లో|| త్రి
 వషణత్పూర్వీవాహేఽపిమరణంయాతికన్యకా | సిఖనెద్వాక్షిపెద్వాపి భృశ
 స్సంస్కారమర్హతి ||*|| తతోవిధివద్దహనంకార్యమిత్యథః... ..

అనాశ్రమిత్వేనాశృదు కర్మానధికారాద్విధవావిధురయోర్విధివద్దా
 హచోద్యం నిరన్యతి—

మూ—విధవానాంవిధురాణాంచ,

వాచ్య—విధివత్పితృమేధఇతిచకారేణానుకృష్యతే | అత్రసూత్రమ్||వా||య

ద్యాహితాగ్నిరుశ్చష్టాగ్నిర్విచ్ఛిన్నాగ్నిర్విధురాగ్నిర్వాప్తమీయేత - పె
 తేమాత్యాగ్నే తదాదికమప్రతిపద్యతే ||*|| ఇతి || శ్లో || ' సదగ్ధవ్యఉపేత
 శ్చేదాహితాగ్నిర్వృతాథవత్ ' । ఇతియాజ్ఞవల్క్యః । ఆహితాగ్నిర్విధుర
 శ్చేదగ్నిత్రయముతాపద్య విధివద్దాహఃకాద్యః, అనాహితాగ్నేస్తుఉత్తపననే
 తిభేదః, పెతేమాత్యాగ్నేత్యాది సమానముభయోః । సన్వాహితాగ్నేరగ్నిత్ర
 యోతాపదన వదనాహితాగ్నే రప్యేపాసనాగ్నిముతాపద్య తేనైవదాహఃకా
 ర్యఇతిచేన్న ' సతమన్యేనప్రేతాగ్నిభ్యోదహంతీతివిజ్ఞాయతే చాధానప్రభృతి
 యజమానవివాగ్నయోభవంతీతి విజ్ఞాయతే ' ఇతి సూత్రకారేణ తత్రహేతూ
 చన్యాసాత్ప్రేతాగ్నివ్యతీరికాగ్నినాదాహనిషేధాచ్చ తస్య, తద్యుక్తమ్, వి
 ధురస్యానాహితాగ్నేస్తుతథావిధ్యభావాల్లోకికాగ్నివిధానాచ్చ । తథావక్ష్యతే
 మూ—సంకల్పపిండికదానాదాలింగభేదః స్త్రీణాంసమంత్రేమలిం
 గభేదఃశవపరశ్వాత్త్రేషాం.

వ్యా—అస్యాఃపైతకర్త, ఇమాంపితృమేధకర్తణా అస్తేప్రేతాయై, ఇ
 త్యాదిమలింగభేదః ' పరేయవాంసంమైసయగ్నే ' ఇత్యాదాలింగభేదోనా
 స్తీత్యర్థః । ' శవపరశ్వాత్త్రేషాంమంత్రాణామ్ ' ఇతిభాష్యమ్ || అత్రసూత్రం||
 వా||స్త్రీయాశ్చేవంపులింగవపనవజమ్||*|| ఇతి । ...

విషయవ్యవస్థయాఽగ్ని భేదమహ—

మూ—ఆహితాగ్నింత్రిభిరగ్నిభిర్దహేద్ధహ్యగ్నినాఽనాహితాగ్నిం క
 న్యామనువసీతంవిధవాంవిధురంలొకికేనేతిమనువృద్ధయాజ్ఞవల్క్య
 నిర్ధన్యేనసత్తీమత్తపననేతరానిత్యావస్తమ్భః, దధ్మముష్టిత్రయే
 ణ క్రమాత్ప్రవర్తితాగ్నిరుత్తపనాగ్నిః; విధవావిధురానువసీ
 తానుత్తపనాగ్నినేత్యేకే.

వ్యా—అత్రబోధాయనః ||వా|| ఆహితాగ్నిమగ్నిభిర్దహతియజ్ఞపాత్రైశ్చ
 గృహస్థమాపాసనాగ్నినాబ్రహ్మచారిణం కపాలాగ్నినాఽన్యానుత్తపనేనెతి||*||
 అత్రగృహస్థగృహణాద్విధురస్యాపాసనాగ్నిప్రసంగోగర్భస్రావగతః । మ
 నువృద్ధయాజ్ఞవల్క్యేన ||శ్లో|| ఆహితాగ్నిత్యథాన్యాయం దగ్ధవ్యఃస్త్రీభిరగ్ని
 భిః । అనాహితాగ్నిరేకేన లొకికేనేతరజనాః ||*|| ఇతరే—అనువసీతానూధా
 విధురవిధవాదయః । లొకికాగ్నిగృహణైవజ్యోగ్నినాహదేవలః ||శ్లో|| చం

విషయం, ఆధానానధికృతస్త్రివిషయం వెతివ్యాఖ్యాతం విజ్ఞానేశ్వరెణ । య
త్తుభరద్వాజోక్తమ్ ॥వా॥ యజమానస్తేవగ్నిత్రయం॥*॥ ఇతి, యద్భవిష్టా
క్తమ్ ॥శ్లో॥ మృతాయామపిభార్యాయాం వైతానాగ్నింతునత్యజేత్ ॥ ఉపాధి
నాపితత్కర్త్రయావజ్జీవనమాచరేత్ ॥ అన్యేకుశమయాంభార్యాం కృత్వాతు
గృహమేధినః । అగ్నిహో త్రముపాసంతే యావజ్జీవమతంద్రితాః ॥*॥ ఇతిత
ద్వీయముక్తవిషయమెవ, అన్యథా “ యఃపూర్వంమియేత , “ స్త్రియం
వృత్తపతీమ్ ” ఇత్యాదివచనవిరోధస్సాన్వితే । అత్రవృద్ధమనుః ॥శ్లో॥ బహువ
త్పీఠపత్నేతు జ్యేష్ఠాచేత్పూర్వమరిణీ । తాండవేదగ్నిహోత్రేణ నిర్లంఘ్యేన
తథేతరాః ॥*॥ అత్ర “ స్త్రియాశ్చైవమ్ ” ఇతిమంత్రవత్పితృమేధాతిదె
శాత్ ॥ శ్లో॥ గర్భాధానాదినంస్కారాఃకార్యామంత్రవిధానతః ॥ స్త్రిణా
మమంత్రతఃకార్యా యథాకాలంయథావిధి ॥ శ్లో ॥ తూష్ఠ్యమెతాఃక్రి
యాస్త్రిణాం వివాహస్తుసమంత్రకః ” । ఇతి నారదీయయాజ్ఞవల్క్యదివచ
నం వివాహవ్యతిరిక్త విషయవచాధ్వదైహికవ్యతిరిక్తసంస్కారవిషయమ్ । న
ను “ పుంలింగవపనవజఃమిత్యేకే ” ఇత్యేకేషాంపత్నే పుంలింగవపనవజఃసవ
న్నారదాదిమతే పునరమంత్రకమాధ్వదైహికం స్త్రిణామితిచేన్న, జాత
కర్తాదినంస్కారవిషయత్వాత్తస్య “ స్త్రియాశ్చైవమ్ ” ఇత్యత్రసూత్రేతా
ష్ఠీమిత్యనుక్తేరాచారాభావాచ్చ । తస్మాత్సర్వేషామపిపత్నే “ అనాహితాగ్నే
స్త్రియాశ్చైవమ్ ” ఇతి స్థరణాద్విధివచేపాధ్వదైహికం స్త్రియాశ్చసిద్ధమ్.

మూ—రాత్రావపిదాహోదకేవిదధ్యాత్,

వ్యా—తతాఽలవిషయమిదమ్ । శ్రీధరీయే ॥శ్లో॥ రాత్రాదధ్వాతుపి
ండంతం కుర్యాద్వపనవజేతమ్ । శ్వస్తదావపనంకార్యమేషధర్తస్సనాతనః॥*
స్తృత్యంతరేచ ॥శ్లో॥ రాత్రావపిదాహంతం కృత్వాన్తేవోదకక్రియామ్ । వ
పనంనేష్యతేరాత్రాశ్వకార్యావపనక్రియా ॥*॥

అతీతేనిషేధమాహ—

మూ—అతీతేపౌత్రకార్యంనారభేత్.

వ్యా—కాలదీపే ॥శ్లో॥ దివాసుర్నవదేశాస్తి బీజావాపనసంస్కరియాః
॥ * ॥ స్తృత్యంతరేచ ॥శ్లో॥ దివైవపౌత్రకార్యంస్యాన్నాపరాశ్చైవస్థిసంచ
యాః ! రాత్రిదాహేతుపిండంతం కుర్యాత్పిండోదకక్రియామ్ ॥*॥ శ్రీధరీయే

ద్వితీయఖండ-స్నాతానామెవగ్రామప్రవేశః ౫౦

చ ॥ శ్లో॥ శుభేక్షణంతథావజ్ఞానం సర్వేష్యయవినాశదాః । రాత్రౌనకుర్యాత్ప్రేతస్య సంధ్యయోరుభయోఃకిరీయాః ॥*॥ అనేనతర్పణే ప్రారంభేఽపి దైవాద్ధినైఽతీతే సంధ్యయో రాత్రౌచ నప్రేతకార్యంకార్యం, అపితుశ్వస్సహేవ.

మూ—నింద్యక్షాతిధివా రాదిమమరణేదాహేచ బ్రాహ్మణభృశ్శక్తితోదతాన్వఽనుజ్ఞాప్యతద్ధోషంనాశయేయః.

వ్యా—అథిధియే ॥ శ్లో॥ భద్రేధూమి ప్రదానంస్యాత్త్రిపదక్షేపిరణ్యకమ్ । వారేవారాధిదైవత్వం నదోషఃపరికీర్తితః తః ॥*॥ ప్రత్యక్షమరణేనాస్తి దోషఇతివక్ష్యతే । తథాపిశంకాలేశాపగమాయమనఃప్రీతయేచపహదనుగ్రహః కారయితవ్యఇత్యుచ్యతే, యతశ్చిష్టావవమాదరంతి । అత్రపరాశరః ॥ శ్లో॥ ద్రాహ్మణాజంఘరీభం త్రిమలోకేమవిశ్రుతమ్ । తేషాంవాక్యోదకకైవైవ శుద్ధ్యనిమలినాజనాః ॥*॥

అస్నాతాన్సుగంతుగ్రామప్రవేశే సాయశ్చిత్తపరం స్మృత్యంతరవచన ముదాహరతి—

మూ—॥ శ్లో॥ “ అస్నాతావచేద్విశేధ్ద్రామం శ్రశానాద్బుద్ధిపూర్వకమ్ । త్రిరాత్రేణవిశుద్ధిస్సాన్యదమత్యాహ్నకశుద్ధ్యతి ॥ ” ఇతి స్మరణాదస్నాతాగ్రామంన ప్రవిశేయః.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ॥ వా॥ స్త్రియోఽగ్ర ॥*॥ ఇతి । కవషశ్చ ॥ శ్లో॥ ప్రవేశనాదికంకార్యం దాహకేనేవసర్వదిత్ । అనుగంత్రాచవౌఢ్రాచ పురాస్నానాచ్చయోషితామ్ ॥*॥

ఇదమాహ—

మూ—యోషీతుస్సానాత్వాగ్రామం ప్రవిష్టా సుజ్ఞాతయోఽన్యేచత్రయోదశవారం. నిమజ్జ్యైగ్నింసప్తప్రావృపుతం ప్రాశ్యపునస్సానమ్ తావత్త్రిప్రాణాయామాఃకుర్యుః.

వ్యా—అత్రగృహదామజః ॥ శ్లో॥ అసప్తశ్వస్పర్శనేచైవం త్రయోదశనిమజ్జ్యచ । ఆచమ్య ప్రయతఃపశ్చ తాన్నిసంవిధివదాచరేత్ ॥*॥ యత్త్యఖండాదర్శితమ్ ॥ శ్లో॥ అప్రాయత్యంనిహంత్వైవ స్నానెనేకేనమాసవః ॥ ద్వితీయోననిమజ్జేన నిర్మలత్వం భవద్ధృగ్మం ॥ తృతీయేనాతితృప్తిస్సాన్యనిమజ్జనఫలంత్యదమ్ ॥*॥ తన్నితృస్సానవిషయమ్ । యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ అనుగమ్యంత్ర

మేఁహనివాపయెయ్య శ్చ తేన ర్వేకః త్రాణచసహసర్వదా ఇతి వసిష్ఠః
వ్యా—నసిష్ఠః హణంపూహాథమ్... ..

—*ఇతి ద్వితీయఃఖండః.*—

—*అథ తృతీయఃఖండః.*—

అత్ర ప్రేతకృత్యేనవశ్యం కర్తవ్యత్వేన యానికమాణిమహాషణయడవడి
శంతి అవశ్యః జ్ఞాతవ్యత్వానిపరిభాషిష్యామహ ఇత్యాహ—

మూ—యాన్యతోపచిశంతి తాన్యవశ్యం బౌద్ధవ్యాని మత్యామః;

వ్యా—శ్లో॥ “ విస్తీర్ణహిమహః గ్రంథమృషిస్సౌ క్షేపమబ్రవీత్ । ఇష్టం
హివిదుషాలూకై సమానవ్యాసఛారణమ్ ॥ ” ఇతి మహాభారతవచనరీత్యామ
హషిః భిస్తత్కృత్య స్మృతిమనం క్షేపవిస్తరాభ్యాముక్తానథానత్రసంగృహ్య
ప్రదర్శయిష్యామి ఇత్యర్థః । నను శాస్త్రాణామన్యోన్యవిరోధాద్ధృవ్య
ణాం మిథోవిరుద్ధత్వాత్కథం తత్త్వం గ్రహి, యదిశాస్త్రమంతరేణతపిఃసం
గ్రహసేవప్రామాణ్యం ప్రసజ్యేత ॥ శ్లో॥ “ వేదాః ప్రమాణం నైత్యం
ప్రమాణం ధర్మార్థయక్తం వచనం ప్రమాణం । యస్య ప్రమాణం నభవేత్ప్ర
మాణం కస్తస్యపర్యాద్యచనం ప్రమాణం,, ఇతి దేవలస్మృతేః ’ యదితపిః
న్యామేనవిసా “ సధర్మవేదనేతరః,, ఇతి ధర్మానభిజ్ఞత్వప్రసక్తేః । యదిశి
ష్టాచారమంతరేణ “ ఆచారశ్చైవసాధూనామ్ ” ఇతి మన్వాది స్మృతివిరోధప్ర
సక్తేః । అతః కీదృశోధర్మఃసంగ్రహఇతిచేత్, అతోబ్రూమః—శ్రుతి స్మృతివి
రోధాన్యాసిద్ధశిష్టాచారితోధర్మః ప్రమాణమితి సర్వావిగీతమ్, తథా
యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ పురాణన్యామిమాంసా ధర్మశాస్త్రాంగమశ్రితాః ।
వేదాస్తానానివిద్యానాం ధర్మస్యచచతుర్దశ ॥*॥పురాణమ్ బ్రాహ్మదిన్యా
యః, పూర్వమిమాంసా పూజితస్తర్కః, మిమాంసా-వేదాంతవాక్యాధావిచా
రః, ధర్మశాస్త్రమ్-మన్వాది స్మృతిః, అంగాని- వ్యాకరణాదీని, పురాణాది
యకావేదాః, విద్యానామ్- పురుషార్థజ్ఞానానామ్, ధర్మస్యచ, స్థానాని
పేతవః । మనుశ్చ ॥ శ్లో॥ ధర్మంజిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణంప్రథమంశ్రు
తిః । శ్రుతిస్తువేదోవిఖ్యాతౌ ధర్మశాస్త్రంతువైస్మృతిః ॥ తేన రావణేష్య
మిమాంసేతాభ్యాంధర్మోహానిర్బభౌ । యోఽవమనేతతేచోభేహేతుశాస్త్రా
శ్చయోద్విజః॥నసాధుభిర్భూషామూర్ఖోనాస్తికోవేదనిందకః॥*॥హేతుశాస్త్రం,

మూ—కొహినామవినిశాస్త్రదీపం న్యాయమాత్రఖద్యోతనసంశయాన్త
తమసేగంతుముద్వంజిత తదిదంకుణైరుల్లుకెనశిరఃకంఠాయనమ్ ।
తత్ఫలు ॥శ్లో॥ వినాశాస్త్రేణయోబ్రూయాత్తమాహర్షహృదయాతు
కం ॥ శ్లో॥ “మూలంతులంవృహతిదుర్వివక్తుః ప్రజాం పశూ
నాయతనగ్హినస్తి । ॥ శ్లో॥ సావభిప్రాయకృతంకమయత్కిం
చిద్విధివజితమ్ । కీర్డాకమేవబాలానాం తత్సర్వంస్యాన్నిరర్థ
కమ్ ॥ ఇతిమహర్షయస్తస్మరంతి,

వ్యా—శ్లో॥ “యద్విసాధర్మశాస్త్రేణ ప్రాయశ్చిత్తంవినిధితేత్ । నతే
నశుద్ధిమాప్నోతి ప్రాయశ్చిత్తైకతేపిచ । ॥ ఇతి మహర్షయః స్మరంతి శా
స్త్రమతిక్రమ్య న్యాయమాత్రేణార్థం నిశ్చిన్వతోవిపశ్చితోవైకల్యం సూచ
యతి కోహినామశబ్దః అథాప్రకాశకత్వాచ్చాస్త్రస్య దీపతేనరూపణం, సస్
ల్పస్ఫురణేపి కార్యకరత్వాభావాన్నాయస్య ఖద్యోతతరూపణమ్, తదిదమి
తి శాస్త్రమనాదృత్య న్యాయమాత్మాంగీకరణం, కుణైఃకంఠాయనాసంభవే
ప్రాయశ్చిత్తనాశపర్యంతంభవతీతి ద్యోతయత్యుల్లుకేనేతి ॥ శ్లో॥ శజ్కావిహితచారి
త్రాయస్సావభిప్రాయమాశ్రితః । శాస్త్రాతిగఃస్తృతోమూఘోధర్మతన్మా
పరోధనాత్ ॥, ఇతిబోధాయనోక్తమధంజ్ఞాపయతి ఖలుశబ్దః ॥ వినేతి
వ్యాసః । కలమిత్యావస్తవ్యః । సావభిప్రాయేత్వాదిపరాశరః । మూలం-పి
త్యాదయః, తులమాగామినీసంపత్, ప్రజాః-పుత్రాదయః, వృహతి-భివత్తి
ఏవం శ్రుతిస్తృతి సిద్ధోవచనాంతరాచిరుద్ధో న్యాయాచిరుద్ధో ధర్మోఽనుష్ఠ
యఇత్యుక్తమ్.

ఏవమేకవిపయేపరస్పరవిరుద్ధమ శిష్టాచారఏవప్రమాణంనాన్యఇత్యాహ-
మూ—కొహినామవ్యవస్థాపక శిష్టాచారకర్ణధారసుసహాయం విహాయశా
స్త్రప్రవమాత్రేణ విపరీతిషేధాభివవతరేత్ । తత్ఫలు ॥ శ్లో॥ శిష్టా
చారః స్మృతిరేషదస్త్రివిధంధర్మక్షణం ।, “ధర్మజ్ఞసమయోప
మాణంవెదాశ్చ ॥ వేదోధర్మమూలంతద్విదాంచ స్మృతిశీలే ॥ ఇ
తిమన్వాపస్తంబగౌతమాదయోమహర్షయః ప్రాచుః.

వ్యా—శిష్టాచారానతిక్రమదాక్షిణ్యందర్శయతి కొహినామేతి । శిష్టలక్ష
ణంబోధాయనతహ ॥ శ్లో॥ ధర్మైశాశ్రితైస్సవేదస్సపరిబృంహణః । తైశ్చ

ప్రాబాగ్నిహోత్రాభ్యామాశ్శుక్రిప్రత్యక్షమేతవః ||*|| ఆచారమహం పరాశరః ||
 క్లో|| సాధవఃక్షీణపాపాస్తు సచ్చబ్రహ్మసాధువాచకః | తపామాదరణంయత్తు స
 దాచారస్సఉద్యతే ||*|| ఈదృశాచారోవ్యవస్థాపకః క్లో|| “ రాత్రేస్తృతీయ
 భాగాశ్చాప్రజ్వలంసాగ్నినిచేత్ స్త్రీయః | పూర్వేణాహ్నుతసాశుద్ధైర్దూ
 ధ్వంంచేదుత్తరేణతు ||, ||క్లో|| “ రాత్రోదేవసముత్పన్నై మృతైరజనినూతకే
 పూర్వమెవదినంగాహ్వాంయంవన్నోదయతైరవిః ||*|| ఇత్యాదిస్తృతిర్వైధేత
 తద్దేశశిష్టాచారోనియామకఇత్యర్థః, తస్యశుశ్రావ్యదివత్ప్రమాణత్వత్ | య
 త్థా-బ్రహ్మత్రితీయోః, కర్తృధారః- సావికః, సహాయఃతథాతుల్యబలవదనవిరో
 ధముత్రితీయోశ్చిష్టాచారవవేత్యర్థః | ఉత్తారకత్వాచ్చాస్త్రసృష్టవవాదః క్లో||
 “సర్వంజ్ఞానప్లవేనైవ వృజనంసంతరిష్యసి , ఇతి గీతాశాస్త్రానుసారీచాయం
 ప్రయోగః “ ఆచారశ్చేచ్ఛవసాధూనామ్ , ఇతి స్మృతేః “ యథాతేతత్త్రవ
 తైరర్థః | తథాతత్ప్రవర్తథాః , ఇతి శుక్తిః | ఏవంశుక్తి స్మృతివగ్నిధ్ధత్వంశిష్టాచా
 రసాగ్నివజౌధయతిఖలుశబ్దః | ఆదిశబ్దేన ||క్లో|| “ యేనాస్యపితరోయాతాయే
 నయాతాఃపితామహః తేనయామాత్సితాంమాగ్నం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి ,||
 క్లో|| “ యత్రేశాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకోర్తసుభారత | ఉదితౌనుదితేచైవహో
 మభేదోయథాభివేత్ || తస్మాత్కులకర్మయాత మాచారంచాచరేద్బుధఃసగో
 రియాగ్నహోబాహుఃసర్వశాస్త్రాదితాదపి | , ఇత్యాదినంపర్వధారతవచనాదుయో
 గ్యహ్యంతే | మహర్షయఃప్రాచుః “ బ్రహ్మవాదినోవదంతి , ఇత్యాదివత్.

ఉపసంహరతి—

మూ—తస్మాద్విజ్ఞాయశిష్టాచారంగ్రన్థాన్ సమక్ష్యతత్త్వం విమృశ్య కర్త
 వ్యంపరిచ్ఛిద్యస్తృతిమ యదేనదృష్టంతదేవాత్రప్రశ్నేబహుస్తృ
 తివద్యం విషయవ్యవస్థాసంధీచినం య క్రియక్రం ప్రతిపాద్యతే.

వ్యా—అతశ్శుక్రిప్రత్యక్షాగ్నిహోత్రాభ్యామాశ్శుక్రిప్రత్యక్షమేతవః ||క్లో|| “య
 శ్శాస్త్రాభిధిముత్సృజ్యవ రతేకామకారతః | నససిద్ధిమపాప్నోతిససుఖంనపరాం
 గతిమ్ ,|| ఇత్యభిహితాదాషఃపరిహృతః | శిష్టాచారస్తు ||క్లో|| ఏకోద్విష్టంతుక
 ర్తవ్య మారసేనమృతైవహని | సపిండికరణాదూర్షణంమాతాపిత్రోర్నపార్య
 ణమ్ ,|| క్లో|| సపిండికరణంకృత్వా కర్యాత్పర్యవేషితాదా | హృతిసంవత్స
 రంవివాన్ శ్చాగ్నియోదితాపిధిః ||, ఇతిప్రతిపది శాతాతపాదుక్తు నేయమ

విషయే స్యగృహ్యవిశేషాభావవిస్తాచారో వేదితవ్యఇత్యర్థః | గ్రంథాన్-బోధా
యనాపస్తమ్భశ్వలాయన శాశమగృహ్యతద్దర్శితదావ్యభాసితత్ప్రయోగవృ
త్ప్రదీప్తః | సమీక్ష్య || శ్లో || “శ్రుతి స్మృతితువిప్రాణాం చక్షుషీద్వేవినిమి
తే | కాణ సత్రైరియాహీనాదావభ్యామంధఃప్రకిరీతః ||” ఇత్యుక్తకాణ
త్వాంధ్యనిరస్య | తత్త్వంవిష్యశ్య-పరమాణోపపన్నంస్వరూపంనిశ్చిత్య | ఏతేన
|| శ్లో || “యావేదదహ్యః స్మృతయోయాశ్చకాశ్చకద్యప్తయః | సర్వాస్తానిష్ఫ
లాఃప్రేర్యతేమోనిష్టాహితా స్మృతాః ||” ఇత్యాదికంనిరస్తమ్ || కర్తవ్యమ్ || శ్లో
“తస్మాచ్ఛాస్త్రంసమాణంతే కార్యాకార్యవ్యవస్థితం | జ్ఞాత్వాశాస్త్రవిభా
నాక్రంకమకశుకమిహహాసి ||” ఇతి || శ్లో || “అకుర్వన్విహితకర్తృశ
క్తఃపతతితద్దినే | ప్రాయశ్చిత్రేనమహతా శుద్ధిమాప్నోత్యనావది ||” ఇత్యాది
శాస్త్రాక్రమభాగనిశ్చిత్య | స్మృతిమ || శ్లో || అర్హచ్చార్యాకవాక్యానచాద్ధాది
పఠితానిచ | విప్రలంభకవాక్యాని సర్వాణిపరిశజయెత్ ||” ఇత్యాదిపజ్యన్
త్యేవాక్రాన్యాసు | యదేవ || శ్లో || “విహితస్యానసప్తానాన్నిదితస్యనిమేవతా
త్ | అనిగ్రహఃచ్ఛేంద్రియాణాం సరగపతనమృచ్ఛతి ||” ఇతి | అకశశేషశ్రవ
వాయపఠతయా స్మృతిమప్రసిద్ధమ్ || తదేవ || శ్లో || “శ్రుతి స్మృత్యుదితంసమ్య
జ్ఞేత్యమాచారమాచరెత్ || నిత్యనైమిత్రికేషుర్యా త్ప్రత్యవాయజహసయా ||,
ఇతి యాజ్ఞవల్క్యగ్వాసాది స్మృతిష్వపశ్యతేవ్యతయాప్రసిద్ధమ్ | అత్యుక్తే
|| శ్లో || యదిహస్తీతదనృత్రయన్నేహసినతత్కృత్విత్” ఇతిపదత్రైవి-త్రర
కృత్యవిషయం సర్వమస్తీతిభావః | బహు స్మృతితి || శ్లో || ఇతిహసపురాణాభ్యాం
వేదంసముపబృంహయెత్ | విభేద్యల్పశుతాద్వేదోమామయంప్రతరిష్యతి,
ఇత్యుక్తవామోనాస్తీత్యర్థః | విషయవ్యసద్ధేతి-దేశకాలయుగవర్ణాన్త్రమస్వ
గృహ్యదినియతం యుక్తియుక్తమ్, “న్యాయ్యంవానెచ్చతేకతుకమన్యాయం
వాకరోతియః,, ఇతిప్రకంనాస్తి “యస్తర్కేణ,, ఇత్యుక్తమస్తీత్యర్థః
అత్యుక్తాశాస్త్రవిఘాతీత్యాజ్ఞమివ || శ్లో || “పాపంఙ్గినావికర్తస్థాజ్ఞేడా
లవ్రతికాశ్చరాన్ | వ్రాతుకాబకవృత్తింశ్చ వాఙ్మత్రైతాపినార్హయెత్,,
ఇతి మనుపరాశరా || శ్లో || “డమ్బువ్రాతుకఃపాపంఙ్గి బకవృత్తింశ్చవజయెత్
ఇతియాజ్ఞవల్క్యః “యక్తిచ్చలేనసర్వత్రసంశయకారీవ్రాతుకః,, ఇతివిజ్ఞా
నైవ్యరః | అతఃస్మృతిద్వైధేధర్మావిరోధాయవిచారాయుక్తిః || శ్లో || “తస్మా

ద్ధర్మవిరోధేతు నిశ్చిత్తగురులాఘవమ్ ।,, ఇతి స్మర్యతే ॥ పరిపాద్యతే- శా
 ప్రతానానామతావ్యవస్థయాచ ప్రదర్శ్యతే ఇత్యర్థః । అత్ర, గ్రంథసమీక్ష
 ణ తత్వవిమర్శనకర్తవ్యతాపరిచ్ఛేదబహు స్మృతిదర్శన విషయవ్యవస్థాయోగా
 నాం సంగ్రహోపయుక్తత్వాదత్రాపన్యాసః । పరిచ్ఛిద్యేతి ॥ శ్లో॥ “అజ్ఞాభ్యో
 గ్రంథినశ్శ్రేష్ఠాగ్రంథిభ్యోధారిణౌవరాధారిభ్యోజ్ఞానినశ్శ్రేష్ఠాజ్ఞానిభ్యోవ్యవ
 సాయినః,, ఇతి మనువచనాధాఉక్తః । విజ్ఞాయేతిలోకవిద్విష్టత్వంపరిహృతం
 దృష్టమితియథార్థదర్శితముక్తమ్, బహు స్మృతీనంకలయ్యసుగ్రహత్వమ్,
 విషయవ్యవస్థేతి ప్రాతిభాసిక వచనార్థవైముఖ్యం పరిపాదితమ్

యతేషవమతాఽత్యవశైసంగృహీతం సర్వంశృతి స్మృతినామితిప్రాచార
 నిబంధనతావన్నిర్భయైర్గాఢ్యామిత్యాహ—

మూ—తదత్రాక్రంసర్వంనిర్విశంకైర్గాఢ్యామి.

వ్యా—తత్-తస్మాత్—విజ్ఞానేశ్వరస్మృతిచంద్రికాస్మృత్యర్థసార స్మృతి
 వరదరాజేయ త్రిధరీయకాలనిర్ణయకాలాదర్శాఖండాదర్శాదిసంగ్రహ గృ
 హ్యమనావది స్మృతినామితిప్రాచారనిబంధనతావదిత్యర్థః । నిర్విశంకైర్గాఢ్యామి
 దంకర్తవ్యమితి విశయం విహాయకర్తవ్యమేవేతి నిశ్చితబుద్ధిభిరిత్యర్థః...

కించ ॥ శ్లో॥ “నియుక్తోవాఽనియుక్తోవాధర్మజ్ఞోవత్తువృద్ధతి । దైవీం
 వాచంసవదతియశ్శాస్త్రముపజీనతి,, ఇతి కాత్యాయినః ॥ శ్లో॥ “అనాచారర
 తాదృష్ట్యా యశ్చక్రొసనివారయేత్ । తత్పాపదర్శమావౌతి యత్రాపేక్షా
 పరాయణః । అజ్ఞానాయతుయోజ్ఞానం దద్యాదాపిధర్మదర్శనమ్ । కృతాన్నిం
 వాపృథీవీందద్యాతైనతుల్యంసతత్ఫలం,, ॥ ఇత్యాదివచనేర్యద్యపి పరోపదేశ
 శాస్త్రసిద్ధోధర్మ్యోసాధుశ్చ, తథాపి తదర్థమయం ప్రశస్తదావ్యభిఖ్యా
 నం వామయానక్రియతే, అపితుసాప్తసుష్టానాథంసాప్తవగతాథావిస్తృతైస్
 వాయత్సాయమిత్యాహ—

మూ—సాధుభవనప్రయత్నః.

వ్యా—స్పష్టోధః.

మూ—యదిన్యసూత్రవిదభావసాన్వితృచ్యవశురసూత్రేణ పూర్వక్రియాః
 కుర్యాత్.

వ్యా—యదికథంచిత్ర సూత్రానుష్ఠానమనుష్ఠాపకాద్యభావాన్నాపపద్య

తే తవాక్రియాలోపప్రసంగాత్ “ ధర్మిణాపాద్యరంధ్రమణిపః ” ఇతి
న్యాయాద్యవనాచ్చ శ్వశురసూత్రేణ దాహాదిశ్రాద్ధాంతకర్మాణిగుర్యాత్
అత్రభరద్వాజః ॥౩౦॥ యస్మిన్ సూత్రేవివాహస్సన్యతైనప్రేతస్యచక్రియా ।
పిండసంసర్జనాదర్వాక్పిండితుస్వసూత్రతః ॥౩॥ ...

తదలాభేనియమమాహ—

మూ—తచ్ఛేన్నవిందేతబోధాయసీయేన సూత్రేణస్వసూత్రకార్యకరత్వా
దాశ్రాద్ధాత్, నపిండికరణంతు స్వసూత్రేజైవకార్యమ్.

వాన్—తచ్ఛేన్నవిందేత- శ్వశురసూత్రం చేన్నలభేత, బోధాయనసూత్ర
స్యషట్ సూత్రసాధారణత్వాత్స్వగృహ్యనుక్రమంతు రార్పణప్రతిసరబంధాన్ని
ద్యయసంసర్జపుత్రపరిగ్రహనారాయణ బల్యాదీనాం తదుక్తానాం శిష్టాను
ష్ఠానదర్శనాత్స్వశ్వశురసూత్రయోరభావే బోధాయనోక్తమనుష్ఠేయమిత్య
థః- తెనేనస్వసూత్ర ఫలభాక్త్వప్రకారాత్ । తథాఽంగిరాః ॥౩౧॥ స్వసూ
త్రేఽవిద్యమానెతు పరసూత్రేణవర్తతే । బోధాయనమతంకృత్వా స్వసూత్ర
ఫలభాగ్యవేత్ ॥ అవిద్యమానెతిచ్ఛేదః ॥ * ॥ ఏవమపిలక్షణ ప్రతిపదోక్త
న్యాయేన శ్వశురసూత్రస్య ప్రాబల్యతదభావపవేదం ద్రష్టవ్యమ్ ॥అత్రా
గ్గిరాః ॥౩౧॥ సూత్రాంతరాయద్ధగ్ధ ప్రేతంతస్యోత్తరాఃక్రియాః । స్వసూ
త్రేజైవకర్తవ్యాస్పిండితువిశేషతః ॥౩॥ దాహాద్యేకోద్దిష్టాంతాః పూర్వాఃక్రి
యాః । తత్పరాసాపిండాంతామధ్యమాః తథూర్ధ్వభావిన్యఉత్తరాఃక్రియాః ॥
భరద్వాజః ॥ ౩౧ ॥ అలభ్యాత్తీయసూత్రస్య శ్రాద్ధాంతం పరసూత్రతః
గుర్యాత్పిండికరణంస్వసూత్రేజైవనాన్యతః ॥౩॥ ౩౧ ॥ “ ఉపాత్తైతుప్రతినిధా
ముఖ్యార్థోయదిలభ్యతే । తత్రముఖ్యమనాదృత్యగౌణేనేనసమాపయేత్ ॥ ”
ఇతి స్మృత్యర్థసారోక్తవచనార్థసాన్యత్రాపితుల్యత్వాత్సూత్రాంతరేణ దా
హాకృతేనమధ్యేస్వసూత్రక్రియావకాశలేశః. ...

దాహాద్యేకోద్దిష్టాంతకర్తవ్యవికారితార్వాదకర్తత్వాచ్చక్రియావిషయే
అధికారిభేదేన గౌత్రభేదమాహ— ...

మూ—పరాశ్రితాయాశ్శుల్కాపనతాయాఃపుత్రాబీజనవీవక్రియాఃగుర్యా
త్ తస్యతుబీజగోత్రేజైవ, అశుల్కాపనతాయాఃపుత్రాఃకైత్రిణ
ఏవ, పుత్రాభావబీజనశ్చ, తస్యహికైత్రిగౌత్రేజైవ, నియోగజ

సుత్రేతిపూర్వం తైత్తి బీజనారూపయోగకుర్యాత్, సహిదావ్యము
 మ్యాయణకః, తస్మాన్యకరగోత్రేణ, మాతామహసంబంధే మా
 తుస్తగ్గోత్రేణ, ఉభయసంబంధేవికల్పన, పుత్రికాపుత్రస్తేయం
 దత్తస్య ప్రతిగృహీత్యుగోత్రేణ అనేకభర్తృకాయాః ప్రథమభర్తృ
 గోత్రేణ తేనవ్యవాయేసతి, అక్షతయోన్యాభర్తృంతరగతాయాస్త
 గ్గోత్రేణ, దత్తానూథాయాః పితృగోత్రేణ, ఉపాయాభర్తృగోత్రే
 జైవ, రాజవిశ్వాంపురోహితగోత్రేణ, శూద్రాణామూష్మిందాసా
 మైనతతన్నామ్నసన్వాసికియాఃకుర్యాత్.

వ్యా— ప్రథమమేకంభర్తారూపాశ్చిత్సభర్తృంతరమశ్చితాపరాశ్చితా, సా
 యదిశుక్లావనతాతస్యఃపుత్రః బీజన ఏవతివిధాఃకిరియాఃకుర్యాత్ తస్య
 తు-బీజపుత్రస్య, బీజగోత్రేణైవకిరియాః అశుక్లావనతాయాః పరాశ్చితాయాః
 పుత్రః తైత్తిణవివకిరియాఃకుర్యాత్ బీజనఃపితృపుత్రాభావతస్యచ తైత్తిపు
 త్రవివకిరియాఃకుర్యాత్ తస్య తైత్తిపుత్రస్య, తైత్తిపితృగోత్రేణైవకిరియాః
 నియోగజన్య, పుత్రార్థేనభర్తృరనుజ్ఞయాజాతస్తు, తైత్తి బీజనారూపయోగ
 పిత్రాఃకుర్యాత్ - దత్తాదౌతైత్తిపూర్వకముభయోశ్చాన్యద్ధంకుర్యాత్, స
 హినియోగజపుత్రః, దావ్యముష్యాయణకస్యన్యత్, తత్తస్యకిరియాన్యత
 తగోత్రేణకార్యాః అత్రినారదః || శ్లో || జాతాయేత్సనియక్తాయామేకేనబహు
 భిస్తథా అతిష్ఠభాజస్తేనరేపీజివామేవతేసుతాః || దమ్యస్తేబీజనేపిండంమాతా
 చ్చమ్బులూతోభృతా అశుక్లావనతాయాంతుపిండదావోధురేవతే ||*|| వా
 ధురేవ, తైత్తిణవన తతస్య || శ్లో || ఓఘవాతాహృతుంబీజం యస్య తైత్తిప్ర
 రోహతి తైత్తితులభకేబీజం నబీజభాగమర్హతి || తదవత్ప్రప్త్రియాఃపుంసో
 ద్వాసుతాకుండగోళకా || ఇతి పరాశరవచనమశుక్లావనతాపుత్రవిష
 యమ్, శుక్లాగ్రహేతు “బీజనామేవతేసుతాః” ఇతిహిస్తర్యతే అతామశు
 క్లావనతాపుత్రస్య తైత్తిగోత్రేణైవకిరియాః, అన్యస్యబీజపితృగోత్రేణైవి
 వేకః అత్రమరీదిః || శ్లో || బీజనియదిపుత్రాన్యోనభవైత్తేత్రజన్యతః | తై
 త్తిణోబీజనశ్చాపి సర్వశ్రాద్ధంసమాచరేత్ ||*|| సవీవ || శ్లో || సగోత్రావా
 నన్యగోత్రావాయోభవేదివవాసుతః | పిండశ్రాద్ధవిధానంచ తైత్తిణైపా
 న్వినిర్వపేత్ | బీజమేతుతతఃపశ్చాద్భవతాన్యద్యుభౌమృతౌ | బీజకర్తృతు

‘పృత్యైత్రిజవతిచేత్క్వచిత్’ । వీజనేదమ్యరాశాతు మృతపశ్చాత్ప్రదీయతే
 ||*|| అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ||శ్లో|| అపుత్రేణవరతైత్రేనియోగోత్పాదితస్సుతః ||
 ఉభయోరవ్యసారికీ పిండవాతాచధర్మతః ||*|| ‘గోత్రాన్కానుగమిండః’ ఇ
 తిమనుస్తృతైర్దత్తవదస్యాభయగోత్రత్వం సిద్ధమ్, అతాన్యాస్యతరగోత్రేణ
 తిసుష్మాక్రమ్ । దేవలయమాన ||శ్లో|| దావ్యముష్యాయణకాదమ్యదాన్
 భ్యాంపిండోదకేవృశక్ । దావ్యభ్యాందేయాస్తుషట్పిండా ఏవంతుర్వన్నముహ్య
 తి ||*|| ఆత్రవిశేషమాహవస్తమ్యః ||వా|| యదిద్విపితాస్యాదైకస్త్రిన్విండే
 దావ్యహ్యవృషలక్షయేన్తాతామహేన ||*|| ఇతి ||శ్లో|| అభ్యాత్మకాంప్రహాస్యా
 మేతుభ్యంకన్యామలంకృతామ్ । అస్యాంయోజాయతేపుత్రగ్నమేపుత్రాభవేదితి
 ఇతి వసిష్ఠోక్తక్రమేణః మాతామహేనసంబంధః ||శ్లో|| ‘అపుత్రాహంప్రదా
 స్యామేతుభ్యంకన్యాంభవానపి । పుత్రాభ్యఃచైదహోత్పన్నస్సపుత్రానౌభవేది
 తి ||*|| ఇతి కాత్యాయనోక్తప్రకార ఉభయసంబంధః । తత్రమాతామహే
 నైవసంబంధేమాతుః మాతామహగోత్రేణైవక్రియాశుర్యాత్ । తథాశ్లో||
 మాతామహస్యగోత్రేణమాతుఃపిండోదకక్రియాశురీర్వితపుత్రికాపుత్రా ఏవ
 మాహప్రజావతిః ||*|| కాలాదర్శేచ ||శ్లో|| కుర్యాన్తాతామహాశ్రాద్ధానియ
 మాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసంబంధే కుర్యాత్పడభయోరపి ||*|| అత్రవి
 జ్ఞానేశ్వరః ||వా|| అసురాదివిమోహేషు పుత్రికాకరణైవపితృగోత్రమేవ, త
 త్రవిశేషవదనాద్దానస్యానివృత్తైశ్చ । బ్రాహ్మదమవివాహేషు వీరీహీయవవద్ర
 ధగతలవద్వికల్పవిన ||*|| ఇతి । పుత్రికాకరణైతి మాతామహేనైవ సంబంధే-ఉభ
 యసమ్బంధేతు తేనైవన్యాయేన గోత్రవికల్పస్సిద్ధః । ఏవంపుత్రికాపుత్రస్యా
 పి మాతామహసంబంధే తథోత్పత్త్యముభయసంబంధే గోత్రవికల్పశ్చసిద్ధః ।
 అత్రమరీచిః ||శ్లో|| గోత్రాంతరప్రవిష్టానాం దాయమాశౌచమేవచ । జ్ఞా
 తిత్వంతునివర్తంతే తత్కులైసర్వముచ్యతే ||*|| వృద్ధహరీతశ్చ ||శ్లో|| మాతామ
 హాపితృభ్యాంచ పదద్యాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసంబంధే యస్తాదుభ
 యగోత్రతా ||*|| అతాదత్తస్యవపశిగృహీతృగోత్రమేవ ‘గోత్రాంతర
 ప్రవిష్టానాం’ ఇతి స్మృతే । తదాహదత్తస్య వ్రతీగృహీతృగోత్రేణైతి ।
 యద్యపి పుత్రికాపుత్రదత్తయోగోత్రాంతరప్రవేశస్సమానః, స్వీకార
 బేదాద్భేదైతి సహాద్యావకాశః ! దత్తానూర్ధేతి ధారాపూర్వం దత్తాయావిశ్వా

హస్తాశ్చిత్తాయా భక్త్యాగోత్రేణ పితృగోత్రేణవా క్రియాఃకుర్యాత్ || శ్లో ||
 “ దత్తానూథాచకన్యాయా సంస్కార్యాభిర్భగోత్రతః | ” || శ్లో || “ స్వ
 గోత్రాద్భగ్యతేనారీ వివాహాత్సప్తమేపదే ” || ఇత్యుభయథావచనదర్శనా
 త్ | ఏవంవిధేమ య త్రపునశ్శాస్త్రతోనన్యవస్థా తత్రసమయాచారతాన్య
 వస్థితీర్ద్రష్టవ్యా | అచారాభావేషుః, “ అత్తనస్తుష్టిరేవద , ఇతివచనాదా
 త్తనస్తుష్టిరేవ వ్యవస్థాపికా | నైవసనేభర్తృకాయాః, తత్రన్యవస్థాపకవచ
 నన్య విద్యమానత్వాత్ | తథాముశ్యశృంగః || శ్లో || స్త్రీణామాద్యస్యవైభర్త
 ర్యర్థోత్రంతేననిర్వపేత్ | యదిత్వక్షతయోనిస్సాన్యత్పతిమన్యం సమాశ్రితా
 తన్మోత్రేణతథాదేయంపిండశ్రాద్ధంతథోదకమ్ || శ్లో || ఇదమాహఅనేకభర్తృకా
 యాఇతి | ఏవమూథాయాభర్తృగోత్రమేవత్యాహ ఊథాయాఇతి | ఏవకారే
 ణ వికల్పనిరాసః | అత్రమనుః || శ్లో || పితృగోత్రంకుమారీణా మూథానాం
 భర్తృగోత్రకమ్ || శ్లో || విజ్ఞానేశ్వరేవ || శ్లో || స్వగోత్రాద్భగ్యతేనారీవివాహా
 త్సప్తమేపదే | సావిమిగోత్రేణకర్తవ్యా సస్యాఃపిండోదకక్రియాః || శ్లో || రాజే
 తి- అత్రాపస్తమ్భః || వా || పురోహితన్యప్రవరేణరాజాప్రవృణోతే || శ్లో || విజ్ఞా
 నేశ్వరీయేద|| వా || యద్యపి రాజవిశాంప్రాతిస్వికగోత్రాభావాత్ప్రవరాభావః
 తథాపి పురోహితగోత్రప్రవరావేదితవ్యా | తథాచ “ యజమానస్యాక్షే
 యాప్రవృణోతే ” ఇత్యుక్త్వా “ పురోహిత్యాద్రాజవిశామ్ ” ఇత్యాహాన్య
 లాయనః || శ్లో || ఇతి | అతఃపిండోదకాదికమపి పురోహితగోత్రేణైవ కర్తవ్యం,
 తయోఃపురోహితగోత్రత్వనియమాత్ | హూద్రాణామితి, గోత్రప్రవరాభావా
 ద్దాసాంతేన తత్తన్నామ్నాక్రియాఃకుర్యాత్ | తథాచ కార్యాయనః || శ్లో || పు
 రోహితన్యగోత్రేణ కార్యారాజవిశాక్రియాః | దద్యాత్పిండోదకశ్రాద్ధం
 తూష్టీంహూద్రన్యనామతః || శ్లో || తచ్చనామదాసాంతమిత్యాహమనుః || శ్లో || శర్త
 వద్బాహ్మణస్యసాన్యద్రాక్షోరక్షాసమన్వితమ్ | వైశ్యస్యపుష్టిసంయుక్తం హూ
 ద్రస్యప్రేష్యసంయుతమ్ || శ్లో || ఇదంవ్యాఖ్యాతం || వా || ఏవంచైవంనామధేయా
 భవంతి భద్రశర్కాశక్తిపాలాధన పుష్టోహనదాసః || శ్లో || ఇతిబౌధాయనశ్చ ||
 శ్లో || శర్కాంతంబ్రాహ్మణస్యోక్తం వమాంతంక్షత్రియస్యతు | పోషాంతంచైవ
 వైశ్యస్య దాసాంతంహూద్రజన్తనః || శ్లో || అత్రైవంప్రయోగః- విష్ణుశర్కాదశరథ
 వమాతులాధరపోషస్సుతదాసఇతి | సర్వాః-పూర్వామధ్యమాడత్రరాశ్చ.

మూ — నిశిక్ష్ణపక్షేదక్షిణాయనెవా ప్రమియేతకథం ప్రాచ్యశ్చిత్తిః

“తానూర్యా” ఇతి షడ్భిజాహుయాత్.

వ్యా—బోధాయనీయే || శ్లో|| నిశిక్ష్ణపక్షేద మరణదక్షిణాయనే | తానూర్యా ఇతి వైషడ్భిర్హుతావస్యాత్సంస్క్రియాతతః ||*||... ..

మూ—అప్పు మృతే “ఇమం మేవరుణ-రత్నాయామి” ఇతి దావభ్యాం, విషహతే “సమో అస్తు సర్వభ్యః” ఇతి త్రిభిః, పశుభిర్మాతే “ఆ

గౌవో అగ్నే-ఇంద్రాయజ్వనే,, ఇతి దావభ్యాం, అశనమాతే “మూర్ధానందివః” ఇతి మంత్రేణ దంష్ట్రీభిః ప్రమితే “దంష్ట్రాభ్యాం మలిన్లుకా-యేజనెమమలిన్లువః” ఇతి దావభ్యాం, సర్వత్రచతుర్గుహీతేనాజ్యేన జహుయాత్.

వ్యా—యద్యాహితాగ్నిరపు మ్రియేత తస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “ఇమం మేవరుణ-రత్నాయామి” ఇతి ద్వేచతుర్గుహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, అత్ర సూత్రమ్ || వా || యద్యాహితాగ్నిర్విషహతోమియేత తస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ || “సమో అస్తు సర్వభ్యః” ఇతి సృభిశ్చతుర్గుహీతేనాజ్యేన జహుయాత్ || యద్యాహితాగ్నిః పశుభ్యోమియేత తస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “ఆగౌవో అగ్నే, ఇంద్రాయజ్వనే” ఇతి ద్వేచతుర్గుహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిరశనమాతామియేత తస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “మూర్ధానందివో అరతిం, పృథివ్యాః” ఇతి చతుర్గుహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిర్దంష్ట్రీభ్యోమియేత తస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “దంష్ట్రాభ్యాం మలిన్లుకా-యేజనెమమలిన్లువః,, ఇతి ద్వేచతుర్గుహీతేన జహుయాత్, ఏతదేవాస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తం భవతీతి విజ్ఞాయతే ||*|| అత్ర నిమిత్తస్య తుల్యతావదేకాగ్నైరపి తత్తదుక్తప్రాచ్యశ్చిత్తం భవత్యేనా బోధాయనీయే చ || శ్లో|| జలే మృతస్య జహుయాదిమం మేవరుణే త్యచా | సర్వేణ చేన్న మో అస్తు త్రిభిర్హుతావసంస్క్రియా

మూ—విభిన్నే గౌత్రీయాః పత్య రావసంస్థితౌ దావదశగుహీతేనాజ్యేన వ్యాహృతిభిః “అయాశ్చ,, ఇతి మంత్రేణానాజ్ఞా తత్ర యేణ చాగ్నిసిద్ధిః.

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ “దావదశగుహీతేన సుదంఘోరయిత్వా,, ఇతి || భూభూవస్సువరితి సర్వప్రాచ్యశ్చిత్తాని తదిదం సర్వప్రాచ్యశ్చిత్తం సర్వ

తక్కియతె ,, ఇత్యాన్తరధ్యః “ యత్రానామ్నాతం తత్కీయతె ,, (ఇత్యాన్తరధ్యః) ఇత్యుల్లెఖనః “ అనుగతేపిచోత్తరయాజుహుయాత్ ,, ఇతి చ । “ అనాజ్ఞాతమితిస్యోనాజ్ఞాతేజుహుయాత్ ,, ఇతిచ । ఆహత్యాన్తాక మేతావదెవగృహ్యగ్నివిచ్చిత్రౌ ప్రియశ్చిత్రమ్, అధికానుక్తైః ॥ శ్లో ॥ “ అగ్నోనష్టేత్రయఃకృచ్ఛాఃకర్తవ్యావత్సరంప్రతి ॥ “ ఇత్యుక్తకృచ్ఛాగ్నిచరణంచ తత్తదతీత కాలానుగుణంకార్యమ్ । యద్యాహితాగ్నిరుత్సప్తాగ్నిరిచ్చిన్నాగ్నిరిత్యుపక్రమ్య ప్రియతనాపీత్యగ్నోనష్టతనాపీత్యాదినాఽగ్నిమథ నాంతముక్తావ దావదశగృహీతేన సుగ్రహం పూరయిత్వా తూష్ణీహుత్వా ప్రేతేమాత్యాగ్నితేతదాదికమప్రతిపద్యతే ఇత్యాహితాగ్నేరిగ్నిసంధానెప్రేతావదెవాక్తమ్ । విధురవిషయేబోధాయనీయానాం విశేషః ॥ శ్లో ॥ విధురస్యవిధాయాగ్నిం స్వరకపురుషసూక్తకమ్ । జహుయాద్వాదశాజ్యేన విధవాయాస్తవ్యంక్రమః ॥*॥

ఉక్తార్థేపత్నీసన్నిధానేప్రతినిధిమాహ—

మూ—శ్లో॥ “ యస్యభార్యావిదురస్థాపతితావ్యాధితాపివా । అనిచ్ఛః ప్రతికూలావాతస్యప్రతినిధోక్తియా ॥ ,, ఇతి త్రికాండీ.

వ్యా—ఏతేషుపంచసప్తపినిమిత్రేషు దర్భాదినా భార్యాప్రతినిధింకృత్వా పూర్వోక్తకృమేణాగ్నిం సంధాయ ప్రేతేమాత్యాగ్నితాదికుర్యాత్, ఏవంరాత్యాదిమరణ సర్పాదిమృతౌచ ప్రాయశ్చిత్రాహుతీర్హత్యా ప్రేతేమాత్యాగ్నితాదికర్తవ్యమ్, “ నిహ్నోతే దోషేపునఃకృత్సంకర్మ ,, ఇతి స్తౌతేః

స్త్రీసన్నిధానెవిచ్చిన్నాగ్నిసంధానముక్తమ్, అసన్నిధానె ప్రతినిధిరక్తః, తత్రాగ్నిసంధానే విశేషమాహ—

మూ—దురభార్యప్రేతే ప్రోషితభర్తృకాయాంవాతీతాయాంచతుగృహీతేనాజ్యేనసప్రతే అగ్నేన ప్రవ్యాహృతయః పూర్వందేవా అవరేణ ప్రాణాపానా మాత్వావృతావభ్యావతిన్నిత్యేతైషోడశాజ్యహుతీర్జహుయాత్.

వ్యా—“ మాత్వావృతౌసమ్బాధిప్తామ్- మాత్వావృతౌసమ్బాధేభామ్ ,, ఇతి ద్వామంత్రోతంత్రతస్సంగృహీతౌ మాత్వావృతౌవితి । అభ్యావతిన్నితి

అగ్నేఅంగిరః- పునరూర్జానినతకస్య - సహరయ్యానిష

తేనస్వ ॥ ఇతి చతస్యణాం సంజ్ఞా । అత్ర బోధాయనః ॥వా॥ అథ యదిగృహస్థ
స్యాపాసనం విద్ధి ద్యేత పాణేన మాత్కాంతేషు శౌత్రియ వచనా దుద్ధర
చ్ఛౌత్రియాగారాద్వా ౭౭ హృత్పాగ్నిమువనమాధాయ సంపరిస్తీర్యాజ్యం
విలాప్యోత్పాదయన్ గుప్తవం నిష్క్రమ్య సమ్యజ్య సుచితగుర్వహితం గృహీత్వా
“ సప్తతే అగ్నే ” ఇతి సప్తవ్యాహృతిభిశ్చ హుత్యా “ పూర్వం దేవాః-అపర
ణ ప్రాణాపానా ” ఇతి ద్వాభ్యాం “ మాత్యావృక్షే సమ్బధిష్ఠాం- మాత్యా
వృక్షే సమ్బధేథామ్ ” ఇతి చ ద్వాభ్యాం “ అగ్నిభ్యావర్తి-అగ్నే అంగి
రః-పునరూర్జానహరయ్య ॥ ఇతి చ తస్మాద్భ్యావర్తి నీశ్చ హుత్యా, తతః
ధ్వంపే తృమేధికం కర్తవ్యమివ ద్యతే ॥*॥

కేవలం శుద్ధాయాః స్త్రియాసన్నిధానాసన్నిధానభేదేనాగ్ని సంధా
నముక్తమ్, సంప్రతి రజస్వలాగ్ని సంధానం పరిచోద్య తత్ప్రకారమాహ—
మూ — యది భార్యర్తు మతీ సూతి కావాసావాపతి రాప్రమేష్టకథమగ్ని
స్సంధీయేత జాతవేదసేమనోజ్యోతిర్భూరగ్నయేచేతి చ తస్మాత్స్తవ్యం
తస్యన్నద్భుధ్యసావగ్నేత్రయస్త్రింశత్తంతవోవ్యాహృతయోవ్య
స్తాసమస్తా అనాజ్ఞాతత్రయం సమస్తావ్యాహృతయశ్చేతి సప్తదశ
భిర్హిసిద్ధిః.

వ్యా—అత్ర బోధాయనీయే ॥క్లో॥ మిరియమాణస్య చెద్భార్యానూతికర్తు
మతీతువా । దుగ్ధాః మనస్వతీం హుత్యా తతస్తవ్యమతీమృచమ్ । ఉద్భుధ్య
స్వత్రయస్త్రింశద్వాన్యహృత్పాచసమప్రయా । వ్యాహృత్యా త్రిరనాజ్ఞాతం మ
హావ్యాహృతిభిస్తథా ॥ హుత్యా చతుర్వహితేన సర్విషాధాస్య సంస్క్రియా ॥
*॥ ఇతి । దుగ్ధా “జాతవేదసేమనం వామసోమమ్ ॥ ఇతి ఋక్, మనస్వతీ “మ
నోజ్యోతిజ్జాతామ్ ॥ ఇతి ఋక్, తస్తమతీ-“తస్తంతస్వే ॥ ఇతి ఋక్, మ
హావ్యాహృతయః “ భూరగ్నయేచ పృథివ్యైచ ॥ ఇత్యాద్యాశ్చ తస్య ఋచః,
బోధాయనేన తాసామేవ మహావ్యాహృతి త్వస్త్వతే । అతస్తత్రైవ తథా పగ్ని
ద్ధిః । బోధాయనీయవ్యతిరిక్తస్తృతిమ ॥క్లో॥ ఉపనీయగురుశ్చివ్యం మహావ్యా
హృతిపూర్వకమ్ । ఓజ్కారపూర్వకా స్తిసోమహావ్యాహృతయోవ్యయాః ॥, ఇ
త్యాదిమ కేవలవ్యాహృతిపేవ న భూరగ్నయే చెత్వాదిమ । అత్ర ॥క్లో॥ “ జ
హ్వయా తద్యమో ద్వాభ్యాం వరందత్వా ౭౭ ధనస్క్రియా ” । ఇతి తైత్తిర్యంతి

పితృ మేధసారసహితసుధీవలూచనె

తత్పక్షే “ తద్యమోరాజాభగవాన్ - యస్మిన్నైనమ్ ” ఇతిదాన్వీభ్యాంచ హు
తావ్, వరం-భేనుండతావ్; అథసంస్క్రియాకార్యాః. ...

నను || శ్లో || “ నజాతుపరశాఖోక్తం బుధఃకర్తవ్యమాచరేత్ | ఆచరణ
పరశాఖాక్తంశాఖారండః ప్రకీర్తితః ” ఇతిదాష్టస్తరణాత్కథంపరగృహ్యోక్తా
నుష్ఠానమితిచెన్న సవగృహ్యోక్తంవిహాయాన్యగృహ్యోక్తానుష్ఠాతృవిషయతావ
త్తస్య, అతస్సన్యగృహ్యనుక్తాగృహ్యంతరోక్తానుష్ఠానమవిరుద్ధమేవ, తదాహ--

మూ—తత్తైరిషణ్ణోకోభవతి || శ్లో || యన్నామ్నాతంస్వశాఖాయాం యథా
క్తమవిరోధిచ | విదవద్భిస్తదనుష్ఠేయమగ్నిహోత్రాదికర్తవ్యత్ ||

వ్యా—అతస్సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేనసాకాంతాణామకాంతాఘా
రణస్యాన్యతఃకర్తుముచితత్వాత్సన్యగృహ్యనుక్తం గృహ్యంతరోక్తమవిరుద్ధమను
ష్ఠేయమేవ | యథోపనీతాపువవీతధారణమ్, యథాచూపాకర్తవ్యవిహారణాం.
త్రైరమ్, యథాచసంధ్యావందనగాయత్రాది, సవ్యోతానావస్తమ్యోక్తాని
తథాప్యేతానిశిష్టా ఆచరంత్యవిరోధాత్ ...

ప్రాగ్వాక్యకర్మమధ్యేవానర్వత్యశౌతస్తార్తగార్హస్థ్యకర్మసుప్రాయశ్చిత్తని
మిత్తసంభవేనతిహూయమేవప్రాయశ్చిత్తంకృత్వాపైనంతరంకర్తవ్యర్యాదిత్యాహ.

మూ—ప్రాయశ్చిత్తసంభవే తత్కృత్వాపిసర్వత్రాథకర్మప్రతిపద్యతే,
“ నిహ్మతేదోషేషునశ్యత్సంకర్మ ” ఇతి శ్లోకః.

వ్యా—శృతిలక్షణంప్రాయశ్చిత్తంవిధ్యవరాధేవిధీయతే, ఏకస్మిన్దోషేహృ
చయమాణాని ప్రాయశ్చిత్తానిసముచ్చయారణా అథాంతరత్వాజ్జహోహోమ ఇజ్యా
దాషనిఘాతాథానిభవంతి, అనంతరందోషాత్కర్తవ్యాని, నిహ్మతే
దోషేషునశ్యత్సంకర్మేత్యాపస్తమ్బస్తరణాదిత్యర్థః | అతోక్తశస్త్ర
విపాదిమరణై రజన్వలాసూతికానిందితమరణైచ కాలాతిక్రమేచ తత్తన్నిమి
త్తసంభవేచ ప్రథమంప్రాయశ్చిత్తాన్యుష్ఠానేన తద్దోషం నిహ్మత్యతతఃక
ర్మప్రారభేత. ...

మూ—ఆత్మరూథానలపేతేతద్దక్షిణహస్తం కర్తాలౌకికేగ్నావభిషవ్య
“ ఉపావరోహ, ఇత్యుపావరోహ్యగ్నిం. “ పునస్తాదిత్యాః ”
ఇతి ప్రజావల్క్యవ్యాహృతిభిజ్ఞాహుయాత్.

వ్యా—అత్యనూత్రిమ్ || “ ఆత్మరూథాగ్నిర్వజమాన్సా మ్రియేత లౌకికాగ్ని

మువసమాధాయ పెరితస్యదక్షిణంపాణి మభినిధాయతత్పుత్రాభ్యాశాన్యో
వాప్రత్యాసన్నబంధురపావరోహేత్యపావరోహయేత్ ॥ “పునస్తావిదిత్యా
ఇత్యగ్నిమువసమింధ్యాదేవంసర్వేష్యగ్నుపఘాతేషు ॥ ఇతిచ । భూర్భువ
స్సువతిసర్వప్రాప్తయశ్చిత్తాని ॥ ఇతిచ । విధౌచ ॥వా॥ యద్యాత్తాయాధాగ్ని
ర్నియేత తస్య దక్షిణం పాణిం తౌకికేఽగ్నావభితవ్య “ఉపావరోహ ॥ ఇ
త్యపావరోహయేత్ ॥ * ॥

ప్రోషితవిషయే—

మూ—యస్యప్రోషితస్యవృత్తాంతానశ్శ్రూయతే దావదశాష్టాచూర్ధ్వం
స్యప్రతికృతిదాహాపూర్వకం విధివచౌర్ధ్వదైహికకరుర్యాత్.

వ్యా—ప్రతికృతిర్వక్ష్యతే । ప్రోషితస్య-దేశాంతరగతస్య । కాలాదర్శ్య
శ్లో॥ యస్యనశ్శ్రూయతేవాతాన్యావత్త్వాదశవత్సరమ్ । కుశపుత్రకదాపాన
తస్యస్యాదవధారణమ్ ॥ * ॥

అత్ర విశేషమాహ—

మూ—సిత్వాస్తు పంచదశాష్టాచూర్ధ్వం దశాహుర్విధివదౌర్ధ్వదైహీ
కకరుర్యాత్.

వ్యా—అతాదావదశాష్టాచూర్ధ్వంవిధిశిత్వవ్యతిరిక్తవిషయః । అతః పి
త్రాఃపంచదశవహాదూర్ధ్వం ప్రతికృతిదాహాంకృత్యాదశరాత్రతపవ క్రి
యాఃకుర్యాత్ । అత్రదశాహవిధానాత్పర్వత్ర్యత్ర్యహవిధిస్సిద్ధః, అవస్తానదే
శాద్యజ్ఞానముఖయత్రిసమానం, తచ్ఛ్రవణేతు సతత్యైతకర్తా అత్రజాతుక ర్షి
॥ శ్లో॥ పితరప్రోషిలేయస్యనవారాస్తేవచాగతిః । ఊర్ధ్వంపంచదశాద్యహా
త్కృత్యావతత్ప్రతిరూపకమ్ । కుర్యాత్తస్యచసంస్కారం యథోక్తవిధినాతతః
తదానీమేవసర్వాణి పెరితకార్యాణిసుచరేత్ ॥ * ॥ ప్రతిరూపకమ్; ప్రతికృ
తిః, యథోక్తవిధినా- దశరాత్రం పింఛోదకదానాదివిధిపరిశాస్త్రక్రమేణ.

వృత్తాంతశ్చివనాభావే పెరితకృత్యేకృతప్రోషితాగమనైకతాన్వయమాహ—

మూ—యదిపెరితకృత్యసంస్కృతః కశ్చిదాగచ్ఛేత్తంభుతపూణెక కుంభే,

తిగిరాత్రమేక రాత్రీంవానిధాయశుభేలగ్నై సముత్థాప్య జాతకర్తా
దైర్విధివత్సంస్కృత్యవసనమేఖలాజినదండధైక్షచ రాత్రవ్రతవర్జం
యథావదుపనీతకః స్థింశ్చిద్గిరౌద్వాదశాహంత్యహంవానియత ఉ

పోష్యగత్యపూర్వభార్యాం తదభావేనాన్యంకన్య ముద్యమేత్
అథాయుష్కచక్షుశానాహితాగ్నిమ్, ఇష్ట్యానైహితాగ్నిం సం
స్కర్యాత్.

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ ||వా|| యద్యేత స్థితకృతేపునరాగచ్ఛేత్తంఘృతకుం
భాదు న్నజ్యజాతకమ౯ ప్రభృతిభిదాన్వేదశరాత్రంవృతంచరితావతయైవ జాయ
యాగ్నిమాధాయ పూర్వఘక్తామాం భార్యాయాంపాణిగృహణంవిధీయతే
అగ్నిధేయంకుర్వంతి వ్యాజ్యేనపశునావాయజేతగిరింవాగత్యానైగ్నయే కా
మాయెష్టింనిర్వపేదిప్సితైఃకృతుభిర్వజేత ||*|| ఇతివృద్ధమనుః ||శ్లో|| జీవన్యదిన
మాగచ్ఛేద్ధృతకు మ్మేనియోజ్యతమ్ |ఉద్ధృత్యస్నాపయిత్యానైసజాతకర్తాదికా
రయేత్ || దాన్వదశాహంవృతంచాస్యత్పిరాత్రమథవాస్యతు | స్నాతోవ్యద్యమే
తతాంభార్యమన్యాంవాతదభావతః || అగ్నినాధాయ విధివద్యాగ్రత్యస్తామే
నవాయజేత్ | తథైంద్రాగ్నేనపశునాగిరింగత్యాచతత్రేతు || ఇష్టిమాయుష్క
తీంకుర్యాదీప్సిత్వాంశ్చకృతూంస్తతః ||*|| ఇతి | వృతమ్- బ్రహ్మచర్యమ్, స్నా
త్యా-సమావతానంకృత్యా- ఆయుష్కత్యైః “ అగ్నయఆయుష్కతే పురోడాశ
మహాకపాలం ,, ఇత్యామ్నయతే | స్మృత్యంతరేచ ||శ్లో|| ఘృతకుమ్మేనిమా
ద్యైసంత్ర్యమామేకాహమేవవా | సముత్థావ్యశుభేలగ్నో జాతకమాదికారయే
త్ ||*|| ఆదిశబ్దేననామకరణాన్నప్రాశనచాలాపనయనచతుర్వేదవృతసమా
వతాన వివాహంతాస్సంగృహ్యంతే | అత్రబోధాయనః ||శ్లో|| వపసంమేఖలా
దండం దైక్షచర్యావృతానిచ | నివతాంతేద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకమ౯
ణి ||*|| పునస్సంస్కారి-పునరుపనయనమ్ | ఏవంపునస్సంస్కారానంతరంద్వా
దశాహంత్ర్యమాంవా బ్రహ్మచర్యాదివృతనియతఉపోష్యన్వృతానిచరిత్యా పరిస
మాప్య సమావృత్తిః పూర్వభార్యమన్యాంవా పాణౌకృత్య చరుమాయుష్కతీ
మిష్టింవాకుర్యాత్ | అత్రపునర్వివాహే ||శ్లో|| “ నదానునైవవరణం నవృతి
గృహణంతథా | త్పిరాత్రంచవృతంసన్యా త్పునరుద్వాహకమ౯ణి || ,, ఇతి
స్మృత్యంతరొక్తందృష్టవ్యమ్ || ఏక స్థితేవదినే శేషహోమాంతం కర్మకర్తా
వ్యమిత్యథః | గృహ్యపరిశిష్టే ||వా|| యఏవాహితాగ్నేఃపురోడాశాస్తవీవా
నాహితాగ్నేశ్చరవః ||*||ఇతి | ఆహితాగ్నేరిష్టిః,తత్ స్థానెఅనాహితాగ్నేశ్చరుః
మూ—కాలాతిక్రమేప్రాజాపత్యంచరిత్యావృత్తేదేహికంకుర్యాత్,

వ్యా—దశాహతిక్రమవిషయమిదమ్ । అతామాసాద్యతివత్తాప్రాజాపత్య
దైవగుణ్యాదికం కల్పయేత్ । అత్ర స్మృతిసంగ్రహే ॥వా॥ నిమిత్తశ్రాద్ధహీ
నై సంస్కారకాలాతిక్రమేద ప్రాజాపత్యంకుర్యాత్ । తథా॥శ్లో॥ సంస్కా
రాణాంతునర్వేషాం కాలాయద్యతివద్యతే । ప్రాజాపత్యంచరేన్నాసే తతా
ప్రేవం ప్రకల్పయేత్ ॥*॥

మూ—విరకాలెపి పెరితకృత్యంపి త్రోదశాహతపవకుర్యాత్.

వ్యా—అతిక్రాంతప్రోషితత్వయోరవిశేషజ్ఞాపనార్థం దశాహ గ్రహణమ్
అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః ॥శ్లో॥ మహాగురునిపాలేతుహ్యద్యైవస్త్రావసాసినా । అతి
తేజోజ్ఞేషికతః ప్యం పెరితకార్యంయథావిధి ॥*॥ దశాహతఇతిపారాంతరమ్॥
“ మాతాపిత్రోదశాహంస్యాత్ ” ఇతిహి స్మర్యతే । సంగ్రహేచ ॥శ్లో॥ ము
ఖ్యకర్తావిదేశస్థామాతాపిత్రౌమృతౌయది । సంవత్సరేవ్యతీతేపి కుర్యాత్ప్రిత
క్రియాంసుతః॥*॥

ఏవం పిత్రోర్దశాహవిధానాదన్యేషాంత్యహత్యమాపనమథాసిద్ధం తదాహ ।

మూ—అన్యేషాంతుత్యహత్.

వ్యా—పెరితకృత్యంకుర్యాదితి పూర్వేణానుషజ్యతే । సంగ్రహే ॥ శ్లో॥
మృతానాంశుసపిండానాం కాలేబహుతిభగతే । తానర్వానసహసంస్క
ర్యాత్త్రిరాత్రేణయథావిధి । ఏకోద్దిష్టంచతుర్థేఽహ్ని తేషాంపిండంపుథకృ
థక్ । నపిండికరణం తేషాం సహవాపుథగెవవా ॥ * ॥ కర్తైశ్చేనహ, అన్య
థాపుథగెవతివ్యవస్థా.

మూ—తత్కాలేదశాహతస్సపిండానామ్.

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ వాసఃపీడయిత్వాపవేశుః ప్రేవంత్రీస్తర్పయ
న్తితిలమిత్రంసగోత్రనామధేయముదకముత్పృజ్య హరహారంజలివైకోత్తర
వృద్ధ్యాదశాహత్ ॥*॥ ఇతివిద్వః ॥వా॥ యావదాశౌచం ప్రేతస్యోదకంపిండం
చదద్యుః ॥*॥ సపిండస్యదశాహశౌచసద్భావాద్దశాహాదకదానసిద్ధమ్ ॥శ్లో॥
“ ప్రథమేహనియత్పిండం తేనమూర్ధాభిజాయతే । ” ఇత్యుపక్రమ్య॥శ్లో
“ నవమేషిర్యసంవత్తిదశమేక్షుత్పరిక్షయః । ఆశౌచాలెతత్సమ్యక్పిండదా
నంసమాప్యతే ” ఇతి ఋశ్యశృంగస్తరణాత్. “ దద్యుదశాహం తిలవారి
పిండమ్ ” ఇతి స్మృతేశ్చ.

మూ—శిశూనాం త్ర్యహం దెకాహతావా.

వ్యా—బోధాయసీయోఽగ్లో॥ ఉదకంపిండదానంచ త్ర్యహంసాస్త్రత్రివర్గ తః । దశాహంపిండదానంస్యాదప్తమాట్టాత్పరం స్తుతమ్ ॥*॥ సం X పేచ ॥ శోకన్యాదాలకుమారేభ్యస్త్ర్యహంపిండోదకక్రియాః । కుర్యాద్దశాహమాశౌచం వతః తేచనసంశయః ॥తెటా॥ శిశోస్త్రివత్సరాదూర్ధ్వముదకంపంచసప్త తిః । త్రిరాత్రాత్పిండదకంసర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥*॥ ఏవంసమానోదక విషయేపి త్ర్యహమేవక్రియా । తథావిజ్ఞానైవ్యతీయావా॥శ్లే॥అసపిండోయది దశాత్త్ర్యహత్ప్రైతక్రియాభవేత్ । ప్రథమేఽహ్నిత్రయఃపిండాద్వితీయేచతు రస్తథా ॥ త్రింస్తుదద్యాత్ప్రతీయేఽహ్నివస్త్రాదిక్షాలనంతతః । ఏకోద్దిష్టంచక రవ్యం శ్రాద్ధకర్తతతిశవరమ్ ॥*॥ శ్రాద్ధకర్త- సపిండీకరణమ్, ॥శ్లే॥ పృథమేదివసేదయోస్త్రయఃపిండాస్సమాహితైః । ద్వితీయేచతురౌదద్యాదస్థిసంచ యనంతతః ॥ త్రింస్తుదద్యాత్ప్రతీయేఽహ్నివస్త్రాదిక్షాలనంతతః ॥*॥ అత్ర శిశూనామన్యేషాంచ మహాతీర్థఃపుణ్యదేశే ష్టావతత్సుచఏకదినేన సమావసం స్థ ర్యతే । వృద్ధగాగ్యః ॥శ్లో॥ మృతానామేకవంశ్యానామేకోయదివదాహకః ఏకస్త్విదివసేకుర్యాదెకతంత్రేణకారయేత్ ॥*॥కర్తృభేదేనతంత్ర భేదఇత్యర్థః కణ్వశ్చ ॥శ్లో॥ ఆపన్నఃస్త్రిచశూద్రశ్చ యంత్రైర్దగ్ధావస్వకాంతనుమ్ । తద హ్నేవక్రియాస్సర్వాఃకుర్యాదితిహివైశ్రుతిః । నవభిదిపస్తేదద్యాన్నవపిం డాసమాహితః । దశమంపిండముత్పజ్య రాత్రిశేషేషుచిర్భవేత్ ॥*॥ ఇతి వచనంతత్కాలవిషయమ్.

మూ—అతిక్రాంతేసంవత్సరేపిత్రానైవమేకాహతఃకుర్యాన్నాత్పాస్థి సంవయోనశాంతికరైత్యేకే.

వ్యా—సం X పే॥శ్లో॥ ఆతీతేఽభేతుసంస్కారేష కాహత్పిండమర్పయే త్ । శ్రాద్ధందద్యాద్ద్వితీయేఽహ్నిత్రతీయేఽహ్నిసపిండనమ్ ॥నాస్థిసంచయ సకుర్యాన్నచచర్తాధిరోహణమ్ । పుత్రాదినాతుకతవ్యం పునస్సంస్కార కమణి ॥*॥ ఏకేఇత్యక్రివికల్పార్థా “ కుంభనిధానాంతమ్ ” “ అనాహితాగ్నేఃస్త్రియాశ్చ ” ఇతిదాహాస్థిసంచయాస్తత్వ స్తరణాత్.....

మూ—దుర్గరణీకాలాంతరేప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం నారాయణభవింకృ తావత్ర్యహత్ప్రైతక్రియాంకుర్యాత్.

వ్యా— దేవలః ॥ శ్లో॥ యేమృతాః పాపమాగేశాన్ తెహం సంవత్సరాత్పరం । నారాయణబలికృత్వా కుర్యాత్తత్రాధ్వదైహికమ్ ॥ అట్టాం తెవాఽథ షణ్తాసే పునఃకృత్వా తు సంస్కృతిమ్ । త్రిరాత్రీమశుదియ్యత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్క్రియాదికమ్ ॥*॥ అత్ర కృత్వేతినియమాదాధ్వదైహికాత్వాగ్రే వనారాయణబలికార్యః “కృత్వా తు సంస్కృతిమ్” ఇతివచనాన్న కేవలముదకంకార్యమ్, త్రిరాత్రీవిధానాత్పిత్రారఘ్యత్ర నదశాహతఃక్రియాః

అత్రాపరార్కవచనేపూర్వసూత్రం వివృణోతి—

మూ— అత్ర శ్లోకానుదాహరంతి ॥ శ్లో॥ “ప్రాజాపత్యాదికృచ్ఛగ్రించ తప్తకృచ్ఛగ్రియంతథా । చాంద్రాయణంతతఃకృత్వా నారాయణ బలింతథా ॥ ఓత్తై నతద్వత్సరస్యాంతే విదధీతాధ్వదైహికమ్ । షణ్తాసాద్విగుణంకార్యం త్రిమాసాత్త్రిగుణంభవేత్ ॥ చతుగుణం త్రిపక్షేన్యాత్సద్యఃపంచగుణంభవేత్ ॥*॥

వ్యా— అత్ర “తపఃపరంకృతయగే” ఇతికృచ్ఛగ్రిదీనాం కృతయగవిషయత్యేనకలౌ స్వరూపానుష్ఠానాయోగేపి “దానమేవకలాయగ” ఇతిస్తరణాత్ ॥ శ్లో॥ “ప్రాజాపత్యేతుగామేకాం దద్యాత్సంతపనెద్వయమ్ । పరాకతప్తకృచ్ఛగ్రికృచ్ఛే గ్రిసగ్నిస్తూగాస్తస్యతాః । అష్టాచాంద్రాయణాదేయాః ప్రత్యామ్నాయవిధానదా ॥ గవామఘావేనిష్కంస్యాత్తదధంపాదమేవవాపాదహీనంనకతావ్యమితి నెదవిదోవిదుః ॥ ఇత్యాద్యక్రీత్యాకృచ్ఛగ్రిప్రతినిధిద్రవ్యందత్వాకర్మకతావ్యమ్ । పక్షాంతరమాహపరాశరః ॥వా॥ తత్కాలే సతి ప్రాయశ్చిత్తంచతుగుణం షణ్తాసాంతేత్రిగుణం సంవత్సరాంతే ద్విగుణం త్రిహేయనాంతేప్రోక్తమేవాచరంతి ॥*॥ సంవత్సర్య ॥ శ్లో॥ యదిశస్త్రవిషాంబాద్వైః కామతాబ్రాహ్మణాహతః । త్రిహేయనేష్యతీతేతు ప్రాయశ్చిత్తంవిదుర్బుధాః ॥*॥ ప్రాయశ్చిత్తం - ప్రాజాపత్యకృచ్ఛగ్రిది.....

ఏవం విద్యుచ్ఛస్త్రవిషాగ్నుదకగర్భవ్యాఘ్రాదిభిః కామతామరణే ॥ శ్లో॥ “అగ్నివిద్యుత్ప్రయఃపాశచండాలై బ్రాహ్మణాహతాః । ఏకద్విత్రిచతుఃపంచషడ్బైశ్శుద్ధిమాపుయః” ॥ ఇతి కాలభేదేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యముక్తం తత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ— కామతాపిదుమృతౌతత్ప్రాయశ్చిత్తం పంచగుణకృత్వావిషగ్రి

స్వసద్యఃకిర్యాఃకుర్యాత్.

వ్యా—తచ్ఛబ్దేన పూర్వసూత్రాక్ ప్రాజాపత్యాదయఃపరామృత్యంతైః, అత్రాతికృచ్ఛగ్రీతవక్రచ్ఛగ్రిహంధ్వామణాని ప్రాజాపత్యత్రయాత్మకాని । ఏవంప్రాయశ్చిత్తకరణే విప్రస్వసద్యవీవ కిర్యాఃకార్యాః । విప్రగ్రహణాదన్యేషాంకాలవిలంబః । తథావసిష్ఠః ॥ శ్లో॥ మనుష్యవజ్రంవిస్రాణాం గహీతామరణేనతి । సద్యవీవకిర్యాఃకార్యాఃప్రాణామనుశాసనాత్ ॥*॥ అపరాశ్చైతచ్ఛబ్దః ॥ శ్లో॥ దుర్మృతౌనద్యవీవస్యాత్సంస్కారోహిద్విజన్తనామ్ । లభ్యావక్రచ్ఛగ్రిహివప్రభ్య ఇతిధర్మవిదాంమతమ్ ।*॥ ...

ఏవంబుద్ధిపూర్వమృతౌ ప్రాయశ్చిత్తాక్షైః ప్రమాదమరణేనతితదభావశంకాయాం ప్రమాదాద్యవిశేషేణ కామతోఽకామతోవాదేశవిశేషే మృతౌచ ప్రాయశ్చిత్తంకార్యమిత్యాహ— ...

మూ—చండాలాదుదకాదితి పాపిష్ఠమృతిస్తృతైస్తేః ప్రమాదదుర్మృతౌవనాధ్వనగరకుటికాదిషు మృతౌచక్రచ్ఛగ్రితికృచ్ఛగ్రిహస్యాంతవనగౌదానాని కృత్యాకిర్యాఃకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానైశ్వరీయే॥ శ్లో॥ చండాలాదుదకాత్సర్వాద్భూతాదైవద్యుతానలాత్ । దంష్టిభ్యశ్చపశుభ్యశ్చ మరణంపాపకర్తృణామ్ ॥ ఉదకంపిఃఉదానంచ ప్రేతేభ్యోయత్ప్రదీయతే । నొపతిష్ఠతితత్సర్వ మంతరిక్షేవినశ్యతి ॥*॥ ఇతి ॥ చండాలాద్యైర్మరణస్యపాపకర్మనిబంధనత్వ స్తరణాత్ప్రమాదాచ్చండాలాదిమరణేపి తత్పాపనిహారణాయ ప్రాయశ్చిత్తంకార్యమిత్యర్థః “లభ్యావక్రచ్ఛగ్రిహి”, ఇత్యవిశేషేణదుర్మృతౌకృచ్ఛగ్రిస్తరణాత్ । యను “ప్రమాదాదపినిశ్చంకమ్”, ఇతి చండాలాదిహతస్యాపి సద్యఃకిర్యావిధానాత్కథంప్రాయశ్చిత్తమితిచైన్మేవమ్, సద్యఃకిర్యావిధానస్య ప్రాయశ్చిత్తవిధ్యవిరోధాత్, ప్రత్యుతప్రాయశ్చిత్తకరణస్య పాపక్షయద్వారాకిర్యాహితాపేతుత్వాచ్చ । అతఃపాపనిహారణాయ ప్రాయశ్చిత్తంతత్వమేవ, అన్యథా “నొపతిష్ఠతితత్సర్వమ్” ఇతికృతస్యాపివినాశస్తరణాత్ । ఏవమేవ హి “మరణంపాపకర్మణామ్” ఇతివదతోఽభిప్రాయః । సర్పహతేవిజ్ఞానైశ్వరీయేవిశేషః ॥ శ్లో॥ సువర్ణతారనిష్పన్నం నాగంకృత్యావతతైవగామ్ । వ్యాసాయదత్వావిధివత్ప్రితురాన్మణ్యమాప్తవా ॥*॥ అతస్సర్వాదిసాహచర్యాచ్చం

చాలా దైవః ప్రమాదమంజెపి ప్రాయశ్చిత్తం సిద్ధమ్ । ప్రమాదమరణే పాపాయ
శ్చిత్తపూర్వకం దశాహం బ్రేతక్రియాః కార్యాః, కామతస్తు త్రయహాదివివే
కః । వసిష్ఠః ॥ శ్లో ॥ అకామతో మృతా నాంతు ద్విజాతీ నాం వనేపథి । గ్రామే
వానగ రేవాపి కుటికేష్వగృహేషువా ॥ సంవత్సరాంతే సద్యో వా బ్రాహ్మణైర
భ్యసుజ్ఞయా । కృచ్ఛాగ్రితకచ్ఛగ్రిసామ్యంచ తథా సాంతపనంచ రత్ ॥ గోదా
సంతద్వ్యతస్యాంతే బ్రాహ్మణా నాంచ భూజనమ్ ॥ * ॥ సద్యః ప్రాయశ్చిత్తకర
ణై నకాలవిలంబిత్యథః । విష్ణుశ్చ ॥ శ్లో ॥ మండపే గోపురే వాపి ప్రాసా
దే హమ్యభిత్రిమ । అకామతో మృతా నాన్తు దాపయేదైందవద్వయమ్ ॥ ప్రా
జాపశ్యంచ రత్కృచ్ఛగ్రిపరాకణవిశుద్ధ్యతి । పూణే భేతువ్యతంకుర్యా త్స
మాప్తిమాదకక్రియా ॥ నారాయణలలింకుర్యా చ్ఛుద్ధిరేషా ప్రకీర్తితా ॥ * ॥
ఏనమకామతో స నాదిమమృతస్యాపి ప్రాయశ్చిత్తవిధానాచ్చండాలా దైవః ప్ర
మాదమృతస్య ప్రాయశ్చిత్తకై ముత్యసిద్ధమిత్థే లమ్ । అగృహేష్వితి-కుండత
టాక సదీతీ రాంగణనిష్కూటాద్యనావృతప్రదేశేష్విత్యథః

ప్రమాదదుర్మృతౌ ప్రాయశ్చిత్త పూర్వకం సద్యఃక్రియాకా
ర్యత్వాహ—

మూ—ప్రమాదాద్దుర్మృతౌ సద్యఃక్రియాశ్చోచేనమాచరత్.

వ్యా—బ్రాహ్మణాః శ్లో ॥ ప్రమాదాదపి నిశ్చలం (తత్కుర్యాద్విధిచోదితం)
అకస్మాద్వినిచోదితః) । శృంగిదంష్ట్రీనఖవ్యాత విద్యుచ్ఛక్త్రవిమాగ్నిభిః ॥ చం
డా లేర్వానఘరైర్వా నిహతాయత్ర కుత్రచిత్ । తస్యదాహాదికంకార్యం
యస్తాన్నపతితస్తుసః ॥ * ॥ అంగిరాశ్చ ॥ శ్లో ॥ యదికశ్చిత్ప్రమాదేన మ్రియేతా
గ్నృదకాదిభిః । తస్యాశ్చోదంవిధాతస్య కథం వ్యాచోదకక్రియా ॥ * ॥
దశాహత ఇతి శేషః.

వైధేతువిశేషమాహ—

మూ—వైధేప్రాయాదిమరణే దేవకార్యాథందేహత్యాగచనదుర్మరణ
ణం ఏకాలవిలంబస్సద్యఃక్రియాఃకుర్యాత్.

వ్యా—అత్ర గాగ్యః ॥ శ్లో ॥ వృద్ధశ్శౌచక్రియాలుప్తః పృత్యాఖ్యాతభిష
క్రియః । ఆత్మాసంఘాతయద్యస్తుభృగ్నృనశశాంబుభిః ॥ తస్యత్త్రిరాతా
మాశ్చోచంద్యతీయేత్వస్థిసంచయః । తృతీయోచోదకం దత్వా చతుర్రాత్రాద్ధమా

చ రెల్ ||*|| కింద ||క్లొ|| “ సాధ్వీనామెవనారీణామగ్ని ప్ర పతనాద్భుతే । నా
 న్సాధ్వీహివిజ్ఞేయోమృతేభిరకహిచిత్ ||” ఇత్యగ్ని ప్ర వేశసాపిశాస్త్ర
 విహితత్వాత్తస్యహతిగ్రయా । తథాబ్రాహ్మే ||క్లొ|| దేశాంతరమృతేషత్సాసా
 ధ్వీతత్వాదుకాద్యయం । నిధాయోఽసిసశృద్ధా ప్రవిశేజ్జాతపేదనమ్ || ఋగ్వే
 దవాక్యాల్ స్త్రీసాధ్వీ నభవేదాత్తమాతినీ । తస్యహశౌచేతునిన్మృతైశ్చాద్ధం
 ప్రాప్నోతిశాశ్వతమ్ ||*|| అగ్నేయేచ || క్లొ || విష్ణోఃకార్యంసముద్భిష్యదేహ
 త్యాగోయదాకృతః । తదావైకుఠమాసాద్య ముక్తౌభవతిమానవః ||*|| పాద్మేచ
 క్లొ|| దేవస్యధనధాన్యథాం ధూషణౌమృరయోరపి । క్షేత్రా రామగృహాద్య
 థాంవివాదంకురుతేయదా || వైష్ణవోఽన్యోవిశేషేష ప్రాణత్యాగాంత మా
 త్తనః । శస్త్రాగ్రదిసాధనేరన్యైరణకృత్యాదికాన్మృతః । తస్యమా శేమృతాస్సర్వే
 గచ్ఛంత్యాత్మంతికలయం ||*|| ఆశ్వమేధికే || క్లొ || పాశాం స్త్రజతియోమ
 త్యోమాం ప్ర పన్నోపిమత్కృతే । బాలచూర్య ప్ర కాశేన వ్రజేద్యానేనమ
 ద్గృహమ్ ||*|| ఏవంశాస్త్రవిహితత్వాన్సద్యస్తస్యహతిగ్రయాకార్యా । కించ||
 క్లొ|| “ యఃకామతోమహాపాపం నరఃకుర్యాత్కథంచన । నతస్యనిష్క్రూతి
 ర్భూప్తా భృగ్వగ్నివతనాద్భుతే || రెతస్సిక్వాకుమారీషు న్వయోనిష్వంత్యజా
 సుచ । సపిండావత్యదారేషు దేహత్యాగోవిధీయతే || ” ఇతిమన్వాదివిహి
 తాత్మహననేపి తస్యహతిగ్రయేత్ఫలమ్... ..

మూ—విధివత్సంస్కారపి అనన్ధిసంచయే యద్యదకక్రియావిచ్ఛిద్యేతై
 కొద్దిష్టంవా పునర్దాహః.

వ్యా—అపరార్కే ||క్లొ|| మంత్రవహ్నిఃస్మృతస్యాపి హ్యసమాప్తౌదకస్య
 తు । అర్వాగ్గృహదినాదూర్ధ్వం పునర్దాహోవిధీయతే ||*|| దశదినాదర్వాగ
 సమాప్తౌదకస్యేత్యన్వయః । శాతాతపః ||క్లొ|| ఏకోద్దిష్టంసుతేకుర్యాన్మృతస్వే
 కాదశేఽహని । తత్ర శ్చాద్ధానకుర్యాచ్ఛేతుప్రసన్నంస్కారమహాంతి ||*|| వసి
 ష్టశ్చ ||క్లొ|| యత్కృతంపృతముద్భిష్య నవశ్రాద్ధాదికంకన్వచిత్ । అకృతంతద్వి
 జ్ఞానీయాదెకొద్దిష్టంవినాకృతమ్ ||*||

అత్ర వ్యవస్థామాహ—

మూ—యద్యస్థిసంచయశ్కృతస్సావన్నపునర్దాహోఽన్యత్సర్వంకుర్యాత్,

వ్యా—అత్రానాహిజ్ఞాగ్నౌదాహస్య కుంభనిధానాంతత్యాత్ “ ఉత్తి

స్త్రపేహిప్రచౌకఃకృణుష్వపరమేన్యోమః ॥ ఇతిమంత్రాధాసిద్ధ్యాధి
వత్సంస్కృతస్య పునర్దాహయోగాచ్చ, అతోఽనస్థిసంచయవీవ పునర్దా
హః । అతవీవహిక్యతేఽస్థిసంచయోత్యహతిక్రియా సభ్యతే॥క్షో॥ అస్థిసంచయ
నాదూధ్వం విచ్చిన్నైతర్పణాదికై । ఆఽభ్యేయదిపితోశ్చ పునస్సంక్షిప్యతే
త్యహత్ ॥ ११ అతాగౌఽవీవదన్యాయేన ॥క్షో॥ ॥ మాశాపిత్రాదశాహం
స్యాదస్థిదావేతస్తదవచ ॥ १२ ఇతి దశాహందశక్రియావిధిఃస్థిసంచయనాభావవి
షయవచ । యత్తుదేవలవచనమ్ ॥క్షో॥ పునర్దాహసమారభ్య వ్రాధ్ధాంతంప్రైశ్చ
మేధికమ్ । కృత్యావంతేప్రేతరూపస్య సపిండికరణంచరేత్ ॥३॥ ఇతి తత్, వ
త్సావదివ్యతిరిక్తసంఘాతమరణవిషయమ్, సమాంత్రేనాపింశ్యవిధానాత్తథా
భస్తాత్సంఘాతమరణవకరణై ప్రత్యపాది । అయంతిరాత్ర విధిదశాహంత
ర్విచ్చిన్నం పింక్షోదకదానవిషయః, వత్సరాతిక్రమేపి పిత్రాదశాహవిధానా
నాత్ । అతఃకేవలూదకదానపరంవచనఃకృత్యాస్థిసంచయదశాహమధ్యవిచ్చిన్న
తర్పణవిషయంమంతవ్యమ్

మూ—తథాంగదాహవైకలేపిపునర్దాహః.

వ్యా—స్తృత్యంతరేక్షో॥ అమంత్యపూర్వదగ్ధానామంగవైకల్యశేషితాం
చండాలాదిహతానాంచ పునర్దాహసమాచరేత్ ॥३॥ ...

మూ—యదిగృహ్యగ్నినావ్యమంత్రస్వదేహస్యగ్నినావాదిధి వద్దవేత్త
దాపునర్దాహహస్తీన్యాహృత్యకార్యః.

వ్యా—అమంత్యేద్రావేపూర్వదాహృతవచనేన అయథాకృతమకృత
మితిన్యాయేన పునర్దాహస్సిద్ధః । ॥ ఔపాసనెనానాహితాగ్నిందహేత్ ॥ ఇ
తినియమాల్లోకికాగ్నినాదావేపునర్దాహాంకతవ్యః, ఔపాసనేనవిసావిధి
వత్క్రూతస్యాపి దాహస్యాకిచిత్కరత్వాత్ । స్థితేత్తస్థిసేనైవపునర్దాహః
కార్యః, అన్యస్థిక్ విధివదగ్నిసంధాయతేనైవపునర్దాహః కార్యః । ॥అ
థయద్యాహితాగ్నిరస్య త్రపేయాద్దీప్యమానే హూయమానై రగ్నిభిరాసీ
రన్యానదేవాస్యాగ్నిభిస్సమాగమయేరన్ అసంస్కారాదగ్నిజుహుయా
దగ్నిరక్షణాణం ॥ ఇతిబొధాయనాపస్త్రబాదిభిర్దాహాంతమగ్నిరక్షణస్తర
ణేన పునర్దాహస్సిద్ధః, అగ్నేదాహవైకప్రయోజనత్వాత్ ॥ శరీరదాయా
దాహవాఅగ్నయోభవంతి ॥ ఇతిశ్చులేఃపినియోగాంతరాభావాచ్చ, నాస్విధాన్య

చ్ఛాదనంతథా । నవశ్యాధప్రదానాది సర్వంకర్మసమాచరెత్ ॥ * ॥ శ్రీధ
 రీయే ॥ శ్లో॥ దశాహకర్మణ్యోరభ్యేసంస్కారాచాకనీయసా । జ్యేష్ఠోయస్త్యం
 తరాగచ్ఛేత్సోఽసన్యశేషసమాపయెత్ ॥*॥ “ అనుజ్ఞేససిండినం ” ఇతి
 జ్యేష్ఠాసన్నిధానె సన్నిధిస్థఃకనిష్ఠోయదిపిత్రాస్సాపిండియపికరాతి తదనుజా
 దిభిః కృతమపినాపిండియం జ్యేష్ఠఃపునఃకుర్యాదిత్యధః । ఏతత్సర్వం స్మృతచం
 ద్రికాయాం సుస్పష్టమ్ ॥ శ్లో॥ జ్యేష్ఠేనవాకనిష్ఠైనసపిండికరణకృతే । దేశాం
 తరగతానాంతు పుత్రాణాంచకథంభవెత్ ॥ శ్మృత్వాతువపనకృత్వా దశా
 హంతంతిలోదకమ్ । తతస్సపిండికరణం కుర్యాదేకాదశైహని ॥ దావదశా
 హేనతత్కార్య మితిశాతాతపోబ్రవీత్ । కనిష్ఠేనాపికర్తవ్యం సపిండికరణం
 పునః ॥ ” అనేన వచనేనాపితిలోదకమాత్ర విధానాన్నపిండికాదికమితిసిద్ధమ్,
 శ్రాద్ధాంతస్యకృతస్యచసపునఃకరణమితిచసిద్ధమ్ । క్షిప్త ॥ శ్లో॥ ఏకాద్విష్టాంతప
 వస్యాత్సంస్కర్తుంశ్శుద్ధతాత్పరమాత్ । పిండిదకప్రదానైశ్చ పుణ్యాహో
 క్త్యావిశుద్ధ్యతి ॥ ” ఇతి బోధాయనేసంస్కర్తురైవకోద్విష్టాంతకరణేనైవ శు
 ద్ధిస్తరణాదేకోద్విష్టస్య సంస్కర్తేకకర్తృకత్వం సిద్ధమ్ । తథాకర్తృనియమ
 శ్చ గృహ్యపరిశిష్టాద్విజ్ఞేయః ॥ శ్లో॥ “ అసగోత్రస్సగోత్రావాయదిస్త్రీయ
 దివాపుమాత్ । ప్రథమేఽహనియఃకుర్యాత్పదశాహంసమాపయెత్ ॥ ” ఇతిస్రా
 యశ్చిత్తకాండాదా విజ్ఞానేశ్వరేహోక్తమ్. తథా సదాచారకాండేష శ్రాద్ధ
 ప్రకరణే “ పుత్రాసన్నిధానె సగోత్రాదినాయేన ప్రథమదినే దాహసం
 స్కారఃకృతస్తేనైవా దశాహత్ప్రేతకర్మకర్తవ్యమ్, “ అసగోత్రస్సగో
 త్రావా ” ఇతిస్తరణాత్ ” ఇతిచోక్తమ్ । తదేవసంస్కర్తురేవదశాహకృ
 త్య కర్తృత్వనియమోఽన్యకృతైకోద్విష్టాంతకృత్యస్యజ్యేష్ఠేనపునఃకరణప్రసంగ
 మమాధువత్ । అతఃకృతే శ్రాద్ధాంతేతిలోదకమాత్రముఖ్యకర్తృకార్యం
 తతశ్చ “ దాహంవినాతానిపునశ్చసర్వం ” ఇతి వచనం దశాహమధ్యాగత
 ముఖ్యకర్తృకవిషయమేవేతిసిద్ధమ్ । పశ్చాదాగతైవత్వేకోద్విష్టాంతస్య కృతజ్యేష్ఠ
 తన్యపునఃకరణసంభవాద్యచనాభావాచ్ఛాదశాహంతిలోదకమాత్రందత్వైకో
 ద్విష్టాభావాదేకాదశాహఏవసపిండికరణమాత్రంపునఃకార్యమితినిశ్చయః । అ
 తాజ్ఞాతివజ్జ్యేష్ఠపుత్రేణాపి తిలోదకమాత్రంకృత్వా కనిష్ఠేనాన్యేనవా కృతమ
 పి నాపిండియంపునఃకార్యమితి ధర్మశాస్త్రార్థనిష్పక్షః । సను, “ సంస్క

తాఁ విస్మయేత్తతః,, “ సదశాహంసమాపయేత్,, ఇతి వచనయోర్విరోధఇతి
 చేస్తు, పరిహృతత్వాత్సారస్కరేణ || క్లౌ || పుత్రాభ్యాతాఽథనియోవాహ్య
 న్యోవాద్యాహ్లాసాదా । ప్రథమేఽహనియఃకుర్యాత్కుర్యాదేవాప్రదానతః
 వీలైరారబ్ధపిండస్య యద్యాగచ్ఛంజివైసుతాః । తేఽఽకురుస్తుపూర్వోక్తం పిం
 డదానంజలంశథా ||*|| ఇతి । అతఃపూర్వప్రవృత్తశ్చోదక మాత్రం దశాహం
 దద్యాత్, అంతరాగతముఖ్యకతాఽశ్రాద్ధాంతం కుర్యాదితి వ్యవస్థాపితమ్ ।
 ఆప్రదానతః - ఆసమాప్తేః, సమాప్తే శ్రాద్ధాంతకృత్యేనాపిండస్యమాత్రం
 ముఖ్యకర్తాకార్యం । కించ; ముఖ్యలాభేగోణేన ప్రవృత్తైకమణి మధ్యేము
 ఖ్యలాభేపి యథాగోణేనైవ సమాప్యతే తథాఽత్రాప్యన్యేనారబ్ధస్య సమాప్త
 స్య నపునఃకరణమ్, అన్యథాబుత్త్విగాదినా కృతస్యాపిపునఃకరణ ప్రసక్తేః ।
 తిలోదకస్యతుసపిండసాధారణత్వాత్తన్తాత్రంకార్యమ్, వచనాతా పిండస్యంచ
 దశాహమధ్యేముఖ్యకర్తాగమేవచన బలాద్దాహవ్యతిరిక్తం పూర్వకృతంసర్వమ్
 నేన పునఃకార్యమితివచనన్యాయసిద్ధోయమథః । ఇమమథఃసంపృష్టమాచప్తే
 షట్ ధర్తకారః || క్లౌ || యఃకుర్యాత్ప్రథమేఽహ్నిసంస్కృతివిధింజ్ఞాతిస్తద
 న్యోపివా శ్రాద్ధాంతంసకలంసవీవతుచరేత్(కర్తా)జ్ఞాత్యాదికేప్యాగతాఽప్య
 ఘానన్నిధినాకనీయసి పితుఃకుర్వాణవీనక్రియాం శ్రుత్యోపస్థితవచేదధవరే
 జ్ఞాయాం ప్రమాధ్వక్రియామ్ || యత్ప్రిత్యార్థణాదికం దశదినంతర్గతే గ
 తేజ్ఞాయానస్తత్ప్రశ్చచ్ఛ్రవణప్రభృత్యవరతాశౌచ పవృత్తావపి । జ్ఞాయా
 నేవతదూర్ధ్వమాచరతి తచ్ఛ్రాద్ధాదిమిశ్రాంతకంతత్తత్కమణిశుద్ధిమస్త
 రదసౌతాత్కాలికిందేవలః ||*|| ఇతి । మిశ్రం - సపిండికరణం । అత్రాంతశ
 బ్దోమర్యాదాయామ్ । “ ఆద్యంశ్రాద్ధమశుద్ధోపి ” ఇతివత్సాపిండ్య మశు
 ద్ధోపి కుర్యాదితి వచనాభావాదాద్యగ్రహణవైయ్యధ్యాత్వాననకాశత్వాచ్చ
 ద్వాదశాపే ఆశౌచసద్భావే నాపిండ్యం నకార్యమేవ, నిరవకాశస్యాప్యాబ్ధి
 కస్యాశౌచానంతరదినే విధానాత్సాపిండ్యస్య కాలాంతర విధానాచ్చ.

మూ—నాత్రప్రేతశబ్దంబూయాత్.

—వ్యా—అత్య-పునస్సాపిండ్యే । అత్ర విజ్ఞానేశ్వరీయే || క్లౌ || పునఃప్రేతం
 సనిధిశేత్ ||*|| ఇతి । స్మృత్యర్థసారేచ || క్లౌ || యవీయసాకృతంకమణిప్రేత
 శబ్దంవిహాయతు । తదగ్రజేనతత్వస్యం సపిండికరణంపునః ||*||.....]

మూ—శిరస్థే కేనచిత్త్యైతకృత్యైః । ముఖ్యకర్తాఽన్తరాగతౌదాహంవి
నాన్యత్సర్వం కుర్యాత్కృతం । నాస్థిసంచయనం పూర్వపశ్యత్త
శ్చౌదశాహముదకమౌత్తమన్యోఽపిదద్యాత్, “ సదశాహంస
మాపయేత్ ” ఇతినియమాత్ .

వ్యా—కేనచిత్ - పుట్రేణాన్యేనహ । అత్యసంవాదివచనాని పూర్వమేవ
దాహ్యతానిచర్చితానిచ । కృతేనాస్థిసంచయనేన “ ఉత్తిష్ఠప్రేహి ” ఇత్యాది
మంత్రాఘోషిద్ధౌః, పునఃకరణస్య నిరధాకత్వాత్, పిండొదకదానవత్తస్య
పునఃకరణవచనాభావాచ్చ సమనరస్థిసంచయః ॥ శ్లో ॥ “ అతీతేఽభేతుసం
స్కారపకాహాత్పిండమర్పయేత్ । శ్రాద్ధపదద్యాద్వితీయేఽహ్నితృతీయేహ్ని
సపిండనం । నాస్థిసంచయనంకుర్యాన్నచచర్మాధిరోహణమ్ । పుశ్రాదినాతు
కర్తవ్యం పునస్సంస్కారకమణి ॥ ” ఇతి పునదాహేఽస్థిసంచయః స్తర్య
తే । సహ్యత్రపునదాహోస్తి, మంత్రనత్సంస్కారస్య కృతతావత్పిండొద
కదానవిచ్ఛేదేన దశాహంసతిక్రమాచ్చ... ..

నను, యద్యస్థివిద్యతే తహ్యేగ్నిరపేక్షణీయః, యద్యగ్నిరస్తితదాతేనా
స్థిదాహాకార్యః, అప్యభావేష్యగ్నిసద్భావేదభాదినా శరీరాకృతికార్యా,
యద్యుభయంనాస్తికిక తవ్యంత్రాహ—

మూ—యద్యగ్నిరస్థివాద్యయంవా సస్యాత్పలాశవల్క్రేకుశైర్వాసంధిమ
సంవెష్ట్యచత్వారింశతాపలాశవృంతైశ్శిరఃప్రకల్పయతేదశభిర్గ్రివాం
వింశత్యౌరస్త్ర్యింశతౌదరంపఞ్చాశతైకైకంబాహుంతయోరేవ పం
చభిరంగులీస్సప్త్యైకైకంపాదంతయోరేవ పంచభిరంగులీరష్టాభిశ్చ
శ్చందావదభిర్వృషణమేవంపురుషాకృతిం కృత్వా పెతమావా
హ్య సంసౌపాస్యలంకృత్యాగ్నిముత్యాద్య సంకల్ప్యవరణాగ్నిం
“ సర్వస్యప్రతిశివరి ” ఇత్యేతదాదిప్రతిపద్యతే తాంఘృతే
నాభ్యజ్యదహేత్ .

వ్యా—అత్యగ్నివాబాహుపదాది సందిమ యథాసంధ్యాకారోభవతి తథా
పలాశవల్క్రేకుశైర్వాసంవేష్ట్యకర్తవ్యమ్ । ప్రకల్పయతఇతి సర్వత్కానుషజ్య
తే । పలాశవృన్తైరితి గ్రివాదిష్వపి సమ్పద్యతే । ఏకైకమితి వీష్యయా ప్రతిబా
హుప్రతిపాదంసంఖ్యాన్వేతి । తయోరేవైత్యేవకారేణవృత్తాన్తరనివృత్తిః । బా

మొత్తైన కల్పితయోఃపంచాశత్పంచాశత్పలాశవృంతసమూహయోరేవ మణిబంధన శిష్టైఃపుథక్కృతైదశదశవృన్తాత్తకైః పంచభిరంతైః పంచాంగులీః కల్పయేత్ । ఏవంన ప్తతివృంతాత్తకయోఃపాదయోరేవావశిష్టైశ్చతుర్దశవృన్తాత్తకైఃపంచభిరంతైఃపంచాంగులీః ప్ర కల్పయేత్ । అన్యత్సర్వంసుబౌధమ్ । ఏవంచాహత్యషష్ఠ్యధిక త్రిశతపలాశవృన్తానిభవంతి । వైఖానసే సంఖ్యావైషమ్యముక్తమ్ ॥ అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ యద్యాహితాస్త్విహోషితఃపగ్మితోనప్రజ్ఞాయోతతీఃశిషష్టిశతానిపలాశవృన్తానాంలైఃకృష్టాజినే పురుషాకృతింకుర్వంతి ॥ *॥పలాశవల్లేరిత్యాదిసమానమ్, తత్ర “ తాభ్యామేవపంచభిః ” ఇతిభేదః పంచాశత్సప్తతి పంచసంఖ్యాః ‡ వీహస్సప్తాథా, ఏకైకమితిపీష్యయైవ పృత్యైకంతత్తత్సంఖ్యాసిద్ధైః । ఏవముక్తక్రమేణ పృతికృతికృత్వా ప్రితమావాహ్యస్నానాదికంతతఃవ్యమ్ । అత్రసూత్రమ్ ॥ స్నాపయిత్యాంకృత్య పత్నాదశేనవాససాపగ్నాద్య ॥*॥ ఇతి బౌధాయనశ్చ ॥ వా ॥ తాంమధునాసర్పిషావాఽభ్యర్చ్యదమేత్ ॥*॥ ఇతి తామ్-ప్రతికృతిమ్... ..

మూ—తావద్భిస్సమూలైఃపలాశపణైఃశ్శరీరాకృతిరిత్యేకే కుశ్మేరిత్యన్యే పణాశైరైత్యపరైః.

వా—అత్రసంవాదివచనాన్యక్తసూత్రవాఖ్యానైదృష్టవాని.....

మూ—ఏవందాహమకృత్యానకైవలముదకదానంకార్యమ్

వా—ఏవమ్- ఉక్తక్రమేణ, పృతికృతిదాహమవిధాయ కేవలముదకదానం నైవకార్యమ్... ..

అత్రపాతుమాహ—

మూ—తచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిషిద్ధమ్.

వా—తథాహి—ప్రథమంతావత్ “పురుషాహుతిహ్యన్యప్రియతమా ॥ ఇతి శృతివిరోధః । “ శరీరదాయాదాహవాఅగ్నయోభవంతి , ఇతిశృతివిరోధః । “ సత్యైవతేభ్యఃపరిదదాత్ - అథైమేనంపరిదత్తాత్ - ద్యాంచగచ్ఛ- ఉత్తిష్ఠప్రేహిపగ్నద్రవాకః కృణుష్వపరమేవ్యమ్ , ఇతిదాహాస్థినంచయనాభ్యామేవసద్గతిపాప్తిపరానైకశృతివిరోధః ॥శ్లో॥ నాత్రివషణ్యకతఃవ్యాభాన్దవైరుదకక్రియా । , ఇత్యత్ప్రవిజ్ఞానేశ్వరైశోదకగృహణం తత్సాహచర్యాద

‡ వీహస్సఽత్రభరదాష్టిజసూత్రస్థాదృష్టవాన్.

గ్నిసంస్కారస్యాప్యవలక్షణమితి వివృతం తద్విరోధః, సాహచర్యాదితి వద
తా అగ్న్యదకయోరవిసాభావఉక్తః । అతాదాహాభావేభవనత్యాగయోరివో
దకాభావవిన, తద్వ పక్ష్యతే తదభావతదభావశ్చ పగజ్యేతేతి । కించప్రాప్తి
తవిషయే దూరస్థత్వాదస్థ్యలాభవన, చిరకాలాత్యయాదగ్న్యభావశ్చ, సహిం
చదశహ్వదశవమాతి క్రమాత్తదవస్థితస్థానాది వృత్తాంతాశ్చివణాచ్ఛ్లేషాసా
నాగ్నిరాస్సమృతతి, ఏవముభయాలాభేపి “ కృత్వావతత్ప్రతిరూపకమ్ ” ఇతి
తత్ప్రతికృతిదాహపరవచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥ “ కుశపుత్రకహపాన తస్యస్యా
దనధారణమ్ ॥ ,, ఇతి వచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥ “ దేశాంతరమృతానాంతురాజభి
ర్వావిషాదిభిః । తేషామంగంపలాశాద్యైః కృత్వాదేహం దహేత్పునః ॥ శవవ
త్ప్రతివత్తిశ్చ హ్యజ్ఞాగ్నిసంస్కారవిదుః ॥ ” ఇతి నారదవచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥
“ సుపిష్టే జ్వలన్మిశ్రైర్దృగ్ధన్యశ్చ తథాఽగ్నినా । అసౌస్వగాయలూ
కాయస్వాపాత్యక్తావతుబాన్ధవైః ॥ ఏవంపణశవందద్ధావ్త్రిరాత్రీమశుద్ధి
వేత్ ॥ ,, ఇతి విజ్ఞానేశ్వరీదాహృతవచనవిరోధః । “ యంత్రైర్దృగ్ధావ్త్రిన్వ
కాంతమ- ఆత్మనాపిజలందహ్యాత్ ,, ఇతిదాహాభావే నొదకమిత్యభిప్రాయే
యేణ దాహపూర్వోదక దానవిధిపరకణ్వవచనవిరోధః । “ యదాతుప్రాప్తిత
మరణేఽపిశరీరంసలభ్యతే తదాఽస్యాస్థిభిః ప్రతికృతింకృత్వా తేషామప్యలా
భేపణశరైశ్శ్వేన కాదిగృహ్యైర్క్రమాగేణ ప్రతికృతింకృత్వాసంస్కారః కా
ర్యః ,, ఇత్యుక్తవిజ్ఞానేశ్వరవచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥ “ అస్థీనియద్యలద్ధానివక్షైః
సుపుమకృతిమ్ । కృత్వావతద్గతినిగ్భాగేదహేయఃపితృమేధతః ॥ ,, ఇతిబొ
ధాయనీయవిరోధః । కించ “ జాతస్యహిమసుష్యస్యదా వసంస్కారావృణభూ
తౌజాతసంస్కారౌమృతసంస్కారశ్చ జాతసంస్కారేణేమంలూకంజయతిమృ
తసంస్కారేణామంలూకమభిజయతి తస్మాన్జాతరంపితరమాచార్యం పుత్రంప
త్నీమంత్రేవాసిను పితృన్యంమాతులంసగోత్రంచ దహనసంస్కారేణ సం
స్కారాత్ ,, ఇతి బొధాయనెన దహనసంస్కారస్య పరలోకప్రాప్త్యర్థత్వ
స్మరణాత్తదభావే పరలోకహనిరేవేతి సిద్ధమ్ । అతఃప్రాప్తితస్యావగ్నైరసస్థిక
స్య కేవలాదక దానజల్పనంమూఖప్రలపితమిత్యలమ్. ...

ఏవంశాస్త్రవిరోధముక్త్యా బాధకతర్కమాహ—

మూ—ఉదకదానస్య దాహనిబంధనత్వాత్తదభావే తదభావశ్చ పగజ్యేత.

వా॥—తదభావే-వాహాభావే, తదభావః, ఉదకదానాభావః । అత్ర
‘హేతుర్దాహేతి । హేత్వసిద్ధిః పూర్వోదాహృతవనైరెవనిరస్తా । అత్ర,
పి “ అగ్నిసాసంస్కృతస్యోక్తాపిండదానోదకక్రియా ,” ఇత్యాద్యఖండాదః,
శా॥దివచనంచోదాహరణీయమ్

బ్రహ్మచారివిషయే—

మూ—యదిబ్రహ్మచారిప్రేతకృత్యంకుర్యాత్పునరుపనయస్సాన్యద్యదిపిత
రౌమాతామహావనపత్యేమాతులమాచార్య ముపాధ్యాయంచ సం
స్కర్యాన్నాత్రవృతలోపానాప్యాశౌచం నయద్యాశౌచేభుం
క్తప్రేతగృహేవాసంవసేత్పునరుపనయస్సాన్యదాశౌచంచాస్యవి
ద్యతే తతోఽన్యత్రభుంజీతాన్యత్రాసనశయనాదికం కుర్యా
త్ప్రేతకృత్యోత్తరమాప్లుతశ్శుచిస్సాన్యత్.

వా॥—పుత్రస్సపతీపుత్రఇత్యుక్తకర్మమేణపుత్రాదీనాం పితృడిదా
హాదికర్మత్వప్రాప్తౌబ్రహ్మచారిత్వేపి తేషాంనబ్రహ్మచర్యవృతలోపః, పి
త్రాదివ్యతిరక్తప్రేతకృత్యేబ్రహ్మచర్యహానిఃపునరుపనయశంచ భవతి । అత్ర,
బోధాయనవసిష్ఠా ॥వా॥ బ్రహ్మచారిణశ్శవకర్తిణోవృతాన్నివృత్తిరన్యత్రమా
తాపిత్రారాచార్యాచ్చ ॥*॥ బోధాయనశ్చ ॥వా॥ అధోపనీతస్యవృతానిభవం
తి నాన్యస్యోచ్చిష్టభుంజీతాన్యత్ర పితృజ్యేష్ఠాభ్యాం నస్త్రియాసహభుంజీత
మధుమాంసశ్రాద్ధసూతకాన్న మనిద౯శాహగోషీరంఘత్రాక నిర్యాపౌవిల
యనం గణికాన్నమిద్యేతేషు పునస్సంస్కారః ॥*॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ॥శ్లో
దహనాదిసపిండ్యంతం బ్రహ్మచారికరోతిచేత్ । అన్యత్రమాతాపిత్రోస్సాన్యదు
పనేయఃపునవృత్తి ॥*॥ అనేనప్రేతకృత్యైకదేశకరణేన బ్రహ్మచర్యహానిః,
కృచ్ఛాగ్రిచరణమెవ, అతస్సపిండికరణమాత్రకరణేన పునరుపనయనమ్ । యా
జ్ఞవల్క్యశ్చ ॥శ్లో॥ ఆచార్యపితృపాధ్యాయాన్నిహృత్యాపివృతీవృత్తి । సంక
టాన్నంనచాశ్నియాన్నచత్రైస్సహసంవసేత్ ॥*॥ సంకటాన్నమ్, ఆశౌచా
న్నమ్- తైః- ఆశౌచిభిః । మనుశ్చ ॥శ్లో॥ ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయం పితరం
మాతరంగురుమ్ । నిహృత్యతువృతీప్రేతాన్నవృతేనవియజ్యతే ॥*॥ వృతీబ్ర
హ్మచారికృచ్ఛాగ్రిదు పృవృతశ్చ । గురురత్రమాతులమాతామహా ॥ తథాభ్య
గ్నః ॥శ్లో॥ మాతామహాంకురుంచ తప్నత్యైచ్ఛాసపత్య కే । వృతీసంస్క

తృతీయబండే-అనుపనీతపుత్రస్యవత్సాన్యస్థమంత్రోచ్చారణమ్ ౨౫
 దుతేయస్తు వృతలూపోనతస్యహి ||శ్లో|| కించ ||వా|| జ్యేష్ఠభ్రాతృపితృవ్యాదీనామూ
 దాహృతనచ సేషా కంతో క్తత్వాభావేపి విద్యామంత్రోపదెష్టుశ్చనష్టువే ఆ
 చార్యోపాధ్యాయాది ష్వంతభావాత్పితృవ్యాదినంస్కారేచ నవృతినోవృత
 హానిః ||శ్లో|| “ పితృవత్పాలయేద్భ్రాతృం జ్యేష్ఠోభ్రాతాయపీయసః | పు
 త్రవచ్చానువతేఽకం జ్యేష్ఠేభ్రాతరిధర్మతః || ” ఇతిమనునా జ్యేష్ఠకనిష్ఠభ్రా
 తోఃపితృపుత్రగర్భాతిదేశాన్తస్త్వాయుషదేశాభావేపి పితృవజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరంచ
 వృతీసంస్కర్యాదిత్యన్యైవస్యంబై

మూ — గర్భవానపిపిత్రాదీన్ సంస్కర్యాన్నతత్రదోషోఽన్యత్ర,
 నకుర్యాత్.

వ్యా—ఆదిశబ్దేనమాతామహమాతులూచార్యోపాధ్యాయాడుచ్యంతే, వృక్కు
 తత్వాత్ | అత్రవృద్ధమనుః ||శ్లో|| నవనందహనంవాపి. పేతస్యాన్యస్యగర్భ
 వాన్ | నకుర్యాదుభయంతత్రీకుర్యాదేనపితుస్సదా | జ్యేష్ఠస్యచానవత్సస్య
 మాతులస్యాసుతస్యచ ||శ్లో|| వృద్ధఃస్థిశ్చ ||వా|| గర్భవతాజ్యేష్ఠేన దాహృతిఃపి
 తామాతాచానవత్సమాతులశ్చ ||శ్లో|| అత్రమాతులగృహణం మాతామహదేర
 ప్యుపలక్షణమ్, “ ఆచార్యంస్వమ్ ” ఇతి మనునదనేన బ్రహ్మచారికృత్యోపిస
 మానయోగత్సేవత్వ పరిగణనాత్, ||శ్లో|| “ బహూనామేకధర్మాణా మేక
 స్వాపీయదుచ్యతే | సర్వేషాంతద్భవేతాగర్యమేకరూపాహితై స్తృతాః || ” ఇ
 తి విజ్ఞానేశ్వరోదాహృతవదనస్యాత్రాపితుల్యత్వాన్న, ...

మూ—అనుపనీతోపి పుత్రఃపిత్రోస్సంస్కారాధికారిభవత్తి, వత్సాన్యస్థా
 నుపనీతస్యచ మంత్రోచ్చారణాధికారః స్మృతిసిద్ధః.

వ్యా—అత్రమనుః ||శ్లో|| సహ్య స్థిన్విద్యతేకమకంచిదాహూంజిబంధనా
 త్ | నాభివ్యాహరయేద్భ్రష్టాన్సద్ధానినయనాద్యతే ||శ్లో|| “ సద్ధానినయనశ్చ
 బ్దేన దాహృతనచపింక్షికరణాంతం పేతకర్తలక్ష్యతే, పూర్వక్రియావిరహేన్యథా
 నినయనానుపపత్తైః ” ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ | బ్రహ్మ-వెదః, అన్యత్రస్తేవవాచ
 యేత్పితృకృత్యేతూచ్చారయెన్న తత్రదోషఇత్వథః | స్మృత్యంతరేచ ||శ్లో||
 పుత్రీస్తనవనీతోపి పిత్రోస్సంస్కారమర్హతి | అన్యోప్యచ్చారయేన్తస్త్వాన్
 తేనకర్మాణికారయేత్ ||శ్లో|| అన్యః-ఉపాధ్యాయాదిః, మన్తాననుపనీతంవాచ
 నుత్ | తేనేన కర్మాణికారయెన్న స్వయంకుర్యాత్ || శ్లో|| నా

భివ్యాహారయెద్దగ్రిష్టా యావంతాంజీనబధ్యతే । మంత్రాననువనీతాపి పరేదే
వైకమివహా ॥*॥ పిత్రాః పెతకృత్యై ఇతి శేషః । ఏవంపత్నానృతిపి మంత్రాచ్చ
రణైః అధికారోద్యస్తవ్యః ॥ క్లౌ ॥ “ అత్ర పత్నయపికుర్వీత పిండదానం యథా
విధి । ” ఇతి స్మృతేః । తతశ్చ ॥ క్లౌ ॥ “ కర్మశూద్రస్తస్య తావివ్రోయావంతాం
జీనబధ్యతే । తమాధ్వం మంత్రపూతేను కర్మశస్వవ్యధికార్యసా ॥ ” ఇతిసు
మస్తువచనం స్వధానినయవ్యతిరిక్తవిషయమ్ । సంక్రమేచ ॥ క్లౌ ॥ అసం
స్కృతేనపత్నానృచహ్యగ్నిదానంసమంత్రకమ్ । కర్తవ్యమితరత్సర్వం కారయే
దవ్యమేవతు ॥*॥ ఏతస్థంత్రాచ్చారణాశక్తివిషయమ్ । పత్నివానువనీతావా
మంత్రాచ్చారణాశకావపి సమంత్రకమేవాగ్నిదానంకుర్యాత్, అన్యత్సర్వం
దధాప్రదానెనానుజ్ఞాయాన్యేనకారయేత్. ...

అత్యవ్యవస్థామహా—

మూ—యదిత్యివమోయదివాకృతచాలస్యాన్యవ్యవస్థావిధికుర్యాన్నేక
నవణాకృతచాలాపిపితరావపిసంస్కర్యాత్.

వ్యా—స్తృత్యంతరే ॥ క్లౌ ॥ పుత్రస్తవ్యకృతచాలాపి పిత్రాస్సంస్కారమ
హాతి । చాలంహ్యవిధివాకుర్యాత్పుత్రాచ్చాలంయథావిధి ॥*॥ పశ్చాత్-
నపిండికరణానుతరమ్ । సుమస్తుశ్చ ॥ క్లౌ ॥ అనుపెతోపికుర్వీత మంత్రవత్ప్రై
త్యమేధికమ్ । యద్యసౌకృతచాలస్యాన్యద్యదిస్యావృత్తివత్సరః ॥*॥ అనేనత్రి
వమాతాప్రకృతచాలస్యాపిక్రియాకర్తవ్యం ప్రాప్తమ్, తత్ప్రతిషేధతి
నైకివషణ్ ఇతి ॥ అత్యనుమన్తః ॥ క్లౌ ॥ పుత్రస్తూత్పత్తిమాత్రేణ సంస్కర్యాదక
ణమోచనాత్ ॥ పితరంనాద్వికాచ్చాలాప్రైత్యమేధికకర్మణా ॥*॥ క్లౌ ॥ “
కర్మశూద్రస్తస్య తావివ్రోయావంతాంజీనబధ్యతే । తమాధ్వం మంత్రపూతేను
కర్మశస్వవ్యధికార్యసా । ” ఇతి సుమంతువచనంపితామహ మాతామహమా
తులజ్యేష్ఠభ్రాత్రాది పెతకృత్యై విషయమితిసవరోధః ...

కర్మమధ్యేపిత్రాశౌచసంభవే కర్తవ్యమహా—

మూ—అత్యకాండిన్యః ॥ క్లౌ ॥ దీక్షితాప్యేకపుత్రశ్చైస్తాతాపిత్రోమృతి
ర్యది । సంస్కృత్యశాలామాగత్య యజ్ఞశేషం సమాపయేత్ ॥*॥ య

ద్యన్యఃపుత్రస్యాన్యత్సవపితరౌసంస్కర్యాదేనంవివాహాదావపి

వ్యా—వృద్ధాగ్నిః ॥ క్లౌ ॥ జ్యేష్ఠస్యతుకృతామధ్యే మాతాపిత్రోర్వ

ఇత్యలమ్ 1 అతస్సపత్నీపుత్రాభావేపుత్రికాపుత్రః, మాతాపిత్రవయవాన్వ
యేన పృత్యాన త్యతిశయాత్, “కస్తింశ్చిత్ప్రతిగృహీత్యైవకార్యగనకత్వద్వేత
సచతుర్థాంశభాక్, ఇతి నసీమైనతు ర్యాంశభాక్తైవస్తృతదత్తపుత్రా పెక్ష
యా ॥శ్లో॥ “పుత్రికామాంకృతాయాంతుయదిపుత్రానమజాయతే । సమస్త
త్రవిభాగస్సాన్విత్యైవస్థ్యంతత్రనవిద్యతే ॥” ఇతిమనునచనేన పుత్రసమాం
శభాక్తైవ పుత్రికాపుత్రస్యాభ్యహితత్వాచ్చ । పుత్రికాపుత్రాభావదత్తః
తస్యచపుత్రేష్వంతర్భావాత్, పౌత్రస్య పుత్రానంతరభావిత్వేన తతోభ్య
హితత్వాత్, “ఔరసోధర్మపత్నీజః” ఇత్యాదినా యజ్ఞవల్క్యేనపుత్రి
కాపుత్రానంతరమెవదత్తం పరిగణయ్య, ॥ శ్లో ॥ “పిండవోఽంశహరశ్చే
షాంసూర్యాభావేపరఃపరః ।” ఇతి నియమవిధానాచ్చ । షత్తాభావపౌత్రః
క్రమభావిత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పుత్రస్తుతుర్యాద్దహనాదికర్మపౌత్రోఽధనప్రాతద
భావని ॥ ఇతి స్మృతేషు నన్వత్రపౌత్రానంతరమెవపుత్రికాపుత్రేక్షక్తః
అతఃకథంసపత్నీపుత్రాద్యానంతర్యమితిచేన్న । తస్యపుత్రేంతర్భావాభిప్ర
యికత్వాత్ పౌత్రాభావేషుపౌత్రః ॥శ్లో॥ “పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చపు
త్రికాపుత్రృనివద ॥” ఇతి స్మృతేః । ప్రపౌత్రానంతరభావిత్వమేవ పుత్రికా
పుత్రస్యేతి నశంకనీయమ్ ॥ శ్లో॥ “తత్సమఃపుత్రికాసుతః” ॥శ్లో॥ “రిక్షే
చపిండదానేచ సమానాపరిశీతీతౌ ।, ఇతి ఔరసపుత్రసామ్యపరమనుయా
జ్ఞవల్క్యదివచనవిరోధాత్ । ప్రపౌత్రాభావేధనహరిదాహిత్యః ॥శ్లో॥ “శ్రా
ద్ధంమాతామహానాంచ హ్యవశ్యంధనహరిణా । దాహిత్యేణవిధిజ్ఞేన కర్తవ్యం
విధివత్సదా ।” ఇతి స్మృతేః ॥ ధనభాక్త్యాభావేప్యస్య పౌత్రానంతర్యమే
వ ॥శ్లో॥ “అపుత్రపౌత్రసంతానే దాహిత్రాధనమాపున్యయః । పూర్వే
షాంతుస్వధాకారే పౌత్రాదాహిత్రకామతాః ॥” ఇతి విష్ణుస్మరణాత్ । తద
భావదాహిత్యః । అత్రపుత్రీకరణ ధనగ్రహణవ్యతిరిక్తోదాహిత్రః । పుత్ర
పౌత్రప్రపౌత్రాభావేధనగ్రహణాభావేఽపివిభక్తస్యావిభక్తస్యవామాతామ
హస్య దాహిత్రకర్తృకథయితుం పునస్తద్గ్రహణమ్ । యుక్తంచైతత్ ॥
శ్లో॥ “యథావ్రతస్థాపిసుతఃకుర్యాత్ప్రేతక్రియాంపితుః । మాతామహస్యదా
హదా దాహిత్రోఽపి తథాహతి ॥” ఇతి భవిష్యత్పురాణవచనాత్ ॥శ్లో॥
“ఏవంమాతామహచాద్య పెతానాముదకక్రియా ।, ఇత్యత్ర యథాసగౌత్ర

సపిండానాముదకందీయతే తథామాతామహాచార్యాణాంచ పెితానాముదకక్రి-
యానిత్యం కార్యేతి విజ్ఞానేశ్వరేణ వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ । అతవసహి మాతామ
హం మాతులంచతి దాహిత్యస్య మాతామహాసంస్కారాధికారః స్తర్యతే । దా-
హిత్యాభావపత్ని । అత్ర శంఖః ॥ క్లో ॥ పితృపుత్రేణకర్తవ్యాఃపిండదానాద
కక్రియాః । పుత్రాభావేతుపత్ని స్యాత్పత్న్యభావేతుసౌదరః ॥*॥ అత్ర పు-
త్రశబ్దోదాహిత్రాంతవాచీ, పృథ్వీత్యానంతరందాహిత్రస్తేన కర్తవ్య-
త్వాక్తః ॥ క్లో ॥ “పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రవీవచ ।” ఇ-
తిపుత్రాదిదాహిత్రాంతస్య బద్ధకృమత్సేన మధ్యేనవకాశాచ్చ । తదేవమ్ ॥
క్లో ॥ “పుత్రఃకుర్యాత్పితృశ్శృంగధం పత్నిచతదసన్నిధౌ । ధనహార్యధదాహి-
త్యస్తతాభ్యాతాధతత్సతః ॥” ఇతిసంగ్రహకారవచనమ్ । “పత్నిదుహితర-
జ్జేచన,, ఇతి వచనాభిప్రాయమ్ । మాతామహనియమనెన దాహిత్యస్యధ-
నభాక్తేనతి తస్యతద్దాహాది కర్తవ్యోపపత్తైఃపత్న్యాఃపూర్వనివేశాయజ్య-
తే । ఏవంచదాహిత్యస్య మాతామహాయోస్సంస్కారవచనజాతం సంగచ్ఛతే ।
అతఃపుత్రాదిదాహిత్రాంతాభావవ పత్నిపత్న్యఃకుర్యాత్, సచతస్యాత్ర
భాకాత్వాయసః ॥ క్లో ॥ తేషామభావేతుపతి స్తదభావేనపిండకాః । అపుత్రా-
యాఃపతిర్దాద్యాత్పిపుత్రాయానతుక్వచిత్ ॥ భార్యాపిండంపతిర్దాద్యాద్భర్తృ
భార్యేసరస్పరమ్ ॥*॥ ఇతిమనుశ్చ ॥ క్లో ॥ అపుత్రాశయసంభతుఃపాలయం-
తీవ్రతేష్టితా । పత్నేనవదద్యాత్తత్పిండం కృత్సన్మమంశంహరేదపి ॥*॥ పితామ-
హేనానియమితస్య దాహిత్యస్య “పత్నిదుహితరజ్జేచన,, ఇతిదుహిత్రభా-
వవ ధనభాక్త్యస్తరణాత్పత్న్యాశ్చాసంస్మృతాపుత్రభర్తృధనభాక్త్యం యు-
క్తమ్, క్రియాకర్తవ్యమితివివేకః “పౌత్రాదాహిత్యకామతాః,, ఇతిదాహి-
త్యస్య పౌత్రత్వ స్తరణాత్ । తదభావేదుహితా । యుక్తంచైతత్, పితౄధన-
యవాన్యయేన సాపిండ్యప్రత్యాసక్తైః, భార్యాదెర్భాత్యంతరావయవానన్వ-
యాత్, “పుత్రేణదుహితాసమా,, “అంగాదంగాత్సంభవసి,, “పుత్రవ-
ద్దుహితాన్మతామ్,, ఇత్యాదివచనాచ్చ । అత్యశంఖః ॥ క్లో ॥ పుత్రాభావేతు
కుర్యాతాం భర్తృభార్యేవరస్పరమ్ । అపుత్యస్యతుయాపుత్రి స్తేవపిండప్రదా-
భవేత్ ॥*॥ అత్రాపిపుత్రశబ్దోదాహిత్రాంతపరః । భర్తృభావేదుహితా

మాతుఃసర్వాత్పత్నీభావేపితృశ్చేత్యధః ! ఏవమపిదుహితృహస్తాద్ధభా-
దానేన భ్రాతృభ్రాతుఃకరోతి, ఏవశిష్టాచారః । కాలాదశేతు సంస్క-
త్వాణాంపుత్యమేణ ప్రతిపాదనాదికం విస్తృతికృతమశోధననిబంధనం
వేశ్యాస్తాంతావత్ । తదభావేభ్రాత్రాదిః । తథాస్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥
భ్రాతుస్సహోదరోభ్రాతృ కుర్యాద్దాహాదితత్సతః । తతస్తస్వసాదరోభ్రాతృతద
భావేతుతత్సతః ॥*॥ తథా॥శ్లో॥పుత్రఃపౌత్రశ్చతత్పుత్రః పుత్రికాపుత్రీవచ
పత్నీభ్రాతృచతజ్జన్మ పితామాతాస్సుషాతథా ॥ భగినీభాగినీయశ్చసపిండస్స
దకస్తథా । అనన్నిభానేహ ర్వేషాముత్తరేపిండదాఃస్తృతాః ॥*॥ ఇతి అత్ర
పిపుత్రశబ్దోదత్తపుత్రాంతవరః, పుత్రికాపుత్రశబ్దోదాహితృవాచీ, భ్రాతృ
తత్పుత్రగ్రహణమసాదరభ్రాతృతత్పుత్రయోరుపలక్షణమ్, భగినీభాగినీయ
శబ్దౌ సవస్యతత్పుత్రవరా, సపింహోదత్తపితృసపిండః తదభావేమాతృపిండ
ఇతి గ్రాహ్యమ్, సోదకశబ్దస్సగోత్రపలక్షకః, అనన్నిభానగ్రహణాన్యతా
కైముత్యంసిద్ధమ్ । విష్ణుపురాణేచ ॥ శ్లో ॥ పుత్రఃపౌత్రఃపౌత్రశ్చ తమా
ధ్వంభ్రాతృసంతతిః । సపిండసంతతిర్వాపి కియాహాన్యసజాయతే ॥ తె
షామభావన ర్వేషాంసమానోదకసంతతిః । మాతృపక్షస్యపిండేనసమ్బద్ధాయ
జలనవా ॥ కులద్వయేపిచాత్మత్వైఃస్త్రీభిఃకార్యాకియాన్యస ॥*॥ ఇహోదకర్తు
పరిగణనామాత్రపరంసకర్తృకృమపరమ్ । తథాత్వేవచనాంతరవిరోధోదుర్వా
రస్సాస్యత్ । అతఃపుత్రీవపరధమంకర్తృతదభావేపుత్రికాపుత్రీఇతి నిశ్చయః ।
అనేన సపత్నీపుత్రీన్య “ పితృపత్నీస్సర్వానూతరః ,, ఇతిమాతృత్వావిశే
షస్తృతైః ॥ శ్లో ॥ తదభావనపత్నీజస్సర్వాసాంపిండదస్తునః ,, ఇత్యాదివచ
నైశ్చ సపత్నీమాతృకియాకర్తృత్వంతావత్సస్పష్టమ్, తస్యాభర్తృత్వకర్తృత్వో
తదభావవీచపుత్రికాపుత్రఃకర్తృత్వాకర్తృత్వం । ఏకపత్నీనాం సర్వాసాంపుత్రీవత్వై
స్ససావయవాన్వయాత్స పుత్రీవపరమాతుకర్తృ, పితృస్తుజన్మజ్యేష్ఠఇతివిచేకః
తథావక్ష్యతే ॥ నను ॥శ్లో॥ “ పుత్రేషుసత్సుపౌత్రేషు నాన్యవైకారయేత్సు
తమ్ । ,, ఇతినిషేధాత్కథంపుత్రీపుత్రికాపుత్రీదత్తసమవాయః, యదవలంబ
నెనాయంవివేకః । మైవమ్, “ క్లిబాద్యానోదకందద్యుః ,, ఇతినిషేధాత్, క్లి
బత్వాదిసంభవే, సత్యపిపుత్రాదౌ పుత్రీస్వీకారోపపత్తైః- పశ్చాత్పుత్రా
వృత్తంతాచ వ్యవస్థాపపత్తైశ్చ సకథంతావకాశః ॥ ఏవంవచనవ్యవస్థాన్వాయసి

ద్వోవచ శాంతరావిరుద్ధోఽప్రకంబోఽయం క్రమః । అతస్సుష్టూక్తమ్, పుత్ర
స్స పశ్చిపుత్రః, ఇత్యాదినూత్రిమ్ ॥ ననుచ ద్వాదశవిధపుత్రాః పరిగణ
య్య ॥ శ్లో॥ “పిండవోఽంశహరశ్చైషాంపూర్వాభావేపరఃపరః” ఇతియా
జ్ఞవల్క్యేనతేషాంకర్తృత్వముక్తమ్, తథాతదవలంబనసకాలాదకాద్యైర్థే
మచ, తత్కృత్యంత్యయానాక్రమితీచెచ్చుణుతావదితవహి ॥ శ్లో ॥ యథానియో
గధర్మోపి నాన్యబుద్ధ్యాదయోపివా । తథోద్ధారవిభాగోపి నైవసంప్రతివ
త్తే ॥ ” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ సపింఙ్గోవాసగోత్రోవేత్సుక్తనియోగస్య క
లౌనిపిద్ధతయా తైత్తిజాద్యభావాత్ । తహిదత్రపుత్రకర్తృత్వాత్వక్తిః కథమి
తిచేన్నైవం, స్మృతిచంద్రికాస్మృత్యర్థసారాదా ॥ శ్లో ॥ దత్తారసేతరేషాంచ
పుత్రత్వేనపరిగ్రహః ॥*॥ ఇతి కలియుగవజ్యధర్మమధ్యేదత్తస్యశ్రిక్త పుత్ర
పరిగ్రహపరిగణనాత్, “అథాతఃపుత్రంపరిగ్రహీష్యత్” ఇతి బోధాయనా
దిభిదత్తపుత్రపరిగ్రహాద్యభ్యనుజ్ఞానాచ్చ । స్మృతినంగిపాచ ॥ శ్లో॥ దత్త
స్యజనకాపత్యేమృతేఽథజనకేపివా । సంస్కారాద్యశులంకృత్వా దత్తారిక్ష్వ
వాప్నుయాత్ ॥*॥ అతవ “పుత్రీసుతౌదత్తకదౌరసశ్చ” ఇతి దత్తస్యపు
త్రసమానయోగక్షేమత్వం స్త్యజే । అతఃతైత్తిజాదికర్తృత్వంయంగాంతరవి
పయమ్, ॥ శ్లో॥ “పుత్రాస్త్రయోదశవృత్తామనునాయేఽనుపూర్వశః । సం
తానకారణంతేషామూరసఃపుత్రికాతథా ॥ ” ఇతి బృహస్పతివచనంతత్సంతతి
షేతుత్వేన పుత్రికాయాఃప్రాధాన్యపరమ్ । అతవహిదత్తాత్పాక్త్యాః క
ర్తృత్వేన పరిగణనమ్, దత్తస్యతూభయవంశసంబంధాత్ ॥ తథామనుః ॥ శ్లో॥
గౌత్రరిక్తజనయితుర్నహరేద్దత్తిమస్సుతః । గౌత్రరిక్తానుగఃపిండో వ్యపేతి
దదతస్సవిధా ॥*॥ అతఃపుత్రాభావేజనకస్యచదత్తః కతేతితత్రోభయసంబ
ద్ధసంప్రప్తః ॥ సచ ॥ శ్లో॥ మాతాపితౌచదద్యాతాం యమద్భిఃపుత్రమావది । స
దృశంప్రీతిసంయుక్తం విజ్ఞేయస్సతుదత్తియః ॥ దద్యాన్తాతాపితావాయంసపు
త్రౌదత్తకోభవత్ । ” ఇతి మనుయాజ్ఞవల్క్యైర్ద్యుక్తలక్షణః ॥ కించ ॥ శ్లో॥
విధవాయాంప్రజౌత్పత్తౌదేవరస్యనియోజనమ్ । బాలికాక్షతయోనోశ్చవ
రేణాన్యేనసంస్కృతిః ॥ కన్యానామసవణానాం వివాహశ్చద్విజాతిభిః । డా
థాయాఃపునరుద్వాహో జ్యేష్ఠాంకోగోవధస్తథా ॥ బలాత్కారోఽతిదుష్టస్త్రీ
సంగ్రహోవిధిచాదితః । దత్తారసేతరేష్టాంచ పుత్రత్వేనపరిగ్రహః ॥ ” ఇ

త్యాదీపరిగణయ్య || శ్లో|| “ ఏతానిలోకగుప్తస్యథం కలెరాదౌమహాత్త
 భిః | నివతీతానిసర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకంబుధేః || ” ఇతి స్మృతిచంద్రికా
 దావక్షతయోనిపునర్భూనియ కౌవిధవాదిస్త్రీణాం కలౌవజ్యతావక్షేః || శ్లో||
 “ సర్వాభావేస్త్రీయఃకుర్యస్సవిభత్యాణామమంత్రకమ్ | ఔర్ధ్వదైహీ
 కమన్యాని దశాదీనియథావిధి || ” ఇతి స్మృతిసంగ్రహవచనాక్తం తాసాం
 కర్తృత్వంచ మయానాభ్యధాయి | స్త్రీయోఽత్ర పరాశ్రితాక్షతయోన్యాద
 యః, సర్వాభావఇత్యుక్తేః, భాగ్యత్రాదినపిండేషు సత్సవిపుత్రాభావే ప
 త్నాఽపి కర్తృత్వస్థరణాచ్చ | అతఃక్రయద్రవ్యాదుపాధియోగేన పరిగృహీ
 తాః పరాశ్రితాదయఏవస్త్రీయః, తాసాం యజ్ఞాదికమానధికారణపత్నీత్వా
 భావాత్ | తదధికారిణీహిపత్నీ “ పత్యురోయజ్ఞనంయోగే ” ఇతిపాణినిః |
 తథాశాతాతపశ్చ || శ్లో|| ధమైర్వివాజేరూఢాయా సాపత్నీపరికీర్తితా | స
 హాధికారిణీహ్యేషా యజ్ఞాదౌధర్మకర్మసు || కర్మయీతాశుయానారినసాప
 త్న్యభిధీయతే | ససాదైవచపితృప్రచ దాసీంతాంకశ్యవోఽబ్యపిత్ ||*|| ఇతి||
 తస్తాదత్రపత్నీశబ్దేన పరాశ్రితాదివ్యతిరిక్తాఅత్రగౌతమః||వా||పుత్రాభావేనపిం
 డామాతృసపిండాశ్శిష్యాదద్యుస్తదభావేముత్పిగాచార్యాఇతి | విజ్ఞానేశ్వరీ
 యచ ||వా||పుత్రేణైవహాదికంకార్యంతదభావేప్రత్యాసన్నేనసపిండానామ
 న్యతమేనకార్యం తదభావేమాతృసపిండాదినాకార్యమ్ ||*||ఇతి | విష్ణుపురాణే
 చ క్రియాత్రైవిధ్యముక్తమ్ || శ్లో || పితృమాతృసపిండైస్తుసమానసలిలైస్తథా||
 *||ఇతి| అతశ్చగ్రంథాంతరేసోదకస్యమాతృసపిండాత్పూర్వనివేశోపరామర్శ
 కృతః | అత్రపితృసపిండానాం మాతృసపిండానాంచ కర్తృత్వావక్రావపి ప్ర
 త్యాసత్తివశేన క్రమోద్రష్టవ్యః | కాశ్యాననశ్చ || శ్లో||అనుజౌవాఽగ్రజౌ
 వావిభాగ్భాతుఃకుర్వీతసంస్కృతిమాతతస్తవసోదరస్తదవక్రమేణతనయస్తయోః
 ||*|| తదేవంభాగ్యత్వసమవాయక్రమేణ తేషాంజ్యేష్ఠస్యక్రియాకర్తృత్వం పుత్ర
 సమవాయేజ్యేష్ఠక్రమాత్పితృక్రియాకర్తృత్వంచ దృష్టవ్యం | మార్కండేయశ్చ
 || శ్లో|| నఖురుత్సన్నబంధోశ్చసఖాపిశ్వశరస్యచ | జామాతాస్నేహతఃకుర్యా
 దఖిలంపైతృమేధికమ్ || సర్వాభావతున్యపతిఃకారయేత్తస్యరిక్తతః | తజ్ఞాతీయో
 ర్నరైసన్యద్దాహాద్యాన్యకలాఃక్రియాః ||*|| శిష్యాఽత్రాపాధ్యాయప్రతియో
 గీ | యస్తాన్విచార్యప్రతియోగ్యంతే వాసీసతు హేహిత్రానంతరంకర్తా || “ ఏ

పంచమాతామహాచార్యః” ఇతి మాతామహానంతరమాచార్యస్యోపాదానాత్ ఆచార్యపితృపాధ్యాయాః “ ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయమ్ ” అన్యత్రమాతాపితౌరాచార్యాచ్చ , ఇత్యాదిషాన్వాచార్యస్య పితృసమానయోగక్షేమత్వవిదేశానాచ్చ । “ ఆచార్యశ్శ్రేష్ఠోగురుణాం సహివిద్యాత స్తంజనయతితచ్ఛ్రేష్ఠంజన్త ” శ్లో॥ “ ఉత్పాదకబ్రహ్మదాత్రోగ్ రియాన్ బ్రహ్మదఃపితా । ” “ గరియానథాదోగురుః ” ఇతి గౌతమపస్తంబమనావదిభిరుక్తస్య బ్రహ్మవిద్యాప్రదస్యాచార్యస్య పితృతాభ్యధికత్వావగతే ॥ శ్లో॥ గురౌః పృతన్యశిష్యస్తుపితృమేధంసమాచరత్ । పృతాహరైస్సమంతత్ర దశరాత్రైఃశుభ్యతి॥ , ఇతివిజ్ఞానైశ్చ రణోదాహృతవచనాచ్చ, పుత్రాదిదాహిత్రాంతాభావేపుత్రస్థానీయశ్శిష్యవీవాచార్యస్యాభ్యుదయేహికమర్యాత్ । అతవీవాస్య సంసారాంకొనిషిధ్యతే ॥ శ్లో॥ అన్యోయదిదమేత్ప్రేతం పుత్రాచ్ఛిష్యాచ్చతద్ధనాత్ సహస్రపరామూల్యంతుతస్మైదద్యాత్సరిక్తభాక్ ॥ * ॥ యథాపుత్రస్యసంసారాంశాభావ సథాశిష్యస్యాపీత్యధః । అతవీవహీయతేరాచార్యస్యధనం యాజ్ఞవల్క్యేన శిష్యగామిస్తర్యతే ॥ శ్లో॥ కృమణాచార్యసచ్చిష్యధర్మభ్యాత్రైకతిథిః । వాన ప్రస్తయతిబ్రహ్మచారిణాంరిక్తభాగినః ॥ * ॥ తదేవంయస్తురిక్తభాగీభవతితేనావశ్యం పూర్వమధ్యమోత్రరాకిర్యాఃకార్యాః, తదుక్తమ్ “ అవశ్యంధనహరిణా ” ఇతి । స్కాండపురాణేచ ॥ శ్లో॥ మలమేతస్త్వమ్యుతాం దృవిణంయత్ప్రీకితితమ్ । తద్ధృష్టామలమాదత్తైదుజ్జ్వరంజ్ఞానినామపి ॥ ఋషిభిస్తస్యనిషిష్టానిష్క్రుతిఃపావనీవరా । ఆదేహపతనాత్తస్య కుర్యాత్పింశోదకక్రియాః ॥ * ॥ ఇదమత్రవివేచనీయమ్ ॥ — ॥ పుత్రసద్భావే పుత్రికరణాయోగాత్తన్నాశే పుత్రికాపుత్రస్తేనకర్తృత్వాచ్చాచివాదః । పుత్రికాపుత్రస్వీకారేనతి శచ్చాత్మతోత్పత్తాకఃకర్తేతితయోఃపితృధనభాక్త్య పిండప్రదత్వాచిశేష స్తరణాత్, తథామనుః ॥ శ్లో॥ పుత్రికాయాంకృతాయాస్తు ॥ * ॥ ఇతి బృహస్పతిశ్చ ॥ శ్లో॥ పుత్రశ్చపుత్రికాపుత్రస్స ఏగ్ ప్రాప్తికరాపుభా ॥ * ॥ ఇతి, స్మృతివరదరాజీయేచ ॥ శ్లో॥ ఏకవహరసఃపిత్రైస్యధనేస్వామిపృకితిఃతఃతత్తుల్యపుత్రికాప్రోక్తా ఛతవాస్త్వితరెసుతాః ॥ * ॥ యద్యప్యేవమథాపి ॥ శ్లో ॥ యదైవాత్తాతథాపుత్రః పుత్రేణదుహితానమా । పుత్రదాహిత్రయోల్లాశే విశేషోనాస్తిధర్మతః ॥ , ఇతి మనునా “ ఆత్మాహిజ్జజ్జ

అత్తనః,, ఇతి శుత్రస్ససారణ పుత్రస్యాత్మత్వ స్తృతేః, దుహితుస్తుమ
 నయాజ్ఞవల్క్య ఏదిభిస్సమశబ్దప్రయోగాచ్చ పుత్రాతిచిన్నునత్వమవ
 గమ్యతే । స్త్రీప్రతియోగినాయోషిద్గ్రహీత్రాదయఏవవోచ్యంతే, బహువ
 చనప్రయోగాత్ । యదిస్వనూత్యవిదిత్యా చా నూత్యాంతరప్రసంగాత్పరాశ్చ
 తాదిగౌత్రభేదకథనంనతుతాసాం పరిగ్రాహ్యత్వాయ । యత్తుమరీచినా ॥శ్లో॥
 నబ్యాహ్మణేనకతావ్యం శూద్రస్సహ్యధ్వేదేహికం । శూద్రైఃబ్రాహ్మణస్యా
 పివినాపారశవాత్క్వచిత్ ॥*॥ ఇతి పారశవకర్తుకదాహేన శూద్రకర్తుత్వ
 మభ్యనుజ్ఞాయతే, తత్తుమంత్యవద్దాహేకృతే, కేవలదాహే “ అంతర్ధి నేవా
 శూద్రాయ ” ఇత్యుక్తాంతర్ధిశూద్రాభ్యనుజ్ఞాపరమ్, అన్యత్రతు ॥శ్లో॥ “అ
 స్వగ్యాహ్యహుతిస్సాస్వస్యాచ్ఛూద్ర సంస్పృశదూషితా,, ఇతి వచనాన్ని
 పెథ ఇత్యేలం ప్రసక్తాను ప్రసక్త్యా.

సపిండత్వేనప్రసక్తపితృజ్యేష్ఠకర్తుత్వవ్యవస్థామాహ—

మూ—పితృగృజ్యేష్ఠశ్రాద్ధానంకుర్యాన్నసపిండీకరణమ్.

వ్యా—అత్యస్తృతిసంగ్రహే ॥శ్లో॥ పుత్రఃపౌత్రశ్చతత్పుత్రః పుత్రికా
 పుత్రీవీవచ । పత్నీభ్యౌతాచతత్పుత్రః పితామాతాసుషారథా॥*॥ ఇతి నన్వి
 దమనుపపన్నమ్, “ ప్రజాయస్వప్రజయాపుత్రికామ,, “ తత్రాయంజాయ
 తేస్వయమ్,, ఇతిశుతి స్మృతిభ్యాంపుత్రస్సపితౌత్తకత్వమవగమ్యతే,తతఃప్ర
 త్యానత్వతిశయాత్పితైవకర్తౌతాభ్యాత్రాదిరితియుక్తమ్ । “ భారతాచ త
 త్పుత్రఃపితామాతా,, ఇతి వచనైసతి కింకర్తుంశక్యతే, సహివచనమాస్కంది
 తు న్యాయఃప్రభవతి । అవిధక్తవిషయే, “ పత్నీదుహితరశ్చైవ పితరౌభ్యా
 తరస్తథా,, ఇతివచనానవతారాత్పితృభ్యాంసహవాతమాధ్వంవా భార్య
 ణౌఽమిహోవిభాగసంభవాత్పితృధనభాక్త్య మస్తి తదభిప్రాయేణ భార్యత
 త్పుత్రానంతరం పిత్రాదికర్తుత్వాక్రితి నవిరోధః ॥ నను ॥ శ్లో॥ “ సం
 స్కార్యశ్చపితాపుత్రైభ్యారతరశ్చకనీయసా । మాతులస్యాప్యపుత్రస్య సన్వి
 స్త్రియాఅపివామతాః ॥,, ఇతి దైవలేనకనీయసవీవ, శ్లోవక్రియాకర్తుత్వంస్త
 ర్యతే, అతః కథమగ్రజః కర్తేతిచెన్న, పూర్వక్రియాభ్యనుజ్ఞానాత్ । తథాబో
 ధాయనః ॥శ్లో॥ నపుత్రస్సపితాకుర్యాన్నానుజస్యాగ్రజస్తథా । యదిస్నే
 హేనకుర్యాతాం సపిండీకరణంవిన్నా ॥*॥ ఏవంచ ॥శ్లో॥ పితౌశ్రాద్ధంన క

తృతీయఖండే-పితృభాగ్యోజ్జ్వల జ్యేష్ఠస్యచకర్తృత్వమ్
 త్వన్యం పుత్రాణాంచకథంచన । భాగ్యత్రాగ్రజేనకర్తవ్యం నభాగ్యత్వాణాం
 యవీయసామ్ ,, ఇతిబోధాయనీయంచ ॥ శ్లో ॥ నచమాతానచపితాకుర్యాత్పు
 త్రస్యపైతృకమ్ । నాగ్రజశ్చతథాభాగ్యతా నభాగ్యత్వాణాంకనీయసామ్ ॥ ,, ఇతి
 కాత్యాయనీయంచ కర్తృగ్రంతరసన్నిధానవిషయమ్, స్నేహవిహీనవిషయంవా.

పూర్వోక్తాపవాదమాహ—

మూ—సర్వాభావేతచ్చకుర్యాత్.

వ్యా—తల్- సపిండికరణం, చకారస్సముచ్చయే, ఏతత్ కర్తృగ్రంతరా
 భావే దాహాదినపిండికరణాంతము త్రరకృత్యంచ అగ్రజః పితావాకుర్యాదిత్య
 ధః । పిత్రగ్రజయోస్సమవాయే ప్రశాన్యసన్నతాప్తిత్వలైవ కుర్యాత్తదభావ
 జ్యేష్ఠః । తథాస్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ సర్వాభావేపితావాపి కుర్యాద్భాగ్య
 తాఽథవాగ్రజః । గ్రహాయాంచవిశేషేణ జ్యాయాసపిసమాచరేత్ ॥*॥ అ
 కరణే ప్రవ్యవాయశ్చ స్తృతిసముచ్చయేదగ్గతః ॥ శ్లో ॥ ఉశ్యన్నబాంధవం పె
 తం పితాభాగ్యతాఽథవాగ్రజః । జననీవాపిసంస్కర్యాన్తహదేనాస్యథా భవే
 త్ ॥*॥ అత్రపితురంతరమగ్రజభాగ్యగ్రహణాద్ధోఽలీపదాన్యాయేన పు
 త్రస్యపత్నీపుత్రఇత్యాదిహత్యే తత్సంవాదనచనేమచ భాగ్యతృణ్డఃకనిష్ఠభాగ
 త్వపరోద్యవ్వవ్యః । అత్రపితృజ్యేష్ఠభాగ్యకర్తృకే ప్రత్యాబ్ధికప్రాధానపా
 ర్యణంకింత్యేకోద్దిష్టమేవేతివక్ష్యతే

పుత్రాణాంసమవాయేకనిష్ఠభాగ్యసంమేళనేచకర్తృకృమమాహ—

మూ—జన్మజ్యేష్ఠఃపుత్రఃపితుఃకుర్యాన్నమాతృజ్యేష్ఠః.

వ్యా—పుత్రాణాంసమవాయే జ్యేష్ఠపుత్రపితృతోక్రియాఃకుర్యాత్
 ॥ శ్లో ॥ “ సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతుయత్కృతమ్ । ద్రవ్యేణచావిభ
 క్తై సర్వైరేవకృతంభవత్ ॥ ” ఇతివచనాత్ । యదావభిన్నమాత్మకాణాం
 పుత్రాణాంసమవాయేయోజన్మతాజ్యేష్ఠస్సపితృపితుఃకుర్యాన్నమాతృతాజ్యేష్ఠః
 సర్వత్రజన్మజ్యేష్ఠస్తేనగ్రహణాత్ । తథామనుః ॥ శ్లో ॥ సదృశస్త్రిమజా
 తానాం పుత్రాణాంచవిశేషతః । నమాతృతోజ్యేష్ఠ్యమస్తిజన్మతాజ్యేష్ఠ్యము
 చ్యతే । జన్మజ్యేష్ఠేనచాహావనం సుబ్రహ్మణ్యోసప్తిస్తృతమ్ । యమయాశ్చై
 కగర్భేతు జన్మతాజ్యేష్ఠతాస్తృతా ॥*॥ ఇతి । అనేనసర్వజ్యేష్ఠాసన్నిధానాచా
 వస్థితేషు పుత్రేషు జన్మజ్యేష్ఠపితృకుర్యాదితిస్థమ్

అసాసృపవాదమాహ—

మూ—మాజ్యోణాంతీత్రశ్చుత్రఃకుర్యాదౌరసత్వాత్.

వా—పత్నీంతరపుత్రఃపితరేహౌరసోనసపత్నీమాతుః, భిన్నోదరోత్పన్నత్వాత్ । అత్యాయతఉత్పద్యతే తదవయవాసవీయేన ప్రత్యానన్నత్వాదౌరసత్వాచ్చ సవజనన్యః కుర్యాన్నసపత్నీపుత్రాజ్ఞేష్టోపి । తథాసుమస్తుః ॥శ్లో॥ మాతుఃపితృశ్చకుర్వీతిమృతియోరౌరసస్సుతిః ॥*॥వ్యాఘ్రపాదశ్చ ॥శ్లో॥ విదధ్యాదౌరసఃపుత్రజనన్యభౌధ్వదైహికమ్ । తదభావేనపత్నీజః ॥*॥ ఇతి । ఔరసః- ఉరసౌజాతః, “ హృదయాదధిజాయసే ” “ యోమేత్వంహృదయాజ్ఞాతః ” ఇత్యాదిశ్చుతిస్తృతిభ్యః.

మూ—అనంతరోఽనుజౌజ్ఞేష్టస్య.

వ్యా—భ్రాతృణాంసమవాయేజ్ఞేష్టనిషేధాన్తత్రసగ్ జేష్టస్యయోఽనుజస్సనీవాస్య కుర్యాదనుజానాం సమవాయేయోఽనంతరోఽనుజస్సనీవకుర్యాన్నవ్యవహితోఽనుజః ॥శ్లో॥ “అనంతరగ్నసింహాయఃకృమేణతనయస్తయోః” ఇతి మహావదిస్తృతిభ్యః ...

కమచితామోదకమాహ—

మూ— శ్వశూశ్వశురసప్రీయమహితృష్ప్రాదీనాం సఖ్యత్వేజౌహౌఛదకమిచ్చయాకుర్యాత్.

వ్యా—అత్యయాజ్ఞవల్క్యః ॥శ్లో॥ కామోదకంసఖప్రత్రాసప్రీయశ్వశురత్విజామ్ ॥*॥ “ ప్రత్రాః-పరిణీతాదుహితృభగిన్యాదయః, ఋత్విక్ ॥ శ్లో ॥ “ అగ్న్యధేయం పాకయజ్ఞానగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్ । యఃకరోతిన్యతాయజ్ఞేనతస్యత్విగిహాచ్యతే । ” ఇతి మనూక్రలక్షణః, కామః-ఇచ్ఛా, పెతాభ్యుదయకామనాయాం సత్యాంశ్వశ్వాదీనాముదకం దేయమసత్యాం నదేయమిత్యకరణే ప్రత్యవాయోనాస్తీత్యర్థః ” ఇతివిజ్ఞానైశ్వరః.....

నసింహానాంమధ్యేకమంచదుదకదాసప్రతిషేధమాహ—

మూ—అత్యోదాహరంతి ॥శ్లో॥ క్షీబాద్యానోదకందద్యస్తేనావ్యాత్యావిధమిణిః । ఋభౌభృత్కమృహశ్చైవసరాప్యశ్చైవయోషితః । నబ్రహ్మచారిణఃకుద్యరుదకంపతితానచ ॥*॥

వ్యా—క్షీబః- మోఘవీర్యః, ఆదిశబ్దాత్ కుండగౌళకాదయః, స్తేనాః, ప

రస్వాపహారిణః, వ్రాత్యాః ||శ్లో|| “ వ్యాత్యస్సంస్కారహీనస్సాన్యదవశీకీక్ష తవ్రతః ।,, ఇతి భరద్వాజోక్తలక్షణాః,విధమీణః, ప్రచ్యుతద్విజాతిధర్మాః గర్భదుగ్ధహః- గర్భఘాతిన్యః, భర్తృదుగ్ధహః- భర్తృఘాతిన్యః, అత్రలింగ మవివక్షితమనుపాదేయత్వాత్ । ఇదంవృద్ధమనువచనమ్ । జ్ఞాతిత్యేనత్యపిక్షీదా దయోనోదకందమ్యః । ఉదక గ్రహణమన్యేనదాపేకృతేపుష్కలదాననిషేధా ధమ్, అతోదాహనిషేధఃకైముత్యసిద్ధః । అతఃక్షీబాద్యాదాహాదికంసకుర్యః ఏవం సపిండమరణే బ్రహ్మచారిణఉదకాదిదానం సకుర్యః । ఏవంబ్రహ్మచారిణఉ దకదాన నిషేధఃపౌతతర్పణవిషయోనదశాదివిషయః, మృతపితృకన్య బ్రహ్మ చారిణోఽపిదశాదిశ్రాద్ధతర్పణవిధానాత్ । అత్రమనుః ||శ్లో|| ఆదిష్టిన్ దకందద్యాదావతస్యసమావనాత్ । సమాప్తేతూదకందత్వా త్తిరాత్రమశుచి భవేత్ * ఇతి ||బ్రహ్మచర్యవ్రతమస్యాదిష్టమిత్యాదిష్టిబ్రహ్మచారి । సపునర్బ్ర హ్మచర్యోత్తరకాలం తస్మిన్సంవత్సరే మృతానాంసపిండానాం త్యహముదకదా నమాశౌచంచకుర్యాత్ । ఏతచ్ఛపిత్రాదివ్యతిరేకేణ, తథాప్రతిపాదితమధస్తా ద్యదిపితరావిత్యాదినా । అత్రాన్యప్రధానః—ఆదిష్టి - ప్రాంతప్రాయ శ్చిత్తః, ఆసమాప్తేర్నిదకంకుర్యాత్ । “ ప్రాయశ్చిత్తరూపవ్రతసమాప్త్యన న్తరముదకందత్వా త్తిరాత్రమాశౌచంచకుర్యాత్ ” ఇతి విశ్వరూపాచా ర్యః । పతితాః “ అథపతనీయానిస్తేనాభిశస్త్రబ్రహ్మహసురాపగురుతల్పగాః ” ఇత్యావస్తమృగౌతమాద్యక్రాకారాః, తేసపిండానాముదకంసకుర్యః । ఇదం శ్లోకార్థంయోజ్యవల్క్యయమ్. ఉపరితనవచనంచ. ...

ఏవముదకదానైకత్యవిశేషసృతిషేధముక్త్యాసంప్రదానవిశేషే ప్ర తిషేధమాహ— ...

మూ—||శ్లో|| పాషండ్యనాశ్రమస్తేనాభర్తృఘ్నైఃకామగాదిః । సురా వ్యతత్తత్యాగిన్యానాశౌచోదకభాజనాః ||*||ఇతి.

వ్యా—ఇతిశబ్దోత్త్రాదాహరంతీత్యసక్రాంతసమాప్తిద్యోతకః, దహా త్సర్వాదిగ్రహణాయాభిముఖ్యేన గచ్ఛతోమరణేపుష్కలదాననిషేధఇతి ప్ర కారవాచీవా । అతోదర్పాదినా చండాలాదీ హంతుంగతాయస్తేర్నారితస్త స్య “ సర్వతపీవాత్మానంగోపాయేత్ ” ఇతివిధ్యుతిక్రమనిమిత్తఃపిండోదకదా నాదినిషేధోద్యుష్టవ్యః । తథావిజ్ఞానైశ్చరీయేచ ||శ్లో|| చండాలాదుదకాత్సర్వా

దాష్ట్రాస్తానాదైవద్యుతానలాత్ । దంష్టి గ్రభ్యశ్చపశుభ్యశ్చ మరణంపాపకర్త
 కౌం ॥ ఉదకంపిండదానంచ ప్రేతేభ్యోయత్ప్రదీయతే । నాపతిష్ఠతితత్సర్వ
 మంతరితైవినశ్యతి ॥*॥ ఇదంబుద్ధిపూర్వకవిషయమ్, “ ప్రాయాసశనశస్త్రవి
 యోదకోద్భవంధనప్రపతనైశ్చైచ్ఛతామ్” ఇతి శాతమవచననేచ్ఛాపూర్వకము
 దకెన హతస్యాశౌచాదినిషేధోక్తైః । అత్రాపి “ చండాలాడుదకాల్ ” ఇ
 తి తత్సహచర్యదశానాదన్య బుద్ధిపూర్వవిషయత్వ మవగమ్యతే । అత్రవి
 జ్ఞానేశ్వరః ॥వా॥ ఫలశిరఃకపాలాదిశ్రుతిబాహ్యలింగధారణం పాపంఽంతద్వేషా
 నైపాపంఽడినః, అధికారేనత్యక్తతాత్రమవిశేషపరిగ్రహానాశ్రమిణి, కా
 మగాః- కులటాః, ఆదిగ్రహణాద్గర్భబాహ్యాణామూతిన్యః, ఆత్మత్యాగిన్యః- వి
 షాగ్నుగ్రంథంధనాదైవరాత్తానంయాస్త్యజ్యతి, ఏతేపాపంఽన్యదయతశౌచస్యో
 దకదానాద్యాధ్యక్షదైహికస్యచ భాజనానభవంతి । భాజయంతీతిభాజనాః, స
 పిండాదీనామాశౌచాదినిమిత్తభూతానభవంతీత్యధః । అతస్తన్తరణే సపిండే
 రుదకదానాదిసకార్యమ్ । సురాప్యగత్యాదిమలింగమవివక్షితమనుపాదేయత్వా
 త్ । అతఃపురుషోష్ఠేవం విధబేధ్యక్షదైహికాహారానభవంతీతి సిద్ధమ్.....

మూ— గురుమమృతేమత్ర్యహంద్యహ మెకాహం వాపవసెయరధశ్శ
 మ్యాసనినోబ్రహ్మచారిణోదశాహంతం భవేయర్భగ్నాచర్యమధ
 శ్శ మనమేకభుక్తనియమాంశ్చ యావజ్జీవంప్రేతపత్నికుర్యాత్.

వా—అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥ అనశనానధ్యయశాధశ్శయ్యోదకోపస్పర్శ
 నాన్యాకాలికాన్యనూచానెమచ ద్యహంత్ర్యహం షడహంద్వాదశాహం
 వాగురుషన్వనశనవజాంసంవత్సరం మాతరిపితర్యాచార్యగృహ్యేక, అనశనానధ్య
 యనవజాం యావజ్జీవంప్రేతపత్నియదకోపస్పర్శానమేకభుక్తమధశ్శయ్యాంబ్ర
 హ్మచర్యం త్షారలవణమధుమాంసవజానంచ ॥*॥ ఇతి । బోధాయనశ్చ ॥వా॥
 సంవత్సరంమాతరిపితర్యాచార్యగృహ్యేక త్రిరాత్రమక్షారలవణాన్నభోజనమధశ్శ
 యనం బ్రహ్మచర్యంద్యహంత్ర్యహం షడహంద్వాదశాహవవా (సంస్కారం
 యావద్గృహణం ద్వాదశాహవరాధ్యక్షం) పరమగురుప్వేనమహేందకమితరేషు
 త్రిరాత్రంయావజ్జీవం ప్రేతపత్ని ॥*॥ ఇతి మనుశ్చ ॥శ్లో॥ అక్షారలవణా
 న్నాస్సుయిర్నిమజ్జేయశ్చతేత్ర్యహమ్ । మాంసాశనంచనాశ్చీయస్సప్రేయ
 ప్రేవృథక్క్షితా ॥*॥ వసిష్ఠశ్చ ॥వా॥ గృహాత్ప్రవ్రజితావస్థుప్రస్తరేత్ర్యహ

తృతీయః డే-మాతాపితృమృతా భేషుత్రాణాం నియమాః ౯౯

మనశ్చంతరిసీరన్నుత్పన్నేనవానతేరణ ॥*॥ ఇతి ఉత్పన్నమ్- అయాచితల
భుమ్, అభుప్రస్తరః ఆశౌచినాశయనానాథం కృతస్తృణమయః.....

అయం నియమః పుత్రత్యావిశేషాత్సంకోచకాభావాద్భు పితృమృతౌ
సంవత్సరంసర్వపుత్రసాధారణశ్చాహ—

మూ—॥శ్లో॥ షణ్ణాసాన్వజయేత్తురం బైలశాంబూలయోషితః । జ్యేష్ఠా
దీనాం మృతిప్రాప్తౌ మాతాపితౄస్తువత్సరమ్ ॥*॥ ఇత్యవిశేషస్త
రణాత్సర్వమామపి పుత్రాణాం పితౄణాం రణైః సంవత్సరం కేశభా
రణాది ప్రతంభవతి..

వ్యా—ఇదం వ్యాసవచనం పూర్వోక్తగురుశబ్దార్థేన విన్యతం । ఆదిశబ్దేన శ్వ
శురపితృవ్యమాతామహ మాతులా ఉచ్యంతే గురుత్వాత్ । దేవలశ్చ ॥శ్లో॥ స్నా
నం చేవమహాదానం సావిధ్యా యశ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమేఽభ్యేనకర్తవ్యం
మహాగురునిపాతనే ॥*॥ ఏవం పితృమృతౌ పుత్రాణాం స్నానాదినిషేధస్య కం
టోక్తత్వాద్గర్భాధానాదివిధానం మహాసాహసమ్ । సాపిండ్యోత్తరకాలంసని
షేధశ్చి కేదిత్ । తద్విస్త్యమ్- సంవత్సర గృహణపైయ్యధ్యాత్, యావత్స్వ
పిండికరణమిత్త్యసక్తశ్చ । అత్యయావత్సంవత్సరమశుచిత్వాత్కర్మానహం
వ పుత్రః “ కుర్యాదభ్యుదయంతత ” ఇతి వచనంతు పుంసవనాది ప్రాశ
నాంతవిషయమ్, “ గర్భాదిప్రాశనాంతాని ” ఇతి తస్యేవవిధానాత్ । సత్య
గ్నితర్పణాదికం తన్ని షేధస్యకటోక్తే ॥ అతస్సాపిండాత్పరంస్నానాదిసవి
రుద్ధమితి మండూచయః, పితౄమృతౌ భేషుత్రాణాం సపిండానాం ద్వాదశా
హంససాపిండ్యప్రసక్తేః । తతశ్చ “ మహాగురునిపాతేతు ” అన్యేషాంప్ర
తకార్యాణి ” ఇత్యాదివత్సరాంత సాపిండ్యపరవచన శతవైయధ్యక్షాంస్యాత్ ।
అతస్సాపిండ్యోత్తరకాలమత్సవపరవచనం నిరవకాశావశ్యకార్యపుంసవనాది
విషయమిత్యలమ్ । ఊధరీయే ॥శ్లో॥ షష్ఠేఽభ్యేషాడశాభ్యేన వివాహభేతధైవచ
మాతాపితౄమృతౌ భేష వసనం నైవకారయేత్ ॥*॥ ఆత్రేయేచ ॥శ్లో॥ షోడ
శోద్వాహగర్భాభ్యే పిత్రంతౌ భేషురంత్యజేత్ ॥*॥ వ్యాసః ॥శ్లో॥ ప్రథమేఽ
భ్యేవివాహభ్యే షోడశాభ్యేతధైవచ । పితౄమృతౌ భేషగర్భాభ్యేవాపయేత్తు కుల
క్షయః ॥*॥ ఇత్యేనం వ్యాసః ఊధరీయాత్రేయాదివచనైః జ్యేష్ఠపుత్ర విషయ
త్వం సప్రతీయతే । అతః కేశభారణాది వ్రతేపితృమృతౌ మాతృమేననిమిత్తమ్, త

చ్యుసర్వపుత్ర సాధారణమ్ । అతస్సర్వేషాంపుత్రాణాం సంవత్సరంకేతధారణాది నియమోభవత్యేవేతి సర్వమనవద్యమ్,

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—పత్న్యాశ్చ వ్రతవేషపసంకృత్యానత్సరశేషం కళాధారయేత్.

వ్యా—విధాన గ్రంథే ॥ శ్లో ॥ మృతౌపిత్రోద్విజఃకుర్యాద్గర్భవానపివాపనమ్ । పశ్చాత్ప్రసూతౌపత్న్యాశ్చ తచ్ఛేషంకేతధారణమ్ ॥*॥

మూ—పిత్రోమృతాభ్యేపిత్రాదిమరణేపుత్రోపిననపెత్క్రియాఃకుర్యాత్

వ్యా—స్మృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ మాతుదీక్షాంతరేచైవపితౌమరణమాప్నుయాత్ । దహనాదిక్రియాఃకుర్యాద్వపనంనైవకారయేత్ ॥ పితౄదీక్షాంతరే సూనామాతాయదివిపద్యతే । వపనంనైవకుర్వీత మాతుఃకుర్యాత్క్రియాదికమ్ ॥ మాతాపిత్రోమృతాభ్యేతు యద్యన్యోహివిపద్యతే । వపనంనైవకుర్వీత తస్యదాహాదికంచరేత్ ॥*॥ “ అనుభావినాంచపరివాపనమ్ , ఇతి సపిండానాం వపనవిధానాదపి నిమేధవిధిబలీయాత్ ॥ శ్లో ॥ “ మాతాపిత్రోమృతాభ్యేచ వపనంనైవకారయేత్ ” “ పిత్రంతాభ్యేక్షురంత్యజేత్ ” “ మాతాపిత్రోస్తువత్సరమ్ ” ఇత్యాది స్మృతిభ్యః... ..

భార్యాదిసంస్కార్యపననిమేధమాహ—

మూ—భార్యాపుత్ర యోశకనిష్ఠానాంచసంస్కర్తావపనంనకుర్యాత్.

వ్యా—యదాభార్యాదీభర్తృదిస్సంస్కరోతి తదావపనంనకుర్యాత్ ॥ అత్యవృద్ధమనుః ॥ శ్లో ॥ భార్యాపుత్ర కనిష్ఠానాం శిష్యాణాంచయవీయసామ్ । సంస్కర్తౌర్వపనంనైవ యదికుర్యాత్కులక్షయః ॥*॥ అత్రకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ మృతావనువసితానాం వపనంనకదాచన । మృతావపి కనిష్ఠానాం వపనంనవిధీయతే ॥*॥

అత్రప్రతివృత్తసమాహ—

మూ—కనిష్ఠానామపివయోధిక పితృవ్యాదివత్సనాం మరణే “ పతివయ

సఃస్త్రియః ” ఇతి నమస్కారాదౌ స్మరణాద్విహితత్వాదవిగీత శి

ష్టాచారాచ్ఛ. వపనంకుర్యజ్ఞాతయః.

వ్యా— “పతివయసఃస్త్రియః ” ఇత్యాపస్తవ్యవచనం । “ ఏషాంపత్నీణాంచపితృవ్యసుః ” ఇతివిధిః । అతఃపితృవ్యజ్ఞేష్ఠభ్రాతృమాతులశ్వశురాచార్య

నపిండానాం జ్యేష్ఠానాం పత్నినాం మరణావసనం కుర్యన్సపిండా ఇత్యర్థః...

మూ — అన్యత్ర మృతా పేక్షయా లబ్ధవయస్సన్నిహితాః కేశశ్శుమాత్రం స్నానాం లెవాపయయః.

వ్యా—అన్యత్ర- పురుషేషు, మాతృచాకం రాదధో వపననిషేధః । తథాశ్శిధరీయే ॥ క్లో ॥ మృతా హే కేశవపనం దశాహే శేషవాపనమ్ । అశోభనమనాయష్యం మృతా హే శేషవాపనమ్ ॥*॥ అశేషవాపనమితి పదచ్ఛేదః । తత్రైవ ॥ క్లో ॥ రాత్రౌ దద్ధావతుపిండాంతం కుర్యాద్వపనవజ్జితం । శ్విఘ్నా లెవపనం తత్ర కేశమాత్రే విధీయతే ॥*॥ వపనవజ్జితమితి పుత్రవ్యతిరిక్తవిషయమ్ । “తనయః కుర్యాత్” ఇతి స్మృతేః । వపనంచ స్నానైవ వక్తవ్యమ్ అన్యథా ప్రాయశ్చిత్తం పున జ్యేష్ఠేః ప్రాగ్వానుభావినో వపన్తి, ఇతి సూత్రవ్యాఖ్యానోపపాదితమ్.

మూ—అత్ర (వా) వపనం కుర్యన్సంసారోపక్రమేవా.

వ్యా—అశ్వలాయనీయాస్తు స్వకారికావలమ్బనేన సంస్కారాదా వపనం కుర్వంతి, అస్తాకంతు స్నానానంతరమేవ శిష్టాచారాత్.....

మూ—మృతా హ శ్శక్రశ్చేన్నిశివాపుత్ర ఏవ వపేద్రాత్రౌ యామద్వయా దూధ్వం పుత్రాపి నవపే తత్కాలే శౌకే నిశాయాంచ.

వ్యా—ఏవకారేణాన్యన్య వపననిషేధః । నిశివేత్యన్యవవాచాయామద్వయా ఖితి । శుక్రవారేనివాప్రోపి తపిత్తమృతి శ్రవణే అతిక్రాంతకాలత్వాత్ ॥ క్లో ॥ ప్రత్యక్షమరణే త్రావ శ్చేత్తిధివారభమ్ ।, ఇతి తత్కాల ఏవదా షానిరీక్షణ స్తరణాచ్చ రాత్రౌ శుక్రవారచ నవపేదిత్యర్థః । క్రిధరీయే ॥ క్లో రాత్రా వపితవాహంతం కృత్వా చైవోదకక్రియాం । శ్విఘ్నా లెవపనం కార్యమేషధర్మస్సనాతనః ॥*॥ క్లో ॥ వపనం నైష్యతే రాత్రౌ శ్వఃకార్యావపనక్రియా ॥*॥ ఇతిచ । ఏవం రాత్రౌ వపననిషేధ వచనం పిత్రోః సరోక్షమృతివిషయం దృష్టవ్యమ్ । తథాసంగ్రహే ॥ క్లో ॥ శౌకే ధవారేయదివానిశాస్యాత్క్షారం న కుర్యాత్తనయస్తుకుర్యాత్ । కుర్యన్సపిండాశ్చ తథావరేద్యుర్యదావృత్తీయేది వసే ధనస్తప్తమే ॥ క్రిధరీయేచ ॥ క్లో ॥ రాత్రౌ యామద్వయా దర్వాక్రతుర్వపనమిష్యతే । అన్యేషాంతు నపిండానాం శ్విఘ్నా లెవపనక్రియా ॥*॥ పుత్రవ్యతిరిక్తస్యాపి దాహకన్యవపన ప్రాప్త్యర్థం కర్తవ్యం గ్రహణం, నపుత్ర

వ్యా—|| శ్లో॥ “ అంతర్వతాపికర్తవ్యం పిత్రా మరణవతు । నాన్యేషాం
చపనంకుర్యా ద్భూగ్రిహత్యాసమంభవేత్ ॥ ” ఇతివదనం గంగామృతపక్షణ
మితిమనుష్యమాభ్యాం వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః

మూ—మాతామహాదిసంస్కారగర్భవశాసనవివరణంకుర్యాత్, “ మాతా
మహాపితృవ్యాణామ్ , ఇతి స్తదణాత్.

వ్యా—అత్రాప్రేయే || శ్లో || మాతామహాపితృవ్యాణాం మాతృలాగ్రిజ
యోర్మృతౌ । శ్వశురాచార్యయోరేషాం పత్నీనాంచపితృషవ్సుః || మాతృషవ్
సుర్భుగిన్యాశ్చ గర్భవాసపివాపయేత్ * ఇతిదం మాతామహాదిసంస్కర్తృవి
షయమేవేతి సమర్థనీయం మన్వాదివచనానిరోధాయేత్యర్థః.

మూ—శ్లో || పిత్రామృతాబ్దేగర్భాబ్దే సదాపర్వణివర్వణి!

ఆహితాగ్నిర్వపేత్కేశాన్నవపేదితరస్తయోః||

వ్యా—అత్రాపస్తవ్యః || వా || “పర్వణి కేశశ్శశురవాపయేత్స్వల్పశా
లామానివాపయేత్” ఇతి వాజసనేయకమ్ * ఇతి || త్రింధరియే || శ్లో || కే
శాన్నానత్రయామాధ్వణం గర్భవాణాధారయేద్ధివిజః । యజ్వాతుపర్వణిత్రైరం
కారయేదాహితాచ్చశే * ఆహితాగ్నిఃపౌణమాసాన్యం వపేదాహితాగ్నివ్య
తిరిక్తోగర్భవాన్నిత్యోర్మృతౌబ్రయోర్నవపేదిత్యర్థః । “ పిత్రంతాబ్దే క్షు
రంత్యజేత్ ” ఇతి నిషేధఆహితాగ్నివ్యతిరిక్తవిషయః.

మూ—తథా మృతభర్తృకాశాంబూలం నిత్యందూరతావజయేత్. శ్లో॥

తాంబూలాభర్తృకస్త్రీణాంయతీనాంబ్రహ్మచారిణాంవీక్షైకంమాం

సతుల్యంస్యాత్సంభూయతుసురాసమమ్ ॥ ” ఇతిహిస్తతాఁరః.

వ్యా—నిత్యం-ఆదేహపాతమిత్యర్థః. తాంబూలాభర్తృకేతివచనంవృద్ధవ
సిష్టాద్యుక్తమ్ || వసిష్ఠః—శ్లో॥ తాంబూలాభ్యంజనేచైవ కాంస్యపాత్యేత
జనమ్ । యతిశ్చబ్రహ్మచారిచవిధవాచవివజయేత్ ॥ * || ఇతి.

—*ఇతితృతీయఖండః*

ఇతి త్రిమద్యేజ్ఞుటనాథస్య సరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్య

వైదికసార్వభౌమస్యకృతిమ పితృమేధసార

ప్రశ్నవ్యాఖ్యానే - సుధీవిలాచన

—ప్రథమశ్లోకం—

ప్రథమేపటలే పితృమేధశ్చోక్తస్సపునరేక్షకవిషయః, ద్వయోర్భూతా
నాంవా ఏకదినే సంఘాతమరణై కథం కథావ్యమిత్యపేక్షాయామాహ—

మూ—యద్యనేకేషామేకదినే మృతిస్సృజ్యే.

వ్యా—ఇదంసంఘాతమృతిలక్షణమ్|అతోదిన్నారెమ్మృతిస్సంఘాతమరణంనభవతి

సంఘాతమృతౌ క్రియావ్యవస్థామాహ—

మూ—పత్నీపుత్రపౌత్రభాతృతత్పుత్రస్సుషాన్వసృణాం సంఘాత

క్రమాద్రూపాదిక్రియాఃపుథక్పుథక్కుర్యాత్.

వ్యా—సంఘాతక్రమః- పత్నీపుత్రపౌత్రేత్యుక్తక్రమః|| అయమర్థః
పత్నీద్వీనాం సప్తానాం మృతిక్రమంవిహాయ పరిగణితక్రమేణ క్రియాః
కుర్యాత్, ప్రథమంపత్నీకృత్యావసంతరం పుత్రస్యేతిక్రమేణ దా
హాదికాఃపుథక్ పుథక్కుర్యాదితి | అయంక్రమస్సుబంధానత్తనిబంధనః | త
థాహి—పత్నీపతిలక్షణస్యాసన్నతావదాత్తార్థత్వే శ్చుతేఃపత్నీకృతప్రథమం
కుర్యాత్ | అనంతరముభయప్రతియోగికపుత్రేత్యలక్షణభాజిపుత్రస్య | అ
నంతరంపితృత్వవ్యవహితసమ్బంధభాజిపౌత్రస్య|| తదనంతరంపితృత్వవ్యవహితస
మ్బంధభాజిభాతృః | అత్రపౌత్రభాత్రాచ్యద్యపి పితృత్వవధానం సమా
నమ్, తథాపిపౌత్రస్య స్వశరీరావయవాన్వయలక్షణస్య విద్యమానత్వాద్భా
తృతోపి ప్రత్యాసత్తిః | తతఃభయసంబంధవ్యవహితభాజిభాతృపుత్రస్య |
తతోనుభాతృతత్పుత్రయోస్సంపితృ ప్రత్యాసన్నతావత్స్సుషాన్వస్తద
భావాత్పతిదావరేణ స్వసంబంధభాజస్తస్యాః | తదనుగోత్రాంతరప్రవేశేన
వ్యవహితాయాస్సంసూకుర్యాత్ | ఏవం ప్రత్యాసత్తిక్రమేణ త్రత్రోవా
హరిష్యమాణవచసద్ధానామెవెతినాతిప్రసంగః | అత్రభృగుః ||శ్లో|| మా
తాభాత్రాచతత్పుత్రః పత్నీపుత్రస్సుషాన్వసా | ఏషాంమృతాచరేచ్ఛాద్ధ
మన్యేషునపునఃపితుః ||*|| శ్రాద్ధగ్రహణందాహాద్యపలక్షణమ్ - తత్పూర్వక
త్వాచ్ఛాద్ధస్య | అత్యమాతృగ్రహణం పితూరప్యపలక్షణం. తతశ్చపితుఃప్రథ
మంతతోమాతుః|అనంతరం పత్నీద్వీనాం “పితృపూర్వంసుతఃకుర్యాత్” ఇ
తిస్త్యతే | పితూరన్యేషు- పిత్రాదివ్యతిరిక్తేషు-సపునరేవంక్రమః |ప్రత్యా
సత్తిక్రమమాహ ఋశ్యశృంగః ||శ్లో|| భవేద్యదినపిండానాం యుగవస్తరణంత
ద్రా! సమ్బంధానత్తిమాలాద్య తత్క్రిమాచ్ఛాద్ధమాచరేత్ ||*||అత్రసం

ఉత్తరేన భృగువచనాక్రాపితృమాతృపత్నీదయవీవాచ్యంతే అన్యేషాంమృతి క్రమస్యోక్త్యాత్ । తదపిఋశ్యశృంగవీవాహ ॥క్షౌ॥ కృత్వాపూర్వంమృతస్యాదౌ ద్వితీయస్యతతఃపరమ్ । తృతీయస్యతతఃకుర్యాత్పన్నీపాలే త్వయంక్రమః ॥*॥ పృత్యాన త్రిమృతిక్రమపరయోర్యశ్యశృంగవననయోర్భిన్నవిషయత్వేన వ్యవస్థితత్వాన్నవిరోధః.

మూ—అన్యేషాంమృతిక్రమాత్.

వ్యా—అన్యేషామ్- పత్నీదీనామన్యేషాంచసంఘాతమరణేపత్నీదీనామన్యేషామ్ వ్యా—అన్యేషామ్- పత్నీదీనామన్యేషాంచసంఘాతమరణేపత్నీదీనామన్యేషామ్ వ్యా—అన్యేషామ్- పత్నీదీనామన్యేషాంచసంఘాతమరణేపత్నీదీనామన్యేషామ్

పత్నీదీనా తద్వ్యతిరిక్తానాంచ మృతౌకథమిత్యపేక్షాయామాహ—

వ్యా—ప్రత్యాన త్త్రీతిశయాత్పత్నీదీనాముక్తక్రమేణ పూర్వంకృత్వా తద్వ్యతిరిక్తానాం పశ్చాత్తత్రక్రమేణ కుర్యాదిత్యర్థః । పూర్వోదాహృతవచనసిద్ధాంతపరమిదుపసూత్రమ్.

పితృఃపత్నీదీనా తద్వ్యతిరిక్తానాంచ సంఘాతమరణేపితృపూర్వమేవ పత్నీదీనాం కుర్యాదిత్యాహ—

మూ—ఉభయేషాంపితృపూర్వమ్.

వ్యా—అత్ర కాష్టాఽజనిః ॥క్షౌ॥ పితృశ్శార్ధేనమంప్రాప్తేనవేపర్యషిలేపివా । పితృపూర్వంసుతఃకుర్యాదన్యత్రాన త్రియోగతః ॥*॥ పశ్చాత్తత్ర తయోరపిపితృః పత్నీదీనాభ్యఃపూర్వమేవక్రియాంకుర్యాత్పత్నీదీనాంపూర్వోక్తప్రత్యాన త్రివశాత్కుర్యాదన్యేషాంమరణాన త్రియోగతః.

మూ—తథాపితృపూర్వంసర్వంమాతుఃకుర్యాత్.

వ్యా—ఏవంపితృపూర్వం కృత్వాతత్రమాతుఃకుర్యాత్ । ఏవంసంఘాతమరణేపి దృష్టవ్యమ్ “ నవేపర్యషిలేపివా ” ఇతిస్తంభాత్ । అయంక్రమః పితృఃపృథగ్దాహే । నవేపర్యషిలేపివేవప్రాధ్యమితివక్ష్యతే.

సాపిండ్యనియమమాహ—

మూ—అత్ర పిత్రోద్వాదశాహవీన సాపిండ్యంపత్నీదీనాపిండ్యంతి పక్షఇతిహాకాక్షిః.

వ్యా—అత్ర సంఘాతమరణే । లూకాక్షిః ॥ శ్లో॥ పత్నిపుత్రస్సుమాపౌత్ర
భ్రాతృతత్పుత్రకాఽపి । పితరౌచయదైకక్షిణా మియైరన్వాసరతదా । ఆద్య
మేకాదశేకుర్యాత్ప్రపక్షేతుసపిండపమ్ ॥ * ॥ వృద్ధహరీతశ్చ ॥ శ్లో॥ సంఘాతమ
రణేపిత్రాద్వాదశాపాసపిండపమ్ । కుర్యాత్పుత్రస్తదన్యేషాంతిప్రక్షేకార
యేద్బుధః ॥ * ॥ అన్యేషాం- పత్నీదీనామిత్యర్థః । తదేవం ॥ శ్లో॥ పితరౌ
ప్రమృతౌయస్య దేహస్తస్యాశుద్ధివేత్ । నద్దేవం నాపి పితృన్యంచ యావ
త్పూర్ణోఽవతస్సరః ॥ ౨ ॥ ఇతి నిషేధఃపత్నీదీనామిత్యర్థః కవిషయః ।

మూ—“ పిత్రోమృతాభ్యేత్వన్యేషామెకోద్దిష్టాంతంకృత్వా తత్తదవత్స
రాంతే మాసికైస్సహ సాపిండ్యంకుర్యాత్ ” ఇతిభృగుః—

వ్యా—అన్యేషాం పత్నీదీనామిత్యర్థః । తత్తదవత్సరాంతే తస్య తస్య
మృతినంబంధిని వత్సరాంతిమదినే పిత్రోర్మృతాభ్యే మృతానాం పితృభ్యోన
మౌకదినే మృతానాంచ పత్నీదీనామిత్యర్థః । దాహాద్వేకోద్దిష్టాంతం త
త్తత్కాలే మృతీకృమాత్కృత్వా సంవత్సరాంతిమదినేమాసికైస్సహసాపిండ్యం
కుర్యాదిత్యర్థః ॥ అత్రభృగుః—శ్లో॥ పిత్రోర్మృతాభ్యేశ్చాద్ధాంతంకృత్వా
౨న్యేషాంయథావిధి । మాసికైస్సహసాపిండ్యం ఎత్సరాంతేసమాచరేత్ ॥ * ॥
వత్సరాంతేఇతి నియమాత్తత్రోర్వాజ్ఞామాసికానుష్ఠానమ్ ॥ దేవలః — శ్లో॥
మహాగురునిపాతేతు పెతకార్యంయథావిధి । కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాశ్చైకో
ద్దిష్టంనపార్వణమ్ ॥ * పెతకార్యం పూర్వక్రియాః నైకోద్దిష్టమితిమాసికానాం
నిషేధః, నపార్వణమితి సాపిండ్యస్స, ఏవం సంవత్సరాదర్వాగితినియమాత్ ॥
పిత్రోర్మృతాభ్యే౨క్షిణైః పితృమృతాబ్దమృతస్య నతత్సంవత్సరాంతప్రతీక్షణం
కార్యమ్ । సంఘాతమరణవిషయత్వాత్తస్య ॥ లూకాక్షిరపి—శ్లో॥ అన్యేషాం
పెతకార్యాణి మహాగురునిపాతనె । కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాశ్చార్ధమేకం
తువజయేత్ ॥ * శ్చార్ధం-సపిండికరణం । నను సాపిండ్యస్యేకస్య నిషేధా
త్కథం మాసికవజనమితిచెన్న “ పెతకార్యాణి ” ఇతి ప్రాగద్వాత్పూ
ర్వక్రియామాత్రాభ్యనుజ్ఞానాత్, “ నహంగంప్రధానమ్ ” ఇతిప్రధానా
నుష్ఠానె అంగానుష్ఠానం తన్నిషేధే౨ంగనిషేధఇత్యాద్యేనమాసికనిషేధసిద్ధౌ॥
“అమాసికైస్సహసాపిండ్యం ” ఇతివచనాచ్చ ॥ తస్మాత్కశబ్దవైయధ్యమి
చెన్న, అన్యేషాంసంవత్సరపితృనిషేధానిషేధేన ఏకశబ్దస్య ఏకోద్దిష్టని

సేధవ్యావృత్తిపరత్వాత్ । ఆతామాసికైస్సహసాపిండ్యం వత్సరాంతే కుర్యా
దిత్సిద్ధమ్ ॥ నను “ క్లో ॥ పత్నిచైవసుతోభ్రాతా సుషాచైవవిపద్యతే । త
త్ర శ్రాద్ధానికురీవీత సపితృర్వృతయోరపి ॥ ” ఇతి జాబాలిస్తరణాత్పత్నాన్
దీనామపి సాపిండ్యనిషేధఇతిచేన్నతస్య ॥ ద్వాదశాహే తన్నిషేధపరత్వాత్ । న
హి సంవత్సరాదర్వాణ్నిషేధపరమిదమితి నకుంశక్యతే. “ త్రివక్షేతుసపిండ
నమ్ ” ఇతి లోకాక్షిస్తరణవిరోధాత్ । ఏవం పత్నాన్దివ్యతిరిక్తానాం ద్వా
దశాహాదా సాపిండ్యనిషేధాద్వత్సరాంతఏవ తద్విధానాత్పత్నాన్దివాంత్రివ
క్షే సాపిండ్యవిధానాచ్చ పత్నాన్దివాం ప్రత్యాసత్తిస్సుసపష్టా । అతః ప
త్నాన్దివం ప్రత్యాసత్తిరన్యేషం మృతిక్రమః క్రియాప్రవృత్తాప్రమాణమ్,
ఏవంహి వచనసిద్ధమ్.

మూ—సంఘాతానుమృత్యోరన్యత్ర సపితృస్తన్త్రతః

కుర్యాన్నాన్వైస్సహవా.

వ్యా—సంఘాతానుమృతిన్యతిరేకేణ సదాపితృః పృథగేవ క్రియాకతణ
వ్యాః ॥ పితృః పూర్వమేకోద్దిష్టాంతంకృత్వా పశ్చాత్తాతుఃకుర్యాత్ । ఏవమ
న్వైససహ పిత్రోఃకియాంసకుర్యాత్ ॥ అత్ర లోకాక్షిః—క్లో ॥ పితౄరువ
రమేపుత్రీః క్రియాఃకుర్యాద్ద్యయోరపి । అనువృత్తాచనాన్యేషాం సంఘాతమ
రణేపిచ ॥ * అనువృత్తిః-అనుమరణమ్.

ఏవం సంఘాతమరణే పత్నాన్దివాం సంఖ్యాతక్రమేణ తద్వివతిరిక్తా
నాం ప్రత్యాసత్తివశేన క్రియాఃకుర్యాదిత్యుక్తమ్, పితృర్వృతాజ్ఞేతు లైమా
ముభయేషాం సాపిండ్యకాలనియమశ్చోక్తః । సర్వత్ర పితృపూర్వమేవ క్రియా
కరణమిచోక్తమ్, పితౄర్నిధికధమిత్యాకాంతాయామాహ—

మూ—పిత్రాశౌచే మాతామాత్రాశౌచే పితావామియేతయ

స్తృతిఃపూర్వంస్యాత్తత్సాపిండ్యం త్రివక్షఏవకుర్యాదితిచేవలః

వ్యా—యస్తృతిః-యస్యయస్యావామృతిః, తత్సాపిండ్యం, పూర్వమృతే
సాపిండ్యమిత్యథః ॥ అత్ర దేవలః—క్లో ॥ ఏకాగ్రమరణేపిత్రోరన్యస్యా
న్యదినేమృతా । సపిండసంత్రివక్షేస్యాదనుయానమృతింవినా ॥ * ఏకస్త్రైక్
స్యావా, అగ్రమరణే-పూర్వమరణే. అన్యస్య అన్యస్యావా, అన్యదినే-దశాహ
మధ్యే అన్యతరదినే మృతౌ పూర్వమృతస్య పూర్వమృతాయావా

త్రివక్షపవభవతి, ఏక దినమరణే అనుమరణేచ ద్వాదశాపౌ సప్తావసాపిండ్య మిత్యుపాసః || పూర్వమృతస్య ద్వాదశాపౌ సాపిండ్యనిషేధతి లాకాక్షిః || శ్లో || పితృభ్యవరత్రైపుత్రామాతుశ్శాగ్ధంనివతయేత్ | మాతృభ్యపిచవృత్తాయాం పితృశ్శాగ్ధంనివతయేత్ || * || మాత్రాశౌచమధ్యే పితరిమృతేమాతుశ్శాగ్ధం-సపిండికరణం సకుర్యాత్ || తథా పితృదశాహమధ్యే మాతృమృతౌ పి తుస్సాపిండ్యంనివర్తయేత్, ద్వాదశాపౌనకుర్యాత్క్రితుత్రివక్షపవేక్షాః?

మూ—యదిదంపత్యోస్సహమృతిసాస్యశ్చైవనవాహాదిక్రియాఃకుర్యాత్
వ్యా—సంఘాతమరణత్వేన ప్రత్యాస త్రివశాత్పితృదాహాదిక్రియాణాం పూర్వకతవ్యత్వే ప్రాప్తే తదపవాదకమిదంసూత్రమ్ || అత్యసూత్రమ్||వా|| సహప్రమీతయోస్సప్తావపితృమేధః || * ఇతి || ఏవకారాత్పృథక్రణనిషేధః | అత్యసహశబ్దః | ప్రాగ్దహనాదన్యతరాత్యయేచైవపాపకక్షాణియోగవరః || స్మృతినంగిహే—శ్లో || ఏకకాలమృతౌపితృః పితృమేధక్రియాసహ | ఉదకంపిండదానంచ శ్రాద్ధ కుర్యాత్పృథక్పృథక్ || సపిండికరణంచైవ సహవాపృథగేవవా | ఏకగతేజలందద్వాచ్ఛాగ్ధంచైకదినేద్వయోః || సహచర్తాధిరోహంచశాంతిహోమంసమాదరేత్, తంక్రేణశోపణంకుర్యాచ్ఛాగ్ధంకుర్యాత్పృథక్పృథక్ | తత్రద్యయోర్నిమిత్రౌదౌ బాహ్మణావితరైస్సహ ||*|| అంగిరాశ్చ ||శ్లో|| దంపత్యోస్సహమృతౌస్సతు సహస్యాద్రహానక్రియా పృథక్పిండోదకాదీని యథావిధిసమాచరేత్ ||*|| స్మృత్యంతరేచ ||శ్లో|| దమృత్యోస్సహమృతౌస్సతు పితృమేధక్రియాసహ | కుండమేకలపృథక్పిండజలాంజలి శిలామతాః ||*||

మూ—ప్రాగ్దహనాదన్యతరాత్యయేచైవపాప.

వ్యా—ఇదంసవక్తవ్యమ్, పూర్వోదాహృతవచనే రేవసహాకీయాసిద్ధేః మైనం “ సంఘాతమరణైఃపితృ ” ఇతి దేవలవచనేన సహక్రియాప్రాప్తేర్దహనానంతర మన్యతరాత్యయే పృథక్క్రియావిధిపరత్వాత్, అతాదాహాత్పాక్షితుర్దాతుర్వాపశ్చాన్యత్రైవయోస్సప్తావ వాహాదిక్రియాఃకుర్యాత్తదూర్ధ్వంతుపృథగేవక్రియా, తథాహారీతః||శ్లో||దంపత్యోస్సహమృతౌస్సతుసహద్రాహాదికాఃక్రియాః|ప్రాగ్దహనాశేచతదూర్ధ్వంతుపృథక్క్రియాఇతి

అత్యవిశేషమాహ—

మూ—అత్ర విశేషాహిరణ్యకలం నగ్నప్రచ్ఛాదనంవాసశ్శిలాదకంపిం
డమేకోత్తరంనవశ్రాద్ధంసోదకుంభవృషోత్సర్గా షాడశశ్రాద్ధానీతి
పుథకృథగృహంతి, చదుకార్యంబితిఃకుండవర్ధిసంచయనం శా తి
హోమశ్చతంత్రమ్.

వ్యా—అత్ర - సహమరణే, విశేషః - సామాన్యవిలక్షణోధర్మః, తమే
వాహాహిరణ్యకలమిత్యాదినా । అత్ర స్తుత్యంతరే ॥ శ్లో॥ దంపత్యోస్సహ
సంస్కారోమృతావనుమృతావపి । ఉదకావిసపిండ్యంతం ప్రేతకార్యాణి యా
న్యపి ॥ కుర్యాత్సమానతంత్రాణి సాంవత్సరిక మేవచ । పృథక్విణముపస్తానంచ
రుకార్యంచితీస్తథా । సంధయస్తపణంగతా స్పిండికరణంసహ ॥*॥ అగ్ని
సాంవత్సరికస్య సమావతంత్ర త్వ స్తరణంతిభైర్యేతన్యథాయథాతిగ్యేవ ॥ శ్లో॥
“ ఉత్పత్రాచవిపత్రాచ మైథునేదంతథావనె । అభ్యంగేపుడధిస్తానే తిథిస్తా
త్కాలికిస్తృతాపారణ్యమరణేచైనతిథిస్తాత్కాలికిమతా ॥ ” ఇత్యాదివచనైః కా
లనిణాయాత్ । స్మృతినంగ్రహేచ ॥ శ్లో॥ ఓతుస్సత్రావమాత్రాచ సపిండి
చనులైవతు । జ్యేష్ఠసహకర్తవ్యా నిమిత్తార్థంపుథగృహేత్ ॥*॥ నిమిత్తా
ర్థం-నిమిత్తాద్దేశేన క్రియమాణంప్రేతైకప్రయోజనం, తచ్చ-కుత్తృష్టాశామ
కంజలాంజలిపిండ ప్రదానసోదకుంభ శ్రాద్ధేకోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధప్రేతత్వవి
మోచకషాడశశ్రాద్ధవృషోత్సర్గాదికం, ప్రేతతృప్తికరం ప్రేతహోమాభ్యు
భోజనపిండదానదక్షిణాదికంచ పృథక్కర్తవ్యమ్ । తంత్రమ్ - ఉపకారకమ్,
చితికుండశాంతిహోమపాకవైశ్వదేన నరణాదికం పుథజ్జుకర్తవ్యమిత్యర్థః ।

పూర్వోదాహృతవచనసిద్ధమథమాహ—

మూ—సర్వత్రైకోద్దిష్టసపిండికరణాదిమనిమి త్రవరణహోమా పుథగృహతః
పాకహోమవైశ్వదేవాదితంత్రమ్.

వ్యా—ఏకోద్దిష్టశబ్దేన మాసికాన్యచ్యంతే, ఆదిశబ్దేన ప్రత్యాభిరక్తమ్, వై
శ్వదేవాదీత్యాదీశబ్దేన పితృవిష్ణువరణమ్.

ఉక్తంధర్మమన్యత్రాతిదిశతి—

మూ—అనుమరణేచైవమ్.

వ్యా—యత్తంత్ర తపాధాన్యేనచసహమరణేకర్తవ్యము క్తం తదనువార
ణేషి సమానమిత్యర్థః । ఏవమిత్యతిదేశాత్తతాన్యూనత్యావశ్యాన్నిరస్యతి.

మూ. — అత్యవిశేషః, స్నాత్వాశక్తిః దత్వాబ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాతా పీతా
పథస్తురీయమానాద్యసిగ్వాత్తైరుపవీజ్య చితిగతంభతాః రంప్రదక్షిణే
కృత్య ప్రణమ్య చితిమారుహ్యభతుః దక్షిణపార్శ్వే న్నయాతాత్రి
కితాః పత్నిముపనిపాతయతి “ ఇయం నారి ” ఇతి సమానమతడో
ధ్వంసద్యః పావానినిర్భూయదంపతీవిమానవంతౌవిహరతః.

వాన్ — ౧ త్రవిశేషఇతి సహమరణోక్తావతిదిష్టాదపిధర్మాదనుమరణైవిల
క్షణోధమోఽస్త్రీత్యధః, తమేవాహస్మాత్సైత్యాదినా । అతడోధ్వం-
పత్న్యవనిపాతనాత్పరమ్, హిరణ్యశకలనిధానాదిస్నాచాంతంసర్వంకమః సా
ధారణమిత్యధః । అత్ర హేమాద్యాదిగ్రంథేషు ॥ క్లౌ ॥ తథాఽనుమరణేప
త్నిస్నాత్వాభర్తాసమైవతు । పథస్తురీయమానాద్య సిగ్వాత్తైరుపవీజ్యచ ॥ న
మస్కృత్యచితారూఢం భర్తారంచ ప్రసన్నధీః । ప్రదక్షిణంపరిశ్రాంత్య భతుః
దక్షిణమావిశేత్ ॥ ఇయం నారితిమంత్రేణ శామయేన్నాతరంసుతః । డోషేన
వాదహేమాన్వహస్మానాత్పతినాసమమ్ ॥ అథవానకలోన్మంత్రావలేద
ధ్వర్యణాసహ । పావకంప్రవిశేత్తత్ర భతుఃకోచ్ఛద్వంపృథగ్విధిః ॥ ఉభ
యోర్భూహనఃకల్పః కుండమేకంవృసక్తిలా । వాసస్తిలాదకంపిండు నగ్నప్ర
చ్ఛాదనంసమమ్ ॥ యాదశంచన్యమోత్సర్గోదకుంభంపృథకృథక్ । సహచ
మాంధిరోహశ్చ సపిండికర్ణణంసహ ॥ నిమిత్తహోమసరణై శాన్తమేకోత్తరం
పృథక్ । వ్రేశ్యదెవశ్చ సాకశ్చ హోమోఽన్నాద్యైస్సహేష్యతే ॥ స్మృత్యం
తరేచ ॥ శ్లో ॥ ఆరుహ్యపత్నినిధనం గతాచెదేకాంబితినిమలధీస్సవభ
ర్తా । దశాహహోమస్యేవణంబ తంత్రాత్పిండోదకాదీకృత్యభగవతుర్భాత్ ।
* । ప్రసన్నధీర్నిమలధీరిత్యేతాభ్యాం దేహవియోగెకతంక లేశరహితాయా
వీమానుమరణాధికారఇతిద్యోత్యతే । పత్నీతిస్తే ఏరిణ్యాదేరనధికారమ్నాచ్యతే ॥
పత్ని- పతివీకా । తల్లక్షణముక్తం విజ్ఞానేశ్వరేణ ॥ క్లౌ ॥ ఆతాఃరైముదితేహృ
ష్టావ్రోషితేమలిసాకృశా । మృతేమియేతయాపత్యాసాస్త్రీజ్ఞేయాపతివీకా ॥
నను ॥ క్లౌ ॥ “ యాస్త్రీబ్రాహ్మణజాతీయా మృతంపతిమనుసృజేత్ । సాన్వగః
మాత్తఘాతేన నాత్మానంసపతినయేత్ ॥ ” ఇతినిషేధాత్కథమనుమరణవిధా
నమితిచేన్న, పరిహృతశ్వాత్ । తథావిజ్ఞానేశ్వరః ॥ క్లౌ ॥ “ మృతానుగమనం
నాస్త్రీబ్రాహ్మణ్యాఅనుశాసనాత్ ” ॥ ఇత్యాదీనిపృథక్పీత్యారోహణ విషయాణి,

శ్లో॥ “పృథక్పీఠం నమారుహ్య నవిప్ర్యాగంతు మహాతి ।” ఇతి విశేష స్తరణాత్ । అనేన క్షత్రియాదిస్త్రీణాం పృథక్పీఠరనుజ్ఞాయతే ॥*॥ ఇతి । కించ “భతకరిప్రేతే బ్రహ్మచర్యంతదన్వరోహణంవా ” ఇతి విష్ణుస్తరణాదన్వరోహణ మహాసభ్యుదయః । తథాశంఖాంగిరసా శ్లో॥ తస్యోక్త్యాన్యైర్ధర్మకోటిశ్చయా నిరొమాణిమానుషే తావత్కాలం వసేత్స్వగైభతారంయానుగచ్ఛతి । వ్యాళగ్రాహియథావ్యాళం బిలాదుద్ధరతేబలాత్ । ఏవముద్భవ్యస్య భతారంతేనైవన హమోదతే । తత్ర సాభివృద్ధిపరమాస్తూయమానాపురోగణైః । కీడతేపతినా సాధం యానదింద్రాశ్చతుర్దశ ॥*॥ విజ్ఞానేష్వరీయేచ ॥శ్లో॥ బ్రహ్మఘ్నా వాగ్మతఘ్నావా (మిత్ర)పితృఘ్నావాభవేత్పతిః । పురాత్యదిధవానారీ తమాదాయమృతాతుయా ॥*॥ హరితాపి ॥శ్లో॥ మాతృకంపైతృకంవాపి యత్ర పైషాప్రదీయతే । కులత్రయంపురాత్యేషా భర్తారంయానుగచ్ఛతి ॥ భర్తా నహానుమరణమాచంజాలంవిధీయతే । పృథక్పీఠిర్వా రాజ్ఞానదెర్మవిప్రాయాః పృథక్పీఠిః ॥*॥ ఔర్వః శ్లో॥ బాలావత్యాశ్చ గభిణ్యాశ్చ దృష్టరజసస్తథా । రజస్వలారాజసుతేనారోహంతిచితాంశుభే ॥*॥ స్తృత్యంతరే శ్లో॥ సాతకవా సూతికావాపి భర్తానుమరణోత్సుకా । సద్యశ్శుద్ధిమవాప్నోతి భతుఃపాపా పహారిణీ । బాలావత్యాతుయానారీ భర్తాసహనసావ్యజేత్ । రజస్వలానగచ్ఛేత్తు గభిరంశైశ్చ గభిణీ ॥*॥ అత్యయోడశీగ్రహణాగ్రహణవద్విధినిషేధదర్శనాద్యధ్యపితుల్యవికల్పః ప్రాప్నోతి, తథాపి, “భర్తానుమరణోత్సుకా ” ఇతి పుత్రైశ్చ త్రధనధాన్యాది మనసాగ్రయాశ్చ వాపాతవ్యత్వ భర్తహీనాయావా సంసారదుఃఖబంధవియోగాదుప్రాధితోవిషణ్ణాయావాపతిషేధో దృష్టవ్యః । అత్ర దేశాంతరేభిర్మరణేష్యగ్నిప్రవేశశ్శుభ్రయతే ॥శ్లో॥ దేశాంతరమృతే ఫత్యోసాధ్యేతత్పాదుకాద్యయమ । నిభాయోరసిసశ్రద్ధాపృవిశేజ్జాతవేదసమ ॥*॥ అత్ర సన్నిధౌ చిత్వారోహణంపరోక్షేగ్నిప్రవేశ ఇతివివేకః । అయం చాగ్నిప్రవేశః క్షత్రియాదివిషయః, విప్రాయాః పృథక్పీఠినిషేధాత్ ॥ స్తృత్యంతరచ ॥శ్లో॥ సాధ్యేనామేవనారీణా మగ్నిప్రవతనాదృతే । నాన్యోధర్మోఽస్తివిజ్ఞేయోమృతేభతారికహేచిత్ ॥ బాలావత్యాతుయానారీ సూతికావారజస్వలా । సర్వాసామపిచస్త్రీణామేషసాధారణోవిధిః ॥*॥ బహిష్కామేకభిర్మతానామనుమరణంభిర్మతానామేవేతిజ్ఞాపనాయ సాధ్యేనామేవేతివిశే

షణ్ము । ఇదంచముముక్తువిషయేత్యాజ్యమేవ । తథావశ్యుతిః “ తస్మాద్విహన
పునరాయషస్సవః కామిప్రేయాత్ ” ఇతి విజ్ఞానైశ్చ రణాస్యాభాసమర్థి
తః ॥వా॥న్యః కామితియషః ప్రాజ్ఞుః ప్రేయాదితిస్వగః ఫలాద్దైశే నాయషః
ప్రాగాయర్వ్యయోనకర్తవ్యమోక్షాధినా, యస్మాదాయషశ్చేషెనతినిత్య
నైమిత్తికకర్మానుష్ఠానైరక్షుతాంతఃకరణకలకస్య శృణవమనననిదిధ్యానసా
దిసంపత్తౌ సత్యామాత్తజ్ఞానేన నిత్యనిరతిశయానందబ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణమోక్ష
సంధవస్తస్మాదనిత్యాల్పస్థిరస్వగః కామనయాఽఽయర్వ్యయోనకతవ్యఇత్య
భాః । అతశ్చమోక్షమనిచ్ఛంత్యానిత్యాల్పనుభూపస్వగః ధిన్యానినుగ
మనం యుక్తమ్, ఇతరకామ్యానుష్ఠానవదితి సర్వమననద్యమ్॥*॥ఇతి.....

మూ— మదిగభిఃఃమియైతసంకల్పదిసమానమత్యవిశేషోఽపరేణ దహ
నదేశం నిహితాయాజతరమ్ “ హిరణ్యగర్భగ్నమవతతత్ ” ఇతి
సన్దిగితినా సవ్యతఉల్లిప్య గర్భముద్భృత్య యదిజీవతిశిశుః “ జీవతు
మమపుక్రొదిఘాఽయత్యావ్యవర్చసే ” ఇత్యనుమంత్యహిరణ్యశ
కలమంతభావయ శిశునంసాన్వగ్ గామమాసీయ “యస్తేస్తనశ్చ
శయః ” ఇతిస్తనంప్రదాపయెత్సయదిమృతసాన్వితం సంసాన్వప్య
ఘృతేషాభ్యజ్ఞాల్పంకృత్యనిఖనేత్రదిదం విధానంపఞ్ఞాసామాభ్యుం
కుర్యాదథాస్యాఉదరే “ శతాయుధాయ ” ఇతివంచభిః “ప్రయా
సాయస్వాహా- ప్రాణాయస్వాహా- పూజ్యైస్వాహా” ఇతి త్రిభిరను
వక్తౌశ్చ పృతిస్వాహాకారంహుత్వాసూచ్యాజతరంసూత్రేణ సంధా
యదిత్యారోపణాదికమప్రతిపద్యతే.

వ్యా—సంకల్పదిసమానమితి- సంకల్పప్రభృతిదహనదేశ పశ్చాద్భాగ
శవనిధాయేత్యంతం నిర్విశేషమిత్యభాః । అంతభావయశిశౌహిరణ్యశకలం ని
ధాయ, పఞ్ఞాసాదూర్భమితి కాలగ్రహణందైవాత్ పఞ్ఞాసేనంసాగ్రాకరణై
ప్యేతత్ప్రాప్త్యధామ్, జతరశబ్దేనాల్లిఖతోదరనవ్యపాశ్వముచ్యతే । అత్ర
స్తృతిసంగ్రహః ॥శ్లో॥ పఞ్ఞాసాదూర్భమానూతేమియైతయదిగభిఃః । య
తేపశ్చాన్నిధాయైనానన్వోదరమధోల్లిఖేత్ । హిరణ్యగర్భమంత్రేణ సము
ల్లిఖ్యతముద్ధరేత్ । మృతశ్చేదుద్భృతోగర్భోఘృతాక్తంనిఖనేద్భువి । జీవేచ్ఛేజీవ
తుమమపుత్రఇత్యనుమంత్రయేత్ । అంతభావయహింసంతమభిషిచ్యజైశ్చ

శుమ్ || గ్రామంగత్వాశికోదద్యాద్యస్తేస్తనఇతిస్తనమ్ | సురక్షితమూ
రంతంకృత్వాగత్వాశవాంతిక్మ్ || శతాయుధాయేత్వాజ్యసీ రుదరజహుయాత్త
తః | ప్రయాసాయేతిహుత్వాచ ప్రాణాయేత్వచువాకతః || పూష్టేస్వాపేతి
హుత్వాచ సంభాయోదరమవృణమ్ | చితిమారోప్యతాంప్రేతాం శేషంపూర్వవ
దాచరత్ ||*|| ఆజ్యసీః- శతాయుధాయేత్వాద్యాఃపంచర్భః “ శతాయుధా
యశతపీర్యామ ” ఇత్యపక్రమ్య “ శంతాకాయతనువేసోనః ” ఇత్యం
తం “ పంచర్పధీత్వాజ్యసీరెతాః ” ఇతి శ్మితేః | అత్ర బొధాయనః||వా||
అథగభిఃఖ్యంతరస్మిన్మియైతాతడోధ్వం క్రియతే శ్శానం సీత్వాదహనదే
శంకొషయేత్తస్య చితామపరణసవ్యనప్రేతసోదరం విభేత “ హిరణ్యగభా
స్సమవతతాగృ ” ఇత్యనులేఖనదృష్టం కుమారమనుమంత్రయతే “ జీవతు
మమపుత్రోదీర్ఘాయుత్వాప్యవర్చసే ” ఇతిఅథబాలం సంస్థాపయెయహిణ
రణ్యమంతథాయజీవంతం గ్రామమానయంతి “ యస్తేస్తనశ్శశయః ” ఇతి
స్తనంప్రదాయ తస్మిన్నుదరె ఆజ్యసీజ్ఞహోతి “ శతాయుధాయశతపీర్యా
య ” ఇతిపంచ “ ప్రయాసాయస్వాహ- యాసాయస్వాహ ” ఇత్యనువాకేన
“ ప్రాణాయస్వాహ- వ్యానాయస్వాహ ” ఇత్యనువాకేన “ పూష్టేస్వాహ
పూష్టేశిరసేస్వాహ ” ఇత్యనువాకేనచ సూచ్యాజతరమవృణంకుర్యాత్ప్రేతం
చితిమారోప్య విధినాదాహయెదష్టకాధేనుం నీలధేనుంఘామిధేనుమితిచదద్యా
త్ ||*|| ఇతి| ధేనుపృదానమత్రాధికమ్

పత్నీనాంసంఘాతమరణే సంసృష్టాగ్నివిభాగక్రమమాహ—

మూ—పత్నీనాంబహు త్వేయద్యేకాసంస్థితాయద్యగ్నిస్సంసృష్టసాస్వితాం
సంసృష్టాగ్నినాదహేద్యద్యనేకాః “ నప్రతేఅగ్నే ” ఇతి పూ
ణాహుతింహుత్వా “ అచ్చాగిరః ” ఇతిసంసృష్టాగ్నిం విభ
జ్య తత్తద్భాగం నిదిశ్యాస్యాఅయమస్యా అయమితి, “ అగ్న
యేవిచివయెస్వాహ ” అనాజ్ఞాతత్యయం వ్యాహృతీశ్చ ప్రతిభా
గం హుత్వాదక్షిణాంశేనజ్యేష్ఠామన్యాంశైరన్యాఃక్రమా ద్దహేద
తృచితిశ్చక్రియాచవృథక్వాన్త.

వ్యా—తత్తద్భాగమితి- ఇదంబ్రహ్మణ్యదం హోతురిదమధ్వర్యోరిత్యాది
ము స్వస్వభాగపుథక్రరణార్థతయా ఏవంనిదేశేశదశనాదితిభాషః | దక్షి

ణాంశేనెతి- జ్యేష్ఠాయాదక్షిణోభాగఇతి విభాగదశనాదిభావః । న్యాయ
 స్తూభయతృతుల్యః । చిత్రశ్చేతిస్పష్టార్థమ్ । దంపత్యైరెవచిత్యాదైకైకవిధా
 నాతీతృణబేదతాసాంపుథక్ పృథక్క్రియాప్రసృతైరవివాదః । కల్పైకై
 త్వభ్యుపాతతాన్తస్యమాతుః పూర్వకృతాన్మృతిక్రమాజ్ఞైష్ఠక్రమాదావకి
 యాఃకుర్యాత్, యదిపుత్రవృత్తిరక్రకైరాతదామృతిక్రమాదేవేవ్యలమ్ । అత్ర
 స్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో॥ ఔపాసనాగ్నోసంస్మృత్యేనమిధాద్వైప్రతాపయేత్ । అ
 యంతే యో నిర్వృత్యియఇత్యేనం యగవత్తతః ॥ సప్తతే అగ్నీఇతివ హుత్వా
 పూర్ణాహుతింతతః । అచ్ఛాగిరీమతయఇతివిభజ్యాగ్నింతతఃపునః ॥ సప్తతి
 స్థాసమిత్తస్థి ప్రహరేదేకమేవహి । ఆజహన్తేతిమంత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తం
 తతోహునేత్ । అయాశ్చవ్యాహృతీశ్చైవ ఘృతంహుత్వాతతఃపునః । ఏవచ
 భిక్షుచైకేన స్తూతకర్మణమాచరేత్ ॥ సంస్మృత్యాగ్నోహస్తస్యవిధిరుక్తోమ
 నీషిభిః ॥*॥ ఇతి । తథా ॥ శ్లో॥ ఔపాసనాగ్నిద్యయసంగతిశ్చేదగ్నిం సమారో
 పణతోవిభజ్య । పూర్వస్యహోతుర్వివిచితహుత్వావశ్యాచ్ఛహోతుఃపథిక్యచ్ఛ
 నోఽపి ॥*॥ ఇతి । సోఽపి - వివిచిరపి

మూ—యదిసూతికోదక్యావాప్రామేష్టకథంసంస్మర్యాచ్ఛుద్ధాభిరద్భి
 రభిషిచ్యవంచగత్యైఃకుశవారిభిశ్చ తతోయదంతియచ్ఛేతిసప్తభిః
 పావమానీభిఃకయాశ్చిత్రలపోఅస్తానితి దావభ్యాం యజుస్సామ
 పవిత్రాభ్యాం హిరణ్యవణాఇతి చతస్సభిఃపవమానస్సవజణ
 ఇత్యనువాకేనచాభిషిచ్యధౌతం పరిధాయకృచ్ఛప్రతినిధిందీప్యం
 దత్వా సఙ్కల్పాదికర్మ పఠిపద్యతే.

వ్యా—ప్రామెష్ట-మృతా “యదంతియచ్ఛదూరకే” ఇతిసప్తర్భః । పా
 వమాన్యః ఋగ్వేదపత్యంతే । యదంతియచ్ఛదూరకే భయంవిదంతి మామిహ
 ఇత్యాద్యాః ॥అత్ర విజ్ఞానశ్వరీయేచ ॥ శ్లో॥ సూతికాంసాపయితావ్సాగత్యైః
 ప్రేతాంరజస్వలాం । వస్త్రాంతరావృతాం కృత్వాదాహయేద్విధిపూర్వకం ॥
 *॥ స్తృతిసంగ్రహేచ ॥ శ్లో॥ ఉదక్యామరణప్రాప్తేసూతికామరణతథాఅ
 సృజ్యవచనాతుర్వంశాకికైరభిషేచయేత్ ॥ ఉద్భృతైరమ్బుభిశ్శుద్ధైసాన్ని
 పయితావతతఃపునః । సప్తభిఃపావమానీభిర్యదంతియచ్ఛదూరకైః ॥ యజుస్సా
 మపవిత్రాభ్యాంగోమూత్యైహోదకనవా । సాన్నిప్యపవిత్రైరబ్లింక్షేహిరణ్యవ

ణౌఁదిమంత్రైః ॥ స్నాపయత్వాఽభగవైశ్చశవధమేణదాహయేత్ ॥*
 పవిత్రైః- “ పవమానసుచరణాః ” ఇత్యేతేనానువాకేన “ హిరణ్యవణాఁ
 శ్శుచయిషావకాః ” ఇత్యాదయశ్చతస్రముచో హిరణ్యవణాఁదిమంత్రాః ।
 స్మృతిరత్నానిధ్యాంచ ॥శ్లో॥ ఉదక్యాంవాపగీసాతాంవాయద్యాశౌచేమృతాం
 దహేత్ । కృచ్ఛమైకంప్రకుర్వీత తతశ్శుద్ధిర్విధీయతే ॥*॥ స్మృతిసారసము
 చ్చయేచ ॥శ్లో॥ మృతామానూతికానారీ యామృతాచరజస్వలా । పంచగవ్యైః
 పావమానేశ్శవశుద్ధిఃపృథగ్విధైః ॥ ప్రాయశ్చిత్తంతతిఃకృత్వా శవధమేణ
 దాహయేత్ ॥*॥ ప్రాయశ్చిత్తం- ప్రాజాపత్యకృచ్ఛగ్నిం । తదాతదనష్టా
 నాసంభవాత్రత్ప్రతినిధిరెకాగ్నేఃషష్టిహస్తాణభోజనానివా శక్త్యవేక్షయాన
 స్క్రంతిదధణం పాద-పాద్రవ్యంబయమ్

మూ—అథాస్థినంచయనం చతుర్థఃఅహనివిప్రార్థాం విహితంపంచమసప్త
 మనఃసమాపాషన్యేషా క్రమాత్కుర్యాత్.

వ్యా—త్రిభరియే ॥శ్లో॥ చతుర్థైపంచమేచైవ సప్తమేనవమేతథా । అస్థి
 సంచయనం కుర్యాద్వణానామనుపూర్వశః ॥*॥ పాఠస్కరః ॥శ్లో॥ చతుర్థ
 అహనివిప్రస్య షష్టైవైక్షతియస్యతు । అష్టమేదశమేచైవ విధిసాన్స్యద్వైశ్చశూ
 ద్రయోః ॥*॥ విష్ణుశ్చ ॥ శ్లో॥ చతుర్థేపంచమేచైవ సప్తమేనవమేతథా । అ
 స్థిసంచయనంకార్య మితివిష్ణుస్తౌత్తతమ్ ॥*॥ స్మృతినంగ్రహేచ ॥శ్లో॥ చ
 తుర్థైసంచయఃకార్యో ద్వాహ్లాసాభవంచమే । రాజ్ఞోవైశ్చస్యసప్తాహే శూ
 ద్రస్యనవమేదశనై ॥*॥ అపస్తంబశ్చ ॥ వా ॥ అపరేమ్యస్తృతియస్యాం వంచ
 మ్యాంసప్తమ్యాంవాఽస్థీనిసంచిష్వతి ॥*॥ అపరేమ్యస్తృతియస్యాం - చతు
 ర్థ్యామిత్త్యథేఁ బహుస్తృత్యానుగుణ్యాత్ । వరాశరశ్చ ॥శ్లో॥చతుర్థేఽ
 హనికతః వ్య మస్థినంచయనంనృప ॥*॥ ఇతి । నంచహుస్తృతివిహితత్వాద్వి
 ప్రస్యదతుర్థేఽహన్యేవాస్థినంచయఃకార్యః । తత్రకథంచిదసంభవేకాత్యాయ
 నః ॥శ్లో॥ అపరేమ్యస్తృతియేవా చతుర్థేపంచమేపివా । సప్తమేనవమేవాపి
 హుస్తీనిసంచయనంభవేత్ ॥*॥ అపరేమ్యరితిచతుర్థాపేదశశసమ్యవవిషయమ్
 “ అస్థినంచయనంచైవ దశాత్పూర్వంసమాచరేత్ ” ఇతిస్తరగాల్ । సంవ
 తశ్చ ॥శ్లో॥ ప్రథమేఽహ్నితృతియేవా పంచమేసప్తమేపివా । అస్థినంచయ
 నాకుర్యాద్ధినేతర్థోత్పజ్జేస్సహ ॥*॥ సంభవేతుచ తథాహుస్త్వహుస్తృతిహి

ద్వైః । తథాఽఽశ్వలాయనః ॥వా॥ చతు థేవంచమేవాఽస్థినంచయస్సప్తమే
నవమేవా ॥*॥ విష్ణుశ్చ ॥వా॥ చతు థేదివసేఽస్థినంచయనంకుర్యాత్తైమంచ
గంగాంభసిప్రక్షేపః అన్యైహంత్రత్రియాదీనాం పంచమాహాదిమకార్యమ్ ॥* ॥
బోధాయనీయై ॥వా॥ ఏకస్యాంశ్చష్టాయాం త్రిమ పంచసువానప్తసువానవ
సువైకాదశసువా అథమామాసా మాసా ఋతూ నంవత్సరంవా సంపా
ద్యాస్థినంచినయః॥*॥ ఏకాదశాహాదివిధానంద్వాదశాహవ్యతిరిక్తకాలగపిండి
కరణాభిప్రాయమ్, అన్యథాపితృత్వం ప్రాప్తస్య “ఉత్తిష్టపేహి” ఇతి
మంత్రార్థవిరోధాత్ ॥శ్లో॥ “సపిండికరణాత్పూర్వ మస్థినంచయనంభవేత్
ఇత్యాది స్మృతివిరోధాచ్చ... ..

మూ—అత్ర దాహాదిదినసంఖ్యానమ్మతాహాదివాఽనాహితాగ్నేః
వ్యా—అస్థినంచయనైస ర్వైహ, దహనా ద్వేవచతుర్థాదిదినగణనం కా
ర్యమనాహితాగ్నేర్మరణాదివేతి వికల్పః । అత్రవిజ్ఞానైశ్చరీయై ॥ శ్లో ॥ అన
గ్నిమతఉత్క్రాంతై స్సాగ్నేస్సంస్కారకమణః । శుద్ధిస్సంచయనందాహా
న్యతాహస్తుయథాతిథి ॥*॥ బ్రాహ్మేపురాణై ॥శ్లో॥ అనాహితాగ్నేర్మరణా
దాహితాగ్నేస్తుదాహతః । అస్థినంచయనంకుర్యాత్స శాఖోక్తవిధానతః ॥దా
హాదినాచతు థేఽహస్యనగ్నే రస్థినంచయః ॥*॥ ఇతి... ..

మూ—నాతికామేద్దశమదినంద్వాదశాహాదన్యత్ర సాపిండ్యై తతఃప్రా
గైవతతులర్యాత్.

వ్యా—గృహ్యపరిశిష్టే ॥వా॥ అస్థినంచయనంసంవత్సరాంలైచేత్సాపిండ్య
మూఘ్నందశమ్యాయుగ్గానుతిథిమ ద్వాదశాహాసాపిండ్యం చెదంతదశా
హేషష్టాష్టమ దశమాహ వజ్రమేకసక్షలై ॥* ॥ ఇతి.....

మూ—నద్యస్సంచయోఽస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహేచ.

వ్యా—స్మృతినంగృహే ॥శ్లో॥ చతు థేఽహనివిప్రాణామస్థినంచయనం
భవేత్ । అస్థాంప్రతికృతేదాహేనద్యస్సంచయఇష్యతే ॥ యదావలాశ వ
ల్కాద్వైకికృత్వాప్రతికృతిందహేత్ । భస్మాభివత్సంచినయా త్వద్యోమంత్రం
జపేత్తువా ॥ * ॥ ఇతి... ..

శ్వాదిభిశ్శవాదిదూషణై స్మృతివచనాన్యదాహరతి—
మూ—అత్ర స్మరంతి ॥శ్లో॥శ్వనూకరస్యగాలాద్యే గ్రామసూకరకుక్కు

ప్రేః । శవాస్థిభస్మదహనాం స్పృశానంచేత్ప్రమాదతః ॥ గవ్యైః
పృత్యాశ్యకృచ్ఛాణాంత్రితయంచసమాచరేత్ । శ్వభిర్గదభ
చుడాతైశ్శవాస్థిస్పృశ్యతేయది ॥ పంచపంచచతుఃపంచకృచ్ఛా
ణాంత్రితయంచరేత్ ॥*

వ్యా—స్వగాలః- శివా గవ్యైః, పంచగవ్యైః, కృచ్ఛాగ్ని, ప్రాజాపత్యైః
ఆదిశబ్దాత్థగాదయఉచ్యంతే, ఇదంకృచ్ఛ గ్రత్యయాచరణంశాస్త్రదిభిశ్శవదహన్మ
ర్యే, అష్టిస్పృశేతు పంచవింశతివింశతీంత్రీ ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాగ్నిశ్వగర్భ
భచండాలస్పృశేత్ క్రమాదాచరేత్సుకరాదిస్పృశ్యకృచ్ఛ గ్రత్యయమితివివేకః
సంచయాపయికసంభారానాహ—

మూ—క్షీరముదకమాజ్యముదుంబరశాఖాఽబృహత్తిఫలఽనీలలోహితసూతై
శిలామయుగ్ధముదకుంభంచాదాయజ్వేష్టానుక్రమేణ శ్తశాసం గ
తావ సంతల్ప్య క్షీరమిశ్రోదకేనాదుంబర శాఖయా ప్రకాష్టయత్
‘‘ యంతెఅగ్నిమమథామ ’’ ఇతిపంచభిఃప్రతిమంత్రమస్థీస్యవా
క్ష్యదహనదేశాదుంగారాదక్షిణతోఽపనీయపరిస్తీర్యాజ్యందర్శించ
సంస్కృత్యపరిషిచ్య వారుణేనాన్వేసవా సురవేణ ‘‘ అవన్మజవు
సరగ్న ’’ ఇతితిస్రుభిఃప్రతిమంత్రం హుతావ పరిషిచ్యాస్థీస్యశే
షాణ్యయిగ్భరుదకుమ్రేభురవాక్షేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రిమ్ ॥ వా ॥ క్షీరోత్సిక్తేనోదకేనాదుంబరశాఖయాఽ
ప్రకాష్టయంత్రీరాణ్యవోక్షతి ‘‘ యంతెఅగ్నిమమథామ ’’ ఇతి పంచభి
రతపీవాంగారాదక్షిణాన్నిర్వత్య తిన్ద్రస్సురివాహుతీజాహోతి ‘‘ అవన్మ
జ ’’ ఇతి ప్రతిమంత్రమయిగ్భరుదకుంధైస్సన్వోక్షితమవోక్షతి ॥ * ॥ ఇ
తి । క్షీరోత్సిక్తేన-క్షీరసంస్పృష్టేన, అప్రకాష్టయత్-అవోక్షణేశాఖామగ్నా
వదహత్, అతపీవ దహనదేశాదేవ నిర్వత్య అహోహ్య, వారుణేనాన్వేసవేతి
భాష్యమ్ ॥ అన్వేసపాలాశేనాదుంబరేణవా ॥ బ్రూహ్మే—శ్లో ॥ గచ్ఛేద్వృ
ద్ధపురస్కృత్య శ్తశాసందక్షిణాముఖః । క్షీరమిశ్రోదకైఃప్రోక్ష్యశమిమయా
ధశాఖయా ॥ అంగుష్ఠోపకనిష్ఠాభ్యామవప్తభ్యయథావిధి । అస్థీన్యాదాయకుంభే
వాన్యస్యగతేవినిక్షిపేత్ ॥ * అత్ర స్వసూత్రానుక్తాపుక్తశాఖాలాభేవా
మీశాఖాగ్రాహ్య । అత్ర సూత్రే అయగ్గగ్రహణం యగ్గవ్యావృత్త్యధ్యక్ష

అతపి కేనావ్యుదకుంభేనావోక్షణంభవతి || తథోక్తంచోధాయనీయేచ || వా ||
 ద్వ్యపేచతురపేసప్తాపేనావోదపంభమాదాయ శ్చశానంగత్వా || * || ఇతి |
 అత్ర ద్వ్యపేఽస్త్రిసంచయనోక్తిఃపితౄరన్యేషాంత్ర్యపేదర్శనంభవవిషయా

అత్రనియమమాహ—

మూ—అథాయజఃస్త్రియస్సంచనుయ రేకావా యస్యాఃపునఃప్రసూతి
 ర్మస్యాత్సాసప్యే హస్తేనీలలాహితసూత్రాభ్యాం బృహతీఫలమా
 బధ్య సప్యేనపదాఽశ్చాసమాస్తాయ నెత్యేనిమిల్య సప్యేన పాణినా
 “ ఉత్తిష్టాతః ” ఇతి ముక్తేణ దంతాద్విశిరోస్థిచాదాయ కుంభే
 వాససివానిధాయ “ ఇదంతపికమ్ ” ఇత్యంసాస్థిదాహవస్థిచాదా
 య నిధాయ “ పరఉతపికమ్ ” ఇతి పార్శ్వావస్థికోణ్యస్థిచాదా
 య నిధాయ “ తృతీయోఽఞ్చోతిషా ” ఇత్యూర్వస్థిజంఘాస్థిచాదా
 యనిధాయ “ సంవేశనః ” ఇతిపారాస్థిసంగృహ్యకుంభేనిదధ్యాత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ || వా || అయజఃస్త్రియస్సంచనన్వంతి యస్యాఃపునః
 ర్విజననంసన్యాత్ || * || ఇతి | అత్ర పునః ప్రసవయోగ్యతావిరహస్తరణౌ
 త్కన్యకాక్షతయోన్యరావ్యవృత్తిః | విధవావాచంధ్యావా వృద్ధావాఽత్రా
 పేత్యధః | స్త్రీగృహగతుర్విరుషనివృత్తిః | అత్ర యద్యపిబోధాయనీయే
 “ యాస్యస్త్రీశాఽముఖ్యాసాసప్యేహస్తే ” ఇతి పత్నీవ్యవకర్తృత్వం పృ
 తీయతై, తథాపి సూత్రకారమతేనాస్యస్యాఅపి కర్తృత్వమస్త్యేన “ యస్యాః
 పునర్విజననంసన్యాత్ ” ఇతిలి గాల్ | నహి మృతభర్తృకాయాఅపి విజనన
 ప్రసంగః, అతోమృతస్య స్త్రీవాఽన్యావాగ్రాహ్య, అత్రావ్యయజఃస్త్రి
 యఇతి స్త్రీయగ్నివృత్తిః, అతిపికాపిభవతి “ యాస్యముఖ్యాస్త్రీణామ్ ”
 ఇతిస్మరణాద్వ || అత్రసూత్రమ్ || వా || సప్యేహస్తే నీలలాహితసూత్రా
 భ్యాం బృహతీఫలమాబధ్య సప్యేనపదాఽశ్చాసమాస్తాయసప్యేనపాణినా ప్ర
 థమాఽనస్త్రిక్షమాణాఽస్థిన్యాదత్రై “ ఉత్తిష్టాతః ” ఇతి దక్ష్యశ్శిరసావా త
 ద్వాససి కుంభేవానిదధాతి “ ఇదంతపికమ్ ” ఇతి ద్వితీయాఅంసాభ్యాం బా
 హుభ్యాంవా “ పరఉతపికమ్ ” ఇతి తృతీయాపార్శ్వాభ్యాం శ్రోణిభ్యాంవా
 “ తృతీయోఽఞ్చోతిషా ” ఇతి చతుర్థేఽఞ్చోరుభ్యాం జంఘాభ్యాంవా “ సంవె
 శనః ” చమి ఇతి షపద్భ్యామేనవాఽయజాకారం సుసంచితంసంచనన్వంతి ||

ఇతి || సర్వత్ర వాశబ్దశ్చశబ్దార్థే । ప్రథమేత్యాదికథనం బహుస్త్రిసంచ
యనవిషయమ్ । అనన్వీక్షమాణేత్యస్యాభోక నెక్రైనిమిలేతి, నిధానెతు క
ల్పః “ నిఖననై కుంభవ సవ్యేనపాణినా ” ఇత్యాపస్తంబః || “ నవకుంభ
మాదాయ శ్చ శానంగత్వా పలాశశంకూన్వానిహత్యాంగుష్ఠేనోపమధ్యమయాచ
సర్వాంగులిభిర్వాఽస్త్రిసముచ్చిత్య ” ఇతిబొధాయనః “ అంగుష్ఠోపకన్ఠి కా
భ్యామైకైకమస్థిసంగ్రహయంతోవదభ్యః ” ఇత్యాశ్వలాయనః. అంగుష్ఠోప
కన్ఠి కాభ్యామస్థిసంచినయః ఇతికాత్యాయనః.

‘సంచయే స్త్రీబహుల్యై నియమమాహ

మూ—యద్యనేకాస్త్రీయస్సంచినయః ఫలబంధనాది ప్రత్యేకం సర్వా
సాం సమాసమేకే కేన మంత్రేణైకైకమస్తిద్వయం సంచినయాదే
వం పంచస్త్రీయస్సంపద్యంతే నిరవశేషంసర్వాణ్యస్త్రీనిచాదాయ
భస్తాభిసమూహ్యా సంహత్య శరీరాకృతింకృత్వా అత్రచాచారా
త్ప్రేతభక్ష్యాణిప్రదాయ.

వ్యా—యదీత్యాద్యర్థజాతం భాష్యోక్తమ్ । నిరవశేషమితి దంతాద్యస్త్రి
భ్యోఽవశిష్టం శేషమస్థిచాదాయ కుంభేనిదధ్యాదిత్యర్థః । భస్తాభిసమూహ్య
త్యభిధానాద్భస్తాభిసమూహ్యా సంహత్య శరీరాకృతింకృత్వేతి ప్రతిపత్తికర్తా
క్తమ్ || సంహత్య హస్తాభ్యాంన్యధీకృత్వ, భస్త శరీరాకృతేఃప్రేతస్య క్షున్ని
వృత్త్యర్థమాచారాదపూపాదిపంచభక్ష్యాణిదద్యాత్, పేతాథాత్వేన “ అ
పూపవాంచ్చృతవాః క్షీరవాన్దధివాన్దధుమాశ్చరురేహసీదతు ” ఇతి ప్రక
రణోక్తస్యాత్రాప్యవిరోధాత్ “ పంచాపూపాన్మనసేలైషాంఘృతేనో
భిఘారితః క్షీరైకైకోదధైకొమధునైకఉడకేనేకః ” ఇతిబొధాయనీయేదర్శ
నాచ్చ.

అసంతరకృత్యమాహ—

మూ—అథసంస్కరా “ ఉత్తిష్ఠపిహి ” ఇత్యస్థికుంభమాదాయోక్తాయ
శమీమూలపలాశమూలై దర్భాదిమూలైవాసురక్షణార్థం ఖాత్వా
తూష్ణీమస్థికుంభం తత్రగర్తైనిధాయ మృద్ధిఃప్రచ్ఛాదయేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ॥ వా || శరీరాణ్యదాయోత్తిష్ఠపిహితి శమ్యాం
పలాశమూలైవా కుంభానిధాయ జఘనైవ కుంభంకర్ష్యాదినమాసమాన్నానాది
తి || * || శరీరాణి-అస్థీని || బోధాయనశ్చ—వా || పురుషసమితం గజసమి

తంవా గర్తం భూత్వా తస్మిన్నస్థికుంభమనధాయ పునరభ్యర్చ్య మృత్తికాభిః
ప్రచ్ఛాదయేదేతచ్ఛానవ్యసతి తావత్స్వగ్మహహీయతే || * || ఇతి । స్మృతి
సంగ్రహేద—క్లౌ || పెతస్యాస్థీని సంచిత్వ కుంభేతానినిధాయవై । ఘృతేన
గంధతోయైశ్చసిక్తాస్థికుంభంనిధాపయేత్ || * బ్రాహ్మచ—క్లౌ || అస్థీన్యాదా
యకుంభేవా స్థాప్యగర్తేవినిక్షిపేత్ । ఆదికాజినవస్త్రైర్వాత్మేమకాశేయవణా
క్తైః || కుశరజ్జ్వలదృఢంబద్ధాన్ గంగాంభసివినిక్షిపేత్ । అఘమషణనూక్తంతు
యావన్నజ్జితజ్జపేత్ || యావదస్థిమనుష్యాణాంగంగాతోయేషుతిస్తతి । తావ
ద్వషణసహస్యాణి స్వగ్మలోకమహీయతే || * ||

ఏతవాహ—

మూ—మహాతిథేవావస్తాదినాబద్ధాస్థినినిక్షిపేత్.

వ్యా—మాశ్లేస్య—క్లౌ || గృహీత్వాస్థీనిగంగాయానిక్షిపేద్భువివాక్షిపె
త్ । తీర్థాంతరేకురుత్తేత్రైదేశేవాసకుశేకుచా || * నారదీయచ—క్లౌ || కే
కౌవాస్థినఖోదంతాభస్తవాపినరేశ్వర । గంగాయాస్సప్తర్షమాత్రేణ తం నయ
త్వ్యచ్యుతంపదమ్ || * ||

జఘనేన కర్మాణవలాశశాఖశమీశాఖవెత్వాద్యపోవగాహంతే ధాతా
పునాత్విత్వంతమత్రాపిసమానమిత్యాహ—

మూ—జఘనేన కుంభంకర్మాదిసమానమాస్నానాత్.

వ్యా—సూత్రమప్యేవమేవ || కుంభమిత్యవలక్షణమ్ । తీర్థేఽస్థివృక్షే
పేద కర్మాదికార్యం, ఏవం “ క్లౌ || అస్థిదాహేతదైవాస్థాన్ సద్యస్సంచ
యనంభవేత్ ! సద్యః ప్రతికృతేర్వాహేమంత్రజాపోవిధీయతే || ” ఇత్యుక్త
మంత్రజాపోపి “ శివాన్వయమభివాజానుత్రరేమ, ప్రజయాస్తాన్రయ్యావర్చసా
నంస్మజాభిః ఇత్యాదిలింగైశ్చైయఃప్రాప్తిపేతుత్వావగమాత్సంచయాంగత్వాచ్చ

దాహజనితతాపోవశాంతైస్య ప్రితస్యశీతోపచారమాహ—

మూ—ఘృతేనాభ్యజ్యస్థీనిగంధవారిణాభిషిచ్య నిఖనెత్

వ్యా—అత్ర కాత్యాయనః—క్లౌ || శమీపలాశశాఖాభ్యాముద్భుత్యాస్థీని
భస్తతః । ఆజ్యేనాభ్యజ్యగవ్యేనసేదయెద్గంధవారిణా || మృత్వాత్రసంపుటైకృ
త్వా వస్త్రేణపరివెష్ట్యవా । దేశేవాకుశదర్భాశ్శ్యానిఖనేద్దక్షిణాముఖః || ఇతి || * ||

కాలమాహ—

మూ—పూర్వాష్టావీవాస్థినంచినయాన్నాపరాశ్చానాశస్తరణాత్.

వ్యా—త్రిధరీయే—క్లౌ ॥ అస్థినంచయసంకార్యం పూర్వాష్టాతు శుభావహమ్ । మధ్యాష్టామధ్యమంప్రాక్తమపరాశ్చావినాశసమ్ ॥ * ॥

మూ—యదిత్తశానాగ్నిఽనుగతస్సాన్యత్రతస్సంకల్ప్య “అపహతాఅసురాః” ఇతి తద్భస్మప్రాక్ష్య, “అయంతేయోనిర్భత్వియః” ఇతి సమిధ్యగ్నిం సమారోప్యలోకమగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య “ఆజహ్వనః-ఉద్బుధ్యసా” ఇతి దావభ్యాంసమిధమాధాయపరిస్తీర్యాభ్యందర్శ్యంచ సంస్కృత్య పరిషిచ్య “అయాశ్చ-అగ్నిహోతా” ఇతి దావభ్యాం “బ్రాహ్మణవకహోతా” ఇత్యనువాకేనచ ప్రతివాక్యచతుష్టయమ్ “మనోజ్యోతిజః షతామ్-యన్త ఆత్మనః” ఇతి దావభ్యామ్ “భూరగ్నయే” ఇతిచతుర్భిరావ్యహృతిభిశ్చ హుత్యాఽగ్నిఽపరిషిచ్య తతఃకర్తృప్రతిపద్యతే.

వ్యా—సంకల్ప్య-అమవ్య పేతస్య త్తశానాగ్నిసంధానంకరిష్యేఇత్యాగూర్య “అగ్నిహోతా” ఇత్యాది వాక్యచతుష్టయమేకోమంత్రః “భూరగ్నయేచ-భువోవాయవేచ, సువరాదిత్యాంచ- భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసేచ” ఇతి చతుర్భిర్మంత్రైః ॥ అత్రబోధాయనః—వా॥అథ యద్యవసయ నాగ్నిర్వివాహాగ్నిజాతకాగ్నిత్తశానాగ్నిరాచతుర్థాదాదశాహాదాస్థినజ్ఞయనాదావఽనుగతస్సాన్యత్ “అపహతా అసురాః” ఇతి ప్రాక్ష్యక్షిప్తం భస్మ (సమారోపణమ్) “అయంతే యోనిర్భత్వియః” ఇతి సమిధిసమారోప్య లోకాగ్నిమాహృత్య సమిధమాదధాతి “ఆజహ్వనః-ఉద్బుధ్యసా” ఇతి దావభ్యాం సంపరిస్తీభ్య ప్రాయశ్చిత్తంజహోతి. అయాశ్చాగ్నే వంచహోతా బ్రాహ్మణవకహోతా మనస్వతీమిందాహృతి మహావ్యాహృతిభిశ్చ హుత్యా ప్రాయశ్చిత్తంజహుయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రసంవాద్యనూత్రేణైవ సంవాదకసూత్రాధోవివృతః । నవసూత్రానుక్తస్యాదిదధస్యాఽన్యతాగ్రాహ్యత్వవచనాదవిరోధః.

యద్యస్థిప్రవాహాహృతం ప్రతికృతిదాహోవాతత్రాస్థ్యభావాత్కథం సంచయఇత్యత్రాహ—

మూ—యద్యస్థిజలౌఘాదిహృతంస్యాత్తద్భస్మ వాతద్దేశమృల్లోష్టానివాస్థివ

పితృమేధసారసహితసుధీవలోచనె

త్సంచినయాద్యది నదేశాసదీభూతాహబోవాన్యాత్తత్రగత్వామ
స్త్రమాత్సంవా జపెన్నలోపయేదస్యథాత్త శానవాసినశ్వపతి.

వ్యా—అత్ర స్మృతినంగ్రహకారః— శ్లో || అస్థినంచయనాత్పూర్వం
ప్రమాదేనహృతగయది । అస్థిప్రతికృతీకృత్యతద్దేశాన్స్మదమాహరేత్ || అ
స్థివత్సంచయేద్విదాన్లోప్తంవాభస్యవతతః । ప్రమాణమస్థినత్కృత్వా త
న్మంత్రంతుజపెద్బుధః || దేశాంతరమృతానాంచ రాజభిర్యావిషాదిభిః । తె
షామంగంపలాశాద్యైఃకృత్వాదెహండపేతువసః || శవవత్ప్రతిపత్తిశ్చహ్యజ్ఞా
గ్నిసప్తర్శనంవిదుః । జలప్రవాహేకూపేవాతీరేవాఽథసరిద్వితే । జలౌఘ
వాప్సినాశేతుతన్మంత్రంతుజపెద్బుధః || * విజ్ఞానేశ్వరీయేచ—శ్లో || అస్థినంచ
యనంయాగో దేవానాంపరికీర్తితః । ప్రేతీభూతంతముద్దిశ్యయశ్శుచిర్నకరోతి
చేత్ । దేవతానాంతుయజనంతంశపంత్యథదేవతాః || వా || దేవతాశ్చాత్ర శ్చ
శానవాసినస్త్రతత్త్రి పూర్వదధాః “ శ్లో || శ్చ శానవాసినో దేవాశ్శవానాం
పరికీర్తితాః ’ ఇత్యంగిరస్త్యుతేః || అతస్తాన్ దేవానచిరమృతంప్రేతముద్దిశ్యా
పూపాదిభిః పిండరూపేణాన్నైనద తత్ర పూజాకార్యేతుక్తంభవతి || * || ఇ
తి । అతోఽస్థినంచయనం సలోపయేన్నంత్రిమాత్సంవాజపేదితిసిద్ధమ్ । అనన
“ యేదేవానాం శృతభాగాః ,, ఇతి శ్చుతౌ దేవశబ్దౌ వ్యాఖ్యాతః । ప్రేతీ
భూతమిత్యక్తే స్సపిండికరణాత్ప్రగవ కదాచిత్సంచయఃకార్యఇతిసిద్ధమ్ । అ
తోద్వాదశాహసాపిండ్యే దశమదిను నాతిక్యామేత్ప్రగవ దశాహంతరేసం
చయనంకుర్యాత్ || “ అథాతస్సంచయనమేకస్యాం పుష్పప్రాయాంతిసృమపంచ
సువానప్రసువానవసువైకాదశసువాఽయగ్గరాశ్శీరధమాసాన్తాసాన్సృతూం
త్సంవత్సరంవాసంపాద్య సంచినయః ,, ఇతిబోధాయనైనైకాదశాహేసంచ
యనముక్తమ్.

మూ—పితృఃప్రేతకృత్యై తత్కాలేవారాదినకించితృశ్యేదదోషాదవిగీ
తశిష్టాచారాచ్చ.

వ్యా—అత్ర బృహస్పతిః—శ్లో || మాతాపితృర్మృతిప్రాప్తౌ పుత్రై
దాహాదికర్తృచ । ప్రాప్తశాలేతుకర్తవ్యంతిథ్యాదిర్నతుదోషకృత్ || * ||
గాగ్యశ్చ—శ్లో || శుక్యాదిశుభవారాశ్చనందాచైవచతుర్దశి । ఉత్తరాత్ర
యరోహితౌపూర్ణాచంద్రశ్చజన్మచ || ఏతేష్యపిచకర్తవ్యంమాతాపితృర్వి

శేషతః ॥ * వసిష్ఠశ్చ—శ్లో ॥ వైధేకర్షణితుప్రాప్తకాలదోషంనచింతయేత్ ।
 సద్యశ్శౌచంప్రకుర్వీతదాహంశ్రాద్ధాదికర్తవ ॥ * అఖండాదర్శేచ—శ్లో ॥
 సతిధిర్నచనక్షత్రంనగ్రహానచచంద్రమాః । కుర్యాదేవనవశ్రాద్ధం ప్రాప్త
 మేకాదశైహని ॥ ఏకాదశైహనిశ్రాద్ధం కుర్యాదేవవిచక్షణః । కృత్యమే
 వాత్యవారాఃతిధిభాస్యనిరీక్ష్యచై ॥ * లోకాక్షిశ్చ—వా ॥ వ్రత్యక్షేనకిం
 చత్సూర్యేత్పరోక్షేచూక్షతస్సూర్యేత్ ॥ * ఇతి । సూర్యేత్ - పశ్యేదిత్య
 థః ॥ స్మృత్యంతరేచ—శ్లో ॥ జన్మత్యయస్సంచయనై శ్రాద్ధేచదమానేగు
 రోః । నైవోషాపహంప్రాక్రమన్యేషామపిసర్వదా ॥ ప్రత్యక్షమరణేపి
 త్కొర్నవశ్యేతిధివారభమ్ । పరోక్షేచూక్షతఃపశ్యేన్నవజన్మతిధివారభమ్ । అ
 న్యేషాంనాతిదోషంస్యాత్ప్రత్యక్షమరణేనృణామ్ ॥ * ॥

తదాహ—

సూ—అన్యేషామపేషవమ్.

వ్యా—తస్మాల్లేనదోషఇత్యధః.

స్మృతిమాక్తోవారాదినిషేధఃకాలాతిక్రమవిషయఇత్యాహ—

సూ—యదికాలాతిక్రమే ప్రేతకృత్యంచీకషేత్తత్రసూక్ష్మతఃపశ్యేత్.

వ్యా—చీకషేత్-కర్తుమిచ్ఛేత్, కర్తుంసూక్ష్మతస్తిధివారాదికం స
 గ్భవశ్యేత్ ॥ అత్యగ్రహః—శ్లో ॥ ప్రాప్తకాలమతిక్రమ్యకుర్యాద్యది బ
 లిక్రియామ్ । తదైవవారనక్షత్రేతిధిరాశ్యంశకాదయః ॥ * అవధారణా తస్మా
 లేతిభ్యాదయోసనిరీక్ష్యఇతిసిద్ధమ్.

అత్ర వజ్ఞావజ్ఞేవినిన కే.

సూ—చిత్రాశ్రవస్థాహసాశ్వి సావతిశ్రవణమేత్రమఘాతిష్యవారుణ

సౌమ్యని ప్రేతికార్యేషుప్రశస్యంతే, భరణీజ్యేష్ఠాచసంకటుమా

శేషాణిరజఃయేత్, శుభగ్రహాధిష్ఠితానిధానిశుభయోగంచ త్రిజన్మా

ని గురుశుక్రివారౌ సందాచతుర్దశ్యేచవిశేషానర్యత్యవర్జయేత్.

వ్యా—సర్యత్రీ-సర్యప్రేతకార్యేషు, శ్రవిష్ఠా-ధనిష్ఠా, మైత్రీ-అనూరా
 ధా, తిష్యః-పుష్యః, వారుణః-పూర్వాషాఢా, సౌమ్యం-మృగశిరాః ॥ అత్య
 గ్రహః—శ్లో ॥ చిత్రాశ్రవిష్ఠాహస్తశ్చసావతిశ్రవణమశ్వయుక్ । మఘామే
 త్రించతిష్యశ్చవారుణంసౌమదైవతమ్ ॥ ఏకాదశైతేకతిథిభ్యాః పృథక్ప్రేతకర్త

ఫల్గునీద్యయమాపాధద్యయః పోష్టపదీద్యయమ్ । ఏష వ్యస్థిసంచయం నైవకుర్యాత్కులవినాశనమ్ ॥ * ॥

మూ—శుక్రేందుసూర్యజలగ్నమహాహోదకదానంవివజ్జయేత్.

వ్యా—త్రిఫరీయే—క్లో ॥ చంద్రసూర్యజదైత్యానామదయేషు విచక్షణాః । వజ్రయంతిచితారోహంప్రేతాగ్నుదకతర్పణమ్ ॥ అర్కః (జ్వార్క్రిదు (జ్జబుధ) వారేమమరణంశుభదంభవేత్ ॥ అపినందాజయాపూర్ణా రిక్తాసుమరణంయది । దహనంతుతథాచైవ తస్యవగ్గస్యకోభనమ్ ॥ * ॥

మూ—సోమజ్జశ(శిని)వారేమపాపాణస్తాపనం ప్రశస్తమన్యవారేమ వజ్జయేమ్.

వ్యా—గాగ్యః—క్లో ॥ శ్రియంయశోవిపత్సోమ్యే రోగంనాశంచ సంపదమ్ । అర్కవారాదివారాణాంపాపాణస్తాపనేఫలమ్ ॥ గురుశుక్రేందుసౌమ్యనాం వారవగ్గోదయంవినా । మందార్కకుజవారాణాం వారవగ్గోదయాశ్శుభాః ॥ పాపాణస్తాపనశ్చైస్తామందభౌమార్కవాసరాః । ఉత్తాపనతు శౌక్యాస్తేమాత్రాపిత్రోగురోశ్శుభాః ॥ * ॥

ఇదమాహ—

మూ—మందేష్టభౌమార్కవారేష్వక్తాత్థావనంశుభమన్యవారేమవర్జ్యం

వ్యా—కాలదీపవ్యాఖ్యానె—క్లో ॥ ఆరవారచసౌరచగురువారచభాగవే । పాపాణస్తాపనాత్థానంచయశ్చకులక్షయః ॥ * ॥ ...

ప్రసంగాచ్చాద్ధై వజ్జయేమాహ—

మూ—శ్చాద్ధైమపౌష్టమాదిత్యమైంద్రాగ్నరోహిణీముత్తరాత్రయం చకు

ర్వింశం సప్తవింశమృక్షం సప్తసప్తస్త్రీపుత్రయోశ్చత్రిజన్తానిచవర్జయేత్

వ్యా—బహువచనైశ సవశ్చాద్ధై కోద్విప్త సపిండికరణాన్యచ్యంతే ॥ గా

గ్యః—క్లో ॥ సందాయాభాగవదినే చతుర్దశ్యాంతిజన్తసు । యదికు

ర్యాన్నవశ్చార్ధంకులక్షయకరంభవేత్ ॥ మందభౌమార్కవారేమవగ్గోమశుభ

దంభవేత్ ॥ * కాలదీపవ్యాఖ్యానె—క్లో ॥ వగ్గోశ్చవారో భృగుజశ్చవిష్టి

ర్వజ్జయంచలగ్నంతిహవృద్ధికామైః । శ్చాద్ధైమ(వగ్గో) మందో) దయమత్రశ

స్తంసూర్యారవారౌచవదంతి కేచిత్ ॥ * సుబోధే—క్లో ॥ సప్తరిజన్తసు సం

దాయంచతుర్దశ్యాంభృగోదినే । యదికుర్యాన్నవశ్చార్ధం కర్తా యమపు

రంవ్రజేత్ || * గాగ్యః— క్లో || శుకేచబుధవారేచగురోస్సామస్య వార
యోః || ఏతేమకుర్వతశ్చాగ్ధంకతుర్కరణమాదిశేత్ || తేషాంవగేక్షణాదా
చశాగ్ధమంశవినాశకృత్ || * విధిరత్నైచ— క్లో || సప్తవింశతిభంచేవ చతు
ర్వింశతిభంతథా | కతుః సుపుత్రీహారాణాంత్రిజన్తక్షాదివజ్జయేత్ || * గా
గ్యః— క్లో || సప్తవింశంచతుర్వింశమృక్షందారవినాశనమ్ | శాగ్ధేషు పౌ
ష్టమైంద్రాగ్నిం రోహిణీ తిన్రక్షత్రరాః || ఆవహాయగమారేణ కర్తుర్కర
ణమత్త్రైచ | జన్మక్షాత్రిపదక్షేమ నందాయాంభ్యగువాసరే || ధాతృపౌష్టభ
యోశ్చాగ్ధంసకతాన్వంకులక్షయాత్ || * || అత్యభ్యుగవానరఇతి గురువార
స్యాప్యప్తలక్షణమ్. ' క్లో || సర్వదాశుక్రవాఙ్మృగుదువారశ్చగహితః || ' ఇ
త్యుక్తేః, అన్యేగాహ్యః.

ఇదమాహ—

మూ—చంద్రచంద్రజవారౌవామందభౌమాగ్నవారాః ప్రశస్తౌ అన్యే
వజ్జయేత్.

వ్యా—అత్ర ' క్లో || మందభౌమారౌవారేషుశాగ్ధంతుశుభదంభవేత్
చంద్రచంద్రజవారౌచశాగ్ధేషుధ్యమమీరితౌ || ' ఇతి మధ్యమత్వస్థరణాత్తా
సంకటే సంగ్రాహ్యపితిసూచయితుంసూత్రేవాశబ్దః || విధిరత్నై— క్లో || శా
గ్ధశుర్యాద్వినేకతురనుకూలైపరాహ్వాకే | ప్రతిరంవధనక్షత్రంకతుఃస్తువి
పదంతథా || చంద్రాప్తమంచ శంసంతి శ్రాద్ధేపంచదశింబుధాః | సంపది త్సే
మభేచైవ సాధకచత్రైవచ || మైత్రేపరమమైత్రేచ శ్రాద్ధవజ్జయేత్విశేషతః
* || ఏతత్సర్వం ప్రత్యక్షే సర్వేషాం సదోషావహం శౌక్యంతువజ్జయేమేవ,
' క్లో || శౌక్రంపితౌర్నదోషాయమాతాపితౌర్గురౌశ్శుభమ్ || ' ఇతిపా
షాణస్థాపనాత్తాపనయోః || ' క్లో || ద్వాదశేచహనినఃప్రాప్తే యదిభాగవ
వావసరః | మాతాపితౌర్నినాన్యేషామనైవకుర్యాత్సపిండవమ్ || ' ఇతి సా
పిండ్వే ' శుక్రాదిశుభవారాశ్చ ' ఇతి పిండోదకశ్రాద్ధాదినర్వవిషయే, త
స్మాత్తాతాపితౌర్శుక్రవారసంభవేపి దశాహత్పూర్వేవ పిండోదకసమావసంప్ర
భూతబలిప్రదానంచ || ' ద్వాదశాపేసపిండీకరణాకరణంచ ' ఇత్యేతదాది
కం మహాదోషాయ, విధ్యతి క్రమాత్, పితృవిషయే నిషేధవచనాభావాచ్చ |
అతస్సర్వేషామతిక్రాంతౌర్ధ్వదైహికవిషయవీవ తిథివారాదికం సూక్ష్మక్ష

యా వీక్షణీయమ్.

... ..

తత్ర వక్ష్యేష్యారంభోపాయమాహ—

మూ—అతీన సంతపేషు భద్రాసుభూమి తిహదక్షేషు హిరణ్యం శు
కృ రజతం గురౌవాసాఽంగురేనవ్దహమేనంవారేషు వారా
ధిదైవత్యాని ద్రవ్యాణిదత్వా క్రియాశుర్యాత్.

వ్యా—సంతపేషు-విహితతిథ్యాద్యలాభే || అత్ర గాగ్యః— శ్లో || భ
ద్రేభూమి ప్రదానంస్యాత్రిపదేక్షేహిరణ్యకమ్ | అంగారకత్వవ్దహం
గురౌవస్త్రుంతుదక్షిణ || శుకృరజతిదానంస్యాత్తద్ద్రవ్య ప్రదనుభి | వారే
వారాధిదైవత్యంద్రవ్యందత్వానదోషభాక్ || * ||

తత్ర హేతుమాహ—

మూ—నిదోషః కాలాదేవానామపిదులభః.

వ్యా—అత్ర త్రిధరీయే— శ్లో || దివసాగుణబోషాధ్యాం రచితాహిపరస్ప
రమ్ | కేవలంగుణయోగోహదైవతైరపిదులభః || * అతఏవాత్యేయే దోషర
హితః కాలాదులభభిత్త్యభిప్రాయేణోక్తమ్ || శ్లో || కాలైర్బహిషకార్యం
స్యాత్తస్య క్తహిషాధికేషుభమ్ || * || ఇతి.

మూ—తస్మాత్సర్వత్ర మహతామనుగ్రహవినప్రధానమ్.

వ్యా—నిగమయతిత్తదితి,యస్తాన్ద్విచార్యమాణైశాస్త్రేనిదోషకాలా
నఘటతే తస్మాదిత్యథః, అతఃకింకార్యం తత్రాహ.

సర్వత్ర శుభాశుభేషుకృత్యేషు నిదోషకాలస్య దులభత్వేపిమ
హతామనుగ్రహవినప్రధానం-దోషనాశేహేతుః, సాధకఇత్యథః || తథా
హారీతః— శ్లో || వర్షితసర్వకర్తాణిద్యాప్తాణానామనుజ్ఞయా | ద్యాప్తానైరభ్య
నుజ్ఞానాద్దోషానశ్యత్యసంశయమ్ || * మనుః — శ్లో || యాయాంవేదవిదో
బూరియస్త్రయోపేనస్సనిష్క్రమిమ్ | సాలేషాంపావనాయస్యాత్పవిత్రం వి
దుషాంహివాక్ || * సంవతఃశ్చ— శ్లో || జపచ్ఛిద్రం తపశ్శిద్రంయచ్ఛిద్రం
యజ్ఞకర్తృణి | వచనాద్భూమిదేవానాంసర్వంసంపూర్ణమచ్యతే || * రక్షాం
గదః— శ్లో || ద్యాప్తాణాంవినావాక్త్యేకీయాసుస్సర్విషఫలాస్తతః | కర్త
వ్యాద్యాప్తాణానుజ్ఞాకర్తృణాంపరిపూర్తయే || *

ఏవం మహదనుగ్రహశ్చ తత్ప్రితికరతాద్ద్రవ్యదానేనైవ కారయిత

వ్యతిత్యాహ—

మూ—శక్తివిషయే ద్రవ్యత్యాగః.

వ్యా—అత్ర శ్రుతిః—‘దానెనారాతీరపానుదుతిదానేనద్విషంతా మి
త్రాధవంతి దానేనర్వంప్రతిష్ఠితమ్’ ఇతి । ‘దానేననిర్దోషోభవతి’ ఇ
త్యాపస్తంబః—‘దానమేవకలాయగే’ ఇతిపరాశరః ‘క్లో ॥ బ్రాహ్మణాం
త్సమ్యగభ్యర్చ్యపృచ్ఛేత్కనకభూషణైః । వస్త్ర్యగ్రోభూధనేహృద్వైర్యథా
శక్తిసంచయేత్ ॥’ ఇతి భరద్వాజః ‘క్లో ॥ జప్త్యైవైస్తథాదానైర్దేవతా
నాంచపూజయేత్ । సత్యంతినకలాదోషాఃకర్తృచాస్యసమ్మధ్యతే’ ॥ ఇతిజ్యోతి
షారిష్ఠమాలా ॥ తస్మాద్ద్రవ్యత్యాగస్యైవ కలౌకార్యకరత్వాత్తైవ ప్రీతానామ
హత్తనామనుగ్రహవీవ సర్వాథకసాధకఇత్యథః. ...

అత్ర ప్రసిద్ధః పురాణవచనముదాహరతి.

మూ—‘క్లో ॥ కదాచిత్కవచంభేద్యంతామరేణశరేణవా । అపివజ్రశ
తాఘాతైరభేద్యాబ్రాహ్మణాశిషః ॥’ ఇతిపారశర్యః.

❖ ఇతి చతుర్థఃఖండః ❖

సంస్కారప్రకరణే గర్భిణ్యాదిసంస్కారస్యాప్యవశ్యవక్తవ్యత్వాత్తన్నిబం
ధనాన్త్యసంచయసప్రసక్తైస్తత్ర వజ్ర్యావజ్ర్యవివేకాపేక్షణాచ్చ తాన్యభి
ధాయ సంస్కారాసంతరకృత్యమాహ—

మూ—అథ జ్ఞాతయో యథాకనిష్ఠంసోదకవాససాగ్రామంప్రవిశ్య గృహ
దావరే సంకల్ప్య సహిరణ్యంనకాంస్యపాత్రం నతండులం సదీవ
పాత్రం సఘృతపాత్రముదయంభయక్తం యథాసంభవంవా నదక్షి
ణం నవవస్త్రం నగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా. ...

వ్యా—అత్రయోజనలగ్నః—క్లో ॥ శ్లేష్ఠాశుబాంధవైర్దుక్తం ప్రీతా భు
జ్జేయతోఽవశః । అతానరొదితవ్యంహిక్రియాకార్యాన్వశక్తితః ॥ ఇతినంశ్య
త్యగచ్ఛేయగృహంబాలపురస్సరాః ॥ ❖ స్మృత్యంతరే—క్లో ॥ జ్ఞాతిభిశ్చ
ద్రువాసోభిస్సహబాలపురస్సరైః । నగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా నప్రదీపంవిశే
ద్గృహమ్ ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనంకర్తృకృత్యైవమథవేశ్మనః । ప్రవేశనాదికంకు
ర్యాత్తతోగతాంశ్యహోద్భవః ॥ ❖ అఖండాదర్శేచ—వా ॥ సోదకవాససా
గ్రామంప్రవిశ్య నగ్నప్రచ్ఛాదనాథం కాంస్యపాత్రం వస్త్రంఘృతం తం

దులపూణఁపాత్రంబ్యాహ్వానాయదేయమ్ || * ఇతి || త్రిధరీయేచ—శ్లో॥ న
 గ్నప్రచ్ఛాదనందద్యాబ్ధిజనైశసహద్విజః|ససువణఁసోదకుమ్భంసవస్త్రం
 వేదపారగ || తదైవదేయంతద్విప్రేనద్వితీయైఃపాదపయోత్ || * స్మృత్యర్థ
 సారేచ—శ్లో॥ వాసస్తండులమప్పాత్రం కాన్యముద్దీపనంఘృతమ్ | దహనా
 సంతరందద్యాత్సతుసగ్నపరిచ్ఛదః || * || ఉద్దీపనం-దీపపాత్రం || ఇదమయ్యక్తం
 సూత్రే స్మృతిమచ సంస్కారానంతరమేవ ప్రేతతర్పణముక్త్యా గ్రామప్రజే
 శవిధానాత్ | మైవం, దహనానంతరమేవ సగ్నప్రచ్ఛాదనవిధానాన్నగ్నం
 ప్రతి తర్పణోద్యయోగాన్నగ్నప్రచ్ఛాదనస్య గృహద్వారవీవ కర్తవ్యత్వ
 విధానాన్నవస్త్రకుంభాది సంభారసంభరణస్య గ్రామగామిభిరేవ కతుఁశ
 కృత్యాదాచారాచ్చ.

... ..

గృహద్వారికృత్యమాహ—

మూ—నింబపత్రాణివిదశ్యాచమ్య.

వ్యా—యాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో॥ విదశ్యనింబపత్రాణినియతాద్వారివత్సనః|
 ఆచమ్యాగ్నాదీసలిలంగోమయంగౌరసషణ్పాక || ప్రవిశేయస్సమాలభ్య
 కృత్యాత్మనివదంశనైః || * విశద్య-దంతైః ఖండయిత్వా, నతుభక్షయిత్వా || ఆ
 శ్వలాయనః—వా || ఆత్తానమగ్నింగోమయమక్షతేఽతైలమాలభ్య || * ఇతి ||
 శంఖః—వా || దూర్వాం ప్రవాళమగ్నివృషాచసప్తప్తాన్ || * ఇతి || ప్ర
 వాళః-విదురిమః, వృషః-వృషభః,

ఇదమాహ—

మూ—దూర్వాకౌరసషణ్పగోమయాగ్నాదీస్పృష్టాన్వత్సని వదం కృ
 త్యాగోమయోపలిప్తం సుసంమృష్టం సప్రదీపంగృహంప్రవిశ్య
 వ్యా—ఆదిశబ్దాత్ప్రవాళాక్షతాది.

ప్రవిష్టస్యకర్తవ్యమాహ—

మూ—మృతదేశే స్వస్తివాఽస్తు గృహణాంశేషే శివంచాస్తితిదూర్వా
 తండులానుదకమిశ్రానవకీర్య ఫలం సమభివృత్త్య బహిర్గృహ
 ద్వారపార్శ్వకుండంఖాత్వా గోమయేనోపలిప్య ప్రావృత్యమా
 ల్యాద్యైరలంకృత్య.

వ్యా—త్రిధరీయే—శ్లో॥ వామపార్శ్వే గృహద్వారేశిలాస్థిత్యా నిధా

యచ ! తాసువస్త్రాణిసంపీడ్యసాయంప్రాతర్బలించారేత్ || * ఇదంబోధా
 యనవిషయమ్ || వస్త్రాణీతినిష్పీడనబహుత్వాభిప్రాయమ్ || శ్లో || దావీర
 న్యదక్షిణేపార్శ్వే బహిఃకుర్వాదథానటమ్ | ఏకవత్సానమాదధ్యాదిప్తకాంచా
 గ్నిజన్మనామ్ || * ఇదంబోధాయనన్యతిరిక్తవిషయమ్ || ‘దక్షిణేవామపార్శ్వే
 చ’ ఇత్యుక్తత్వాద్యథాసౌకర్యంకార్యమ్ || అంగిరాః—శ్లో || బహిఃపిండప్ర
 దానంస్యాత్క్రమాణాభూత్వావిధానతః | గంధమాల్యాదీకేనాగ్న్య దద్యాద్ద
 ర్భేష్వవాఙ్ముఖః || * బహిఃగృహద్వారాదితీతేషః || కమాణః-కుండమ్ || ఏ
 వం గృహద్వార పార్శ్వే వాసౌదకపిండప్రదానాథాం కుండంభూత్వా వి
 దళాదిభిఃప్రావృత్య వస్త్రేణాచ్ఛాద్య మాల్వాద్యైరలంకృత్యసంభారానాదా
 య తీర్థాంగగచ్ఛేత్.

... ..

సమ్మరణానాహ—

మూ—ననంవానస్త్రీలౌకదర్భాకకుంభమితి సంభృత్య తీర్థాంగత్యా స్నా
 త్వా తీరకృతైకుండైకరూసంకల్ప్యశిలాంనిధాయాత్రాయాహిషే
 తేతి పెితమూవాహయేత్.

... ..

వ్యా—సంకల్ప్య-వత్సగోత్రస్యవిష్టుశమణాః పెితస్యోదకదానాథాంశి
 లాస్థాపనంకరిష్యత్సాగూర్య కుండేశిలాంనిధాయ వత్సగోత్రవిష్టుశర్తకప్రే
 తాత్రాయాహితిదక్షిణాముఖఃస్థితాకుండపాషాణైపెితమూవాహయేదిత్యర్థః.

మూ—అథజ్ఞాతయోదక్షిణాముఖాస్సాస్నాత్వాక్రమేణ సంకల్ప్య సవ్యంజూ
 నావ్చామకగోత్రాయామకశర్తణే పెితాయైతద్వాసోదకందదా
 మితి త్రిగుణభుగ్నం సదశంసనంవాస (స్త్రీఃపీ)స్సకృత్పిండయేయః.

వ్యా—ఉక్తక్రమేణ క్షత్రివః ప్రథమమితరే యథావృద్ధః కర్తా పశ్చాది
 త్యుక్తక్రమేణ సంకల్ప్య అముష్మాదన్యప్రథమేఽహనిక్షుత్తృష్టాశాంత్యర్థం
 వాసౌదకతిలోదకదానం కరిష్యత్సాగూర్య, త్రిగుణభుగ్నం త్రివెష్టితం ద
 శా వస్త్రాంతః ‘త్రిగుణీకృతసదశవస్త్రాంతకంస్యానయేత్’ ఇతివిధిః || అత్ర
 సూత్రమ్—పా || కేశాప్రకీర్య పాంసూనాప్రైకవాససోదక్షిణాముఖాస్స
 కృదుపమజ్ఞ్యాత్తీర్య సవ్యంజూనావ్చసాసోపీడయిత్వోపవిశంతి, ఏవంతిస్త
 త్ప్రత్యయం తిలమిశ్రం సగోత్రనామధేయముదకముత్సృజ్య || * || ఏకవాసో
 గ్నిహణాదు త్రియనిషేధః, దక్షిణాముఖస్తాన్తాద్ధిగుంతరనిరాసః | సకృదుపమ

జ్జన్య, నద్విస్త్రీరాన్య, ఉపవిశంతి, ఉపవిశ్యపీడయేయః, న ప్ర హీవీభూయ స్థి
తాన్వా ' తత్ప్రతిష్ఠయమిత్యాద్యన్యైవత్సగోత్రైత్యాదినావివృతః । ఏవం కనిష్ఠః
పృథమమిత్యాదికృమేణ జ్ఞాతీనామేన ప్రథమంవాసుపీడనాదేహస్సత్తై సప్త
త్యాత్కతుఃస్సర్వపాశ్చాత్ప్రత్యాద్భుసపిండానంశరమేవవాసోదకాదిపద్యాత్ ।
అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః—శ్లో ॥ నదీకూలంతతాగత్యా శౌచంకృత్యా యథాథావ
త్ । వస్త్రంసంశోభయేదాదౌతతస్సన్ననంసమాచరేత్ ॥ సచేలంతుతతస్సన్న
త్యా శుభః ప్రయతమానసః । పాషాణంకర్తా ఆధాయవిహృద్యాజ్జలాంజలీక
తతస్సన్ననంపునఃకాన్యం గృహశౌచంచకారయేత్ ॥ జలశాంజలీనితివత్సాస్తరం

మూ—ఏవం సన్నత్యాసన్నత్యా త్రిశీడయేయరశక్తౌ త్తిర్నిమజ్జన్ త్తి

ర్వాసోదకంకర్త్యా తిలదర్శయేన్ననం త్రింస్త్రీజలాంజలీంశ్చద

ద్యుః, 'సకృన్నిమజ్జన్ త్తిరుదకాంజలింపద్యాత్' ఇత్యాశ్వలాయనః

వ్యా—ఏవం సకృదుపమజ్జన్త్యాదికృమేణ పునశ్చైవచకుర్యుః ఏవం కర్తు
మశక్తౌ త్తిర్నిమజ్జన్ త్తిశ్శక్త్యాన్వాసోపీడయేయః । సకృదేవనిమజ్జనమిత్యా
శ్వలాయనమతమ్ । తత్రస్త్రీస్త్రీ స్త్రీలొడకాంజలీనముచ్చై పేతాయేతిదద్యుః
అత్ర బహుభావహుః ' త్రిప్ర సేకంకుర్యుః ' పేతస్తప్రవృత్తు ' ఇతి ప్ర చె
తాః ॥ ' పేతంవాసోదకంప్రా వ్నోతు ' ఇతివిధిః ' అముచ్చై పేతాయ
వాసోదకతిలోదకదానమ్ ' ఇతిభాష్యకమ్ ॥ యుక్తంచైతత్ ' కర్మణా
యమభిప్రేతిససంప్రదానమ్, చతుర్థీసంప్రదానై, తాదర్శ్యే చతుర్థీ
వక్తవ్యా ' ఇత్యనుశాసనానుశాసనాత్ । తదేవంసతి ' సతిలదర్శ్యే వసావేత
త్రఇతి జలాంజలీక దద్యుర్బాలపురస్సరాస్సపిండాః ' ఇత్యంగిరొముఖముఖ
రితు ప్రకారాంతరం స్వస్వగృహ్యనుక్తౌగాగ్యామ్ ॥ ఏతచ్చ త్రైంకృత్యై
వోదకందేయమ్ ' ప్రదమ్యజ్ఞాతేయస్స ర్శ్యత్రైంకృత్యా తిలోదకమ్ ' ఇతి
స్మృతేః, వసనంకృత్యా సన్నత్యైవకవస్త్రాః ప్రాచీనావీతినస్సవ్యానామికయా
దక్షిణాముఖావపై సదర్శ్యే జలాంజలీకదద్యుః ' ఇతి ప్రచేతఃస్తరణాచ్చ ॥
తథాబోధాయనః—శ్లో ॥ కేశానాప్యతతస్సన్నత్యాత్తిర్దద్యురుదకాంజలీక
దర్శయేత్తిలసమిశ్రే రేత తడదకంత్వితి ॥ * వస్తిహోవిశేషమాహ—వా ॥ స
వ్యాత్తరాభ్యాంపాణిభ్యాముదకక్రియాంకురీరక ॥ * ప్రచేతాశ్చ—వా ॥
పేతస్య బాధవా యథావృద్ధముదకమవతీర్య నొత్కృష్టయేయధదకాంజలీ

ప్రసించేయురపసప్యయజ్ఞాపవీతవాససోదక్షిణాముఖా బ్రాహ్మణసోదక్షిణాః
పాంజ్ఞుఖాశ్చ రాజస్యవైశ్యయోః ॥ * యథావృద్ధం కనిష్ఠకర్తృమధ్యే వృద్ధకృ
మేణ దద్యురిత్యథః । వాసోఽత్రనిషీడనవస్త్రమ్. ...

మూ—అథ కర్తా తిర్నిమర్జ్య సంకల్ప్య తిర్వాసోదకం తిలోదకాంజ
లీంశ్చదద్యాత్.

వ్యా॥సంకల్ప్య-కనిష్ఠః ప్రథమమిత్యాదికృమేణజ్ఞాతిభిఃపేతతర్పణకృతేఅము
ష్యాద్యప్రథమేఽహనివాసోదకతిలోదకదానంకనిష్ఠఇత్యాగూర్యదద్యాత్
మూ—ఏవమూదశాహందవ్వహం జలాంజలీంచార్చ్యద్ధంఽచైకోత్తరవృద్ధ్యా క
ర్తా దద్యాత్.

వ్యా—ఇదమహప్రచెతాః ॥ శ్లో ॥ దినేదినేంజలీః పూర్ణానన్వృదద్యా
త్పైతకారణాత్ । తావద్వృద్ధిశ్చకర్తావ్యాయావత్పిండస్సమాప్యతే ॥ * యా
వద్దశమపిండస్సమాప్యతే తావత్ప్రథమాహుదిప్రత్యహముదకదానస్య శ్రాద్ధ
స్యచైకోత్తరవృద్ధికర్తావ్యేత్యథః॥ త్రిధరీయేద— శ్లో ॥ శ్రాద్ధమేకోత్తరం
వృద్ధ్యాకర్తావ్యంతుదినేదినే । ఆఽవసానాద్బలీనాంతుద్విగుణంప్రత్యహంచ
రేత్ ॥ ఏకోత్తరంయథాశక్తిభుక్తిదద్యాద్దినేదినే । దశకంవాతంవాపిసహస్రం
వాసమౌమకమ్ । దేయంవిప్రస్యతత్పుత్రైర్యథాలాభంయథావిధి ॥ * అత్ర
వక్షాంతరంశక్త్యపేక్షయాద్యవ్యవహరమ్.

అత్ర సర్వేషాంజ్ఞాతీనాంచైకోత్తరవృద్ధ్యా ఉదకదానంకార్యమిత్యాహ—
మూ—‘ ఏవమహరహరంజలీనేకోత్తరవృద్ధ్యా ’ ఇత్యేవిశేషేణ స్మరణార్థ
మస్తృతిసిద్ధత్వాచ్చ తద్దినసంఖ్యయా దన్వయాధికయా జలాంజ
లీః సర్వేజ్ఞాతీయశ్చ ప్రత్యహమాదశాహద్దమ్యః.

వ్యా—ఏవం-కర్తృవజ్ఞాతీనామపేకోత్తరవృద్ధిభవతీత్యర్థః ‘ ఏవమహర
హరంజలీనేకోత్తరవృద్ధ్యైకాదశాహత్ ’ ఇత్యావస్తంబస్మరణాత్-తావద్వృ
ద్ధిశ్చకర్తావ్యాఇతి ప్రచేతోవచనాత్ ‘ శ్లో ॥ శిశ్నాస్త్రీవత్సరామాధ్వము
దకంపంచసప్తతిః । తిర్వాత్రాత్పిండదశకం సర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥ ’ ఇ
త్యాద్యనేకస్తృతిసిద్ధత్వాచ్చ సర్వేజ్ఞాతిభిర్దన్వయాధికయా తత్తద్దినసంఖ్య
యా తర్పణంకార్యమితినిశ్చీయతే ॥ ప్రథమదినసంఖ్యాస్థితేవ తతోఽధికం
ప్రత్యహమంజలిదన్వయంకార్యమిత్యథః.

యత్తు ప్రథమత్వతీయపంచమసప్తమనవమేషాదశక్రియేతి గాతమస్త
రణం తదాపద్విషయమిత్యాహ—

మూ—సంకటేష్యయగ్తాపేమదశాపేవా.

వ్యా—దద్యురీత్యనుషంగః, యస్మిన్నయగ్తాపేకరోతి తహృద్విదినకర్తవ్యా
దకాంజల్కదత్వాఽవశిష్టదినాంజలీంస్తత్తద్దినేవాపునరయగ్తాపేవాదద్యాత్.

మూ—అత్యివాసఃపీడనై తర్పణైచ నవేనఘటేనజలం దేయమ్.

వ్యా—అత్ర-పెరితర్పణై, కుతాయమాచారాత్, ఘటాంతరపరిగ్రహే
పూర్వదత్తాదకంపునఃకార్యమితిజ్ఞాపనాచ్చ । తచ్చవచనమసంతరమేవవత్సతే
తర్పణప్రసంగాదిదమాహ—

మూ—ద్వాదశాద్యదివసేద్వితీయే త్రింశత్తృతీయేఽహ్నిత్రయస్త్రింశదు
దకాంజల్కదద్యాదాద్యేఽహ్ని త్రికపిండాద్వితీయే చతుర
స్తృతీయేత్రీక ద్వయోద్వేద్వ తృతీయేష్వాకమేకోద్దిష్టాపా
చైకం నవశ్రాద్ధంచదద్యాత్.

వ్యా—ఇత్యుక్తంత్యక్తహాతర్పణమతిక్రాంతే దశాపేజ్ఞాతివిషయం, సదా
పుత్రేణదశాహంక్రియాయాః కార్యత్వస్తరణాత్, దశాహంతస్త్త్యక్తహాతర్పణేవిశే
షస్యవత్సమాణత్వాచ్చ । ద్వయోఃప్రథమద్వితీయాహయోఃద్వేద్వప్రథమే
ఽహని ద్వేనవశ్రాద్ధే ద్వితీయేఽహనిచ ద్వేనవశ్రాద్ధే. ...

ఏవంప్రకారేణ త్యక్తహాతర్పణక్రిమిడక్తస్సచ కేషామిత్యాకాంతా
యాం తానాహ—

మూ—ఏవం త్యక్తహాశ్చాచినస్త్యక్తహమేవ తర్పణంచర్యః.

వ్యా—అత్ర త్యక్తహాశ్చాచినాం పారస్కరేణవిశేషఉక్తః ॥ శ్లో ॥ ప్ర
థమేదివసేదయాస్త్రయఃపిండాస్సమాహితైః । ద్వితీయేచతురోదద్యాదష్ఠినం
చయనంతతః ॥ త్రింస్తుదద్యాత్తృతీయేఽహ్నివస్త్రాదిత్యాశనంతతః । ఏకోద్దిష్టం
చతుర్థేఽహ్ని శ్రాద్ధకర్తృతతఃపరమ్ ॥ * అఖండాదర్కచ—శ్లో ॥ అనపిం
డోయదిదపేద్ద్వితీయేత్వస్థినంచయః । ఏకోద్దిష్టంచతుర్థేఽహ్నిమరణాత్తువిధీ
యతే ॥ * స్మృత్యంతరచ—శ్లో ॥ సపిండీకరణం యత్తు ద్వాదశేఽహ్నివిధీ
యతే । తత్పంచమదినేషు ర్యాదసపిండశ్చతిస్థితః ॥ * ॥ అనపిండస్సమానోదక
స్సవస్సీయాదిశ్చ, తస్యాపి త్యక్తహాశ్చాచిత్యాత్ । అతవన త్రిధరియే—శ్లో ॥

ద్వాదశ ప్రథమేఽహ్నోవ ద్విశేయేతింశదుచ్యతే । త్రయస్త్రింశత్తృతీయో
ఽహ్నివస్తాదిహృదసంతథా ॥ * నిహారతువిశేషఙ్క్తో భృగుణాః ॥ శ్లో ॥ స
మానాద కాశమర్షిన్ సంతాపింశరాత్రతః । దశాహం తైన శుద్ధిస్సాన్యదిత్యా
హభగవాన్ భృగుః । శాచేచనూతకేశుద్ధిస్త్ర్యహాతూదకదాయినామ్ । శవదా
హంతుకుర్య శ్చైద్దశాహంతాభవెత్క్రియా ॥ * విజ్ఞానైశ్వరీయేచ—శ్లో ॥ గు
రోఃపైతిస్యశిష్యస్తుపితృమేధుసమాదరేత్ । పెతాహరైస్సమంతత్రదశరా
త్రైణశుభ్యతి ॥ * అతస్త్రిరాత్రా శౌచినామపి పెతగృహవాసప్రేతాన్న
భోజనాదిసంవర్కే ‘యద్యన్నమత్రిశాహంసృదశాహేనశుభ్యతి’ ఇతి మ
నుస్తరణాద్దశాహమేవాశౌచందశాహమేవక్రియా, ప్రేతాన్నాశనాద్యభావే
స్యహమేవాశౌచం త్ర్యహమేవక్రియేతిదవిరోధః, ‘యావదాశౌచం తావ
త్ప్రేతస్యోదకం పిండంచదమ్యః’ ఇతి విష్ణుస్తరణాత్ । ‘పుత్రదాహిత్రీయో
లాన్తే విశేషోనాస్తిధర్మతః’ ఇతి పుత్రత్యులత్వస్మరణాద్దాహిత్రీమాతా
మహస్య దశాహమేవకుర్యాత్ । ఏవమేవ మాతృష్వస్య మాతులశ్వశురాదీ
నాం న్యవస్థాదృష్టవాన్.

మూ—దశాహంతస్త్రిహతద్వణ అష్టమే ద్విపంచాశన్నవమేఽహ్నో
కాదశదశమేద్వాదశాంజలీసప్తమేఽష్టాపిండాన్ననమదశమయో రె
తైకందద్యాత్.

వ్యా—సిగదవ్యాఖ్యానమిదంసూత్రమ్ । ఇదంసపిండవిషయమ్, తస్మైన్య
దశాహశౌచిత్యాత్ । త్రిరాత్రాశౌచినాంతు సాన్విశౌచకాలాతికరమాత్ ॥
‘శ్లో ॥ అచాలచెత్స్మృతంకర్తృకాలంప్రాప్యపునఃక్రియా । కాలాతీతంతుయ
త్కుర్యాదకృతంతద్వినిధిశేత్ ॥’ ఇత్యేకృతత్వస్మరణాత్, తథాప్యష్టమాహ
దిక్రియాకరణే ‘తస్మిన్నుదకదాత్యణామాశౌచంమనురబ్యపిత్’ ఇతిన్యాదే
న పునరప్యశౌచంత్ర్యహమితిదృష్టవ్యమ్.

ఉదకదానప్రకారమహ—

మూ—అఘోదకుంభమాహృత్య కర్తా గృహద్వారే కుండేఽశ్చానం నిధా
య ప్రేతమావాహ్య సంకల్ప్య సవ్యంజానాన్వచ్యదక్షిణాముఖస్త్రి
రాన్సాదకందత్వా దీపంప్రజ్వాల్య సంకల్ప్య కుండసన్నిధౌ మా
జయతాం మమప్రేతఇతి ప్రేతేతివా సక్వదపోమాజయితాన్

కుక్కుటాండప్రమాణం ముష్టిపగ్నాణంవా ఫలకూలశాకయక్తం
తిలమిశ్రం పిండమముకగోత్రాముకశర్తక్ ప్రేతప్రేతేభివాప
తం పిండముపతిష్ఠైతి పెరితాయపిండం బలించదత్వా పూర్వసన్తాన్త
యితావ పాత్రసంక్షాళనలయేన పిండం తిక్తిప్రసవ్యం పరిషేద్య
తమభ్యువిసజయేత్.

వ్యా—అథ-తీర్థకుండతర్పణసంతరం, పూర్వమెవక్యతేదావరపార్శ్వే వీకుం
డై శిలానిధానపెరితావాహనాదిన కార్యం త్రిరావసాదకంచ, సతిలాదకం, వి
భ్యభావాదవిగీతశిష్టాచారాభావాచ్చ । అముష్యప్రేతస్యాద్య పిండబలిప్రదా
నంకరిష్యఇతి సంకల్ప్య పిండమేకందత్వానదానసర్వైణ బలిశ్చదేయః ‘సం
స్కర్తౌనబలిదేయః ’ ఇతిశ్చుతైః ॥ ఉదకపిండబలిప్రదానెతతుఖేతతగ్న
ముద్ధిరిత్యుపదేశః । మంత్రకరణవవతిష్ఠతైరాత్మనేపదవిధానాదుపతిష్ఠేత్యేవ
ప్రయోగస్సాఘః । అతవినహ్యభియక్తేరుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆముకాసావిమపిం
డముపతిష్ఠేతిమంత్రితః ॥ * ఇతి ॥ అఖండాదర్శే—శ్లో ॥ తతాగృహంసమా
గమ్య చతుశ్చర్యాత్సవ్యంతతః ! ద్విక్తిప్రక్షాళ్యపరిద్ధివ్యంకతవ్యం శ్రవ
ణంతతః ॥ ఆదాయదక్షిణాగ్రాంస్తుదర్భాకాసం స్త్రీవ్యవస్యసేత్ ॥ * స్త్రుత్యర్థ
సారే—శ్లో ॥ కుక్కుటాండప్రమాణంపిండమిత్త్యభిధీయతే । అంగుష్ఠపల్ల
మాత్రంస్యాదనదానమిత్తితి ॥ * పరాశరః—శ్లో ॥ పిండంప్రదీయిషే సా
గ్గదర్భేమచగుడేనవా । పయసాఫలమూరైశ్చమిశ్రితదక్షిణాముఖః ॥ పెరితా
యగోత్రనామధ్యాంప్రదధ్యాస్తుపిసమిత్తిమ్ । తూష్టిం ప్రసేకం పుషపంచ
ధూపందీపంతథైనచ ॥ * ప్రచెతాః—వా॥ ఆనంస్కృతాఃసాంఘామాపిండం
దద్యాత్సంస్కృతానాంచశేమ ॥ * ఆనంస్కృతాః-ఆనుపనీతాః । అత్ర ‘శ్లో॥
‘ప్రేతపిండంబహిదకద్యాద్ద్యమంత్రవివర్జితమ్ ’ ఇతిపచనమనుషనీతవిషయం
ఋగిరియే—శ్లో ॥ ద్వాష్టాణేదశపిండాసుస్యోక్షత్రియేదావదశస్త్యతాః । పై
శ్యేపంచదశహోక్తాహ్నా ద్యేత్రింశత్ప్రకీర్తితాః ॥ * యత్తువిష్టానేశ్వరోక్తం ॥
శ్లో ॥ నవభుజివస్తేదకద్యాన్నవపిండాకాసమాహితః । దశమంపిండముత్పూ
జ్య రాత్రిశేషేశువిభవేత్ ॥ * ఇతి తచ్చోపలక్షణమ్ ॥ అతస్త్రిరాత్రాశౌ
చిభిరపి పిండదశకందేయమ్ ॥ తథా శాశాతపః—శ్లో ॥ అశౌచకస్యహ్యసేపి
పిండాకదద్యాద్ద్యవేత్ ॥ * తతశ్చాశౌచే యావదాశౌచంశావణ్యేతస్య

దకం పిండంచదమ్యురిత్యాదికమప్యేవమేవదృష్టవ్యమ్॥ బొధాయనీయే—వా॥
ముష్టిప్రమాణం కుక్కుడాండప్రమాణంవా తిలమిశ్రిం పిండంప్రదాయ గం
ధపుష్పధూమదీపాః దత్వా సంక్షాళనేనాపనవ్యంపరిషీచ్య ప్రేతపిండమ
పుష్పిసంజయేత్ ॥ * ఇతి । యస్మిన్నాత్మైశ్చముత్పాద్య పిండక్రియతే త
త్ప్రక్షాళనతోయంసంక్షాళనమ్ । అపుష్పిసంజయేదితినియమవిధానాన్నాస్య
త్రవినియోగస్తదథేం తండులదానమేవకతవ్యం కర్తృకారేభ్యః.

పూర్వాక్షేకా తరవృద్ధిశ్రాద్ధస్య ప్రదానానసరమాహ—
మూ—అథ సంకల్పేకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధందద్యాత్.

వ్యా—అథ-పిండప్రదానానంతరం, అముష్యాద్యేకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధంక
రిష్యతిసంకల్పేకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధాన్యమూని నానాగోత్రేభ్యో బ్రాహ్మ
ణేభ్యస్సంప్రదదేనమమేతి సదక్షిణందద్యాత్ । యస్మిన్ దానే యావంత్యుదకా
జ్జలిదానాని తావంతిశ్రాద్ధాని ప్రత్యహం దేయాని.

పక్షాంతరమాహ—

మూ—అపివాసంకటేమ తీరకుండే తర్పణాంతేపిండందద్యాత్.

వ్యా—దేశాంతరే పెరితకృత్యే తత్ర గృహభావాత్తద్విషయమిదం, జలాం
జలివచ్ఛాద్ధిద్ధవచ్చేకో తరవృద్ధిప్రసంగమస్య నిరాకరోతి.

మూ—ఏవమన్వహంపిండమేకందద్యాత్వాశ్రాద్ధాత్.

వ్యా—ఏవమాశ్రాద్ధాత్ - ఉక్తక్రమేణాదశాహమిత్యర్థః.

మూ—కుండపాషాణే పిండందద్యాదితి కేచిత్.

వ్యా—అత్రశంఖః—వా ॥ భూమామాల్యం పిండంపానీయముపలేదమ్యః

* భూమా-కుండే.

అత్ర బహువచనాదుదకదానవత్సరైర్విరపి జ్ఞాతిభిఃపిండదానం కా
ర్యమ్, నేత్యాహ—

మూ—అత్రసంవతః—శ్లో ॥ పూర్వాష్టైవాపరాష్టైవాతాయమాశౌ

చగామిభిః । సంస్కరైర్వివలిదేయస్సహిప్రేతస్యబ్రాహ్మణః॥ఇతి

వ్యా—బలిరితి పిండస్యాపుష్పలక్షణమ్ । అతస్సంస్కర్తవ్యతిరిక్తైరాశౌ
చిభిస్సపిండేస్సాదక్షేత్ర, తాయం-జలాంజలిమాత్రం దేయమిత్యర్థః.

శ్లో ॥ ప్రథమైశ్చైత్యతీయోవ పంచమైసప్తమైతథా । నవమైతా

చశేచైవ షణ్మవశ్రాద్ధముచ్యతే || ' ఇత్యంగిరసోక్తమాహ—

మూ—అథ సజ్జల్పమరూపేణ సదక్షిణం నవశ్రాద్ధమేకందద్యాత్

వ్యా—అముష్యాద్య సవశ్రాద్ధం కరిష్యఇతిసజ్జల్ప్య బ్రాహ్మణాయద
ద్యాత్ || అత్యవసిష్ఠః—శ్లో || సప్రమేఽహ్నితృతీయేచ ప్రథమేనవమేతథా |
ఏకాదశేపంచమేచ నవశ్రాద్ధానిషడ్విశేత్ || * ||

ఇదమాహ—

మూ—ఏవమైకాదశాహుద్విషమేమదినేను షణ్మవశ్రాద్ధానిదద్యాత్.

వ్యా—అత్రాజభివిధౌ, విషమేమ-ప్రథమతృతీయపంచమ సప్తమ సవ
మైకాదశాహేషు, ఏవమేకైకంపిండందద్యాత్ || యత్తు దెవలవచనమ్ || శ్లో ||
తృతీయేపంచమేవాపి సప్రమేనవమేతథా | అహన్యేకాదశేచైవనవశ్రాద్ధా
నిపంచవై || * తదాశ్వలాయనవిషయమ్ || తథాశివస్వామీ—శ్లో || సవశ్రా
ద్ధానిపంచస్యరాశ్వలాయనశాఖనామ్ | ఆపస్తమ్బేషడిత్యాహుర్విభాషాచైత
రేయితామ్ || * ఇతి కంతోక్తత్వాదాపస్తమ్బినామేవ షణ్మవశ్రాద్ధానివి
తరేయితాం చశబ్దాదన్యేషాంచ విభాషా షడ్వాపంచవా యథాచారంకార్యం
యచ్చత్రిధరియే—శ్లో || తృతీయేపంచమేచైవనవమైకాదశేతథా | యదత్ర దీ
యతేజంతోస్తన్నవశ్రాద్ధముచ్యతే || * ఇతి తదైతరేయివిషయమ్, తేషామే
వవిభాషితత్వాత్ || భవిష్యశ్శురాణే—శ్లో || సవసప్రవిశాంరాజ్ఞాం నవశ్రా
ద్ధాన్యనుక్రమాత్ | ఆద్యంతియోర్వణయోస్తుషడిత్యాహుర్తహషణ్యః || *
ఆపస్తమ్బినిప్రాణాంషట్, అన్యేషాంచత్వారి పంచషడ్వా, రాజ్ఞాంసప్తవి
శాంసవ, శూద్రస్యషట్, ఆశ్వలాయనస్య షడ్వేతిష్యవస్థా. తెపునరేకాదశా
హే నవశ్రాద్ధంనానుతిష్ఠంతి.

తదాహ—

మూ—ఆశ్వలాయనానాం నైకాదశాహే నవశ్రాద్ధం తేషాం పంచహిన
వశ్రాద్ధానిస్యః.

వ్యా—యత్కంచైతత్, ప్రథమాతిక్రమేకారణాభావాత్, ' అంతాల్లా
పోన్మద్దిర్వా ' ఇతి నియమాన్తరణాద్విషమేమదినేను ఏకైకం నవశ్రాద్ధం య
ర్యాత్ ' ఆనవమాత్ ' ఇతి బొధాయనవచనాచ్చ || అతఃపారిశేష్యాదాశ్వ
లాయనేకవిషయందేవలవచనమ్ || ఆత్రాయంవివేకః—దాహంతే స్వాత్వా

కేశానుప్రాప్తౌఽప్లుత్య నగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా నిమజ్జ్యోదకం ప్రదాయై
 శోత్రవృద్ధిశ్చార్థం కృత్వాదపమృద్ధమాహృత్య గృహదావరకుండే వాసోద
 కపిండబలీకప్రదాయ సశ్రాద్ధుదత్వా నిమ్బపత్రంవిదశ్యేగృహప్రవేశా
 దికంతుర్యాదితి శాస్త్రీయఃపంథాః ॥ సంస్కృత్య సాక్ష్యా కేశానుప్రాప్తౌ గృ
 హంసమేత్య నగ్నప్రచ్ఛాదనంకృత్వా నిమ్బపత్రంవిదశ్యాశ్చానమాస్థాయా
 గ్నోదీసప్రప్త్యా గృహం ప్రవిశ్య సమ్భరాక సమ్భృత్య తీర్థం గత్వా
 సాక్ష్యా తీరకుండే సంతర్వ్యదకుంభమాహృత్య గృహదావరకుండే వాసోద
 కపిండబలీకప్రదాయైశోత్రవృద్ధిశ్చార్థం నవశ్శార్దంచ దద్యాదితి లోకాచా
 రః ॥ ఉభయోశ్చాస్త్రసిద్ధతావదవిగతశిష్టాచారాచ్చ నకశ్చిద్విరోధః.

మూ—అథవృథకృత్యజ్ఞున్తయే పాత్రే ప్రేతాత్రసాహితీ జలం పిబేద
 మితి క్షీరం కుండోపరి శిక్షేస్తాపయేత్.

వ్యా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ జలమేకాహమాకాశేస్తాప్యంక్షీరంచ
 మృన్తయే ॥ * అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః—వా ॥ జలంక్షీరంచ పాత్రీద్యయే పృథక్పృ
 థగాకాశే శిశ్యాదావేకాహం స్థాపనీయంవిశేషానుపాదానాత్ప్రథమేఽహని
 కాద్యమ్ ॥ * ఇతి ॥ వయంతుభూమిః—విశేషానుపాదానాదేవదశాహంస్థా
 పనీయమ్ ॥ ప్రథమదిసస్థాపితస్య జలాదేదశాహంతావస్థాపననివృత్త్యర్థః
 మేకాహాగ్రహణమ్ అతః ప్రథమదిసమారభ్య క్షీరంజలంచైకేకాహమేవావస్థి
 తంయథాధవతితథా ప్రత్యహం నవసవం జలంక్షీరంచస్థాపనీయమితి ॥ తత్రై
 వశిష్టాఆచరంతి ॥ అత్రపాఠస్కరః—వా ॥ ప్రేతాత్రసాహిత్యదకం పిబేద
 మితిక్షీరమ్ ॥ * ॥ ఇతి.

ద్రవ్యనియమమాహ—

మూ—ప్రథమేఽహనియద్ద్రవ్యంతేనైవాదశాహం పిండంనిర్వృతయేత్.

వ్యా—శునఃపుచ్ఛః—శ్లో ॥ శాలినాసకుభిర్వాపి శాకేనావ్యధనిర్వపే
 త్ ॥ ప్రథమేఽహనియద్ద్రవ్యంతదేవస్యాద్దశాహ్నికమ్ ॥ * ॥

కర్తాదివిపర్యయేకృత్యమాహ—

మూ—వాసావిపర్యాసే వాసాదకం పాత్రవిపర్యయే జలంజలీక ద్రవ్యవృత్త్య
 యే పిండాక దేశాత్త వినిమయే పిండోదకంజలీక పూర్వకృతాక
 పునరదాద్యాద్రాజకార్యనియక్తోదశాహమధ్యేబలికమసమాపయేత్

వా—స్మృత్యర్థసారే—శ్లో ॥ ఉత్తరీయశిలాపాత్రద్రవ్యకర్తృవివర్యయే । పూర్వదత్తాంజలికపర్యాత్పసరిత్యాహగౌతమః ॥ ఆద్యదేశాదన్యదేశే ప్రేతపిండంక్షిపెద్యది । పూర్వదత్తాపునఃపింగాదద్యాదిత్యాహశాకలః ॥ ఆశౌచమధ్యపాపాణియనినశ్చేచ్ఛిలాంతరే । పూర్వదత్తాంజలికపర్యాత్పసరిత్యాహగౌతమః ॥ * దశాహంతమేకద్రవ్యేణ పిండనిర్వాపణనియమాద్ద్రవ్యవివర్యయితి నచనాచ్చ ద్రవ్యవివర్యయే పునఃపిండదానంసిద్ధమ్ ॥ అత్రానుగ్రహమాహగస్త్యః—శ్లో ॥ రాజకార్యనియంత్రానాంవైశ్యానాంచాతిపాలిషపాపాణిముద్ధరేన్తద్భేదబలికమకసమాపయెత్ ॥ *

మూ—శ్వశూద్రాదిహూషితే పిండేకృచ్ఛృత్రయం చరిత్వా పునః పిండం దద్యాత్.

వా—స్మృత్యర్థసారే—శ్లో ॥ వాయునైస్సేవితేపిండే శునా శూద్రేణ హూషితే । పునఃకమకప్రకుర్వీతహ్యవృత్తించవివర్యయే ॥ * శ్వాదిన్నర్కవిశేషమాహుంగిరాః—శ్లో ॥ పిండంకాకాదిపక్షిభ్యో జతురన్యస్పృశేద్యది కృచ్ఛృత్రయంచరిత్వాథపునఃపిండంచనివృపెత్ ॥ * యత్తుశంఖలిఖితవచనం ॥ శ్లో ॥ బలింబలిఘ్నజాయత్య ప్రదత్తంనైవఘంజితే । నైవశృప్తాఃప్రయాన్యంతిపితరస్తస్యసానుగాః ॥ * ఇతి తద్గమదౌ దత్తపిండవిషయమ్ ...

మూ—శిలాదినాశేతుశిలామన్యామాదాయ ‘ ఆయాతుదేవస్సుమనాభి రూతిభిః ’ ఇతిస్థాపయిత్యా ‘ యమాయసౌమమ్ ’ ఇతిలోకేగ్నౌ జహుయాత్.

వా— ‘ ఆయాతు దేవః ’ ఇతి వాక్యద్వయాత్తక్రొమంత్యః, పరేయవంసమిత్యాదౌ తథాదర్శనాత్ ॥ యథాఽఽహుః ॥ శ్లో ॥ శిలావినాశేసతి వాతతోన్యామాయాతుమంత్రేణ నిధాయకుండే । యమాయసౌమం సునుతేతి మంత్రాదాజ్యహుతిలోకేకీవవహ్నా ॥ *

మూ—యద్యన్యశిలాస్థాపనేపూర్వశిలానప్తాదృప్తాస్యాత్ ‘ యమేఇవ ’ ఇతి శిలాద్యయం కుండేనిధాయతర్పయెత్ ॥ * : ...

వా—సంగ్రహే—శ్లో ॥ శిలాంతరెస్థాపితేతుదృష్టానప్తశిలాయది । యమేఇవేతిమంత్రేణ తాంచన్యస్యాథతర్పయెత్ ॥ *

దశాహమధ్య సజ్జాగ్రంతిదర్శయోస్సహృదేన్యస్థామహ —

మూ—దశాహమధ్యే సజ్జాగ్రంతిదర్శనోవా యదిస్యాత్ప్రిత్యోద్దేశాహం
తమేన పుత్రఃకుర్యాన్నపిండోదశావకషణః.

వ్యా—అత్యంతిధరీయే—శ్లో || మాతాపితౄర్నృతిప్రాప్తౌదశాహే మ
ధ్యతాపివా । వనస్పతిగతేసామేశిష్టాహంపూర్వవత్క్షిపెత్ || దశాహంపిండమా
చరెదిపారాంతరమ్ || * బృహస్పతిశ్చ—శ్లో || అన్తర్దశాహేదర్శశ్చేన్యాతా
పితౄగూరోర్నృతౌ । పిండంచద్యాద్దశాహస్తమితరేషాంసమాపయెత్ ||*||
షడ్ధర్మసంగ్రహేచ—శ్లో || దర్శే పెతది నేషుసత్యపితథాదద్యాద్దశాహంసుతః ||

కించ || శ్లో || ఆశౌచమన్తరాదర్శోయదిస్యాత్సర్వవర్ణానః । సమాప్తింప్రే
తతంత్రస్యకుర్యురిత్యాహగౌతమః || ప్రవృత్తాశౌచతంత్రస్థుయదిదర్శం ప్రప
ద్యతే । సమాప్యచోదకంపిండంస్నానభూతంసమాచరేత్ || ఆద్యేందావేవక
తేవాః ప్రేతవిండోదకక్రియాః । ద్వైరేందవేతుకుర్యాణఃపునశ్శావంసమశ్ను
తే || దశాహమధ్యేసజ్జాగ్రంతిదర్శనోవాధభవేద్యది । తాయంపిండం సమా
ప్యేత తద్దినేనారసేతరః || త్యజేత్సజ్జమణేధానామధ్యతకప్రేతకాభ్యతః ।
వాచేత్తత్కర్తృనాశస్సాన్విధర్షశ్చైత్తత్కులక్షయః || ద్విదండృదర్శనేవాహా
మహానిత్యవధార్యతామ్ || * ఇతిఋశ్యశృంగాదివచనం సర్వవిషయంషాన్వయా
వాన్వయవిదః ప్రత్యాహ—

మూ—శ్లో || ద్విచంద్రదర్శనెవాహామాతాపితౄర్నృవిద్యతే । మధ్యే పిం
డసమాప్తిశ్చేత్కులక్షయకరీభవేత్ || ' ఇతిస్మృతౌత్.

వ్యా—వచనమిదంతిధరీయమ్.

కించ ' శ్లో || పితౄరాశౌచమధ్యతు యదిదర్శనమపతేత్ । తావదేవా
త్తరంతంత్రంపర్యవస్యేత్క్రిహాత్పరమ్ || ' ఇతిగాలవచనాధానభిజ్ఞాఃకెదిత్త్రి
ధాత్రాదుత్తరందర్శశ్చైత్ప్రిత్యారపిక్రియాంసమాపయెదితివదంతి తాప్రత్యాహ

మూ—ద్విత్వాహేనుదర్శసమ్భవే ' శ్లో || తాయంపిండం సమాప్యేత
తద్దినేనారసేతరః । ' ' శేషాస్సుతాస్తత్రసమాపయెయః ' ఇత్యా
దిభిరనారసపుత్రైః పిండోదకసమాపనే ష్యసక్తేనారసపుత్రక
ర్తృకోదకపిండసమాప్తిన్యవస్థాపరమ్ ' పర్యవస్యేత్క్రిహాత్పర
మ్ ' ఇతివచనమ్ । అతాదర్శమనాదృత్యదశాహమేవకుర్యాదార
సోదతఃపుత్రికాపుత్రశ్చఅనారసఃపుత్రోన్యశ్చ సమాపయెత్.

వ్యా—నన్విదం గాలపీయమారనవిషయం కిం సన్యాదితిచేన్న, తద్విషయ
తావప్రతీతిః । పితృశబ్దప్రతియోగితావత్తత్ప్రతియత ఇతిచేన్న, దావదశవిధ
పుత్రప్రతియోగితావత్పితృశబ్దస్య । ఔరసపీవ పుత్రశబ్దప్రసిద్ధితిచేన్న ‘పు
త్రాభావే దత్తకఃపుత్రికాపుత్రశ్చ’ ‘పుత్రాభావేయఃప్రత్యాసన్నస్సపి
ణ్డః’ ‘పుత్రాభావేతుపత్నిస్యాత్’ ‘స్వర్యాతస్యావ్యపుత్రస్య’ ఇత్యాది
భిదావాదశవిధపుత్రైష్యైవనశాస్త్రేపుత్రశబ్దప్రసిద్ధేశ్చాస్త్రజ్ఞానాం పుత్రశబ్దేన
పుత్రసామాన్యప్రతీతేశ్చ, అన్యథా ఔరసదత్తకత్రిమత్వాది విశేషణవైయ
థార్థ్యవత్తైః । అతఃపితృశబ్దప్రతియోగీపుత్రశబ్దస్సాధారణః । నను ‘త్యహా
త్పరం దర్శనత్యౌరసఃపిండాదద్యాత్’ ఇతి వచనమస్తిచేత్తద్వచనమనౌ
రసపుత్రవిషయంభవేదితిచేన్న, ‘త్యహాత్ప్రాగ్దర్శనంభవేవనౌరసస్సమాప
యేత్’ ఇతివచనమస్తిచేత్ గాలపీయమారనవిషయంసన్యాదితచ ప్రసక్తైః । న
హిదమేవజ్ఞాపకం పితృశబ్దప్రతియోగితైవన పుత్రీమాతృప్రతీతిః । అతః ‘క్లౌ||
దశాహమధ్యేనసంక్రాంతిదర్శ్మవాఽభవేద్దద్ది । తోయంపిండంసమాప్యేత
తద్దినేనౌరసేతరః ||’ ‘అశౌచమధ్యేవిధుసంక్షయశ్చైద్దద్యుదేశాహుతిలవారిపి
ణ్డమ్ । పుత్రీసుతౌదత్తిమఔరసశ్చ శేషాన్సుతాస్తత్రసమాపయేయః||’ ‘య
దిసంక్రమణందర్శ్మదశాహంతస్సమాపయేత్ । విసాపితృభ్యామన్యేషాం సమా
ప్యేపిండవారిణీ ||’ ఇతి శ్రుధరీయ పద్ధర్తసంకన్యాదివచనైదేశాపా క్వచిద్ది
నే దర్శనంభవే పుత్రీసుతదత్తౌరసవ్యతిరిక్తపుత్రైర్దర్శ్మ పిండోదకసమాప్తౌ
ప్రసక్తాయాం వ్యవస్థాపరమిదమ్ ‘పర్యవస్యేత్త్యహాత్పరమ్’ ఇతివచనమితి
శేముషీవిశేషణపాంవిమమౌసువ్యక్తం, అలమత్రాగ్రహణ || నను పర్యవ
స్యేదితి పర్యవసానాత్పర్యవస్యేదితిచేత్ । నను భోజకః కలుపర్యవస్యేత్, పి
తృప్రతియోగీ పుత్రీఇతిచెద్బాధమ్, అయమారసౌఽనౌరసోవా, నాద్యః అ
ప్రతీతేః । సన్యాప్రతీతివిషయత్వకల్పనంయత్తమ్, అతిప్రసంగాత్ ‘ఔ
రసస్సమాపయేత్’ ఇతి క్వచిదపి వచనాభావాన్నతద్విషయేవ్యవస్థాపకమిదం
తద్విషయే దశాహోదకదానవిధిపరపరశ్చతవచనవిరోధాత్ । ద్వితీయస్తు పరిశి
ష్యతే ‘తోయంపిండంసమాప్యేత తద్దినేనౌరసేతరః’ ఇత్యాదిన్యతిభ్యస్సం
వాదివచనౌజ్ఞీవనాత్, ద్వివిధపుత్రవిషయత్వేనాక్రమేషాన్పుత్రైర్వచనాంత
రాభావాచ్చ । అతోఽప్రతీతత్వవచనాంతరాభావాభ్యామేవ త్యహాత్ప్రా

ర్యావరీధావెన దశాహవిధిసమాపనయోరారసపుత్రవిషయత్వమస్య నోపప
ద్యతే, వచనాంతరబలాత్పుష్కలసానస్యానారసపుత్రవిషయత్వ సిద్ధః । ఇతఃప
రం వక్ష్యమానశిష్యతే, తథాపి కించిత్సామప్రతం ప్రతన్యతే ‘ శ్లో ॥ పి
త్రాస్త్రయావదాశౌచందహ్యాత్పిండజలాంజలిత్ ॥ ’ ఇతిస్త్రణాద్దర్శపినపర్యవ
సానమ్, ప్రత్యవాయస్తతః । త్ర్యహదర్వాద్దగ్ధవిషయంతదితిచేన్న, త్ర్య
హదర్వాద్దగ్ధే నపర్యవస్యేదితివచనాంతరాభావాత్ । నను త్ర్యహాత్పురం ద
ర్శే పర్యవస్యేదిత్యుక్తేన త్ర్యహదర్వాద్దగ్ధపర్యవస్యేదిత్యర్థసిద్ధేరిదమేవా
లంబచనమితిచేదహాకాశకుశానలగబనస్యాయజ్ఞోభవాత్, కింతే శవముష్టిన్యా
యేన గృహీతగృహేణ । స్యాదేవమస్యారసవిషయత్వేసిద్ధే నహి తదస్తి త
జ్ఞాపకంవచనాంతరమ్ । సహాదమేవవచనం తద్విషయమితియుక్తం, వివేకా,
ప్రతీతః । కిమస్యారసవిషయత్వాసంభవముక్తం నస్తరసి, మాన్యవిస్తాప్తః
దర్శే పర్యవసిత్యవిమర్శేనారసఃపర్యవస్యేదితివచనమేవపర్యవస్యేత్ । స్యా
దేనం, యదిత్ర్యహాత్పురం దర్శేప్యారసఃకుర్యాదితివచనమస్తి, మైవమ్, త్ర్య
హాత్పురదినానామేవ మధ్యశబ్దవాచ్యత్వేన ‘ దశాహేమధ్యతోపివా ’ ఇత్యా
దివచనేత్ర్యహాత్పురం దర్శేప్యారసోదశాహంకుర్యాదితిసిద్ధేః ‘ శ్లో ॥ మధ్యే
పిండసమాప్తిశ్చేత్కులక్షయకరీభవత్ ’ ఇతి సమాపన ప్రత్యవాయస్త్రణా
చ్చ । నప్యోపమనారసస్య ప్రత్యవాయప్రసంగః ‘ శేషాసుతాస్త్రత్రసమా
పయేయః ’ ఇతిసమాప్తసమజ్ఞానాత్ । ‘ ద్వైరైందవేతుకుర్వాణఃపునశ్శ్వానం
సమశ్నుతే ’ ఇత్యసమాపనేపి ప్రత్యవాయస్సమాపఇతిచేత్క్రిమధఃపతనేపి క
శగృహణేన, మైవమ్, త్ర్యహదర్వాద్దగ్ధేపినమాప్తిప్రసక్తేః । అగ్నియామి
యవిధినా సహింస్యాదిత్యసేవ పునశ్శ్వానమిత్యస్య సామాన్యస్య ‘ ద్వైచంద్ర
దగ్ధనైవోయామాతాపిత్రార్పవిద్యతే ’ ఇతి విశేషవచనేన బాధాన్నతత్ప్రసం
గఇతిచేతదత్రాపితుల్యం ‘ దమ్యర్థశాహతిలవారిపిండం ’ ఇతివిశేషవచనేనప్ర
త్యవాయస్త్రత్యాయ సమాప్తివచనస్యబాధాత్ । కథమిదంసామాన్యం పిత్రాని
తివిశేషస్త్రణాదిచేన్న, పర్యవసిత్యవిశేషానుక్తః । తవాపి కథమత్రవిశేషసిద్ధిః
జారసేతరఇతి వచనాంతరైసారసేనైవ సమాపనీయత్వస్త్రణాత్ । కాలవిశే
షోనాక్తఇతిచేన్న- ‘ దశాహేమధ్యతోపివా ’ ఇతి మధ్యశబ్దేనేవోక్తత్వా
త్ । కించ దశాహమధ్యే కదా దర్శసంభవే సమాపనీయమితితద్వచనం సమా

ద్విచంద్రదర్శనంయవబృలిపిండక్రియాభవేత్ । ద్విచంద్రదర్శనెదోషామహాని
త్యవధార్యతామ్ ॥ * అఖండాదర్శే—క్లో ॥ అష్టమాంశేచతుర్దశ్యాః ఊహోభ
వతిచంద్రమాః । అమావాస్యాష్టమాంశేద పునఃఊహోభవెదఖండః ॥వా॥ తెనా
మావాస్యాష్టమాంశాత్ప్రాగేవ పిండోదకావకషణఃకార్యః, అన్యథా ద్విచంద్ర
త్వప్రసంగాత్ ‘ సప్తాంతాం రాత్రింసూర్యాచంద్రమసాసహవసతః ’ ఇతి
శ్లోతేః ॥ * ఇతి ॥ సంగ్రహేచ—క్లో ॥ త్రయోదశికలామాతృతిథౌయస్యమృ
తిర్భవేత్ । నాతిక్రమ్యసిసీవాలీంకు ర్యాత్పిండోదకక్రియామ్ ॥ చతుర్దశికలా
మాతృతిథౌయస్యమృతిర్భవేత్ । అతిక్రమ్య సిసీవాలీం కు ర్యాత్పిండోదకక్రి
యామ్ ॥ * అతిక్రమ్య-విహాయ, దర్శనాదూర్ధ్వం క్రియాంకు ర్యాదిత్యధః॥
అనాథవిషయే విశేషః ॥ క్లో ॥ చంద్రక్షయేమృతోఽనాథో దగ్ధశ్చేదుదకార్థి
నా । సంవయోదకదానాదిత్తిన్నహింసమాపయేత్ ॥ * కాత్యాయనశ్చ—
క్లో ॥ ప్రథమేఽహ్నితృతీయేవాయదార్హస్థాభవేత్తదా । అగ్నిసంచయనం కు
ర్యాదితివిష్ణుస్తౌత్సృతమ్ ॥ *

ఇదమాహ—

మూ—దర్శనాత్ప్రాగేవాప్తిసంచినయాత్.

వ్యా—అత్ర గాగ్యః—క్లో ॥ అంతఃశాపేసంప్రాప్తేదర్శేపిండాన్
సమాపయేత్ । అగ్నిసంచయనంచైన దర్శనత్పూర్వంసమాచరేత్ ॥ *

పక్షాంతరమాహ—

మూ—అపివాసంక్రమప్రభృతిదర్శనాదీవారభ్య పిండోదకదానంకుర్యాత్

వ్యా—దగ్ధసంక్రమయోర్ఘృతాన్ తృప్తిభృతిగ్రహణాదాదిశబ్దప్రయోగా
చ్చ తమత్తరదినాదారభ్యేత్యధః ॥ అత్ర ప్రచేతాః—క్లో ॥ ప్రథమేఽహ
న్యమావాస్యాతతోదకబలింహరేత్ । అథవా తత్ప్రభృత్యేవజలపిండంస్తువా
పయేత్ ॥ * తుల్యయోగక్షేమాత్వాత్సంక్రమణేష్యేవమేవగ్రాహ్యమ్ ‘ క్లో ॥
త్యజేత్సంక్రమణంభానామధ్యతః ప్రేతకార్యతః ’ ‘దశాహమధ్యేసంక్రాంతిః’
ఇత్యాదిభిస్తస్యాపి త్యాజ్యత్వస్మరణాత్.

మూ—దశాహమధ్యే సంచయనాదూర్ధ్వం పిత్రామృతిశ్రవణే ‘ క్లో ॥

శృణోత్యనిర్దేశఃపుత్రఃపిత్రాస్తుమరణంయది । మృతాహత్యైత
క్తృత్యంస్యాత్తస్యశుద్ధిర్దశాహతః ॥ ’ ఇతిస్మరణాచ్చుతదినాదిదశా

హాశౌచసద్భావేపి మృతాహద్యతీతదిన-ప్రేతకృత్యంకృత్వాఽవశిష్ట
దినకృత్యమనవహం తత్తత్కాలేభుర్యాదేకోద్దిష్టాంతం, సాపిండ్యస్తు
త్రివక్షాదాకుర్యాత్

వ్యా—శృణోత్యనిర్దేశమితివచనాధఃశ్రుతదినాదిత్యాదిసూత్రేణవివృతః
సంచయాత్ప్రక్షాహమధ్యేమృతిశ్రవణే ‘ పిత్రామృతౌచేద్ధూరస్థశ్శృతావ
పితృవివర్ణయమ్ । పుత్రశ్శుద్ధైద్దశాహేన సంచయాత్ప్రక్త శేషతః ॥ ’ ఇతి
వచనాచ్చుతదినాదిదశాహముదకంకుర్యాత్

దశాహాత్క్రమవీవ దశాహోదకదానవిధానాత్ ‘ క్లా ॥ దశాహంతే
తతస్సమ్యక్పిండదానంసమాప్యతే । ’ ఇతి దశాహే పిండసమాపనే ‘ క్లా ॥
నవభిర్దినస్తేర్థద్యాన్నపసిండానమాహితిః । దశమంపిండముత్సృజ్యరాత్రి
శేషేశుదిర్భవేత్ ॥ ’ ఇతి నవనెన నవభిర్దినస్తేర్దేయానాం పిండానేకదైవద
త్వా సమాపయేదిత్యాహ—

మూ—ఏవం దశమేఽహని మృతిశ్రవణే నవాహకృత్యంకృత్వాప్రభూత
బలిందత్వాదకపిండం సమాపయేత్ .

వ్యా—నను ఏకాదశాహే పితృమృతిశ్రవణే తత్ర దశాహకృత్యం కర్త
వ్యం నవా ఏకాదశాహవీచైకోద్దిష్టస్యావశ్యకతావ్యత్యవిధానాత్పర్వక్రియా
యా ఆకరణతదయోగాత్తత్ర తత్కర్తవ్యమితిచెన్న ‘ క్లా ॥ శృత్వా తద్దిన
మారభ్యదశాహంసూతకీభవేత్ । ’ ఇతి దశాహశౌచవిధానాద్వావదాశౌ
చం పిండోదకవిధానాచ్చ తదాదిదశాహంతంతస్య కర్తవ్యత్వాత్ । తస్మాద్ ‘ క్లా ॥
పిత్రామృతౌచేద్ధూరస్థశ్శృత్వాపితృవివర్ణయమ్ । పుత్రశ్శుద్ధైద్దశాహేన
శ్చయాత్ప్రక్త శేషతః ॥ ’ ఇతినంచయాత్పరం పితృమృతిశ్రవణే దశాహాద
కదానప్రసంగఇతిచేన్న, తత్ప్రసంగపిశృణోత్యనిర్దేశమితివచనేన మృతాహ
ద్దశాహే తత్సమాప్తిసిద్ధేః । నను మలమాసే పుంసువనాదిశుభకార్యేఽవశ్య
కార్యే ‘ సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాదభ్యుదయంతతః ’ ఇతి సపిండికరణాక
రణే శుభాసంభవాలైన పూర్వక్రియా యథాఽఽక్షిప్యతే తథైవైకాదశాహేవ
కోద్దిష్టైన పూర్వక్రియాఽఽక్షిప్యతఇతిచెన్నత్యంన్యాయతః, తథాపి ‘ క్లా ॥ ద
శరాత్రేవ్యతీతేతు పిత్రాశ్చైదాధ్వఃదైహికమ్ । పుత్రఃకుర్యాత్తదాశౌచంధ
ర్మాత్రమితిస్తోతమ్ ॥ ’ ఇతి పైతినసినా దశాహాత్పరం పితృమృతిశ్రవణే ద

శాహశాచాధ్వోదైహికయోర్విధానాన్నతదాక్షేపఇత్యలమ్ । కృతే దశాహ
కృత్యై శుశ్రైవోదశాపాత్యాగతః పుత్రీడుప్రకశవోద్దిష్టకృత్యా దశాహంతి
లోదకందత్వాశ్రాద్ధాదికుర్యాత్ ‘ జ్యాయానెవతదూర్ధ్వమాచరితచ్ఛా
ద్ధాదిమిత్రాంతకమ్ ’ ఇతి వడ్డర్షియవచనాత్. ...

అకృతే దశాహకృత్యై కర్తవ్యమాహ—

మూ—నిదఃశాపేతు పిత్రాశ్శృతాహందిదశాహంతముదకాదిదత్తైవకా
దశాహద్వాదశాహయోరైవకోద్దిష్టసాపిండ్యేకుర్యాత్.

వ్యా—నిదఃశాపే నిగతేదశాహే, ఇదం జ్యేష్ఠపుత్రవిషయమ్. సపిం
డికరణాంతకృత్యై కనిష్ఠేనకృతేతు మాధవీయేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరగతః
పుత్రశ్శృతావపితృవిషయమ్ । కృత్యాతువపనందత్వాద్దశాహంతంతిలోదకం॥
సపిండికరణశ్రాద్ధంకుర్యాదేకాదశేహని ॥ * ఇతి । అత్రాపి దశాహంతం
తిలోదకవిధానాచారసేన దర్శనత్యపి నపిండోదకాపకషణఃకార్యః.

అత్యవసామాహ—

మూ—దశాహంతరనెకమాం దాపాపూర్వజైవ ద్వితీయాదితోయం పిం
డం సమాపయేత్. ...

వ్యా—అత్యహరితః—శ్లో ॥ దాహకార్యద్యయంస్యాచ్ఛేత్కరురైశ్చ వి
శేషతః । పూర్వజైవసమాప్యేతతోయంపిండద్వితీయకమ్ ॥ * దశాహమధ్యే
పునరవసన్యన్య దాహశ్చేత్తస్య పిండోదకాదికం పూర్వప్రవృత్తపిండోదకస
మావనెన సమాపయేదిత్యర్థః । ఏవం పూర్వాశౌచేనైవోత్తరమపి సమాపనీ
యమ్ ॥ అంగిరాః—శ్లో ॥ దాహకస్తాద్దశాహేతుశవదాహంచరద్యది । పూ
ర్వజైవతుశుద్ధిసాన్నిప్తివిత్రోస్తద్దివసాద్భవేత్ ॥ * నారదః—శ్లో ॥ అంతదః
శాపాచెత్కతుఃపునఃప్రేతస్యసంస్కృతిః । తస్మాచ్ఛుద్ధిఃపూర్వశేషాదేకోద్ది
ష్టంయథోదితమ్ ॥ * యథోదితమితి, ఏవం పూర్వజైవాశౌచతోయపిండస
మావనెపి ‘ చతుర్థాశ్రాద్ధమాచరేత్ ’ ‘ ఏకోద్దిష్టంచతుర్థేహిని ’ ఇతి
త్యూహశౌచినామాద్యేకోద్దిష్టంచతుర్థాహోక్తం తదతిక్రమ్యేకాదశాహేన
కుర్యాత్ ‘ ఆద్యమేకాదశేహని ’ ఇతి దశాహశౌచినామేకాదశాహోక్తం
తదతిక్రమ్య దినాంతరేనకుర్యాత్, తత్తదుక్తదినేకుర్యాదిత్యర్థః । అంతదః
శాపా ‘ దాహకస్తాద్దశాహతః ’ ఇతి దశాహగ్రహణాత్త్యూహశౌచే దశా

హశౌచాహుతాశౌచా పూర్వేణనసమాపనమితిదశషష్ఠమ్, ' అనగోత్యస్సగో
త్యోవా ' ఇత్యాదినచనంతం పెితాన్నభోజనాదికర్తృ సంస్కర్తృవిషయం
దృష్టవ్యమ్, అసపిండస్యపునః ' అసపిండృద్విజుఃప్రేతం వివ్రోనిహృత్వ ' ఇ
త్యాదినా మనునావిశేషోవిహితః. ...

అత్యవిశేషమాహ—

మూ—పిత్రోస్తద్వివసాదిదశాహంతమేవకుర్యాత్.

వ్యా—తదుక్తం ' పిత్రోస్తద్వివసాద్భవేత్ ' ఇతి || సంవతః—క్లో ' పూర్వకతాదశాహేతు పితరౌచేద్దవేత్పునః । పూర్వేణశుద్ధిరైవసాసృతిపి
త్రోస్తద్వివసాద్భవేత్ || * తద్వివసాత్-పిత్రౌమృతేదినసమారభ్య. దశాహం
చ్ఛుద్ధిర్యధః । అతఃపిండోదకదానంచ దశాహంకుర్యాత్ ' యావదాశౌ
చం ప్రేతస్యోదకం పిండచదమ్యః ' ఇతివిష్ణుస్మరణాత్.

మూ—ఏవం మిథః పిత్రోఃపితుఃకుర్యాత్తానుసమాపయేత్

వ్యా—విజ్ఞానైష్ఠరీయే—క్లో || మాతర్యగ్రైప్రమీతాయామశుద్ధామ్రియ
తేపితా । పితుశ్చైవేణశుద్ధిసాన్వితాతుఃకుర్యాత్తుపక్షిణీమ్ || అన్యధః—అశు
ద్ధా-మాతృదశాహమధ్యే, పితృమృతౌ తస్మైతిదినాది దశాహరూపోయశ్చ
షస్తేనశుద్ధివతి, తతశ్చపితుదశాహం పిండోదకదానంకర్తవ్యమ్, పితుర్ద
శాహమధ్యే మాతృమృతౌ పిత్రాశౌచే ఉభయోః తాయపిండదానాదికంస
మాప్యపితృదశాహత్పరం మాతుఃపక్షిణీమాశౌచం కుర్యాదితి । ఏవం పక్షిణ్యా
శౌచానుష్ఠానేపిపితురేకాదశాహవికృద్విప్లవంకుర్యాత్, ' క్లో || ఆద్యంత్రాద్ధ
మశుద్ధోపికుర్యాదేకాదశేహని । కర్తవ్యత్కాలిశుద్ధిరశుద్ధశుద్ధపునరేవనః ||
ఇతిశంఖస్తరణాత్. ...

మూ—బాలమరణే దాహాదిపితుః పిండోదకదానంవిధీయతే.

వ్యా—' క్లో || నాత్రివషాన్యకర్తవ్యాదాంధవైరుదకక్రియా । జాతదం
తస్యవాకుర్యాన్నామ్మివాపికృతేనతి || ' ఇతి మనూక్రవికల్పాశ్రయణేన బా
లస్య ' శిశురాదంతంతసదాచూడాద్బలకస్తస్మృతః । ' ఇత్యుక్తస్య దా
హాకృతే ' అగ్నిసానంస్కృతస్యోక్తాపిండదానాదకక్రియా ' ఇతివచనాద్దా
హాదిపిత్రోదకదానంకార్యమ్.

జ్ఞాతీనాంతు కృతచౌళై త్రివర్ణైవామృతైశ్చాయదానంభవతితవాహ
 మూ—జ్ఞాతీనాంతు చౌళాదిత్రివర్ణాదివా పంచసప్తతితర్పణంస్తర్పణై.

వ్యా—అత్యగౌతమః—వా ॥ ఉదకదానం సపిండైఃకృతమాడస్య ॥ *కృ
 తమాడస్య-కృతచౌళస్య ॥ వృద్ధకాశ్యానః—శ్లో ॥ మృతందద్ధావ త్తిరా
 త్రైణ త్రివర్ణాదుదకంబలిమ్ । పంచమాద్యస్థితయనంశ్రాద్ధంకుర్యాచ్చతర్ప
 నై ॥ * చతుర్థాదినశత్యధః ॥ శ్లో ॥ అద్ధాదేవాష్టమామాధ్వఃమేకోద్దిష్టా
 నిషాడత ॥ * బోధాయనీయేచ—శ్లో ॥ త్రివర్ణాదుదకంపిండంశ్రాద్ధాంతం
 పంచమాత్పరమ్ । అష్టమాత్పరకలంగాహ్వంసపిండికరణంవినా ॥ * సంగ్రహే
 చ—శ్లో ॥ ద్వాదశాద్యత్పరాదర్వాకౌగండమరణైవతి । సపిండికరణం న
 స్యాదేకోద్దిష్టానికాలయేత్ ॥ ద్వాదశాద్యత్పరామాధ్వంసపిండికరణంభవేత్
 ॥ * స్తృప్త్యంతరచ— శ్లో ॥ కన్యాబాలకుమారేభ్యస్త్రహం పిండోదకక్రి
 యా ॥ ఇతి ॥ శిశోస్త్రీసత్పరామాధ్వముదకంపంచసప్తతిః । త్తిరాత్రా
 త్పిండదశకంసర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥ * ॥

ఇకమాహ—

మూ—పంచమాద్ధాదినంచయనముపదిశ్యతేనుపనీతస్య తూష్ణీం తత్కు
 ర్యాదేవం పృష్ఠాద్ధాదినవశ్రాద్ధాన్యేకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధాన్యేకో
 ద్విష్టంచ తంత్రితకుర్యాదుపనీతస్య విధివన్నవమాద్ధాదిపూర్వోక్తా
 ని షాడతశ్రాద్ధానిచశిష్యంతే త్రయోదశాద్ధాదిపూర్వోక్తానిసో
 దకుంభశ్రాద్ధాని సపిండికరణంచ.

వ్యా—సప్తప్రార్థాన్యేతానిసూత్రాణి సాక్షివచనానిప్రాగవప్రదర్శితాని.
 అస్యాపవాదమాహ—

మూ—సతివివాహేష్టమాద్ధాదినపిండికరణంతంసర్వంమంత్రోవతుగార్యాత్
 అత్య స్తృప్త్యంతరవచనముదాహరతి—

మూ— శ్లో ॥ సప్తమాద్యత్సరామాధ్వంగృహస్థానాందివిజన్తనామ్
 సపిండికరణంకార్యంసప్రాగితియమోదితమ్ ॥ * ఇతివచనాత్

వ్యా—యక్తంచైతత్, వివాహేనతి హానిగ్రహణాదధిగృహమేధినోర్వ్య
 తమ్ * హానిగ్రహణాధినహత్వంకమను * కర్తవ్యతాం వివాహేగృహీర్వీత
 ప్రశ్నహంగృహీ ఇత్యాదిశాస్త్రేశ్చౌతస్కర్తవ్యగాహ్యకర్తవ్యధికారవిధానాత్.

స్త్రీయాశ్చైవమితి ప్రాగైవ ప్రదర్శితార్థమాహ—
 మూ—సర్వంచైవంస్త్రీణామ్.

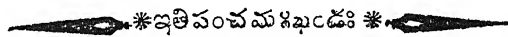
వ్యా.—స్త్రీణామూధానాం దాహాదిసపిండికరణాంతం పెరితకృత్యంసర్వ
 మేవం మంత్రవత్కార్యమిత్యర్థః । అత్రయాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ ఏతత్సపిండికరణమేకోద్విష్టం స్త్రీయాఅపి ॥ * ఇతి ॥ ఆపస్తంబః—వా ॥ అత్రహ్యధికాంశాస్త్రేర్భవతి, సానిష్ఠాస్తృతిశ్చ ॥ * యాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ మాతుర్భృదగ్రజాయులేద్విత్తిమంబంబంధనాల్ । బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశస్తస్తాదేద్విజాస్తృతాః ॥ నిషేకాదితత్తానాంతాస్తైషాంవైవంత్రీతికిరీయాః ॥ * ఇతి ॥ ‘శ్లో ॥ వైవాహికోవిధిఃస్త్రీణామాపనాయనికఃస్తృతికి ।’ ఇతిమనుః ॥ తస్మాదుపనీతానామూధానాంచ విధివదార్థవైహికకార్యమిత్యర్థః.

‘యన్నామ్నంతంస్వశాఖాయామ్’ ఇతి న్వగృహ్యనుక్తావిరుద్ధాశానుప్రాసస్య ప్రాగైవ ప్రతిపాదనాతో స్థారకత్వసు సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేన సర్వస్తృత్యుపసంహారకతవ్యవృత్త్యత్ర కాత్యాయనవచనముదాహరతి.

మూ—‘శ్లో ॥ సర్వశృత్యుపసంహారాచ్ఛ్రాంతేహక్తోయథావిధిః ।’

ర్వస్తృత్యుపసంహారాత్ స్థారైమాక్తస్తథావిధిః ।’ ఇతికాత్యాయనః

వ్యా—స్థారవదు గాహ్యోపలక్షణమ్ । అతస్సాకాంతాణామాకాంతాపూరణస్యాప్రత్యక్షతవ్యత్వాదనుక్రమస్యపేక్షితంశాస్త్రాంతరొక్రమనుష్ఠేయమేవ, నహి క్వచిదపి నిరపేక్షంకరణమస్తి, యథాహుః ॥ శ్లో ॥ నహి తత్కరణం లోకేవదేవాకించదీభృతమ్ । ఇతికర్తవ్యతాసాధ్యేయస్యనానుగ్రహేర్ధితా

పెరితశరీరోత్పత్తిప్రకారమాహ—

మూ—ఏవమన్వహం దత్తైఃపిండైః పీతాకృతిఃస్తర్యతే.

వ్యా—అత్రబుధ్యన్యంగః—శ్లో ॥ ప్రథమేఽహనియత్పిండం తేన మూర్ధాభిజాయతే । చక్షుశ్శ్రోత్రేనాసికాచద్వితీయేఽహనిజాయతే ॥ భుజౌపక్షస్తథాగ్రివాతృతీయేఽహనిజాయతే । నాభిస్థానంగుదంలింగంచతుర్థేఽహనిజాయతే ॥ ఊరూచపంచమేఽహుష్యేమేదః ప్రజాయతే । సప్తమేతు సిరాస్సర్వాజాయంతేనాత్రసంతయః ॥ అష్టమేతుకృతేపిండే సర్వరోమాణ్యనంతరమ్ । నవమేనీర్యసంపత్తిర్దశమేక్షుత్పరిక్షయః ॥ దశమేనతుపిండేనత్యుపేత్తి

తస్యజాయతే । ఆశౌచాంతతస్యమృక్పిండదానంసమాప్యతే ॥ తత్రాశ్రాద్ధం
వ్యధాతవ్యంసర్వవణేష్వయంవిధిః । ఏకోద్దిష్టాత్పితృతప్తం పిండ
యోగతః ॥ * ॥

ఉదక దానానంతరం ప్రభూతబలిం కేచిత్కుర్వంతి తదయ క్రమిత్యాహ-
మూ—దశమేఽహిన్న మహతీక్షుద్భవతి తన్నివృత్తిః ప్రభూతేన బలినా
దశమేపిండే దత్తైఃసంతరం ప్రేతాత్థాపనస్మరణాత్తతస్తత్ప్రవా
నాత్ప్రాగేవ కుండసన్నిధౌ ప్రభూతబలిందద్యాన్నాత్రి వారా
దిదోషచింతా, బలఃక్షున్నివృత్త్యర్థతాద్దశాహవీష తత్సంభవా
త్తత్సూర్యం బలిప్రదానస్య నిరర్థకతావత్పిండోదకదానవదదౌ
మాత్ స్మృతివ్యనిషేధాచ్చ దశాహవీష ప్రభూతబలిదేయః,
ప్రేతస్య యున్నివృత్త్యాకులమభివర్ధతే.

వాగ్—ఉక్తైర్వైఖుభిదశాహోదక దానాత్ప్రాగేవ ప్రభూతబలిర్దేయః,
'దశమేక్షుద్భవతి' ఇతి దశాహవీషక్షుత్సంభవస్మరణాత్ । తతస్తత్సూ
ర్వతదధావేన బలిప్రదాననిరర్థకమేవ । తతోఽత్ర దశాహే ప్రభూత
బలిప్రదానె వారాదిదోషానచింత్యవీష వైధేక మణితుప్రాప్తే కాలదోషం
సచింతయేత్ 'ఇతిస్తృతేః ॥ యథా శుక్రవారాదా పిండోదకదానక్రియ
తే తథా ప్రభూతబలిప్రదానేనదోషః ॥ అతశ్శుక్రవారవజ్యేతస్మరణం.
ప్రారంభసంచయశ్రాద్ధనిషయమ- సహిస్తృతిమా క్వచిదవ్యుదకపిండదానప్ర
భూతబలినిషేధోస్తి, అతః ప్రత్యక్షే శుక్రవారేన రేవేషాం దశాహేబలిదేయ
వీష ॥ అత్రవ్యాసః—క్లౌ ॥ తిలోదకేచచిండేచదత్తైఃదశమేఽహని । అత్తనా
త్థాపనంకృత్వాతతః ప్రేతంవినర్జయేత్ ॥ * అతఃపిండదానాత్ప్రాగేవప్రభూ
తబలిదేయః ॥ యుక్తచైతత్ 'క్లౌ ॥ దశమేనతుపిండేనతృప్తిఃప్రేతస్యజా
యతే । 'ఇతివచనాచ్చ కృభోజనవత్ప్రప్రప్రప్రేతస్య బలిప్రదానాయోగా
త్ ॥ సంగ్రహేచ—క్లౌ ॥ దశాహేఽశ్చానముత్థాప్యశాంతిహోమంసమాచరే
త్ । సర్వాంగక్షౌరకర్తాత్రీన్నానాంతేవసంభవేత్ ॥ * ఏవం పిండదానా
నంతరం ప్రేతాత్థాత్థాపనశాంతిహోమస్మరణేన మధ్యేఽనవకాశాత్ప్రాగేవ బ
లిదానమితినిశ్చయః ॥ అఖండాదర్శే—వా ॥ అగ్రోదకపిండబలిప్రదానా
త్ప్రేతతృప్తిఃప్రేతప్రేత్య సంతతివృద్ధిర్భవతి ॥*ఇతి॥ ప్రత్యహంయత్పిండోద

క దానందశామేయచ్చప్రభూతబలిప్రదానంతాధ్యాంప్రేతసన్మత్సరీప్రవర్తనార్థః

ప్రయోగమాహ—

మూ—అథ మధ్యాహ్నాన్నాంతోవృత్తదర్శనానాస్సంకల్పస్య పరిసీద్య ప
రిషిచ్య సవ్యంజానావద్య మాజయతాం మమప్రేతశత్రువోమార్జ
యితావృత్తముక్షేప్రేతాయైతం బలిమేతం పిండమేతాని నానా
వ్యంజనాన్యేతాని పృథుకాపూపఫలానిద దదామీతి దత్వాఽముక
ప్రేతైతేమేతాన్యపతిమైత్యుపస్థాయ పూర్వవదవోమాజయితాన్
ఽఽతురవ్యంజనంకన్యత్వా న్నాత్వాదకపిండదానం సమాప్య శిలా
ముత్తాప్య యవానాం పృథ్విరవటమాపూర్వానప్రైవలకృత్వా
ఽత్తద్వయమప్నుప్రక్షిప్యన్నాత్వాసర్వాంగవపనం జ్ఞాతిభిస్సహ
కర్తావర్వాత్తతశ్శాంతికర్త...

వ్యా—ఏతం పిండబలిమేతాని నానావ్యంజనాన్యేతాని పృథుకాపూపఫ
లాన్యపతిమైత్యుపస్థాయ, స్థిత్యైతిశ్చేషః ‘క్షా॥ లాజహోమేచసీమంతేదేవతా
వాహనేవరే! అఘ్నేతిష్ఠత్సవస్థానైషడేతేభ్యగువాదితాః ॥’ ఇతిస్తోత్రే ॥
పిండోపస్థానే తథా శిష్టాచారదర్శనాచ్చ ॥ అన్యత్-తీర్థండుమ్ । బోధాయ
నీయమృతా ॥ వా ॥ దశమ్యాంవికృతబలిందత్వా పిండంతే శిలాంకాంస్యేనిధా
యాప్నువిసజయేదథనంస్కర్తుం దత్తపనవిధిరతేషాంధ్వం శాంతిహోమకర్తవ్య
తిపద్యతే ॥ * ఇతి ॥ దేవలః—క్షా ॥ దశమేఽహనిసంప్రాప్తే న్నానంగా
మాద్భుషార్భవేత్ । తత్రత్యాజ్యానివాసాంసీకేశత్తమృనఖానిద ॥ * ఏవం పిం
డోదకదానానంతరం న్నానాంతవ సర్వాంగవపనవిధానాత్ ‘న్నానాంతే
వపనంభవేత్’ ‘ఏష ప్రథమోఽలంకారః’ ఇతినియమాచ్చ శాంతిహోమా
త్ప్రేగేవ వపనంకార్యమ్...

‘నవమ్యాంపుష్పాయామ్’ ఇత్యాదినా శాంతిహోమముక్త్యా ‘నాపితక
ర్తాణిచ కారయంతేషప్రథమోఽలంకారః’ ఇతిసూత్రకారఃప్రాహ, తత్క్ర
మేణ కేచిన్తదధియశ్శాంతిహోమానంతరం వపంతితన్నయక్తమిత్యాహ—

మూ—వపనసన్మత్సరీధ్వత్వాచ్చుద్ధవేవ శాంతికర్తృణ్యధికారశ్శాంతిక
ర్తానంతరం భోజనఖిట్యావశయనోపదేశాద్భుక్తసవననిషేధాచ్చ
శాంతికమణః ప్రాగేవవపనంకార్యమ్...

వ్యా—‘మృతావాపిపాత్యగమేధ్యాయత్కేశస్తశ్శుమృతామేవత్వచమమే
ధ్యామపహత్యయజ్ఞేయోధూత్వా మేధముపైతి’ ‘క్లౌ ॥ శుద్ధింకుర్యాత్రథా
విద్యావ్మలానాం దేహజన్మనామ్ । కృత్తకేశనఖత్తశ్శుశ్రిప్తవత్కేమగృహీభవే
త్ ॥ ’ ఇతిశ్శుశ్రిప్తలిభ్యం వపనస్య శుద్ధ్యర్థకత్వావగమాత్ ‘శుచినాకర్త
కత్తవ్యమ్’ ఇతిశుద్ధ్యకర్తాంగత్వవిధానాచ్చానువక్తకస్య శాంతికర్తానధికా
రకత్వార్థః ॥ ‘అత్యోభయం ప్రహరతియేనజహోత్వజమేతదహఃపచంతి యపా
జనంచాజౌసీత్యజస్య ప్రాశ్నంతియహోసీతియపాదనస్యచాత్రాసందీప్తల్ప
నధిరోహంతి’ ఇతి హోమానంతరం భోజనఖట్యావశయనాపదేశాత్ ‘నన్నా
తథుక్తోత్రాటభూషితానామ్’ ఇతి భుక్తస్యవపననిషేధాత్ ‘న్నానాంతేవప
నంభవేత్’ ఇతి తర్పణానంతరంన్నానాంతేవపనవిధానాచ్చ వపనం కృత్వైవ
శాంతికర్తకత్తవ్యమిత్యర్థః । సూత్రకారస్యాప్యేవమేవభావః, అన్యథా
హోమానంతరమంజనస్య ద్వితియాంకారస్య పశ్చాద్భావిత్వం, ‘ఏషప్రథ
మోలంకారః’ ఇతి వపనస్య ప్రథమభావిత్వంచ నఘటతే.

నను ‘నవమ్యాంపుష్పప్రాయాం’ ఇతినూత్రిం, ‘నవమ్యాం పృథాతా
యాం’ ఇతిభాష్యం, అతఃప్రాతరేవశాంతికర్తకార్యమిత్యత్రాహ—

మూ—నప్రాతశ్శాంతికర్తపుష్పిశబ్దస్య దివసపరత్వాత్, ‘అహర్వ్యష్టిః’
ఇతిశ్శుశ్రితరశ్శుశ్రితాద్విశ్శుశ్రితరంజనాద్యలంకారస్మల్లేశ్చ తత్పరమా
తురవ్యంజనాయోగాత్కర్తృమధ్యే కర్తాంతరానుష్ఠానానంభవాచ్చ
బొధాయనాశ్వలాయనాదిషు తథాదర్శనాచ్చ. ... ।

వ్యా—ఏతైష్వష్టిహేతుభిఃప్రాతశ్శాంతికర్తకార్యమిత్యర్థః । ఏతై
కోహేతుర్నప్రాతశ్శాంతికర్తైత్యన్యసాధకకత్వభిప్రాయేణ హేతునాం పృ
థజ్చిదేశః । ఏవమన్యత్రాపిదృష్టవ్యం ॥ ‘రాత్రిరాప్వీణహః, అహర్వ్యష్టిః’
ఇతిహిస్మాయతే । అతాదవమదివసఏవ తస్య కార్యత్వం ప్రతీయతేనప్రాతః
పుష్పిశబ్దం ప్రయంజనస్యాప్యయమేవాభిసంధిరనుసంధేయః ॥ అన్యథా, ‘అ
నశ్రవోఅనమీవాః’ ఇత్యనశ్శుశ్రితశ్శుశ్రితివిరోధస్యాత్ ‘అతురవ్యంజనాని కు
ర్విరత్’ ఇతి ప్రభూతబల్యనంతరం క్రియమాణాతురవ్యంజనవిధివైయధ్యక్షం
స్యాత్ । క్రియతేహి తదాతురవ్యంజనగనైవ్యః । కించ ‘త్రైకకుదేనాంజనే
నాంజతేవేతసమాలిః’ ఇతినేత్రాంజనాద్యలంకారిస్త్యర్థతే, తచ్చాతుర

వ్యంజనేదిరుధ్యతే । కించ ‘ అనమాప్తేవ్యతేతస్మిన్నైవకుర్యాద్వ్యతాంతరమ్ ’
 ఇతినత్పూర్వకమమధ్యే శాంతికర్తృకరణంచాత్వంతవిరుద్ధమ్ । కించగృహ్యం
 తచే సింధోదకదాననమాప్త్యనంతరమేవ శాంతికమవిధిద్భవ్యతే ‘దశమే
 హనికేశశ్శశులూమసఖానివాపయిత్వాగ్రామశ్శశానయోర్ధ్వే మహావధేవృ
 క్షమూలేవా’ ఇతి త్వేరానంతరమేనశాంతిహోమోవిధాపుక్తః । తథాతాబో
 ధాయనాశ్శశులూమసయోశ్చ ఉదాహృతవిధిగ్రంథప్రకారవీవద్యశ్యత ఇత్యర్థః
 అతఃపాత్రస్తవ్యధానంశాస్త్రనిప్రతిషిద్ధమితిసిద్ధమ్. ...

అత్ర కేవిన్తందాఃజ్ఞాతీనానిషిద్ధమాసాదౌ మృతిజన్మనోర్వపనంనకార్య
 మిత్యాహుస్తాన్పుశ్శ్యాహ— ...

మూ—మృతిజన్మనోర్దశాపాజ్ఞాతీనానిషితుశ్చవసనేతత్కాలమాసక్షణ
 తిధివారాదిసంబంధిన్తస్యం బహుస్త్వతివిహితత్వాదవిగీతశిష్టాచా
 రాదకరణే పితౄణాంసన్వయచదాషస్తరణాచ్చ.

వ్యా—అత్ర విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥శ్లో॥ దశమేఽహనిసంప్రాప్తేస్సానంగా
 మాద్భూహిభవత్ । తత్రత్యాజ్యనివాసాంసి కేశశ్శశుసఖానిచ ॥*॥ ఆచస్త
 మ్భిః ॥వా॥ నాపితకమాణి చకారయంతపిషప్రథమాలంకారః ॥*॥ జ్యోతి
 శ్శాస్త్రే ॥శ్లో॥ జననేమరణేచైవ నవసందశమేఽహని । ఆతస్మాన్నాధికారిస్యా
 దాశౌచంసర్వదాభవత్ ॥*॥ నసిష్ఠః ॥శ్లో॥ వివాహేపంచమాపేచదశాపే
 మృతసూతకే । నద్యఃత్వేరంప్రకుర్వితనతురంగోపజీవినామ్ ॥*॥ సంగ్రహే
 చ ॥ శ్లో॥ దశాపేవపనంకుర్యాచ్చుద్ధృత్యర్థంమృతసూతకే । మాసక్షణతిధి
 వారాణాందోషోనాస్తీతిశాకలః ॥*॥ శ్రీధరీయేద ॥శ్లో॥ మృతాపాకేశవపనం
 దశాపేశేషవాపనమ్ । అశోభనమనాయుష్యంమృతాపాకేశేషవాపనమ్ ॥*॥
 అశేషవాపనమితి పదచ్ఛేదః ॥ ‘‘ అనుభావినాంచపరివాపనం’’ ఇతివపనమ్మ
 తినిమిత్రమ్, జ్ఞాతీనామ్, అవరవయసామ్, తెషామేనదశాపేనవపనం శుద్ధస్థం
 వైమూఘ్రపాదః ॥శ్లో॥ వపనంయోనకురుతేసూతకదశమేఽహని । మృతావా
 పితరస్తస్యమజ్జంతినరకేఽశుచా॥శావచసూతకేచైవదశాపేవపనంస్తృతమ్’తి
 ధివాక్షణ్యోగానామనవేత్తేతిగౌతమః ॥ ఏతత్సర్వంతత్కాలవిషయందశాహ
 గ్రహణాత్ । దశాహతిక్రమేతు ‘‘ ఏతస్మిన్కాలేఽస్యామాత్యాః కేశశ్శ
 శౌణివాపయంతే యే సన్నిధానేభవంతివికల్పఇతరేషు వాపయేర్నివతేత్తి

శాస్త్రశ్రుతవతాతువప్రవ్యమేవ । నన్ని ధానెపిబోధాయనస్యవికల్పః ॥*॥ శ్లో॥ స
న్నిధానేసపిండానాంవపసంస్యాద్ధురోమృతౌ । మహాగురూణాంనర్వత్ప్రదా
హకస్యాగురోరపి ॥*॥ ఇతిబోధాయనాదివచనానుసారేణ అతిక్యాంతేతు మా
సక్షాతిధివారాదివోషసమ్భవే నివతేరన్నిత్యక్రంగ్రాహ్యమ్, మాసాదిదో
షాభావేతువాపయేర్కశ్రుతవతాతువ ప్రవ్యమేవేతుక్రంకార్యమ్ । తదాహ ॥
శ్లో॥ “అతిక్యాంతేదశాహేతు విషమాహఃప్రశస్యతే ” ఇతిఉక్త దినఇతి వివే
కః । అత్యెగురుశబ్దేనపితృవ్యాగ్రజమాతులాఉచ్యంతే । మహాగురుః, పితౌ౭౭
చార్యశ్చ ॥ యత్తువిజ్ఞానోపరీయే ॥శ్లో॥ ప్రథమే౭హనిక తేవ్యంక్షురకర్తవ్య
యత్తుతః । తృతీయేపంచమేవాపి నప్రమేవా౭౭ప్రదానతః ॥*॥ ఆప్రదాన
తః-ఆప్రాద్దాత్, ఏకాదశాహంత్రాగ్రిత్యధః ॥ యచ్ఛాఖండాదశే ॥శ్లో॥
అనుప్రకారోయఃపూర్వం సద్విత్తీయశ్చతీయయోః । పంచమేనప్రమేవాహ్నిద
శాహేవాపివాపనుత్ ॥*॥ తద్దన్యమీదృశమన్యద్వచనంచానన్నిహితవిషయం
ప్రథమాహస్యశక్రవారణ్యేపుత్రవ్యతిరిక్తవిషయంవా । తిదుక్తమ్ “శౌక్యధ
వారెయదీవా ” ఇతి । ఇదంచప్రాగైవోదాహృతమ్ । అత్ర వక్ష్యేనన్నిధానె
దశాహేచ వపసంకార్యం “దశాహేవపసంకుర్యాచ్ఛుద్ధ్యధఃంమృతసూతకే”
“ వపసంయోనకురుతే ” ఇత్యాదిస్త్యుతేః ॥ విధిరక్షే ॥ శ్లో॥ దీక్షాకాలభిషే
కేవ్రతనియమవిధానూతకేప్రకార్యేదేవార్చారమ్భకాలేనరపణివచనాద్బా
హ్మణాంనజ్జయాయ । బంధాన్తుకైవివాహేతనుచఖవసనెసర్వకాలంప్రశస్తం శౌ
కేయత్పైవ్రతకృ (త్యేనవపతిభయదం)త్యంసవరమతిభయం) కేశవత్ శ్రుత్యకా
ర్యమ్ ॥*॥ శ్రిపతిశ్చ ॥శ్లో॥ ఆజ్ఞయానరవతేద్విజన్యనాందారకర్తవ్యతనూ
తకతుచ । బంధమోక్షమఖదీక్షణేవపితౌరమిష్టమఖిలమచౌడుషు॥*॥వసిష్ఠః
॥శ్లో॥ వైధేకమణితుప్రాప్తేకాలవోషంసమితయేత్ । నద్యఃక్షౌరంప్రకుర్వీ
త మాతాపిత్రౌమృతౌతథా ॥ జాతేసామెతథాతీర్ధే వ్రతేచాంద్రాయణేషు
చ । యస్యకేశాశ్శిరోజాతాదశమేహన్యవాపితాః । ఆశౌచంతస్యకేశేషులీయ
తేనాత్రసంశయః ॥*॥ ఇత్యాదీని పరశ్శతవచనానిసంతి తానివిస్తరభయా
న్నలిఖ్యంతే.

అత్యాతిప్రసంగనిరస్యతి—

మూ—ప్రథమే౭హనికర్తవ్యం వపసంమృతబంధుభిః । దశమే౭హనిక

తే=వ్యంసూతకైచతథాపితుః ॥ ౪౭ ॥ ఇతిసూతకైపిత్యమాత్యస్యవపన

విధానాన్నాన్యైమాంవపనమ్.

వ్యా—యత్తు అఖండదర్శ్యైశ్చ॥దంపతీశిశునాసాధ౯ంసూతకైదశమేహని ।
త్రైరంకుర్యస్తతఃసూతాస్సన్నదానాదికమ౯సు ॥౫॥ తత్తులూకేనమాచారా
భారాదసంభవాద్భు నమాతుర్వపనంనాపిశిశోఃకింతుపితు రెవవపనంకై ముత్య
నీత్యాప్రతిపాదయతి

అత్రనియమమాహ—

మూ—ఏవందశాహఏవవపనవిధానాల్ “ ధారయేదాదశాహంతమతః
ధ్వంనధారయేత్ ॥ ఇతినియమాచ్చసూతకేదశాహత్పాక్షికా
ర్యమతఃధ్వంచనధార్యమ్.

వ్యా—“ దశాహవపనంకుర్యాత్ ॥ ఇతిదశమేహేన్నైవవపనవిధానా
త్రత్రాకరణై కమాధికారీనభవతి “ అతస్మాన్నాధికారీన్యాల్ ॥ “ ఆశౌ
చంతిన్యకేశేషు ॥ “ మజ్జంతినరకైశుచా ॥ ఇత్యాదిస్త్యతిభ్యః । సంక్రమే
చ ॥క్షౌ॥ అశుచితాన్వన్నపూ ర్నైద్యుర్నాపరేద్యుఃకదాచన । దశమేహనివై
త్రైరంకుర్యాదేవావిచారయత్ ॥౫॥ ఏవంమాసతిథివారాద్యవిచారేణదశాహ
ఏవవపనవిధానాజ్ఞాతినాంమరణైపితుశ్చప్రసవేదశాహఏవవపనం కార్యమితి
సిద్ధమ్ । తతశ్చకెచిత్ స్త్యత్యనభిజ్ఞాఃస్త్రీప్రసవేమాసాదికం విచారణీయమితి
నదంతి॥తదనాదరణీయం బహుస్త్యతివిరుద్ధత్వాల్ స్త్యతిమతథాదర్శనాచ్చ
నహిక్వచిత్ స్త్యతిమస్త్రీజననెపుంజననఇతి విశేయాద్యశ్యతే సామాన్యేనజనన
మాత్రావలంబనెనహిదశాహవపనంవిధీయతే, ఏవశిష్టాఅచరంతి.

పత్నీబహుత్వైకస్యాశ్చిత్ప్రసవకస్యాశ్చిద్గర్భేచ కిమర్థశిరౌవపనం కా
ర్యమితి కాతరికావదంతి తాన్ప్రత్యాహ—

మూ—గర్భిణ్యోఽపత్నీభ్యద్యేకాప్రాసవిష్టభర్తాత్రైరంకుర్యాజ్ఞా
తకాదిషుర్యాల్.

వ్యా—ప్రాసవిష్ట- ప్రసూతా ॥క్షౌ॥ “ భార్యైయన్యతుగర్భిణ్యౌ పా
కభార్యాప్రసూతికా । వపనంనైవకుర్వీత జాతకమాదికారయేత్ ॥ ఇతివ
చనాన్నాత్రచోద్యావకాశః.

ప్రయోగమాహ—

మూ—అథగామ శ్తశానయోమక ధ్యేవృక్షమూలెవాయజ్ఞోపవీతీసఃకల్పనీ
 తోకికమగ్నిముపసమాధాయ పాగ్గుదగఁగై గదఁరైః పరిస్తీర్యాప
 రేణాగ్నింలాహితంచర్తానడుహం పాగ్చినగ్గీవము త్తరలామాస్తీ
 ర్యతస్తిన్యైతసమాలినాజ్ఞాతీనుక్తక్రమేణాధ్వర్యః “ ఆరోహతా
 యః ” ఇత్యాదోష్య “ యథాహాన్యసుపూర్వం ” ఇతియథాజ్యే
 వ్రం(స్త్రీ)రగ్గీయధావృద్ధఃజ్ఞాతీకపరికల్పశ్చప్రతిలోమకృతౌవారు
 ణౌ సుగ్రీక్ శ్శుష్టౌప్రతితప్య సంమృజ్య వోక్ష్యన్విధాయాగ్నిం
 తూష్టింసమంతంప్రదక్షిణం పరిషిచ్య సుగ్రీవేణాధ్వంసుగ్చిచతుర్గు
 హీత్యా “ సహితేఅగ్నే ” ఇతిహుత్యావపూర్వవద్ధహీత్యా “ అ
 పసశ్శోశుదఘమగ్నేశుశుధ్యారయిమ్ । అపసశ్శోశుచదఘంమృత్య
 వేసాప్సహ ” ఇతి హుత్యా అథసకృత్సకృద్ధహీత్యా “ అపసశ్శో
 శుచదఘమ్ ” ఇత్యనువాకేనవాధ్యాండావధ్యాం వాక్యాభ్యాం
 దశాహుతీస్సుగ్రీవేణహుయాత్పత్రిహోమంహుతశేషం కస్తీంశ్చ
 త్నాతేనినయేత్సుగ్గువౌప్రహృత్య పూర్వవత్పరిషిచ్య ఉత్త
 రేణాగ్నింప్రాఙ్ముఖావద్వితంలాహితమనడాహమ్ “ అనడావ
 హమన్వాసరథామహే ” ఇతికనిష్ఠప్రథమాజ్ఞాతయోఽన్వాసరభ్యా
 నడుహాసహ “ ఇమేజీవాః ” ఇతిప్రాచీందిశంఁగచ్ఛేయఃపశ్చా
 ద్గచ్ఛన్నధ్వర్యర్చేతసశాఖామవకాశ్చ సహగృహీతావఽనడుత్ప
 దాని “ మృత్యోఃపదమ్ ” ఇతివిలాపయన్ గతావజ్ఞాతీక ప
 స్థాప్యజేవతాంమృతానామంతరంభవేదితి మనసాధ్యాత్వాతిభ్యోద
 క్షిణతః “ ఇమంజీవేభ్యః ” ఇత్యశ్చానంధాపయితావఽధ్వర్యః(స్త్రీ)
 ణౌమంజలిహుహుతశేషంపాత్రక్షిప్తమాద్యం “ ఇమానారీః ” ఇ
 తినినయేత్, అత్రపత్రి(స్త్రీ)మంత్రావృత్తిస్సంస్కారత్వాత్, స
 కృదేవతికెచిత్, బహువచనాంతత్వాదితిభావ్యమ్, (స్త్రీ)యస్తేర్దు
 ఖాన్యవమృజ్య “ యదాంజనమ్ ” ఇత్యంజనెనాక్షీణ్యాంజేరన్,
 “ అథాధ్వర్యః యథాత్వమ్ ”, ఇతిపృథివ్యామోషధిస్తంబంప్రతి
 స్థాప్యాంకృత్యదీపహస్తాః (స్త్రీ)రగ్గీతఃపగ్ధాప్య గృహాన్సుగ్రైవ
 త్యాగారసోత్తరపూర్వదేశే సంకల్పన్విగ్నుపసమాధానాదివ్రతి

షష్ఠఖండే-శాంతిహోమాంతసహభోజనాది

పద్య పరిస్తీర్యానులూమకృతౌవారణౌ సుగ్ధ్ సుగ్ధాపరితవ్య
సంమృజ్య వాగ్మిక్షినిధాయ పూర్వవత్పరిషిచ్య సుగ్ధేణచతుర్థా
ఆజ్యఃసుగ్ధిగృహీత్వా “ ఆనందాయ ,, ఇతిహుత్వా పునశ్చే
పంగృహీత్వా -“ నవైతల్లి ,, ఇతిహుత్వాప్రాయశ్చిత్తంచసుగ్ధ్
సుగ్ధాప్రహృత్యపూర్వవత్పరిషిచ్య పుణ్యాహంవాచయేదపివా
శాంతికర్తవ్యోఽనైతత్త్రైవైతే ఆహుతీజహుయాదోధాయనా
చ తథాదర్శనాత్.

వ్యా—అథ-వపనానంతరమేవ, శాంతికర్తావసరఇత్యర్థః । ఆనందహం
భ “ విశిష్టాభావేసామాన్యసృతినిధిస్తద్ధర్మావాసాత్ ” ఇతివచనాత్తదా
కారంమృగచర్మగాహ్యమ్ । సకృత్సకృత్, నద్విస్త్రీరాష్ట్రాదశాహుతీనాం
ప్రత్యేకం సకృదవదానమితిపిషార్థః । ఇతిభాష్యమితిఇదంవాక్యంపూర్వతో
త్తరత్రయకాకాక్షిరత్సంబధ్యతే । అథేత్యాదిసూక్ష్మాక్లంసరవంభాష్యాభాషి
ధనమితిత్యర్థః । ఉక్తక్రమేణ - కసిష్ఠఃపృథమితిరేయభాష్యర్థకర్తావశ్యాద్వి
త్సుక్తప్రకారేణ “ యథాజ్యేష్ఠంస్త్రీ ” ఇతిపురుషవత్ స్త్రీణామపిన్యా
యతౌల్యాత్ “ యథాహాన్యనుపూర్వం ,, ఇతిమంత్రలింగాద్భావయనేత
థాదర్శనాచ్చ యథాజ్యేష్ఠకల్పనైత్యర్థః “ ఇమానారీరవిధవాసుపత్నీః ,,
ఇతిబహువచనాంతత్వేన మంత్రంతేస్త్రీణామంజలిష్వాజ్యంనినయేదితికేషాం
చిత్పక్షః, భాష్యకారమతుంతుసంస్కారాథాతయాహుతశేషాభ్యావనయనైప
త్యేకం మంత్రావృత్తికర్తవ్యేతి । తదా “ వాయువస్థ-అదితిఃపాశాణ-బ్రా
హ్మణానాంతాన్, ఇత్యాదిష్యేవబహువచనందృష్టవ్యం । బొధాయనఇతి, “నహితే
అగ్నే ,, ఇత్యోరభ్య “ ఆనందాయప్రమోదాయ ,, “ నవైతల్లిప్రమీయతే
ఇతి మంత్రద్వయహోమాంతమేకంకర్తావరంతి, తదవలంబనైవాపస్తమ్బినో
పిశాంతికర్తావైతత్త్రైవానందాదిహోమం జహుతిసగృహే! పృథక్కర్మత్వే
ద్యోతనాయానందాదిహోమకరిష్యఇతిసంకల్పాద్విచరంతి, అతశ్శాంతికర్మ
సమాప్యసంకల్పవృత్తాభ్యాం మంత్రాభ్యాంహోమాకర్తవ్యే । అత్రసూత్రం
వా॥ నవమ్యాంపున్యప్తాయాం యజ్ఞోపవీత్యంతరాగ్రామం శ్తశాసంచాగ్నిముప
సమాధాయ సంపరిస్తీర్యావరేణాగ్నింహోతంచమానడుహం ప్రాచీనగీ
వముత్తరలూమాస్తీర్యతస్మిన్వేతసమావిన్వాజ్ఞాతీనారోపయతి “ఆరోహతాయః

ఇతి అదై నానసుపూర్వాక్ కల్పయతి “ యథాహాని ,, ఇతి ప్రతిలోమకృతయా వారుణ్యాసుగ్ధాద్వేచతుగృహీలైజహాతి “ నహితైలగ్నైతనువై,, ఇతి దశస్సుగ్ధాహుతిః “ అపనశ్శ్చేకుచదళుమ్,, ఇతిహుతావప్రాత్రాన్సంపాతమననయశ్చ్యోభయం ప్రహరతి యేనజహాత్సృతరేణాగ్నిం లాహితోఽనడాన్ ప్రాప్తుభూఽవస్థితోభవతి తంజ్ఞాతయోఽనాన్వరభంతే “ అనడావహమన్వరభామహే ,, ఇతి, ప్రాంతోగచ్ఛంతి “ ఇమేజీవాః ,, ఇతి జఘన్యోవేతసశాఖయాఽవకాభిశ్చపదానిసంలోపయన్నేతి “ మృత్యోఃపదం ,, ఇతి అదైభ్యాఽన్వర్యదక్షిణతోఽశ్చానంపరిధిందధాతి “ ఇమంజీవేభ్యఃపరిధిందధామి ,, ఇతి స్త్రీణామంజలిమసంపాతానవనయతి “ ఇమానారీః ,, ఇతి, తైర్దుభాని విమృజంతే “ యదాంజనంత్రైకకుదమ్ ,, ఇతిత్రైకకుదేనాంజనేనాంజలియదిత్రైకకుదంనాధిగచ్ఛేయ ర్యేనైవకేనచాఃజనేనాంజీరక్ పృథివ్యామోషధిస్తమ్బంపగ్నిప్తాఫయతి “ యథాత్వముద్భినత్సోన్యషధే,, ఇతి, పగ్నైత్యగృహనుత్తరపూర్వదేశేఽగారస్యాగ్నిముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్యానుహోమకృతయావారుణ్యావాసుగ్ధాద్వేచతుగృహీలైజహాతి “ ఆనందాయ-నవైతత్ర,, ఇతి దావభ్యామత్యోభయం ప్రహరతియేనజహాతి ||*|| ఇతి । నవమ్యాంపుష్పప్తాయాం- దశమేఽహానీత్యధః, “ అహపుష్పిః ,, ఇతిశ్చుతైః । ఉత్తరలోమ-ఉంఘ్విలోమకమ్, షేతసః- (నీర్వంజి) పాత్రాన్మ- పాత్రై, సంపాతః- హుతిశేషాజ్యస్రావః, జఘన్యః- పశ్చాత్తనఃకర్తా, అవకాశేవాలనిశేషః, అంజనం- కజ్జలం, వారుణీ- వారుణవృక్షమయీ, వాశద్భాత్సలాశవత్కంతదధావె.

||శ్లో|| “ ప్రథమేఽహ్నితృతియేద, సప్తమేనవమేతథా । జ్ఞాతిభిస్సహభోక్తవ్యమేతత్ప్రైతేషుమర్తభమ్ || ,, ఇతిమరీచిస్తరణాత్పృథమాహాదిష్యివదశాహేచజ్ఞాతిభిస్సహధౌక్తవ్యమితిసూత్రీకారోనియమమాహతమాహ—
మూ—ఏతస్మిన్నహనియనోసీతియవౌదనం సర్వజ్ఞాతయస్సహభుంజీరక్
వ్యా—యవసాదృశ్యాత్తల్స్థానెవీహిగ్రాహ్యః,సోమాభావేపూతికవతో
అత్ర,సూత్రమ్ ||వా|| అజమేతదహఃపచంతి యవౌదనంచాజోసీత్యజస్య హి
శ్మంతియనోసీతియవౌదనస్య ||*|| ఇతి । అజభక్షణం యుగాంతరవిషయమ్ ||
||శ్లో|| “ వరాతిథిపితృభ్యశ్చపశూపాకరణీయీ ,, ఇతికలౌనిషెధాత్ । అత

చేవశిష్టావజ్ఞాయంతి, హింసామంతరేణమాంసానుపలభ్యైః । “ అగ్నియోమీయం
పశుమాలభేత , ఇతివిశేషవిధానాన్నతత్ర చోద్యావకాశః. ...

మూ—అథఖట్యుశయనాన్యధిరోహేయః

వ్యా—ఇతఃప్రాక్ “ స్వపెయుస్తేవృశక్క్షితౌ , ఇత్యధశ్యయనవిధా
నాత్తన్నివర్త్యతే । అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥ అత్రాసందీప్తల్వానధిరోహంతి ॥
*॥ ఇతి । అత్ర - యదాదనప్రాశనేకృతేనతి, ఆసందీ, కశిపుః.

“ యత్స్త్రియతహస్తక్కుర్వంతి , ఇతినూత్రార్థమాహ—

మూ—అత్రప్రథమాహాదివ్యిహేదాసీమిదంకార్యంగృహశౌచంబంధుజ్ఞా
పనంపుత్రాన్యాద్యానయనంజ్ఞాతిభిస్తండులాన్నాదిప్రదానం పెరిత
పత్నాన్యస్తద్బంధుభిర్వస్తాదిప్రదానమిత్యాదియచ్చకించితస్త్రి
యతహస్తచ్చసర్వంకుర్యుః.

వ్యా—“యచ్చాత్రిస్త్రియతహస్తత్సర్వంకుర్వంతి , ఇతిబొధాయనేన
బహుధాక్రమ్, తథాత్రితీతత్కర్తవ్యధేదనిబంధనావసరభేదపరతయాపున
రిహేదాసీముక్తేరపౌనరుక్రమ్ । తద్యథా—మృతిదినే (మూత) పత్య)పిష
ణముఖేనబంధుజ్ఞాపనమ్, సంచయేపంచభక్ష్యదానమ్, దశాపాప్రధూతబల్య
ఘృపాదిప్రదానమ్, రాత్రౌధానాపూపాదిప్రదానమ్, అపరరాత్రేమృతభ
త్వకాయైవస్త్రదానమ్, ఏకోద్దిష్టభోక్త్రేమృతవస్త్రాంగుళీయకజలపాత్రాభిక్షి
పాత్రాదిదానమిత్యాది.

ఏవంస్త్రిభిరుక్రమపికర్తవ్యమిత్యత్రప్రమాణమాహ—

మూ—॥శ్లో॥ “ యద్యపిస్యాత్త్రిలోకజ్ఞస్తేత్రిలోక్యాకషణక్షమః ।

తథాపిలోకికాచారంమనసాపినలంఘయేత్ ॥ , ఇతికాత్యాయనః

వ్యా—స్పష్టోఽథః. *ఇతిపష్టఃఖండః*

ఇతిశీమద్వేంకటనాథస్య నరస్వతివల్లభావరనామధేయస్య

మిత్రితాతస్యవైదికసాంప్రదాయమన్యకృతిమపితృమెధసార

ప్రశ్నవ్యాఖ్యానేద్వితీయఃపటలః

మౌనీక కాలనైయత్సమాహ—

మూ—మాసాదామౌనీకంకార్యమ్.

వ్యా—శ్రాద్ధాంతరవస్తాసాదామాసమధ్యే మాసాంతేవా నకార్యంకింతు

మాసాదావెవ.

అత్రాత్రిప్రసంగంపరిహరతి—

మూ—అత్రమృతాహామానాదిః.

వ్యా—అత్ర- మాసికే, మృతమేవమేవ మాసాదిర్నసంక్రాంతిర్నాపిశో
క్షప్రతిపత్. ఫలితమాహ— ...

మూ—మృతాహాన్తృతాహాన్తమాసః.

వ్యా—యథాసంక్రమదినమారభ్యరవేరాశ్యంతరగమనాంత ఏకోమాసః,
యథావాళుక్లషక్షప్రతిపదాదిదర్శంతామాసస్తథామృతాహమారభ్యాగామి
మృతాహంతామాసఇత్యర్థః । అతాద్వితియాబ్దికాన్తృతాహాత్పూర్వాహావత్స
రాంతః । తతశ్చ మేషేమృతస్యపరమేషమృతాహంతాద్వాదశమాసఇతి “ప్ర
త్యబ్ధిం దాప్తదశేమాసి , ఇతివచనమవిరుద్ధమ్.

మూ—మాసిమాసిమృతాహేమాసికానివత్సరాంతంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥శ్లో॥ మృతైహనితుకతావ్యం ప్రతిమాసం
చవత్సరిమ్ । ప్రతినంచత్సగంచేవమాద్యమేకాదశైహని ॥*॥ వ్యాసః ॥శ్లో॥
ద్వాదశాహేత్రిపక్షేచషణ్ణాసేమాసికాబ్దికే । శ్రాద్ధానిషాడశైతానిసంస్తృ
తానిమనీషీభిః ॥*॥ ద్వాదశాహాఇత్యానమాసికముచ్యతే, తస్యతత్పక్షేవిహిత
త్వాత్ । షాణ్ణాసికాబ్దిక శ్రాద్ధానానషాణ్ణాసికానాబ్దికపరా, మాసికమ్- మృ
తాహేవిహితం, ద్వాదశమాసికశ్రాద్ధాని । నన్వత్రవ్యాసాదివచనే మాసమా
త్రం పశీయితే; రుతోమృతాహాదిమృతాహాంతామాసఇతిచెన్నేవమ్॥శ్లో॥
“ మరణాద్ద్వాదశైహస్మాస్మాన్మ్యానేతూనమాసికమ్ । , ఇతిగోభిలవచ
నాత్, అన్యథా ॥శ్లో॥ “ ఊనషాణ్ణాసికంషష్ఠేమాసార్థేహ్యానమాసికమ్ ।
తైశ్చివక్షికంత్రిపక్షేస్యామానాబ్ధిందాప్తదశేతథా॥ , ఇత్యుక్తానమాసికాదీనా
మపేక్షితత్వాత్సారచాంద్రమాసాదిదినస్యావధిత్వం ప్రసజ్యేత, తతశ్చమా
సాంతమృతస్యాద్యైకొద్విహోనమాసికాదిలూపస్సాన్యదేకాదశాహాది కాలాతివ
త్తైః, అతామృతాహాపేక్షయైవాద్యైకొద్విష్టశ్రాద్ధానమాసికంకార్యమ్ । త
థాతైశ్చివక్షికద్వితియమాసిక తృతీయమాసికాదీనీతి నిరవద్యోఽయంనిణాయః

అస్యకన్వచిదపవాదమాహ—

మూ—సాగైస్సంస్కారాహేద్వితియమాసికందశాన్యమాసికానిమృతాహే

వ్యా—అత్రజాతుకణిః ॥శ్లో॥ ఊర్ధ్వంత్రిపక్షాద్యచ్ఛ్రాద్ధం మృతైః

హస్తేనతద్భవేత్ । అథస్తుకారయేద్దాహాహితాగ్నేద్విజన్తః ॥*॥ త్రిపక్షాదర్వాగ్నచ్చాగ్నిధౌ ద్వితీయమాసికంతద్దాహోపలక్తి తే సంస్కారవాసరే కుర్యాదిత్యథః. ...

సూ—త్రైపక్షికం త్రిపక్షే విషమాహే. ...

వ్యా—గాలవః—శ్లో ॥ త్రైపక్షికంత్రిపక్షేస్యాన్తృతాపేషి తరాణితు ॥

* కాష్ఠాజనిః—శ్లో ॥ ఊనాన్యూనేమమాసేమ విషమాహేమ తానివా । త్రైపక్షికంత్రిపక్షేన్యాద్విషమేమదినేమతత్ ॥ * అత్ర యద్యపి ద్వితీయమాసికాది పంచదశాహతకః కాలఉ క్రితథాపి తృతీయాహద్యయ్యగ్నిదినే ప్రవృత్తై త్రైపక్షికం కార్యమిత్యథః ॥ భవిష్యత్పురాణచ— శ్లో ॥ షష్టే షాణ్డేసికంకుర్యాద్దావదశేమాసిచాబ్ధిః । త్రైపక్షికంభవేద్ద్విత్రిపక్షేవిషమేదినే ॥ * నృతై-ప్రవృతై, ప్రథమషష్ఠదావదశమాసేమ ద్విత్రిది నైరూనేమాసమాసికానికుర్యాత్, త్రిధాగ శేషేష్యిత్యేక, దావదశాహేఽథమాసేమాసమాసికమిత్యవరే ॥ కాష్ఠాజనిః—శ్లో ॥ ఊనాన్యూనేమమాసేమ ॥ * ఇతి॥శ్లో కశాతమః—శ్లో ॥ ఏకద్విత్రిది నేరూనేతిభాగేనాసవీవవా । శౌద్ధాన్యూనాబ్ధికాదీనికుర్యాదిత్యాహశాతమః ॥ * గాలవః— శ్లో ॥ త్రిభిర్వాదివస్తేరూనేప్యేకేనద్వితయేనవా । ఆచ్యాదిమచమాసేమ కుర్యాదూనానివైదిజః॥*॥ వ్యాసశ్చ—శ్లో ॥ దావదశాహేత్రిపక్షేవా ॥ * ఇతివిశ్వాదర్యే—శ్లో॥మాసేమాక్రమయదేకాదశసుమృతది నేష్యాద్యమేకాదశాహేమానాథేయత్రదధాన్యదపితిదపరందావదశాహేత్రిపక్షే॥(*కాలాదర్యేమాసికనిణయః—శ్లో ॥ఏకాదశేహిమాన్యూనేహ్యద్యేషమృతథాంతిమే । ప్రితిమాసంమృతేహ్నిబ్జంస్మస్త్రీసత్వేచయోడశ॥*ఏకాదశేహ్నిమరణాదేకాదశేహ్నిఅబ్జశబ్దనమభివ్యాహరాదంతిమశబ్దేన సంవత్సరాంతిమోమానఉచ్యతే॥ఆద్యేమాన్యూనేషమృతేమాన్యూనేసంవత్సరాంతిమేమాసిదావదశేమాన్యూనే,అబ్జమితికాలాధ్వనోరితి ద్వితీయా, సంవత్సరపూర్తిపర్యంతం ॥ ప్రతిమాసం మాసేమాసేమృతేహ్ని-మరణవనే, త్రిపక్షేచ-మరణాత్త్రిపక్షేచ, యోడశమాసికాభ్యాని శౌద్ధాని స్యుః, ఏతేమయోడశసుకాలేమ యోడశమాసికాని కార్యాణీత్యథః । తదాహయాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ నృతైహనితుకతన్యం ప్రతిమాసంతువత్సరం ప్రితీసంవత్సరంచైవమాద్యమేకాదశేహ్ని ॥ * గాలవశ్చ— శ్లో ॥ ఊనమా

త్రాసికంపచ్చేమాసాధేహ్యూనమాసికమ్ । త్రైపక్షికంత్రిపక్షేన్యామానాబ్జః
 ద్వాదశేతథా ॥ * ఏతాన్యేవ యోడశమాసికానిశ్చాద్దాని, తదాహ జాతూక
 ణిః—క్లో ॥ ద్వాదశప్రతిమాన్యానిహ్యద్యమాత్రాసికేతథా । త్రైపక్షికాబ్జి
 కచెతిశ్చాద్దాన్యేతానియోడశ ॥ * ఇతి॥అద్యమాత్రాసికాబ్జికశద్దా డోనమాసికో
 నమాత్రాసికానాబ్జికపరాః, ఏకాదశేఽహ్నితద్యేనసహద్వాదశప్రతిమాన్యా
 ని ॥ వ్యాసశ్చ—క్లో ॥ ద్వాదశాపాత్రిపక్షైచ ॥ * ఇతి ॥ అతామాసికఇత్య
 యంశబ్దస్సామాన్యతద్దితాంతః, తత్ప్రభవఇత్యర్థే సామాన్యేనాణాదయః ప్రత్య
 యావిహితాః, తేన తక్ప్రత్యయేతస్యేకాదేశేమాసికశబ్దనిష్పత్తిః॥నను ప్రథ
 మేబ్దేద్వితీయేబ్దేచ మృతాపా కథమాబ్జికానుష్ఠానం, ఉత్తరః॥అత్య నాద్యాబ్జి
 కానుష్ఠానం, ప్రథమేబ్దే ఆబ్జికవిభానాభావాత్, అతాద్వితీయాద్యబ్దేమద్వి
 తీయాద్యాబ్జికాన్యేవానుష్ఠీయంతే, తేషాముత్తరోత్తరాబ్జికానాం ప్రథమద్వి
 తీయాదిభావఇత్యలమతి ప్రసంగేన । నను ‘ అద్యమేకాదశేఽహ్ని ’ ఇతి వ
 చనమయుక్తం, కింతావశోచానంతరదినఇతివక్తవ్యం, క్షత్రియవైశ్యసూదామౌణా
 మేకాదశేహన్యాద్యకరణసంభవాదితిచేన్న ‘శుచినాకర్తృకర్తవ్య’ఇతిస్త్రుతిః)

అత్య వజ్యమాహ—

మూ—క్లో ॥ ద్విపుష్కరేషునందాసుదర్శేభాగవనవాసరే । చతుర్దశ
 శ్యాంచనానానికృత్తికాసుతిపుష్కరే ॥ ‘ ఇత్యాహత్యస్తకణామా
 నెష్యేతావదెవవజ్యమ్.

వ్యా—భద్రాతిథీనా త్రిపాదక్షాణాం భానుభౌమశనైశ్చరవారాణాం
 చ త్రియాణాంయోగస్త్రిపుష్కరం, ద్వయోర్యోగోద్విపుష్కరమ్ ॥ అత్యగా
 గ్యః—క్లో ॥ నందాయాంభాగవదినెచతుర్దశ్యాంత్రిపుష్కరే । ఊనశ్రా
 ధ్ధనకుర్వీతగృహీపుత్రధనక్షయాత్ ॥ * మరిదిః—క్లో ॥ ద్విపుష్కరేషునం
 దాసుసినీవాల్యాంభృగోదేనె । చతుర్దశ్యాంచనానానికృత్తికాసుతిపుష్క
 రే । * ఏతావదెవేతి-స్త్రీసుతస్వజన్తక్షత్రిపౌష్టాదికం బుధవారాదికంచన
 వజ్యమిత్యథః ॥ ఊనగ్రహణాత్త్రైపక్షికనివృత్తిః.

మూ—పార్వణవస్తాసికానికుర్యాత్ప్రకృపింక్షికరణాదకోద్దిష్టవత్.

వ్యా—అత్యప్రేరసః—క్లో ॥ సపింక్షికరణాదరాష్ట్రకర్తృచ్యూద్దాని
 యోడశ । ఏకోద్దిష్టవిధానైన కుర్యాత్ప్రకృపింక్షికరణాదూర్ధ్వం

యదాకు ర్వాత్తదాపునః । ప్రత్యబ్దంయోయథాకు ర్వాత్తదాకు ర్వాత్తతాస్య
పి ॥ * బోధాయనానామేకోద్దిష్టం విహితం తై ప్రత్యాబ్ధికం తతైన కుర్వక
స్యేతుపార్వణమ్ । శాతాతపః—శ్లో ॥ సపిండికరణాకృత్యాన్వీకు ర్వాత్తాపర్వణ
నత్సదా । ప్రతిసంవత్సరంవిదావ్లశ్చాగలేయోదితోవిధిః ॥ * పార్వణం -
త్రిపురుషోద్దేశ్యమ్ ॥ విజ్ఞానేష్వరీయేద—శ్లో ॥ ఆపాద్యసహపిండత్వమారసో
విధివత్సుతః । కుర్వీతదర్శనచ్ఛాద్ధ మాతాపిత్రోక్తయోఽహని ॥ * తతశ్చ
శ్లో ॥ సపిండికరణాదూఘ్యంపృథిసంవత్సరంద్విజైః । మాతాపిత్రోష్పథ
క్కార్యమేకోద్దిష్టంమృతైఃహని । ఇత్యాదివచనంబోధాయనవిషయం మంత
వ్యమ్ । దర్శవత్-పార్వణవత్.

మాసికే ఆబ్ధిక వైషమ్యమాహ—

మూ—ఆశౌచాద్యంతరితంమాసికము త్రరమాసికాహ ఏవతంత్రతఃకు ర్వాత్
వ్యా—తంత్రతః సవృధక్ కహోమాదిః, పిండదానశ్చుపృథగేవ ॥ ఋ
శ్యశృంగః—శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టేతుసంపాప్రేయదివిఘ్నః ప్రజాయతే । మాసేఽ
స్యస్తింక్షితస్యాం కు ర్వాదంతరితంచతత్ ॥ * ఏకోద్దిష్టమత్రసాపిండ్యాత్ప్ర
క్రియమాణం మాసికమేవ ॥ కణ్వః—శ్లో ॥ ననశ్రాద్ధంమాసికంచయద్య
దంతరితంభవత్ । తత్తదుత్తరసాంత్రాదనుచ్ఛేయంప్రచక్షతే ॥ * అంతరి
తు-ద్యవ్యవిప్రాద్యలాభేనవా దేహోపప్లవేనవా విఘ్నలిప్తమ్.

ఆబ్ధిక మాసిక వైలక్షణ్యమాహ—

మూ—ఆబ్ధికంత్యాశౌచానంతరాహ.

వ్యా—ఆశౌచేనిగణైఃసంతరదినే ప్రత్యాబ్ధికశ్రాద్ధంకు ర్వానోత్త
తమృతాహిత్యథః ॥ ఋశ్యశృంగః—శ్లో ॥ ఆబ్ధికసమనుప్రాప్తేత్యాశౌ
చంజాయతేయది । ఆశౌచేతువ్యతిక్రాంతే తేభ్యశ్శాద్ధంప్రదీయతే ॥ * గౌ
భిలః—శ్లో ॥ దేయే ప్రత్యాబ్ధికశ్రాద్ధేత్వంతరామృతసూతకే । ఆశౌచా
నంతరంకార్యంతిస్తాసీందుక్షయేపివా ॥ * ఇందుక్షయః-దగ్ధః, కథంచితాశౌ
చానంతరదినే శ్రాద్ధానంభవే దర్శకార్యమిత్యథః ॥ త్రిధరీయే—శ్లో ॥
ఆబ్ధికేఽహనిసంప్రాప్తేహ్యశౌచంజాయతేయది । ఆశౌచాంతరినే కార్యమితి
వాసిష్ఠభాషితమ్.

మూ—దోషాభావవచనంతు ప్రార్థనవిషయమ్. ...

వ్యా—శ్లో॥ మాసికాన్యాద్ధికంపితోగ్రశుద్ధోఽప్యోరసచుతః । కుర్యా
 దేవతిథిప్రాప్తమితిశాతాతపోఽబ్రహ్మిన్ ॥ వషణ్రాద్దైకుసంప్రాప్తైపితో
 రాశౌచసమ్భవే । తదానీమశుచిర్నసౌత్సుర్యాచ్ఛాద్ధంమృతేఽహని ॥ ౨
 ఇతి త్రిధరీయాద్యదాహృతవచనముపశాంతశ్రాద్ధవిషయమిత్యర్థః ॥ తథా
 విజ్ఞానేశ్వరియే—శ్లో॥ నిమంత్రితేమవిపేషుప్రాగ్రజ్జేష్ఠార్థకర్త॥ నిమం
 త్రితస్యవిప్రస్య నాశౌచంమృతసూతకే ॥ * ఏవమాశౌచాత్పత్రైఃప్రాగ్పూర్
 వ్హణార్థం పృథక్కృతమన్నం భోక్తవ్యమేవ ॥ తథాతలైః ॥ శ్లో॥ వివా
 హోత్సవయజ్ఞమత్సంతరామృతసూతకే । పూర్వసజ్జల్పితాథేమనదోషవ
 రికిత్తః ॥ * ఇదంపితృధామిదంబ్రాహ్మణార్థమిదం దేవార్థమిత్యాశౌచా
 వగమాత్పాకేవ నిదిష్టాథేమన పశ్చాదాగతమాశౌచంనాస్తీత్యర్థః । బ్రా
 హ్మణే—శ్లో॥ నిమంత్రితేమవిపేషుప్రాగ్రజ్జేష్ఠార్థకర్త॥ దేవేపితృ
 మతిష్ఠత్సునాశౌచంమృతసూతకే ॥ * నిమంత్రితాహేపితరడవతిష్ఠన్తితా
 ద్విజాః । ౩ ఇతి మనుస్తరణాన్నిమంత్రితవిప్రదేవే పితృమతిష్ఠత్సు నిమం
 త్రితానాం నాశౌచమ్, కర్తుం సుపాకే ప్రారజ్జేనాశౌచమితివివేకః ॥ స్మృత్య
 థాసారే సద్యశ్శౌచప్రకరణే—శ్లో॥ ఆరమ్భోనరణంయజ్జెజ్జల్పాన్విత
 సత్యయోః । నాందిముఖంవివాహాదౌ శ్రాద్ధపాకపరిక్రియా ॥ * అతఃకర్తుః
 భోక్తృణాంచ పశ్చాదాగతమాశౌచంనాస్తేన.

మూ—ప్రాక్కృతప్రాథేస్సంకల్పవిధినాఽఽశౌచైరన్యేశ్శాస్త్రకారయేత్
 వ్యా—అయమర్థః—అయః ముమూహు రియః ప్రసవోన్మఖే శ్రాద్ధం
 చాసన్నమితివిమృశ్య మదీయమిదంగృహం గృహంతగతంసర్వం వస్తుచిబ్రా
 హ్మణార్థంభవత్పితినిదిశేత్, పశ్చాదాగతేవ్యాశౌచే ప్రాగేవకృతైర్ద్రవైః
 సజ్జల్పవిధానైః, అన్యైః-ఆశౌచరహితైః, శ్రాద్ధకారయేదితి । సజ్జ
 ల్పగృహణార్థమపిండదాననిషేధః ॥ అన్యగృహణాత్సేవసప్తస్త్రీపుత్రాది
 నాచ శ్రాద్ధద్రవ్యదాత్మభోక్తుస్సర్వనిషేధః ॥ అత్యవిజ్ఞానేశ్వరియే ॥ వా ॥
 పూర్వసజ్జల్పితస్య ద్రవ్యస్యనాశౌచమ్, ॥ శ్లో॥ యజ్ఞేనమ్భృతనమ్భరే వి
 వాహేశ్రాద్ధకర్త॥ పూర్వసజ్జల్పితంద్రవ్యందీయమానంనదుష్యతి ॥ ౩ ఇ
 తిక్రతుస్తరణాత్ ॥ * తథాత్రయేచ—శ్లో॥ వివాహోత్సవయజ్ఞాదిషవంతతా
 మృతసూతకే । శేషమన్నంపరదేయందాతృనాభిక్త్యాంశ్చనసప్తశేత్ ॥

శేషం బ్రాహ్మణసాత్కృతద్యవమ్ । సము భుంజానెభ్యోదత్తావశిష్టం దెయ
ద్యవ్యం శేషశబ్దాథఃకినస్యాత్, నస్యాత్, సత్త్రివృత్తిస్యత్య నృతిః శబ్దేనబిష్టా
చర్యాదివృత్తియోగినశ్శాంధ్యత్వభోక్తృశ్చ గృహణాత్ ॥ ౬ శ్లో ॥ నిత్యవా
న్న ప్రదస్యాపి కృచ్ఛచాంద్రాయణాదిషు । ప్రవృత్తై కృచ్ఛ హోమాదౌ
బ్రాహ్మణాదిషుభాజనే ॥ గృహీతనియమస్యాపినస్యాదన్యస్యకన్యచిత్ । నిమం
త్రితేషువిపేషుప్రారబ్ధే శ్రాద్ధకర్తృణి ॥ నిమంతితస్యవిషంగ్య స్వాధ్యాయసిర
తస్యచ ॥ ౭ ఇతి విజ్ఞానెస్వరణ శ్శాద్ధకర్తుస్సద్యశ్శ్చౌచవిధానేన తెనైవ క
ర్తుంశక్యత్వాత్ । తస్య సద్యశ్శ్చౌచ తత్ స్త్రియాశ్చ సద్యశ్శ్చౌచమపేతి శే
షమన్నంపరేదేయమ్ ౭ ఇతి వచనంనాత్య ప్రవర్తేత, అతఃప్రాక్ కర్తవ్యాథా
వీవ శేషశబ్దాథః, ఏతద్విషయంవాఽఽశౌచే శ్శాద్ధపరం త్రిధరియవచనద్య
యమ్, అతఃకర్తృభోక్తృద్రవ్యాణామాశౌచంనాస్యేవేతినిశ్చయతే । ఏనము
త్సవాదాచ ॥ తథావిజ్ఞానేస్వరీయ—వా ॥ వివాహాదిషుసూతకౌత్సత్వైఃప్రా
క్ బ్రాహ్మణాథం పృథక్కృతమన్నంభోక్తవ్యమేవ ॥ ౮ శ్లో ॥ వివాహోత్స
వయజ్ఞేనత్వంతరామృతసూతకే । పూర్వసజ్జల్పితాథేషు నదోషహరికీర్తితః
తః ॥ ౯ ఇతి బృహస్పతివచనాత్ ॥ * తథాఽపరవిశేషస్వత్త్రింశన్తేదర్శితః
॥ శ్లో ॥ వివాహోత్సవయజ్ఞాదిష్వంతరామృతసూతకే । పరైరన్నంప్రచాత
వ్యం భోక్తవ్యంచద్విజౌతమైః, భుంజానెషుతువిపేషుత్వన్తరామృతసూత
కే । అన్యగేహోదకాచాన్తాస్సర్వేతేషుచయిస్తృతాః ॥ * ఇతి ॥ అతఃభోజ
నేప్రారబ్ధే ప్రాశ్నజ్జల్పితత్వాభావేపుత్రవాదా భోక్తృశాందోషాధా
వపివేతిద్యవప్రవ్యమ్ ॥ ౬ అన్యగేహోదకాచాన్తాః ౭ ఇతిస్మరణాద్భుక్త్యనంతరమా
శౌచసద్భావోఽచగమ్యతే । అతస్కర్తృచమంగృహాంతిరోదకేనేక రవ్యం
అతిక్రీస్తాశౌచవిషయంవా త్రిధరియవచనద్యయమ్

ఉక్తాథమస్యత్రాతిదిశతి—

మూ—ఏవమతిక్రీస్తాశౌచద్రవ్యాణామపృష్టత్వాత్సమ్మరాగశౌచే చక్రీ
యాద్రవ్యాణాం స్త్రీపుత్రాదీనాంచాశౌచాభావాత్పత్నాద్యదిభిర
వ కారయేత్.

వ్యా—శవసంసర్గనిమిత్తాశౌచేత్వంగిరసావిశేషఉక్తః ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచంయ
న్యసంసర్గాదాపతేద్రహమెధిసః । క్రియాస్తస్యవలుప్యంతే గృహ్యణాంచ

నతద్భవేత్ ||*|| ఇతి । తత్ - ఆశౌచమ్, కేవలంగృహమేధినపప, నపున స్త
 ధృపాధవానాం భార్యాదీనాం తద్ద్రవ్యాణాంచ భవేదిత్యర్థః । అతిక్రాంత
 తాశౌచేవ్యయమేనవిధిః స్మృత్యంతరేదర్శితః ||శ్లో|| అతిక్రాంతేదశాపాతు ప.
 శాచ్చిజ్ఞానాతిచేద్భూమి । త్రిరాత్రుంశూతకంతస్య నతద్ద్రవ్యస్యకస్యచిత్ ||*||ఇ
 తి । అతిక్రాంతేష్ట్రీయాఆశౌచమస్తేవసపిండత్వనిబంధనత్వాద్ద్రవ్యమాత్రగ్రా
 హణాచ్చ । సంపర్కాశౌచేఽఽక్రియాలోపాభావస్తతాన్తాద్ధోమాదికమస్తేనకా
 రయితవ్యం తదాకర్తృవ్యతిరక్తస్యావ్యసాసపవిత్రమేవ । తథాస్తృత్యర్థశాసాదే
 ||శ్లో|| ఋత్విగాదిర్యదాకుర్యాద్ధోమంశ్యాధ్యక్రియాంకర్షచిత్ । ఉపపిజ్యేవకు
 ర్వీతకర్తుంస్సావ్యదవసవ్యకమ్ । ఏతద్విషయవేమాత్రిధరీయంవచనదవ్యయమ్.

(ప్రాసంగికంపరిసమాప్యప్రకృతమాహ—

మూ—దాహకస్తుస్వదేయంశ్యాధ్యమంతరితం దావదశాపావవకుర్యాన్మై
 శాదశాపే, తత్రశుద్ధ్యభావాన్నిషేధాచ్చ.

వ్యా—అన్వయవ్యతిరేకాభ్యామర్థసిద్ధితితదుక్తిః || శ్లో|| “ ఏకోద్దిష్టా
 న్నపిపశ్యాత్సంస్కృతుశ్శుద్ధతాత్పరూత్ ।” ఇత్యేకాదశాపేసంస్కృతుశ్శు
 ద్ధ్యభావేతత్త్రకర్తుమశక్యత్వాత్, సంస్కరాఏకోద్దిష్టస్యదివసే శ్యాధాంత
 రున్నమర్యాత్ ||శ్లో|| “ ఏకోద్దిష్టస్యదివసే సపిండికరణంవినా । కుర్యాచ్చా
 ద్ధుపిత్వక్రోధాత్మయమాప్నోతిసంతతిః || ” ఇతి సాపిండికవ్యతిరక్తశ్యాద్ధ నిషే
 ధాచ్చ, అగ్నిదోఽన్తరితంస్వదేయంశ్యాద్ధం దావదశాపావవకుర్యాత్సపిండికర
 ణంతు సానకాశత్వాత్ప్రయోదశాహదౌకుర్యాత్

మూ—దావదశాపేసాపిండికపాదశానాందిరావృత్తింకుర్యాత్

వ్యా—అత్రీగాలవః ||శ్లో|| అరావృత్తంవత్సరాద్యస్యసపిండికరణం కృతమ్ ।
 షాడశానాందిరావృత్తింకుర్యాదిత్యాహగౌతమః ||*|| గౌభిలశ్చ ||శ్లో|| యస్య
 సంవత్సరాదరావృత్తిహితాతుసపిండతా । విధివత్తానికురీతపునశ్చ్యాధ్ధానిషాడ
 శ ||*|| అంగిరాశ్చ ||శ్లో|| యస్యసంవత్సరాదరావృత్తసపిండికరణంకృతమ్ । మా
 సికంసాదకుంభంచ దేయంతస్యాపివత్సరమ్ ||*||

నన్వేనంసతి త్రిపక్షాదాసాపిండికపాదశానాం పునఃకరణంస్యా
 దిత్యత్రాహ—

మూ—అన్యత్రతుపూర్వకృతానాం నపునకరణమ్.

వ్యా— హృద్దశాహవ్యతిరక్తైర్వివక్షతిమాసాదాసాపిండ్యస్వస్వకాలేకృతాని పూర్వమాసికానినపునః కుర్యాత్ । అత్యగార్హణ్యః ॥ శ్లో ॥ సాపిండాన్యతాప్రజ్ఞాసికానిస్వస్వకాలేకృతానితు । నపునస్తానివైకుర్యా దకృతానిపునశ్చరేత్ ॥ * ॥ ఇదమాహ—

మూ— అకృతాన్యాకృత్యో తరమాసిక్తే స్వహనుతిషేత్

వ్యా— “తత్తదు తరసాతంత్ర్యోత్” ఇతివచనాదు తరమాసికాపేవా సాపిండాన్యపేవా ప్రాగకృతానినంహత్యకుర్యాత్

మూ— సాపిండ్యో తరకాలభావీనిస్వస్వకాలే పునశ్చకుర్యాత్.

వ్యా— నిషేధానుష్ఠానయోరన్యతరోక్తైర్వివాద్యతరస్య సిద్ధావప్యార్థికాత్కంతోక్తస్య బలీయస్తాద్వదత్యోభయో క్రితినచోద్యావకాశః । అత్యగార్హణ్యజనిః ॥ శ్లో ॥ అర్వాగ్ధాద్యత్రయత్రసపిండికరణంకృతమ్ । తదూర్ధ్వంమాసికానాంతు యథాకాలమనుష్ఠితిః ॥ * ॥ ఇతి

ఏవంకృతాన్యపిమాసికానిశుభాగమేతత్పూర్వమేవతమత్తరభావీనిపునరవ్యవకృష్యకర్తవ్యానిత్యాహ—

మూ— నృద్ధాతదు తరమాసికానికృతానిపునరవ్యవకృష్యకుర్యాత్

వ్యా— శాట్యాయనిః ॥ శ్లో ॥ పెతశ్శాధానిశిష్టానిసపిండికరణంతథా అపకృష్యాపికురీలికర్రానాందీముఖేద్విజః ॥ * ॥

పూర్వవత్కృతానామపి మాసికానాం స్వస్వకాలే పునఃకరణప్రాప్తే తదవవాదమాహ—

మూ— నస్వకాలేపునఃకుర్యాన్నిషేధాత్

వ్యా— ఉత్పవాధామపకృష్యకృతానిమాసికాని స్వకాలేనపునఃకుర్యాన్నిషేధాత్పృత్యవాయస్తరణాచ్చ । తథాకాత్యానినః ॥ శ్లో ॥ నిర్వర్త్యవృద్ధితంత్రాంతుమాసికానినతంత్రయేత్ । అయాతయామవరణంభవేదితివినిశ్చితమ్ ॥ * ॥ తదేవమ్ ॥ శ్లో ॥ “పేతనంస్కారకార్యాణి యానిశ్యాద్ధానియోడత । యథాకాలంతుకార్యాణి నాన్యథాముచ్యతేతతః ॥ ౨౨ ఇతిహరితాదివచనాని ద్వాదశాహదౌ సాపిండాన్యథామపకృష్యకృతమాసికానాం స్వస్వకాలేపునఃకరణపరాణీతి మంతవ్యమ్ । ఏవంమాసికాపకర్షణవిధానాత్కేచిద్వదనాథానభిజ్ఞాఃపుత్రభ్రాతృమృత్యువాగమేపి మాసికాన్యవకృష్యకుర్యంతి, తత్తథానకా

ర్యమ్, కుతః ||శ్లో|| “ అవశ్యమ్యోపిబుర్వీతకర్తానాఽదీముఖేద్విజః ” ఇతికతుణా
 రేవాఘ్నదయేమాసికాపకషణవిధానాత్ ||శ్లో|| “ నిర్వర్త్యవృద్ధితంత్రీతు
 మాసికానినతంత్రయేత్ ” ఇతివృద్ధితంత్రీమాసికయోరెకకర్తృకత్వస్తరణాచ్చ
 తతశ్చయవవమాసికకర్తానవీవాన్మృతకర్తృకత్వేత్తదాన్వస్తేనపుంసువనాది
 శుభాగమేమాసికాన్యవకృప్యకుర్యాన్నాన్యస్యేతివచనన్యాయసిద్ధాథమాహ
 మూ—తద్ధృతదేవేభ్యాత్రాద్యత్వవైష్యవకృప్యకుర్యతేతన్నతభాకుర్యా
 న్నాసికకర్తృకేవోత్సవేమాసికాపకషణవచనాత్సమానకర్తృకత్వ
 స్తరణాచ్చకర్తృకేవేవాఘ్నదయేమాసికాపకషణః.

వ్యా—ఏవంమాసికోత్సవయోగకర్తృకస్యవస్తేనవ శుభాగమమంతరేణ మా
 సికాపకషణప్రత్యవాయమాహ శాట్యాయనిః ||శ్లో|| అంతరైవయోవృద్ధిం
 మాసికాన్యవకషణతి | సశ్రాద్ధీరకేఘారే పితృభిస్సహమజ్జతి ||*|| తస్మాద
 న్యోత్సవేమాసికాపకషణేనయక్రమేవ మోహదపకృష్టకృతేపి ||శ్లో|| అకాలే
 చేత్క్రమకర్తృకాలంప్రాప్యపునఃక్రియా | కాలాతంతయుక్తుర్యాదకృతంత
 ద్వినిధిశేత్ || , , ఇతి కాత్యాయనస్తరణాత్స్వస్వకాలేపునఃకర్తవ్యమేవ |
 అతవవద్వాదశాహుడౌ కృతమాసికానాం స్వస్వకాలేపునఃకర్తవ్యమితి,
 వృద్ధాతువచనాన్నపునఃకరణమితి నశ్చిద్విరోధః

ప్రసంగాదిదమాహ—

మూ—సంఘాతమరణేవత్సరాంతసాపిండ్యేతు దావదశేమాసిమృతాపౌ
 మాసికానికుర్యాత్సంతత్యాత్

వ్యా—పితృఃపత్నీద్వివృత్తిరిక్తానాంచ సంఘాతమరణే ఏకోద్దిష్టాంతకృ
 త్యవృత్తిరేణ మాసికసాపిండ్యనిషేధాదవత్సరాంతే సాపిండ్యవిధానాచ్చుత
 త్తదుత్తరసాంత్యాదనమజ్జేయంప్రచక్షతే ' ఇత్యేకృతమాసికానామత్తరమా
 సికాహవవకర్తవ్యత్వాక్రద్వాదమాసికాహవీవానమాసికాదీని పంచదశ
 షోడశశ్రాద్ధాని కుర్యాదిత్యర్థః | కథంచిద్రాకరణే ఊనాబ్ధికాపేవా పృ
 త్యాబ్ధికాత్పూర్వదినేవాసపిండికరణాపేవాకుర్యాత్.

వశ్యరాతిక్రమేనియమమాహ—

మూ—అత్యబ్దసాపిండ్యేకృతాన్యకృతానిచ మాసికానికృష్టేకాదశ్యాంద
 శేకమృతైఃపిన్దవాసపిండికరణాపేవాకుర్యాత్

వ్యా— ‘శ్రాద్ధానియోడశాపాద్యవిదధీతసపిండతామ్ ’ ఇతిలా కాక్షివచనాత్కృతానాం పునఃకరణం కథమితిశంకానిరాకరణాయోక్తంకృతాన్యకృతావృతి । అత్రశంఖః ॥శ్లో॥ కృతేషుమాసికేష్యేషు సపిండికరణంవినా । సంవతరేచ్యతిలేతు పునస్తానిసమాచరత్ ॥*॥ మాసికానాంసపిండికరణాంగత్వాద్విపితకాలేషు సపిండికరణాకరణే కాలాంతరేతత్కరణేకృతైరవ్యంగభూతైర్థానికైస్సహసాపిండ్యంకుర్యాత్ । అత్రకాత్యాయనః ॥శ్లో॥ ప్రధానస్యాకిరీయామాంతు సాంగంతిక్రియతేపునః । తదంగస్యాకిరీయామాంతు నావృత్తిరైవతత్క్రియా ॥*॥ నిసురహి=ప్రధానభూత సాపిండ్యమాత్రానుష్ఠానేన మాసికానుష్ఠానమితిచేన్నైవమ్, ॥శ్లో॥ ‘యస్తేత్రానినదత్తానిప్రేతశ్రాద్ధానియోడశ । విశాచత్వీనర్హితస్య దక్షైశ్శ్రాద్ధశతైరపి ।’ ఇతివచనాత్ ॥మరీచిః॥ శ్లో॥ శ్రాద్ధవిఘ్నసముచ్చిన్నేనజ్ఞాతేవామృతేహని । ఏకాదశ్యాంతుకతావ్యంకృష్టపక్షేవచక్షతైః ॥*॥ తిథ్యంతసమాహ గాగ్యః ॥శ్లో॥ కృష్టపక్షేతుపంచమ్యుపష్టమ్యాంకుచ్ఛవినవా । ఏకాదశ్యాంతుకతావ్యం స్వకాలాకరణేనతి ॥*॥ ఇదంచ స్వశ్రాద్ధాతిక్రమవిషయమ్.

మూ—నాత్రిశానిపునఃకుర్యాత్సాగ్రాద్ధాదెవతత్ స్తరణాత్ ;

వ్యా—అత్ర-అతీతేవత్సరే, కృతానిమాసికాని నపునఃకుర్యాత్, అత్రహేతుఃప్రాగతి । ‘అర్వాస్సిపిండికరణాత్ ’ ‘అర్వాగద్ధాద్యత్రయత్ర ’యన్యసంవత్సరాదర్వాక్ ’ ఇత్యాదిభిర్వత్సరాత్సాగ్రేవ సపిండికరణే తదూర్ధ్వమాసికానాం పునఃకరణవిధానాదిత్యర్థః

హృదకాహఃసాపిండ్యేమాసికాని స్వస్వకాలేకార్యాణ్యహోస్విత్సాపిండ్యాత్పూర్వ మవకృత్యకృతావశ్యాత్సంస్వకాలేపి కార్యాణీతి పరిచోద్యసిద్ధాంతమాహ—

మూ—(ప్రా)గద్ధాత్సాపిండ్యే మాసికాన్యవకృష్య కుర్యాన్నవాకుర్యాదితి మీమాంసంతే సకుర్యాదిత్యాహురప్రాప్తకాలత్వేన (ప్రా)గసభికారాత్కుర్యాదిత్యవరేవచనాద్దివరావృత్తివిధానాచ్చ.

వ్యా—అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః— వా ॥ యదా (ప్రా)క్సంవత్సరాత్సపిండికరణం తదా యోడశశ్రాద్ధానికృత్యా సపిండికరణం కార్యముతసపిండికరణంకృత్యా స్వకాలే తానికతావ్యానీతినూతనయః, ఉభయథా వచనదర్శనాత్, తత్ర

సపిండికరణంకృత్వా స్వకాలే తాని కథావ్యాసీతి ప్రథమఃకల్పః, అప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగనధికారాత్, యదపి వచనం షోడశశ్రాద్ధానికృత్యైవ సపిండికరణం వత్సరాత్పాగ్నితి సోఽయమాపత్కిల్పః ॥ * ॥ అప్రాప్తకాలత్వేనైతి, కాలస్యానుపాదేయత్వేనాపకపాఠాగౌతమ్యకాలాత్పూర్వం మాసికానుష్ఠానం నశక్యమితిభావః ॥ కుర్యాదిత్యవరణతి, తత్ర పేతుద్వయం, వచనాత్ ‘శ్రాద్ధానిషోడశాపాద్యవిదధితసపిండతామ్’ ఇతివచనాదిత్యర్థః । ద్వీరావృత్తివిధానాచ్చ ‘షోడశానాంద్వీరావృత్తిం కుర్యాదిత్యాహగౌతమః’ ఇతి ద్వీరావృత్తివిధానాచ్చేత్యర్థః.

సహి వచనసిద్ధైర్ధేచోచ్యావకాశఇత్యాహ—

మూ—కింకింహివచనం సకుర్యాన్నాస్తివచనస్యాతిభారః.

వ్యా—యథా నిర్వస్యదానద్వాదశవాషికవృత మాసోపవాసభృగుపత నాదివిధిః । సహి తత్రశక్తింద్రవ్యంవాఽపేక్ష్యవిధీయతే, యథావా ‘క్లో ॥ హీనకల్పంనకుర్వీతశతిద్రవ్యేఫలప్రదే’ ‘ప్రభుఃప్రథమకల్పస్య యోఽనుకల్పనవత్తే । ససాంపరాయకంతస్య దుర్మతేర్విద్యలైఫలమ్ ॥’ ఇతి కామ్యేఽనుకల్పానిషిద్ధః సహి తత్ర యథాధికారం విధిఃప్రవతే, యథాచ ‘కామమేవైకాంగాందద్భాత్, తదథం పాదమేవవా, అధైతదవరం’ ఇత్యాదినిత్యేమగౌణవిధిః, యథావావృద్ధౌ మాసికాపకషణవిధిస్తత్పునఃకరణనిషేధశ్చ, తథాఽత్రాపీతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ సహి వాచనికైర్ధేయక్రయః పక్షపాతావాప్రభవంతి, అతావచనస్యావిధేయాంశోనాస్తి, అతస్సర్వత్ర శాస్త్రాక్రం నవిచికిత్సనీయం, తత్తతైవకతావ్యమితి ప్రామాణికానాంమాగణి ॥ తస్మాద్యగవద్వషాంతే మాసికాచరణం, వషణమధ్యే సాపిండ్యే మాసికాపకర్షః స్వకాలేపునరనుష్ఠానం, వృద్ధావపకృష్టానామప్యవకషణం, కేషాం నపునఃకరణం, కృతానామప్యజ్జే పునఃకరణం, అకృతానామప్యత్యజ్జేకరణేద్వీరావృత్త్యభావః, కతురెవౌత్సవే మాసికాపకషణఇత్యాదికం శాస్త్రసిద్ధమితి నాత్రవిచిత్యాకార్యేణ్యలమ్ ॥ సన్వస్తుకతురెవౌత్సవే మాసికాపకషణం, సపునఃకస్తిన్నితిచల్ ‘కుర్యాదధ్యుదయంతతః, మంగళంస్యాదుపస్థితం, నాందీముఖే ద్విజః’ ఇతి సామాన్యేనస్తరణాత్సర్వోత్సవఇతిచేన్న ॥ ‘క్లో ॥ పితరాప్రమితాయస్య దేహాస్తస్యాశుదిర్భవెత్ । నదైవంనాపిపితృన్చయోవత్పూర్ణాన

వత్సరః ॥ స్నానంచైవమహాదానంసావధ్యాయశ్చాగ్నితర్పణమ్ । వృధమేఽబ్జే
 నకర్తవ్యం మహాగురునిపాతినే ॥ ౧ ఇతి దేవతానామసమీపితత్వకస్య వత్సరం దే
 హశువిత్సేన స్నానాదినిషేధాత్ ॥ ఆశుచిః-కర్తానహంః, స్నానం-సమావర్త
 నం, మహాదానం ప్రసిద్ధం, సావధ్యాయః-ఉపాకర్త, అగ్నితర్పణం-అగ్ని
 ధానాది, ఏతాని పితృమృతాబ్జే సకార్యాణీత్యర్థః । తహ్యవకషవిధిర్వ్య
 ర్థసాన్నిధితీచేన్న, స్యకాలమసమీకర్యమావశ్యకతా వ్యతయోక్త పుంసువనాద్య
 న్నుప్రాశనాంతశుభవిషయత్వాత్తస్య । స్త్యతేహిపుంసువనాదీనామవశ్యకర్త
 వ్యత్వమాత్రేయే ॥ శ్లో ॥ మాసవ్యక్తమకార్యమ మూఢత్వంజీవశుక్రయోః ।
 అధిమాసాదివాషాశ్చనస్యఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥ * స్త్యత్యంతరేచ—శ్లో ॥ గ
 ర్భాదిప్రాశనాంతానిప్రాప్తకాలేన లంఘయేత్ । జ్ఞాతీనాం పెతకార్యాణి
 (హ్య)కుర్వన్ప్రసిచ)కారయేత్ ॥ * త్రిధరీయేచ—శ్లో ॥ యస్యాఃక్రియాయాస్యం
 వ్యక్తకాలోమాసేదీనైరపి । తస్యాంనైవచవక్రత్వం మూఢత్వం జీవశుక్ర
 యోః ॥ * అతో మాసవాషాభావాదవశ్యకతావ్యపుంసువనాదివిషయవ
 యమవకషవిధిసాధికః, అన్యథా ‘స్నానంచైవమహాదానం’ ఇతిదేవ
 వచనవిరోధఃప్రసజ్యేత । ఇదం ద్వాదశాహాదా సపిండికరణాకరణవిషయమి
 తిచేన్న, వత్సరగ్రహణాత్, తచ్చ వత్సరాంతసాపిండికాభిప్రాయమితిచేన్న,
 అప్రతీతే, తథా విశేషవచనాభావాత్, సాపిండికర్యాకాన్యసమహాదాన
 సావధ్యాయాగ్నితర్పణాదుత్సవాన్నకుర్యాదితి వచనవ్యత్యయప్రసంగాచ్చ,
 కించ ‘శ్లో ॥ మాతాపితృమృతానూసురరావక్సంవత్సరాద్యది । మైథునం
 తుసమాసాద్య పాశ్చాత్యంసమాచరేత్ ॥ యదిశుక్లాస్తనయోగఃకృచ్ఛించా
 ద్రాయణంచరేత్ । ఆహితోయదిగర్భసాన్యద్భృచ్ఛహత్యావ్రతంచరేత్ ॥ ౨
 ఇతి సత్యవ్రతాదివచనవిరోధాచ్చ ॥ ‘శ్లో ॥ సపిండికరణం కృత్వా కుర్యాద
 భ్యుదయంతతః ।’ ఇత్యాదివచనం పుంసువనాదివిషయమితి నకశ్చిద్విరోధః ।
 తహి గర్భాష్టమోపనయనశ్చుతివిరోధఇతిచేన్న, సపిండికరణంకృత్వాఽన్యే
 నాపి కారయతుంశక్యత్వాత్ ॥ తథాఽపస్తంబః—వా ॥ తమసోవా ఏష
 తమఃప్రవిశతి యమవిద్యానుపనయతే యశ్చావిద్యానితిహి ద్వాహ్లాం తస్మి
 న్నుభిజనవిద్యాసముదేతం సమాహితంసంస్కారామీష్యేత్ ॥ * ఇతి ॥ మృ
 తపితృకస్య శుద్ధాష్టమత్వే కథమితిచేన్న, ‘అష్టవషం ద్వాహ్లాముపనయా

త ౩ ఇతి శ్రుతిబలాత్ ‘ క్లౌ ॥ శ్రుతిస్త్వత్సోర్విగోధౌశ్రుతిరెవబలీయసీ ।’
ఇతి స్మృతేషు యవనాదినత్కతుంశక్యత్వాత్ । ఏవాహ దేశకాలాంతరేపి
విధాతుంశక్యత్వాత్కలాతిపత్తిదోషాభావాద్భు నపితృమృతాజ్ఞేవివాహాదికా
ర్యః ॥ తదేవం, యః కాలాంతరేపి కతుంశక్యతాత్మనః సతత్ర మాసికాపకర్ష
ఇతిస్థితమ్ । ఏవం సంవత్సరాదఫస్మాపిండ్యేపి, కశచారణాదివృతం సర్వేషామ,
పి పుత్రాణాంభవతి, ‘ పిత్రంతాజ్ఞేక్షుగంత్యజేత్, మాతాపితౄన్సు వత్సరం,
మాతాపితౄర్మృతాజ్ఞేచ్ఛ వసనం నైవకారయేత్ ’ ఇత్యాశ్చైయాదిభిరవిశేషేణ
స్మరణాత్ ॥ ‘ క్లౌ ॥ ఏకభాండేసపచతాంషితృదేవార్చనాదికమ్ । ఏకం భవే
ద్విభక్తానాంతదేవస్యాధ్యహ్నాగృహ ॥ ’ ఇతిపుత్రాణాంవిభక్తానాం ప్రత్యే
కం మాసికానుష్ఠానై ప్రసక్తై తదపవాదమాహ—

మూ—‘ క్లౌ ॥ నవశ్రాద్ధంసపిండ్యకశ్రాద్ధాన్యపిచయోడశ । ఏకేష్టై
వతుకార్యాణి సంవిభక్తధనేష్వపి ॥ ’ ఇతిసచనాత్సమానకర్తుక
కర్తవ్యస్తృతేశ్చసాపిండ్యకరైవమాసికానికుర్యాన్నభ్యుక్తాదిః.

వ్యా—‘ ఏతచ్చ ప్రేతశ్రాద్ధసహితం సపిండికరణం సంవిభక్తధనేష్వపి
పి బహుమ భౌతృమనస్సప్సేకేనైవ కార్యం నసరై నిపుత్రైః ’ ఇతి వి
జ్ఞానేశ్వరః ॥ అత్ర ఏకశబ్దాముఖ్యకర్తుకపరః ॥ యవనసపిండికరణంకరోతి
సవినమాసికానికుర్యాన్నాన్యకర్తృధః । యథా సపిండికరణంజ్యేష్ఠఏవకుర్యా
న్నకనిష్ఠః ‘ క్లౌ ॥ జ్యేష్ఠపుత్రస్యసద్భావేకనిష్ఠకురుతేకియామ్ । ప్రేతత్వా
న్నవిముచ్యేతపితృత్వంనాధిగచ్ఛతి ॥ ’ ఇతిసచనాత్, తథానవశ్రాద్ధైకొత్త
రవృద్ధ్యేకోద్దిష్టసోదకుంభమాసిః శ్రాద్ధాని జ్యేష్ఠఏవ కుర్యాత్ ॥ సమానైతి,
క్లౌ ॥ శ్రాద్ధానియోడశౌ పాద్యవిదధీతసపిండతామ్ । ఇత్యాదివచనేచుమా
సికానాం సాపిండ్యస్యచైకకర్తుకకర్తవ్యంశూద్యేతేహిత్యధః ॥ ‘ క్లౌ ॥ స
పిండికరణంకృత్యాకుర్యాచ్చాద్ధానియోడశ । ఇత్యాదావేకవచనదర్శనాచ్చై
తిచశబ్దాధః.

అత్ర వజ్ఞాన్వజ్ఞ్యవివేకౌపయికమధిమాసాదిక్షణమాహ—

మూ—చాంద్రాత్స్పరాతిరేకేణ సంవత్సరః కదాచి త్రయోదమాసస్సన్య
త్సౌధిమాసః.

వ్యా—‘ క్లౌ ॥ మేషాద్ధి నేనవితరియోయోదర్శః ప్రవతేతై । చాంద్రమాసా

స్తతదంతాశ్చైత్రాద్యాదావదశస్తృతాః ॥ ౧ ॥ ఇతివచనాన్తేషాదిరాశిస్తేషా-
 యై శుక్లపక్షాదిదర్శ్యాంతశ్చాంద్రోమాసః, యావత్కాలమేకస్మిన్నాశౌరవి-
 స్తివృత్తిసమాససౌరః ॥ ఆత్మగర్వః—శ్లో ॥ చాంద్రశ్శుక్లాదిదర్శ్యాంతసౌర-
 వస్త్రీంతాదినైః । ఏకరాశౌరవిధ్యావత్కాలంమాసస్సభావ్యతః ॥ * తస్మా-
 త్సూర్యమధ్యగతివశేన మేషాదిమ ప్రతిమాసం సౌరమాసే దినార్థం దిన-
 ద్వయమిత్యతిరచ్యతే, తతశ్చ వత్సరాంతే త్రయోదశయోడశవాదినాన్యధికాని
 సుర్యః, ఏవం సంవత్సరాంతేపీతీచాంద్రోమాసః కదాచిత్త్రయోదశమాసస్సన్వి-
 తే ॥ కదాచిదితి, కిందిదధికార్థత్యతీయోబ్ర ఇత్యర్థః । ఏవంరవిమధ్యగత్వా
 దర్శ్యాంతద్వయముక్తః పాకృతాదతిరిక్తోయోమాసస్సౌరధిమాసః ॥ తథాశ్చ
 ధరియే—శ్లో ॥ రవిమధ్యమసంకాంత్యైర్దధేమధ్యార్కచంద్రయోగోచేత్ ।
 అధిమాసస్సంసర్పస్సుటయోరష్ట్రస్పతిర్నోచేత్ ॥ * అన్యార్థః—యదా
 మధ్యమచారణ రివావకరాశిస్తే దర్శ్యాంతద్వయంభవతి సౌరధిమాసః, య-
 దా స్సుటచారణ తదా సంసర్పః, యదాస్సుటయోరెవ సూర్యేందుసం-
 గమయోర్దధ్యే దావపి సంకర్షణస్తదాబ్రష్ట్రస్పతిరితి ॥ హాసితశ్చ—శ్లో ॥
 త్రిరేకాదశమాసాంతేత్రయోడశదినైగతే । మధ్యేమధ్యార్కసంకాంత్యేనాన్య-
 ద్ద్వివషేఽధిమాసకః ॥ * సూర్యసిద్ధాంతేద—శ్లో ॥ సౌరసంవత్సరస్యాంతే
 మాసైశశశిజనతు । ఏకావశాతిరవ్యంతేదినానిభృగుసందక్షాబ్రద్వయేనాప్తమా-
 సేమాసాంతాసౌరతిరచ్యతే ॥ సచాధిమాసకఃపౌర్వ క్షకామ్యకమఃసుగహి-
 తః ॥ * మాసాత్-సౌరమాసాత్, మాసః-చాంద్రః, సౌరమాసదినాతిరేకం,
 చాంద్రవత్సరమాసాధికోభవతీత్యర్థః ‘ అస్తిత్రయోదశమాసః ’ ఇతి శు-
 తేః ॥ ‘ శ్లో ॥ ద్వాత్రింశద్భిగ్లైర్కాస్తేదిన్వేషోడశభిస్తథా । ఘటికానాం
 చతుష్కైః భవత్యధికమాసకః ॥ ’ ఇతినిష్కృష్య సిద్ధాంతోక్తమ్, ద్వా-
 త్రింశద్భిరిత్యధిమాసవ్యతిరేకేణ, అతానవిరోధః ॥ త్రిదశురూపాధిక్యంతు సి-
 ధ్ధాంతభేదాదిదృష్టవ్యమ్ ॥ త్రిధరియేచ—శ్లో ॥ దర్శద్వయమతిక్రమ్యయదా
 నజ్జ్రిమతేరవిః । అధిమాసస్సవిజ్ఞేయస్సర్వకమఃబహిష్కృతః ॥ * నారధ-
 శ్చ—శ్లో ॥ నష్టేందువర్షకాలేస్యాత్సూర్యసజ్జ్రిమణంయది । తస్మిన్తాస్యవ-
 రివర్షసమాసౌరధికమాసకః ॥ * నష్టేందువర్షకాల-నష్టేందుకలాయుక్తదర్శ-
 నాల్లే, దర్శ్యాంతకాలిత్యర్థః, దర్శ్యాంతయక్తే తస్మిన్నేవమాసి పునరపి ద-

ర్వాంతశ్చేత్సోఽధిమాసఇత్యధః । గణితభేదేనాయమధిమాసః కదాచిత్పంచమేవషేధనతి ॥ తథాసిద్ధాంతే ॥ క్లౌ ॥ పంచమేపంచమేవషేధాద్వామాసావధిమాసకా । ద్విరామాధస్తప్రతీయేఽబ్దేద్విఃపౌషఃపంచమేతథా ॥ * ॥ అయంచాసిమాసశ్చేత్ప్రత్రాదిష్యేవభవతి ॥ తథాబృహదత్తః—క్లౌ ॥ చైత్రాదర్వాజ్వాధిమాసఃపరతస్తద్విధికోభవేత్ ॥ * సిద్ధాంతేఽ—క్లౌ ॥ కన్యాతులాగతేనూర్వేవృశ్చికేవాఽధధన్వని । మకరేవాఽశకుమ్యైవా నాధిమాసోవిధీయతే ॥ ప్రాయోనకౌభనస్సమ్యోజ్యేష్ఠశ్చామాధమవచ । మధ్యమా చైత్రీనైశాఖావధికోనృస్సుభిక్షకృత్ ॥ * సౌమ్యః-మాగణీషః, 'సోమోదేవతామృగణీషమ్' ఇతిహితైః. అధిమాసస్వరూపమాహ—

మూ—తత్రచాద్వామాసావేకనామానాపష్టిదినాత్తకౌతత్రాద్యః కర్తసునిందితఉత్తరశ్శుద్ధః.

వ్యా—రాశిద్వయనిబంధనతాద్వాద్వావిత్కుక్తిః, చైత్రాద్యేకసంజ్ఞకతాద్దేకనామానావితి ॥ శ్లోకగౌతమః ॥ క్లౌ ॥ చాద్వామాసావేకనామానావేకస్త్వివృత్తరేయది । తత్రాద్యేదైవకార్యాణిపితృకార్యాణిచోభయోః ॥ * వ్యానశ్చ—క్లౌ ॥ షష్ట్యాతుదివస్తేర్మాసఃకథితోదాదరాయతైః । పూర్వాధంతుపరిత్యాజ్యముత్తరాధంతప్రశస్యతే ॥ * గాగర్వః—క్లౌ ॥ అమావాస్యాద్వయంయత్రరవిసజ్జాగ్రంతివర్జితమ్ । అధిమాసస్సవిజ్ఞేయోమాసశ్శుద్ధాఖ్యఉత్తరః ॥ * మైత్రేయసూత్రే—వా ॥ మాసద్వయేయద్యేకంరాశింసజ్జాగ్రమేతాదిత్యప్రత్రాద్యోమలిక్లుచశ్శుద్ధోఽన్యః.

స్ఫుటగతినిబంధనంసంజ్ఞాభేదమాహ—

మూ—చాంద్రమాసేకస్త్విద్యేనజ్జాగ్రంతీచెడమృన్మతిరత్రోత్తరోదు

ష్టః, సౌరేచద్వాపదర్మాంతాసంసర్పిమలిక్లుచశ్చాత్రాద్యోదుష్టః

వ్యా—పూర్వసూత్రే పరమాసస్సశుద్ధవోక్తేసంసర్పవిషయేతి వ్యవస్థాపరమిదంసూత్రిమ్ ॥ అత్రీయద్యప్యధికసంసర్పయోదాదర్మాంతద్వయయోగస్సమాసః, తథాపి రవేర్మధ్యమాధికారసిద్ధేదర్శద్వయైసత్యధికమాసాభవతి, స్ఫుటగతిసిద్ధతేస్త్యేకంసంసర్పితివివేకః ॥ గాగర్వః—క్లౌ ॥ యస్మిన్మాసినసంక్రాంతిస్సజ్జాగ్రంతిద్వయమేవవా । సంసర్పామృన్మత్పతీమాసౌసర్వకర్తబహిష్కృతౌ ॥ * నృసింహః—క్లౌ ॥ యస్మిన్మాసినసంక్రాంతిస్సజ్జాగ్రంతిద్వయమే

వవా । సంసర్వాప్యన్వతిమాసావధిమాసశ్చనిందితః ॥ ప్రతివద్దగ్నయోస్సంభా
యదాసజ్క్రమతేరవిః । పూర్వంసంసర్పమిత్యాహుఃపరమవ్త్వన్వతింతథా ॥*
యస్మిన్దాసీత్సుక్తకృమేణ పౌర్వాపర్యందృష్టవ్యమ్ ॥ సంధి-దశ్యప్రతిపదోరం
తరమ్ । ఇదం ద్వితీయదర్శవిషయమ్, ప్రథమదర్శస్యాదౌ మధ్యేవా సజ్క్ర
మేపి దర్శాంతస్య మాసాంతఃపాతిత్వాద్దర్శాంతద్వయయక్తౌహ సంసర్పః సం
సర్పతి వధతే, ఇతిసంసర్పః । పూర్వమానన్వేయవృద్ధతావత్సవనంసర్పస్యా
జ్ఞానోత్తరః । ద్విసజ్క్రాంతియక్తోష్టసప్తిశ్చక్షుఃక్షయాఖ్యశ్చ, అయంకార్తికా
దిను కదాచిద్భవతి ॥ క్షయః-లోపః । ద్వితీయసజ్క్రాంత్యుత్తరదర్శాంతమా
సస్యాప్యన్వతావేవాంతర్భావః క్షీణత్వాదిత్యథః, ‘తథా వషమధ్యేఽధి
మాసద్వయంచ’ ఇత్యుక్తమాసద్వయంచదుష్టమ్ ॥ మాసద్వయేయస్మిన్నాసి నస
జ్క్రాంతిదర్శద్వయయక్తస్సపూర్వమాసఃకర్తార్హః, ఉత్తరోధిమాసోదుష్టః
తదుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ మాసద్వయేఽబ్దమధ్యేతుసజ్క్రాంతిర్నయదాభవత్ । ప్రా
కృతస్తస్యపూర్వసాన్వదధిమాసస్తథోత్తరః ॥ * ప్రాకృతః-మాసదాషవికార
రహితఇత్యథః । నన్వబ్దమధ్యేసజ్క్రాంతిరహితమాసద్వయేపూర్వమాసఃప్రా
కృతఇత్యథఃఇతిసన్యాత్, కింసన్యాత్, అసమ్భవాత్, సమ్మేకస్మిన్వషేద
ర్శాంతద్వయయక్తమాసద్వయంచమ్భవతి, మైనం, కారికాదిను క్షయమా
సేసత్సేవంసమ్భవాత్ । తస్యతు ద్విసజ్క్రాంతియక్తత్వాత్ ‘ద్విసంక్రాం
తిమాసఃక్షయాఖ్యఃకదాచిత్’ ఇతిస్తృతే ॥ అతా యథోక్తవీధిసాన్సధీ
యా ॥ అగస్త్యశ్చ—శ్లో ॥ నప్తేందూవాయదామధ్యేద్వేసంక్రాంతిభవేద్య
దా । అన్వన్వతిరథాద్యసాన్వితంసర్పఃపరతస్తథా ॥ * సచాత్ర సంజ్ఞావైపరీ
త్యంశజగనీయమ్, వచనాంతరైకాథ్యాయత్ ॥ అయమథః—భవేదితి ఛాంద
సః, భవేతామిత్యథః, మధ్యశబ్దస్యషష్ఠీద్విసచనాంతపదప్రతిసమ్పంధిత్యా
ద్విభక్తివ్యత్యయఃకార్యః, బేచిత్యాత్, తతశ్చ నప్తేందోవీధిగ్నయోర్నభ్యేయ
దిద్వేసంక్రాంతిభవేతామయమన్వన్వతిః, ద్వయోస్సంక్రాంతోర్నభ్యే నప్తేం
దూ దర్శాంతౌయదిభవేతామయంసంసర్పఇతి ॥ గాగ్యః — ॥ శ్లో ॥ య
స్మిన్నాసి నసంక్రాంతిస్సంక్రాంతిద్వయమేవవా । సంస్పర్వాప్యన్వతిమాసా కా
మ్యకర్తృసుగహితౌ ॥ * కాలదీపవ్యాఖ్యానై—శ్లో ॥ పర్వద్వయంసంక్రమ
యోర్యదిస్యాత్పర్వాంతిరెసంక్రమణద్వయంచా । సంసర్పకాన్వన్వతిమాససం

జ్ఞానా ర్యేందుగత్యాస్త్విహిమానసంజ్ఞా || * వర్షదన్వయం-దశాదన్వయం, దశా-
 న్తదన్వయమిత్యథః || తత్రైవహూర్యాచద్యమసోయోగాత్, తేనద్వితీయ ద
 శామధ్యే ఉత్తరసంక్రమేపి ససంసర్సి, దశాంతయోదన్వయోస్తత్రాధా
 వాత్ | ఏనం పూర్వదశ-దశావ్రతిచత్వరంభయోః ప్రాగేవ సూర్యసంక్ర
 మే ఉత్తరసంక్రమాత్తు పూర్వమేవామావాస్యాసమాప్తౌచసంసర్పవీవదర్శా
 న్తదన్వయము కస్యంసర్పఇత్యథః ' అర్కచంద్రయోగౌచేత్ ' ఇతిస్మృతే ||
 నారదశ్చ—శ్లో || సజ్కృతిరహితామాసాయోవాసజ్కృతియగ్తకృత్
 పూర్వస్సంసర్పమాసస్యాన్విదష్టుస్పతిరథావసః || మలిష్టుచైస్సమాకృంశం సూ
 ర్యసంక్రమవణితమ్ | మలిష్టుచంవిజానీయాతరక్ష ర్త్సుగహితమ్ || నైర్వ
 తైర్యాతుధానాదైస్సమాకృంతౌమలిష్టుచః || * || ఇతి || ఏనం విశేష
 సంజ్ఞాముక్త్యా అధిమాసాప్తస్పృశసంసర్పమాసానాంసామాన్యసంజ్ఞామాహ—
 మూ—తాత్ మలమాసానాచక్షణే.

వ్యా—గాగ్యః—శ్లో || అమావాస్యాదన్వయంయత్యే || * ఇతి ||

కాతకగృహ్యోచ—వా || యస్మిన్తాసి * ఇతి.

మూ—వషేషేన్దిస్త్వస్యదిచ్ఛాన్మలమాసౌ పూర్వోఽసంక్రంతౌఽపి
 కమణ్యకపరోమలమాసః.

వ్యా—జ్యోతిశ్శాస్త్రే—శ్లో || అసంక్రంతిమాసోఽధిమాసస్సంస్ఫుటస్సా
 ద్విసంక్రంతిమాసఃక్షయాభ్యుదయదాదత్ | క్షయకా రికాదిత్రయోనాన్యదా
 స్యాత్తదావషేమధ్యేఽధిమాసదన్వయంచ || ఏకత్రమాసద్వితయంయదిస్యాద్వ్య
 షేఽధికస్తత్రపరోఽధిమాసః | త్రియోదశంతుశ్చుతిరాహమాసం చతుర్దశ
 కాపినచాస్తిబృష్టః || * ' అస్తిత్రయోదశామాసః ' ఇతినచ్చతుర్దశమాసః
 కాన్విశుతౌస్తృతౌచ నబృష్టః | అతాబ్దమధ్యే మలమాసదన్వయసంఖ్యచేపి న
 పూర్వోఽధిమాసఇత్యథః || మాధపీయే— శ్లో || మాసదన్వయేఽబ్దమధ్యేతు
 సజ్కృతిర్నయదాభవత్ | ప్రాకృతస్తత్రపూర్వస్యాన్విదధిమాసస్తథోత్ర
 రః || * ప్రాకృతః- ప్రకృతిఃస్వభావః, తద్యుక్తస్యాన్విభావికః, దోషరహి
 తామాసా యథా కర్తార్వస్తత్ప్రభావయ క్తస్తథైవాయమిత్యథః || జాబా
 లి—శ్లో || ఏకస్మిన్పివషేచేద్ధ్యామాసావధిమాసకౌ | ప్రాకృతస్తత్ర
 పూర్వస్యాన్విదుత్తరస్తుమలిష్టుచః || * ప్రాకృతః-నవికృతః, మలమాసాధిమా

సత్వాదివ్యవదేశ్యోనభవతీత్యర్థః ॥ సత్యవ్రతః—శ్లో ॥ రాశిద్వయంయత్ర
 మాసే సజ్జమితదివాకంః । నాధిమాసోభవేదేషమలమాసస్తుకేవలమ్ ॥ * ॥
 అయం సజ్జగ్రంథీద్వయయక్తోమాసోనాధికః, కీంతు మలమాసవేత్యర్థః,
 నను శ్రిధర్మియే—శ్లో ॥ అమాచపౌణమాసీచ యిన్దాసియగలంభవేత్ ।య
 స్తిన్నదృశ్యతేవాపి చౌలకర్తాదివజ్రదేవేత్ ॥ ద్వితీయపూణిమాయా క్తంవిష
 మాసంవదంతిహి । పూణిమాచనదృశ్యేతమలమాసః ప్రకీర్తితః ॥ ఏకమాసే
 ద్వయేపూణిదర్శనేకస్యసంభవే । అగ్నిజావలెతివిఖ్యాతాశుభకర్తవినాశినీ॥
 * ఇతి ॥ పూణిమాద్వయయోగే తదయోగచమలమాసత్వము క్తం తత్కమితి
 త్వయాహక్తం, మైవమ్ ॥ శుభకర్మనిషేధపరత్వాప్రైమాంవచనానామ్ । అ
 త్ర శ్రాద్ధౌపయికమలమాసత్వాకేర్నచౌద్యావకాశః ॥ పైతీనసిః—శ్లో॥
 తస్మాత్త్రయోదశేమాసికమకర్యాన్నకించన । కుర్వన్ననభః మేవాశుప్రాప్నో
 త్యత్తవినాశనమ్ ॥ శౌతస్తాతీక్రియాస్సర్వాద్వాదశేమాసికీతితాః । త్ర
 యోదశేతుతాస్సర్వారాక్షస్యఃపరికీర్తితాః ॥ * కించ ‘ అధిమాసస్తుపాంచా
 ల ’ ఇత్యాదివచనంతు ‘ తస్మాదాహితాగ్నిర్నానృతంవదేత్ ’ ఇతిన్దోషాధి
 క్యప్రదర్శనపరమ్ । అతస్తుండీరమండలేచ మాసదోషః పరిహరణవ్యవహ

అత్ర వివేకమాహ—

మూ—తదేవం సంచస్సరవృద్ధౌ ప్రతిమాసం మాసికస్తరణా త్రయోదశమా
 సికానిస్సురతామాసద్వయేపి మాసికానికుర్యాత్.

వ్యా—‘శ్లో ॥ ఆబ్రమంబుఘటందిద్యాదన్నమాజ్యేనసంయుతమ్ । సంవత్స
 రేప్రవృద్ధేపి ప్రతిమాసంచమాసికమ్ ॥ ’ ఇతి సత్యవ్రతస్తరణా త్రయోదశ
 మాసికానికార్యాణిభవంతి, నతు ద్వాదశమాసికాని ‘ ద్వాదశప్రతిమాసాన్
 ని ’ ఇతి జాతుకణిస్తరణాల్ ‘ శ్లో ॥ మృతైహనితుకర్తవ్యంప్రతిమా
 సంచమాసికమ్ । ’ ఇతి యాజ్ఞవల్క్యస్తరణాన్తృతాహసోభయత్యవిద్యమాన
 త్వాత్తన్నిబంధనం మాసికం దుష్టే శుద్ధేచకార్యమిత్యర్థః ॥జాబాలః—శ్లో॥
 నిత్యంనైమిత్తికంచైవశ్రాద్ధంకుర్యాన్నలిష్టుచే । తిధినక్షత్రోవారోక్తంకామ్యం
 నైవకదాచన ॥ * ‘ ప్రతిపత్పృథ్విషేకామ్ -కృత్తికాదిభరణ్యంతమ్ ’ ఇ
 తి యాజ్ఞవల్క్యేన తిధినక్షత్రోక్తమ్ ‘ సూర్యాదివాసరేషేతచ్ఛ్రాద్ధకృల్లభ
 తైఫలమ్ ’ ఇతి బృహస్పతినావారోక్తంవ కామ్యశ్రాద్ధ మతేనకుర్యాత్

‘మృతాహేఽహరహః’ ఇతి కాష్ఠాజనినోక్తం నిత్యం నైమిత్తికంచక్రా
 ధ్ధం కుర్యాదిత్యధణః । మాసికం నైమిత్తికమితవక్ష్యతే ॥ గృహస్థి—శ్లో ॥
 సకుర్యాన్నలమాసేతుకమీకమకథంచన । ముక్త్యానేమిత్తికంశ్చార్ధంఽది త
 త్రైవకీర్తితమ్ ॥ * ఇతి నైమిత్తికం ప్రత్యక్షార్ధాది ॥ యమః—శ్లో ॥ గృహ
 వాధుఃషికభృత్యేశార్ధకమణిమాసికే । సపిండికఽణశ్చార్ధేనాధిమాసంవివర్జ
 యేత్ ॥ * ‘త్రివజ్రేవాత్రిమాసేవా’ ఇత్యుక్తత్రివక్ష్యతీయాదిమాసాఽధిక
 శ్చైత్సాపింద్యే తమధికమాసంనవజయేత్, ఉత్తరమాసస్య చతుర్థాదిమాస
 త్వాత్ ॥ ఇదంచ పుంసువనాద్యుత్సవాగమవిషయం, అన్యధాసావకాశత్వాత్
 సాపిండ్యం శుద్ధమాసవీవకార్యమ్ । నను జాబాల్యాదివచనం మతే శ్చార్ధకత
 వ్యతామాత్రపరం నాభయత్ర శ్చార్ధవిధిపరమ్, అతఃకిమేమామత్కాదాహరణ
 మితిచెత్, మైవమ్, మలమాసశక్కానిరాకరణద్వారా మాసద్వయశ్చార్ధపర
 వచనాప్రకృత్యాత్, మైవమ్, తైరెవ శక్కానుభవాత్, మలమాసశ్చార్ధ
 పరవచనానాం మలమాసమృతవిషయత్వోపపత్తైః । తిహి—మాసద్వయాభి
 శ్చార్ధపరత్వేన శ్చార్ధాంతరే తదుదాహరణం కథమితిచేత్తవ ప్రప్రవ్యాః ।
 హూయతామత్ర తత్పరీవచననిచయః ॥ అశ్రమరీచిః—శ్లో ॥ ప్రతిమా
 సమ్మృతాహేయచ్చార్ధ్యధావప్రతివత్సరమ్ । మన్వాదౌచయగాదౌచ తిన్వాఽఉ
 భయత్రచ ॥ * వృద్ధసంప్రతి—శ్లో ॥ శ్చార్ధియేహానిసంప్రాప్తేహ్యధిమాసా
 భవేద్యది । మాసద్వయేపికుర్వీతశ్చార్ధమెవంచదుష్యతి ॥ * వ్యాసః—శ్లో ॥
 పష్టిభిదివసేర్తానుకథితాదరామణైః । ఉత్తరేదేవకార్యాణిపితృకార్యా
 నిచోభయోః ॥ * శ్లోకగౌతమశ్చ—శ్లో ॥ ద్వౌమాసావేకనామాసావేక
 స్త్రివత్సరేయది । ఉత్తరేదేవకార్యాణిపితృకార్యాణిచోభయోః ॥ * ఏల
 మ శ్చార్ధపితృకార్యశబ్దో మన్వాదిశ్చార్ధపరి, తస్యైవ మాసద్వయకార్యత్వని
 శ్చయేత్.

అస్యాపవాదమాహ—

మా—అద్యమానవృద్ధావాద్యోద్దిష్టమాద్యమాసవీవకుర్యాద్వచనాత్.

వ్యా—‘శ్లో ॥ ఏకరాశ్శాస్థితేనార్యయదిమాసాద్విధాభవత్ । ఏకోద్ది
 ష్టంతుపూర్వత్రనవరత్రకదాచన ॥’ ఇతిజాబాలివచనాదిత్యధణః । పూర్వమా
 నన్ధనిమిత్తాధీనమేకోద్దిష్టస్య త్రరత్రమాసేనకుర్యాదిత్యధణః ‘శ్లో ॥ ఏకాదశే
 ఽహనిశ్చార్ధం మఽణాత్తువిధీయతే ।’ అద్యమేకాదశేఽహని ‘ఇతిమృతాహ

దేశాదశాహువీవాద్యోద్దిష్టవిధానాత్ । మానన్మద్ధావృత్తరమాసిక్తే కాదశాహు
స్య మృతాహుదేశాదశాహుత్వాభావాన్నపరత్రకుర్యాదితిసిద్ధమ్ ।

ఉక్తానవాదమన్యత్రాదిదితి—

మూ—ఏవం తత్తత్తానన్మద్ధావృత్తికమూనానిచపూర్వత్రైవపరత్రానకుర్యాత్

వ్యా—ఏవమీదమసన్మద్ధావృత్తికం మృతాహుత్త్రివక్షవీవకుర్యాన్నచ
పరత్రమాసే, ఆత్మివక్షత్వాత్ ॥ ఏవం ఏవమసన్మద్ధావృత్తికం ఏవ
మానవీవకుర్యాన్నచపరమాసే, తస్యసప్తమమాసత్వాత్ । ఏవం ద్వాదశమాస
వృద్ధావృత్తికం ద్వాదశమాసవీవకుర్యాన్నత్రయోదశమాసే । నన్విదమను
పపన్నమ్, మాసేభవోమాసిక ఇతిసామాన్యకర్తృత్వాలత్యేనోనాదెరపి మాసిక శ
బ్దవాద్యత్వాత్ ‘యాగాదికలమాసికలచ’ ఇతి మాసికానాం మాసద్వయక
తఃపుత్యవిధానాద్ధౌ నానిమాసద్యయేసి కార్యాణీతిచేన్నైవమ్ ‘మృతేహ
నితుకతఃప్యప్రతిమాసుతుమాసికమ్’ ఇతి మృతాహువిహితమాసికస్తేవ
ప్రతిమాసుకతఃపుత్యవిధానాత్, మృతాహుస్య మాసద్యయసంభవాత్ । న
హి త్రైవక్షికమూనంవామృతాహువిహితమ్, ద్విత్రిదినానేషాద్వ్యవస్థద్వాదశ
మాసేమాసమాసికోనమాణ్తాసికోనాబ్ధికవిధానాత్త్రైవతానికతఃవాని నాన్య
త్రి, పరమాసస్యాద్యవస్థద్వాదశమాసత్వాభావాత్ । నను ‘షష్ఠిభిదోవస్తేః’
ఇతి షష్ఠిదినానామేకమాసత్వస్స రణాదాద్యాదిమాసత్వమేవేతిచేన్న, ఊనా
నాంపూర్వత్రాకార్యత్వప్రసక్తే ద్విత్రిదినానత్వాభావాత్పూర్వమాసస్య । ష
ష్ఠిదినానామేకమాసత్వకథనం చాతుర్థాస్యానతిరేకార్థమేవ । తహిం ప్రతి
మాసం ద్విత్రిదినానత్వసంభవాదూనాన్యభయత్రికార్యాణీతిచేన్న, పరమా
సానామాద్యాదిమాసత్వాభావాత్, శ్లో ॥ ఆద్యాదిచ చ మాసేషు కుర్యా
దూనానివైద్విజః ‘ఇత్యాదివచనవిరోధాచ్చ । నవిరోధః, అనధికమాసవిష
యత్వాత్తస్య, మైవమ్, ఊనానాం పునఃకరణనిషేధాత్ । తథాసాయణీయేస
క్రమేచ—శ్లో ॥ త్రైవక్షికోనమాణ్తాస్యేహ్యానాబ్ధికమథాచరేత్ । ఏతే
షామేవకాలేతునపునఃకరణంభవేత్ ॥ అద్యంత్రైవక్షికంచైవ హ్యానమాణ్తాసి
కంవినా । మాసికానిపునఃకుర్యాత్ సప్తసప్తకాలేయథావిధి ॥ * ఇతి ॥ త్రై
వక్షికోనానివిహాయ మాసికాని మాసద్యయకుర్యాదిత్యధః, నను సాపిండ్య
ఉపకృష్టత్రైవక్షికోనకృద్ధపునఃకరణనిషేధపరమాద్యమితవచనమితిచేన్న, అను

పకషాఁదేవాద్యన్య పునఃకరణప్రసక్త్యభావేన తన్ని మేధానుపపత్తైః, అకాట
 కృతాపకృష్టమాసికానామకృతత్వబుద్ధ్యా పునఃకరణవిధివైయధ్యాపవత్తైశ్చ ।
 తస్మాదాద్యశ్చార్థసహపరితానాంస్వకాలకృతానామాద్యవమానానాం మోసా
 న్తరే పునఃకరణనిషేధపరమేతత్ । త్రైపక్షికోనోపచనం త్రైపక్షికోనాపకర్ష
 నిషేధపరమితిచేన్న , శ్లో ॥ త్రిపక్షాదమకాలేషు సాపిండ్యంయశ్చిక్షేష తి । అ
 ద్భావశిష్టమాస్యానామపకషోఽభవత్తదా ॥ ౧ ॥ ఇతి మాధవీయవచనేన సాపిం
 డ్యోత్తరకాలభావిసర్వమాసికాపకషవిధానాత్, యోడశానాం ద్వీరావృత్తి
 విధానాచ్చ । నను గోబలీవదన్యాయేనానాదివ్యతిరిక్తమాసికాపకషపరం
 తదితిచేన్న , శ్చార్థానియోడశాపాద్య ౧ ఇతినియమేన యోడశసు కన్యవిదపిత్రా
 ధ్ధస్యాకరణే సాపిండాన్యసంభవాత్, అన్యునానతిరెకార్థతాన్వసంఖ్యానియ
 మస్య । నప్రక్షిపత్ యోడశశ్చార్థశబ్దస్సంజ్ఞాపరఇతిచేన్న, ఆద్యాదిమాసిక
 వ్యవహారవచాద్యాదియోడశశ్చార్థమివ్యవహారాభావాత్ , శ్లో ॥ ద్వాదశ
 పృతిమాస్యానిహ్యద్యషాన్తాసికతథా! త్రైపక్షికాద్వికశ్చైతిశ్చార్థాన్వేతానియో
 డశ ॥ ౨ ॥ ఇతి క్రమాత్ శ్చార్థాని పరిగణయ్య యోడశైతినిగమనేన సంఖ్యావ
 రత్వావగతేః, అన్యథా శ్చార్థాని యోడశైతిప్రయోగానుపపత్తైః, నవశ్చార్థవదే
 కైకస్తిన్నపి యోడశశ్చార్థత్వవ్యవహారప్రసంగాచ్చ, నవ్యోవంశిష్టాతచరంతివ్య
 వహరంతివా । తస్మాదాద్యశ్చార్థవత్సాసద్వయే త్రైపక్షికోనానుష్ఠానం నాస్త్యే
 వ, తన్ని మేధస్యవాచనికత్వాత్, ఇతిపరం నశంకానచోత్తరమ్ , యథా కా
 లకృతాగాంతునాపకషోఽవిధీయతే । ౩ ॥ ఇతి మాధవీయవచనాచ్చ ॥ తద్వచ
 నద్యయమధిమాసే త్రైపక్షికోనశ్చార్థపునఃకరణవిషేధపరమేవేతినిశ్చీయతే । స
 పిండికరణాత్పూర్వస్వకాలకృతానాం పునరనుష్ఠాననిబంధనోఽపకషోఽనాస్తీ
 త్యర్థః । యదావ్ అపకృష్టతేజస్తాదన్యత్రేత్యపకషః, స్వకాలకృతానా
 మూనాదీనామపకషః తరత్రానాస్తీత్యర్థః । మాసవృద్ధౌమాసికవత్సాసద్వ
 యోకతవ్యత్వప్రసక్తావేకద్విత్రిదివైయాసఇతివిహితవ్యస్వకాలకృతోనాదిశ్చ
 ధ్ధస్యోత్తరమాసే పునఃకరణనిషేధపరమేవ తద్వచనమితినిరవఙ్మోఽయం నిణా
 యః । ఏవం గ్రంథాంతరేవ్యవస్థానాస్థావిస్తృత్యావా వచనాదర్శనాద్వాఽనా
 పరాద్యేత్యలమ్ । నిష్కృష్టాథమాహ—

మూ — శ్లో ॥ యాగాదికం ఘాసికంచ శ్చార్థంచాపరపక్షికమ్ ।

మనావదికం త్రైర్థికంచకుర్యాన్మాసద్వయైఽపిచ ||^౧ ఇన్యేతావదేవ
మాసద్వయకరన్యః శ్రాద్ధమ్.

వ్యా—యాగాదికశ్రాద్ధపంచకమేవమాసద్వయే కార్యమితి స్మృతిమని
రీతమ్, అతామాసద్వయకార్యం శ్రాద్ధాంతరగతమిదమి నాస్తీత్యర్థః

పూర్వమాసే శ్రాద్ధసరాణాం పరమాసే శ్రాద్ధసరాణాంచ వచనానాం
వ్యవస్థామాహ—

మూ—అతామలమాసమృతానాం మలమాసవీవాబ్ధికం కుర్యాదన్యేషా
ముత్తరత్రైవింశతియేషాముభయత్రయకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రభృగుః || క్లౌ|| మలమాసమృతానాంతు యచ్ఛ్రాద్ధం పృతివత్స
రమ్ | మలమాసేతుతక్కార్యం నాన్యేషాంతుకథంచన ||*|| అన్యేషాం - శుద్ధ
మాసమృతానాం, మలమాసేనకార్యం కింతుశుద్ధమాసవీవకార్యమిత్యర్థః | సత్య
తపాశ్చ || క్లౌ|| వషేవషేతుయచ్ఛ్రాద్ధం మృతాపేతస్తలిష్టుచే | కుర్యా
దత్రపృమితానా మన్యేషాముత్తరత్రైతు ||*|| అత్రపృమితానామిత్యక్తే శ్చల
మాసే శుద్ధమాసమృతశ్రాద్ధనిషేధః, మలమాసమృతస్యశుద్ధమాసే శ్రాద్ధనిష
తాకస్తు శబ్దః.

ఇదమాహ—

మూ—వీవంవ్యవస్థాసిద్ధేః

వ్యా—మలమాసమృతానాం మలమాసవీవాబ్ధికం కార్యంశుద్ధమాసమృతా
నాం శుద్ధవీవ, యాగాదికశ్రాద్ధ పంచకమేవ మాసద్వయేకార్యమితి వ్యవ
స్థాసిద్ధిరిత్యర్థః | ననునాన్యేషాంతు కథంచనఇత్యస్య కథంచనమలమాసవీవస
కార్యం కింతూభయత్రాపీత్యర్థః కి, నస్యాత్ - నస్యాత్ | అన్యేషాంశుద్ధమా
సమృతానాం కథంచనకేనాపి పృకారేణమలమాసే నకార్యమిష్యేవ స్వరసతశ్చ
ద్వైధాప్రతీతేః, విధాపరశబ్ధార్థగ్రహణాయోగాత్ ‘అన్యేషాముత్తరత్రై
తు’ ఇతి శుద్ధమాసవీవ శ్రాద్ధవిధానాచ్చ | ప్రాప్తాథానువాదత్వాదస్మి
ధిత్వం నసంభవతీతి చేన్న, శుద్ధమాసమృతస్యావ్యభయత్రై కతావ్యమిత్యర్థః
స్య వచనాంతరాప్రాప్తతావద్విన్నవిషయత్వాచ్చ నానువాదసంభవః ‘పితృ
కార్యాణిచాభయోః’ ఇతిప్రాప్తస్య పృతిషెనఇతి సంతాప్తవ్యమ్ | నను ||
క్లౌ|| ‘వషేవషేతుయచ్ఛ్రాద్ధం మృతాపేతామృతాలైఽహని | మాసద్వయే
షికతావ్యం వ్యాఘ్రస్యవచనంయథా ||’ ఇతివచనమస్తీతి చేన్నే వమాగ్రహః

‘మృత్యుమాసేనకతఃస్వస్’ ఇతిపాతస్యకాలనిణాయో నిణేతత్వాత్ । ‘మాన
 ద్వయైకకతఃస్వస్’ ఇతికాలాదర్శనాచ్యుతత్వాత్తథాపాతఇతిచేన్న, విపత్తి
 విధిస్సేన పాతనిణాయాయోగాత్, సత్ప్రతిపక్షయేన సిమభయమితాథాసి
 ద్దేశ్య । వదంతరసంవాచేన పాతనిశ్చయాత్తత్ప్రతినిశ్చయేదాయాత్తన్నితవహ
 బ్రూహికింతద్వచనమ్ ॥శ్లో॥ ‘ప్రతిమాసంమృతాహాయ చ్ఛాద్ధంచ ప్రతివ
 త్సరమ్ । మన్వాదౌవయుగాదౌచతన్తాసఉదయశ్శతమ్’ ఇతిమరిచివచనమితి
 యే, శుద్ధమాసమృతాభికివషయత్వాప్రతిలే, ప్రతినవత్సరం మన్వాదౌచ
 త్యవసయాద్భ ॥యదావ, భృగుసత్యతపోవచనాభ్యాముక్తవ్యవస్థాయాం మాస
 ద్వయే ప్రత్యాభికిచరమివమి నత్వసిష్టసిద్ధికి, తస్మాన్మాసవ్యయేపి కతఃస్వమి
 తివ్యత్యస్తం పాతంతరముక్తాభానిర్వహణాయాగ్రదాకృతమేవ, నాత్యవైపరి
 త్యవసంగః, మలమాసేశుద్ధమాసమృతాభికి నిమిషాత్, । తదుక్తంభృగుసత్య
 తపోభ్యామ్ । కాధుమిశ్చ ॥శ్లో॥ అధిమాసేనకతఃప్యే శ్రాద్ధేసంవత్సరాభికి
 వషఃస్వద్భృభిషేగాదికరఃస్వయధికినమ్ ॥౩॥ ఏతేన ‘శ్రాద్ధంవప్రతివత్సరం
 ఇతి మరిచివచనే ప్రతినవత్సరశ్రాద్ధచూర్దికవ్యతిరిక్తమేవేతిద సువచమ్॥నను॥
 శ్లో॥ ‘గర్భవాభిషేకేభ్యత్యే ప్రేలైనిశ్చైవమాసికే । ఆభికిచతథాశ్రాద్ధే
 నాధిమాసంవివషఃయేత్’ ఇతినచనాదసమాసేపి కార్యమితిచెన్న, ప్రా
 వాదేన హతాత్వాత్పాతరపచనెన ప్రతిపిపాదయమితాథాసిద్ధిః ॥శ్లో॥ ‘గ
 భావాభిషేకేభ్యత్యే శ్రాద్ధకమణిమాసికే । సపిండికరణశ్రాద్ధే నాధిమా
 సంవివషఃయేత్’ ॥ ఇతిహిపాతకాలనిణాయేపరితః, తస్యవచనస్య మలమాస
 మృతవిషయత్వాచ్చ । హంతనిర్వాహ్యమనుక్తావ్యక్తిమథామనెకవచన వ్యత్యాసా
 యాసంకరోషి, భృగుసత్యతపోవచనాభ్యామేవ నియమావగతౌ ‘యాగాది
 కంమాసికంచ’ ఇతివచనమధికం । తస్మాత్ ॥శ్లో॥ ‘జాతకమణియచ్ఛాద్ధం
 నవశ్రాద్ధతధైవచ । ప్రతినవత్సరంశ్రాద్ధే మలమాసేపితత్ స్తృతమ్ ॥ ఏక
 నుజ్ఞాయదామాసా స్యాతాంసంవత్సరేకవత్ । తత్రాద్యేపితృకార్యాణిదేవ
 కార్యాణిషాత్రరే’ ఇతినత్యవ్రతశాతాతపాది వచనం మలమాస మృతవిషయ
 మేవ । తథా॥శ్లో॥ ‘అధిమాసేనకతఃప్యే శ్రాద్ధేసంవత్సరాభికి । మాసేనంవ
 త్యరేచైవ తిధిద్వైధంయదాభవేత్ । తత్రాత్తరాతిధిగ్రాహ్యసమూహావృతమ
 లిఘుచా’ ఇతి కాధుమిగాగ్రాహ్యదివచనం శుద్ధమాసమృతవిషయమ్ । ‘పితృ

కార్యాణిచాభయోః ' మాసద్వయేపికుర్వీత ' తుర్యాస్తాసద్వయేపిచ ' ఇ
తివాసాదివచనం యాగాదికశాస్త్రపరిచయమ్ || శ్లో || ' మలిష్టుదస్తుయో
మాసస్సమాసంపాపసంజ్ఞితః ' || శ్లో || ' సజితాతిపిత్తదేవాభ్యాం సమాసంపా
పసంజ్ఞితః ' || శ్లో || ' సంస్సరాతిరేకణ మాసోయస్తుమలిష్టుచః | తస్మిం
స్త్రయోదశేశాద్ధం సకుర్యాదిదుసంక్షయే ' || శ్లో || ' సపిండికరణాదూభ్యం
యత్కించిచ్చార్ధికంభవేత్ | అస్తంవావ్యధసూతంవాసతిత్కుర్యాద్దలిష్టు
చే || ' ఇతికాత్యాయనాదివచనం కావ్యశాస్త్రవిషయమ్ || శ్లో || ' దశాద్వయ
సమాకాంతం రవిసంక్రాంతిసంజితమ్ | మలిష్టుచువిజానీయా ద్దహారంస
ర్వకర్మసు ' || శ్లో || ' సినివాతీమక్రిమ్యయదాసక్రిమశైరవిః | మలిష్టుచ
స్సవిజ్ఞయో గహితస్సర్వకర్మసు || ' ఇతినారదాదిస్త్రుత్యంతరవచనం దేవ
కార్యవిషయం శుభవిషయంచైతి వ్యవస్థా.

' శాస్త్రంచావరపక్షికమ్ ' ఇత్యుత్తరపక్షికశబ్దస్య మహాలయవరత్వబు
ద్ధ్యా మాసద్వయే మహాలయముక్తం కైశ్చిత్ తద్దురుక్తమిత్యాహ—

మూ—అత్రావరపక్షికంమఖాత్రయోదశీశాస్త్రమితి వ్యాఖ్యాతమ్

వ్యా—|| శ్లో || ' మఖాత్రయోదశీశాస్త్రం శాస్త్రాన్యపిచయోదశ | కార్యాణి
మలమాసేపి నిత్యంనైమిత్తికంతిథా || ' ఇతి కాత్యాయనవచనే సావరపక్షిక
శాస్త్రం మఖాత్రయోదశీశాస్త్రమితి వివృతమిత్యర్థః

అతామహాలయం మాసద్వయేనకార్యం నిషేధాదిత్యాహ—

మూ—అతోమహాలయంచ నిషేధాన్నమలమాసే కుర్యాత్

వ్యా—అత్యభ్యుగః || శ్లో || వృద్ధిశాస్త్రంతథాసోమ మగ్నాభేయం మహాల
యం | రాజాభిషేకంకావ్యంచ సకుర్యాద్భానులంఘితే || సభావాధనభస్మో
వా మలమాసాయదాభవేత్ | సప్తమఃపితృపక్షస్సాన్యదస్యత్రైవమివంచమః
|| శ్లో || అస్యత్యై || మలమాసమాధావే || శ్లో || ' ఆమాధిమవధింకృత్వా యస్యాన్య
త్పక్షస్తుపంచమః ' ఇత్యుక్తఃపంచమఃపక్షవీవ మహాలయోగ్యాహ్యిఇత్యర్థః |
గృహ్యపరిశిష్టే || శ్లో || సామయాగాదికర్మాణి షష్ఠీష్టాయగ్రయణంతథా | మ
హాలయాష్టకాశ్వాద్ధేమలమాసేవివర్జయేత్ || శ్లో || పితామహః || శ్లో || మాసక
న్యాగతేధానావసక్క్రాంతాభవద్వది | దైవంపితృస్యంతదాకర్మ తులాశ్చై
తత్తులరక్షయమ్ || శ్లో || సకన్యావరపక్షేమలేమహాలయమిత్యర్థః | అతోమాస

ద్వయో మహాలయానుష్ఠానకథనం మహాసాహసమెవ.

శుద్ధమాసమృతస్యాబ్ధికం శుద్ధమాసఏవ కార్యమిత్యన్త్రం తత్త్ర వ్యవస్థామాహ—

మూ—త్రయోదశమాసస్య దుష్టత్వేపివృధమాబ్ధికంతుమలమాసఏవకుర్యాత్ ఆబ్ధికంవృధమయత్సాత్తత్కురీవతిమలిష్టుః ॥ ఇతిష్టరణాత్.

వ్యా—చైత్రవైశాఖ శ్శేష్ఠాషాఢ శ్రావణభాద్రపదాశ్వియుజ కార్తిక మాగేశిషపుష్యమాఘ ఫాల్గునాశ్చాంద్రమాసాః, త్రయోదశద్వయోదశాభావేమృతాహమారభ్య ద్వాదశవర్షాంతరం యోమృతతిథిస్ససంవత్సరాదిః, తదాచేంద్రయోదశమాసస్య, దుష్టత్వే- అధికసంసర్పాష్టస్పతి దూషితత్వేపి శుద్ధమాసమృతస్యాబ్ధికం ప్రధమంమలమాసఏవ కుర్యాత్, ప్రధమాబ్ధికగృహణాద్ధివతీయాబ్ధికం శుద్ధమాసఏవ కుర్యాన్నమలమాస ఇత్యర్థః । ఇమమర్థం సమర్థయతి తుశబ్ధః, శుద్ధమాసంవ్యవచ్చినత్త్యవధారణమ్ అబ్ధిన్యాద్యస్యాతీతత్వేపి వర్షాంతమృతాహస్య ద్వితీయవత్సరాదితయా మద్యపి ప్రధమాబ్ధికత్వం నసంభవతి తథాపిభావిప్రత్యాబ్ధికాపేక్షయా ప్రధమాబ్ధికమిత్యన్తిః । ఉక్తార్థసాక్షిత్వేనవృద్ధహతీత వచనముదాహరత్యాబ్ధికమితి । లఘుహరితశ్చ ॥శ్లో॥ పృత్యబ్దంద్వాదశేమాసికార్యాపిండికియాసుతైః । క్వచిత్త్రయోదశేపిస్యాదాద్యంముక్తావశువస్సుమ్ ॥*॥ త్రయోదశేశుద్ధమాసే ఆబ్యాబ్ధికంసకుర్యాత్క్రీతుద్వాదశేమలమాసఏవకుర్యాదిత్యర్థః । మృతాహంతామాసఇతిపక్షేత్రయోదశమృతాహస్య ద్వాదశమాసాంతత్వాత్ ‘ద్వాదశేమాసి’ ఇత్యుక్తమిత్యవిరోధః । వ్యాసశ్చ ॥శ్లో॥ అనఙ్గాంతేపికర్తవ్యమాబ్ధికం మాసికంతథా ॥*॥ మాధవీయ ॥ శ్లో॥ అనఙ్గాంతేనకర్తవ్యంశ్రాద్దమభ్యుదయంతథా । తథైవకామ్యంయత్కర్త వత్సరాత్ప్రధమాదృతే ॥ * ॥ ప్రధమసాంవత్సరికం మలమాసఏవకర్తవ్యమిత్యర్థః । ఏవమ్ ‘ఏష్యాద్యం ప్రధమమ్’ ఇతివిశేషణాదైతైరెవ వచనైర్ద్వివీతీయాబ్ధికం శుద్ధమాసఏవ కార్యమితివ్యవస్థాన్యాపివాంసుస్థా । దుష్టమాసద్వయేప్రత్యాబ్ధికం కార్యమితి వ్యవస్థాపనమాస్థాకృత్యమిత్యలమ్ । సౌరమాసపక్షేనేవంవ్యసనగంధః, మలమాసఃషాఢావాత్ । సంసర్పత్వాద్యవలమ్బనైన విధినిషేధపరవచన నిచయస్య చాంత్రమాసవిషయత్వానగమాత్సజ్జగతి విరహసజ్జగతిద్వయ

యోగాసంభవాచ్చసారే || సారావలంబినామపి శుభకమణాంమహాఅయాది
 శ్రాద్ధానాం చ వచనాన్నిపెధః- ప్రత్యాబ్ధికస్యనిత్యత్వేన కాలమాత్రైకతావ్య
 త్వవిధానాత్ || తథా మహాభారతే || * రాజ్ఞాభిషేకః ప్రథమశ్శుద్ధకాలమ
 పేక్షతే | ప్రత్యాబ్ధికంతునిత్యత్వాత్కాలమాత్రైకదాభవేత్ || * గాగ్యః
 శ్లో || అధిమాసేచశుక్రిస్య గురోరప్రమయేపిచ | నిత్యంనైమిత్తికంశ్రాద్ధం కు
 ర్యాత్కామ్యంతువజయేత్ || * వ్యాసశ్చ || శ్లో || మాసపక్షతీధిస్పృష్టేయో
 యస్త్విన్యమియతైహని | ప్రత్యబ్ధంతతథాభూతంక్షయాహంశస్యతద్విదుః ||
 * అతా దుష్టమాసే న సారనిబంధనః ప్రత్యాబ్ధికనిపెధః | నన్వేమవిషయభ
 దాప్రతీతేమహాభారతాదివచనం చాంద్రమాసాబ్ధికవిషయంవకింసన్యాత్, న
 స్యాత్, శుద్ధమాసవ తస్యకతావ్యత్వవిధానాత్ “అన్యేషాముత్తరత్రతు ”
 ఇతి సత్యతపస్త్యతేః || సారే ఏకమాససంజ్ఞకమానద్యయాభావేన తద్వచనం
 చాంద్రాబ్ధికవిషయమితిసుస్పష్టమ్ | తత్పరత్వే ప్రథమాబ్ధికవిషయందృష్టవ్యం
 “ క్వచిత్త్రయోదశేపిన్యాదాద్యంముక్త్యాతువత్సరమ్ ” ఇతిహారితవచనాత్ ||
 తథా వృద్ధవసిష్ఠశ్చ || శ్లో || మాసేనవత్సరేచైన తిథిదైవధంయదాభవేత్ | త
 త్రాత్తరోత్తమాశ్లేమాపూర్వాస్యాత్తుమలిష్టుచా || * భృగుశ్చ || శ్లో || నాన్యే
 యాంతుకథంచన || * * “ అన్యేషాముత్తరత్రతు ” ఇత్యాదివచనేచ్ఛాంద్రా
 బ్ధికస్యాపి నిత్యత్వేన మలమాసకతావ్యత్వశంకానిరస్తా

మూ—దుష్టమాసేమృతస్య మాసదోషేపి క్రియాఃకుర్యాత్. ...

వ్యా—మాసదోషః-మాధ్యాధికసంసర్వాంహస్పత్యాదిః | తత్రమృతస్య
 దోహాదిక్రియాః కుర్యాదేవ || తథా సత్యతిపాః || శ్లో || మలిష్టుచాహ్వయే
 మాసే వివద్యేతయదిద్విజః | తస్మిన్నపిచకతావ్యాః పిండవానోదకక్రియాః ||
 * మాత్యైవ || శ్లో || చంద్రసూర్యగ్రహేచైవమరణపుత్రజన్తని | మలమాసే
 పిదేయంస్యాన్నిమిత్తయదిజాయతే || * హారితశ్చ || శ్లో || అసంకాంతేపి
 తావ్యమాబ్ధికంమాసికంతథా | ఏవంసపిండనాంతంచవత్సరౌదఘటాదికన్త || *
 ఆబ్ధికమత్ర ప్రథమాబ్ధికమ్ “ ఆబ్ధికం ప్రథమంయశ్చాస్మిత్తత్కుర్వీతమలిష్టు
 చే ” ఇతిస్త్యతేః || సపిండనాంతమితి పూర్వమధ్యక్రియాద్వయమేవాచ్యతే |
 మాసదోషేపిసపిండనస్య కతావ్యత్వస్య రణం వత్సరాంతసాపింద్యాభిప్రాయం

తస్యేవ ముఖ్యత్వాత్ । “ ముఖ్యేహిసంప్రత్యయః, సంవత్సరాదర్వాకోసాపి
 డ్యమావత్కల్పః ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః ॥ యతస్సంవత్సరే సపిండికరణమితిస్పృ
 తిఘోషః ॥ అతావత్సరాంతసాపిండియమేవ మాసదోషేపికార్యమ్, నిరవకాశ
 త్వాత్, తత్ర తదకరణే “ క్లౌ ॥ కృతేపియాడశశ్చార్థే సపిండికరణంవినా । వ
 త్సరాతిక్రమేకుర్యాత్సునశ్చార్థానియాడశ ॥ ” ఇతి పునఃకరణప్రసక్తేః
 మలే ప్రథమాద్వికవిధానానువపత్తైః, తత్పరవచనవైయ్యధ్యక్ ప్రసంగాచ్చ ।
 నను “ క్లౌ ॥ జాతకమాంత్యక్రూణినవశ్చార్థానియాడశ ॥ కార్యాణి మలమా
 సేపి నిత్యంనైమిత్రికంతథా ॥ ” ఇతివచనాత్సాపిండియమపి ద్వాదశశాహచాకా
 ర్యమితిచేన్న “ క్లౌ ॥ సావకాశంతుయత్కామ్యంసకుర్యాత్సాసిదూషితే । కు
 ర్యాన్నిరవకాశంతునిత్యంనైమిత్రికంతథా ॥ ” ఇతిశంఖేననిత్యాదరసినిరవకాశ
 స్తేవ కార్యత్వనిష్ఠయాత్ ॥ “ సావకాశంహిత త్తస్మాత్ ” ప్రతిసంవత్స
 రశ్చార్థంమలమాసే ననజయేత్ । ‘నిత్యానియానికరూణినిమిత్తాన్జ్ఞానియానిచ’
 ‘ నిత్యంనైమిత్రికంచేవశ్చార్థంకుర్యాన్నలిప్టుచే । తిథిసత్త్రవారోక్తకామ్యం
 నైవకదాచన ॥ ’ ‘ సకుర్యాన్మలమాసేతుకమీకమేకథంచన । ముక్త్యా నై
 మిత్రికంశ్రాద్ధం తత్తుతలైవకీతితత్త్వమ్ ॥ ’ ‘ గురుభాగవయోర్హౌధ్యే బాల్య
 వావాధాకేపివా । మలమాసేపికతవాః క్రియాఃపూర్వాశ్చ మధ్యమాః ॥’ ఇ
 తి ప్రచెతోజాబాలిగధస్తిహారీతాదివచనం తతాగలమృతివిషయం వత్సరాంత
 సాపిండియవిషయంపెతిదృష్టవ్యమ్ । కించ యస్యదశాహాంతరం ‘దర్శ పిండిపితృ
 యజ్ఞప్రాప్తిప్రసవదావశాహేకార్యమ్, యస్యవా మాసిదుష్టే పుంసువనాది
 ప్రాప్తం తదధికం మాసదోషేపి సాపిండియకార్యమ్, తదకరణే పితృత్వమ
 ప్రాప్తసాధ్యుదయశ్రాద్ధోద్దేశ్యత్వానువపత్తైః । అతఃపుంసువనాద్యన్నప్రా
 శనాంతవీవకార్యః, మాసపోక్తత్వేన తస్యేవదోషాభావాత్ । తథా౨౨౨౨
 యే ॥ క్లౌ ॥ మాసపోక్తేషుకార్యేషు మూఢత్వజీవశుక్రయోః । అధిమాసాది
 దోషాశ్చ నన్యుఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥ * భాగవః ॥ క్లౌ ॥ జాతకమేచపుం
 సూతింసీమంతాన్నయనంతథా । మలిప్లుచెపికురీవతనిమిత్తంయదిజాయతే ॥ *
 తదేవమ్ ‘ సపిండికరణంకృత్వాకుర్యాదభ్యుదయంతతః ।’ ఇత్యభ్యుదయశబ్దః
 పుంసువనాదిపరమపెతిసువ్యక్తమ్ । ఏతేన ‘ క్లౌ ॥ శ్రాద్ధజాతకనామాని యే

చసంస్కారసంజ్ఞితాః । మానదోషేపికథావ్యాః కావ్యంకర్మవివక్షయేత్ ॥
 ఇత్యత్ర సంస్కారశబ్దో వ్యాఖ్యాతః । ఏవంచ యద్యద్భుష్టమాసేషి ప్రేతకార్యని
 ధిపరంవచనం తత్సర్వం తత్కాలమృతవిషయమేతేద్యప్తవ్యమ్..... ..
 మూ-తథాప్రారబ్ధావశిష్టసోదకుంభదోషశాస్త్రార్థవర్తనాపిండ్యమనమాసదోషః
 వ్యా—యథా తత్కాలమృతదాహదానమాసదోషశుద్ధమాసమృతస్యా
 పి సోదకుంభాదా తగైవేత్యర్థః ॥ అయమర్థః—దాహాదివత్సరాంతసాపిం
 డ్యకృత్యం ప్రేతసంస్కారః, ప్రేతత్వవిమోచనార్థతాన్వితం త్వుష్టాశాంతి
 రూపప్రేతాతిశయజనకత్వాచ్చ । తతిశ్చ, ఏకోద్దిష్టాంతంకృత్వా తత్రత్కాలే
 మాసికసోదకుంభశ్రాద్ధానుష్ఠానపూర్వకం వషాం తేనవిండికరణంముఖ్యమ్,
 తదర్వాణావత్కల్పః । తథర్థంమాసికావకర్షణం । అతోముఖ్యకల్పం
 చికిముః ‘ క్లో ॥ ప్రేతసంస్కారకార్యాణియానిశ్రాద్ధానియోడత । యథా
 కాలేతుకార్యాణినాన్యథాముచ్యతేతతః ॥ ’ ఇతిహరితవచనాత్ప్రేతసంస్కా
 రయోడతశ్రాద్ధాని వత్సరాదర్వాగృదా యథాకాలం కర్తుమిచ్ఛతి తదా
 మాధ్యాదిమాసదోషసంభవేపి నదోషఇతి, యద్వా ఏకోద్దిష్టాంతకృత్యై కృతే
 అతీతమాసికసోదకుంభశ్రాద్ధానివత్సరాదర్వాగృదాకర్తుమిచ్ఛతి తదాన
 కాలనియమః, అతీతత్వనిబంధనకన్యాదిమాసనియమోనాస్తి । తథా దాహాదివ
 త్సరాంతప్రేతకృత్యస్య సంస్కారత్వాత్తదేకదేశస్య శ్రాద్ధాంతస్యకృతత్వే
 నప్రారబ్ధత్వాత్పిరబ్ధశేషస్య సమాసదోషఇతి । తథా దోషాపవాదస్సంగ్ర
 హే ॥ క్లో ॥ ప్రారబ్ధంమలమాసాత్ప్రాగృత్కార్యమనమాపితమ్ । అగతే
 మలమాసేపి తత్కాలావ్యమసంశయమ్ ॥ * తత్తు ప్రేతసంస్కారమాసికాది
 విషయమేవ ॥ ‘ క్లో ॥ ప్రేతస్యవత్సరాదర్వాగృదాసంస్కారమిచ్ఛతి । నకా
 లనియమోజ్ఞేయోనమాధ్యంగురుశక్రయోః ॥ ’ ఇతివచనాత్ప్రతిమాసం ప్రత్య
 హం మాసికసోదకుంభయోః కథావ్యత్యవిధానాద్భహుస్త్వృతిసిద్ధత్వాదవత్సరా
 న్నే యదా సాపిండియంకర్తుమిచ్ఛతి, తదా ప్రథమాద్వికవన్నమాసదోషః ।
 తథాహరితః । క్లో ॥ అసంక్రాంతేపికథావ్యమాద్వికంమాసికంతిథా, ఏవంసపిం
 డ్యంవైవ వత్సరోదకుంబాదికమ్ ॥ * అత్ర మలమాసాక్తవజ్యవజ్యవిధేర్థా
 ధ్యేపి తుల్యత్వాన్నచోద్వానకాశః, అన్యథా వత్సరాదర్వాగృదాసంస్కారా

దౌ ఘమాభ్యాశీతోషణితి వచనాధేనతి ' శ్లో ॥ మలిష్టుచాహ్వాయేమాసే వి
పద్యేతయదిద్విజః । తస్మిన్నపిచకతావాః పిండదానాదకక్రియాః ॥ ' ' శ్లో ॥
మలిష్టుచేపికుర్వీతనిమిత్తయదిజాయతే । కుర్యాత్తత్రప్రమితానాం నాన్యే
మాంతుకథంచన ॥ ' ' శ్లో ॥ ప్రారబ్ధమలమాసాత్ప్రాక్తత్కాలేనతుదోషకృ
త్ । ' ' నాతీతపితృమేధస్యాత్ ' ఇతి వచనజాతం సముద్యేవిదుగ్రతమేవస్యా
త్ । అతా వచనాంతరావిరోధేనైవాథాసమథానన్యాయ్యమ్ । సపిండికరూ
ప్యవమాంతరితివిశేషణం నిరథాకమితచెన్నేవమ్, మాసదోషే ద్వాదశా
హత్రిపక్షాదౌ తత్కరణేవచనాభావాత్ । ' ప్రారబ్ధమలమాసాత్ప్రాక్ ' ఇ
తి వచనం తస్యైవాదాహృతమితిచేన్న, నిరవకాశవిషయత్వాత్తస్య, ' కుర్యా
న్నిరవకాశంతునిత్యంనైమిత్తికంతభా ' ఇతి శంఖస్మరణాత్, కాలాంతరవిధానా
చ్చ । శక్యంహిసాపిండ్యం మాసప్రాక్తశుభసంభవేపి మాసదోషాత్ప్రాగవశు
ద్ధకాలే కతుమ్, సమ్యేవంసమాంతే । నిరవకాశత్వాత్ । ' నిత్యం నైమిత్తి
కంచైవ ప్రార్థుకుర్యాన్నలిష్టుచే । ' ఇత్యాదివచనంచానెనదత్తాత్తరమ్ ' వి
పద్యేతయది ' ' నిమిత్తయది ' ఇత్యాదిభిస్తత్కాలమృతస్తేనవతత్కరణస్మ
రణాత్, ' సకుర్యాన్తాసిదూషితే ' ఇతినిషేధాచ్చ । అతావర్తాంతవిశేషణంసాధ్యః ।

మూ—నాత్రాతీతప్రేతకార్యమారభేత.

వ్యా—అత్ర మాసదోషే ' శ్లో ॥ మలిష్టుచస్తుయోమాసస్సమాసఃపాపసం
జ్ఞతః । వజ్రతఃపితృదేవాభ్యాంగహితస్సగర్వకమన్సు ॥ దాలేవాయదివాప్యద్ధై
శుక్లేచాస్తంగతేగురౌ । మలమాసఇవైతానివజ్రయౌద్వైషదర్శనమ్ ॥ గృహప్ర
శాశగౌదానస్నానగ్రామమహోత్సవాన్ ॥ ' ఇత్యాదివచనైర్మలమాసస్యేనమా
ధ్యస్యచ గహితత్వేన మాసదోషాత్ప్రాగవమృతస్యదుష్టమాసేప్రేతకార్యం
సకార్యమిత్యర్థః । తథా స్మృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ అధిమాసేహరెస్సుప్తౌమా
ధ్యేచగురుశుక్రయోః । నాతీతపితృమేధస్సాన్యద్గంగాంగౌదావరించినా ॥ సురా
సురగురోర్తాధ్యేకృష్టస్వాపేమలిష్టుచే । నాతీతపితృమేధస్సాన్యత్తత్కాలే నతు
దోషకృత్ ॥ * కృష్టస్వాపేఇతి కన్యామాసవ్యతిరిక్రవిషయమ్. ' కన్యాకుంభగ
జేభానా ' ఇతి శృంగగ్రాహికయా తత్రాతీతప్రేతకార్యవిధానాద్విహితవ్య
తిరిక్రవిషయత్వాద్భిన్నత్యత్ర పృతిషేధస్య, తతస్థ ' శ్లో ॥ మాతాపితౌర్కృ

తిప్రాప్తౌపుత్రైర్దాహాదికర్తుచ | ప్రాప్తకాలేతుకతఃఛ్యుతిభ్యాదిర్నుతు.
దోషకృత్ || ' ఇతి ప్రాప్తకాలే మాసదోషాభావవచనాచ్చ నాతీతప్రేతకా
ర్యమితినిరవద్యమ్.

మూ—ప్రారభేశా త్ర మాసదోషేమృతస్యా రావృక్తిపక్షాత్.

వ్యా—అత్ర అతీతే, త్రివక్షాదర్వాక్పేతకార్యారంభేనదోషవివక్షాః
స్మృతీసంగ్రహే || క్లో || అర్వాక్తిపక్షాత్ప్రేతస్య పునరదహనకర్తృణి | స
కాలనియమోజ్ఞేయోనమాధ్యంగురుశుక్రయాః || * త్రివక్షాదర్వాగితి నియమా
త్రయాధ్వం నాతీతప్రేతకృత్యారంభఇతి సుస్పష్టమ్ | దశాహతికమేణాతీత
ప్రేతకార్యనిషేధే ప్రాప్తే తదపవాదాయమర్వాక్తిపక్షాదితి | ఇదంచ దుష్ట
మాసమృతస్త్వేవ ' వివద్యేతయది ' ' నిమిత్తయది ' ఇత్యాదిస్మృతేః | అత
శ్శుద్ధమాసమృతస్య నత్రివక్షాదర్వాగ్దుష్టమాసే ప్రసక్తిః | కించజాతకాదెన్ని
త్యత్యేపి మాసప్రాక్తత్వేనమాసదోషాభావస్తరణేవ్యతీతస్యనిషేధఃస్వభ్యతేఽఽ
శ్యశృంగేణ || క్లో || నామకమచజాలేష్టియధాకాలంసమాచరేత్ | అతిపాలే
తుకుర్వీత ప్రశస్తేమాసిపుణ్యభే || * ఇతి || ఏవంహికాలనిరూపయేచ || ' యెద
సంస్కారసంజ్ఞితాః ' ' జాతనామాంత్యకర్తాణి ' ఇత్యాదికం మాసదోషేపిదా
హాదినపిండికరణాంతప్రేతకృత్యకతఃవ్యతాపరం వదనంచుష్టమాసమృతవిషయ
మేవ సమర్థితమిత్యలమ్.

మూ—నైకోద్దిష్టస్యదివసేమాసికానికు ర్యాన్నిషేధాత్ప్రేత్యవాయస్మృతేశ్చ

వ్యా—అత్ర జాబాలిః || క్లో || శ్రాద్ధంకృత్వాతుతస్త్వేవపునశ్శాగ్ధం స
తద్దినే || * దక్షశ్చ || క్లో || నైకః శ్రాద్ధద్యయంకుర్యాత్సమానెహనికస్యచిత్
* స్మృతీసంగ్రహే || క్లో || నైకోద్దిష్టస్యదివసేపిండికరణంవినా | శ్రాద్ధం
కుర్యాత్ప్రేత్యక్రొధాత్ క్షయమాప్నోతిసంతతిః || * సాగ్నైరేకాదశాపే నా
పిండ్యవిధానా త్ర తత్తరణేనదోషః | తస్మాదన్యస్యసాపిండ్యంవినా తత్ర
పోడశశ్రాద్ధకరణేదురభ్యయః ప్రత్యవాయః ! ఏవంచ ' క్లో || ఏకోద్దిష్టంసవ
శ్రాద్ధం శ్రాద్ధాన్యపిచపోడశామికస్త్రికవిసేకుర్యాదేకొద్దిష్టంతువిష్ఫలమ్ |
ఇతి వదనమనాహితాగ్నివిషయమ్ | అన్యస్యచ ' క్లో || సవమైకాదశేచైవ౪
ద్యమైకాదశేచహని | ' ఇత్యుభయోస్తత్రవిధానాదుద్దేశ్యేకేపినదోషః.

నహి తద్దైకాదశాహే యోడశశ్రాద్ధనిధిరస్తి ప్రత్యుత్తనిషేధ్యతే, స్మర్యతేచప్రత్యవాయుఃకథుర్హిద్వాదశాహేసాపిణ్డైయోడశశ్రాద్ధకరణంతత్రాహ.

మూ—తానిద్వాదశాహేసాపిండ్వే వచనబలాత్క్రియంతే.

వ్యా—అత్యపైర్దీపసిః, || క్లో || షాష్టాసికాబ్ధికశ్చాద్ధే స్యాతాంపూర్వేద్యురేదతే । మాసికానిమృతాహేస్సుదివసేద్వాదశేపివా ॥ * అత్ర ద్వాదశాహస్య మాసిక కాలత్వస్థరణాత్తత్ర తానికుర్యాత్ । త్రిపక్షాదా సాపిండ్వేమాసికాని మృతాహ ఇతినియమాత్సాపిండ్వాత్ప్రాగేవ మృతాహేమాసికానికృత్వా తత్రసాపిండ్వంకుర్యాత్ । ద్వాదశాహసాపిండ్వేతు తత్పూర్వం మృతాహాభావాదేకాదశాహేనిషేధాత్ ‘క్లో || శ్వాద్ధానియోడశాపాద్యవిదధీతసపిండ్వతాం’ ‘క్లో || శ్వాద్ధానియోడశాదత్వానైవకుర్యాత్సపిండ్వతామ్ ।’ ఇతి మాసికానుష్ఠానపూర్వకమేవ సాపిండ్వవిధానాచ్చ ద్వాదశాహే తదనుష్ఠానమిత్యవధ్య సుయోజ్యోఽయమథః । కేచిద్ద్వాదశాహే సోదకుంభశ్వాద్ధాన్యవకృష్య కుర్వంతి తాన్పుత్ర్యాహ—

మూ—నద్వాదశాహాదా సాపిండ్వే సోదకుంభశ్వాద్ధాన్యాహత్య

దద్యాద్విధ్యభావాత్ప్రత్యహమాబ్రంతద్విధివైయధ్యాపతైర్దా

సికవద్విధిరనుష్ఠానేప్రమాణాభావాచ్చ.

వ్యా—ద్వాదశాహసాపిండ్వే ‘క్లో || సపిండ్వీకరణాత్పూర్వంకుర్యాచ్చాద్ధానియోడశ ।’ ఇతివత్సోదకుంభశ్వాద్ధానిద్వాదశాహేఽపకృష్యకుర్యాదితి వచనం నాస్తీత్యర్థః । వైయధ్యమితి, అత్రయాజ్ఞవల్క్యః || క్లో || అర్వాఙ్మసిండ్వీకరణం యస్యసంవత్సరాద్భవేత్ । తస్యాప్యన్నం సోదకుంభం దద్యాత్సంవత్సరంద్విజః || * ఏవం సంవత్సరం ప్రత్యహం తద్విధానాన్నాహత్యతత్రదద్యాత్, అన్యథా సంవత్సరమిత్యత్యంతసంయోగే విహితద్వితీయావైయధ్యం విధివైయధ్యంచస్యాత్ || ‘యోడశానాంద్విరావృత్తింకుర్యాదిత్యాహగౌతమః ||’ ఇతివత్సోదకుంభశ్వాద్ధానాం ద్విరనుష్ఠానేవచనాభావాచ్చ ప్రత్యహమేవకార్యమ్ । సోదకుంభశ్రాద్ధస్య పెరితలోక వాసజనిత త్సుతృష్ణాశాంత్యర్థతావత్ ‘క్లో || పెరితలోకేతువసతిర్నృణాంవషణంప్రకీర్తితా । త్సుతృష్ణాశ్రాద్ధాంతస్య భవేతాంభ్యగునందన ||’ ఇతినిజ్ఞానైవ రేవత్సరం త

స్య ప్రేతలోకవాసప్రతిపాదనాచ్చనాపకషణః । నను కథం ప్రేతలోకవా
 నః ‘ శ్లో ॥ చతురోనిర్వపెత్పిండాకృత్యార్యం తెమసమాచయేత్ । తతః ప్రభృ
 తివైప్రేతఃపితృసామాన్యమశ్నుతే ॥ ’ ఇతిసాపిండ్యేన పితృత్వప్రాప్తేః । మై
 వమ్, మార్కండేయేన సంవత్సరం ప్రేతలోకవాసస్తరణాత్ ॥ ‘ శ్లో ॥ య
 స్యసంవత్సరాదర్వాకృపిండికరణంకృతమ్ । మాసికంసోదకుంభంచదేయంతస్యా
 పివత్సరమ్ ॥ ’ ఇతివత్సరంప్రేతశ్చార్థవిధానాత్, ప్రేతలోకవాసఃకుత్తృజ్ఞే
 చ తద్బాంత్వభ్యం సోదకుమ్భం మాసికంచత్వనగమాత్ ॥ శ్లో ॥ ‘ శ్రా
 త్థానిక్రమశోల్భావ్య సపిండికరణైకృతే । ప్రేతభావాద్వినిముక్తసన్నికర్తృ
 లభ్యాగృహేత్ ॥ ’ ఇతి తత్తత్కాలకృత యోజనాదిశ్చార్థలాభానంతరమేవ ప్రేత
 త్వవిమోచనావధృతేః ॥ ‘ శ్లో ॥ వత్సరాంతతతఃప్రేతః పితృత్వముపపద్యతే
 ఇతిబోధాయనేన వత్సరాంతపివ పితృత్వప్రాప్తిప్రతిపాదనాచ్చ కృతేఽపి
 సాపిండ్యేనవత్సరాంతపివప్రేతత్వ విమోచనమితిధర్మశాస్త్రశ్రుత్వమ్ ॥ సాపిం
 డ్యేనపితృత్వ ప్రాప్తివచనం వత్సరాంతసాపిండ్యవిషయంచెన్నిర్నివాదః । ద్వా
 దశాహం సాపిండ్యవిషయంచేద్యుద్ధిసంజ్ఞా వదాదనపాకవద్భావ్యధాభిప్రా
 యమ్ । అత్యాయథాయాగాదికంకృతం కాలాంతరభావి ఫలసాధనం తథాత్మ్యా
 పి ద్వాదశాహం కృతంసాపిండ్యం వత్సరాంతప్రేతత్వ విమోచనసాధనం భ
 వతీతి తత్తస్థితిః ॥ శ్లో ॥ ‘ ప్రేతసంస్కారకార్యాణి యానిశ్రాద్ధానియోజ
 శ । యథాకాలంతుకార్యాణినాన్యధాముచ్యతేతతః ॥ ’ ఇతిహరితవచనమా
 లోచ్య త్యభ్యతాంభ్యమిత్థలమ్ । అతస్సర్వస్తృతీనామవిరోధః । లోకద్వా
 దశాహం సముచ్చిత్య సోదకుంభశ్చార్థకరణైకింములమ్? భ్రాంతిః । సాతువ
 త్సరాంతసాపిండ్యేతతఃప్రాగేవసోదకుంభశ్చార్థకరణాదశానమేవ । కుత్తృ
 జ్ఞేప్రేతలోకవాసినపవెత్యభిప్రాయేణ యన్యతస్యేత్యేకవచనప్రయోగస్సాధుః
 పిత్రానిసహితస్తేనోదైశ్యతావన్నపార్వణత్వభంగః । ఏవంద్వాదశాహంసా
 పిండ్యేపి వత్సరాంతాశుచిత్వస్తరణాత్ప్రత్యమ్మతాదౌపుత్రకర్మానహా
 ఏవ ॥ తథాదేవలః ॥ శ్లో ॥ పితరౌప్రమితౌయస్య దేహస్తస్యాశుచిభవేత్ ।
 నదైవంసాపిపితృంచయావత్పూర్వోనవత్సరః ॥ * ॥ ఇదంవచనంపితృర్భృ
 తాదౌపుత్రానామన్యేషాంవత్సరాంతసపిండికరణవరమ్ । అతాన్యేషాం

ద్వాదశాహుదౌ సాపిండ్యం । తద్వత్ప్రిత్రామృతాద్దేనాగ్నాన్యధానాదికమ
 స్మృత్యేయమ్- తదప్యాహ దేవలః ॥ క్లౌ ॥ స్నానంచైవమహాహనం స్వాధ్యాయ
 శ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమేభ్యేనకతత్వం మహాగురునిపాతనై ॥ * ॥ స్నా
 నమ్- సమావతానమ్- మహాహనం ప్రిసద్దమ్ । స్వాధ్యాయః- ఉపనయనము
 పాకమౌ వా, అగ్నితర్పణమ్, అగ్నాన్యధానం, ఇదంసంవత్సరాంత సపిండిక
 రణవిషయమితి చెన్ను । తథాఽత్రవిశేషాప్రతీతేః, అప్రతీతార్థకల్పనేఽతివ్ర
 సంగాద్వచనాంతరాభావాచ్చ । “ సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాదభ్యుదయం
 తతః ” ఇతివచనాత్కృతే తస్మిన్పుత్రః కర్మణ్యితిచేన్న- వత్సరాంతమశు
 చిత్వస్త్రరణాద్వత్సరగ్రహణవైయ్యధ్యాయచ్చ । సపిండికరణారణయోరెవ విధి
 నిషేధ ప్రియోజకత్వాన్నిషేధస్య కర్తృక్తత్వేనాగ్నాన్యధానాదివ్యతిరిక్తమా
 సప్రోక్తనిరవకాశావశ్యకార్యపుంసువనాది విషయమేవ శుభకార్యపరంవచనజా
 తమ్ । తథాస్త్రాశిసంగ్రహే ॥ క్లౌ ॥ గర్భానిప్రాశినాంతాని ప్రాప్తకాలం
 నలంఘయేత్ ॥*॥ ఇతి ॥ ఋశ్యశృంగశ్చ ॥ క్లౌ ॥ నామకర్మచర్యాలెప్త్యిం య
 ధాకాలంసమాచరేత్ ॥*॥ ఆత్రేయేచ ॥ క్లౌ ॥ మాసప్రోక్తమకార్యేమమూ
 ధత్వంజీవశుకక్రియోః । అధిమాసాదిదోషాశ్చ నస్యఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥*॥ శం
 ఖశ్చ ॥ క్లౌ ॥ సానకాశంతుయత్కామ్యం నకుర్యాన్తాసిదూషితే । కుర్యాన్ని
 రవకాశంతు నిత్యంనైమిత్తికంతథా ॥*॥ అతఃపుంసువనాదీనామేవ మాసప్రో
 క్తత్వాన్నిరవకాశత్వాదేవమాసదోషేపి విధానాచ్చ తదథమేవ సపిండికర
 ణంమాసికాపకర్షణ్యయ్యుక్తం । తదుక్తమ్ ॥ క్లౌ ॥ ప్రేతశ్చార్ధానిశిష్టాని సపిం
 డికరణంతథా । అవకృష్యాపికుర్వీత కతానాందీమభేద్విజః ॥*॥ ఇతిఅగ్నాన్య
 ధానాదీనాంమాసదోషేనిషేధాత్వానవకాశత్వాచ్చ “ప్రథమేభ్యేనకర్తవ్యం” ఇతి
 నిషిద్దమగ్నాన్యధానాదికంపిత్రామృతాద్దేనకతత్వమితిశాస్త్రీయఃపంథాః
 మూ—శక్తివిషయేద్వాదశాహ ప్రభృత్యాసంవత్సరాత్ప్రత్యహ
 మేకంత్రపురుషౌద్దేశేనాదైవమథమౌకసదక్షిణంసంకల్పవిధి
 నాసోదకుంభశ్చార్ధదద్యాత్ప్రతిమాసంవాదశాహదేవా మా
 సికాహస్యదినేవా అతీతసోదకుంభశ్చార్ధాన్యాహత్యదద్యా
 త్వాగ్నసపిండికరణాదేకోద్ధిష్టవత్.

వాన్—అత్రాక్షౌక గౌతమః ॥ శ్లో॥ అదైవంపార్వణంశ్రాద్ధం సోదకుంభమథ
 ముకమ్ । క్యుర్యాత్పూర్ణాబ్ధికశ్రాద్ధాత్సంకల్పవిధినాన్వహమ్ ॥ * ॥ సంక
 లేతి ॥ శ్లో॥ ‘ అవాహనాగ్నోకరణం స్వధానినయనంతథా । వికిరంపిండదా
 నంచ సంకలేపంచవజ్రయేత్ ॥ ’ ఇత్యుక్తప్రకారేణైత్యథః । అథముక
 మితి ॥ శ్లో॥ ‘ పురరోజ్భజనమధ్యావనం తాంబూలండుతథావనమ్ ॥ ’ ఇత్యుక్తనియ
 మ్మరహితమిత్యథః । శ్రుధరీయే ॥ శ్లో॥ దాన్వదశాహప్రభృత్యస్య తృప్తయే
 చాన్నసంయుతమ్ ॥ దద్యాదహరహాఃకుంభం జలపూణంతునత్సరం ॥ * ॥ ప్ర
 తిమానువేతి , తత్తదుత్తరసాతంత్యాదనుష్ఠేయంప్రచక్షతే । ఇత్యుక్తన్యాయ
 తోల్కృదిత్యథః । మాసికాహన్యదినఇతి ॥ శ్లో॥ ‘ నైకశ్శ్రాద్ధద్యయంకుర్యా
 త్సమానైహనికస్యచిత్ । ’ ఇతినిపేధాదిత్యథః ॥ దర్శాదావేతి ॥ శ్లో॥ ‘ అ
 మావాస్యాష్టకావృద్ధిఃకృష్ణపక్షేతయనద్యయమ్ ’ ఇతి సామాన్యేనశ్రాద్ధకాల
 విధానాదిత్యథః । పౌగితి, మాసికవత్సపిండికరణా దర్శాగోద్విష్టత్వమ
 థాసిద్ధమిత్యథః ॥ శ్లో॥ ‘ సపిండికరణాదర్శాగోద్విష్టంవిధీయతే । కృతేన
 పిండికరణే పార్వణంతువిధీయతే ॥ ’ ఇతి సామాన్యేన స్మృతేః । కించ, అ
 ర్వాక్సపిండికరణం యస్య ’ ఇతి వచనా త్రమాధ్యమేవ సోదకుంభశ్రాద్ధ
 మితి నభిమతవ్యమ్, అసాపిండ్యేనక్షుత్ప్రష్టాశాంత్యభావాత్తచ్ఛాంత్యథా సా
 దకుంభశ్రాద్ధకరణభిమనిరాసార్థాత్ । దాన్వదశాహప్రభృతి విధానాద్దాన్వ
 దశాహే సాపిండ్యమస్తీతిచేత్తతఃకిమ్? , యస్యసంవత్సరాత్ ’ ఇతివచనాత్త
 త్పరమేవ తత్కరణంప్రతియశ్చితిచేన్న, షష్ఠమాసే సాపిండ్యేసోదకుంభశ్రా
 ద్ధానామథవైశసప్రసక్తేః, వత్సరాంతిపాపిండ్యే స్వరూపేణలాపప్రసంగా
 చ్చ । అతో దాన్వదశాహాదాకృతేవ్యక్తలెపివా సాపిండ్యేక్షుత్ప్రష్టాశాంత్య
 థాంత్యవత్సరం ప్రత్యహం సోదకుంభశ్రాద్ధంతావ్యమేవేతిసిద్ధమ్,

నమోంతేపైతలూకవాసం క్షుత్తృప్తైచ విహాయస్వకమణ్యంపాశ్చస్తన్య
 సాంవత్సరికాహే సోదకుంభశ్రాద్ధదానం నిరర్థకంక్షుత్తృప్తావిరహాద్వత్సరా
 తితత్వాచ్యైత్యాహ—

మూ—నసారవత్సరికాహే తానిదద్యాత్కాలాతీతత్వాత్ ॥ శ్లో॥

అకాలేచెత్క్రూతంకమకాలంపాశ్చవృన్కిరీయా । కాలాతి

తుతు యత్కుర్యాదకృతంతద్వినిదిశేత్ ॥ ఇతి కాత్యాయనః

వ్యా—సంవత్సరమెవసోదకుంభశ్రాద్ధవిధానాదవత్సరస్యాతీతత్వాత్సాన్విత్య
లికాహస్యద్వితీయవత్సరాదితా వత్తత్రసోదకుంభశ్రాద్ధదానం నిష్ప్రయోజనమి
త్యర్థః

ఇతి సప్తమఃఖండః

ఏకోద్దిష్టకాలస్యవస్థామాహ

మూ—సర్వవర్ణానాం మృతాహదేకాదశేఽహ్నిమధ్యాహ్నపీ
కోద్దిష్టం కుర్యాత్సాగ్నేస్సంస్కారాహదేకాదశాపాత్ర్యహత
ర్షణేదతు భేఽఽహ్నికోద్దిష్టం పంచమెసాపిండ్యమేకాహత
ర్షణేద్వితీయేఽహ్నికోద్దిష్టం తృతీయెసాపిండ్యం దశాహంత
రనేకషాంమరణేతత్తస్మైతాహదేకాదశాపాతిభిభేదేపిసంఘా
తానుమృత్యోఃపత్నాభ్యుత్త్రైకాదశాహ దావదశాహయోరే
వ సహశ్రాద్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రపైతీనసిః ॥ శ్లో॥ ఏకాదశేఽహ్నియచ్ఛ్రాద్ధం తత్సామాన్య
ముదాహృతమ్ । చతుర్ణామపివర్ణానాం సూతకంతుపుష్కలృథక్ ॥*॥ స్తృ
త్యంతరే ॥ శ్లో॥ ఏకముద్దిశ్యయచ్ఛ్రాద్ధం దేవహీనంవిధీయతే । ఏకోద్దిష్టంతు
తతోవక్త్రం మధ్యాహ్నతత్ప్రకీర్తితమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ ఆ
ద్యమేకాదశేఽహని ॥*॥ ఇతి । బృహస్పతిః ॥ శ్లో॥ ఏకాదశేహ్నికతతన్యమే
కోద్దిష్టంతథాద్విజైః । * ॥ వ్యాసః ॥ ఏకాదశేఽహ్నిసంపాప్తేశ్రాద్ధందద్యా
ద్యథావిధి । కృతమేవాత్రవారాది తిథిభానినిరీక్ష్యచై ॥ ఏకాదశేఽహనిశ్రా
ద్ధా కుర్యాదేవావిచారయన్ ॥*॥ అత్రాహితాగ్నేర్విశేషోజాతుకణిణాక్రః
॥ శ్లో॥ ఊర్ధ్వంత్రిపక్షాద్యచ్ఛ్రాద్ధా మృతేహన్యేవకీర్తితమ్ । అథస్తుకార
యేద్దాహా దాహితాగ్నేర్దివ్యజ్జన్తః ॥*॥ త్రిపక్షాదర్వాగ్యత్యైతకమృతద్దా
హాదివసమారభ్యాహితాగ్నేఃకార్యమ్, త్రిపక్షాదూర్ధ్వంయచ్ఛ్రాద్ధంతస్తర
ణదివసాదారభ్య కుర్యాదిత్యర్థః । అతోదశాహకృత్యమేకోద్దిష్టమాన మాసి
కంద్వితియమాసికంచ దాహాదిసమారభ్య కుర్యాత్ । త్ర్యహశౌచినాం త్ర్య
హతర్పణం పూర్వమేవోక్తమ్; తత్రశ్రాద్ధకాలనియమమాహ ॥ త్ర్యహేతి ॥ వి
జ్ఞానెశ్వరే త్ర్యహశౌచినాం పారస్కరేణవిశేషఉక్తః ॥ శ్లో॥ అనపిండోయది

దశాద్వితియేత్వస్థిసంచయః । తృతీయేతూదకందత్వా చతుర్థశ్రాద్ధమాచ
రేత్ ॥ * అఖండాదర్శే ॥ స్తో ॥ ప్రథమేదివసేదెయాస్త్రయఃపిందాస్సమా
హితైః । ద్వితీయేచతురోదద్యాదస్థిసంచయసంతతః ॥ త్రింస్తుదద్యాత్తృతీయే
ఽహ్నివస్త్యాదిక్షాళనంతతః । ఏకోద్విష్టంచకర్తవ్యం శ్రాద్ధకమతతఃపరమ్ ॥
* ఇతి ॥ ఏకోద్విష్టంచతుర్థేఽహ్ని సాపిండ్యంపంచమేదినే । ఇతిపాతాగ
తరమ్ ॥ స్మృత్యంతరే ॥ స్తో ॥ అసపింఙ్గోయదిదశాద్వితియేత్వస్థిసంచయః ।
ఏకోద్విష్టంతృతీయేఽహ్నిమరణాత్తువిధీయతే ॥ * అత్రవిశేషమాహ ॥ ఏకాశే
తి ॥ గాగ్వః ॥ స్తో ॥ వహాఽతీతేపునదాహేత్వేకాహాత్పిండమర్పయేత్ ।
శ్రాద్ధాద్వితియేదివసేతృతీయేఽహ్నిసపిండవమ్ ॥ * స్మృత్యంతరే ॥ స్తో ॥ మృ
తానామెకవంశ్యానామేకోయదిచదాహకః । ఏకస్త్విదివసేకుర్యాదెకతంత్రే
ణకారయేత్ ॥ అతీతేఽజ్జేతునంస్కారేఏకాహాత్పిండమర్పయేత్ । ఏకోద్విష్టం
ద్వితియేఽహ్నితృతీయేఽహ్నిసపిండవమ్ ॥ * స్మృత్యంతరే ॥ స్తో ॥ పితరీహ్ని
పితే ప్రేతేపుత్రఃకుర్యాత్క్రియాదికమ్ । సంవత్సరేవ్యతీతేపిదశరాత్రంయథా
విధి ॥ * నారదః ॥ అంతఃశాహేచేత్కతుఃపునఃపెితస్యసంస్కృతిః । త
స్మాచ్ఛుద్ధిఃపూర్వశేషాదేకోద్విష్టంయథోదితమ్ ॥ * అద్యమేకాదశేఽహ్ని
ఇత్యుక్తమిత్యర్థః । సంఘాతమరణేఽనుమరణేచ భర్తాసంతాప్తేకోద్విష్టం సా
పిండ్యంచకుర్యాన్మృతతిథిభేదే ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ స్తో ॥ పరేమ్యరనుయా
నెతు మరణాహఃకృమేణతు । దహనాదినపిండంతం సహకుర్యాద్యథావిధి ॥
పూర్వేమ్యర్యావరేమ్యర్యావభర్తారంయానుగచ్ఛతి । తస్యాః పతిదినే శ్రాద్ధం
మృతౌహస్తుయథాతిథి ॥ * కాష్ఠాఽజుః ॥ స్తో ॥ పితౌరుపరమేపుత్రః కి
యాఃకుర్యాద్వయోరపి । అనువృత్రాచనాన్యేషాంసంఘాతమరణేపిచ ॥ * ॥
అనువృత్తిః అనుమరణమ్ ॥ తత్ర సంఘాతమృతౌ దాహాదిసపిండీకరణాంతం
పింఙ్గఃపుత్రస్సహేషకుర్యాన్నాస్యత్రినాన్యేస్సహవేత్యర్థః.

మూ—అత్రానేకాశౌచయాగవద్యేపి తత్రత్కర్తృణి శుద్ధిన్మరణా

దేకోద్విష్టాంతంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రశంఖః ॥ స్తో ॥ అద్యశ్రాద్ధమశుద్ధోపికుర్యాదేకాదశేఽహ
ని । కతుఃస్తాతాల్లిశుద్ధిరశుద్ధఃపునరేవసః ॥ * లాకాక్షి ॥ స్తో ॥ సవశ్రా

వ్యా—స్త్రోత్ర్యథాసారే ॥ క్లో ॥ ఏకాదశాహదన్యత్ర ప్రోక్తకాలేమయ
త్సతః । వృషోత్సగేతదాశుక్యదాల్పమాధ్యంసదాపకృత్ ॥ * ఇతి ॥ వృ
షోత్సర్జసన్య పెరితనంసాగ్రశాన్తాధ్యాదిదోషస్త్రణాభావాపైతత్సమా
నాథాకం పెరితన్య నత్సరాదర్వాగితి నచసంద్యప్తమ్.

మూ—పతిపుత్రవత్యా వృషోత్సగనిషేధః కేవలవృషోత్సగే

గోసాహిత్యే నదాహేన్యశ్చైచ్ఛాద్ధికరాసవృషమాతృముత్సృజేత్

వ్యా—క్లో ॥ పతిపుత్రవతీనారిమియలెథతుఃరగృతః । వృషంనైవో
త్సృజేత్పత్రాయావత్సవిపిత్తజీవనమ్ ॥ ' ఇత్యయంనిషేధో గోసాహిత్యే నా
స్త్రోత్ర్యథాః । తథాజాబాలః ॥ క్లో ॥ పతిన్యశాసుశీలాచపుత్రిణీసుభగామృతా
వోత్సృజేద్వృషమేకంతుసహగాముత్సృజేద్వృషమ్ ॥ పుత్రాదన్యోయదా
తస్యాశ్శాద్ధికరాభవేద్యది । సచవైవృషముత్సృజ్యపశ్చాచ్ఛాద్ధికంసమాచరే
త్ ॥ కించ ॥ ఆపుత్రాతుయదానారి మియలెథతుఃరగృతః । వృషోత్సర్గో
నకతాన్య ఏకాగ్రాదీయలెతదా ॥ పితురూర్ధ్వదివింగమ్యక్రత్యావమాతుశ్చ
పుత్రకః । వృషముత్సృజ్యపశ్చాద్దిపి త్రాసహసపిండనమ్ ॥ * ఇత్యాదిద్యృష్ట
మ్.

ప్రయోగమాహ—

మూ—అముకగోత్రస్యాముకశమణః పెరితస్యాద్యవృషోత్సర్గ

నంకరిష్యామితి సంకల్ప్య వృషంసంస్కార్యాలంకృత్య 'యన్య

దేవన్యయోభక్తస్తన్యచిహ్నంసమాలిఖత్ ' ఇతి హేమాదౌ

నియమాత్ 'స్వేష్టదేవతాచిహ్నం పశ్చిమేదక్షిణపాదమూలై

గ్నితపైనాయసేనవిలిఖ్య ' పిశంగయాపః ' ' తన్నస్తరీపమ్ '

ఇతి ద్వామంత్రా దక్షిణైకణేజపిత్యా ' ఏతంయవానమ్ '

ఇతి గోమవిస్మజేత్, ఏతావదేవాపస్తంబినాముక్తంబోధాయనేవిస్తరి

వ్యా—అత్రనూత్రమ్ ॥ వా ॥ వృషభే గోమశీణేయూనకిణామా

జపేత్ ' పిశంగయాపః, తన్నస్తరీపమ్ ' ఇత్యేతాభ్యామధైర్యంగోమ విస్మజే

త్ ' ఏతంయవానమ్ ' ఇతి * * ఇతి ॥ అత్రకాత్యాయనః ॥ క్లో ॥ య

న్యయావత్సవసూత్రాక్తం నవల్పంవాయదివాబహు । తన్య తావతిశాస్త్రార్థే

కృతేనర్వంకృతంభవేత్ ॥ * బోధాయనః । వా ॥ అథ వృషోత్సర్జనంతచ్చ

ద్వివిధమ్ కామ్యం నైమిత్తికం చైవ ॥ నైమిత్తికమేకాదశేఽహ్నికృతం కామ్యం
కాతికామ్యం వైశాఖ్యాంగ్రహణేనంక్రమేచ ॥ * ఇత్యారభ్య బోధాయనె వి
స్తరేణోక్త ఇత్యధః.

మూ—అత్య పైతృమేధాత్మకే నవృద్ధిశ్రాద్ధమేకోద్దిష్టవిధినాన
దక్షిణం యథాశక్తిని ప్రాప్తవోజయేత్.

వ్యా—అత్యగ్రాగ్యః ॥ శ్లో ॥ నప్రేతాథేవృషోత్సగేనవృద్ధిశ్రాద్ధం వి
ధీమతే । ఏకోద్దిష్టవిధానైస్తత్త్యభోజయేద్దివజ్జా ॥ * శంఖశ్చ ॥ శ్లో ॥
స్వగౌఢేథేతువృషోత్సగేనాదీముఖవిధానతః । ప్రేతాథేతువృషోత్సగ్గవ
కోద్దిష్టవిధానతః ॥ బ్రాహ్మణాభోజయిత్వాతుశక్త్యాదద్యాచ్చదక్షిణామ్ ॥ *

మూ—అత్య నీలవృషోత్సగో విధిష్యతే ‘ శ్లో ॥ లూహితౌ య
స్తవణేనముఖేషుచ్చేచపాండరః । శ్వేతః ఖురవిమాణాభ్యాం న
వృషోనీలఉచ్యతే ’

వ్యా... ఇదం హేమాద్రివచనమ్. ఏకోద్దిష్టప్రయోగమాహ—

మూ—ప్రాతఃకృతవృషోత్సగో మధ్యాహ్నప్రాణానాయమ్య,
ప్రాచీనావీత్యముమైకాదశేహన్యాద్యేకోద్దిష్టశ్రాద్ధం కరి,
ష్యఇతినంకల్పవ దర్శం ప్రదాయ దక్షిణహస్తే ప్రత్యక్షుఖం
విప్రమముష్య ప్రేతస్యాద్యేకోద్దిష్టశ్రాద్ధే ప్రేతాథే
భవతాక్షణికతః వ్యఇతి నిమంత్య ఓంతథేతుక్తే ప్రాప్తో
తు భవానిత్యామంత్య ప్రాప్నవానీతి ప్రతిఫుతేనదర్శేన
తిలేవృత్తేకుండే విప్రపాదయోరముకగోత్రాముకశర్కనైవిత
ఇదంతేపాద్యమితిపాద్యందత్వాఽముకగోత్రేఽముకనామ్ని
ప్రేతే, ఇతిస్త్రీయాః ఆదిత్యాభిముఖంకర్తాంఘ్రిం ప్రక్షాళ్య
జానుభ్యామాచమ్యచమయ్య కృసరతాంబూలానిదత్త్వాభ్యజ్య
స్నాపయితావ స్నాతోవధ్వంపుండ్రంధారయితావ స్వయంధృ
త్వా ‘ యత్రకవచ ’ ఇతి విధినా లోకికాగ్నిముపసమాధాయ
దక్షిణాగ్రేదక్షిణేరగ్నింపరిస్తీర్యాగ్నేర్దక్షిణతోదక్షిణాగ్రా
దర్శ్యానంస్తీర్య తేషేవైకశబ్దేదుంభరం మేక్షణమాదుంబ

రీందర్శిమాజ్యస్థాలీం పోక్షణీపాత్రం పునదర్శిం సవతిత్ర
 మఘ్నపాత్రం హవిరుద్ధఃణీం తిలాకానికతాకా మధు గంధపు
 ప్పాణిచ ప్రయజ్ఞేకైన పవిత్రేణపోక్షణీం సంస్కృత్యో
 త్తానాని పాత్రాణి కృత్వా పోక్ష్య హవిరానీయ నిధాయద
 క్షిణతోఽంగారాన్నిరూహ్యయథాపూర్వమాజ్యసంస్కారైహ
 విషాసహపర్యగ్నికృత్వాఽఽజ్యందర్శించసంస్కృత్య పవిత్రా
 నహితే అఘ్నపాత్రే ' అమలగచ్ఛతుప్రేతా దెవయా
 నాకా నమద్రాకానలిలాకానవణానస్త్రియజ్ఞైసగ్వకామాల
 భలేఽక్షీయమాణమపదుహ్యతామిమాంప్రేతాయతేగృహ్స్థామి '
 ఇత్యఘ్నం గృహీత్వా ' ప్రేతాదెవయానాకా ' , ' ప్రేతా
 యైతేగృహ్స్థామి ' ఇతిస్త్రియాః, పవిత్రముద్భవ్య ' తిలాసిసో
 మదేవత్యోగోనవోదెవనిమిరః, ప్రత్ననభిః ప్రత్తవహి
 ప్రేతమిమాకలోకాకాప్రీణయాహినః ' ఇతి తిలాకా క్షిప్తా
 ప్రేతామిమామితిస్త్రియాః, నాత్రీనవధానమశ్వష్టాబ్రూయా
 త్, పవిత్రానిధాయ ' మధువాతాః ' ఇతి ప్రతిమంత్రం మ
 ధుగుడంవాప్రక్షిప్య ' సోమస్యత్విషిరసి ' ఇతి సర్వాంగులీ
 భిరభివృత్య ' అవేష్టాదందశూకాః ' ఇతి తత్ర యత్కించి
 దాదాయ ' నిరస్తంనముచేష్ఠిరః ' ఇతి నైఋత్యాం దిశినిరస్యా
 పడపస్పృశ్య ' శన్నోదేవః ' ఇత్యఘ్నమభిమంత్ర్యగంధా
 దిభిరభ్యర్చ్య దర్భైర్వరావ్యచప్రచ్ఛాదయేత్, నాత్ర ' అ
 పెతవీత ' ఇతి భుక్తిదేశసంమాజనం శ్చశానెతదుక్తైః, ' అ
 పహతాః ' ఇత్యనైవప్రేతపిశాచాద్యుత్సారణసిద్ధైః, ' అ
 పహతాలసురారక్షాగ్ంసిపిశాచాయేక్షియంతిపృథివీమను, అన్య
 త్రైతాగచ్ఛతు యత్రాస్యగతంమనః ' ఇతితిలాకానికతా
 శ్చప్రక్షిర్య, ' యత్రాస్యగతంమనః ' ఇతిస్త్రియాః, ' ఉ
 దీర్తామవరణతృప్తదంత్యమః ప్రేతస్సామ్యఅనుం యఇయా
 యావ్యకఋతజ్ఞస్సనోవతుప్రేతాహవేమ ' ఇత్యద్భిరనా

క్షుణ్ణి; ఉదితామవరోత్పరో న్నధ్యమాప్రేతాసామ్యాఅనుయో
 యాయావృకాబుజ్జాసానావతుప్రేతాహవేమ, ఇతి స్త్రియాః
 ' ఆయాహిప్రేతసామ్యగంభీరైః పథిభిఃపూరై వ్యిః ప్రజా
 మన్తభ్యుదదగ్రియించదీఘాయత్వంచశతశారదంచ ' అము
 కిగోత్సృమముకశర్తాణంప్రేతమావాహయామితి దక్షిణాముఖ
 స్తిష్ఠక్ ప్రేతసావాహ్యా, ' ఆయాహిప్రేతేసామ్యేదదతి ' ఇతి
 స్త్రియాః, ఆననదత్వా తిలాదకముత్పిచ్యాపపె పునఃపా
 దాప్రక్షాళ్యాచాంతందర్భాసనే ప్రత్యక్షుఖంచేత్యపూర్వ
 వన్నిమంత్ర్యహస్తే శుద్ధోదకం పవిత్రించదత్వాఽముకగోత్రా
 ముకశర్త్వ ప్రేత ' ఇయంతేతృప్తిః ' ఇత్యఘ్నంందత్వాఽ
 ముకగోత్రో ఆనుకనామ్నిప్రేతేఇతి స్త్రియాః, అస్తుతృప్తి
 రిత్యై పునఃశుద్ధోదకం ప్రదాయ పవిత్రమాదాయాఘ్నం
 పాత్రేనిధాయ గంధాదిభిర్విప్రమభ్యర్చ్య పితౄణి వస్త్రశ
 కాయస్యనాచకుంభకాంగ్యపాత్రాణిగోభూదాసీహిర్యాలం
 రాదీనిచ శక్తిదత్వా పూర్వవత్పునఃస్తిలాదకందత్వాదక్షిణతః
 పృతిష్ఠితం హవిరభిఘార్యాగ్నిం ప్రసవ్యం సమస్తం తూష్ణీం
 పరిషిచ్యానుజ్ఞాతాదర్వాగ్నిం సకృదుపస్తీర్య మే త్రిణానసహ
 చరుమధ్యాత్సకృదవదాయాభిఘార్యాముకగోత్రాయాముక
 శమణైః ప్రేతాయయమాయదస్వాహేతికృష్టాయాంహుత్యా
 ఽముకగోత్రాయై త్రినామ్నైఃప్రేతాయైయమాయచ స్యా
 హేతి స్త్రియాః, ఉత్తరభస్మని అహవిష్యంచ స్యాహేతి హు
 త్వా మేక్షణమగ్నాప్రహృత్య పూర్వవత్పరిషిచ్య భుక్తిపాత్ర
 ఉపస్తీర్య హుతశేషమన్నం కించిద్దత్వా వివిధవ్యంజనమన్నం
 చాభిఘార్య సవ్యంజానానచ్య ' పృథివీతేపాత్రమ్ ' ఇతి పా
 త్రాన్నమభిమృశ్య ' ఇదంవిష్టుః ' ఇత్యన్నేద్విజాంగుష్ఠం
 నివేశ్య ' అమృతాపస్తరూమసి ' ఇతితీర్థంప్రాశయిత్యా |
 ' నా గేనివిష్టోమృతంజుహోమిశివోమావిశ ' ఇతి పంచభి

ర్భుజానంద్విజం ప్రసమీక్ష్య యథాసుఖంజవ స్వేతివదేత్, ధు
 కై విప్రైః పెక్షితంపృష్టావ్ సంపన్నమిత్సుకై ' అమృతాపి
 ధానమసి ' ఇత్యావమయ్యాచాంలెశుద్ధే ' న్వదితమ్ ' ఇత్సు
 క్తావ ' అస్తుస్వదితమ్ ' ఇత్సుకై పూర్వవత్రిలోదకందత్త్వా ' అ
 స్తుతృపిః ' ఇత్సుకై తాంబూలం భుక్తిదక్షిణాంచదత్త్వా దక్షి
 ణేనాగ్నిముచ్చిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రాదర్భానంస్తీర్య తే
 ము మాజయతాం మమప్రేతః ప్రేతైతివాచవోమార్జయిత్యా
 అముకగోత్రాముకశర్తృకాప్రేతైతం పిండమువత్తిష్ఠేతి పిండ
 మేకందత్త్వా అముకగోత్రే అముకనామ్నిప్రేతే పిండమేకము
 వత్తిష్ఠేతిస్త్రియాః, పూర్వవదవోమార్జయిత్యా పాత్రసంక్షా
 లనతాయేన త్రిః ప్రసవ్యం పిండంపరిషిచ్య సుబ్జ్యపాత్రాణి
 తృప్తృప్తృప్తృప్తృప్తేతి త్రిరుక్తావ పాత్రాణిపోక్ష్య ఉత్తానా
 న్సుదాహృత్య అక్షయ్యమిత్సుకావ అక్షయ్యమిత్సుకై యజ్ఞో
 పవీతీప్రణమ్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీకృత్వోపచారానుక్తావ
 తంవిసృజేన్నాత్రాభిశ్రవణంనచాన్నశేషాభ్యనజ్ఞానంనిషేధా
 త్, భుక్తశిష్టమన్నంపిండం సర్వాణీదర్భహోమపాత్రాణిచా
 ప్నుప్రక్షిప్య సాంత్యా గృహంసమేత్య పుణ్యాహం వాచయే
 త్తతస్సంస్కారాశుద్ధోభవతి ' క్షా || ఏకోద్దిష్టాంతపవస్యాత్సం
 స్కర్తుంశ్శుద్ధతాత్విఘాత్ | పిండోడకప్రదానైశ్చ పుణ్య
 హోక్త్యావిశుద్ధ్యతి || ' ఇతిబౌధాయనః.

వ్యా—ప్రాతరీతి, విధానగ్రంథే || క్షా || పూర్వభాగేథవామధ్యే దినస
 వృషముత్సృజేత్ | కారిత్యాంపౌణఃమాస్యాంవాచైశాఖ్యామపివాప్యషమ్ ||
 ఉత్సృజేల్లక్షణైర్ద్యుక్తందెవషిఃపితృతృప్తయే | ఉత్సృజేద్వృషభంసీలంపౌర్ణ
 మాస్యాంతువత్సకమ్ | కారిత్యాంమాశ్వయుజ్యాంవాచైశాఖ్యాం ప్రాతరేవ
 హి || * ఇతి || కారిత్యాదివికల్పఃకామ్యవిషయః | ప్రేతార్థవృషాత్సగ
 న్య నైమిత్తికత్వాదేకాదశాహవీవకతవ్యః | దక్షిణతః ప్రతిష్ఠితమితి, నాత్ర
 చావిరధిశ్చయణమనుక్తేః | ' యత్రహిపత్నృనహంతిశ్రవయిత్యా ' ' ఈశానా

యస్థాలీపాకంశ్రవయితాన్వ ' శాలాగ్నాతుపచేదన్నమ్ ' ఇత్యాదిభిరాపాన
నాగ్నా పాకవిధిస్తత్ర పచనాగ్నా హవిషఃపాకనతి ' పరొక్షమన్నంసాన్నా
య్యసంస్కృతమగ్నావధిశిత్యాద్భిఃప్రోక్షేతద్దైవపవిత్రమాచక్షతే ' ఇతి త్తర
ణాల్లోకేగ్నా పకవస్య హవియోఽధిశ్రవణం కతావ్యం నాన్యత్ర, పిత్రేన్యమ
అన్నసోమ్యత్రాభిజాఢాహోతిత్యేవోక్తః || అత్యవైఖాననః || వా || సూశకః పెత
కయో రావపయితాన్వమృత్యయాని పురాణాని భాండానిత్యక్త్వా నవాని పరిగృ
హ్యన్యపరిచ్ఛదాన్యథోక్తంశోధయితాన్వ శ్యాద్ధుకుర్యాత్ || * ఇతి | సరణా
న్లో || సౌవణికరజతాంభోజమణిపాత్రంచతామృకమ్ | అఘృణాథం పరిగృ
హ్ణీయాచ్ఛుద్ధవత్రపుటానివా || అపసవ్యేనకతావ్యం పితృకర్తాఖిలస్తృతిమ్ |
అన్నదానాదృతేనర్వంతథామాతామహాదిమ || * కథంపితృతాథావస్య ప్రత్య
జ్ఞుభత్యమితిచేన్నేవమ్, పితృస్తానాతప్రిముఖతస్తస్యస్థానమ్ ' ఇతి సపిండికర
ణఖండే వైఖానసేప్రతాథావస్య పితృద్వాభిముఖవిధానాత్ | పిశ్కాణాం
ప్రాజ్ఞుభత్యే భవత్సేవమ్ | ఉదజ్ఞుభత్యే తస్యగక్షిణాభిముఖత్వంభవేదితిచేన్న
' శ్లో || యధ్యేష్టితశిరాభుజ్జ్యేయద్భుజ్జ్యేదక్షిణాముఖః | సౌపానతలశ్చయ
ద్భుజ్జ్యేతదైవరక్షాంసిగచ్ఛతి || ' ఇతి మనునా శ్యాద్ధప్రకరణే దక్షిణాముఖ
త్వనిషేధాచ్ఛందికాకారణ తథావ్యాఖ్యాతత్వాచ్ఛ నదక్షిణాముఖత్వప్రసం
గః, ప్రత్యజ్ఞుభత్వస్య బహుప్రమాణసిద్ధత్వాత్ | తథాసరణ్యాదౌ || వా ||
ప్రత్యజ్ఞుభంనిదుత్రంనివేశ్య || * ఇతి || గౌతమీయేవిధౌచ || వా || దక్షిణాగ్ర
మదర్భేమ పేతాథామెకంవిపిం ప్రత్యజ్ఞుభంనిధాయ || * ఇతి || వైఖాన
సే సుందరరాజీయేచ || వా || తిలదర్భాస్తలై విష్టరై ప్రత్యజ్ఞుభమాసాదయే
త్ || * ఇత్యేకోద్దిష్టే || ' ప్రాజ్ఞుభావిశ్వదేవాపుదజ్ఞుభాన్వాగ్రపవగా
న్మిత్యాం ప్రేతంప్రత్యజ్ఞుభమాసాదయేత్ ' ఇతిసాపిండికే || కించాస్యాద
జ్ఞుభత్వం దక్షిణాముఖత్వంచౌ దుర్భణమేవ, ' శ్లో || ద్వాదేవే ప్రాక్రయః
పితృఉదగేకైకమేనవా | ' ఇతి పితృణామేవదజ్ఞుభత్వవిధానాత్ | న
హ్యయంపితృశబ్దవాచ్యః ప్రేతత్వాత్ | నాపి ప్రాజ్ఞుభత్వందేవయోరైవైత
ద్విధానాత్ | నహ్యయందేవః, కింతు ప్రేతః | అతః ప్రత్యజ్ఞుభత్వమేవతస్యే
తి నిరవద్యోయంనిజాయః | ఖండాంతేబోధాయనగ్రహణం తేనోక్తేకోద్దిష్ట

ప్రకారోఽయమితిజ్ఞాపనాథామ్ । ఆపస్తంబేనైకోద్విష్టానుక్రేస్తవీవగాహ్యః
 యుక్తౌచైతత్ ' శ్లో॥ స్వరూప్యేఽవిద్యమానేతువరసూత్రేణవతఃతే । బొధా
 యనమతంకృత్వా స్వరూప్రఫలభాగ్భవేత్ ॥ ' ఇతినియమాత్ । అవిద్యమానఇ
 తిపదచ్ఛేదః । అయమత్యవోధాయనోక్తఃఖండః ॥ వా ॥ అధైకోద్విష్టేష్వాది
 తవీవ ప్రాచీనావీతంకృత్వా దక్షిణాప్రత్యకృప్తనణం స్థండిలంకృత్వాద్భిరహో
 త్సన్ అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తస్థితౌ పురస్తాదక్షిణాగ్గౌదక్షిణేప్రాగగ్రాద
 పశ్చాద్దక్షిణాగ్గౌ ఉత్తరతఃప్రాగగ్గౌనుత్తరానుత్తరాదక్షిణానధరాన్, య
 ష్టిణేనాగ్నిం దక్షిణాగ్గౌద్వర్ధనాన్సీన్య తేష్యైకైకహస్యంచపాత్యాణిసాదయ
 త్యాజ్యస్థాలీం సుగవమాదుంబరీం దరీన్య తిలోదకపాత్రం ప్రోక్షణీపాత్రముద్ధర
 ణీయంపాత్రమితితూష్టిం సంస్కృతాభిరద్భిరుత్రానానిపాత్యాణికృత్వా ప్రోక్ష్య
 సిద్ధమోదనం సవిశేషమానీయ నాత్యాపూపమాజ్యంనిర్వపతి దక్షిణతోభస్తసమ్మి
 శ్యానంగారాన్నిరూహ్య తేష్యధిశ్రిత్యాభివ్యోతనేనాభివ్యోత్య సిద్ధమోదనే
 నసహాపనవైస్యపర్యగ్నికృత్వా సుగచంచదరీన్యచసమ్మజ్య సవిశేషమోదనంప్ర
 తిష్ఠితమభిఘోరయతి పవిత్రంకృత్వా తిలోదకపాత్రేనిధాయాపశనయన్నాహ
 ' ఆమతగచ్ఛతు పెతాదేవయానాన్ సముద్రాన్సలిలాన్సవణాన్సన్నిన్య
 ష్టేసర్వకామాన్లభేత్తీయమాణముపదుహ్యతామిమాః ప్రేతాయవోగృహ్ణామి '
 ఇతిపుంసామ్ ' ప్రేతాదేవయానాన్పెతాయైవోగృహ్ణామి ' ఇతి స్త్రీణామ్,
 అథోద్భృత్య పవిత్రంతిలానావపతి ' తిలోసిసోమదేవత్యా గౌసవేదేవనిమి
 తః, ప్రత్ననద్భిః ప్రత్నపహిపెతమిమాన్లొ కాప్రేణయాహినః ' ఇతిపుంసః
 పెతామిమానితి స్త్రీయాః ॥ తిరిఃపవిత్రంమధావనయతి ' మధువాతాబుతా
 యతే ' ఇతితిస్యభింసచ్ఛందసమ్, అధైనం సర్వాభిరంగులీభిన్నముదాయ
 త్యాభిమృశతి ' సోమస్యత్పిపిసికావపమెత్సిపిర్భూయాదమృతమసి మృత్యో
 త్తాపాహిదిన్యాపాహిఇతిత్సన్కైకస్త్విత్తిగించిదాపతితంస్యాత్తదంగుప్తేన
 చానామ్యాదోపసంగృహ్యేమాదిశంనిరస్యతి ' అవెష్టాదందసూకానిరస్తం న
 మచేత్సిరః ' ఇతి పునరవఉపస్పృశ్య పునరభిమృశతి ' శన్నో దెపిరభిష్టయతి
 వోభవంతుపీతయే, శంయోరభిస్రవంతునః ' ఇతి, అధైనం గంధ పుష్పభూపదీ
 ప్తైరభ్యర్చ్యదక్షిణాగ్గౌదక్షిణైః ప్రచ్ఛాద్యభోజనస్థానైష్వాసనేషుచతిలాన్

సికతాశ్చసంప్రకీర్తితః 'అపహతాఃసంసారక్షాగ్ంసిపిశాచాయైక్షియంతి పృథివీమ
 ను, అన్యత్రైతాగచ్ఛంతు యత్రాస్యగతంమనః ' ఇతిపుంసామ్ ' యత్రాస్యా
 గతంమనః ' ఇతిస్త్రీణామ్, అథైనదద్భిరవోక్షతి 'ఉదీర్తామనంఉత్పరఉన్తధ్య
 మఃప్రేతసామ్యః అనుయఇయాయావృకఋతజ్ఞస్సనావతుప్రేతాహవేమ ' ఇ
 తిపుంసామ్, ' ఉదీర్తామనరొత్పరోన్తధ్యమాప్రేతాసామ్యఃఅనుయే యా
 యావృకఋతజ్ఞాసానావతుప్రేతాహవేమ'ఇతిస్త్రీణామ్, ప్రేతమావాహయ
 తి ' ఆయాహిప్రేతసామ్యగంభీరైః పథిభిఃపూర్వైః ప్రజామస్తభ్యం దద
 ద్భయించదీర్ఘాయత్వంచశతశారదంచ ' ఇతిపుంసామ్, ' ఆయాహిప్రేతేశ్శా
 మ్యేగంభీరైఃపథిభిఃపూర్వైః ప్రజామస్తభ్యందదతీరయించ దీర్ఘాయత్వం
 చ శతశారదంచ ' ఇతిస్త్రీణామ్, అథబ్రాహ్మణానాహూయ సదర్భౌపకృష్టే
 మ్విసనెమావవేశ్య తేషాంసపవిలైషుపాణిమ తిలోదకం దద్యాత్ ' అము
 ష్తైతృప్తిరస్తు ' ఇతి ' ఆస్తుతృప్తిః ' ఇతీతరేషాంప్రతివచనంఅథైనాన్వస్త్ర
 గంధమాల్యైర్వధోవప త్రిసంపూజ్య శుద్ధోదకందత్వా నూర్వవ త్రిలోదకమధై
 నాన్ పుచ్చత్యగ్నోకరిష్యామీతికురుష్వతీతరప్రత్యాహురథాభ్యనుజ్ఞాతోద
 రాన్వీమువస్తీర్య సర్వస్తాత్సకృత్సకృత్సమవదాయాభిషూఢ్యదక్షిణతోభస్మమి
 శానంగారాన్నిరూహ్య తేమజుహుయాత్ ' ప్రేతాయాముష్టై యమాయ
 చనావహా ' ఇతి తద్ధృతమాహుతంచభవత్యథేతానిబ్రాహ్మణభ్యఉపనిక్షిప్య దక్షి
 ణాగ్రేమదర్భేమసాదయిత్వా దర్భైః ప్రచ్ఛాద్యాభిమృశతి ' పృథివీతే పా
 త్రంధ్యోరపిధానం బ్రహ్మణస్త్యాముఖేజహోమిబ్రాహ్మణస్సత్వా విద్యావతఃప్రా
 ణాపానయోజహోమ్యక్షితమసిమాప్రేతస్సక్షేప్తాఅముత్రాముష్టికాలాక ' ఇ
 తిఅథైతానిబ్రాహ్మణభ్యఉపనిక్షిప్య బ్రాహ్మణసాంగుష్ఠేనానభేనానుదిశతి ' అ
 ముష్టాఉపతిష్ఠతు ' ఇతి భుంజానాన్సమీక్షతే ' పాణేనివిష్టోఽమృతలజహో
 మి ' ఇతి పంచభిః ' బ్రహ్మణిమతత్తామృతత్వాన్ ' ఇత్యాత్తానంచాతఠార్థవం
 ననిరీక్షేత తృప్తాసవఆచమయ్య ' స్వదితమ్ ' ఇత్యుచ్యతామిశ్చుక్తే ' అస్తు
 స్వదితమ్ ' ఇతీతరేషాంప్రతివచనంపూర్వవ త్రిలోదకందత్వా అన్నశైవైఃపిం
 డందదాతి ' అముష్టాఉపతిష్ఠతు ' ఇతి సంతాళనేనావసవ్యంపరిషించతి, తృ
 ష్ఠేతి ప్రార్థ్య దక్షిణందత్వా అక్షయ్యంవాచయిత్వా యజ్ఞాపవీత్యభివాద

సంకృత్యా ఉత్తాప్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీకృత్య శేషమనుజ్ఞాప్య లైనేవ యథా
దితమిత్యన్న శైవంనివేదయతే యథాబ్రూయన్తథాపర్యా త్రృప్తీయవత్తేద్విత్తీయే
సంతతమేకేనైకాదశమాసాన్నయంతి నద్వాదశమాసమారభ్యారోహంత్యథనం
వత్సరేసపిండికరణమ్ || * ఇతి ఖండాంతరేచసవీవశైషమాహ || వా || అ
త్తైకోద్దిష్టేయ నాశ్చైకరణంనాభిశృవణం నపూర్వం నదేవం నఘాపంనదీపంన
స్వధానమస్కారౌ నాత్మాపూజమ్ || * ఇతి | నను బోధాయనసూత్రనిబం
ధనోహ్యయం ఖండస్తతాన్న శైవాభ్యనుజ్ఞాక్తానాత్మైతిచెన్న,బోధాయనీయా
నాం ప్రత్యాఖ్యికాదెరపేకోద్దిష్టత్యేన తద్విషయత్వాత్తదనుజ్ఞాయాః, తచ్చ
సూచ్యతే ఏకోద్దిష్టేషీవతిబహువచనైన ' శ్లో || ఏకోద్దిష్టేతు యద్బృక్తురభో
జ్యంశిష్టమోదనమ్ | చంద్రసూర్యోపరాగేచశిష్టమన్నంచవజయేత్ || ' ఇత్యా
ద్యైకోద్దిష్టశిష్టాన్ననిపెథాన్నాత్మాన్న శైవాభ్యనుజ్ఞాక్తా | అత్యస్తృత్యర్థసా
రవిశేషః || శ్లో || క్రొత్రియంవేదవిద్విప్రం తడహ్నివినియోజయేత్ | తస్యచ
త్తశుకర్తాఃసాననభుభ్యజ్యకాశయేత్ || ఏకోద్దిష్టేభవేదక ఉద్దేశ్యోద్భావ్యా
స్తథా | అఘ్నపాత్రంభవేదకంపాణావేశాహుతిర్భవేత్ || ఏకపిండోభవేత్త
స్త్రిన్నహన్యేవనిమంత్రణమ్ | దైవంఘాపంతథాదీపం స్వధాశబ్దంచవజయేత్ ||
* ఇతి || నన్వేకోద్భావ్యాఇత్యేతదనుపపన్నం ' ఏకాదశాహే పాత్రభక్తాయ
పేతాథణం బ్రాహ్మణానెకాదశామంత్ర్య మధ్యాహ్నతాన్నానాభక్ష్యాన్నర
సవిన్యాసేరాశయత్వా విధివత్పిండదానంవాసాహారణ్యదాన్యపానచ్ఛత్రాద
కుంభదక్షిణా గుణవతివిపే దద్యాచ్ఛయనంచ తతస్సవస్త్ర్యయనాదిభర్తాఃప్రవ
తాంతే ' ఇతినత్యవ్రతస్తరణాదితిచేన్న, ఏకోద్దిష్టబ్రాహ్మణవ్యతిరేకణపేతత్య
ప్రయోదశబ్రాహ్మణభోజనవిధ్యపవత్రైః | సంఖ్యానియమస్తవ్యోగవ్యవచ్ఛే
దాధాః || అతీవప్యేకాదశాహే లోకేబహుక్ బ్రాహ్మణాభోజయంతి
యథాహతాత్రిః || శ్లో || పెతాథణంసూతకాంతేతుబ్రాహ్మణా భోజయే
ద్బహుక్ | ఆద్యశ్రాద్ధనిమిత్రేతువ్యేకమేకాదశైవహని || * అత్మాప్యక్తం
గుణవతివిప్రైః || విజ్ఞానైశ్వరేచ || శ్లో || వస్త్రాలంకారశయాదిపితుర్యద్వాహ
నాదికమ్ | గంధమాల్యరథాభ్యర్చ్య శ్రాద్ధభోక్త్రేప్రదాపయేత్ || * సంగ్ర
హే || శ్లో || ఆశ్చేదాంతైకతన్నానసన్నివృత్తివాచనపూర్వకమ్ | బ్రాహ్మణాన్ని

జయే త్రత్య శుద్ధయే నిష్ఠుతు స్థయే || ఇత్యప్తమఃఖండః

మూ—దావదశేఽహనివిప్రస్యసాపిండ్యంకుర్యాత్సప్తదశాపేరా
జ్ఞోఽభిషిక్తస్య త్రియోదశాపేవైకవింశాపే వైశ్యస్యగోరక్షాసక్త
స్య యోడశాపే దావదశాపేవా శూద్రస్యామంత్రకం సర్వే
మాంద్రాదశాహంబిష్యాసప్తదశాహంద్రోషనజః కైన్యతమాపే
త్రిపక్షేవా తృతీయమాసివా చతుర్థేషష్టేవైకాదశేవా మా
సిపూణేవాఽష్టే యదాకదాచిచ్ఛుభాగమేవా సాపిండ్యం
కుర్యాదిత్యనాహిత్వాఽర్హష్టాకాలావికల్ప్యంతే,

వ్యా—వ్యాఘ్నిః || శ్లో || ఆంత్వాఘ్నులధర్తాణాం పుంసాంచైవాయుషః
క్షియాత్ | అస్థిరతావచ్ఛరీరస్య దావదశాహఃప్రశస్యతే || * కాత్యాయనః || శ్లో ||
తతస్సంవత్సరేపూణేనసపిండికరణంభవేత్ | దావదశాపేత్రిపక్షేవాయుదర్వా
గ్వృద్ధిరావతేత్ || * విష్ణుః || శ్లో || మంత్రవజ్రంహిశూద్రాణాం దావదశే
ఽహ్నిసపిండనమ్ | * విజ్ఞానేశ్వరేచ || వా || శూద్రాణామపేతత్కర్తృక
త్వావ్యం దావదశేఽహ్ని ఏవంసపిండికరణం మంత్రవజ్రతం , శూద్రాణాం
దావదశేహ్ని ఇతివిష్ణుర్చరణాత్ || * కాత్యాయనః || శ్లో || సర్వేషామేవ
నణానామాశౌచాంతేనసపిండనమ్ || * ఇతి || ఆశౌచనిణాయేక్షత్రియవైశ్య
యోరభిషిక్తగోరక్షాసక్తత్యభేదేనాశౌచవైషమ్యముక్తమ్, తదనంతరేనాత్ర
సాపిండ్యకాలభేదఉక్తః || శ్రిఃఫరీయే || శ్లో || ఏకాదశాహమారభ్యయావవా
యోడశాద్దిచాత్ | సపిండికరణంకార్యంతతస్సప్తదశేఽహని || * అత్ర యథావ
కాదశాహంబిష్యతాహస్తథా యోడశాహంబిష్యతాహంబేతినాథాంతరభ్య
మఃకాఘ్నిః || బోధాయనః || వా || సంవత్సరేపూణేనసపిండికరణంత్రిపక్షేవామాసిత్వ
తీయేవాషష్టేవైకాదశేవా దావదశాపేవా || * ఇతి || ఖండంతరేదనవవాహ || వా ||
సంవత్సరేసపిండికరణమేకాదశేమాసిషష్టేవాచతుర్థే దావదశాపేవా || * ఇతి
విధౌచ || వా || అథ దావదశాపే తృతీయేచతుర్థేషష్టేవైకాదశేవామాసిస
పిండికరణమ్ || * ఇతి || భవిష్యత్పురాణేచ || శ్లో || సపిండికరణంకుర్యాద్య
జమానస్తస్యనగ్నిమా | అనాహితాగ్నేఃప్రేతస్య పూణేఽష్టే భరతక్షభ ||
దావదశేఽహనిషష్టేవాత్రిపక్షేవాత్రిమాసివా | ఏకాదశేపివామాసిమంగలంస్యా

చుపట్టితమ్ || * అశ్వలాయనః || వా || ద్వాదశాహేతిప్రత్యేవాఽభ్యుదయకమన్
ప్రాప్తానంవత్సరేపూర్ణేనపిండికరణమ్ | * ఇతి || ఆత్మాభ్యుదయవృద్ధిశుభా
దిశబ్దాః పుంసువనాద్యవశ్యకార్యోత్సవవరాసావకాశానాంతు కాలాంతరైక
తుంశశ్యత్వాత్ | అతానిరవకాశోన్మనసంభవవీవమాసికావకమన్సపిండికరణం
చ ' శ్లో || పెతశ్చాద్ధానిశిష్టానిసపిండికరణంతథా | అపకృష్టాపికుర్వీత క
ర్తానాందీముఖేద్విజః || ' ఇతిస్త్రుతిః || అతస్సానకాశనియతొత్సవే నతదవక
మన్ ' శ్లో || యావత్క్రియాసమాప్తస్సాన్యత్రావచ్ఛిద్ధ్యాదిసేవ్యతే | ' ఇ
త్యాదివచనంపుంసువనాదివిషయమ్ | పితృమృతాద్ధే సానాగ్నితిర్పణా
దినిషేధవచనం సంవత్సరాంతసపిండికరణాభిప్రాయమితికేదిదవదంతి | తన్న
తిప్రతాదౌ సాపిండ్యే సానయాగాదిప్రసక్తేః | అస్తివితచెన్నైవమ్, ' శ్లో ||
మహాగురునిపాతేతు పెతకార్యంయథానిధి | కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాక్షేణో
ద్దిష్టంపార్షణమ్ || ' ఇతి పితృమృతాద్ధేఽన్యేషాం సంవత్సరాంతే సపిం
డికరణపరదేవలాదివచనానామపి పితృర్వత్సరాంతసపిండికరణాభిప్రాయత్వ
ప్రసక్తేః, ద్వాదశాహాదౌ సాపిండ్యకృతే వత్సాన్యదివ్యతిరిక్తానామపివత్సరా
దర్వాగపి సాపిండ్యప్రసక్తేశ్చ | బాధమితిచేన్న ' శ్లో || అన్యేషాంపేతకా
ర్యాణిమహాగురునిపాతనే | కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాచ్ఛిద్ధమేకంతు వర్జయే
త్ || పితరౌపమితాయస్య ' ఇతి పితృమృతాద్ధేఽన్యేషాం సంవత్సరాంతస
పిండికరణపరలోకాత్పాద్యవచనవైపధ్యోవత్తేః, అసతివచనాంతరే నిషేధస్య
సంవత్సరాంతసాపిండాభిప్రాయత్వకల్పనానుపపత్తేశ్చ.

మూ—తద్యదిసంవత్సరాంతేకుర్యాద్దివ్యత్రైప్రిచతురైర్వాదివస్తే
రూనెపూర్ణాత్వాభావాదవిహితకాలదోషపరిసంగాచ్ఛబ్దికా
హత్పూర్వాహవీవ సాపిండ్యంపుర్యాద్యత్సరస్య పూర్ణాత్వా
న్నాత్ర వారాదిదోషోపచనాద్విహితత్వాదనవకాశత్వాచ్చ.

వ్యా—సంవత్సరేపూర్ణేనసంవత్సరేపూర్ణే ఇతిస్త్రుతిమఘాషితత్వా
ద్దివ్యత్రైచతుర్దినైరూనే వత్సరస్యాపూర్ణాత్వాన్నతత్కర్తవ్యమిత్యర్థః | ఆ
విహితేతి || అత్రకార్యాయనః || శ్లో || అకాలేచెత్కృతంకమన్కాలంప్రాప్యపు
నఃక్రియా || * ఇతి అకాలే కృతస్యాకృతత్వాత్కాలే ప్రాప్తే పునఃకర్తవ్య

మిత్యథః || స్మృతిసంగ్రహే || క్లో || సపిండికరణంకుర్యాద్వత్సరాంతే య
దాపునః | డోనాబ్ధికాత్పరంకుర్యాదాబ్ధికాత్పూర్వవాసరే || వత్సరాంతే య
చాకుర్యాత్సపిండికరణంసుతః | తదాతుతిథివారాదీన్ కుర్యాదేవావిచార
యన్ || * వసిష్ఠః || క్లో || వైధేకమణితుప్రాప్తేకాలదోషంనచింతయేత్ |
* ఇతి || సాయణీయేచ || క్లో || శ్యాద్ధృంసపిండనంకుర్యాత్తిథివారం నచింతయే
త్ | వహ్నంతుర్వాదశాహేవాసపిండికరణంయది || * అనవకాశేత్వాదిత్యత్ర
శుఖః || క్లో || సావకాశంతుయత్కమనకుర్యాన్తాసిమాషితే | కుర్యాన్నిర
వకాశంతునిత్యంనైమిత్తికంతథా || * వత్సరాతిక్రమేసపిండికరణాకరణే పున
ష్టోడశకరణప్రకైర్నిత్యథః. అత్రవిశేషమాహ—

మూ—సాగ్నిఃపుత్రోద్వాదశాహవీవ పితృసాపిండ్యంకుర్యాత్త
ద్వినా పిండపితృయజ్ఞాసిద్ధైః పుత్రోఽనగ్నిసాగ్నిః పితాచె
త్త్రివక్షవసాపిండ్యంకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానైశ్వరే || క్లో || సాగ్నికస్తుయదాకర్తాప్రేతోవాప్యగ్నిమా
న్భవేత్ | ద్వాదశాహేతదాకార్యంసపిండికరణంపితుః || * భవిష్యత్పురాణే
|| క్లో || యజమానోఽగ్నిమాన్ రాజన్వైశశ్చానగ్నిమాన్యది | ద్వాదశాహే
భవేత్కార్యంసపిండికరణంసుతైః || * అత్రమేతుస్తద్వినితే, క్లో || సపిండి
కరణాత్ప్రేతైస్తృతంపదమాస్థితే | ఆహితాగ్నేస్సినీవాల్యాంపితృయజ్ఞేప్రవర్త
తే || * ఇతిసపిండికరణోత్తరకాలమేవపిండపితృయజ్ఞప్రవృత్తైః || సుమంతః ||
క్లో || ప్రేతశ్చేదాహితాగ్నిసాన్యత్కర్తానగ్నిర్యదాభవేత్ | సపిండికరణం
తస్య కార్యంపక్షేత్పతీయకే ఇతి

మూ—తయోద్వాదశాహాదౌ ప్రమాదాదకృతం కాలేమా
త్తరభావిమ సాపిండ్యంకుర్యాత్.

వ్యా—తయోః ఆహితాగ్నీనాహితాగ్నేయః || అత్రగోభిః || క్లో ||
ద్వాదశాహాదికాలేమ ప్రమాదాదకృతంయది | సపిండికరణంకుర్యాత్కాలే
మాత్తరభావిమ || * || అస్యావవాదమాహ—

మూ—పితామహాదిమత్రిమజీవత్సు ససాపిండ్యమన్యతమాత్యయేపు
త్రః పత్నిపతిశ్చకుర్యాన్నాన్యఞ్చిత్తితిః.

వ్యా—సంవత్సరాంతే ప్రతాయ తత్పితౄ తత్పితామహాయ తత్పితౄపితా
మహాయచ బ్రాహ్మణాన్భజయేత్ శ్లో॥ త్రయాణాముదకంకుర్యాత్త్రిమపిండః
ప్రవతతాతే । ఇతి పితౄదీనాంత్రయాణాం పిండోడకశ్శార్దూలరణాత్తైషు జీ
వతుస్స తదయోగాన్నిషేధాద్భునసాపిండ్యమిత్యర్థః । పితామహే ప్రపితామ
హేవా ప్రమీలైపుత్రఃపత్నీపతిశ్చకుర్యాదితినియమ్యతే ॥ తథా స్కాందే ॥
శ్లో ॥ పుత్రక్రమేణమృతానాంనసపిండికృతిరిష్యతే । యదిమాతా యదిపితా
భర్తానైషవిధిఃస్మృతః ॥ * అతామాతాపిత్రాః పుత్రఃపత్యుః పత్నీపత్నీయః
పతిశ్చ పుత్రక్రమమరణేపి సాపిండ్యంకుర్యాదేవేతిసిద్ధమ్ ॥ తథా బ్రాహ్మే ॥
శ్లో ॥ మృతేపితరీయస్యాధవిద్యతేచపితామహః । తస్మాదయాస్త్రయఃపిండాః
ప్రపితామహాపూర్వకమ్ ॥ లెభ్యశ్చప్రేత్యకఃపిండానియోక్తవ్యశ్చపూర్వవత్ ॥
* సుమంతుశ్చ ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిండానామేకేనాపిసపిండనే । పితృ
త్వమశ్నుతేప్రేతఇతిధర్మోవ్యవస్థితః ॥ * వ్యవస్థితః నిర్భీతభీత్యర్థః ॥ విష్ణుశ్చ ॥
వా ॥ యస్యపితాప్రేతస్సాస్యతిప్రతామహేజీవతి సపితృపిండనిధాయ పితామ
హాత్పరాభ్యాందచ్యుత్ ॥ * ఇతి ॥ మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ ధీయమాణైశ్చ పితరి
పూర్వేషామేవనిర్వపేత్ । పితాయస్యతువృత్తస్సాస్యజ్జీవేచ్ఛాపిపితామహః ॥
పితుస్సనామసంకీర్త్యకీర్తయేత్ప్రపితామహా ॥ * ఇతి ॥ అఖండార్యేచ ॥
శ్లో ॥ అపుత్రాయామృతాయాస్తుపతింకుర్యాత్సపిండనమ్ । శ్వశ్వాదిభిస్సహై
వాస్యాస్సపిండికరణంభవేత్ ॥ * ఆదిశబ్దేనశ్వశ్చూసద్భావే తస్యాశ్శ్వశ్వా
దిభిరేవ సాపిండ్యంకుర్యాదితి. మాతరిమృతాయాం పితామహ్యదిష్యన్వనత
మాత్యయే మాతుస్సాపిండ్యమతిదిశతి.

మూ—ఏవంమాతుః

వ్యా—అత్ర బ్రాహ్మే ॥ శ్లో ॥ మాతర్యపిచవృత్తాయాం విద్యతేచ పితామ
హి । ప్రపితామహిపూర్వంతుకార్యస్త్రాప్రయంవిధిః ॥ * విధిః సపిండిక
రణమ్ ॥ నను ‘ ధీయమాణేతు ’ ఇతి మన్వాదినచనా శబ్దప్రయోగనియమవ
రమితిచేత్, కులభాగో? జీవపితృకశ్శార్దూలఇతిచేన్న, ‘ నృతైపితరి ’ ‘ పితాయ
స్యతువృత్తస్సాస్యత్ ’ ఇతిమృతపితృవిషయత్వావగతేః । మాతృశ్శార్దూలఇతిచేన్న
‘ ధీయమాణైశ్చపితరి ’ ఇతి పితృశ్శార్దూలవిషయత్వావగమాత్తాత్పర్యాదై పితృ

రణాభావాచ్చ । తథాస్పష్టమేవోపరిష్టాత్ప్రతిపాదయవ్యతే । మాతృశ్చాద్దే
 హోమే పిండప్రదానేచశబ్దప్రయోగనియమవరం తదితిచేన్న, సర్వసాధార
 ణమనాది వచనజాతస్యావస్తంబిమాత్రవిషయత్వేన సంకోచానువపత్యైః ।
 విశేషసన్నిధౌహి సామాన్యసంకోచశ్చాస్త్రేషుదృష్టః । నవ్యేవమత్ర ‘పితా
 యశ్చతువృత్తః’ ఇత్యాదివచనేషు వచనాంతరేవాశబ్దప్రయోగనియమస్యావ
 స్తంబివిషయత్వాప్రతీతిః ॥ నను ‘క్లౌ’ ॥ పాపండాదిహతైశాతై పతితైసం
 గవజ్జితై । పుత్రక్రమచ్ఛమృతౌదేయంయైభ్యవపదదాత్యసా ॥ ‘ఇతివచనా
 ద్వ్యతక్రమమృతస్యసాపిండ్యేనతి తముల్లంఘ్య పితామహాదిభ్యః పాద్యణవి
 ధానమనువపన్నమితి సపిండికరణాభావోఽవగమ్యతఇతిచేన్న, పుత్రక్రమ
 మృతస్యాపి సాపిండాభావేనపార్వణానంభవాత్తత్రశబ్దప్రయోగనియమస్య
 దుర్వచణాత్ ‘క్లౌ’ ॥ నాసపిండికృతైప్రతేపితృకార్యంప్రవర్తతై । ‘ఇ
 తిస్తృతైః ‘క్లౌ’ ॥ అనుక్తకాలేష్వపితుర్వ్యతక్రమేణమృతావపి । ‘ఇతిగో
 భిలవచనేన సత్ప్రతిపక్షత్వాచ్చ ససాపిండ్యనిపెధశ్శంక్యః । అతోఽస్యాయమ
 ధః—అసౌ పుత్రక్రమమృతౌ జీవద్దశాయాం యైభ్యోదదాతి తైభ్యవ త
 త్సపిండికరణై పుత్రక్రమమృతపితృకోదదాతీతి’ ॥ ‘పుత్రక్రమచ్ఛప్ర
 మీతానాం నైవకార్యానపిండదా । ‘ఇతినిషేధాన్నసాపిండ్యమితిచేన్న,మా
 తాపితృభృతృపత్నివ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్తస్య, యదిమాతైత్యనూద్య మాత్రాదే
 సాపిండ్యవిధానాచ్చ । యదిపుత్రక్రమమృతా మాతాపితావా తథా యదినా
 పత్నిభర్తావా పుత్రక్రమమృతస్తదా నైసనిషేధః కింతు విధిస్తృతః సపిండి
 కరణవిధిరేవ మనాదిభిన్నస్సృతఇతి ॥ తథామనుః ॥ శ్లో ॥ పితాయస్యతు*
 ఇతి ॥ సుమంతుః ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిండానామ్ ॥ ఇతి* శాతాత్రచో
 పి ॥ వా ॥ యది యస్యపితా పెతస్సాన్త ॥ * ఇత్యాది ॥ అతోఽత్రశబ్ద
 ప్రయోగనియమః ‘ధ్రియమాణైతుపితిరి’ , ‘పితాయస్యతువృత్తస్సాన్త’
 ఇత్యుభావప్రధిక్రమ్యైకై జీవపితృకశ్చాద్దే మృతపితృకశ్చాద్దే నమానః । త
 ద్యథా —పితామహాదిహప్రమీలైషుపితుఃపితృపితామహప్రపితామహౌభ్య
 ఇతి పితుస్సాపిండ్య జీవపితృకకర్తృకవృద్ధ్యాదిశ్చాద్దేమచ, తథాపితామహౌ
 చ ధ్రియమాణై పితామహస్య పిత్రాదిభ్యఇతి, తథా పితృమృతైపితామహే

ధ్రియమాణే పితురేకంపిండందత్వా పితుఃపితామహాదిభ్యోదద్యాత్, ప్రపితామహౌ ధ్రియమాణే పితుఃపితామహాయేతిదిక్ । తదేవం పుత్రస్క్రమమృతస్యాపి సాపిండియే శబ్దప్రయోగనియమఃకనవార్యతే ॥ నను, క్లౌ ॥ సపితుఃపితృకృతేషుమాన్యధికారోనవిద్యతే । సజీవంతమతికర్మమ్యకించిద్దద్యాదితిశ్చుతిః ॥ ఇతినిషేధః కించిషయఇతిచెదుచ్యతే, షడేతేజీవతఃపితుః, ఇతి జీవపితృకన్యశ్చార్ద్రపల్కువిధానాద్వ్యత్యక్రమమృతౌ పితుస్సాపిండియవిధానాచ్చ తదుభయస్య తిరిక్తవిషయః, సచదర్శ్యాదిః ॥ తథాలాక్షిః ॥ క్లౌ ॥ ఆమశ్చార్ద్రంగయాశ్చార్ద్రాశ్చార్ద్రుచాపరపక్షికమ్ । సజీవపితృకఃపర్యాత్తిలైఃకృష్టైశ్చతర్పణమ్ ॥ * ఇత్యాది ॥ అతః, త్రయాణామపిండికానామ్, యదిమాతా, ఇత్యాదివచనైర్వ్యత్యక్రమమృతస్య సాపిండియనిర్వాన్యకులమ్ ॥ అతో పుత్రస్క్రమమృతౌ సాపిండియనిషేధఃపాక్షికః । సపిండికరణంనాస్తీతిచ వాదశ్చింత్యపవ । యత్తు, క్లౌ ॥ అపుత్రస్యపరేతిస్య నైవకుర్యాత్సపిండనమ్ । ఆశౌచముదకంపిండమెకోద్దిప్తం నపార్వణమ్, ఇతి తత్తు అధికారెనత్యక్తత వివాహపుత్రానాశ్రమివిషయమ్ ॥, పాపండానాశ్శమిస్తేనాః, ఇత్యత్ర విజ్ఞానేశ్వరేణ తథావ్యాఖ్యాతత్వాత్ ॥ యదపిండంవచనమ్, క్లౌ ॥ అపుత్రాయేమృతాఃకచిత్పురుషావాస్త్రీయోపివా । లేషాంసపిండికాభావాదెకోద్దిప్తంనపార్వణమ్ ॥ * ఇతి, తదపిన, అనుతాఃపుత్రిణోలాకాః, నాపుత్రస్యహిలాకోఽస్తి, ఇతివన్నిందాపరత్వాత్ ॥ అతోఽపుత్రస్యాపిభతుఃపత్నీకుర్యాదేవ । తథావృద్ధమనుః ॥ క్లౌ ॥ అపుత్రాశయనంభతుః, పాలయంతీవృతేస్థితా । పత్నైవచద్యాత్రత్పిండం కృత్సమంశంలభేతసా ॥ * సుమంతుశ్చ ॥ క్లౌ ॥ అపుత్రేష్యన్ధిలేకతానభవెచ్చార్ద్రకమణితత్రపత్నైవకుర్వీతసాపిండియంపార్వణంతథా ॥ * శంఖశ్చ ॥ క్లౌ ॥ అపుత్రాయాఃపతిదేద్యాత్సపుత్రాయానతుక్వచిత్ । భార్యాపిండంపతిదేద్యాగ్భర్తృభార్యేవరస్పరమ్ ॥ * ఇతి నన్వస్తుపుత్రస్క్రమమరణేసాపిండియమ్, పిండసంయోగంకథమితిచెత్, మృతస్య పితృజీవనై తతఃపరభ్యస్త్రీభ్యఇతిచేన్న; ప్రపితామహాత్పరేషాం లేషభాక్తే వినతేభ్యఃపిండగానాయోగాత్, మైవమ్, పిత్రాదిజీవనే లేషాం పిండభాక్త్యాత్, సూర్యసూర్యాభ్యయేహి క్రమేణోత్తరోత్తరస్య లేషభాక్త్యమ్ । నను, క్లౌ ॥ జీవమానేపి

తరి పూర్వేషామేననిర్వపేత్ । విప్రనద్వాపితంశ్చాద్ధై న్వకంపితరమాశయేత్
 ఉఘోయస్యవ్యతీతాతు జీవేచ్ఛప్ర పితామహః । ద్వాపిండానిర్వపేత్తత్ర భో
 జయేత్ప్రపితామహమ్ ॥ ^౧ ఇతి ప్రపితామహజీవనే పిండద్వయదానవిధానా
 తైవైవ న్యాయేన మృతపితృజీవనే తతఃపరాధ్యాం ద్వాభ్యామేవ పిండదాన
 మ్మితచెద్ధంతతహి ^౨ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిండానామేకేనాపిపిండనే । పి
 తృత్వమశ్నుతేపృతఇతిధర్మోవ్యవస్థితః ॥ ^౩ ఇతి సుమంతువచనేనైవ జీవపితృపి
 తామహస్య మృతస్యసాపిండ్యై ప్ర పితామహైకపిండదానతత్సంసగపగ్న
 క్తేః సార్వణత్వభంగపగ్నంగాత్, ^౪ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరిపూర్వేషామేన
 నిర్వపేత్ । పితాయన్యతువృత్తస్సాన్యజ్జీవేచ్ఛాపిపితామహః ॥ పితృస్సనామసం
 కీర్త్యకీర్తయేత్ప్రపితామహమ్ ॥ ^౫ ఇతి మనుస్మృతివిరోధాచ్చ । విజ్ఞానేశ్వ
 రణాస్యాభాసమర్థితః — ధ్రియమాణేపితరి పితుఃపితృభ్యఃపితామహేభ్యఃప్ర
 పితామహేభ్యో దద్యాత్, పితామహేచధ్రియమాణే పితామహస్యపిత్రాది
 భ్యః, ప్రపితామహేధ్రియమాణే ప్రపితామహస్యపిత్రాదిభ్యఇతి ॥ తతస్త్ర
 యాణామపిపిండదానమవజనీయమ్ । తథాతత్రైవ ॥ శ్లో ॥ చతురొనిర్వపే
 త్పిండాపూర్వం తేషునమాపయేత్ । తతఃప్రభృతివైపైతః పితృసామాన్యమ
 శ్నుతే ॥ * చాగ్నే ^౬ శ్లో ॥ మృతేపితరియస్యాధవిద్యతేచపితామహః । తే
 నదేయాస్త్రయఃపిండాః ప్రపితామహపూర్వకాః । తేభ్యశ్చనిర్వపేత్పిండం ని
 యోక్తవ్యశ్చపూర్వవత్ ॥ అతఃపిత్రాదిష్యైకాత్యయేపి సాపిండ్యవిధిపరమేక
 నాపీతివచనమ్ । అతామృత్యుమమృతౌ సాపిండ్యనిపేధఃపాక్షికః ॥ నను ॥
^౭ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరిపూర్వేషామేననిర్వపేత్ । పూర్వేషు త్రిమదాత
 వ్యంజీవేచ్ఛత్రితయంయది ॥ ^౮ ఇతి పిత్రాదిత్రయజీవనేసి ప్రపితామహపిత్రాది
 భ్యః కాగ్యమితిప్రతీయతే, అతః కథం త్రిమజీవత్సు నసాపిండ్యమితిచేన్నైవం
 జీవపితృకశ్చాద్ధవిషయత్వాజ్జీవేచ్ఛత్రితయమితివచనస్య; ద్వాపిండావితీ వదనం
 తు ప్రపితామహాధే జీవత్ప్రపితామహవరణవిషయం, తచ్చాచారవిరుద్ధం, పూ
 ర్వేషామేననిర్వపేత్, ' చతురొనిర్వపేత్పిండాంస్త్రిభిఃపిండైర్నియోజయే
 త్ ' ఇతిమన్వాదివచననిచయవిరోధాచ్చ । మృతస్యపిత్రే పిండమేకందత్వాజీ
 వతః పితామహత్పరాధ్యాందద్యాదితి, యస్యపితామహేతస్సాన్యత్పితామహే

జీవతి తతఃపరాధ్యాందద్వాదితిచవచనాధోఽవిజ్ఞానైస్సరేణసమర్థితః । అతస్త్రిభ్యవవ పిండదానం । అతః పితౄణామతిశ్రమ శ్వశ్వాదిమవాతిన్యతరావస్థానే ప్రస్థానేచ పుత్రఃపత్నీపతిశ్చసాపిండ్యంతుర్యాదితీసుస్థా క్రమ్.

మూ— వత్సరాతిక్రమేకన్యాయాంతు మ్మేవామాస్యపరపత్నే అనూరాధాద్యాహస్తరోహిణీనామన్యతమనక్షత్రేమాసిక్తేస్స హసాపిండ్యంతుర్యాత్.

వ్యా—అత్ర బృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అకృతే ప్రాప్తకాలేతుశ్చార్థకాలాః త్రవక్ష్యతే । కన్యాకుంభగతేభానా కృష్ణపక్షేవిధీయతే ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చాస్త్రే చ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుంభగతేసహస్రకిరణై ॥ * ఇత్యాది ॥ త్రిధరీయేచ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుంభగతేనూర్యే పితరఃప్రీతిసంయుతాః । పితౄణాంకాత్సమాయాంతి సంశబ్దానాం గృహంప్రతి ॥ * ॥ అతస్తత్రైవమర్యాదితీశేషః ॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణశ్చార్ద్రముక్తకాలనచేత్క్రతమ్ । రౌద్రేహస్తేచరోహిణ్యాం మిత్రభేవానమాచరేత్ ॥ * ॥ ఋశ్యశృంగః ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణంయేన ప్రమాదాదకృతంభవేత్ । అనూరాధాఽఽద్యేహస్తేషు రోహిణ్యాంవానమాచరేత్ ॥ * ॥ అకృతమ్, ద్వాదశశాహదిష్టితీశేషః । అత్ర విధిబలాత్సామాన్యరోహిణీనిశ్చఛోనచింత్యః । మాసిక్తేస్సపేతి, అత్ర శంఖః ॥ శ్లో ॥ కృతేషోడశశ్చార్ద్రై సపిండికరణంవినా । సంవత్సరవృత్తీలెతు పునష్టోడశమమాతి ॥ * ॥ అతఃకృతేష్వపిషోడశశ్చార్ద్రైషు వత్సరాంతసాపిండ్యభావేతాని పునరనుష్ఠేయానీత్యర్థః ॥

మూ—అనుక్తకాలేవృత్త్యమమరణేచ దేశవిప్లవాద్యత్వంతాపని మాతాపితృవృత్తిరిక్తస్య సపిండికరణాంత మాధ్వందైహికమామేన పౌమ్నావతుర్యాత్.

వ్యా—అత్ర గౌభిలః ॥ శ్లో ॥ అనుక్తకాలేష్వపితుర్వృత్త్యమమేణ మృతావపి । ఆమేనవాపిసాపిండ్యం పౌమ్నావాపి ప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥ అత్రసపిండికరణమాత్రస్యా మవిధానేపి తన్నాంతరీయకతయాశ్చార్ధాంతంసిద్ధమ్, ఏకోద్దిష్టాంతకృత్యాకరణైసపిండికరణాసంభవాత్ । కించద్వాదశశాహదా సాపిండ్యచమాసికాన్యపకృష్ణతద్విధానమామేనైవ కార్యమితియక్తమనుక్తకాలత్వాత్ । పృతిమాసం మృతాహోహ్యుక్తకాలామాసికస్య । మాససంవత్స

విద్యతే || * || నిమిత్తప్రతిపూరుషమితిపారాంతరం । స్మృత్యధానారే || క్లో ||
వర్షాంతితేపుసదాహౌ ప్రధమేపిండసంతతిః । శాద్ధంద్వితియేదివసేసపిండితు
త్పత్తియకే || సమాసపిండయోగానాం సపిండికరణంసహ || దైవంపితృయంచతం
త్రింస్యాన్నిమిత్తం ప్రతిపూరుషమ్ ||*||

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—అన్యత్రపితృః

వ్యా—సత్సరాతిక్రమేపి దశాహమేవపితృః పేతకృత్యవిధానాత్,
|| అనువృత్తాచనాన్యేషాం ' ఇతి సంఘాతమరణవ్యతిరేకేణ పితృగ్రహిణహక
రణ నిషేధాద్భుతయోఃపృథగేవ కుర్యాదిత్యధః || క్లో || ' మాతాపితౄర్భృ
తావైకస్యం కాలేనాపిభవేద్వని । పితృశ్శాద్ధంపురాకృత్యాకుర్యాన్తాతురసం
తరమ్ || పితౄశ్శాద్ధేసమంప్రాప్తే సవేపరుషీతేపితౄణా । పితృపూర్వం సు
తఃకుర్యా దన్యత్రానత్తియోగతః || ' ఇత్యాదివచనేఃపృథగ్విధానాత్పితౄ
స్సర్వం పృథగేవకార్యమ్.

మూ—పుంసఃస్త్రియోవాసాపిండ్యపితౄదీనేన వృణుయాత్

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరే || క్లో || సపిండికరణశాద్ధం దైవపూర్వంనియోజయేత్
పితౄనేవాశయేత్తత్ర పుంసఃపేతంచనిదిశేత్ ||*|| స్మృత్యంతరేద||క్లో||మా
తుఃపితౄవాసాపిండ్య పితౄదీనేవభోజయేత్ । పితామహ్యాదిభిస్సాధ్వంమా
తుఃకుర్యాన్మృతేహని||*||,

మూ—పుంసఃపిండంపితౄదిపిండేస్సంస్మృతే స్త్రియాఃపిండంశ్వ

శ్వాగ్ది పిండేరెవఅసురాదివివాహేపిపితామహ్యాదిభిరెవవచ

నాదాచారాద్వికల్పస్థరణోచ్చ,

వ్యా—అత్రశంఖః— క్లో || మాతుస్సపిండికరణం కిథంకార్యం భవేత్సు
తైః । పితామహ్యాదిభిస్సాధ్వం సపిండికరణం స్మృతమ్ ||*|| పైతీనసిః ||క్లో||అ
పుత్రాయాం మృతాయాంతు పతిషు ర్యాత్యపిండతామ్ । శ్వశ్వాగ్దిభిస్సవై
వాస్యాస్సపిండికరణంభవేత్ ||*|| విజ్ఞానేశ్వరే || క్లో || పితామహ్యాదిభిస్సా
ధ్వం సపిండికరణంసుతః । మాతుఃకున్వీతపితౄద్వైపితౄకుర్యాద్భృథావిధి||*||
మాతుమాతామహాది సాపిండ్యపరవచనానాం వ్యవస్థామాహ అసురాదీతి||వ

ప్రమీతపితృకఃపితౌ పితామహ్యపివాసుతః ॥ ' ఇత్యాదివచనస్య వ్యవస్థాదృష్ట్యా—॥శ్లో॥ పత్యాచైకేనకర్తవ్యం సపిండికరణం(స్త్రియాః) సామృతా పితౌతేనేక్యం గతామంతాహుతివ్రతైః ॥ ' ఇతియమవచన మనుమరణవిషయమ్ ' సామృతాపితౌతేనేక్యంగతా ' ఇతిచేతూక్తైః

తదాహ—

మూ—అనుమృతౌపత్యా.

వ్యా—అత్యశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ మృతాయానుగతానాథం సాలేనసహవా సతామ్ । అహాతిస్వగ్వాసేపీయావదాభూతసంప్లవమ్ ॥ * ఏతేన ' మృతస్మియాచేత్ ' ఇతిచానుమృతివిషయం, ప్రియమనుమృతామృతస్మియా । ఏవమేవాచ్యవచనచనానాం వ్యవస్థాస్థాపితా విజ్ఞానైశ్చరేణైత్యలమ్.

ఏవం వ్యవస్థయా సపిండికరణేపి మృతాపే పితామహ్యదిభిరేవ మాతుశ్చాగ్రిధం కార్యమిత్యాహ—

మూ—యేనకేనాపి సాపిండ్యే మాసికాబ్ధికాదిమ పితామహ్యది

భిరేవసహ మాతుశ్చాగ్రిధం పృథక్కుర్యాదప్తకాసుచేతినియమాత్.

వ్యా—అత్యవిజ్ఞానైశ్చరః ॥ వా ॥ అత్య యేనకేనాపి సాపిండ్యేవ్యప్తకాదిమ మాతుశ్చాగ్రిధం పృథగ్విహితమ్ ' శ్లో ॥ అప్తకాసుచవృద్ధాచ గయాయాంచమృతేహని । మాతుశ్చాగ్రిధంపృథక్కుర్యాదన్యత్రపతినానహ ॥ ' ఇతి పితామహ్యదిభిరేవ మాతుః పార్వణశాగ్రిధం కర్తవ్యమ్ ॥ * ఇతి । అత్రపార్వణశాగ్రిధమితి వదతా పితృవరణంనకర్తవ్యమితి దర్శితం తద్వరణే అయగ్మత్సవిరోధాత్ । త్రిపురుషోద్దేశ్యంహిపార్వణం ' శ్లో ॥ త్రినుద్దిశ్యతుయత్తద్ది పార్వణంమునయోవిదుః ॥ ' ఇతికాష్టాజనిస్తృతేః ॥ అతఃపితామహ్యదిభిరేవమాతుశ్చాగ్రిధంకర్తవ్యం సపిత్రాదిభిః ' శ్లో ॥ పితరేవపితృకుర్యాన్తాతురేవమృతేహని । యదికుర్యాత్సపత్నీకం తచ్చాగ్రిధముసురాలయమ్ ॥ ' ఇతిస్తృతే ॥ ' శ్లో ॥ మాతుమృతాపేపిత్రాదీభూజయేద్యదినాశయేత్ । తథాపితమృతాపేతునపూజ్యాఇతరాస్తృతాః ॥ ' ఇతి పితృవరణే శ్రాద్ధనాశస్త్రరణాత్పితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపార్వణం సపితృవరణమితిసిద్ధమ్ ॥ తథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ నాందీముఖేప్తకాశాగ్రిధే గయాయాంచమృతేహని ।

పితామహ్యదిభిస్సాధం మాతుశ్శాశ్రిద్ధంగమాచరెత్ || * జాతుకణిశ్చ ||
 శ్లో || అనవృత్తకన్యంతథావృద్ధింమాతుశ్శాశ్రిద్ధంగమృతైహని | ఏకోద్దిష్టతథా
 ముక్తావ శ్రీణాంనాస్తిపృథక్క్రియా || * అష్టకాదిమత్రిమనచనాత్పితృవరణ
 మితృవిరోధః | కేదిన్తాతుమృతాపాపి పితృనానైవభోజయంతితన్నసాధీయః
 తద్గృహ్యదౌ తథాఽనుక్తః ' అష్టకాసుచ ' ఇతి మనువచనవిరోధాత్ | అ
 త్రితు యెనకేనాపి సాపిండ్యే పితామహ్యదిభిరెవమాతుః పార్వణం కుర్యాదితి
 విజ్ఞానేశ్వరణవ్యాఖ్యాతమ్ || అతః ' నాఁదీముఖైష్టకాశ్చాద్ధై ' ఇతినియమా
 త్పితృత్వాదివరణమజ్ఞానకృతమేవేత్యలమ్. నను విజ్ఞానేశ్వరే ' అన్యత్రపతినా
 నహ ' ఇతి పతినాపిండ్యే తదంశభాగితావత్తైనైవనహ, యథాహశాతాతపః ||
 శ్లో || ఏకమూర్తిత్వమాయాతిసపిండికరణకృతే | పత్నీపతిపితృణాంతు త
 స్తాదంశేషభాగినీ || * ఇతి పతినాపిండ్యపీవాష్టకాదివ్యతిరిక్తశ్చాద్ధైషు తదం
 శభాగిత్యముక్తమ్, అతఃకథం తదభావే తత్సాపిండ్యమితిచేత్తత్రాహ—

మూ—అన్యత్ర దర్శమాసిశ్చాద్ధాదౌ పితృదిభిరెవనహమాత్రా
 దయోభుంజతే అఘ్న సన్సగ్గణ భర్తృసాహిత్యాత్సై
 హచ్ఛతదర్థంహి పితృఘ్నమాత్రఘ్నసన్సగ్గణకుర్వంతి.

వ్యా—శ్వశాస్త్రిదిసాపిండ్యేపి దర్శమాసిశ్చాద్ధాదౌ పృథక్వాభావార్థమే
 వ భర్తృఘ్న సన్సగ్గణకుర్వంతిశిష్టాః || అత్రమనుః || శ్లో || స్నేహద్భ
 త్యాసమంశ్శాద్ధం మాతాభుక్తేనవధాశనమ్ | పితామహీస్వధాంస్వీన త
 దైవప్రపితామహీ || * శాతాతపశ్చ || శ్లో || ఏకమూర్తిత్వమాయాతి||*ఇతి
 తదాహ—

మూ—తస్మాద్దర్శాదౌ మాతుః పృథక్శ్చాద్ధాభావః.

వ్యా—ఏవం మనావదిభిరష్టకాదిషైవ పృథగివధానబలాత్తదన్యతిరిక్తేషు
 మహాలయయగాదిమనావదిదర్శమాసిశ్చాద్ధాదిమ మాతుః పృథక్వాభావఇత్య
 థః ' శ్లో || యస్సపిండికృతంప్రేతం పృథక్పిండేనియోజయేత్ | విధిఘ్నస్తే
 నభవతిపితృహాపజాయతే || ' ఇతి పృథక్తే వ ప్రత్యవాయస్కృతేః.

తదాహ—

మూ—యస్సపిండికృతమితినిషేధాత్.

తపో మృతావాప్యేనమితీచేత్తత్రాహ—

మూ—వచనాదన్యథా.

వ్యా—యైన ప్రకారణపిత్రాదిసాపిండ్యకృతంతస్తాత్ప్రకారంతరేణపితామహ్యాదిభిస్సహ శాస్త్రవిధానమ్ ‘ఆప్తకాసుచ’ ఇతి మన్వాదివచనాదిత్యధాః, సర్వత్ర విహితవ్యతీర్తవిషయత్వాత్ప్రతిషేధస్య.

మూ—మాతామహేనమాతుస్సాపిండ్యధనహారిత్యేవ మాతామహా

శాస్త్రనిత్యం నాన్యథాకృతేఽభ్యుదయోఽకృతే నప్రత్యవాయః

వ్యా—అత్యవిజ్ఞానేశ్వరః || వా || మాతామహేనమాతుస్సాపిండ్యే మాతామహాశాస్త్రం పితృశాస్త్రం నిత్యమేవ, పితామహ్యా వత్సావా మాతుస్సాపిండ్యే మాతామహాశాస్త్రమనియతమేవ, కృతేఽభ్యుదయః అకరణే నప్రత్యవాయ ఇతినిర్ణయః || ఇతి ‘క్లౌ || శాస్త్రం మాతామహానాంచహ్యవశ్యంధనహారితా | దాహిత్యేణవిధిజ్ఞేనకర్తవ్యంవిధివత్సదా || ‘ఇతిచ || * తస్మాత్ ‘క్లౌ || పితర్యాయత్రాపూజ్యంతేతత్ర మాతామహాఅపి | అవిశేషేణకర్తవ్యంవిశేషాన్నరకంప్రజేత్ || ‘ఇత్యాదిమాతామహాశాస్త్రపరంవచనం తద్విషయమేవ ‘క్లౌ || దాహిత్యాహ్యఖిలంరిక్తమపుత్రస్యపితృహారేత్ | నవీవదద్వాద్వాపిండౌపిత్రేమాతామహాయచ ‘ఇతి వచనముభయసంబంధివిషయమ్. ఇదమాహ—

మూ—తత్రపుత్రాకాపుత్రా మాతృమాతామహామాతృపితామహా

భోజయేదయంనాభయసంబంధో మాతామహాస్యదర్శాదా

పితృశాస్త్రంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రమాతృశాస్త్రే ఋశ్యశృంగః || క్లౌ || మాతామహాప్రథమతఃపిండం వదద్వాత్పుత్రాకాసుతః | ద్వితీయంతుపితృస్తస్యాస్తృతీయంతుపితృఃపితృః || * ‘క్లౌ || అపుత్రాహంప్రదాస్యామి తుభ్యంకన్యాంభవానపి | పుత్రార్థంచేదిహోత్పన్నస్సనాపుత్రాభవేదితి || ‘ఇత్కుక్తోభయసంబంధః పితృ మాతామహాయోరపికుర్యాత్ || కాష్టాజనిః || క్లౌ || కుర్యాత్తామహాశాస్త్రనియమాత్పుత్రాకాసుతః | ఉభయోరపిసంబంధేకుర్యాత్సంబంధయోరపి || *స్కాందేచ|| క్లౌ || పార్వణంకురుతేయస్తుకేవలంపితృహేతుతః | మాతామహేనకురుతేపితృహాచాపజాయతే || * యః పుత్రాకాపుత్రాభ్యర్థణః | అత్ర మహాలయ దర్శ

మాసిశ్శాద్ధాదౌ మాతామహశ్శాద్ధంచౌభయసంబంధేనైవ కార్యమితిసిద్ధమ్
ఏతదభావే ధనగ్రహణపుత్రికాకరణవిరహేచ మాతామహశ్శాద్ధాకరణైదౌహే
తృప్త్యనదోషగంధః. అత్రనియమమాహ—

మూ—పూర్వం మాతామహస్య పశ్చాత్పితృశ్శాద్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—ఋశ్యశృంగః ॥ క్లో ॥ యస్సాస్యదుభయసంబంధః పుత్రికాయాస్సు
తాహ్యసౌ । పూర్వంమాతామహశ్శాద్ధంపశ్చాత్పితృకమాచరత్.

అత్ర సాపిండ్య నియమమాహ—

మూ—పుత్రికాపుత్రౌమాశుస్సాపిండ్య మాతుఃపితౌదీనేవ

వృణుయాదన్యస్సప్రపితౌదీన్.

వ్యా— ‘ పితౄనైవాశయేత్తత్ర ’ ఇత్యత్రపితృశబ్దఃస్వమాత్మపితృపరశ్చై
తిభావః. నను కిమథం మృతస్య పిండోదకదానశ్శాద్ధాదికరణం మంత్రాన
స్తరమేవ స్వకర్తృజ్ఞాతగతిప్రాప్తేరత్యత్రాహ—

మూ—అత్రాయంవివేకః— ఏకోత్తరవృద్ధిశ్శాద్ధోదకదానైదాన్

హజనితక్షుత్ప్రస్థానివృత్తిఃపిండేరాకారావాప్తిరేకాద్విప్రేనపి

శాచత్వనివృత్తిః సౌదకుంభశ్శాద్ధైః పెతలోకావాసజనిత

క్షుత్ప్రస్థాశాంతిర్వ్యయోత్సగంనవపాదశ్శాద్ధైః పెతత్వ

నివృత్తిః సపిండీకరణాత్పిల్వత్వస్యాప్తిః క్షుత్ప్రస్థాజనితాత్వం

తమఃఖానుభవావస్థాప్రేతత్వం వసాదిశ్శాద్ధదేవతాసంబంధః

పితృత్వస్యాప్తిరతస్తన్నివృత్తయేతత్వాప్తిప్తయేచయథాకాలమవి

ల్లంబేన ప్రేతకార్యంకార్యమన్యథామహాదోషః.

వ్యా—అథగీయే ॥ క్లో ॥ నవత్రిపక్షమాత్నానసాంవత్సరికిమాసికైః । శ్శా
ద్ధైష్ట్యోడశభిఃప్రేతఃపిశాచత్వ(విముంచతి ॥ * మార్కండేయః ॥ క్లో ॥ పె
తలోకేమనసత్పిర్మితౌనవషణ్ణంవృత్తితమ్ । క్షుత్ప్రస్థైఃప్రేత్యహంతత్ర భవే
తాంభృగునందన ॥ * ఇతి ॥ అతఃపిండోదకదానసౌదకుంభశ్శాద్ధానికార్యాణీ
తిభావః ‘ క్లో ॥ ఏకాదశేహింసాసంప్రాప్తే ’ ‘ యస్తేప్రతానినదత్తాని ’ ‘ చతు
రోన్యపేత్సిందాన్ ’ ఇత్యాదిపూర్వాదాచ్యుతవచనాన్యత్రాప్యనుసంధేయా
ని ॥ ఋశ్యశృంగః ॥ క్లో ॥ పృథమేహనియత్పిండంతేనమూర్ధాభిజాయతే ।

నవమఖండే-మృతస్యపిండోదకదానాద్యానశ్చకర్తవచారః ౨౨౦

చక్షుశ్శృంగ్రత్రేనాసికాచక్షితియేఽహనిజాయతే || భుజౌవక్షస్తథాగ్రీవాత్మతీ
యేఽహనిజాయతే | నాభిస్తనౌగుండలింగంచతుర్థేఽహనిజాయతే || ఊరూ
తుపంచమెఙ్గేయాషడ్వచమప్రజాయతే | సప్తమేతుసిరామాంసం జాయతే
నాత్రసంశయః || అష్టమేనతుపిండేనసర్వరోష్ణాంసముద్భవః | నవమేవీర్యసం
సత్రిదశమేక్షుత్పరిక్షయః || ఆశౌచాంతెతస్సమ్యక్పిండదానంసమాప్యతే |
తతశ్చాగ్రద్ధంప్రదాతవ్యం సర్వవక్షేషవ్యయంవిధిః || * ఇతి షిజ్ఞానేశ్వరశ్చ ||
ఘా || పిండసంధౌజన్మప్రేతత్వనివృత్త్యాగ్నిపితృత్వస్యాప్రసృథం ప్రేతత్వంచ
క్షుత్ప్రప్త్యాజనితాత్మ్యంతదుఃఖానుభవావస్థా పితృత్వప్రాప్తిశ్చవసావది శ్వాద్ధ
దేవతాసంబధః ప్రాక్తనైకౌద్విప్త సహితేన సపిండికరణేన ప్రేతత్వనివృత్త్యాగ్ని
పితృత్వం పాప్నోతి || * || ఏతేఽర్హాడవాహృతవచనసిద్ధాంతానవిలంబ్యః
కార్యఇత్యాహ అత ఇతి, అతః, క్షుత్ప్రప్త్యానుభవపిశాచత్వప్రాప్తేరిత్యథః,
తన్నివృత్త్యై- ప్రేతత్వనివృత్త్యై క్షుత్ప్రప్త్యాపిశాచత్వాది నివృత్త్యథామిత్యర్థః
తత్ప్రాప్తయే, వసావదిశ్వాద్ధదేవతాసంబంధాయ యథాకాలంమాతాపితౄః
ప్రేతకృత్యమవిలంబ్యనకార్యమ్.

కాలాతిక్రమే నిర్వాషకాలపాలభ్యం తత్కాలేదోషాభావంచ విది
వ్యప్రాప్తకాలే క్రియాంకుర్యాత్తదకరణే యావత్సపిండికరణం తావత్కర్తా
సహాత్వాదిదోషస్యాస్తితదాహ—

మూ—నాస్యకించిత్రమణ్యధికారః || శ్లో || అకృతాప్రేత

కార్యాణి నిత్యనైమిత్తికాన్యపి | నకుర్యాత్తావదాశౌచంయా

వత్ప్రేతస్యమోక్షణమ్ | ఇతి సంగ్రహకారః.

ఘా—ప్రేతమోక్షణమ్. సపిండికరణం. అన్యత్సుప్తమ్

—ఇతి నవమఃఖండః—

ఇతి శ్రీమద్వైదికనాథస్య సరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్యవైదిక

సార్వభౌమస్య కృతిమ పితృమేధసారప్రశ్నవాఖ్యానే

సుధీవిలాసనేతృతీయఃపటః

ఇదానీమానీమాన్యతఃపదార్థాన్ సపిండికరణేనియమమాహ—

మూ—అథాభిసృపిండికరణంపిత్రాదేమాతామహాదేశౌ పాస
నేకుర్యాత్.

వ్యా—ఇదమగ్నిమిద్ధ్వేతినుత్యభాష్యవాక్యమ్ || అత్యయాజ్ఞవల్క్యః ||
శ్లో|| కమన్తాతఃవివాహగ్నౌ కురీవతప్రత్యహంగృహే || * || ఇతి | త్రిధ
రియే || శ్లో|| ద్వాదశాహేత్రిపక్షేవాషణ్తాసేమాసికాబ్ధికే | సపిండికరణంకు
ర్యా త్పిత్రారాపాసనెసుతః || * || మాసికాబ్ధికశబ్దావేకాదశమాససంవత్స
రాంతవరా | విజ్ఞానెశ్వరః | ఆహితాగ్నిస్తుజహుయాద్ధక్షిణాగ్నౌసమాహితః |
అనాహితాగ్నిగృహ్య గ్నానగ్నిభావేవ్యజేచ్ఛువా || * || దక్షిణాగ్నౌ
హోమశేమాధానపక్షే , భాతావాభాత్పితృపుత్రావా ' ఇతివచనేనయదాభ్యా
త్పృత్రాదీకరోతి తదాపాసనఇతి కచిదబ్ధిదంతి తచ్చింత్యమితివ్యాఖ్యాతం
తాత్పర్యదర్శనె

మూ—యద్యనగ్నిర్జ్వలన్తసాగ్నిఃకనిస్తః కుర్యాద్యద్యకఃపుత్రా

నగ్నిర్బహుచారివాఽనుపనీవావాక్యోత్త్రయాగారాదాహృతే

ఽగ్నౌకుర్యాత్తమాపాసనమాచక్షతే.

వ్యా—అఖండదర్శ్య || శ్లో || జ్వలన్తఃపుత్రాఽనగ్నిమాన్యాత్కనిష్ఠస్తన్
గ్నిమాన్యది | కనిష్ఠసవకురీవత మాతాపిత్రాన్సపిండసమ్ || * || పైతీనసిశ్చ ||
శ్లో|| సపిండికరణంపుత్రః పితృకురీవతయోఽగ్నిమాన్ | అనగ్నిస్తుక్రియాంనా
న్యా మేకోద్దిష్టాద్య తేకవచిత్ || * || అతాఽగ్నిమానేవపుత్రస్సపిండికరణంకు
ర్యాత్ | విష్ణుః || శ్లో|| సపిండికరణంపిత్రః కుర్యాదాపాసనేసుతః | అలా
భేరౌకికేహ్యగ్నౌ సర్వంసంపాదయేద్బుధః || * || బోధాయనీయంనూత్రం
హోత్రియాగారతి.

యదిభార్యా రజస్వలతవాకథమిత్యాశక్యాహ—

మూ—ద్వాదశాహాదాయద్యనాలమ్భుకాపత్నిసౌత్తామనాదృత్యకుర్యాత్

వ్యా—అనాలమ్భుకా- రజస్వలా యస్యప్రత్యేహప్వత్సనాలమ్భుకా
భవతి ' ఇతిశ్చుతే || శ్లో|| , ఋతుమత్సవపిదారెమ విదేశస్థాప్యనగ్నికః |
అన్నేనైవాబ్ధికంకుర్యాద్దేహ్మవాఽఽమేనశకవచిత్ ' ఇతివచనాత్పృత్రా

ప్రకృతైర్నైవమధ్యమపిండదానవిధానే పితామనాద్యత్వశాస్త్రం కుర్యాత్కీర్తి
ముతసాపిండ్యం పత్రైర్నైవపిండప్రదానాభావాన్ని షెధాత్తు । అగ్నివిచ్ఛేదేతు
సంధానేపత్నిసాపేక్షత్వాత్కలాంతరైర్నైవ సంధాయాపాసనాగ్నినా సా
పిండ్యం కుర్యాన్నసాంవత్సరికవత్పత్నిప్రతినిధానేనాగ్నిసంధానం యుక్తంసా
వకాశత్వాత్సాపిండ్యస్య । తథాశంఖః । శ్లో ॥ సావకాశంతుయత్కామ్యం సకు
ర్యాన్తాసిదూషితే । కుర్యాన్నిరవకాశంతు నిత్యం నైమిత్తికంతథా ॥ * ॥ ఇతి
శ్వామ్యస్యతుల్యత్వాదిదముదాహృతమ్. ఇదమాహ—

మూ—యద్యగ్నిర్విచ్ఛిన్నస్సాన్యత్సావకాశత్వాత్కలాంతరైర్
గ్నిం సంధాయసాపిండ్యం కుర్యాత్.

వ్యా—నను ॥ శ్లో ॥ ‘పిత్రాక్షయదినైస్సాప్రైవ్యధార్యా రజస్వలా
అగ్నిం సంధాయవిధివ చ్ఛాస్త్రం కృత్వాఽనజయేత్’ । ‘ఇతివదత్యావ్యగ్నిం సం
ధానమస్మితిచేన్న ప్రత్యాభిరన్య నిరవకాశత్వాత్ ॥ శ్లో ॥ మృతాహంసమతి
క్రమ్య చండాలఃకోటిజన్తసు । ‘ఇతిమృతాహతిక్రమే ప్రత్యవాయభూయ
స్వస్త్వతేశ్చ । నైవమత్యాప్తిప్రత్యుత ॥ శ్లో ॥ ‘సపిండీరణంపిత్రాఃకుర్యా
దేకాహియన్సుతః । అష్టిరత్వాచ్ఛరీరస్య దావదశాహః ప్రశస్యతే ॥ శ్లో ॥ ‘ఏ
కపుత్రోఽగ్నిమాంశైశ్చ వ కర్వితదావదశైహని । సపిండీరణశాస్త్రం తయో
రవఇతిస్థితిః ॥ ॥ ‘అనగ్నికస్తుత్రిపక్షే నృద్ధిపాప్రసంవత్సరేవాకుర్యాత్ ।
ఇతి కాశ్యానాశనావిజ్ఞానేశ్వరాదిభిర్ద్వాదశాహసాపిండ్యస్తే ఏకపుత్రా
గ్నిమత్పుత్రవిషయత్వ పరిపాదనాదగ్నిస్తుత్రిపక్షాదావేన సాపిండ్యం కు
ర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వరాదిభిర్నిశ్చితత్వాద్ద్వాదశాహ సాపిండ్యం పాక్షికమేవ
ఇదంచ సత్యగావేకపుత్రస్య సాగ్నేస్తుదర్శనన్నిహితేనాన్యథానచాన్యస్య
॥ శ్లో ॥ ‘అనగ్నిరథ్వగ్నైశ్చైవ యస్యధార్యా రజస్వలా । ఆమశ్వాద్ధృప్రకర్విత
ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ రజస్యన్నశాస్త్రనిషేధాత్ । అతస్తదుభయవిషయం దావద
శాహసాపిండ్యవిధానమ్, తదభిప్రాయేణోక్తం తామనాదృత్యేతి, అతఃకాలా
న్తరే సాపిండ్యం కుర్యాదితినానుపపన్నమ్. కంచిత్రవిశేషమాహ

మూ—వత్సరాంతేత్వేవంచత్సత్సాన్యః ప్రతినిధాయాగ్నిం సంధా
యతత్తత్సాపిండ్యం కుర్యాత్.

వ్యా—సంవత్సరెనసిండిక రణమితి విహితేవమాంతసాపిండ్యేవత్సావ్యర
జన్వలాత్వే || క్షౌ || శ్యాద్ధీయేహనిసంపాప్తై యస్యభార్యరజన్వలా | అ
గ్నింసంధాయవిధివచ్చార్ధంకృత్వావినజయేత్ || ౧ ఇతి నారద స్మరణాన్నిర
వకాశత్వాచ్చ నదోషగంధః.

మూ—ఏనందూరభార్యైచ పార్వణవన్నిరవకాశత్వాత్.

వ్యా—వత్సరాంతేసాపిండ్యే యదిభార్యమూరదేశే స్థితాతదాదూరభా
ర్యేపి కతఃకరివిచ్చిన్నాగ్నౌ విధివదగ్నిం సంధాయ సాహిద్యం కుర్యాన్నిరవ
కాశత్వా తత్త్రాకరణేపునఃషోడశ కరణప్రసక్తైర్విధిబలాచ్చ | అత్యిక్రికాండీ ||
క్షౌ || యస్యభార్యవిమూరధా సతితావ్యాధితాపిహ | అనిమ్భః ప్రతికూలా
వా తస్యాః ప్రతినిధాక్రియా || * || నారదశ్చ || క్షౌ || నష్టాగ్నిమూరభార్య
శ్చ త్పార్వణేనముపస్థితే | సంధాయాగ్నించవిధివచ్చార్ధంకృత్వావినర్జయేత్.

ప్రయోగమాహ—

మూ—అథసాయంహోమంహుత్వావనశ్చ(క్షౌపుత్యవర్ష్యః) సప్త
శిలైభ్యోబ్రాహ్మణైభ్యశ్శోష్విముష్యసపిండికరణం భవితా త
త్రభవద్భిః ప్రసాదఃకరణీయఇతి విజ్ఞాప్యశోష్వభూతేనిత్యకర్తా
నై బ్రాహ్మణానాహూయయథాశక్తిద్రవ్యంసభాయాం నిధాయ
ప్రణమ్య మాసికానియథాకాల మనుష్టితాన్యనుగృహ్లాంతుయ
థాశక్తికరణేన సాదకుంభశ్చార్ధంనర్వంకృతం భవతివతిపార్శ్వ్య.

వ్యా—అత్రావస్తమ్భః || వా || పూర్వేద్యుర్నివేదనమవరేద్యుర్వేతీ
యం తృతీయమామంత్రిణమ్ ||*|| ఇతి | అయమసోజ్జ్వలాభః—శ్యాద్ధదినా
త్పూర్వేద్యురేవ బ్రాహ్మణైభ్యోనివేదయితవ్యంశ్వశ్చార్ధంభవితాతత్ర ఆహవనీ
యాథా ప్రసాదఃకతవ్యఇతి; అవరేద్యుః శ్రాద్ధవిని ద్వితీయం నివేదనం
కార్యమద్య శ్రాద్ధమితి తృతీయం ఆమంత్రిణం, ఆహవనమ్, భోజనకా
లసిద్ధమాగమ్యతామితి (అత్యసర్వత్యాదశ్చ బైత్తత్తద్విభక్తికంశమణిదేష్టవ్యం
విష్టుశమణోవిష్టుశమణే విష్టుశమణిత్వాదిబూయాత్ | అద్యేతిశబ్దేదావ
దశేచహనిత్రివక్ష్యత్యాదిబూయాత్ | అత్యసపిండికరణే ఇతిబూయాత్ | అ
స్థిఖండేనూత్యాధా సంవాదవచనాని ‘అథశ్చార్ధేనేయమికా క్షౌకానుదా

హరిష్యామః ' ఇత్యుదాహృతాని వచనానిదృష్టవాని । ప్రాయోజితత్రాను
క్తాన్యేనాదాహ్రియంతే । మాసికానాంత త్తన్తాసిమృతామేమ విహితత్వేపి వ
చనబలాదపకృష్టతక్రణేవ్య కాలేకృతస్యాకృతత్వ పృస కైస్తదథం బ్రాహ్మ
ణానుగ్రహాకతవ్యవృత్త్యథః । ఏవంసోదకుంభానాం కాలెన్నిన్వనానుష్ఠా
నాశక్తేః । శ్లో ॥ జపచ్ఛిద్యంతపశ్చిద్రంయచ్ఛిద్యంయజ్ఞకర్మణి । వచనా
ద్యుమిదేవానాం సర్వంపూణత్యమత్తుతే ॥ ' ఇతినంవతః స్వరణోదవశ్యం
బ్రాహ్మణానుజ్ఞాకారయితవ్యేత్యథః.

మూ—బ్రాహ్మణైరనుజ్ఞాతః ప్రాణానాయమ్యప్రాచీనాపిత్యము
ష్టసపిండికరణం కరిష్యన్నద్యదావదశేఽహని ఊసమాసికా
దీన్యానాత్తిక పర్యంతాని పంచదశప్రేతశ్చాధ్ధాని తం ప్రేణకరి
వ్యగతి సంకల్ప్య ఊసమాసికాద్యధై పంచదశవిప్రావృ
త్వాపాదప్రక్షాలనాదికృత్వా-

వ్యా—ఊసమాసికాద్ధైవీతియమాసికాద్ధై త్రైపక్షికశ్చాధ్ధాధణిక్రమే
ణ వ్యులయాదిత్యాదిశబ్దాధః । ప్రక్షాలనాదిత్యాదిశబ్దేన కృసరాభ్యంగతా
మూల దానస్నాపనాదినంగ్రహః.

మూ—ఏకోద్దిష్టవదగ్నుప్రపసమాధానాదికృత్వాపక్షహోమ వత్సం
చదశధాఽవదాయాముష్మేయమాయచస్వాహేతి కృష్ణాయా
మేకదాహుత్వా.

వ్యా—ఆదిశబ్దేన అఘ్నిగ్రహణప్రేతావాహనాఘ్నదానాదినంగ్రహః
పక్షేతి, యథాపక్షహోమే చతుర్దశశబ్దోన్నయసకృదేవహోమఃక్రియతే తథా
పంచదశధాఽవదానాననవదాయసకృదేవజుహుయాద్యిత్యథః । కృష్ణా-దక్షి
ణాజహ్వ । అత్ర స్మృత్యంతరం ॥ శ్లో ॥ మాసికానాంతుసాపింజ్యాత్పూర్వం
తుయుగపత్మితౌ । ప్రత్యేకంపిండదానంస్యా దగ్నోప్రేతాహుతిస్సకృత్ ॥*

మూ—అమేనాన్నెనవామాసి కానికృత్వావిప్రా విన్యజ్యపిం

డాక్ష దత్వాఽచమ్య,

వ్యా—అత్రవిజ్ఞానైశ్వరః ॥ శ్లో ॥ యద్యద్దదాతివిప్రేభ్యశ్శృతంవా యది
వాఽశృతమ్ । తేనాగ్నీకరణంతుర్యాత్పిండాంసేనైవనిర్వపేత్ ॥*॥ ఏవంహా

మపిండయోస్సన్నియోగశిష్టత్వాద్ధోమాభావే సంకల్పశ్చాద్ధై పిండవానం నా
స్త్రేవ । తథాస్తృత్యథాసారే ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనాగ్నోకరణం స్వధానిసయ
నంతథా । వికిరంపిండవానంచ సంకల్పేపంచవజ్రయేత్ ఇతి । * ॥ అత్రామ
శ్చాద్ధై హోమాకరణే పిండవానం చింత్యమేన । ప్రాయేణాత్రామేనైవ యో
డశశ్చాద్ధముక్తమ్ । ‘ అనుక్రకాలేషు ’ ఇతిగోవిల స్తరణాత్ । నహిద్వాదశా
హోదిరుక్తకాలః ‘ మృతేహనితుకర్తవ్యమ్ ’ ఇతి స్మృతేః । తథాపి ॥ శ్లో ॥
‘ శ్చాద్ధానియోడశాపాద్య విదధీతసపిండతామ్ ’ ‘ యోడశానాంద్విరావృత్తిం
కుర్యాత్ ’ ఇత్యాదివచనాత్తత్పూర్వం తత్కరణమ్ । ఏమామకాలేకృతత్వేనా
కృతత్వబుద్ధ్యాహి స్వస్వకాలే పునఃకరణం స్తర్యతే । అతఏవ విజ్ఞానేశ్వరేణా
క్తమ్ ॥ వా॥ సపిండీకరణంకృత్వా స్వస్వకాలవచన మాసికానికర్తవ్యానీతి పృ
థమఃకల్పః అప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగనధికారాత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ అతోద్వా
దశాహాదా సపిండీకరణమాపత్కల్పః ‘ కుర్యాదేకాహియస్సుతః ’ సాగ్నిక
స్తు యదాకర్తా ‘ ఇత్యాదివచనైరెకపుశ్చాగ్నిమద్యుమేవద్వాదశేహస్యవ
శ్యంకార్యమ్ । యత్తుచతుర్వింశతిమతే ॥ శ్లో ॥ ఆమశ్చాద్ధయవాకుర్యా త్పిం
డదానంకథంభవేత్ । గృహావాహృత్యసకావీన్నం పిండందద్వాత్తిలైస్సహ ॥ * ॥
ఇతి తత్తుసూద్రవిషయమిత్యన్వేషస్యంతే, తస్మైవవామశ్చాద్ధస్యాత్పత్తిశిష్టత్వా
త్ । ‘ శూద్రఃకుర్యాత్సదైవహి ’ ఇతివికల్పఇత్యపరః । ‘ యద్యద్దదాతివిపే
భ్య ’ ఇతివచనాద్యవాతమశ్చాద్ధం ద్విజఃకుర్యాత్తదాతేనైవామేనాగ్నోహో
మఃపిండవానంచేతి యక్తరమిత్యలమ్

మూ—అనుజ్ఞాతఃపవిత్రపాణిరుపవీతీప్రాణానాయమ్య పాగ్నినావీ

త్యముకగోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రోసాద్యసపిండీకరణ శ్చా

ద్ధం కరిష్యఇతి సంకల్పన్

వ్యా—॥ శ్లో ॥ ‘ పవిత్రపాణిరాచాంతా నాసనెమాపవేశయేత్ ’ ‘ అపవి
త్ర (కరం)కృతా)కర్మవిప్రస్యవిఫలంభవేత్ ’ ఇతియాజ్ఞవల్క్యదిష్టతేర
న్యం పవిత్రపాణిరెవస్యాదివ్యధాః । ఉపవీతీత్యనేన ‘ ప్రాణాయామేనమ

రీ ’ ఇ పరిభోక్తం స్తర్యతే । స్మృతిచంద్రికాయాంచ ॥ శ్లో ॥ సపిం
డీకరణాదరాగృజుదరైష్యమృతిక్రియా । పరతోద్విగుణైరెవ దైవంకర్మసద

జాభిః || * || ఇతి | శ్లో || 'పితౄణ్యేష్యకఃపితౄణాదాదౌదర్భాదేవకర్షణః'

ఇదమాహ—

మూ—ఉపవీతీని ప్రపాణా వృజూదర్భాప్రదాయాముష్యాద్యన
పిండికరణాభ్యశ్చార్థై విశ్వదేవార్థైఃపితౄణాకర్తావ్యభిపా
ఙ్ముఖాపుదగవనగాఁ ద్వావిప్రానిమంత్ర్యప్రాచీనాపీతీ ద్విగు
ణభుగ్నం దభం ప్రదాయాముష్యాద్యాత్రపితుః పిత్ర
దైపితుఃపితామహార్దైపితుః ప్రపితామహార్థా ఇతి క్రమేణోద
ఙ్ముఖాన్ ప్రాగవనరాన్ ప్రాఙ్ముఖాన్ దక్షిణావనగాన్వా
తీన్ విప్రానిమంత్ర్య పృథ్వీఙ్ముఖమేకం విప్రంప్రేతార్థేన
తోపవీతీని వృథామేకంనిమంత్రయేత్.

వాన్—యాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || 'దౌదేవప్రాక్త్రయఃపితౄణ్యహ్యదగ
తైకమేవవా || * దేవే-విశ్వదేవే, దౌదేవప్రాప్రాఙ్ముఖాపువవేశ్యా పితౄర్థ
ల్యయఉదఙ్ముఖాఉపవేశ్యాఇతివాన్భూతమ్ || బోధాయనః || వా || ప్రాఙ్ము
ఖానుపవేశయిత్పుదఙ్ముఖాన్వాతథ యదిప్రాఙ్ముఖాః దక్షిణావనగాః అథ య
ద్యుదఙ్ముఖాః ప్రాగవనగాః ప్రాప్నోతుభవాన్ ప్రాప్నవానీతీతరే ప్ర
త్యాహుః || స్మృతీసారసముచ్చయేవిశేషః || శ్లో || పూర్వం నిమంత్ర్య దేవ
దౌపతీక్షావిప్రాన్ పితౄణామణి | దైవపితౄణ్యధవైకైకం సపిండికరణంవి
నా || * అతశ్చ 'ఏకైకముభయత్రవా' ఇత్యాదినచనంసాపిండికరణ్యతిరిక్తపా
ర్వణవిషయమత్యంతాపవీషయంవా || సాయణీయే || శ్లో || సపిండికరణైఃప
శ్యవిష్ణుమభ్యర్చయేద్దీప్తిజః | స పకంతుతథాభ్యతరవినావిష్ణుంకథంతథా || * విష్ణు
వరణాధావేసాపిండికరణ్యన పకత్వభ్యాతిర్భజ్యతేత్యధః ' శ్లో || ఇతివై దేవ
లః ప్రాహుశాండిల్యశ్చమహామునిః | యతిగాంచితాపర్వణశ్చార్థంత్ర్యసర్వత్రవై
ద్విజః || పూజయేద్విష్ణుమి త్యేనంశ్చార్థాసద్ధ్యతీనాన్యథా || ' ఇతిస్మృతే || ఏవ
మితి, విష్ణుచరణైశ్చార్థాసద్ధ్యతీ విష్ణువరణాధావేసాసద్ధ్యతీ అతస్సాపిండికరణ్యవిష్ణువ
రణమవశ్యంకతేవ్యమ్. తదకరణైవోపమాహ—

మూ— శ్లో || దేవాద్యంతంభవేచ్ఛార్థం పితౄణ్యంతంనతద్భవే
త్ | పితౄణ్యంతంతదీహానశ్చార్థమాప్నోతినిష్ఫలమ్ || ' ఇ
తి మనుః ప్రాహ.

వ్యా—విష్ణువరణాభావే సాపిండ్యాదిశ్చార్థం నిష్ఫలమిత్యస్తిన్న భేదోయో
ద్వైకించమనురవదత్తద్వైషజమ్ ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధోమనురాహిత్యనెనసాపిం
డ్యసాఫల్యాయావశ్యం విష్ణుర్వరణీయిత్యుక్తంభవతి.

పాత్రాలాభేద్యవ్యాలాభేవాకథమిత్యత్రాహ—

మూ—ఉభయత్రైకైకంవావిప్రంనిమంత్యి.

వ్యా—స్పష్టార్థమిదమ్ || అనేన కాండానుసమయఉక్తః | అతవ వై
శ్వదేవానుష్ఠానకాండముదజ్ఞుఖఃకుర్యాత్తైత్తృకం కాండం దక్షిణాముఖః కు
ర్యాదతోవిష్ణుకాండం దేవవత్కుర్యాదితికృమః || తథాశాతాతపః || స్తో || ఉ
దజ్ఞుస్తుదేవానాంపితృణాందక్షిణాముఖః | ప్రదద్యాత్పర్వణేసర్వం దేవపూ
ర్వంవిధానతః || * ఆశ్వతాయనశ్చ || వా || బ్రాహ్మణౌ శ్రుతిశీలవృత్తసంప
న్నానేకేనవాకాలేన జ్ఞాపితాన్సాపితాన్కృతపాదశౌచానాచాంతానుదజ్ఞు
ఖౌ పూర్వంవిశ్వేభ్యోదేవేభ్యః || * ఇతి.

మూ—అనాయసేనశక్యునాఖాణేమగోమయేనోపలిప్తేషావ్యయా.

మవిస్తారేషు తదర్థాఖాతేషు తిలైరర్చితేషు సదర్భేషు కుండే
మాపవీతితతురక్రోదకుండే సూర్యాభిముఖోఽముష్యాద్యా
త్ర విశ్వేదేవాఇదంవఃపాద్యమితి సాక్షతం దత్త్వాఽఽబాన్వా
జంఘంవాంఘీప్రక్షాల్నైవంప్రాచీనావీతీ తిరోణే మధ్యమే
కుండే పితుః పితరీదంతేపాద్యం పితుఃపితామహేదంతేపాద్యం
పితుఃప్రపితామహేదంతే పాద్యం పితుఃపితృపితామహప్రపితా
మహాఇదంవఃపాద్యమితివా సతిలందత్త్వా పిత్రాదీంస్తథాప్రక్షా
త్సవృత్తాకారే దక్షిణకుండేఅముకగోత్రాముకశర్కౌప్రీతేదం.
తేపాద్యమితి సతిలంపాద్యందత్త్వా ప్రక్షాత్స ఉపవీతీ దేవకుం.

డేవిష్ణవేపాద్యం దత్త్వాకుండోదగ్ధేశేన్వయమాచమ్యచమయ్య.

వ్యా—అత్రశంఖః || వా || ఔదుంబరేణశంకునా తీర్ణవటాఖాత్వాగో
మయేనోపలిప్య గంధాదిభిరభ్యర్చ్య తిలమిశ్రైగిరంబుభిః పచ్ఛాచం కారయే.
త్ || * ఇతి || స్మృత్యర్థసారే || స్తో || కుండానినిఖనేచ్ఛార్ధేయేనకేనా

పిశంకునా । ఆయనేనఖనెద్యస్తునిరాశాఃపిఠరొగతాః ॥ * విష్ణుయామలేశ్శ్లో ।
శౌర్యధ్వజైకంకుండంస్యాదజపాదెసలక్షణమ్ । సాపిండిస్సన్యతిఃకుండంస్యాదప్స
తాకారంతుదక్షిణం ॥ త్రికోణంమధ్యమంకుండముత్తరంచతురశ్రకమ్ । ఆయా
మస్తస్యవిస్తారస్తదధ్వజంభనసంభవేత్ ॥ న్యూనాశ్చిరక్తయఃకుర్యాత్సభవేత్పి
త్యపూతుకః ॥ సదర్శగోమయాలిప్తేతిలాక్షతనమర్చితేపాదావనేజనంతుర్యా
ద్బ్రాహ్మణానాంతుభక్తితః ॥ * భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ పాదావాజానువాఽఽ
జంఘమపివాచరణద్వయమ్ । కూర్పరాంతంకరౌసమ్యక్ త్వాశయేత్ప్రభమంబు
ధః ॥ * ఇదమాచమనవకరణోక్తమత్రాపిసమానమ్.

మూ—వృతక్రమేణ కృసరాదీదత్వాఽభ్యజ్యస్నాపయితౌస్నా

త్వా ధృతోధ్వజంపుండ్రోత్తరీయోవిష్ణుంవిధివచారాధ్య పితృ
ధావదన్నదన్యేనాన్నేనవైశ్వదేవాదీకృత్వా ధృతోధ్వజ
పుండ్రోత్తరీయాకృతానాహూయ స్వాగతవచవైరభిష్టా
యాసనెమావపేశ్య.

వాన్—యాజ్ఞసల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అపరాజ్ఞాసమభ్యర్చ్యస్వాగతేనాగతాం
స్తుతాన్ । పవిత్రపాణిరాచాంతానాసనేమాపవేశయేత్ ॥ * బొధాయనః॥
వా ॥ తాన్ శిశ్వాభూతై శ్శశుక్రార్తాభ్యంజనస్నానైర్బ్రధోపపాతంసంపూజ్యస్వ
యమాప్లుత్యాయుగ్మా ద్రాహ్మణాన్సుప్రత్యాశితపాదపాణీనపలచమయ్య సద
ర్శివక్త్రపైషాసనేమ ప్రాజ్ఞుఖానుపవేశయతుస్తదజ్ఞుఖాన్వా ॥ * ఇతి॥శ్లో॥
సప్తైవకస్యస్నపానాదైఃపాదోదకవిమిశ్రితైః । భుక్తైర్భగవతాపూర్వం తా
వయేత్పితృప్రయే ॥ ' శ్లో ॥ యశ్చార్ధకాలహరిభుక్తశేషందాతిభక్త్యా
పితృదేవతానామ్ । ' ఇతి శాండిల్యనారదాదిభిఃపితృభ్యో విష్ణునివేదితదానస్త
రణాత్పూర్వం తదపూజనే తద్దానాయోగాత్ ' శ్లో ॥ ఏకస్త్రిన్వా పచేద్భాం
డేపూర్వంవిష్ణునివేదనమ్ । వైశ్వదేవంతతశ్చిష్టావాప్యీసస్య వదనంయథా ॥ '
ఇతి వ్యాసేన విష్ణునివేదనశిష్టాన్నేనవైశ్వదేవాదివిధానాచ్చ తదారాధనంప్ర
భమం కతకస్యమిత్యధః । ' ధృతోధ్వజం పుండ్రః కృతచక్రధారి విష్ణుం పరం
ధ్యాయతియోమహత్తా ' ధృతోధ్వజంపుండ్రః పరమేశితారం నారాయణంపూ
జయతిస్తభక్త్యా ' ఇత్యాదిస్తృతిభిరేవోధ్వజంపుండ్రస్త్రిన్వా ధ్యానపూజాకరాం

గత్సవిధానాత్ ' శ్లో || శోష్ణమాతేనిత్యకర్తాణినద్యాదావిమలజలే | కృత్వా
శ్వాద్దేముదాశుభ్యాణ్యాధ్వఃపుండ్రాణిధారయేత్ || ' ఇతిస్తృత్యధానారవ
చనెన విశేషేణశ్వాద్ధే కర్తుమయాధ్వఃపుండ్రవిధానాత్, తద్వినాకృతస్య ' శ్లో ||
భస్మీ భవతితత్సర్వసూధ్వఃపుండ్రంవినాకృతమ్ | ' ఇతి చంద్రికావచనేన నై
ష్పలోక్తైః, ' వైశ్వస్యవతులకారమ్ ' ఇతి వైశ్వస్థేన తిలకాకారపుం
డ్రవిధానెన తిలకనిషేధస్య వైశ్వవిషయత్వావగమాత్తత్సారేణ సంగ్రహవ
చనెన ' శ్లో || వజ్రయేత్తిలకంఘాలేశ్వాద్ధకర్మణినర్వదా | తిర్యగ్వాప్రూప్య
ధ్వఃపుండ్రంవాధారయేచ్ఛాద్ధకర్తృణి || ' ఇతివైశ్వస్యాపి శ్వాద్ధే పుండ్రాం
తరవిధానాచ్చ శ్వాద్ధేవశ్యమూధ్వఃపుండ్రం విప్రేధాభ్యమితిసిద్ధమ్, శ్లో ||
ఖండవస్త్రాన్వృతస్తేనవస్త్రాధాళంబినస్తథా | ఉత్తరీయవ్యతీతస్యసమస్తానిష్ప
లాఃకియాః || ' ' సాత్తరీయస్సదాభవేత్ ' ' నైకవస్త్రంప్రవతేత ' శ్లో
ఏకవస్త్రానభుంజీతసకుర్యాద్దైవతార్చనమ్ | నకుర్యాత్పితృకార్యాణిదానంహా
మంజవంతథా || ' ఇతి పరాశరస్త్పతిచంద్రికాదివచనమత్యదృష్టవ్యమ్.

మూ—విరాచమ్య దర్భేష్వాసీనా దర్భాక్ ధారయమాణస్త్రిః

ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీనావీతీ యత్యిక్వచేతివిధినాఽగ్ని

ముపసమాధాయ నవ్యపాణేరంగుష్ఠానామికాభ్యం దక్షిణతో

భువంస్పృష్టా ' యేపార్ధివాసఃపితరోయేతరైశ్చయేదివియే

వామ్యతాఽభూపుస్తేఅస్తిక్యజ్ఞైరమవయంశామ్ ' ఇతిజపితాన్వ

వ్యా—అత్యవోధాయనః || వా || శుచౌసమేదేశేఽగ్నీయతనదేశం శ

కలన త్రిః ప్రాచీనముల్లిఖేత్తిత్రిరుదీచీనమథాద్భిరభ్యుక్ష్య శకలం నిరస్యాపడప

స్పృశ్యాగ్నిముపసమాధాయనవ్యస్యపాణేరంగుష్ఠేనావకనిష్ఠికయాచాంగుల్య

చాలభ్య పృథివీంజపేత్ ' యేపార్ధివాసః ' ఇతి * ఇతి || దక్షిణతో భువంస్పృ

ష్టేతివిజ్ఞానైశ్వరే.

మూ—దక్షిణాప్రాగగ్రైరుత్తరతడత్తరైదక్షిణతోఽధరైర్దైర్భ్యః

ప్రాగారభ్య పసవ్యమగ్నింపరిస్తీరోతరైణాగ్నిం ప్రాగ

గ్యాదక్షిణతస్తూపవీతీవశ్చాదుదగగ్రాప్రాచీనావీతీమధ్యేపుర

స్తాచ్చ దక్షిణాగ్రానుపవీతీ పురస్తాదుదగగ్రా నెవం చతుర్థాద

ర్భాకసంస్తీర్ణప్రాగగ్రమదర్భేమదర్వాన్వదీనేకైకశఃపర్యయ
జ్యోపవీశ్యదగగ్రేషు దేవాన్వపాత్రుంచపర్యయజ్యప్రాచీనాపీతీ
మధ్యమేషు పితౄద్యర్హస్వపాత్రాణి తీర్ణైకంవాపవిత్రాణి హ
విః పాత్రద్యయం తిలాక్ సికశామధుచైకైకశఃపర్యయజ్య పు
రస్తాహాస్తీర్ణేమహాపేతాఘ్నపాత్రమాదుంబరమేక్షణం హ
విఃపాత్రముపవీశ్యదగగ్రేషుదర్భేషు విష్ణ్వఘ్నపాత్రుంచప
ర్యయజ్య ప్రాచీనాపీశ్యదగగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యాం ప్రాగ
గ్రాత్తానపాణ్యంగుప్రోపకనిష్ఠికాభ్యాం పోక్షణీరుత్సూయో
త్తానానిపాత్రాణ్యుభయతః పోక్ష్యప్రణీతాఃప్రణీయః.

వ్యా—అత్ర దర్వాన్వదీనాం దేవతాపాత్రత్వేపి ‘ ఏకైకశఃపితృనంయక్తా
ని ’ ఇతీసూత్రే పితృన్వక్తృధానిదర్వాన్వదీన స్వధావాత్మాదీనచ ఏకైకమే
వ పర్యయసక్తీతచవ్యాఖ్యానాన్నద్వంద్వప్రయోగః ॥ అత్రబోధాయనః ॥ వా॥
ఉత్తరణాగ్నిం ప్రాగగ్రాక్షదర్భాకసంస్తీర్ణ తేష్యైకైకశోస్యంచ పాత్రాణి
సాదయతి దేవసంయక్తాని దక్షిణాగ్నిం దర్భాకసంస్తీర్ణ తేష్యైకైకశో
స్యంచపాత్రాణి సాదయతి ॥ * ॥ ఇతి । దైవాని ‘ దర్వాన్వజ్యపాత్రేణ’ ఇతి
కవదినోక్తాని ‘ పురస్తాత్సాన్వస్తీర్ణేమదర్భేషుపేతాఘ్నపాత్రుంచసాదయేత్
ఇతి విధిః । ‘ క స్తింశ్చిత్సాన్వేహవిష్యమన్యస్థిన్నహవిష్యంచ సాదయేత్ ’
ఇతి భాష్యమ్ । బోధాయనః ॥ వా ॥ చత్వారిపాత్రాణితిలమిశ్రగంధోదకన
పూరయిత్వైకం పేతస్వతీర్ణపితౄణామేకంవా ॥ * ॥ ఇతి । స్తృత్యర్థసార
విశేషః ॥ క్లౌ ॥ దృవ్యాభావేద్విజాభావే యద్యేకాబ్రాహ్మణోభవత్ । పాత్రా
ణిసాదయేత్తీర్ణ సతుబ్రాహ్మణసంఖ్యయా । * ॥ బోధాయనీయే ॥ వా ॥ తీర్ణ
పితౄణామేకంవా ॥ * ॥ ఇత్యుక్తమ్ । కాత్యాయనీయే ‘ వా॥ విశ్వేషాం దే
వానామేకమఘ్నపాత్రం పితౄణాంతీర్ణి ॥ * ॥ ఇతి । కించ విజ్ఞానేష్వరా
దా ॥ క్లౌ ॥ ‘ ఆవాహయెదనుజ్ఞాతో విశ్వేదేవానశత్రుచా । యవైరన్వవ
కీర్యాభ భాజనేనపవిత్రైక ॥ శన్నోదేవ్యా అపఃక్షిప్త్యా యవోనీతీయవాక్షి
పేత్ ॥ ’ ఇతి విశ్వదేవావాహనాదివిధానాదత్యక్తమ్, తేషాందేవత్వాదు
త్తరాగ్రాదధాన్యః.

మూ — బ్రాహ్మణాననావిదర్శిసంస్కారాంతంకృత్వా.

వ్యా — బొధాయనః ॥ వా ॥ దర్భేషు దక్షిణతాబ్రాహ్మణ ముపవేశయత్సు
త్తరత ఉదపాత్రం తిరఃపవిత్రమాజ్యస్తాల్పమాజ్యం నిరువోదీవోఽగ్నేరా
న్నిరూహ్యవ్యస్తా కృత్వా తెషవధిశ్శత్యాభివ్యాతనేనాభివ్యాత్యదైదర్భా
గ్రప్రచ్ఛిద్యప్రక్షాల్య ప్రత్యస్య తిఃపవ్యగ్నికృత్వావత్తకుర్వన్నదగుదావ
స్యప్రత్యాహ్వం గారానధై నమదీచీనాగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యాం పునరాహంగం
తిరుక్పయ విసగ్రస్య పవిత్రైరిష్టస్సంస్పృశ్యాగ్నావనుప్రహృత్యదర్శిః
క్షిప్య సమ్యుజ్యపునర్నిష్టవ్యనిదధాతి దధాన్తస్సంస్పృశ్యాగ్నావనుప్రహ
॥ ఇత్యేవమంతం కృత్వేత్యుతః.

మూ — తైజసేషుపాత్రేష్యేకద్రవ్యేషు పణాపుత్రేషు మృన్తయేషు
వాపవిత్రాంతహితేషామపీతీ దేవాఘ్నపాత్రే శన్నోదేహిః
ఇత్యఘ్నం గృహీత్వా పవిత్రముద్ధృత్య 'యవోసి ధాన్యరా
జ్ఞాసివారుణామధుసంయుతే, నిరోదస్సర్వపాపానాం పవిత్ర
మృషిభిః స్తృతమ్ ' ఇతి యవనోపాన్యస్సర్వ మేకొద్దిష్టవ
త్కుర్యాత్ప్రచీనాపీతీ పిత్రాఘ్నఘ్నపాత్రేషు ' ఆమగ
చ్ఛంతుపితుఃపితరోదేవయానాకనముద్రాక సలిలాకనవర్ణా
నస్త్రిక్ యజ్ఞేసర్వకామాకలభంతేక్షీయమాణముపదుహ్యతామి
మాం పితుఃపితృభ్యోనాగృహ్మమి ' ఇత్యఘ్నం గృహీత్వా పవి
త్రముద్ధృత్య ' తిలాసిసోమదేవత్యా గౌసవేదెవనిమితః,
ప్రత్నవద్భిః ప్రత్నస్వధవీహిపితుః పితౄనిమాల్లోకాక ప్రీణ
యాహినస్సన్ధానమః ' ఇతి తిలాన్నిక్షిప్యాన్యస్సర్వం పూర్వవ
త్కుర్యాదేవంకరమాత్పితామహాఘ్నఘ్నగ్రహణంత్రాఘ్నఘ్న
గ్రహణే తిలావాపే పితృశబ్దేఽఘ్నఘ్నం త్రవత్పితుః పితామ
హప్రపితామహశబ్దంబ్రూయాత్.

వ్యా — అత్రాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ తైజసాశ్తమయేషు మృన్తయేషుపాత్రే
షుపాత్రేష్యేకద్రవ్యేషు దధాన్తహితేషామపి పృథాయ శన్నోదేవీర
భిష్టయే ' ఇత్యామంత్ర్యతాను ' తిలాసిసోమదేవత్యః ' ఇతి తిలాక్షిపతి ॥
॥ ఇతి ॥ ఏకద్రవ్యేష్యితి భిన్నజాతీయద్రవ్యాఘ్నఘ్నపాత్రనిష్ఠః । యోగయా

జ్ఞనల్క్యః ॥ శ్లో॥ సౌనిత్యం రాజతంచైవకాంస్యంవాతామ్రమేవవా । పితౄణాం తర్పణపాత్రం మృన్తయంతు పరిత్యజేత్ ॥ * ॥ అతామృన్తయస్యవికల్పః, పాత్రాలాభవిషయోవావిధిః । బొధాయనః ॥ వా ॥ పవిత్రంకృత్వాతిలాదకపాత్రేనిధాయాప అనయన్నాహ, అమగచ్ఛంతు, ఇత్యాది ఏకాద్విష్టనదితి, మధువాతాబుతాయతే, ఇత్యాదిభిర్మధుప్రక్షేపాదిగంధాద్యచక్షాణాంతం కార్యమిత్యర్థః । పూర్వనదితి ॥ మధుప్రక్షేపః సౌమసేత్యభిమర్శనం అవేష్టాఇత్యర్థః । తస్మాదానం నిరస్తమితి నిరసనంజలస్పర్శనం ॥ శన్నాదే వీరిత్యర్థః । భిక్షానంగంధాదిభిరర్పనం దధాదిభిః ప్రచ్ఛాదనంచకుర్యాదిత్యర్థః । అఘ్నమంత్రవదితి-యథాఽఘ్నగ్రహణేపితుఃపితామహదేవయానాః పితుఃప్రపితామహదేవయానితి బ్రూయాత్తథా తిలాసీతి తిలావాపెచ పితూః పితామహాః పితుఃప్రపితామహనిమాల్లాకానితి బ్రూయాదిత్యర్థః । ఏకాఘ్నపాత్రపక్షేతునైవమ్-పితృశబ్దస్త్యేవపితుఃపితృపితామహప్రపితామహవాచిత్యాదేకశేషత్వాత్ । తథోత్తరఖండేవత్ప్రాయః । అతాత్రద్రాక్షాణత్రయపక్షేపేకబ్రాహ్మణపక్షేపేకస్థిన్నాత్రే అఘ్నగ్రహణే, ఆమగగచ్ఛంతుపితుఃపితరః, ఇత్యేవబ్రూయాత్ ॥ తథాపితుఃపితృభ్యోవోగృహ్యమిత్యేకదైవాఘ్నం గృహ్ణీయాత్ । పితుఃపితౄనిమాల్లాకానితినకృదేవతిలాకప్రక్షిపేత్.

మూ—పైతాఘ్నగ్రహణమేకోద్విష్టవన్నాత్రస్వధానమశ్శబ్దౌ వ

జయేత్సపిండేపైతాఘ్నగ్రహణే బొధాయనాశ్వలాయ

నాభ్యాం తథామంత్రామ్నానాత్.

వ్యా—బొధాయనీయే ॥వా॥ తిలానావవతి, తిలాసినామదేవత్యాగౌనవాదేననిమిత్తః, ప్రత్నవద్భిః ప్రత్నస్వధవహిపైతమిమాల్లాకాప్రీణయాహినస్సవధానమః, ఇతిస్వధానమశ్శబ్దయోరభిహితత్వాత్ మధావనయనప్రభృతినమాసమాపైతావాహనాత్ ॥*॥ ఇతి, యథేకోద్విష్టే, మధువాతాః, ఇతి మధావనయనాదిదధాదిభిఃప్రచ్ఛాదనమ్, యత్రాస్యగతంవనః-యత్రాస్యాగతంవనః, ఉదీతామవరఉత్పరః ఉదీతామవరోత్పరా, అయాహిప్రేతసోమ్య, ఆయాహిప్రేతసోమ్యేఇతి మంత్రోహః, తథా సపిండికరణచపైతా

ఘోరదివ మంత్ర హస్తమానఇత్యధః

మూ—ఏకపా త్రేతుపి ఓపితృభ్యోవోగృహ్ణామీశ్వర దైవాఘ్నం
గృహ్ణీయాత్పితృపితౄణానిమానిత్యేవ బ్రూయాదుపవీతీ దేవవద్వి
ష్ట వ్యఘ్నగ్రహణమ్.

వ్యా—వాఘ్నాభ్యాతమిదం । దేవవద్విష్ట వ్యఘ్నగ్రహణమ్, విశ్వదేవార్హవ్య
గ్రహణై యథాశన్నోదేపిరిత్యాదినా అఘ్నగ్రహణం తద్వదిత్యధః । యా
జ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ యవైరన్వనకీర్య ॥ ఇతి ॥ శ్లో॥ యాదివ్యాఇతిమంత్రేణ హ
స్తేష వ్యఘ్నంవినిక్షిపతేత్ ॥ * ॥ తతోవిశ్వ దేవాథా బ్రాహ్మణసమీపభూమిం
పరిదక్షిణేన యవైరన్వనకీర్యానంతరం తైజసాదిభాజనే కుశయగ్ధాంతరితే ‘ శ
న్నోదేపిరిభిష్టయే ’ ఇత్యనయర్చాపః ‘ యవోసిధాన్యరాజోసి ’ ఇతిమం
త్రేణయవా తతోగృహపుష్పాదిచక్షిపేదితి వ్యాఖ్యాతమ్.

మూ—అఘ్నపాతాగ్నివివృతాని నకు ర్యాన్నపునః పూరయేత్కృ

త్సంస్కన్నైప్రోణీతావన్తంత్రినతునరఘ్నంగృహ్ణీయాత్తతో
నొద్ధరేద్దర్వాన్యదాదయాఘ్నంధర్వాత్.

వ్యా—ప్రయోగానువయ క్తశేషవనశ్యజ్ఞాతవ్యత్వాత్ప్రసంగాదిదముక్తమ్।
అత్యశ౯నకః ॥ శ్లో॥ యదాతుహ్యద్ధృతంపాత్రం వివృతంవాయుదాభవేత్ । అ
భోజ్యంతద్వపెచ్చాద్ధృతం కుద్ధేపితృగణైగ్లైః ॥ నొద్ధరేత్ప్రధమంపా
త్రం పితౄణామఘ్నపాదితమ్ । అవృతాస్తత్రతిష్ఠంతి (పిశాచాః) పితరశ్శ్శ్శన
కోఽబ్రహ్మిన్ ॥ అపోశనక ర్శ్శత్వా పాత్రేకృతాన్వతిలాదకం ॥ పూరణంతు పు
నఃకృత్వా సురాపానసమంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రోణీతావదితి, యదిప్రోణీతాసూ
న్నేయుదుదస్యేయర్వా ‘ అపోహిష్టామయోభువః ’ ‘ ఇతితిస్మభిఃపునగృహీ
త్వా ’ ‘ తతమపః ’ ‘ ఇత్యాజ్ఞాహుతిజఃహుయాదితివలైనైవ న్యాయేనా
త్రాపి పునఃకంత్రనదఘ్నం గృహ్ణీయాన్న త్వేక దేశస్కన్న ఇత్యధః.

మూ—ప్రాచీనపీతీతతోభుక్తిసానెమ‘అపహతాఅసురారక్షాన్

సిపిశాచాయేక్షియంతివృథిపీమసు । అన్యత్రేతోగచ్ఛంతు య
త్రైహంగతంమనః ’ ఇతి తిలాన్ సితతాశ్చప్రకీర్య, పెరితస్థా
నై ‘ యత్రాన్యగతంమనః ’ ‘ యత్రాన్యగతంమనః ’ ఇతి

(స్త్రి)యాః, ఉదీతామవరకత్పరాస ఉన్నధ్యమాఃపితరస్సోమ్యా
సః అనుంమతాయరవ్యకాముతజ్ఞస్తేనామతాపితరో హవేషు
ఇత్యద్భిరవౌక్ష్య పెగణస్థానమేకోద్దిప్తవదవౌక్ష్య.

వ్యా—వ్యాఖ్యాతిమిదమ్ ॥ నను అపేతవిత ; ఇతిభు క్తిస్థానసంమాజ్ఞ
సం కిమితిత్వయానోక్త మైవమ్, బొధాయనీయాదిను క్వచిదపివాతదనుక్తై
శ్శశానాయతన సమ్మాజ్ఞానవివహసమన్త్రానియుజ్యతే , శ్శశానాయతనం
సమ్మాప్త్యప్రపేతవిత ఇతి ఆత్మస్తాధరం మాధ్యవిభ్యమ్భిమేవ, కింద తన
పిశాచాదుత్సారకార్థత్వాత్ , అపహతానురాః ఇత్యనేనైవ తదుత్సారా
సిద్ధాకిమనెనైత్యలమ్.

మూ—ఉపవేత్త్యనుజ్ఞాతః ప్రాజ్ఞుఖస్తివక్త , విశ్వేదేవాశ్శృణుతే
మగ్హావంమే యెఅంతరిక్షేయఉపద్యవిప్తయెఅగ్నిజహ్నితవా
యజత్రాతన వ్యాస్కిక్ బహిఃపీమాదయభ్యమ్ , ఆగచ్ఛం
తుమహాభాగా విశ్వేదేవామహాబలాః, యేహ్యత్రవిహితాశ్శా
ద్దైవావధానాభవంతుతే ఇతిక్రమదత్తేద్యాత్వ క్రతుదత్తా
ఖ్యా విశ్వాదేవానావాహయామీశ్యావాహ్య యవోదక
ముత్సృజ్య ప్రాచీనావీన్యనుజ్ఞప్రొదక్షితాముఖస్తివక్త , ఆయా
తపితుః పితరస్సోమ్యాగమ్భిరైః పథిభిఃపూర్వైఃప్రజామస్త
భ్యం దదతోరయిచ దీహాయుత్సవ శశశారదంచ , పితుః
పితౄనావాహయామీత్యావాహ్య తిలోచకముత్సృజ్యానుజ్ఞా
తః , ఆయాహిప్రేత , ఇత్యేకోద్దిప్తవశ్చైతమావాహ్యాపతి
తీ , నహస్రగీహా , ఇత్యేచావిష్టుమావాహ్య

వ్యా—అనుజ్ఞాతిఇతి విజ్ఞానేస్వరే ॥ వా ॥ విశ్వాదేవానావాహయిష్య
ఇతిబాహ్మణాక్ పృష్ట్యా ఆవాహయేతి త్రైనుజ్ఞాతా , విశ్వేదేవాసఆగతః ,
ఇత్యనయర్చా , ఆగచ్ఛంతుమహాభాగాశ్చేదేవామహాబలాః ఇతిస్థాతీన
మంత్రేణ తానావాహయేత్ ॥ * ఇతి ॥ విశ్వేదేవాసఇతియాజ్ఞవల్క్యదిభి
రావాహనాక్తావపి బోధాయనై , విశ్వేదేవాశ్శృణుత , ఆగచ్ఛంతు
ఇతి మంత్రద్వయస్య విశ్వేదేవావాహనై విహితత్వాత్తదేవాత్కృత్ము ! కృ

తివతి ' క్లౌ || సాపిండ్యతుక్రమదక్షః కామ్యశ్చాద్ధేధరూరుచిః । ఇతిస్త్రై
తేః । అనుజ్ఞప్తఇతి ' పితృనానావాహయస్య ఇతి బ్రాహ్మణౌ పృష్ట్యా ఆవాహ
యేతి తైరనుజ్ఞాతః పితృనానావాహయేత్ ' ఇతి విజ్ఞానేశ్వరః । ఏవం ప్రేతానా
హనేచ । ఏతద్వైశ్వదేవానుష్ఠానకాండముదబ్దుఖః ప్రాబ్దుభౌవాకుర్యాత్ప్ర
త్యంసరవందక్షిణముఖః । స్త్రైత్యంతరే || క్లౌ || దైవం కర్మాఖిలం కుర్యా
త్ప్రాబ్దుభౌవాపునదబ్దుఖః । పితృగ్రంథాఖిలం కుర్యాత్సతతందక్షిణౌముఖః || *
ఇతి || ' క్లౌ || ఉదబ్దుఖస్తుదేవానాం పితృణాం దక్షిణౌముఖః । పృథగ్వాత్పా
ర్వణేనర్వమ్ । ' ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః || ఏకోద్దిష్టవదితి ' దదద్ర్ముందతీరయించ
ఇతి యథాథామూహేదిత్యథః । సాపిండ్యేవశ్యం వష్టువరణవిధానా తదవ
రణేన పుత్రత్వభంగాత్, విష్ణోకవ్యం రక్షసేవీతి ప్రార్థనాయాదుర్వచత్వాచ్ఛాద్ధ
స్య నిష్ఫలత్వప్రసంగాచ్చ విష్ట్యావాహనంవరణంచకర్తవ్యమ్ ఆద్యయానా
హయేద్దైవమృచాతుపురుషౌ త్రమమ్ ' ఇతిశౌనకస్తరణాత్ ' సహస్రశీర్షా ' *
ఇత్యేచావిష్ణుమానాహయేదిత్యథః.

మూ—పూర్వవత్క్రమాద్విప్రపాదౌ పృత్యాశ్యాచమ్యాచాంతా
నాననేమాదకదానపూర్వకంద్విగుణభుగ్నాదర్భా వామ
తావిష్టరాథాండత్వా నివేశ్యాపః ప్రదాయ పూర్వవన్నిమం
త్ర్యోవవీతీ హస్తేశ్శుద్ధోదకం పవిత్రంచ ప్రదాయ ' యాది
వ్యాప్తపఃపయసాసంబధూపుర్యాఅంతరిక్షఉతపార్థివీర్యాః । హి
రణ్యవర్ణాయజ్ఞియాస్తానఆపశ్యన్ స్యానా (స్సూనా) భవంతు *
విశ్వేదేవాఇదం వా అఘ్నమిత్సఘ్నమిందత్వాస్తస్యఘ్నమి
త్సుక్తే పునశ్శుద్ధోదకందత్వా పవిత్రమాదాయ తేనదర్భాదిభి
శ్చాఘ్నపాత్రిం ప్రచ్ఛాద్య ప్రాచీనావీత్యేవం పితుః పి
త్యాదిభ్యోఽఘ్నమిందద్యాత్పితుః పిత్రేఽముష్నే పితుః పితామ
హాయాముష్నే పితుః ప్రపితామహాయాముష్నే పితృపితా
మహా ప్రపితామహ్యాభ్యిఇతివాఘ్నమిందద్యాత్ ' అముష్నే
స్వధానమస్సాన్వపేతితిలోదకందద్యాత్ ' ఇతిపేతీనసిః ' అ
ముష్నే స్వధానమః ' ఇతిబోధాయనః ' యాదివ్యాఇతి మం

త్రైణ హస్తైష్వప్యం వినిక్షిపెత్ ఇతి యాజ్ఞవల్క్యః ॥ పృ
స్థాస్తా అవస్సకృత్సకృత్సవధాన్యం వఇత్యభిమత్రయైత ॥
ఇత్యాశ్వలాయనః, విప్రహస్తగళితాస్తా అపఃకస్తింశ్చితావై
గృహీత్వా దక్షిణాగ్రమదర్భేషాః పితృభ్యః స్థానమసి ॥ ఇతి
తత్సాత్రమధోముఖనిక్షిపెత్ ॥ సంస్మతాభిరద్భిః పుత్రకా
మోముఖంపరివృజెత్ ॥ ఇత్యాశ్వలాయనః, అముకగోత్రాము
కశర్తృకైః ప్రేతేదం లైః ఘ్నమిత్సఘ్నం దత్త్వాపవీతీ శ్చార్థ
సంరక్షకక్రిమహవిష్టో ఇదం లైః ఘ్నమిత్సఘ్నం దధ్యాద
స్సత్సర్వం సమానమ్.

వ్యా—పూర్వవదితి, ప్రథమం విశ్వేదేవా ఉపచరణీయా అనంతరం పితృ
స్తతః ప్రేతస్త్రాణా విష్టురితి క్రమేణైత్యధః ॥ అత్యాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ కృత
పచ్ఛాచానాచాంతానుదట్టుఖాన్ పూర్వం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః పూర్వీష
దుపచేశ్యాపః ప్రదాయ ద్విగుణభుగ్నుదర్భానసం ప్రదాయాపః ప్రదాయ ॥
* ఇతి ॥ విప్రహస్తేత్వాదివిజ్ఞానైశ్వరగ్రంథః ॥ ఆస్యదితి, హస్తే శుద్ధోదకదా
నాదీత్యధః ॥ సర్వత్రాముష్టే పదే గోత్రశ్రమసంధేశః కార్యః, వత్సగో
త్రాయ విష్టుశ్రమణ ఇతి ॥ ఫితుః పితృపితామహప్ర పితామహేభ్య ఇన్యైకబ్రా
హ్మణపక్షే అఘ్నమిదానై మతభేదస్సప్తః ॥ అముష్టే స్వధానమ ఇత్యేవాస్తాక
మఘ్నమిదానంబోధాయనమతత్వాత్ ॥ శేషం వ్యాఖ్యాతమ్.

మూ—అథ క్రమాద్బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషేణ ప్రేతాయచగంధపు
ష్పాణి వస్త్రధూపణగోహిరణ్యాదిదక్షిణాం దత్త్వా పూర్వవదము
ష్టే స్వధానమ ఇతి శేభ్యః క్రమాత్స్విధాం దధ్యాత్ ॥ అత్ర
బోధాయనః ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణానామాయ నదర్భోపక్తస్తే
ష్పాన్ సనేమావచేశ్య తెషాం సపవిత్రేషుపాణిషు తిలోదకం ద
దాతి తథా అలంకృత్య దదాతి తథాఘక్తవత్సుదదాతి ॥ * ॥
ఇతి ॥ తస్మాన్నపాతాభిమర్శనాం లైః ఘ్నమిదానం విధ్యభావా
త్ప్రచీనాపీతీ పరిధ్యాధానాదికుర్యాదయంకృమో బోధాయ
నీయః లోకే క్రమాంతరంతుచింత్యం వదనాభావాత్.

వ్యా—అత్ర దర్శనంస్కారాంతే అఘ్నః గ్రహణం భుక్తిదేశసంస్కారా
 గః ఆవాహనం పాదప్రక్షాళనం దిభాసనోపవేశనం వరణం అఘ్నఃదానంగం
 ధాదిదక్షిణాదానం పునరఘ్నఃదానం తతఃపరిధ్యాధానాదీతి క్రమోఽయమేవ
 బోధాయనాత్కః; అతోఽయమేవ క్రమశ్శాస్త్రసిద్ధిః । అపస్తంబానుక్తే రావ
 స్తంబిభిర్బోధాయన క్రమవీవాసుష్ఠేయః ‘బోధాయనమతంకృత్వా సస్వనూ
 త్రఫలభాగ్భవేత్’ ఇతికాత్యాయనస్త్రుతే ॥ అత్ర బోధాయనీయో నపింఢీ
 కరణఖండే ॥ వా ॥ అథ దేవయజ్ఞనాల్లేఖనప్రభృత్యాపరిధ్యాధానాత్కృత్వా
 పూర్వవత్తిలోదకంసంయుజ్య పితృణామావాహనప్రభృతితిలోదకదానాంతం
 కృత్వాఽభ్యనుజ్ఞాతః పరిధానప్రభృత్యాన్నాభిమర్శనాత్కృత్వా ॥ * ఇతి ॥
 అత్ర ప్రభృతిశబ్దేన పాదప్రక్షాళననిమంత్రణాఘ్నఃదానంగంధపుష్పదాన ద
 క్షిణాదానానిగృహ్యంతే । ఏనం దర్శనంస్కారానంతరమేవాఘ్నః గ్రహణా
 దిసస్వధాదానాంతముక్త్యాఽనంతరమేవ పరిధ్యాధానాదికముక్తమ్ । ఖండం
 తరేచాయమేవ క్రమస్సప్తముపదిష్టః ॥ వా ॥ అథాపరతపరిధానాత్కృత్వా
 సౌవణంరాజతం తామ్రంకాంశ్యంమృత్తయంవాపాత్రం దక్షిణాగ్రేషు ద
 భేషుసాదుయత్వా పవిత్రంకృత్వా తూష్టీం సంస్కృతాభిరద్భిరుత్తానానిపా
 త్యాణికృత్వా పోక్ష్య తిస్త్రితిరీపవిత్రమవతనయన్నాహాత్రమతగచ్ఛంతు
 పితుఃపితరఇతి , అథోద్ధృత్యపవిత్రం తిలానావతి , తిలోసి , ఇతి
 మధ్వనయతి , మధువాతాఋతాయతే ‘ఇతితిస్సృభిరనుచ్ఛందనం అథైతస్స
 రావభిరంగులీభిస్సముదాయత్వాఽభిమృశతి , సామన్యత్విషీరసి ‘ఇతితిస్త్రి
 క్షింబిదాపతితంస్యాత్తదంగుమైనానామికయావాపసంగృహ్యేమాందిశంనిరన్యతి
 , అవేష్టాదండశూకానిరస్తంసముచేశ్కరిః ‘ఇతి అథావడవస్సృశ్య పునరేవాభి
 మృశతి , శన్నోదేహి’ ఇతి అథైతంగంధపుష్పధూపదీపైరభ్యర్చ్యదక్షిణాగ్రే
 దక్షిణైఃప్రచ్ఛాద్య భోజనస్థానేష్యాస నేమచతిలాకాసికతాశ్చసంప్రకిరతి , అ
 పహతా ‘ఇతి అథైతదద్భిరవోక్షతి , ఉదీరతామవరిః ‘ఇతి అథపితౄనావా
 హయతి , ఆయాతిపితరః ‘ఇతి అథ బ్రాహ్మణానావళాయ పాదాప్రక్షాళ్యన
 దర్భోపక్తపైష్యాస నేమావవేశ్య నిమంత్రయతేతేషాం నపవిత్రేషు పాణిషుతి
 లోదకందదాతి తథాఽలంకృత్యదదాతి తథాఘ్న క్తవత్సుచదదాతి నొచ్చిష్టం

శిసమూహత్యక్త్రపిండాదదాతి || * ఇతి || తథా మహిశాద్వైప్రకృతిభూతే అష్టకాశ్రాద్ధైవ ఖండంతరే సోప్తకాన్యఘ్నః గ్రహణభుక్తిదేశసంస్కారావాహనాని సిద్ధవత్క్రూత్వాక్రమమ్ || వా || అయగ్తా బ్రాహ్మణాసుపాత్యాశితపాణిపాదానవఅచమయ్య నదర్భివక్త్రపైష్వాననెమ ప్రాజ్ఞుఖానువవేశయత్సుదఙ్గుఖానాన్సయదిప్రాజ్ఞుఖా దక్షిణాపవగోఽథయద్యుదఙ్గుఖాః ప్రొగపవగః || ప్రాప్నోతుభవాః ప్రాప్నవానీతీతరే ప్రత్యాహుః || అధైనా తిలమిశ్రా అపఃప్రతిగ్రాహయత్యముష్నే స్వధానమఇతి తిలో దికమెకేసమామనంతి పురోన్నద్ధివస్తిలోదకందద్యాద్భుక్తవత్సువ తృతీయమథాభ్యనుజ్ఞాతః పరిధ్యాధానప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్క్రూత్వా || * ఇతి || వృథమమఘ్నం తతస్సప్తవిధా భుక్త్యనంతరంతృప్తిరితివివేకః || అతో బహుమస్థలేషు దర్శిసంస్కారాంతే అఘ్నః గ్రహణాదీనాం పరిధ్యాధానాంతానాం దశాథానాం బద్ధక్రమత్వేన మధ్యేఽన్యస్యానుపగేశానవకాశాత్ప్రణీతానం తరమఘ్నః గ్రహణం తతో భుక్తిదేశసంస్కారోఽథద్యాహ్మణాసనాదికమనంతరం ముఖాహుతిస్తతః పిశ్చాణామావాహనంచ కథమితి చింత్యతాంవిదవద్భిః అస్తిక్రమే నకించదపివచనమస్తి | ఆస్తాంప్రయోగ(వృత్తి)తలకారికాసహస్రంవాగతానుగతికత్వాల్లోకస్య మానుషత్వాత్సంవాదవచనాభావాద్భు | యద్యపివిజ్ఞానేశ్వరాదా క్రమాంతరముక్తమ్ తథాప్యాపస్తావినాం స్వగృహ్యనుక్తా శ్లో || స్వనూత్రేఽవిద్యమానేతు పరనూత్రేణవతాలే | బోధాయనమతంకృత్యాన్వనూత్రఫలభాగ్భవేత్ || * ఇతి బోధాయనమతప్రేవ గ్రాహ్యత్వనిర్భృతేర్నప్రకారాంతరం వచనసిద్ధమపి గ్రాహ్యమిత్యలమ్ | ఏవం బోధాయనీయేచ తైజసాశ్చ మయమృత్తయపాత్రవిధానాత్ మృత్తయంతుపరిత్యజేత్ ఇతి నిషేధాచ్చ మృత్తయపాత్రస్యవికల్పఃపాత్రాంతరాలాభవిషయోవా దృష్టవ్యః | అతోయత్ర కాండానుసమయఃపదాథానుసమయోవా తత్రతదైవకతావ్యం నవ్యత్యాసేనకృమప్రమాణభంగప్రసంగాత్

మూ—రెఖోల్లేఖనాజ్యసంస్కారపరిధ్యాధానం దైవవత్కుర్యాత్

వ్యా—తిస్మణాం రేఖాగామల్లేఖనేదక్షిణాపవర్గత్వభాగింతిర్నకార్యా, తథాఽఽజ్యసంస్కారేచ పర్యగ్నికరణోద్వాసనయోశ్చాప్రదక్షిణ దక్షిణోద్వా

సనత్పభ్రమోనకార్యః తథాపవిత్రయోః పశ్చిమపరిధేశృ దక్షిణాగ్రత్యమోహ
శ్చనకాగ్యః. ఏకైకశః పితృసంయుక్తాని దక్షిణాగ్రేః పిత్రేయమైత్యకేమ స
మంతమేవేత్వాది పరిస్తరణపాత్రాసాదనపరిమెచనాదావపడల్లేఖనపరిధ్యాధా
వాదిమ విశేషానుక్షేస్తతప్రావీరుదీచీశ్చ ఉదగగ్రం మధ్యం ప్రాగగ్రావి
తరాపుదగగ్రాధ్యం పవిత్రాధ్యామితి సర్వకర్త సాధారణ్యేనాక్తప్రకార
ఏవాత్రాప్తిదేవేపిత్రేయపితృత్యధః

మూ—అథోపవీత్యాపూరసమిధావాధాయ ప్రాచీనావీత్యగ్నిం
ప్రసవ్యం తూష్ణీం పరిషిచ్యాజ్యాక్తం తూష్ణీమిధమాధాయో
పవీత్యాపూరహోమాజ్యభాగముఖాహుతీహుత్యా

వ్యా—ప్రథమం మధ్యమం పరిధీముదగగ్ర మగ్నైః పశ్చాన్నిధాయాశ్చై
ర్దక్షిణాద్వితీయం ప్రాగగ్రం పరిధినిధాయ తథా తృతీయముత్తరతోనిధా
యైమ పరిధీనన్యోన్య స్త్రీసంస్పృష్టాన్నిధాయ ఉపవీతీమధ్యమం పరిధిముపస్పృ
శ్యాగ్నైః పూర్వదక్షిణపూర్వోత్తరదిగ్భాగయోరాపూరసమిధావాదధ్యాత్
హోమేతి- ఉత్తరపరిధి సంధిమారధ్యాగ్నై యదిగంతం దీర్ఘధారయాజహు
యాత్ ఏనం దక్షిణపరిధిసంధిమారభ్యైశ్చానంతం మాఘార్యాగ్నయే సావహే
త్యుత్తరార్థపూర్వాద్ధైసోమాయసావహేతి దక్షిణార్థపూర్వాద్ధై సమంపూర్వే
తేతి క్రమేణ హుత్యైత్యర్థః

మూ.—ప్రాచీనావీతీసాదితే పాత్రేహవిరాసీయాధిశ్చ్యత్యనిధాయా
స్యోశ్చిన్నహవిష్యంచోత్తరేణాగ్నిం ప్రతిష్ఠితం హవిరభిఘా
ర్యాహాయోధ్రియతామగ్నోచక్రియతామిత్యాపృచ్ఛకామము
ద్ధ్రియతాం కామమగ్నోచక్రియతామితివాగ్నో కరిష్యే కురు
ష్యేతివాఽతిస్పృహోదర్వాప్యం సకృదుపస్తీర్య అర్ధ్రామలకమా
త్రం హవిర్ద్వివరవదాయ జమదగ్నివత్ప్రయోస్త్రీరవదాయ స
కృదభిఘార్య 'యన్తేపితుర్దాతా, ఇత్యాదిభిఃకృష్టాయాం న
ప్తాన్నాహుతీహుత్యా 'సావహేతిఃపిత్రే, ఇత్యాదిభిష్ఠ
డాజ్యాహుతీశ్చ హుత్యాదర్వాప్యం సకృదుపస్తీర్య సకృదవ
దాయాధిఘార్య ఉపవీతీహవిః పృత్యభిఘార్య ప్రాచీనావీతీ

దక్షిణతొభస్తమిశ్యానంగారాన్నియాహ్య ఏకోద్దిప్తవల్నైతా
హుతిం హుత్యాదవవీతి దర్వాన్యనకృదవస్తీర్యాంగుప్తపన్
మాత్రం క్రిందిధికం హవిస్సక్కుదనవాయ తియోద్వికరణదా
య ద్విరభిఘాన్య ' అగ్నేయేస్విష్టకృతేసావహా , ఇతి సాగు
దీద్యాంహుత్యా ప్రాచీనావీత్యుత్తరభస్తస్యవిషవచ సావహే
తిహుత్యా పరిధ్యజనం లేపకార్యం పరిధిప్రహరణంనగ్నానా
హోమచకృత్యావవీతిప్రాయశ్చిత్రాహుతీహుత్యా ప్రాచీ
నావీతీ పూర్వపదగ్నిం పరిషిచన్ ప్రణేతావిమోక్షన్ ద్యాహ్మ
ణం సంపూజ్యేత్తాయ ॥ శ్లో ॥ ' పితాపితామహశ్చైచ స తలైవ
ప్రపితామహః॥ మమతృప్తిం ప్రయాంత్యద్య హోమాప్యా
యితమార్యః ॥ , ఇత్యుచ్చరేత్.

వ్యా—అత్రపైఠీసః ॥ వా ॥ పితౄనావాహ్యసనందత్వాతేర్థస్తే తూష్టిం
జలందత్వా స్వధానమస్సావహేతి తిలూచకంచ దత్వా స్రవ్యేకం గుధకుసు
మై రభ్యర్చ్య పురస్సధాదత్వా తదనుమతోఽగ్నేహవిజ్ఞాహుయాత్ ॥ *
ఇతి । అత్రద హోమాత్వాగైవాఘ్నదానం స్వధాదానంచోక్తమ్, అతః
పాత్రాభిమగ్నశాంతేస్వధాదానం చింత్యమేవ । ఏవంచ ' ఓష్ఠణోవ్యానృతే
ఉపాస్తే । ఊష్ఠభాగాహిపితిరః , ' యావదుష్టంభవత్యన్నమ్ , ఇతి శృతిస్తృ
తీ దిరఃజీవిష్యతః । అత్రబోధాయనః ॥ వా ॥ అత్రపృచ్ఛత్యుద్ధిగ్రియతామ
గ్నోచక్రియతామితికామముద్ధిగ్రియతాం కామమగ్నోచక్రియతామి తీతశేప్ర
త్యాహురపివాగ్నోకరిష్యామితి కరుష్యేతీతరే ॥ * అతోఽత్రప్రశ్నప్రతి
వదనయోర్వికల్పః । స్తప్త్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥ ఆద్యాయలకమూత్రాస్తగ్యా
సాఇందువ్రతే స్మృతాః । తత్రైవాహుతయగ్నర్వాశ్శ్చార్ధయాశ్చమృత్తికాః ॥
కుక్కుటాండప్రమాణస్తు పిండఇత్యభిధీయతే । అంగుష్ఠపర్వమాత్రంస్యాదవ
దానమిత్తితిః । మధ్యమానామికాంగుష్ఠేరవదానంవిధీయతే । తత్రైవహోమం
కుర్వీతవజ్రయేదితరాంగులీ ॥ * ॥ దర్వీగ్రహణైకనిష్ఠికాతజన్వ్యా వజ్రయే
దిత్యర్థః । కృష్ణా - పితౄకార్యమదక్షిణైత్యుక్తా । తయోఃజవదగ్నివత్సయోః
పితాపితామహశ్చైతి విష్ణుపురాణవచనం । అత్రపార్వణప్రకృతిఘాతే మాస్వి

శ్వాధ్యాయస్తేమాతెత్యాది మంత్రాత్మానాదస్యస్యోత్తరాభిజుహోతీతి చా
దితత్వాచ్చ బొధాయనొక్తాహోమమంత్రానాత్రభవేయః । ఏవం పిండదా
నైచ దగ్ధవ్యం । నమంత్రకస్య తస్యోక్తత్వాత్- అనుక్రమస్యతోగ్యాహ్నమ్

మూ—అథహోమశిష్టాదన్యేనాజ్యేన దేవాదిపాత్రైఃపాపస్తీర్య పి
త్రాదిపాత్రేషు హుతశేషమన్నం దేవతీర్థేన కించిత్ప్రదా
యనర్వపాత్రేషు హవిష్యాన్నాని పాయసాపూపఫలాని పౌజ్య
మాజ్యంచ ప్రదాయ భుక్తిభాజనస్యాథస్తామపరిష్టాచ్చ దర్భా
న్నిక్షిప్య ఉపవీతీ దక్షిణంజాన్వాచ్యదక్షిణహస్తంగృహీత్వా, పృ
థివీతేపాత్రమ్ ' ఇతిపాత్రాన్నమభిమంత్ర్యపస్పర్శయిత్వా
' ఇదంవిష్టుః , ఇత్యన్నేననభేనద్విజాంగుష్ఠం నివేశ్య ' ఇష్టో
హవ్యంరక్షస్వ ; విశ్వేభ్యోదేవేభ్యఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపరి
వెక్ష్యమాణంచాత్మప్రేరితి యవోదకేన నివేదయేత్ ఏవం ప్రా
చీనావీతీ పితౄదిపాత్రదత్తాక్ పదార్థాక్ , ఏషతేపితుస్తత ,
ఇత్యాదిభిరభిమంత్ర్య సవ్యం జాన్వాచ్య ' పృథివీతేపాత్రమ్ , ఇ
త్యభిమంత్ర్యపస్పర్శయిత్వా ' ఇదంవిష్టుః , ఇత్యన్నేననభే
న ద్విజాంగుష్ఠంనివేశ్య ' ఇష్టోకవ్యంరక్షస్వ, ఇతిప్రార్థ్య అము
ష్టే పితుఃపిత్రే ఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపవేక్ష్యమాణంచాత్మ
ప్రేరితితిలాదకేననివేదయేత్, ఏవం ఏషతేపితుఃపితామహఇత్యా
దినివేదనాంతం పితుఃపితామహాయకృత్వా ' ఏషతేపితుఃప్రపి
తామహ , ఇత్యాదిభిరభిమంత్రణోపస్పర్శన ప్రార్థననివే
దనాని పితుఃప్రపితామహాయకుర్యాత్ । ఏకబ్రాహ్మణవక్షే ' ఏ
షతేపితుస్తత , ఇత్యాదిభిః పాత్రాన్నమభిమంత్ర్య ' పృథివీతే
పాత్రమ్ ' ఇత్యభిమంత్ర్యపస్పర్శయిత్వా ' ఇష్టోకవ్యంరక్షస్వ'
ఇత్యనభేనాన్నేద్విజాంగుష్ఠంనివేశ్యపితుఃపితృపితామహప్రపితా
మహేభ్యఇదమిదమితినివేద్యఏవం ప్రేతాయ, అముకగోత్రాయా
ముకశర్తణేప్రేతాయేదమిదమితిపుంసఃఅముకగోత్రాయైఅముక
నామ్యైప్రేతాయైఇదమిదమితిస్త్రీయఃభేషవద్విష్టవేనివేద్య.

వ్యా—అత్ర బొధాయనః ॥ శ్లో॥ అగ్నౌకరుణశేషేణ యదన్నమభిఘాత
తమ్ । నిరంగుష్ఠంచయద్దత్తం సతత్ప్రణాతివైపిత్యం ॥*॥ ‘పాత్యైమాధ్యుత్య
విశేషానపక్షిప్య హుతశేషేణసంస్పృజ్య దక్షిణాగ్రేమ దర్శ్యమాసాదయత్వా ౭
రైస్యః ప్రచ్ఛాద్యాభిమృశతి పృథివీతేపాత్రమితి । ఇతివిజ్ఞానేశ్వరే ॥ యాజ్ఞ
వల్క్యశ్చ ॥ శ్లో॥ హుతశేషం ప్రదద్యాత్తుభాజనేమసమాహితః । యథాలా
భోపపన్నేమ రాప్యేమతు విశేషతః । దత్తావన్నం పృథివీపాత్రమితి పాత్రా
భిమంత్రణమ్ ॥ కృత్యేదంవిష్ణురశ్యన్నే ద్విజాంగుష్ఠం నివేశయేత్ ॥*॥ అత్య
హుతశేష ప్రదానం నదేవపాత్యై కింశుపిత్రాదిపాత్యైప్యేవ ॥ తథావిజ్ఞానేశ్వ
రే ॥ వా ॥ హుతశేషంపిత్రాదిభాజనేమ దద్యాన్నవైశ్వదేవభాజనేమ ॥*॥‘పి
త్రాదిపాత్రదత్తాని ‘ఇత్యయమేవ పక్షస్సాధుః । హుతశేషాన్నాభీమర్శనే ప
దాథాభిమర్శనాభావసాన్యత్, భాండస్థపదాథాభిమర్శనే ‘ఏషతేత
ఇతి పిత్రధామద్విప్తస్య పదార్థస్య విశ్వేభ్యాదేవైభ్యః ప్రదానంనోపపద్యతే,
అతఏవారుచ్యా ‘కృష్టాన్వాప్రతిసూరుషమ్’ ఇతి పక్షాంతరపరిగ్రహః । తత
శ్చ ఏకేకేన మంత్రేణయథాలింగం పృతిపూరుషం పాత్రదత్తా పదాథాన
భిమృశేత్, ఏకబ్రాహ్మణపక్షేపి త్రిభిమంత్రైరభిమృశేత్ । అత్యమనుః॥శ్లో॥
మున్యన్నం బ్రాహ్మణస్యాక్తం మాంసంక్షత్రియవైశ్యయోః । మధుప్రదానంశూ
ద్రస్య సర్వేషామవిరోధియత్ ॥*॥ శాకమూలఫలాని మున్న్యన్నాని; సర్వ
షాం బ్రాహ్మణాదీనాం యచ్ఛాస్త్రవిరుద్ధం కదళీవనసారావరుకముద్గాదిఫలం త
చ్ఛ దేయమిత్యధః । ఏతత్ప్రపంచితం నియమఖండే ॥ అత్ర కేచిదగ్రక్షేప్యతివ
దంతి తాన్నిరాకరోతి విజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ ఇదంవిష్ణుర్విచక్రమిత్త్యనయర్చా
౭న్నే ద్విజాంగుష్ఠం నివేశయేత్, తత్రచ వైశ్వదేవీయ యజ్ఞోపవీతీ విష్టోహ
వ్యంరక్షేతి, పిత్యైప్రాచీనావీతీ విష్టోకవ్యంరక్షేతివిష్టోహవ్యంచకవ్యంచబూ
యాద్యక్షేతినైక్రమాదితి స్మరణాత్ ॥*॥ ఇతి॥ విష్టోహవ్యంరక్షేత్యనయానిద
ధాతీత్యత్ర రక్షతేరాత్మనెపదంఛాందసత్వాత్సఫవ్యమ్ । అనంతరం విశ్వే
భ్యోదేవేభ్య ఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపరివేక్ష్యమాణంచాతృపైరితియవోదకేన
నివెన్య తథాపిత్యై అముకగౌత్రాయాముకశర్తణే ఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపరి
వేక్ష్యమాణంచాతృపైరితి తిలోదకేననివేద్య ఏవం పితామహాయ ప్రపితామ

గాయ నివేదయేదితి । ప్రపితామహేత్యాది- ఏష లెతలైతి పాత్రాభిమగ్ననా-
నంతరం పృథివీతే పాత్ర మిష్యభిమంత్య బాహ్మణమసేన పాత్రాన్నము,
వసపగ్నయితావన్నైద్విజాంగుష్ఠమిదం విష్ణురితి నివేష్య విష్ణోహవ్యంరక్షేతిప్రా-
థ్యే వత్సగోత్రాయ విష్ణుశర్ణణపితుః ప్రపితామహాయేదమన్నం పరివిష్టంప-
రివేక్ష్యమాణంచాత్మపైరితి తిలదకెన నివేదయేదిత్యర్థః । ఏతేన పూర్వహ-
త్యంచ వ్యాఖ్యాతమ్ । అత్ర యాజ్ఞనల్కేన పాత్రాభిమంత్యణముక్తమ్, ఆ-
పస్తంబేనాపసపగ్నసముక్తమ్, ఏతదుభయమవిరోధాదస్తాభిరుక్తమ్ । ఏషమితి
పృథివీతేపాత్రమిష్యభిమంత్యోపసపగ్నయితావన్నైద్విజాంగుష్ఠం నివేష్యవత్స-
గోత్రాయ విష్ణుశర్ణణే ఇదమిదమన్నమిత్యాదినా నివేదయేదిత్యర్థః । ఏ-
వంప్రీతిస్య పృథివీతేపాత్రం ద్యౌఃపిధానం బ్రహ్మణస్తావముఖేజహామి బ్రాహ్మ-
ణస్యత్వాత్క్షితమసి మాపేతస్య క్షేప్రాగ్భ్యభిమంత్ర్యవస్సన్యాయితావతి-
న్నైద్విజాంగుష్ఠం నివేష్య వత్సగోత్రాయ విష్ణుశర్ణణేప్రేతాయేదమన్నంపరి-
విష్టం పరివేక్ష్యమాణంచాత్మపైరితి తిలదకెన నివేదయేదిత్యర్థః ॥ దేవసదితి,
'పృథివీతేపాత్రమ్' ఇతి పాత్రాభిమంత్యణాది నివేదనాంతం దేవేభ్యోదక్షి-
ణం జానాన్వాచ్యోపసీతీ యథాప రాత్రావిష్టవేచెతిత్యర్థః.

మూ—' భూర్భువస్సువః ' ఇతి ' సత్యంత్యతేన ' ఇతిదవిప్రై-
ర్ద్యౌఃపరిషేచనేకృతే విప్రహస్తేమతీర్థేందత్వాపాత్రాన్నైమ-
సిక్తావ ' క్లౌ ॥ యజ్ఞేవరోహవ్యసమస్తకస్యభాక్తావ్యయా-
త్తా హరిరిశ్వరోత్ర । తత్సన్నిధానాదపయాంతు సవ్యోర-
క్షౌంస్యశేషాణ్యసురాశ్చసర్వే ॥ ' , క్లౌ ॥ ఏకోవిష్ణుర్దహ-
ద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః । త్రీకలోకావ్యాన్యభూతా-
త్తా భుక్తేనిశ్చభుగవ్యయః ॥ ' ఇత్యుచ్చార్య శ్రుమహావిష్ణుః
ప్రీయతామితి జలముత్పజ్యప్రణమక్ ' అమృతోపస్తరణమ-
సి ' ఇత్యాహాశనం కారయితావ ప్రాణాహుతిః కుర్వాణాకా-
' ప్రాణేనిష్ఠః ' ఇత్యాదిభిఃపంచభిః ప్రసమీక్ష్య ' బ్రహ్మ-
ణిమత్రావృత్తతావయ ' ఇత్యాత్తానం బ్రహ్మణినియోజ్య స-
వ్యాహృతికాం గాయత్రీం మధుత్రయంచ జపితావ యథాశు

ఖంజుసద్విమిత్తభిధాయ ఉపచారానుక్రామ భుంజానాననవ
క్షమాణోఽవ్యత్యోవనిశ్చౌపవితీ పితృనూక్తనజం పురుష
సూక్రావేని పవిత్రాణిపక్ష శ్రావయేతైచవాగ్యతా భుంజిరన్న
హవిగుణౌక్ బూయః.

వాన్—అత్ర సంవాదవచ నాన్యదాహరిష్యామః || బోధాయనః || వా ||
ఘహావ్యాహృతిభిః ప్రదక్షిణమన్నముదతేన పరిషిచ్య సప్తేనాముచక ||* ||
ఇతి || పరాశరశ్చ || శ్లో || త్రామహావ్యాహృతిభిః పాత్రంతత్పరిషిచ్యచ |
సత్యంత్యతేనచాద్భిశ్చహస్తప్రక్షాళయేత్తతః || * వామభాగేన్నోపరిచ
ఆహారసగ్రహణాదినిషేధోస్తదుక్తస్యతిరక్తాకరేప్రవృత్తః || శాండిల్యః||శ్లో||
స్వత్రైవరష్యన్నసానాద్యైఃసాహిత్యవిమిశ్రితైః | భుక్తైః సగతాసంతంతోష
యేత్పిశ్యైశ్చపయే || * విశేషతఃపాదజతేన సిక్రమ్ , శ్లో || యశ్శాన్ధికా
లేహరిభుక్తశేషః దవాతిథిక్యాపిశ్చదేవతానామ్ | తద్రైవపిండాస్తు తిలేర్వి
మిశ్రానాకంబుకోటైఃపితరస్తుకృపాః || , తులసిగంధమాలైఃపిశరస్తుష్టిమ
ఘ్నయః | పుయాతిగరుడాయాథాస్తశ్చవచక్రపాణినః || , ఇతి స్తుత్యర్థ
సారాదివచనచాత్ర దృష్టవ్యమ్ || అపరణమన్నితి , శ్లో || భోక్తుకామోయ
దావిప్రతాంతోవ్యాసనేష్ఠితః | అభివాచకరీత్యప్య పునరాచమనం చరె
త్ || భుంజానాభివదేద్యస్తుపదన్నంపరినజయేత్ || * వృద్ధసన్తః || శ్లో ||
భోజనేతిప్రమానాస్తు స్వస్తిసంప్రతియేచ్ఛిజాః | నతేషాంతృప్తిమాయాతిని
రాశాపితిరోగతాః || * స్తుతిమందికాయాంచ || శ్లో || జపహోమజలస్థేమ
విష్ణుశ్రాద్ధవిసజనే | రాజ్ఞానమిపేదానేచ శ్రాద్ధకాలవిశేషతః || దేవా
ర్చనైభేదజనెచ నాభివాద్యుపధుచన || * బోధాయనః || వా || భుంజానా
నమిక్షతే స్రాజ్ఞానోష్ఠకృతి పంచభిఃబ్రహ్మణిపతక్తాఽయతత్వామేత్యాత్మానం
చాతిశ్లోఽన్వయసేవితే || * అత్యబ్రహ్మణిపయోగసు , యశ్శ్రోషీయథశ్వాసి
, బ్రహ్మేవా బ్రహ్మహుః , ఇన్య కస్యకారేణానుసంధానమ్ || యజ్ఞవల్క్యః
|| శ్లో || సవ్యాహృతాగామిత్యమనువితాత్తస్మిచమ్ | ఉప్రాయథాసు
ఖవాద్యంభుజీంస్తేవవాగ్యతాః || * పాంగుర్యే || శ్లో || గాయత్రీం త్రి
స్సక్మరావపి జపేదావ్యాహృతిపూర్వకామ్ | మధువాతాఇతిత్యచంమధ్వజ్యే

తామృచంతథా ॥ * విజ్ఞానేశ్వరేచ ॥ వా ॥ మధుమధుమధ్వితి త్రివారం జపి
త్యా యథాసుఖంజషధ్వమితిబ్రూయాత్ ॥ శ్లో ॥ సంకల్ప్యపితృదేవేభ్యఃసావి
త్రిమధుమజ్జపః । శ్రాద్ధానివేద్యావోశసంజుషిప్రేయోఽథభోజనమ్ ॥ ఆత్మ
ప్రస్తుపవిత్రాణిజప్త్వాపూర్వజవంతథా ॥ ౧ ॥ పవిత్రాణి పురుషసూక్తపవమానప్ర
భృతీని, జపేత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥ నాందీముఖేగయాశ్రాద్ధే
నవశ్రాద్ధేచనుసికే । సపిండికరణశ్రాద్ధే నజపేత్పితృసూక్తకమ్ ॥ * ఇతి ॥
అతః ప్రత్యాఖ్యైశ్శ్రాద్ధైషేవ పితృసూక్తజపఃకార్యః । ॥ శ్లో ॥ యావదుష్టం
భవత్యన్నం యావద్భుంజంతివాగ్యతాః । తావదన్నంతిషితరాయావన్నాంతాహ
విగుణతాః ॥ ౨ ॥ అతఃపదార్థగుణాన్నబ్రూయః ।

మూ—భుక్తేషు పేక్షితంపృష్ట్యాప్రాచీనావీతినంపన్నం సుసంప.

న్నం తృప్తాస్త తృప్తాస్తఇతిప్రశ్నప్రతిపదనెథవతః.

వ్యా—ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ అపేక్షితంయోచయేత్ ॥ * ఇతి ॥ యజ్ఞవ
ల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అన్నమాదాయ తృప్తాస్త ॥ * ఇతి ॥ విజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ అ
నంతరం సర్వమన్నమాదాయ తృప్తాస్తేతి తాత్పర్యప్రతి తృప్తాస్తఇతిత్రైవిప్రతున్య
క్తస్తదన్నం దక్షిణాగ్రదభాకంతరితాయాం భూమా తిలోదకంప్రక్షేపపూర్వకం
'యేఅగ్నిదగ్ధాః' ఇత్యుచా ప్రక్షిప్య పునఃస్తిలోదకంప్రక్షిపేత్ ॥ * ॥ సం
పన్నం సుసంపన్నమ్' ఇతిబోధాయనోక్తమ్ ॥ అత్యాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ తృ
ప్తాశ్చాత్వా మధుమతీశ్శ్చావయేదక్షన్నమీమదంలేతిచ ॥ * ॥

మూ—అథ గాయత్రీం మధుత్రయంచ పూర్వవజ్జప్త్వా 'అక్షన్న

మీమదంత' ఇతిచ, పితృదేవతయోమేధేభ్య భువంప్రోక్ష్యద

భానాస్త్ర్య తిలోదకంబత్త్వా 'యేఅగ్నిదగ్ధా యేఽనగ్నిద

గ్ధాయేనాజాతాఃకులేమమ' భూమాదత్తేనపిండేనతృప్తాయాన్తు

పరాంగతిమ్' ఇతి వికిరందత్త్వా పునఃస్తిలోదకం ప్రదాయాచ

మ్యావోశసంకారయితాన్.

వ్యా—చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ పితృదేవతయోమేధేభ్యభువంప్రోక్ష్యతి
అక్షిపేత్ । తతాదభాకానమాస్తీర్యతాస్తీందత్త్వాతిలోదకమ్ ॥ యేఅగ్ని
దగ్ధాయేనెతి దద్యాదుచ్చిష్టసన్నిధౌ । శ్రాద్ధేషువికిరందత్త్వా నాచామెన్నతి

విభామాత్ । పితరస్తస్యవత్సాసంభవంతుచ్చిష్టభూజనాః ॥ * విజ్ఞానేశ్వర ॥
 శ్లో ॥ అన్నమాదాయతృప్తాస్తశేషంప్రవానుమాన్యచ । తదన్నంవికిరేద్భూమా
 దద్యాచ్చాపసకృత్సకృత్ ॥ వా ॥ తృప్తాస్థేతితావత్ప్రప్తా తృప్తాస్తఇతితైఃప్ర
 త్యుక్తై తదన్నం పితృస్థానస్యపురస్తాదుచ్చిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రదభాణంతపి
 తాయాం భూమా తిలోదకంప్రక్షేపపూర్వకమ్ , యెఅగ్నిదగ్ధాః ' ఇతి నిక్షిప్య
 పునస్తిలోదకం ప్రక్షిపేదనంతరం బ్యాహ్మణహస్తే గఽమాషాధణం సకృత్సకృద
 పోదద్యాత్ ॥ * ఇతి ॥ ఏవమత్రవిజ్ఞానేశ్వరే వికిరదానానంతరముత్తరాపో
 శనముక్తమ్, తథాపరాశరేణాపి ॥ శ్లో ॥ తృప్తైఃపితౄణాంవికిరేదన్నం విప్రేషా
 భూతరే । దద్యాదాచమనాభాణాయ తేషాంవారిసకృత్సకృత్ ॥ * ఇతి వికిర
 దానానంతరముత్తరాపోశనముక్తమ్, బోధాయనెనతు ॥ వా ॥ తృప్తానపతచ
 మయ్య అన్నశేషాన్ప్రకిరతి యెఅగ్నిదగ్ధాః ॥ * ఇతి తదనంతరమేవ వికిరదాన
 ముక్తమ్, అతా యథాచాభ్యనుక్రమేయమ్ ॥ ఏవం సర్వత్రస్తృతిమయెఅగ్ని
 దగ్ధాఇతి మంత్రేణైవ తద్విధానాత్, మంత్రాంతరానుక్తేస్తావన్తాత్రమేవమయో
 క్తమితి నదేవవికిరానుక్రియోద్యావకాశః.

మూ—ఆచార్యేషు పూర్వవత్తిలోదకమియంతైత్పత్తిరితిదత్తావ రో

చయతైతి దేవాణాం స్వదితమితి పితౄణాంచయతావ , శ్లో ॥

పితాపితామహశ్చైవ తథేవప్రక్షితామహాః । మమ తృప్తిం ప్ర

యాంత్యద్య విప్రదేహేషుసంస్థితాః ॥ ' ఇత్యుచ్చార్య త్రివిష్ణు

పాదపద్మార్చితంబలసీదలం సకర్పూరం తాంబూలం భుక్తిదక్షి

ణాంచదత్తావ అస్తవక్షయ్యమిత్సుకై స్వధాంచాయపైశ్యఇత్యా

పుచ్చ్య వాచ్యతామిత్సుకై పితృభ్యస్సంధాం బూజితేతి ప్రా

ధ్యే పితౄదిభ్యస్సంధాన్తివీతిప్రత్యుక్తకమండలూదకం భూ

మాసిక్తావ విశ్వేదేవాఃప్రీయంతాం ప్రీయంతాం విశ్వేదేవాఇ

త్యుక్తే సర్వభ్యోఽన్నశేషేభ్యః పిండార్థం ప్రాశనార్థం

చాన్నం సముద్భృత్యానశిష్టమన్నమన్నశేషేః కింక్రియతామితి

ప్రాధ్యే ఇష్టేస్సహ భుజ్యతామితి ప్రత్యుక్తే యజ్ఞావశితి ।

శ్లో ॥ దాతారోనోఽభివధంతాంవదాన్సుంతిరెవ । శ్ర

ధావనా మాచ్యవగార్భహుదేయ చనాస్తు ॥ ౧౪ ॥ అన్నచనా
 బహుభవేవతి ఫి శ్వలభేమహి! యా ఏతా రహస్యసర్వతమచయా
 చిష కంచన ॥ ఇతి ప్రార్థయేత్, తేవ నాస్థా నెశ్వబ్జలభసం
 యా చక్షుమితిపురుషవ్యసృయ. చక్షుత్వాన్వితా పేనశ్లేశాకౌప్యతిబూయియః ॥

వాన్—స్మృత్యంశరే ॥ శ్లో ॥ రోదయైతివైదేవానావచయితాన్ తతఃపి
 త్యోకా ॥ న్యనితరవాచయితాన్ తాన్ స్వస్త్వక్షయన్ చవాచయేత్ ॥ * విజ్ఞానే
 శ్వరే ॥ శ్లో ॥ న్యసివాచ తతఃకుర్యాదక్షయోదకమేవచ దత్తాన్తమక్షిణం
 శక్త్యాన్యధాకారముదాహరేత్ ॥ బూయగస్తున్యభేత్కుక్తేభూమాసి చేత్తతా
 జలమ్ ॥ వా ॥ శుద్ధావమనానంతరం న్యస్త్రీసిబ్యాలైతి బ్రాహ్మణాన్యస్త్రీవాచ
 యేభ్యేషు న్యస్త్రీభ్యుక్తేషుక్షయన్మస్త్రితిబ్యాలైతిబ్రాహ్మణమాస్తేమాదకం దత్తాన్
 న్యధాంవాచయిష్యఇత్యుక్తాన్ తైర్బ్రాహ్మణైర్వాచ్యతామిత్సినజ్ఞాతః పిత్రా
 దిభ్యశ్చన్యథోద్యతామితి న్యధాకారముదాహరేత్తైచ బ్రాహ్మణాః ఆసున్యభేతి
 బ్యాల్యుస్తేరెవముక్తైరగుతరం కమండలువాదకంభూమాసిచేద్యిశ్వేదేవాప్రీ
 యంతామితిబ్రాహ్మణాదబ్రాహ్మణైశ్చ ప్రియంతాం విశ్వేదేవాగత్యైకైశ్చమశ్లో
 కంజపేత్ , దాతారోనాభిసంధంతామ్ ఇత్యాది ॥ * ఇతి సారాధికాబ్రా
 హ్మణాః దాతారోనాభిసంధంతామితి అన్నంచవోబహుభవేదితి లభధ్వంచస్సతు
 మాచయాచధ్వంకంచనేతి ప్రతిబ్యాయః ।

మూ—అథ ప్రాచీనావిత్యధోముఖన్య స్తం పాత్రముత్తానకృత్వా
 పవిత్రవిపాక్ ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమోపచారానక్తాపాదౌ
 నివేద్య ప్రాచీనావీతీ 'వాజేవాజే' ఇతిజపితా 'ఉత్తిష్టతపిత
 తోవిశ్వదేదైసుసా' ఇతి దర్భాన్వరంభణాన్తాప్య విస్మ
 జ్యోపవీత్యా సీమాంతమనువ్రజ్య పదక్షిణీత్యాగశ్య

హ్య—విజ్ఞానేశ్వరే ॥క్షా॥ ఇత్యుక్తావచ ప్రియావాచః ప్రణవత్యనిసర్జయే
 ౯ । వాజేవాదఇతిప్రీతిః పితృపూర్వంవిసర్జయేత్ ॥ వా ॥ ప్రియావాచః ధ
 న్యావయంభవచ్ఛరణయగళ రజః కణవవిత్కృతమస్తనన్దిరం శాకాద్యశనక్లేశమ
 విగణయ్య భవద్భిరనుగృహీతావయమిన్యేవం రూపాః, ప్రణవత్య- ప్రదక్షి
 గపూర్వకం నమస్కృత్య 'వాజేవాజే' ఇత్యనయరాప్త, పితృపూర్వకమ; పి

తృపితామహా ప్ర పితామహాది విశ్వదేవాంతం దర్భాన్వారంభణైః ' ఉత్తిష్ఠత
పితరః ' ఇతి విసజ్జనంకుర్యాత్ ||*|| అత్ర బోధాయనః || వా || ఆచమనే
చాగ్నిముఖేచాభిశ్రవణేషు చోపసంగ్రహేషు పశ్చాద్ధోమేషుచ యజ్ఞోపవీతం
||*|| ఇతి । కపదీః || క్లో || అఘారదార్పణ్నిముఖాజ్యభాగ ప్రదక్షిణానువృ
జనేషుతద్వత్ । అఘారయోస్సి స్వప్తకృతి ప్రసిద్ధయజ్ఞోపవీతంహికవర్దినస్సాస్యత్

మూ—ప్రాచీనావీతి హుతశేషమిశ్రైః పూర్వాద్ధృతైరన్నైస్తి
లయ్యుక్తైస్సవ్యంజనైస్సప్రపిండాననుమరణైః ప్రేపిండాననేక
సాపిండ్యైతావతానిమిత్రపిండాన్ కృత్వాపిచ్ఛిష్టసన్నిధావగ్నౌ
దక్షిణతోదక్షిణాగ్రాదర్భాన్వస్తే ౧ ధాసంస్తీర్య దక్షిణాముఖ
స్సవ్యంజాన్వాచ్యతేషు మధ్యమదర్భేషుమాజయంతాం మమ
పితుఃపితరఇత్యాదిభిఃపశ్చిమదర్భేషుమాజయంతాం మమపితు
మాతరఇత్యాదిభిదక్షిణాపవగ్నంమాజయేత్ । అత్రమా
తృమృతౌ మాజయంతాం మమమాతర ఇత్యేవం మాజయి
త్యామాజనక్రమేణ వీతత్రైపితుస్తత్రైత్యాదిభిష్టప్తిపిండాన్ద
త్వా యేచత్వామను యాశ్చత్వామన్వీతి ప్రతిపిండం దభా
మూలేషు లేవనిమృజ్య పూర్వదర్భేషు మాజయంతాం మమ
ప్రేతఃప్రేతైవాపదత్వాఽముకగోత్రాముకశర్త౯ పె
తైతల పిండముపతిష్ఠైతిపిండం ప్రదాయాముకగోత్రైఽముక
నామ్ని పెతైశ్చశిస్త్రియాః.

వ్యా—అత్రాప్రస్తమ్యైః ' భుక్తవతాఽనువృజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ద్వే
ధం దక్షిణాగ్రాదర్భాన్వస్తే ౧ ధాసంస్తీర్య ' ఇత్యాది పిండదానప్రకార ఉక్తః, తె
నైవాత్రపిండప్రదానంకర్తవ్యమ్ । యజ్ఞవల్క్యః || క్లో || సర్వమన్నముపా
దాయ సతిలందక్షిణాముఖః । ఉచ్ఛిష్టసన్నిధౌపిండాన్ దద్యాదైవపితృయజ్ఞ
వత్ ||*|| అగ్నేకరణశేషేష భుక్తశేషేణచపాయసా పూషఫలాదికం సర్వమ
న్నముపాదాయాగ్నిసన్నిధౌ పిండాన్దద్యాత్ । బోధాయనః || వా || దక్షి
ణాభిరారాధయతి సవీణహిరణ్య ప్రాణివస్త్రలూహఘృమిభాంజేగోఽ
శ్వాజ్వికహస్తి దాసీపురుషవీరీహి యవమాషతిల దండోపాసచ్ఛత్రకమండ

ఋయానాసన శయనోపధానైస్సరోవకంజైర్యథోపపాతంసంపూజ్యాక్షయ్యం
 వాచయితావస్వధాం వాచయితావస్థాప్యోపసంగృహ్య ప్ర సాద్య పృథక్కిణీ
 కృత్యానువృజ్య యథేతమెత్య దక్షిణేనాగ్నిం దర్భా సంస్తీర్య తేషన్మశే
 నైఃపిండా దదాతినోచ్ఛిష్టం పరిసమూహత్యత్రిపిండందదాతి ||*|| ఇతి ||
 ఆశ్వలాయనః || వా || తృప్తాజ్ఞాతావమధుమతీశ్చావయేదక్షన్నమీమదంతేతిచ
 సంపన్నం పృష్టావయద్యదన్నముపభుక్తం తతస్తతః స్థాలీపాకేన సహపిండా
 ధాముద్భుత్య శేషం నివేదయేదభిమతేనుమతేవాధుక్తవత్సనాచాంతేమ
 పిండం నిదధ్యాదాచాంతేష్విత్యేకే ||*|| శ్రీవిష్ణుపురాణేచ || శ్లో || స్వపితౄ
 ప్రథమంపిండం దద్యాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ | దర్భమూలైవభాజః ప్రీణయేల్లేవ
 శుషకైః ||*||

మూ—బ్రాహ్మణాభ్యనుజ్ఞాతః ‘సమానోమంత్రః’ సమానీవః ‘
 ఇతి దావభ్యాం’ పేతాఘృణం పితౄఘృణం పాత్రేమనినీయతూ
 స్తీం పేతపిండమాదాయ త్రేధావిభజ్య తత్తద్భాగత్రయం
 పితౄదిపిండానాం పురస్తాన్నిధాయ స్త్రియాఃపిండంమాతౄ
 దిపిండానాంపురస్తాన్నిధాయ వైతరణీగోదానం కృత్వానుజ్ఞ
 ప్రామధుమతీభిస్సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రస్సమానీవ ఇతి
 చతుర్భిస్తత్త్విండైస్సహభాగత్రయం హస్తాభ్యాం యగవ
 త్సంస్మజేత్, ఏవం పేతపిండం పితౄదిపిండైస్సంస్మజ్య ‘యే
 సమానాః’ ‘యేసజాతాః’ ఇతి దావభ్యాంపిండానుపస్థా
 య సంస్మష్టేనాఘృణదకేన మంత్రానూపేన పూర్వవస్తాజ్ఞ
 యిత్యా యేచవొత్రఇత్యాది తాశ్చవహంతామిత్యంతమేకోమం
 త్రః, తేనోభయపిండానుపస్థాయ తృప్త్యంతభవంతఇతి మా
 తృపిండాతృప్తవృతృప్తవృతృప్తతేత్యభయపిండానుపస్థాయ
 ‘శ్లో || పితౄపితామహశ్చైవతథైవప్రపితామహః | తృప్తిం
 ప్యయాంతుపిండేన మయాదత్రైవభూతైః ||’ ఇత్యుచ్చార్య పు
 త్రానౌపిత్రానిత్యభయ పిండాన్యగవదుదపాత్రేణావిచ్ఛి
 న్నం పితృతీర్థేన త్రివిధసవ్యం పిండా వదిషీచ్యమ్యజ్జపా

త్యాగి తృప్యతేతి యజుర్వావద్భక్తిత్యవరాధ్యమావత్స
 పోక్ష్య పాత్రాణిద్వంద్వమభ్యుదాహృత్య పిండకరణావశిష్ట
 మన్నం గాగ్రసవరాధ్యమనశ్వామపి భోజనెచ్ఛాయామ్ ॥
 'ప్రాణానివిహ్తోఽమృతం జహోమి బ్రహ్మణిమత్రాఽమృత
 త్వామ్' ఇతి పాశ్వానసశ్చిత్వాచమ్యత్య పిండానప్పేవనవి
 సృజేన్నపతైర్నదద్యాద్దోషశ్రవణాత్.

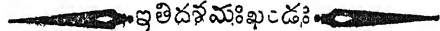
వ్యా—యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ గంధోదకతిలై ర్యక్తంకుర్యాత్పాత్రచతుష్టే
 యమ్ ॥ అహ్యుధ్వం పితృపాత్రేషు ప్రేతపాత్రంప్రసేవయేత్ ॥ యెనమా
 నాఇతి ద్వాధ్యాయం శేషంపూర్వవదాచరేత్ ॥ * న్యజ్జ్య అధోముఖబిలానికృ
 త్వా తృప్యతేతియజః, తృప్యతతృప్యతతృప్యతేత్వామూతంతదేవ, త్రిరభ్యస్తం
 త్యవరాధ్యం, నవకృత్వాఽభ్యసితవ్యమిత్యధః । ఏవమనుచ్ఛవసనానవ
 చ్చక్తాఽవత్సన్యగ్భూతానిపాత్యాగి పోక్ష్య ద్వంద్వమభ్యుదాహృత్య గా
 గ్రసవరాధ్యమనశ్యం పాశ్యం కర్తాగత్వాత్ ॥ స్మృత్యధఃసారే ॥ శ్లో ॥ స
 పిండికరణాప్వేతాన్ పిండానప్పేవననిక్షిపేత్ । అన్యథాకరణాతేషాం పితృదే
 వారుదంతిహి ॥ * పితరశ్చ దేవాశ్చ ఖద్యంతి అతానపతైర్నదద్యాదిత్యధః॥
 అత్యజమదగ్నిః ॥ శ్లో ॥ నదీవైతరణీనామ దుగంధారుధిరావహః । కృష్ణతా
 యామహావేగిన్స్థితకతరంగిణీ ॥ దత్తాగౌర్యససాపిండ్యసతాంతరతినేతరః । అ
 చీణాతత్యవద్యంతే పాగ్నిశ్చితైతుపాపినః ॥ * స్మృతినారసముచ్చయే ॥ శ్లో॥
 నిదధ్యాత్పితృపిండేషు ప్రేతపిండంవిభజ్యతు । త్యచేన మధువాతేతి సంగచ్ఛ
 ద్వంత్యచేనచ ॥ * ప్రేతపిండం ప్రేథావిభజ్య మధువాతాఇతి వాక్యషట్కా
 త్తకత్యచేన 'సంగచ్ఛద్వం సంవనద్వం, సమానోమంత్యః, సమానీవః' ఇ
 తి మంత్యత్యయేణద పితృపిండేషు ప్రేతపిండంనిదధ్యాదిత్యధః॥ ఏవంచయ
 ద్దురుక్తం మధుమతీభిః ప్రేతపిండమాదాయేతి; యచ్చజల్పితం మధుమతీభిః
 ప్రేతపిండంవిభజ్యతి తమభయమనాదరణీయం; సంవాదవచనాభావాత్, పిం
 డసంసగ్ధేవ మధుత్యయవినియోగస్తరణాచ్చ । అనూపేనేతి మార్జయంతాం
 స్రుమపితరఇత్యేనమూయాన్నపూర్వవత్పితృపితరణి, పిండసంసగ్ధాని పితృ
 శ్సప్రాప్తే ॥ తథానాయణీయే ॥ శ్లో ॥ పిండసంయోజనాదూధ్యంప్రేతత్వం

శాతాతపః || క్లో || ఏకమూర్తిత్వమాయాతినపిండికరణేకృతే । ' ఇతివిజ్ఞానేశ్వరపతిపాదనం శంఖాదివచనంచనిర్వాప్యకులం చిరంజీవేత్ । తస్మాదేకవచంభృత్యవగోఽపలక్షకంనభవతి, న్యూనాతిరిక్తస్యవచ్ఛేదాధికత్వాత్సంఖ్యాయా ఇత్యలమ్ ॥ అత్యపద్ధర్తికాకారస్సప్తమేవాచప్త ॥ ' యాపత్యామమునూషణతేపతిమ్ ' ఇత్యారభ్య క్రియాముక్త్యా ' పశ్చాదనన్వహమేతయోః పృథగమూఃకుర్యాత్ప్రమేణక్రియాః । స్త్రీపిండిపతిపిణ్డగైతదనుతంపిత్రాదిభిర్నిశ్చయేత్ । ఇతి మూ—ఏవమనెకసాపిండికృత్యమేనైకకోఽఘ్నంసంసృజ్య పృత్యేకం వైతఃశీగోదానంకృత్వా పితృదిపిండికృత్యమేనసంసృజేత్రతోమాజణాదిసమానమ్.

వ్యా—ఏవమితి, సమానపిండియోగానాం సాపిండికృత్య అఘ్నంసంసగృహీదానపిండిసంయోగేష్యయమేవకృమిఇత్యర్థః । అత్య స్మృత్యర్థసారే || క్లో || శ్వాద్ధైమక్రియమాణేమబహూనాంజహుయాత్సికృత్ । నదేయాబహువఃపిండిస్త్రీన్పిండినేపదాపయేత్ ॥ నిమిత్తపిండిమేకైకందత్వాత్సంసృజేత్క్రిమాత్ । సమానపిండియోగానాంసపిండికరణంసహ ॥ పిత్రస్తుపృథగేవస్యాత్సంఘాతానుమృతీవినా ॥ * సంఘాతానుమరణయోరెవ పిత్రోస్సహ క్రియాంకుర్యాదన్యత్ర సదా పృథగేవ కుర్యాదిత్యర్థః.

ఇదానీం మతభేదముదాహరత్యనుక్తావిరుద్ధాధికగృహణాయ—
 మూ—' యేసమానాఇతి ద్వాభ్యామఘ్నంసంసగృహీ ' ఇతియాజ్ఞవల్క్యః ॥ ' మధుత్రయేణసంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రేఇతి ద్వాభ్యాంచాఘ్నంసంగృహీ, సమానోమంత్రేస్సమానీవఆకూతిరితిద్వాభ్యాం పిండిసంగృహీ ' ఇతిబౌధాయనః ॥ సమానోమంత్రేస్సమానీవఇతి ద్వాభ్యామఘ్నంసంగృహీ, సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రేఇతిద్వాభ్యాంపిండిసంగృహీ ' ఇతివైఖానసః ॥ ' యేసమానాఇత్యఘ్నంసంగృహీ, యేసజాతాఇతి పిండిసంగృహీ ' ఇతిగౌతమవిధిః ॥ సమానోమంత్రేస్సమానీవఇతి ద్వాభ్యామఘ్నంసంగృహీ, మధుమతిభిస్సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రేస్సమానీవఇతి త్రిభిఃపిండిసంగృహీ ' ఇత్యాశ్వలాయనః

వ్యా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ఆఘ్యాఁథం పితృపాత్రేషు పేతృ
పాత్రంవ్రసేచయేత్ । యేనమానాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ * ఇతి ॥ బొధాయనః॥
వా ॥ పెత్రపాత్రం పితృపాత్రేషు నినయెన్నధుమతీభిస్సంగచ్ఛధ్వం సంవదధ్వ
మితిద్వాభ్యాంప్రేతపిండంపితృపిండేషునినయెత్సమానోమంత్రస్సమానీవకూ
తిరితి ద్వాభ్యామధైనానువతిష్ఠతే యేనమానాయేనజాతాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ *
ఇతి ॥ అత్ర వైఖానససూత్రం గౌతమీయేవిధిరితీసూత్రంచనవ్యతిరిక్తే ॥ ఆశ్వలా
యనః ॥ వా ॥ ఏకంపాత్రంత్రీపుపాత్రేషునినయెత్సమానోమంత్రస్సమానీవకూ
కూతిరితి, ఏకంపిండంత్రీపుపిండేషునిర్వపేన్నధుమతీభిస్సంగచ్ఛధ్వమితచద్వా
భ్యామ్ ॥ * ఇతి ॥ ఎవం పిండాఘ్నం సంసగే మధుమతీవినియోగస్తరణా
న్నధుమతీభిః పిండదానం త్రేధావిభాగకరణంచ దూరంనిరస్తమ్ ॥ ఏవం మత
భేదేషి పిండసంసగే మధుత్రయం సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రఇతి మంత్ర
త్రయమాశ్వలాయనోక్తమ్, సమానీవఇతిబొధాయనవిధిసిద్ధమ్ । అతస్తంత్ర
భతుష్టయం శిష్టేఃపిండసంసగేంగీకృతం, వైకల్పికేషుపదాథేషు శిష్టాచా
రస్త్యేషు పృమాణత్వాత్ ॥ ‘ శ్లో ॥ యేనాస్యపితరోయాతా యేనయాతాఃపితా
మహాః । తేషయాతాత్పతాంమాగం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి ॥ ’ ఇతిమనుః ॥అ
తస్సుష్టూకంచతుర్భిరితి.

అత్ర హోమపిండదానషయ క్తం శ్రాద్ధంపార్వణమితిపావరధ్యాంతిం
భిరస్యే పార్వణైర్దైప్తయోరుద్దైప్యభేదన వ్యవస్థాంప్రతి పిషాదయిషుస్తయో
స్సర్వరూపంతావదాహ—

మూ—పార్వణం త్రిపురుషోద్దైప్యమేకోద్దైప్తమేకోద్దైప్యమ్.

వ్యా—త్రయఃపురుషాః పితృపితామహవృషితామహ ఉద్దైశ్యాన్సి త
త్త్రిపురుషోద్దైప్యమ్, ఏక ఏవోద్దైశ్యాన్సిన్నితీవిగ్రహః ॥ అత్రకణ్వః ॥ శ్లో ॥
ఏకముద్దైప్యయద్దత మేకోద్దైప్తంప్రకీర్తితమ్, । త్రినుద్దైప్యతయత్తద్ధి పార్వణంము
నయోవిదుః ॥ * ॥ అత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ—సపిండీకరణాదూధ్వంపిత్రోస్సదాపార్వణంకుర్యాత్.

వ్యా—ఏకోద్దైప్తంబొధాయనీయమ్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరాదా ॥ శ్లో ॥ ఆపాద్య
సహపిండత్వమారసావిధివత్సుతః । కర్వీతదర్శనచ్ఛ్రాద్ధంమాతాపిత్రోమ్మృతే

౭హని || * దర్శనల్-పార్వణవదితివ్యాఖ్యాతమ్ || పరాశరః || క్లో || పితృగృత
స్య దేవత్వమారసేనత్రిపూరుషమ్ | సర్వత్రానేకగోత్రాణామేకస్తేనవమృతే౭
హని || * దేవత్వంగతస్య-సపిండికృతస్యేత్యధః | అనేకగోత్రాణాం మాతు
లాదీనామేకోద్దిష్టమేవకుర్యాదిత్యధః || ' క్లో || సపిండికరణాదూర్ధ్వంపరి
సంవత్సరంసుతిః | మాతాపితౄఃపుత్రకుర్యాదేకోద్దిష్టమ్మతే౭హని || ' ఇ
తి యమాదివచనమేకోద్దిష్టపరంబోధాయనీయవిషయంమంతప్యమ్ | అత్రబోధా
యనః || క్లో || సమేవమేతుకతావ్యామాతాపితౄస్తుసత్క్రియా | అదైవం
భోజయేచ్ఛాద్ధం పిండమేకంచనిర్వపేత్ || * అత్య౭స్యేషాం పార్వణమేవే
తిసిద్ధమ్ || తథాశాతాతపః || క్లో || సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాత్పావనత్వ
దా | ప్రసంవత్సరంవిదాన్వాంశ్చాగ్రయోదితౌవిధిః || *

మాతామహాదీనామపి పార్వణమేవకతావ్యమిత్యత్రచనముదాహరతి
మూ—' క్లో || పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చదాహితౌదుహితాస్తు
షా | దృపతీచక్రమాదేతేశ్చాద్ధంకుర్యప్రిపూరుషమ్ || ' ఇతిస్త
రణాల్పౌత్రాదయః పార్వణంకుర్యః.

వ్యా—నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్.

మూ—అపుత్రస్యపితృవ్యస్యాగ్రిజస్య భ్రాతుః ప్రేతపక్షే దర్శన
మృతస్య పార్వణంకుర్యాత్.

వ్యా—అతిస్తృత్యధఃసారే || క్లో || అపుత్రస్యపితృవ్యస్య భ్రాతృణా
మగ్రిజన్తనామ్ | మాతామహస్యభార్యాయాశ్చాద్ధంపితృవదాచరేత్ || * ||
యథా పితౄఃపార్వణశ్చాద్ధంకరోతి తదైవచాపుత్రాణాంపితృవ్యాగ్రిజాదీనాం
పార్వణంకుర్యాదిత్యధః || విజ్ఞానేశ్వరే || క్లో || అమాయాంతు క్షయాయస్య
ప్రేతపక్షే౭ధవాపునః | పార్వణంతస్యకతావ్యంనైకోద్దిష్టంకదాచన || * ||

మూ—పుత్రమాతులకన్యభ్రాతృసస్యగురూణామేకోద్దిష్టమేవకుర్యాత్

వ్యా—అత్రవసిష్టః | క్లో || సపిండికరణాదూర్ధ్వంయత్రయత్రప్రదీ
మతే | భ్రాతృభగినైపుత్రాయ సామినేమాతులాయచ || మిత్రాయగురువే
శ్చాద్ధమేకోద్దిష్టం సపార్వణమ్ || * || సుమంతుః || క్లో || యశ్చమంత్రప్రదో
౭ధః వాయశ్చవిద్యాంప్రయచ్ఛతి || గురూతావపిజానీయాత్తయోర్నవతు

పార్వణమ్ || * || అత్ర ప్రచేతతాః || క్లౌ || ఏకోద్విష్టాయతేర్నాస్తి త్రిదండ
గృహణాదిహ | సపిండికరణాభావా త్పార్వణంతువిధీయతే ||*

ఉద్దేశ్యనియమమాహ—

మూ—దర్శా శాపార్వణశ్రాద్ధే పితృదయఏవభోజ్యః

వ్యా—కాత్యాయనః || క్లౌ || దర్శేన్నాత్వాపితృభ్యస్తు దద్యాత్కృష్టే తి
లోదకమ్ | అన్నంచవిధిసద్దద్యాత్సంతతిస్తేనవర్తతే ||*|| క్లౌ || ‘వసురుదాదితి
సుతాః పితరశ్శార్ధదేవతాః ‘ ఇతియాజ్ఞవల్క్యుఃవసురుదాదిత్యసంజ్ఞాకాః పి
తృపితామహాపృపితామహాశ్శార్ధదౌద్దేశ్యాత్ప్రథమః.

కచిన్తాత్మమృతాపేపితృనప్యాశయంతితాప్రత్యాహ—

మూ—మాత్మమృతాపేతుమాత్మాదయోభోజ్యనపితృదయఃనిషే

ధాదయ్య గృత్వవిరోధాతావర్షణత్వభంగాదాచారాభావాచ్ఛ

వ్యా—అత్యయమః || క్లౌ || అన్వారోపేతుభతైవమాతుస్సహసపిండ
సం | సపిండికరణామాభ్యం పితామహ్యదిభిస్సహ || * || శాతాతపః || క్లౌ ||
నాందీమఖైస్త్రకాశ్రాద్ధేగయాయాంచమృతైహని | పితామహ్యదిభిస్సార్ధం
మాతుశ్శార్ధంసమాచరేత్ || * || సప్తష్టకాదిమపితృవర్గవరణదర్శనాత్తత్స
హపారాచ్ఛ మాత్మమృతాపేపితృవరణమితిచేన్న, తద్వదేవమాతామహవర
ణస్యాపి ప్రసక్తః | అష్టకాయామిన మాత్మమృతాపేన తద్వరణప్రసంగఇతి చె
న్న || సాహచర్యనిమయభంగావత్రైః | పృథక్కుర్యాదితి విధానాత్తద్వరణమి
తిచెన్నార్థః? దర్శాదివత్సహనకుర్యాదపితృపితృవర్గా త్ప్రథక్కుత్యమాత్మ
వరణం కుర్యాదిత్యథాఇతిచేన్న, మాతామహ్యవత్ప్రత్యేనవాసాపిండ్యే ప
త్యాదిభిస్సహనకుర్యాత్క్రితుతతః పృథక్కుత్య పితామహ్యదిభిరేవ మాతుః
పార్వణం కుర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వరాదౌ తస్యార్థస్యసమర్థనాత్, యస్సపిండికృ
తంపీతం ‘ ఇతివచనావవాదత్యేన ‘ అష్టకాసుచమృద్ధౌ ‘ ఇతివచనార్థప్రతి
పాదనాచ్ఛ | అతః ‘ పితామహ్యదిభిస్సార్ధం మాతుశ్శార్ధంసమాచరేత్ ‘ ఇతి
నియమాత్పితృవరణపార్వణత్వభంగాదుర్వారః | ‘ త్రినుద్దిశ్యతుయత్తద్దిపార్వ
ణమ్ ‘ ఇతి స్మృతేర్వృద్ధ్యాదిష్వపి పితృవరణన పార్వణత్వ భంగఇతిచేన్న,
వృద్ధ్యాదేశ్శార్ధత్వేన వర్గత్రయోద్దేశ్యత్వవిధానాత్ వృద్ధాశ్శార్ధత్వ

యం విదురితిహి స్తర్వతే తష్టష్టధాక్యతేవతిచ, నహ్యేవం మాతృమృతాహేశ్యా
 ధృవ్యయకరణే పృమాణంజ్ఞాపకంవాస్తీ ॥ క్లో ॥ మాతుఃక్షయదినేప్రాప్తేపితరం
 తత్రపూజయేత్ । అపూజతేతుపితరిమాత్రాపిండోనగృహ్యతే' ఇతిచేన్నపితా
 మహ్యదిభిరేవేతి శాతాతపాది స్మృతినియమభంగప్రసంగాత్పితామహ్యదిభిరేవ
 మాతుఃపార్వణశ్శార్ధంకుర్యాదితివిజ్ఞానేశ్వరవిరోధాచ్చ । అతోమాతృమృతాహే
 నపితృవరణమయ్యగ్తత్వవిరోధాత్ । 'అయగ్గాంస్త్ర్యవారాన్ పితృకార్యే'
 'తీర్ణాపిల్యేఽయగ్గాన్' ఇతి హిమన్వాదిభిః స్తర్వతే, తదేవమాచారా
 భావాన్నపితృవరణమ్ ॥ క్లో ॥ 'పితృరేవపితుఃకుర్యాన్నాతురేవమృతేఽహ
 ని । యదికుర్యాత్సపత్నీకం తచ్చాగ్ధమసురాలయమ్ । మతుర్మృతాహేపిత్రా
 దిన్ పూజయేద్దదినాశయేత్ । తథాపితుమృతాహేతు నపూజ్యాఇతరాః
 స్మృతాః' ఇత్యాదివచనేఃపితృవరణేదోషప్రతిపాదనాచ్చ । తేహేమాతుః
 క్షయదినఇత్యన్వకోఽథః । శూర్యతామితవీహి సాగ్ధైత్ర్యేణిప్రధానాని హో
 మోభోజనం పిండదానమితి, తత్రయదిభోజనమాత్రం కుర్యాత్తదాహోమ
 పిండదానాభావేన పితరోనపూజితాస్సుయః అతస్తత్పూజనాథం హోమపిం
 డదానేచ కుర్యాన్నసంకల్పశ్చాగ్ధై నభోజనమాత్రమితి । తథాస్మృతిసంగ్ర
 హే ॥ క్లో ॥ పిండహోమపరిత్యజ్య సంకల్పంకురులెయది । సంతతేశ్చవినా
 శాయ సంవదోహరణాయచ ॥ * ॥ అతఃపితృవరణాభావేనవచనాంతరవిరోధః
 నచ పార్వణత్వభంగః నాప్యయ్యగ్తత్వస్థరణవిరోధః నాప్యసురాలయత్వమ్ ।
 'మాతుశ్శార్ధమ్' 'పితామహ్యదిభిస్సార్ధమ్' ఇత్యాదినచనంచ దీక్షా
 యురిత్యాస్తాంతావత్,

మూ—వృద్ధిశ్చాగ్ధైషు మాతృపితృమాతామహవగత్రయోద్దేశేన

శ్శార్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్ర బహువచనేన పుంసువనాదినంస్కారవిహితశ్చాగ్ధాన్యచ్యం
 తే ॥ అత్ర లోకాక్షి ॥ క్లో ॥ నామాన్నచౌలగోదానసోమోపనయపుంసవే
 స్నానాధానవివాహేషు నాందీశ్శార్ధంవిధీయతే ॥ * కాష్టాజనిః ॥ క్లో ॥ క
 న్యాపుత్రవివాహేషు ప్రవేశేనవవేశ్మనః । నామకమణిదాలానాంచూడాక
 మాదికేతథా ॥ సీనుంతొన్నయనైవేవ పుక్తాదిముఖదర్శనే । నాందీముఖా

నిత్యగణానాశయైత్ప్రయతాగ్భహి || * గాగ్యశ్చ || శ్లో || పుత్రాత్పత్ని
 పృతిష్ఠాసు తన్మాంజిత్యాగబంధయోః | మాదాయాంచ వివాహేషు వృద్ధిశ్చ
 ధ్ధవిధీయతే || అగ్న్యధానాభిషేకాదావిష్టాపూర్తైస్త్రియాబుతౌ | వృద్ధిశ్చ
 ధ్ధప్రకుర్వీతహ్యశ్రమగ్రహణతథా || * కాష్టాజనిశ్చ || శ్లో || ప్రాదుర్భా
 వెపుత్రీపుత్ర్యగ్గ్రహణసూర్యదంద్రయోః | సాత్వానంతరమాత్మీయాపి
 త్కాశ్చాద్దైవతర్పయేత్ || * విష్ణుపురాణే || శ్లో || జాతేపుత్రేపితుస్సానం
 సచేలంతువిధీయతే | జాతకమంతతఃకుర్యాచ్చగ్రధమభ్యుదయంతతః || * ||

తత్సమమాహ—

మూ—తత్రపృథివగ్ం ద్వాద్వావిశ్వదేహమాత్రాదీనాం నవా
 నామేకైకస్య ద్వాద్వావిప్రొనిమంత్రయెదశక్తౌ విశ్వదేవా
 థేద్వావిప్రొ ప్రతివగ్ం ద్వాద్వావాతిత్రాష్టా విప్ర
 స్సంపద్యంతే పూర్వత్ర చతుర్వింశతింత్రాపవీతీప్రాజ్ఞుభిః ప్ర
 దక్షిణం సర్వంకుర్యాత్రిలాథేయవాఃకార్యాః

వాన్—అత్ర శాతాతపః || శ్లో || మాతుశ్చగ్రధంతు పూర్వంస్యాత్పితౄ
 శాంతదనంతరమ్ | తతామాతామహదీనాంవృద్ధాశ్చగ్రధత్యయంస్తృతమ్ || * ||
 అశ్వలయనః || వా || అత్రాభ్యుదయికేయగ్తాబ్రాహ్మణౌ ఆమూలాగ్రదర్భాః
 ప్రాజ్ఞుభిఃప్రాజ్ఞాపవీతీస్యాత్ప్రదక్షిణముపచారో యవాస్తిలాథాగంధాదిదా
 నంచ ద్వీర్బజదర్భానాసనెదద్యాత్ ‘యవాసిసోమదేవత్యాగోనవేదెవస్త్రి
 తః | ప్రత్నవద్భిః ప్రత్రః(పుష్ట్యానాందీ)పునర్నాందీ)ముఖానిమాణ్లాంకాన్
 పీణయాహినస్సావహః ఇతియవావాపనమ్ || * ఇతి ముద్గలః || వా || దేవే
 మద్యాణేకోవ్రాపితౄషేకోద్వావదాబ్రాహ్మణాన్ శ్రాద్ధకల్పయేత్ || * ఇతి
 విజ్ఞానైశ్చ రెడ|| శ్లో || యగ్తాదైవేయధాశక్తిపిత్ర్యయగ్తంస్తథైవచ || వా || దై
 వే-అభ్యుదయికేశ్చాద్దై; యగ్తా సమా బ్రాహ్మణానుపవేశయేత్, వైశ్వదే
 వేద్వాద్వా మాత్రాదీనాం తిన్మణామేకైకస్య ద్వాద్వాతిస్మణాంవా ద్వా
 ద్వాభీవం పిత్రాదీనాం త్రయాణామేకైకస్య ద్వాద్వాత్రయాణాంవా ద్వా
 ద్వా ఏవంమాతామహదీనాంచ వగ్త్రయేపి వైశ్వదేవతంత్రంవా || * || ఇతి
 స్రవన || శ్లో || ఏవం ప్రదక్షిణావృత్తౌవృద్ధానాందీముఖాన్ పితౄన్ | య

జేతదధికర్కంధూమిశ్రాపిండాన్యవైక్రియాః || వా || తిలసాధ్యాస్సర్వాః
క్రియాయవైకతణ్వాయః, మధువాతాఇతి ఋచస్థానె ఉపాస్తే గాయత్రేతిపం
చమధుమతీశ్చావయేత్, ఆచాంతేమ భుక్తాశ్రయాన్ గౌమయేనోపలిప్యతే
మ ప్రాచీనాగ్నా దర్భాన్ పూర్వం సంస్తీర్యతేమ పృషదాజ్యమిశ్రేణభుక్త
శేషేణైకేకస్యచాప్యచాపిండోదద్యాత్ ||*||

మూ—అష్టకాస్యష్టావిపాగ్నాచాపిపౌర్వవిశ్వదేవేమాత్రాదయ

స్తిన్యః పితౄదయస్త్రయైతి సిద్ధశ్శేషస్తమష్టభాకృత్వాద్య
ష్టానైభ్య ఉపహరతీతిజ్ఞాపనాత్.

వ్యా—సప్తప్రోఽథః

శాస్త్రకాలనియమమాహ—

మూ—వృద్ధిశాస్త్రంప్రాతరామశాస్త్రం పూర్వాష్టోవీకోద్దిష్టంమ

ధ్యాపౌపార్వణమపరాష్టేమ ర్యాత్రథాఽగ్న్యధానాని
మిత్రం వృద్ధిశాస్త్రమపరాష్టే.

వ్యా—అత్రశ్రుతిః || పూర్వాష్టేదేవానాం మధ్యందినమనుష్యాణామ
పరాష్టేపితౄణామ్ ||*|| ఇతి | ధరద్వాజః || క్లో || పూర్వాష్టావీవనాందీప్య
న్నమధ్యాపౌకదాచన | ఏకోద్దిష్టంతుమధ్యాపౌ హ్యపరాష్టేతుపైతృ
కమ్ || ఏకోద్దిష్టంతు మధ్యాపౌ ప్రాతర్యధ్ధినిమిత్రకమ్ ||*|| గాలవః || క్లో
ఆమశాస్త్రంతుపూర్వాష్టే సిద్ధాన్వేనతుమధ్యతః | పార్వణంచాపరాష్టేతు
వృద్ధిశాస్త్రం తథాఽఽగ్నికమ్ ||*|| ఆగ్నికమ్- అగ్న్యధానమిత్రమ్.

అత్రవిశేషమాహ—

మూ—అత్రనియతనిమిత్రమాదావిహితంప్రాతరంతేవిహితంశ్వః

ప్రాతరనియతనిమిత్రం జన్తగ్రహణాదిశాస్త్రంనిమిత్రానంత
రంమర్యాత్.

వ్యా—‘బ్రాహ్మణానాంభోజసముపనయనవత్ బ్రాహ్మణాన్ భోజయి
త్వా’ ఇత్యాదినాసీమంతాన్న ప్రాశనచాలోపనయనాది దినేష్వాదావిహితం
తస్మిన్నేవదినే ప్రాతరభ్యుదయశాస్త్రమనుష్టేయమ్ ‘తదంతతాభవతి వివాహో
దిమ’ ఇతి వివాహదావంతేవిహితంశాస్త్రం పరతత్త్వః ప్రాతరేవకతణ్వమ్ ||

ఇదంనియతనిమిత్తంసీమంతాదీనాంనియతకాలత్వాత్, జన్మాదికమనియతనిమిత్తం
తస్యానియతకాలత్వాత్, తత్పునర్నిమిత్తానంతరమేవ కర్తవ్యం సప్రా-
తః । అత్యుహాకాక్షిః ॥ క్షో ॥ నియతేమనిమిత్తేషు ప్రాతిర్వద్ధినిమిత్త-
కమ్ । పుత్రజన్మనికుర్వీత శ్రాద్ధంతాత్కాలికంబుధః ॥ * ॥ తాత్కాలి-
కమ్- తత్కాలభవమ్. నిమిత్తానంతరంకార్యమిత్యథః । తథాకాష్టాజనిః ॥
క్షో॥ పౌదుర్భవేపుత్రపుత్యోగ్యహణేచంద్రసూర్యయోః । స్నానానంత-
రమాత్మియాః పితౄంశ్చౌద్ధేవతర్పయేత్ ॥*

మూ—నైకశ్రాద్ధవ్యయమేకోద్దేశ్యమేకవాసరకుర్యాద్దేవతైశ్చాత్.

వ్యా—దక్షః ॥ క్షో॥ నైకశ్రాద్ధవ్యయంకుర్యాత్సమానేహానికస్యచిత్ ॥ స-
యజ్ఞం నబలింనైనదెవషిఃపితృతర్పణమ్ ॥*॥ జాబాలిః ॥ క్షో॥ శ్రాద్ధంకృత్వా
తుతస్తేన పునశ్శ్రాద్ధం సతద్దినే । నైమిత్తికంతుకర్తవ్యం నిమిత్తానుక్రమో-
దయం ॥*॥ కృతుశ్చ ॥ క్షో॥ శ్రాద్ధంకృత్వాపునశ్రాద్ధం సకుర్యాదేకవాసరే
యదినైమిత్తికంసన్యాదేకాద్దేశ్యంభవేద్యది ॥*॥

నిమేధవిషయమాహ—

మూ—తద్యథానిత్యేన దార్శికస్యసాదకుమ్యేన మాసికస్య దార్శి-
కేన మన్వాదియుగాది గృహణసంక్రాంతిశ్రాద్ధానాం సన్నిపా-
తేప్రసంగాత్పురస్సిద్ధేరుత్తరందార్శికాదిశ్రాద్ధమేవకుర్యాదని-
యతస్య బలీయస్తాత్.

వ్యా—సన్నిపాతే సమైశనే । యత్యోత్తరశాస్త్రాథానుష్ఠానెనానియతే-
న నియతపూర్వశాస్త్రాథసిద్ధిసప్రసంగః ప్రత్యహం కర్తవ్యశ్రాద్ధాపేక్ష-
యాదర్శశ్రాద్ధమనియతమ్, ఏవం సోదకుంభాత్ప్రత్యహం విహితాన్తాసిమాసిమ్మ-
తాహేవిహితం మాసికమనియతం ఏవదర్శశ్రాద్ధం ప్రతిమాసం నియతం మ-
న్వాదికంకవిత్కృచిన్తాసేభవాదనియతమ్, ఏవంసర్వత్యోహాసీయమ్ । అత్యని-
యతత్వమేవ పూర్వానుష్ఠానేపాతుః.

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—దెవతాభేదేశ్రాద్ధవ్యయం కుర్యాత్తద్యథానిత్యదార్శికా-
భ్యాం సోదకుంభమాసికాబ్ధికానామాబ్ధికేన సంక్రాంతిమాసిక-

సోదకుంభానాం సంయోగసోదకుంభాది పూర్వమనుష్టేయమని
యతత్వాత్తత్సోదశాది.

వ్యా—అత్ర దేవతాదేవతా శ్రాద్ధద్వయానుష్ఠానపాతకుః, అత్రోత్తరీయతా
నియతనిమిత్తత్వ సంభవేపి దేవతాభేదాన్న ప్రసంగః తత్ర శ్రాద్ధద్వయమను
ష్టేయం తదుదాహరతి తద్యథేతి || శ్లో || ‘ ఏకమప్యాశయేన్నిత్యం పితృభాం
పాంచయజ్ఞకే | ఇత్యుక్తం నిత్యశ్రాద్ధమ్, తేన || శ్లో || ననిర్వపతియశ్శ్రాద్ధం
ప్రమీతమిత్యకోద్విజః | ఇందుక్షయేమాసిమాసి ప్రియశ్చీత్రియతేద్విజః || ఇ
త్యుక్తదర్శశ్రాద్ధసంయుక్తమ్ తేనచమాసికం సోదకుంభాదిసంయుక్తమ్, తదా
శ్రాద్ధద్వయంకుర్యాత్ ఏవంమాతుర్వాపితుర్వాక్షయాపేన సంక్రాంత్యాది
నైమిత్తికశ్రాద్ధసన్నిపాతేశ్రాద్ధద్వయం కుర్యాత్, తత్రానియతనిమిత్తం సో
దకుంభమాసికాబ్ధికాదిపూర్వకృత్వా నిత్యదర్శశ్రాద్ధాకుర్యాత్ | తథాస్తృత్య
భాసారే || శ్లో || దర్శక్షయాహుపన్నే శ్రాద్ధంతత్రకథంభవేత్ | క్షయాహం
తువినిర్వృత్త్య దర్శశ్రాద్ధంసమాచరేత్ ||*|| ఏవంసంక్రాంతిమాసికసోదకుంభాని
కృత్వాఽఽబ్ధికం కుర్యాత్తేషామనియతత్వాత్ | అనియతత్వమేవ పూర్వాను
ష్ఠానై హేతురిత్యభాషి.

మూ—తథాదేవతాదేవతా నిమిత్తభేదేనైమిత్తికానికుర్యాత్

వ్యా—యథాదేవతాభేదే శ్రాద్ధద్వయకరణం తథానిమిత్తభేదేశ్రాద్ధద్వ
యవిధానం నాత్రదేవతైక్యం ప్రయోజకమిత్యభావః | అత్రకాత్యాయనః || శ్లో ||
దేవీబహునిమిత్తాని జాయేరన్నైకవాసరే | నైమిత్తికానికార్యాణి నిమిత్తా
త్సత్త్వస్యకరమాత్ || * || నిమిత్తానాంతుల్యత్వాదిత్యభావః, యథాదర్శోపరా
గసంక్రాంతిమేళనే.

మూ—పార్వతైకోద్దిష్టయోఃపార్వణం పూర్వంకుర్యాత్

వ్యా—జాబాలః || శ్లో || యద్యేకత్రభవేతాంచే దేకోద్దిష్టంచపార్వణం | పా
ర్వణంతువినిర్వృత్త్య ప్యేకోద్దిష్టంసమాచరేత్ || * ||

మూ—తథావచనాన్తానికాన్యేకాపేకుర్యాత్

వ్యా—అత్రదేవతానిమిత్తయో ర్భేదాభావేపి ‘ శ్రాద్ధానివోడశాపాద్యవి
శ్రవసిండతామ్ ’ ఇతివచనబలాద్ధ్వాదశాహుతా మాసికానికుర్యాన్మాసికాఽ

కరణే సపింఢీకరణాయోగాత్ । ‘తానిద్వాదశామే’ ఇతిసూత్రంద్వాదశా
హేమాసికవిధిపరమ్, ఇదంత్యేకదినశృద్ధసప్తయవిధానశంకానిరాస పరమితి
స పౌనరుక్త్యమ్.

మూ—పితృఃక్షయాహౌక్యపితృపూర్వంకృత్వామాతృకుర్యాత్

వాన్—ఇదంస్పష్టమ్.

మూ—కామ్యన్నిత్యసిద్ధిరితిజైమినిః నిత్యాత్కామ్యసిద్ధిరిత్యావస్తంబః

వాన్—‘శ్లో॥ కామ్యతంత్రేణనిత్యస్య తంత్రంశృద్ధసప్తసిద్ధ్యతి । స్యాదే
కత్వంతుదగ్నాదేదేవతైకన్యంభవేద్యది ॥’ ఆవస్తంబః ॥ వా ॥ నెమంలౌకిక
మథం పురస్కృత్య ధర్మాశ్చరేన్నిష్ఫలాహ్యభ్యుదయోభవంతి ॥ * ఇతి ॥
అభ్యుదయోశ్చైవసివిషయే, నిష్ఫలాస్సన్యః, ఐహికంఫలముద్దిశ్యధర్మాచరణేపి
కమకత్వేనాధనవైగుణ్యేననిరథకాని కామ్యకర్తాశిభవంతీత్యథః ॥ యథా
౨౨హమనుః ॥ శ్లో॥ అకృత్స్విత్యాత్సాధనానాం మాధ్వాత్క్రామకృతస్త
థా । ఫలస్యచాభిసంధానాదపవిత్రోవిధిఃస్తృతః ॥ * అత్రయథాశక్తినిత్యక
మానుష్టానేనైవాథాశ్చసిద్ధ్యంతి, తదసిద్ధావపి ‘నేహభిక్రమనాశోస్తి
ప్రత్యవాయోదవిద్యతే’ ఇతిన్యాయేన కామ్యవత్కృతస్య నిత్యకమణోహ
నిర్నాస్తి, తదపి సదృష్టాంతమావస్తంబవీవాహ ॥ తద్యథా ఆమ్రేఫలాధా
విమితేభాయాగంభావనూత్పద్యతే ఏవంధమం చర్యమాణమథా అనూత్ప
ద్యంతే నోచేదనూత్పద్యంతేనధమణానిభవంతి । అస్యవాన్యానానాం ‘శ్లో॥
యథేక్షుపేతౌస్సలిలంనిషేదితంతృణానివల్లీరపిసంప్రసించతి । ఏమనరోధర్త
పథనవత్యయశశ్చకామాంశ్చననూనిసౌశ్చుతే ॥’ యద్యపి మీమాంస
కమత్యా కామ్యానుష్ఠానాదేవ నిత్యసిద్ధిః ప్రసంగాత్, తథాపి కల్పసూత్రకా
రాణాం ప్రక్రియయా గుణఫలాధికారవిధానయా నిత్యానుష్ఠానాదేవ కామ్య
సిద్ధిః ప్రాసంగికీభవతి, స్యాధికారత్వేన ప్రయక్తిశక్తియోగ్యతయాఅన్యతాప్ర
యక్తౌ నిత్యాధికారవిధి ప్రయక్తిశక్తిపుష్పపన్నా, యథావివరణమతేస్సవిధిప్ర
యక్తమధ్యయనమితి.

మూ—తివిధంహిశృద్ధంవిజ్ఞాయతే.

వాన్—తివిధం నిత్యాదిభేదేనవిజ్ఞాయతే, తేషా నిత్యాదిషేషకైకం త్రిః

ధం జ్ఞాయత ఇత్యథః. తత్సవరూపం వచనేరుదాహరతి—

మూ—తథాకాష్టాజనిః || క్లో || మృతాహేహరహదేర్శశా
ద్ధయచ్చమహాలయే తన్నిత్యముదితంసద్భిర్నిత్యవత్తద్విధాన
తః || పేతశ్రాద్ధంసపిండత్వం సంకాంతిగ్రహణేమచ | సం
వత్సరోదకుంభంచవృద్ధిశ్శాద్ధంనిమిత్తతః || తిథ్యాదిమచయచ్చా
ద్ధంమనావదిమయగాదిమ | అలభ్యేమచయోగేమతత్కామ్యం
సముదాహృతమ్ || * ఇతి

వ్యా—పేతశ్రాద్ధంసగ్నప్రచ్ఛాదనేకోత్తరవృద్ధినవశ్రాద్ధాది | వ
ద్ధిశ్రాద్ధమ్, అతికాష్టాజనిః || క్లో || ప్రాదుర్భావేపుత్రపుత్రాగ్రహ
ణేచంద్రసూర్యయోః | స్నాతావసంతరమాత్మీయాపిత్వౌనైవితర్పయేద్దివిజః ||
* లోకాక్షిః || క్లో || నామాన్నచౌలగౌదానవృతౌపనయపుంసువే | స్నానా
ధానవివాహేమనాందీశ్రాద్ధంవిధీయతే || * కాత్యాయనః || క్లో || పుంసి
నామాన్నచౌలోపస్నానపాణిగ్రహేమచ | అగ్నావధేయే తథాసామేదశస్వ
భ్యుదయంస్తృతమ్ || * పుంసి-పుంసువసం సీమంతం, ఉప-ఉపనయనమ్ || కా
ష్టాజనిః || క్లో || కన్యాపుత్రవివాహేమప్రవేశేనవవేత్తనః | నామకమ
ణిబాలానాం మాడాకర్తాదికమేను || సీమంతాన్నయనేయజ్ఞే పుత్రాదిముఖద
ర్శనే | నాందీముఖాపిత్వగణానాశయత్ప్రయోగ్యహి || * గాగ్యః || క్లో ||
అగ్నిధానాభిషేకాదావిష్టాపూతేస్త్రియాముతౌ | వృద్ధిశ్శాద్ధంప్రకు
రీవితహ్యశ్రమగ్రహణే తథా || * చంద్రికాయామ్ || క్లో || తత్పూర్వేద్యురకృ
తావచేత్త్రతావభ్యుదయంతతః | కుర్యాత్కమతదాతత్రసద్యఃకరైతి కథ్య
తే || * తిథ్యాదిత్వాదిశబ్దేన ఉపరాగాదిగ్రహణం | నను ' క్లో || అమావా
స్యావ్యతిపాతమనావదిషవ్వకాసుచ | విదావంశ్చాద్ధమకుర్యాణఃప్రాయశ్చి
త్తీయతేనరః || * ఇతి శౌనకేననిత్యైస్సహమనావదిగ్రహాగ్రాత్యస్య కామ్యత్వం
కథమితిసంభ్రమితవ్యమ్ | అర్కద్విపర్యరాత్రావితివత్సంకల్పప్రకాంతావర
తవిషయత్వాత్ | గృహీతనియమత్యాగేప్రాయశ్చిత్తస్యయ్యక్తతావచ్ఛచోద్యా
వకాశః ' క్లో || కన్యాంకన్యావేదిశశ్చపశూనైవసత్సుతానపి | ద్యూతంకృషిం
శువాణిజ్యంద్యౌశ్చైకశఘాంతథా || బ్రహ్మవర్చసినఃపుత్రాన్ స్వణరూపేన

కుప్యకే । జాతిశై ౧స్యఽనర్వకామానాబ్జితశ్రాద్ధదన్యదా ॥ స్వగఽంభూప
త్యమోఽశ్చశౌచ్యంతేత్రంబలంతథా । పుత్ర్యంతే ౧స్యఽచసౌభాగ్యంనమృద్ధింము
ఖ్యితాంశుభమ్ ॥ ప్రవృత్తచక్రతాంఽదైవవాణిజ్యప్రభృతినపి । అరోగిత్వంయ
హాపీతకోకతాంపరమాంగతిమ్ ॥ ధనంబేదాభిషక్సిద్ధింకుప్యంగామప్యజావికం
అశ్వినాయశ్చవిధివద్యశ్శాగ్ధంసమృయచ్ఛతి ॥ కృత్తికాదిభరణ్యంతంనకామా
నాపున్నయాదిమా ॥ ౧ శ్లో ॥ 'కృత్తికాదిమయుత్తేషు శ్రాద్ధేయత్వలమీరితం ।
విష్కంభాదిమయోగేషు సకామానాపున్నయాదిమా ॥ ఆరోగ్యంచైవసౌభా
గ్యం శత్రుశాంతం పరాజయమ్ । సర్వాన్కామాశ్శ్రియంవిద్యాం ధనమా
యర్యథాకృమమ్ । సూర్యాదిజాసరేష్యేషు శ్రాద్ధకృల్లభతేఫలమ్ ॥ , ఇతియా
జ్ఞవల్క్యబృహస్పత్యాదునక్రతిధినక్షత్ర వారయోగశ్రాద్ధాని కామ్యనీత్యర్థః
మన్వాది- మాత్యై ॥ శ్లో ॥ ఆశ్వయుష్కుక్లనవమీకాతికకదావదశీసితా । తృతీ
యాచైత్రమాసస్య తథాభాద్రపదస్యచ ॥ ఫాల్గునస్యాప్యమావాస్యా పుష్యవ్యే
కాదశీసితా । అషాఢస్యాపిదశమీ మాఘమాసస్యసప్తమీ ॥ శ్రావణస్యాప్తమీ
కృష్ణా అషాఢస్యాపిపూణిమా । కాతికీఫాల్గునీచైత్రీజ్యేష్ఠీపంచదశీసితా ।
మన్వంతరాదయశ్చైతా దత్తస్యాక్షయశాతవః ॥*॥ శ్రివిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥
వైశాఖమాసస్యచయాతృతీయా నవమ్యసౌకాతికకశుక్లపక్షే ॥ నభస్యమాసస్యచ
కృష్ణపక్షే త్రయోదశీపంచదశీచమాఘే ॥ ఏతాశ్చతస్రస్తిథయోయుగాద్యాః ॥*॥
జ్యోతిషే ॥ శ్లో ॥ శుక్లాతృతీయావైశాఖ నవమీకాతికీసితా । మాఘీచామాత
థాపోష్ఠపదీకృష్ణాత్రయోదశీ । ఏతాశ్చతస్రస్తిథయోయుగాద్యాఃపరికీర్తితాః
॥*॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యప్తకావృద్ధిఃకృష్ణపక్షోఽయనద్యయం
ద్రవ్యంద్రాహణంపత్తిర్విమనత్సూర్యసంక్రమః ॥ వ్యతీపాతాగజచ్ఛాయాగ్ర
హణంచంద్రసూర్యయోః । శ్రాద్ధంప్రతిరుచిశ్చైతా శ్రాద్ధకాలాఃప్రకీర్తితాః*॥
అష్టకాః : పేమంతశిశిరయోశ్చతుర్ణామపరపక్షాణామష్టమిష్యష్టకాః' యా
మాఘ్యాః పౌణిమాస్యా ఉపరిష్టాదష్టకాతస్యామష్టమీజ్యేష్ఠయాసంపద్యతేతా
మేవాష్టకేత్యాచక్షతే' ఇత్యుక్తాద్రష్టవాః । వ్యతీపాతఃప్రసిద్ధః । అత్రీగార్గ్యః
॥ శ్లో ॥ పంచాననస్థాగురుధూమిపుత్రా మేపేరవిస్సాద్యదిశుక్లపక్షే । మాసాభి
ధానాకరభేదయైకామహావ్యతీపాతృతీహయోగః ॥*॥ మహాభారతే ॥ శ్లో ॥ శ్రి

వణాశ్విధనిష్ఠాద్రావాగదైవతమావతే ॥ ౧ ॥ రవివారయతామాయాం వ్యతిపా
తస్స ఉచ్యతే ॥ * ॥ స్వత్యంతరే ॥ క్లో ॥ ఉపరాగసహస్రాణి వ్యతిపాత త
తానిచ ॥ అచూలక్షంతుద్వాదశ్యాఃకళాంనాహంతియోడశీమ్ ॥ * ॥ మనుః ॥
క్లో ॥ సంధ్యా రాత్రోర్నక్షతతవ్యం శ్శాస్త్రంఖలుచిక్షణైః ॥ తయోరపిచకర్త
వ్యం యదిస్యాద్రాహుదగ్ధం ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ క్లో ॥ రాహుదగ్ధ
నసంక్రాంతి విమవాత్యమిస్పద్మిమ ॥ స్నానదానాదికంకార్యం నిశికామ్యవ్ర
తేషుచ ॥ * ॥ మహాభారతే ॥ క్లో ॥ సర్వసేవనాపికర్తవ్యం శ్శాస్త్రంవైరాహు
దగ్ధనే ॥ అకుర్వాణస్తునాస్తిశ్యా త్పజ్జేగౌరివసీదతి ॥ * ॥ అంగిరాః ॥ క్లో ॥ స
ర్వోవణాస్తుతకచ మృతకరాహుదగ్ధనే ॥ స్నాతావశ్శాస్త్రంపరివృత విత్త
శాత్యవివర్జితః ॥ * ॥ అత్ర గ్రహణగ్రహణాత్సంక్రాంత్యాదిష్యాశౌచిభిర్ను
శ్శాస్త్రం కర్తవ్యమ్ ॥ క్లో ॥ ‘ గ్రహణోద్వాహసంక్రాంతి యాత్యాతిపగ్ర
వేషుచ ॥ స్నానంనైమిత్తికంజ్ఞేయం రాత్రావపినదుష్యతి ॥ ’ ఇతివచనాన్నై
మిత్తికత్యాచ్చ స్నానమాత్యంకార్యమ్ ॥ ఇదంగ్రహణాదిశ్శాస్త్రం నిత్యమా
మేనేవకార్యమ్ ॥ తథాబోధాయనః ॥ క్లో ॥ సంక్రమేన్నద్విజాభావే ప్ర
వాసేపుత్రజన్తని ॥ ఆమశ్శాస్త్రంసంకటేచ ద్విజశ్శూద్రస్సదాచరేత్ ॥ * ॥

ఇదమాహ—

మూ—శూద్రస్స రాక్షశశ్శాస్త్రాన్యామేనేవకుర్యాన్నద్విజైః పా
చయిత్వా ॥ క్లో ॥ ‘ అమావాస్యాదికంశ్శాస్త్రం యదాహుదగ్ధ
స్సమాచరేత్ ॥ కుర్యాదామేనపేమ్నావా పాచయిత్వాతు
సాంధసా ’ ॥

వ్యా—అమావాస్యేతి బోధాయనవచనమ్ ॥ వ్యాఖ్యపాదః ॥ క్లో ॥ ఆతే
షేన్నద్విజాభావే గ్రహణాదేశవిప్లవే ॥ ఆమశ్శాస్త్రంద్విజఃకుర్యా చ్శూద్రః
కుర్యాత్ప్రదైవహి ॥ * ॥ సదైవ, నకదాచిదప్యన్నేనైత్యధః నిషేధాత్.

భార్యాయారజసిసతి దర్శాదిశ్శాస్త్రమామేనేవకార్యమిత్యాహ—

మూ—దర్శా దౌరజస్యామశ్శాస్త్రంద్విజఃకుర్యాత్ ॥ క్లో ॥ ‘ ఆప
ద్యనగ్నోతీథేచ సామసూర్యగ్రహేతథా ॥ ఆమశ్శాస్త్రంద్వి
జఃకుర్యాచ్ఛూద్రఃకుర్యాత్ప్రదైవహి ’ ॥

వాన్య—ఇదంవాన్యసవదనమ్ । ఆదిశబ్దాన్తనాన్వదియగాదివ్యతీపాతాప్తకాది
 శ్రాద్ధసంగ్రహః, తత్సర్వంశ్రాద్ధభార్యాయాంరజస్వలాయామామేనైవకుర్యా
 న్నన్నైన । నను, ఆర్తవన్నద్విజాభావే^౧ ఇతి ద్విజాన్నాభావపవామశ్రా
 ద్ధవిధానాత్తత్సంభవేనైవైవ తత్కార్యమితిచేత్^౨ హినెత్యాహ, రజస్వ
 యేవమితిచెన్న, ద్విజాన్నసద్యావేపి స్త్రీరజస్సంగ్రహాదివదామశ్రాద్ధని
 మిత్రతావత్సమదితస్య నిమిత్రతావదాచ్చ తథాచద్విజాన్నసద్యావే పుత్రజ
 స్తస్యన్నశ్రాద్ధం పసజ్యేత, తత్రాశౌచ సద్యావాన్నతత్సంగ్రహణిచేన్న;
 గ్రహణాదిషవన్నశ్రాద్ధప్రసక్తే, ఆమశ్రాద్ధనిమిత్రత్వేన గ్రహణాది
 గ్రహణవైయధ్యాపత్తేః ద్విజాన్నాభావస్తేవ పయోజకత్వాత్ అత్ర ర
 జ్ఞా ద్విజాన్నాభావగ్రహణాదికం పృథక్పృథగేవామశ్రాద్ధనిమిత్రం, నా
 ప్యాశౌచమామశ్రాద్ధప్రయోజకమ్, మరణాశౌచేప్యామేన దర్శాదిశ్రాద్ధప్రస
 క్తే । అత్రరజస్సంగ్రహణిగ్రహణాచ దర్శాదిశ్రాద్ధమామేనైవకార్యమితిసి
 ద్ధమ్ । ననురజస్యామశ్రాద్ధవిధానంరజస్వలాకర్తృకభర్తృశ్రాద్ధ విషయమితి
 చేన్న, తస్యాస్త్రీరాత్రాశౌచ సద్యావేన శ్రాద్ధాదికమానధికారాత్^౩ ప
 జ్ఞమేహని తద్విధానాచ్చ ‘ శ్రాద్ధీయైహనిసంప్రాప్తయదిభార్యరజస్వ
 లా । శ్రాద్ధతత్త్రినకర్తవ్యం కర్తవ్యంపంచమేహని ॥^౪ ఇతి స్మరణాత్ ॥ ప
 తేనదర్శాదిశ్రాద్ధమపి రజస్వలయా పంచమేహస్యేవ కార్యమితిసిద్ధమ్ । అ
 త్రరజస్వలా(ప్రత్యాభిజా) దర్శా) విభర్తుశ్చాద్ధమామేనైవ పంచమేహ
 నికుర్యాదితిశాస్త్రస్థితిః । తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ఆపద్యనగ్నాతీర్థేచ
 ప్రవాసేపుత్రజన్తని । ఆమశ్రాద్ధంపశుర్వీత యస్యభార్యరజస్వలా ॥*॥ అ
 నగ్నీకం, కౌపాసనరహితః మృతభార్యశ్చ । తథాభరవాజః ॥ శ్లో ॥ యావ
 తాస్యన్నాగ్నిసంయుక్తఉత్సన్నాగ్నిరథాపివా । ఆమశ్రాద్ధంపశుర్వీతహస్తే
 గ్నాకరణంభవేత్ ॥*॥ శ్రౌతేనవాస్తాల్లెనవాయావన్నాగ్నిసంయుక్తసాస్య
 త్నచవిచ్ఛిన్నాగ్నిశ్చామేన దర్శాదిశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యర్థః । అఖండార
 శేచ ॥ శ్లో ॥ అపస్తీకఃపవాసీచ యస్యభార్యరజస్వలా । ఆమశ్రాద్ధం ద్వి
 జఃకుర్యాచ్ఛుద్రఃకుర్యాత్సదైవహి ॥*॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ఆపద్యనగ్నా
 తీర్థేచప్రవాసేపుత్రజన్తని । ఆమశ్రాద్ధంపశుర్వీత భార్యరజస్వలామే*॥

భార్యారజసీతి విశేషణాద్భక్తైవామశ్చాద్ధం కుర్యాత్పుత్రాది స్తస్మిన్నైవ ఆ
 తోరజసిసంక్రమాదిమ ద్విజాన్ననద్భావేపి నదా౭౭మశ్చాద్ధంకుర్యాత్ ।
 గాలవః ॥ శ్లో ॥ తీర్థైశ్చగ్నావాపదిచ దేశభృంశేరజస్యపి । ఆమశ్చాద్ధంద్వి
 జ్జేఃకార్యం శూద్రేఃకార్యంసద్రేవహి ॥*

ఏవంభార్యాయాం రజస్వలాయాం దర్శాదిశ్చాద్ధం ద్విజైశ్చామేనైవ కా
 ర్యమిశ్యస్యాపవాదమాహ—

మూ—విదేశస్థాప్యనాలంఘ కాధార్యోప్యన్నైవైవాత్మికంకుర్యాత్
 ॥ శ్లో ॥ ‘ ఋతుమత్సప్తపిదారేషు విదేశస్థాప్యనగ్నికః । అన్నే
 నైవాత్మికంకుర్యాత్తాపితోమృతే౭హని ॥ ’

వ్యా—ఇదంలోకాన్నివదనమ్ । ఏవంచద్విజస్యామశ్చాద్ధపరం వచనం పృ
 త్యాత్మికవృత్తిరిక్రవిషయం మంతప్యమ్ । మరీచిః ॥ శ్లో ॥ అనగ్నిశ్చప్రవాసీచయ
 స్యభార్యారజస్వలా । ఆమశ్చాద్ధంప్రపరీత మాతాపితోమృతయాశ్చతే ॥*॥ఆ
 తోరజసిదర్శాదిక మేవామేనద్విజఃకుర్యా న్నుపిత్తమృతాహశ్చాద్ధం పిత్తగ్ని
 హణాదస్యేషామాత్మికమామేనకుర్యాత్.

పిశ్యవిషయే ప్రతిపాసవమాహ—

మూ—దర్శరవిగ్రహేపితోరహ్యాత్మికమామేనైవకుర్యాత్సవ్యవే
 ౭న్నేనైచకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ‘ దర్శరవిగ్రహేపితోఃప్రత్యా
 భిక్షఉపస్థితేఅన్నేగాసంభవేహేమాహకుర్యాదామేనవాపునః ।

వ్యా—ఇదంగాగ్యంనచనం । వచనెనూత్రైచసంభవాసంభవశ్చౌపూర్వా
 స్త్యపరాహ్మగ్రహణసంభవాభిప్రాయా తతశ్చ యదాగ్రహణానంతరం దివైవా
 న్నైవశ్చాద్ధం సంభవతితదా౭౭మశ్చాద్ధంనైవకుర్యాత్ । ఏవంమృతాహే౭
 న్నేనైవ శ్రాద్ధవిధానాదాపత్సుకథం చిత్తదసంభవే కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఆ
 పన్నాహ్యాత్మికంనైవ కుర్యాదామేనకహిచిత్ । అన్నేనతదమాయాంవాక్య
 ష్టేవాహరివాసరే ॥ * మరీచిః ॥ శ్లో ॥ శ్చాద్ధవిఘ్నైశ్చముత్పన్నేహ్యవిజ్ఞా
 తేమృతే౭హని । కుర్యాదన్నైవకృష్టాయాంవైకాదశ్యాంవిధుక్షయే ॥ * శ్లో ॥
 ముఖ్యకాలంసమాశ్రిత్యగౌణమప్యస్తుసాధనమ్ । నముఖ్యద్రవ్యలోభేన గౌణకా
 లప్రతిక్షణమ్ ॥ ’ ఇతి నియమాదామేనైవ ప్రత్యాత్మికంకార్యం, తత్ర తదనం.

భవే దర్శాదావన్నేనకార్యమిత్యర్థః.

మూ—నాభాభ్యాం రజస్వలాభతురాబ్ధికఃకుర్యాత్పంచమేహ
స్వన్నెనైవకుర్యాత్ ‘ శ్లో ॥ అపుత్రాతుయదాభార్యా సం
ప్రాప్తేభతురాబ్ధికే । రజస్వలాభవేత్సాక్షాత్తత్కుర్యాత్పంచ
మేఽహని ॥ ’

వ్యా—ఇదం శ్లోకగౌతమపదనమ్ ॥ ఉభాభ్యాం పశ్వామాభ్యామ్ ॥
పంచ ‘ శ్లో ॥ ఆబ్ధికసమనుప్రాప్తయన్యభార్యారజస్వలా । పంచమేఽహ
నితచ్ఛ్రాద్ధంసతతురాభ్యాన్తులైఽహని ॥ ’ ఇత్యాదివచనమేతద్విషయందృష్ట
వ్యమ్ । మృతస్య భార్యాయది స్వయమేవశ్రాద్ధకర్తృభతుర్మృతామేద
జస్వలా సా పంచమేఽహ్నికుర్యాన్నాస్యస్తినిత్యర్థః.

అమశ్రాద్ధప్రసంగాదిదమచ్యతే.

మూ—యద్యద్విప్రీభ్యోదద్యాతైనైవ హోమస్తేనవా గృహదా
హృతాన్నేనవా పిండా దద్యాద్యదాహోమస్తదాపిండదా
సం హోమాభావే పిండదానాభావః, అమశ్రాద్ధేదరరభా
వాత్తద్ధర్మాణామభావా భోజనాభావాత్తత్సంబంధినాంచాభా
వః, సంకల్పవరణంపాదవృక్షాశనం గంధపుష్పాదిదానం తం
డులాదిప్రదానం దక్షిణేత్యామశ్రాద్ధేకార్యమ్.

వ్యా—అత్రివిజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ యద్యద్దదాతివిప్రీభ్యశ్శృతంవామ్యయడి
వాఽశృతమ్ । తెనాగ్నోకరణంకుర్యాత్పిండంస్తేనైవనిర్వపేత్ ॥ * చతుర్విం
శతిమతే ॥ శ్లో ॥ అమశ్రాద్ధంయదాకుర్యాత్పిండదానంకథం భవేత్ । గృ
హదాహృత్యపశ్యాన్మం పిండందద్యాత్తిలైస్సహ ॥ * ‘ తెనాగ్నోకరణం కు
ర్యాత్పిండంస్తేనైవనిర్వపేత్ । ’ ఇతి హోమపిండదానయోస్సన్నియోగశిష్ట
త్వాదవధారణాచ్చాగ్నోహోమాభావే పిండదానంనాస్తీత్యర్థః, తద్ధర్మాణాం
అధిశృవణాభిఘాతానాం సరణావదానానాం, ఔపాసనహోమవద్ధస్తేనకృత్య
కృదుపహృత్య జహుయాదిత్యర్థః । తత్సంబంధినామ్- పాత్రాభిమంత్రణాద్వి
జాంగుష్ఠనివేశనప్రాణేనిష్ఠజపాదీనాం, ఇదం నన్యంజనమియత్తండులపరిమి
తం పిత్రాదిభ్యస్సంప్రదదే నమమేతిదద్యాదిత్యర్థః. అన్యకాలమాహ—

మూ—తదామ శ్రాద్ధం పూర్వాష్టమీవశూద్రః కుర్యాద్దివ్యజోఽపరాష్టా
 వ్యా—నను ' ఆమ శ్రాద్ధఃకు పూర్వాష్టా ' ఇతిపూర్వాష్టమీవామశ్రా
 ద్ధవిధానాత్కథం ద్విజోఽపరాష్టా ఇతిచెన్న, ' శూద్రఃకుర్యాత్సదేవహీ ' ఇతి
 నిత్యవద్విహితామశ్రాద్ధవిషయత్వాత్పూర్వాష్టాస్య । ఆపదాద్యుపాధినా వి
 హితానిత్యద్విజామశ్రాద్ధవిషయత్వమస్యనోపపద్యతే, నిత్యానిత్యసంయోగవి
 రోధాత్ । అతశ్శాద్ధవ్యయోద్దేశేన పదనమిదంనపూర్వాష్టాకాలవిధాతుం
 క్షమతే; కించాపరాష్టావిహితాన్నశ్రాద్ధప్రతినిధిత్వేనవిహితద్విజామశ్రాద్ధా
 తద్ధర్మలాభాదపరాష్టావీవకతత్వస్యం నపూర్వాష్టా ॥ అతాప్రసంగః ॥ వా॥
 శిష్టాభావేనామాన్యాత్ప్రతినిధిస్తద్ధర్మాచస్యాత్ ॥ * ఇతి॥అతోఽపరాష్టాకా
 లీనాన్నశ్రాద్ధస్థానే విహితద్విజామశ్రాద్ధస్య తత్స్థానాప్త్యాఽపరాష్టాధర్మ
 త్వసిద్ధేస్తద్వద్భవేనాపరాష్టావీవకాలఇతిసున్యక్తమ్ । కించ ' దర్శ్యేతిలోద
 కంపూర్వం తతశ్శాద్ధంనమాచరత్ । ' ' తిలోదకంతుపూర్వం స్వాదామ
 శ్రాద్ధంతతశ్చరేత్ ' ఇత్యాదిభిరామశ్రాద్ధస్య తిలోదకదానపూర్వకత్వస్త
 రణాత్తస్యచాపరాష్టావీవ కతత్వత్వాత్తత్పూర్వకం ద్విజామశ్రాద్ధస్య పూ
 ర్వాష్టాకతత్వత్వేదుర్భణమ్ । ననుచ కథం నిత్యానిత్యామశ్రాద్ధవ్యయోద్దేశే
 నాపరాష్టాకాలవిధానం తిథివైషమ్యేపత్రైః, మైవమ్, విధ్వంసేక్షతాన్విద్విజా
 మశ్రాద్ధస్య ఉత్పత్తిశిష్టాపరాష్టాకాలీనాన్నశ్రాద్ధస్థానీయత్వేనాన్యతత్కా
 లలాభాత్, ' ఏమామసంభవేకుర్యాదిష్టంవైశాన్వరంద్విజః ' ఇతిపశుసోమాగ్ని
 యణాదిస్థానవిహితవైశాన్వరెష్టినత్ ' సంక్రమేఽన్నద్విజాభావే ' ఇత్యన్న
 శ్రాద్ధస్థానే విహితస్యాస్య తత్కాలకతత్వత్వేసిద్ధిరిత్యలమ్.

తత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ—యదిపంచషమహూతాతిథిస్సాన్విత్రదా తత్రైవామశ్రా

ద్ధం శూద్రఃకుర్యాత్.

వ్యా—వ్యాఘ్నిపాదః ॥ క్లేహ ॥ కాలాత్ప్రతిస్తనాదూర్ధ్వంత్రీముహూ
 తాభవేద్యది । ఆమశ్రాద్ధంతత్రీపుర్యాద్దివ్యముహూర్తాపివాభవేత్ ॥ * ॥

సంకల్పశ్రాద్ధవజ్యమాహ—

మూ—సంకల్పశ్రాద్ధతు, శ్లో॥ ఆవాహనాగ్నోకరణంస్వధా
నినయనంతథా । వికిరంపిండవానంచసంకల్పేవంచవజ్జయేత్ ॥
ఇతినియమ్యతే, తద్వాశక్తా శ్లో॥ అంగానిపితృయజ్ఞస్య
దాకతుంసంశక్యతే । సంకల్పశ్రాద్ధమేవాసౌకుర్యాద్ధర్మాది
వజ్జితమ్ ॥ ౧ ఇతిశిష్యతే.

వ్యా—ఆవాహనెతివచనం స్మృత్యర్థసారాదౌ, అంగానీతి స్మృతిచం
ద్రికాదౌ ॥ నియమ్యతే శ్రాద్ధత్వావిశేషాత్పక్షేప్రాప్తంహోమాదివజ్జనం
విధీయతఇత్యర్థః । శిష్యతే, అశక్తత్వేనసర్వవజ్జనైవసక్తే సంకల్పయామే
ణ శ్రాద్ధంవిధీయతే అవశ్యకతావ్యత్యాత్.

మూ—జీవపితృకొదర్శాది శ్రాద్ధంతర్పణంచనకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రిలోకాక్షిః ॥ శ్లో॥ అమశ్రాద్ధంగయాశ్రాద్ధాశ్రాద్ధాఞా
పరవక్షికమ్ । నజీవపితృకః కుర్యాత్తిరైకృష్టే శ్చ తర్పణమ్ ॥ * కృతుశ్చ ॥
శ్లో॥ అప్రకాసుచసంక్కిలౌమన్వాదిషుయగాదిషు । చంద్రసూర్యగృహే
పాతేస్వేచ్ఛయాపూజ్యయోగతః ॥ జీవత్పితౄనైసకుర్యాద్భృద్ధం కామ్యం త
థాఖిలమ్ ॥ * ॥ ఇతి. అస్యాపవాదమాహ—

మూ—అన్యత్ర వివాహాదిభ్యః శ్లో॥ ఉద్వాపేపుత్రజననెవు

త్రైప్రస్థాంసామికేమఖే । తీర్థేద్యాహ్నాత్రాయాతేషడేతేజీవతఃపితృః ॥ ౧

వ్యా—జీవపితృకస్య షడైశ్రాద్ధకాలాఇత్యర్థః.

మూ—పితౄర్యాదేవతాస్తావీవజవపితృకస్యచశ్రాద్ధదేవతాః.

వ్యా—పితౄర్విద్యమానత్వాత్పితృపితౄదయో జీవపితృకశ్రాద్ధాద్దైశ్వాఇ
త్యర్థః ॥ అత్రిహారీతః ॥ శ్లో॥ అనగ్నికోపికుర్వీత జన్తాదౌ వృద్ధికమణి ।
యేభ్యవీవపితౄదద్యాత్తానెవాద్విశ్వపార్వణమ్ ॥ * సుమంతుః ॥ శ్లో॥ నజీవ
పితృకఃకుర్యాద్భృద్ధమగ్నిమృతేద్విజః । యేభ్యవీవపితౄదద్యాత్తైభ్యఃకుర్వీత
యోఽగ్నిమా ॥ * ఇదమన్యత్రాతిదిశతి—

మూ—తథాసన్యస్తేపితరీవతితేచండాలాదిహతేవా యేభ్యవీవ పి

తౄదద్యాత్తైభ్యవీవ తత్పుత్రాపిదద్యాత్.

వ్యా—పతితాదే ర్యేపితౄదయస్తేభ్యవీవ జీవత్పితృకఃకుర్యాదిత్యర్థః ॥ వి

జ్ఞానేశ్వరీయే॥ శ్లో॥ పాపండాదిహతైతాలైవతిలైసంగవజ్జితై । వ్యుత్క్రమా
చ్చమృతేయేభ్యస్తేభ్యఏవదదాత్మసా ॥ *

మూ—తథాజీవత్యపిపితరి మృతామేమాతుశ్శక్తిర్ధృఢుర్యాత్ ॥

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ శ్లో॥ అసాద్యసహపిండత్వమారసావిధివత్సతః ।
కుర్వీతదర్శనచ్ఛాన్త్ర మతాపిత్రామృతైఽహని ॥ హరితః ॥ శ్లో॥ జీవత్పితృ
తాపికుర్వీతమాతుశ్శక్తిర్ధృఢమృతైఽహని । పితౄమహ్యదిభిస్సాధకంకుర్యాత్సా
ర్వణవత్సతః ॥ * అనెనదర్శనదితిపదం వ్యాఖ్యాతమ్.

మూ—వివాహోద్వషణముపనయనాద్వషణార్థం సపిండానాం

సపిండికరణాదన్యత్ర పిండవానంవివాశాన్త్రుకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రకాష్టాజనిః ॥ శ్లో॥ మాంజీబంధాద్వివాహోచ్చ వషణం వ
షణార్థమేవవా । పిండానసపిండానోదయ్యస్సపిండికరణాదృతై ॥ చంద్రి
కాయామ్ ॥ శ్లో॥ వివాహోపనయాదూర్ధ్వంవషణంవర్షార్థమేవవా । నకు
ర్యాత్పిండనిర్వాపనదద్యాత్సరకాణిచ । మహాలయేగయాశ్రాద్ధమాతాపిత్రా
మృతైఽహని । కృతాద్వాహోపికుర్వీతపిండనిర్వాపణంసుతః ॥ * ॥

ఇమమర్థమాహ—

మూ—పిత్రోమృతాశా మహాలయే గయాయాంచకృతోద్వా

హోపిపిండందద్యాత్

వ్యా—మహాలయాదిత్రయస్యతిరేకేణ దర్శనాదాపిత్రోరపి పిండంనద
ద్యాత్సతాహగ్రహణాత్.

మూ—ప్రమితపితృకస్తుజీవంత్యామపితృరిదర్శనపరపక్షాది శా

ర్థం తర్పణంచకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ శ్లో॥ సనిర్వవతియశ్శక్తిర్ధృఢ ప్రమితపితృకోద్విజః ।
ఇందుశ్చయేమాసిమాసిషోయశ్చిత్రియలైద్విజః ॥ * ॥ స్తృతిసంగ్రహే॥ శ్లో॥ ధ
శశ్శాద్ధమతిక్రమ్య యోభుంక్తేతునరాధమః । చండాలత్పమవాప్నోతి జన్తా
నినవపంచచ । ప్రమితపితృకకుర్వాద్దర్శనప్రకమహాలయమ్ । జనన్యామపి జీవ
న్త్యా మేషధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ ‘ధ్రియమాణేతుపితరి’ ‘వృతైపితరి’ ఇ
తిమనునాజీవత్పితృకమృతపితృకయోరపి పిండనిర్వాపణవిధానాచ్ఛాన్త్రుద్ధవిధానా

చ్చ హోమభోజనపిండదానానితదంగతర్పణంచకుర్యాత్ । కాష్టాజనిః॥శ్లో॥
 దర్శనాత్పితృభ్యస్తుదద్యాత్కృష్ణతిలొదకమ్ । అన్నంచవిధివద్దద్యాత్పుత్ర
 తిస్తేనవధత్ ॥ * ॥ అస్యాపవాదమహా—

మూ—అకృతేసపిండికరణే దర్శాద్విశ్రాద్ధౌ తపణాంశుభంచనకుర్యాత్

వ్యా—స్మృతినంగమో॥శో॥ నాసపిండికృతేప్రీతే పితృకార్యంప్రవతణ
 తే । సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాద్ధా 'ధృ'శుభానిచ ॥ సపిండికరణంయావ
 త్తావద్వృద్ధ్యాదిన్యేష్యతే । తత్సాదరస్యపుత్రస్య నత్వస్యస్యసగోత్రిణః ॥ *॥
 విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ శో॥ భ్రాతావాభ్రాతృపుత్రౌవా సపిండశ్శిష్యవీవవా । సపి
 డీకరణంకృత్వా కుర్యాదభ్యుదయంతతః ॥ *॥ కించ ॥ శో ॥ ‘ అకృతేప్రీతసం
 స్కారే నకుర్యాదాత్తనశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవ శుభంకర్తముఖ్యకర్తుశ్చ స
 న్నిహౌ ॥ సంశజానామసంస్కారే సూతకంతుకథంభవేత్ । దశాహత్పరతశ్శు
 ద్ధిజ్ఞాతీనాంచ విశేషతః ॥ సపిండికరణశ్శ్రాద్ధమకృత్వాశుభకమేకకృత్ । ధృ
 వమాప్నోతిసరకం సపిండానాం మృతౌకృమాల్ ॥’ ఇత్యాదికమత్రిధావ్యం ।
 సపిండికరణశుభకమేణోరెకకర్తృకత్వే అయంనిషేధఇతిదృష్టవ్యమ్.

మహాలయమహా—

మూ—సింహాంతకృష్ణపక్షస్యాదౌమధ్యైః నైవాకన్యార్కసంకృ

మేకృత్సృపక్షైఃమహాలయైఃప్రశస్తః

వ్యా—కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఆదౌమధ్యైతథాఽనైవా యత్రకన్యాం
 వ్యభేద్యవిః । సపక్షస్సకలఃపూజ్యశ్శ్రాద్ధయోడశకంప్రతి ॥ * ॥ శుక్లప్రతిపదా
 సహ షోడశదినానీతి సవిరోధః పక్షాంతరమహా—

మూ—పంచమ్యాద్యస్తమ్యాది దశమ్యాదివా దర్శాంతం క్వచిద్దినే

వాయథాశక్తిమహాలయశ్రాద్ధంకుర్యాత్

వ్యా—అత్ర గౌతమః ॥వా॥ అథాపరపక్షైశ్శ్రాద్ధంపితృభ్యోదద్యాత్పంచ
 మ్యాదిదర్శాంతమస్తమ్యాది దశమ్యాదిసర్వస్థినావ ॥ *॥ ఇతి । బ్రహ్మాండేశ్లో॥
 సభగ్యకృష్ణపక్షైశ్చ శ్రాద్ధంకుర్యాద్దినేదినే । త్రిభాగహిసపక్షంవా త్రిభాగస్త
 థమేవవా ॥ *॥ త్రిభాగహినైతిపంచమ్యాదీత్యథః, త్రిభాగమితి దశమ్యాదీ
 త్యథః, అథమిత్యస్తమ్యాదీత్యథః ఏవ్యన్యతమంపక్షం పరిగృహ్యేతిశేషః

కన్దదితి || శ్లో || 'పుత్రా నాయస్తథారోగ్య మేశ్వర్యమతులం తథా |
ప్రాప్నోతిపంచమేదత్వా శ్రాద్ధంకామాస్తథాపరాత్ ||' ఇతి జాబాలి స్తర
ణాన కామ్యత్వానగమాన్నిత్యస్యతు సకృత్కరణేనైవ చరితార్థత్వాత్తావతా
ప్రత్యవాయనిపుత్రైశ్చ కస్తింశ్చిద్దినై మహాలయం కాధ్యమిత్యధః | తథాకా
త్యాయనః || వా | అవరపక్షే శ్రాద్ధం కుర్వితోధ్వం చతుర్థాయదహస్స
మృద్యలే ఋతేచతుడశీమేకనావ్యవరపక్షం నాతిక్రమేత్ || * ఇతి ఏక
సదినేనాపి శ్రాద్ధం నాతిక్రమేచ్ఛతుర్థాయ ఊర్ధ్వమేకస్తిన్నపిదినై నిత్య
మహాలయశ్రాద్ధంపూర్వాదిత్యధః, ఏకైకదినస్య కృతుతుల్యత్వాత్ || అత్ర
శ్లోకగౌతమః || శ్లో || కన్యాగతేనవితరి యాన్యహానితుషాడశ | కృతుభిస్తాని
తుల్యాని సమాప్తవరదక్షిణైః || * దేవలశ్చ || శ్లో || అహష్టోడశకంయత్తు శు
క్లప్రతిపదాసహ | చంద్రక్షయావిశేషేణసాపిదర్శాత్క్రీకాస్తృతా || *

అత్ర వజ్రమాహ—

మూ—చతుడశశ్యాంసందాయాం భృగౌపౌష్ఠేపితృశ్రిజన్తసుమ
హాలయంసకుర్యాత్.

వ్యా—గాగ్యః—శ్లో || సందాయాంభాగవదినే చతుడశశ్యాం త్రిజ
న్తసు | ఏమశ్రాద్ధంసకుర్వితపుత్రమిత్యధనక్షయాత్ || మఖాయాంపిండదానా
చ్చ జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి || * ఇదంకామ్యభిప్రాయమ్ || తథాకాష్టాజనిః
|| శ్లో || ఋతేనేమితికంకామ్యం శ్రాద్ధంయత్తుమఖాదినే | కుర్యాత్తజ్జ్యేష్ఠ
పుత్రస్య నాశస్సాన్యదితినిశ్చితమ్ || * వృద్ధగాగ్యః || శ్లో || ప్రాజాపత్యేచ
పౌష్ఠేచపితృక్షేభాగవేతథా | మహాలయంసకుర్విత జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి ||
* || ప్రాజాపత్యం-రోహిణి, పౌష్ఠం-రేవతి, పితృక్షం-మఖా-భాగవమ్-
శుక్రవారిః.

అస్యావవాదమాహ—

మూ—సక్షమహాలయేనేవచతుడశశ్యాదినజ్యమ్.

వ్యా—కాష్టాజనిః || శ్లో || సభస్యస్యావరెపక్షే శ్రాద్ధంకుర్యా
ద్దినేదినే | నైవసందాదివజ్రంస్యాన్నైవసజ్యం చతుర్దశి || *

మూ—నైకస్యవగ్రస్యత్రయోదశ్యాంకుర్యాత్.

వ్యా—కాష్టాజనిః || శ్లో || శ్రాద్ధంనైకస్యవగ్రస్య త్రయోదశ్యాముప

కృమేత్ । అత్మస్తాస్తస్యయోచస్యఃప్రజాంహింసంతిలౌగృజాం ॥ * అనేనపు
త్రికాపుత్యధసహరిచాహిత్యవ్యతిరికే న మహాలయంపితృవర్గమాతృస్య కార్య
మితిసిద్ధమ్, విజ్ఞానేశ్వరీయాచా తథానిష్ఠయాత్. అస్యాపవాదమాహ—

మూ—మఖాయక్తాత్రయోదశి గజచ్ఛాయాచవ్యశస్యతే.

వ్యా—అత్యవిజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ తథా వషాత్ప్రయోదశ్యాంమఖాసుచ
విశేషతః ॥ వా ॥ వషాత్ప్రయోదశ్యాం-భాద్రపదవృష్టత్ప్రయోదశ్యాం, విశేష
తామఖాయక్తాయాం యద్దీయతే తత్సర్వమానంత్యమశ్నుత ఇత్యర్థః ॥ * ॥
ఇతి ॥ బృహన్నతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ నభస్యాపరపక్షేతు యత్యకన్యాన్యజేద్రవిః ॥
నమహాలయసంజ్ఞస్సాన్విద్రుచ్చాయాహ్వయస్తథా ॥ * విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో ॥
యదెందుఃపితృదైవత్యేహంనశ్చేవకరెస్థితః । యామ్యతిధిర్భవేత్సాహిగజచ్ఛ
యాప్రకీర్తితా ॥ * ॥

మూ—శస్త్రహతస్యపితృగృహ్యకోద్దిష్టం సదైవంచతుర్దశ్యామేవ

మహాలయంకుర్యాత్.

వ్యా—మరీచిః ॥ శ్లో ॥ సమత్వమాగతస్యాపి పితృశస్త్రహతస్యతు । ఏ
కొద్దిష్టంసుతంకుర్యాచ్చతుర్దశ్యాంమహాలయే ॥ * మహాలయగృహణాచ్చ
స్త్రహతస్య మృతాహదా పార్వణమేనకార్యమ్ ॥ స్మృతినంగృహే ॥ శ్లో ॥
ప్రేతపక్షేదతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టంసదైవతమ్ । తచ్ఛాన్విధౌదేవహీనంచతుర్ద
క్షయకరంభవేత్ ॥ * ఇతి. ఇదమన్యత్యాతిదిశతి—

మూ—తథాదుమృతానామ్.

వ్యా—స్మృతినంగృహే ॥ శ్లో ॥ శస్త్రేణనిధనంయతా యేచవిద్యుజ్జలాది
భిః । తేషామపిచతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టంమహాలయే ॥ *

యతేరత్యతిధినియమమాహ—

మూ—యతేద్వాదశ్యాంపార్వణంకుర్యాత్.

వ్యా—ఋగరాశే ॥ శ్లో ॥ సన్న్యాసినోప్యాబ్ధికాది పుత్రఃకుర్యాద్య
థాతిధి । మహాలయేతుతచ్ఛాన్విధౌదశ్యాంపార్వణేనతు ॥ * యథాతిధి -
మృతాహఇత్యర్థః ' శ్లో ॥ ద్వాదశ్యాంపార్వణేనైవ శ్రాద్ధంకుర్యాన్నహాల
యే । సుతస్సన్న్యాసినోఽన్యత్ర మృతాపార్వణంచరేత్ ॥

వీకాదశఖండే-మహాలయేగౌణకాలపార్వణకాలౌ

అత్ర గౌణకాలమాహ—

మూ—కన్యాపరపక్షే మహాలయే కింఞ్చిచ్ఛ్రావణే తులూ

యాంవాఽవరపక్షే మహాలయంకుర్యాదకరణేమహాక్షోషః

వ్యా—సుమంతుః || శ్లో || యేయందీపావళీరాజ్ఞాఖ్యాతాపందశీభువి |
తస్యాందద్యాన్నచెద్దత్తంపితౄణాంవైమహాలయే || * మహాలయేనదత్తంచేత్త
స్యాం దద్యాదిత్యథః || కాష్ఠాజని || శ్లో || వృశ్చికేనమనుప్రాప్తై పిత
రొదైవలైస్సహ | నిశ్వస్య ప్రతిగచ్ఛంతి శాపందత్వా సుదారుణమ్ || తావ
త్ప్రేతపురీషాన్యా యావద్యృశ్చికదర్శనమ్ | వృశ్చికే నమనుప్రాప్తై నిరా
శాఃపితరౌగతాః || * || గాగ్స్యః || శ్లో || సూర్యే కన్యాగతే శ్రాద్ధంయో
నకుర్యాద్ద్యహాశ్రమి | ధనం పుత్రాః కుతస్తస్య పితౄనిశ్వాసపీడయా ||
|| * || వీనం ప్రశ్యవాయస్తరణాత్ || శ్లో || ‘మృతాశాఽహరహదాశ్చ
శాద్ధంయచ్చ మహాలయే | తన్నిత్యముదితమ్ ||’ ఇతి నిశ్చేమ పరిగణనా
చ్చ నిత్యంచ మహాలయమ్ | కన్యాగతేష్టపలక్షణం పంచమపక్షస్య శాద్ధ
కాలత్వాత్ || తథామనుః || శ్లో || ఆషాఢీమవధింకృత్వా యిఃపక్షః పంచమో
భవేత్ | తత్ర శాద్ధంపంచమీ కన్యాస్తోక్తాభవేన్నవా || * || సింహమా
సాంతేభాద్రపదాపరపక్షస్య కతిచిద్దినానికదాచిత్సంభవంతి తదానదితుః క
న్యాగతీత్వాభావేపి లేమ మహాలయంకార్యమిత్యథః | పంచమపక్షస్యాధిక
మాసత్వేన ప్రమంపక్షవినశాద్దకాలః | తథాభృగుః || శ్లో || నభోవాఽథనభస్యో
వా యదామాసాద్విభాభవేత్ | న ప్రమంపితృపక్షస్యావస్యత్రైవతుపంచమః
* || చాంద్రేమాసిదర్శాత్పరంభవినభస్యాభవంతి నభోవాథనభస్యావత్సు
క్తిః, అతామలమాసే మహాలయంకార్యమేవ || శ్లో || ‘మాసకన్యాగతే
భానా వనంక్రూరాభవేద్యది | దైవపితౄణం తదాజ్ఞేయం తులూష్ఠీకతురక్ష
యమ్ ||’ ఇతివచనాత్ పార్వణకాలనియమమాహ—

మూ—పార్వణశ్రాద్ధేత్వపరాహ్లావ్యాపినీతిధిగ్రాహ్య, యద్యప

రాహ్లాద్యయే సాస్యాస్త్రాఫికాగ్రాహ్య యదిసమాతదాపూ

రాహ్లాద్యయోస్సాయం వ్యాపిత్వేవలైవగ్రాహ్య, యదిదద్యయో

రపరాహ్లాద్యయోస్సాయంకాలే త్రిమువళాతకాగ్రాహ్య

పితృమధసారనహితసుధీవిలాచనై

యదిన్యూనావతణకాలవ్యాపిని ప్రశస్యతే

వ్యా—సా- మృతతిథిః, తత్ర అపరాహ్లాద్యయే, ద్వయోః- దినయోః త్రి
ముహూర్తాఃగా - షణ్మాదీవ్యాప్తా, న్యూనాచేచ్ఛ విః కుతపకాలవ్యాపినిగ్రా
హ్యేత్యర్థః । అత్రహరితః ॥ క్లో ॥ అపరాహ్లాఃపితృణాంతుయాఽపరా
హ్లానుయాయినీ । సాగ్రాహ్యపితృకాల్యేతు సమారాహ్లానుయాయినీ ॥*॥ మ
రిదిః ॥ క్లో ॥ ద్వ్యపరాహ్లావ్యాపినిచేదాద్వికస్యయదాతిథిః । మహతీయతఃత
స్త్రింతాం ప్రశంసంతిమహాషయః ॥ * ॥ మహతీ, స్పర్శాధికస్యకా ॥ గౌ
బిలిః ॥ క్లో ॥ ఖరావదరావతథాహింసాత్రివిధం తిథిలక్షణమ్ । ఖరావదరావ
రగ్రాహ్యే హింసాస్యాత్సూర్యకాలికీ ॥*॥ ఖరావ, వృద్ధిక్షయరహితా అప
రాహ్లాద్యయేనమా; దరావ, వృద్ధిపక్షే అపరాహ్లాద్యయేనమా హింసా క్రియ
పక్షే అపరాహ్లాద్యయేనమా । ఇదమేకదర్శవిషయం తథావక్ష్యే । అత్రిషడ్
మీయే ॥ క్లో ॥ సాయంతస్యవరత్రపెన్నతతిథిస్తేనవాద్వికేమాసికే గ్రా
హ్యసాద్యపరాహ్లాద్యాయోర్యదితదాయత్రాధికాసామతా । తుల్యాచేదుభయా
ఽపరాహ్లానమయే పూర్వానచెత్సాద్యయోః పూర్వైవతిముహూర్తాగాస్తస
మయే నాచేత్పరైవచితా ॥*॥ దినద్యయే అపరాహ్లావ్యాప్తావరదినేసాయం
కాలవ్యాపిత్వే పరదినమేవగ్రాహ్యమ్ । నాచేదితి సాయంకాలేతిముహూర్త
వ్యాపితావధావపరైవతిగ్రాహ్య । స్పృతిసరణా ॥ క్లో ॥ సాయంతస్యత్ర
రాసాశ్చ త్సూర్యవిధాపరాహ్లాకీ । సాయంతనీవాపక్షేసాత్పరదిద్రావ్యశ
స్యతే ॥*॥ గోబిలిః ॥ క్లో ॥ ద్వ్యహవ్యాపినిచేత్సాన్త్రాహసన్యచా
తిథిః । పూర్వవిధేవకర్తవ్యా త్రిముహూర్తాభవేద్యది ॥ * ॥ అపరాహ్లాతి
థివ్యాప్త్యభావపూర్వేద్యసాయంతిముహూర్తాచేత్త్రైగ్రాహ్యేత్యర్థః
బోధాయనః ॥ క్లో ॥ ఉదితేదైవతంభానా పితృచాస్తమితేరవా । ద్విము
హూర్తాప్రిహ్మాస్సాన్యతాన్తిథిహావ్యకవ్యయోః ॥*॥ యథాక్రమఉదితే
ద్విముహూర్తాదైగ్రాహ్య అస్తమితే సాయంతిముహూర్తాకజ్యే గ్రా
హ్యేత్యర్థః । తదేవమ్ ॥ క్లో ॥ అహ్నస్తమయచేళాయాంకలామాత్రా
పియాతిథిః । స్తేవప్రత్యాద్వికజ్జేయా నాపరాపుత్రహనిదా ॥ * ॥ ౬ ఉ
ర్జంచపూర్ణమాసంచ పితృసాన్వతస్సరందినం । పూర్వవిధ్దమఖరావోనరకం

ప్రతిపద్యతే ॥ ఇతి నారదాదివచనమపరాహ్లాద్యయవ్యాపిత్యాభావే సా
యంతిముహూర్తావ్యాపి తిథిగ్రహణవరం ద్రవ్యవ్యవస్థాపనం ॥ యత్తు యమవచనం ॥
శ్లో॥ చతుర్థైప్రహరైప్రాపైయచ్ఛాన్త్యధుకురుతేనరః । ఆసురంతర్భవచ్ఛాన్త్య
ద్ధం దాతాచనరకంవృజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తదాలస్యాదినాఽపరాహ్లాతిక్రమప
రమ్, కథంచిత్రత్రానంభవేసాయాహ్నోఽప్యనుజ్ఞానాత్ । తథావ్యాసః శ్లో॥
న్వకాలాతిక్రమేకుర్యాద్యాప్రేమాన్వయథావిధి ॥ * ॥ ఇతి । మనుశ్చ ॥ శ్లో॥
సంధ్యా రాత్రోర్నకతఃస్వం శాస్త్రధ్వజువిచక్షణైః ॥ * ॥ ఇతి । సంధ్యాయాం
నిమెధాత్సాయంకాలాభ్యనుజ్ఞాసిద్ధా । తథావ్యాసుపాదః ॥ శ్లో॥ పిపిజ్జన్య
ద్దయోపేతస్సమ్యక్వాత్ప్రేయోజకః । రాత్రేరన్యత్రకుర్వాణఃప్రావుయ
చ్ఛాన్త్యధుజంభవమ్ ॥ * ॥ సనుసాయంవ్యాపితిథిగ్రహణాపరాహ్లాతదభావేన త
త్రశాస్త్రం కథమితిచేన్నైవమ్ ॥ శ్లో॥ సాతిధిస్తదహారాత్త్రం యస్యామస్త
మియాద్యపిః । ఇతి సాయంకాలతిథేరహారాత్త్రవ్యాపిత్యసిద్ధేః ॥ తథాచనా
రదః ॥ శ్లో॥ పిత్యేములంతిక్రందోక్తం శాస్త్రజ్ఞైః కాలకోవిదైః । తదైవ
దైవకార్యమతిథేరన్యంవ్రతస్యతే ॥ * ॥ స్మృతినరణౌచ ॥ శ్లో॥ పారణమర
ణేచైవ తిథిసాత్కారికీస్తతా । పిత్యేఽస్తమయవేశాయాం సప్తప్రావృత్తా
నిగద్యతే ॥ * ॥ అత్రసాయంకాలేపి కథంచిత్రాన్త్యధుకరణానచనక్తంశాస్త్రంకు
ర్వితారభ్యేచాభోజనమాపరిసమాపనాత్ ఇత్యావస్తంభవదనాత్ మృతాహంసమ
తిక్రమ్య ఇతి మృతాహతిక్రమే చండాలత్యావలైశ్చ రాత్రోవ్రథమయామే
పి ప్రత్యాబ్ధికం కతఃస్వమితి గ్రంథాంతరేషు నమర్చితమ్ త్రిముహూర్తా
న్యూనత్యేగోబిలః ॥ శ్లో॥ త్రిముహూర్తానచేద్గ్రాహ్య పరైవకుతుపెహిసా ।
కుర్వీతకుతపే శాస్త్రం సాయాహ్నవ్యాపినచేత్ ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయే శ్లో॥ మ
ధ్యాహ్నిక్షిప్తసాత్రంచ తథానేపాళకంబళః । రూప్యంగావస్థిలాదభావదా
హిత్రశాస్త్రమః స్మృతః ॥ పాపకుత్సితమిత్యాహం స్తస్యసంతాపకారిణః । అ
మోవేతేయతస్తస్మాత్కుతపాఇతివిశ్రితాః ॥ దినసన్యాస్తమేధాగే యదామం
దాయతేరవిః । సకాలఃకుతపోనామ టిత్వేణౌచత్రమక్షయమ్ । ఊర్ధ్వం
ముహూర్తాత్కుతపాద్యన్దుహూర్తచతుష్టయమ్ । ముహూర్తాపంచకంశ్చై
తత్సప్తధాభవనమిష్యతే ॥ * ॥

ఇదమస్యత్రాతిదేశతి—

మూ—మాసి కైకోద్దిష్టేష్వపేసం మధ్యాహ్నవ్యాః నీతిధిగ్రాహ్య

వ్యా—ఏవమితి, ప్రథమం మధ్యాహ్నవ్యాః పినీగ్రాహ్య మధ్యాహ్నాద్య
యవ్యాపి త్వేయత్రాధికాసాగ్రాహ్య ఉభయత్రాభావేపూర్వవిధాగ్రాహ్య
త్యథః ॥ గోవిలః ॥ శ్లో॥ ఖర్వాదర్పతథాహింసా తివిధం తిథిలక్షణమ్॥ ఖ
ర్వాదపాపరేగ్రాహ్య హింసాస్యాత్పూర్వకాలికీ ॥*॥ అస్యాథః ప్రాగే
వసమర్థితః, ఇదంవచనం సర్వశౌద్ధవిషయమితి సమర్థితం గ్రంథేషు ॥ దేవలః
॥శో॥ పూర్వాష్టాదైవికంకర్మే అపరాష్టాతుపైత్యకమ్ । ఏకోద్దిష్టంతుమధ్యా
హ్నోపాతప్రదైనిమిత్రకమ్ ॥*॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్టాచైవ మధ్యా
హ్నో చాపరాష్టాదైవికమ్ । ఏకోద్దిష్టంపార్వణంచ వృద్దిశౌద్ధంతథాగ్నికమ్
*॥ అగ్నికమ్- అగ్నిధానవృద్దిశౌద్ధమ్ ॥ తచ్చాపరాష్టా కార్యమిత్యథః
గౌతమః ॥ శ్లో॥ ప్రారభ్యకుతపెశౌద్ధం కుర్యాదారోహిణంబుధః । విధిజ్ఞో
విధిమాస్థాయరోహిణంతునలంఘయేత్ ॥*॥ కుతపవిరించరోహిణాఖ్యముహూ
తత్రయః, మధ్యాహ్నః తత్ర ఏకోద్దిష్టశ్రాద్ధేషురోహిణంనలంఘయేత్ ॥
కుతపంప్రారభ్యరోహిణాంతస్సమాపయేదిత్యథః । అత్రైకోద్దిష్టశబ్దేన ‘ ॥శ్లో॥
సపిండికరణాత్పూర్వం దైవహీనంవిధీయతే । ఏకోద్దిష్టయత్రయత్ర సపిండిక
రణాత్పరం । దైవయుక్తంతుతత్కార్యం దైవహీనం నతద్భవేత్ ’ ఇతి గాగ్య
వచనాక్రందేవహీనంతిద్యుక్తం వాచ్యతఇతి శక్కానిరాసాయోక్తమ్ । మాసి
కైకోద్దిష్టేష్వపితి । అతస్సపిండికరణాత్పూర్వమాసిక విషయం మధ్యాహ్న వి
ధానమ్ । నను ‘ పూర్వాహ్నవ్యాపినీగ్రాహ్య ప్యేకోద్దిష్టేతిధిభవేత్ ’ అప
రాహ్నవ్యాపినీగ్రాహ్య పార్వణేచతిధిభవేత్ ॥ ‘ మధ్యాహ్నవ్యాపినీయా
స్యాదేకోద్దిష్టేతిధిభవేత్ ’, అపరాహ్నవ్యాపినీయాపార్వణేసాతిధిభవేత్
ఇత్యాదివచనై స్సామాన్యేనైకోద్దిష్టస్య మధ్యాహ్నవిధానాత్సర్వస్యాప్యేకో
ద్దిష్టస్య మధ్యాహ్నకాలఇతిచేన్న సపిండికరణాత్పిత్వత్వం ప్రాప్తస్య ‘ పూ
ర్వాష్టాదేవానాం మన్యం దినేమనుష్యాణామపరాష్టాపితృగామ్ ’, పితృ
ణామపరాష్టాస్యాత్ ఇతిశ్చుత్త్యతిభామపరాహ్నావవ శౌద్ధకతవ్యతా
విధానాత్ ॥ శ్లో॥ ‘ ఏకముద్దిశ్యయచ్చాగ్నిధం దైవహీనం విధీయతే । ఏకో

ద్విష్టంతుతత్ప ౧ క్రం మధ్యాహ్నతత్ప క్రితీతమ్ ॥ ౧ ఇతివ్యాసేన దేవహీ
నైకొద్విష్టస్తేన మధ్యాహ్నవిధానాచ్చ సకథంతావకాశః । ఆత్రసంగ్రహణో
కః ॥ శ్లో॥ గ్రాహ్యవర్తనకాలిశీద్విదివసేయద్వేవమత్రాధికాశస్తాత్ర స
మాక్షయేయదితాచూర్వాతువృద్ధౌపరా ॥ వృద్ధహృసవియక్సమాపిచపరా
మధ్యాహ్నయోస్సాసనచేత్పూర్వైవెతితిథిసస్పిండనకృతేప్రాజ్ఞాసికమాదితా
ఏవం మన్వాదిశాస్త్రేషు తిథిగ్రహణమిత్యాహ—

మూ—శ్రాద్ధాంతరెవ్వపేచమ్.

వ్యా—ఏవం-పార్వణవత్తిథిగ్రహణమ్ ‘పార్వణేనాతిథిర్భవేత్’ ‘పితౄ
ణామపరాష్టాస్యత్’ ‘అపరాష్టావ్యాపినిగ్రాహ్య’ ఇత్యాదిభిరపరాష్టాఏ
వ పార్వణవిధానాత్థరావదివచనాచ్చ ‘శ్లో ॥ ఏకొద్విష్టంయతేర్వాస్త్రీత్రిదండ
గ్రహణాదిహ । సపిండీకరణాభావాత్పార్వణంతస్యసర్వదా ॥ ౧ ॥ శ్లో॥ ఏకా
ద్విష్టంయతేర్వాస్త్రీత్రిదండగ్రహణాదిహ । అతస్సతేన కర్తవ్యం పార్వణంతు
మృతేహని ॥ ౨ ఇతివిజ్ఞానేశ్వరీయాదౌ మృతాహేపార్వణవిధానాత్సన్యా
సినః ప్రత్యాష్టికశ్రాద్ధమపరాష్టావ్యాపిన్యామేవతిథౌకార్యమ్.

ఏవందశేఽపీత్యాహ—

మూ—దర్శేఽపేచమ్

వ్యా—పార్వణవత్తిథిగ్రహణమిత్యర్థః. అత్రవిశేషమాహ—

మూ—అత్రవిశేషోఽపరాష్టాద్యయే క్షయే యదా తుల్యతదా
సర్వేషాంపూర్వా యదావృద్ధౌ వృద్ధహృసవియోగేవాసమా
తదాఽఽహితాగ్నేఃపూర్వా అనేషాం (స్త్రీ)పూర్వానాహి
తాగ్నీనామ తరేతినిర్ణయః, బోధాయనకాణ్డవాజననెయ్యా
దిభిస్సాయం ద్విత్రీనాడీయక్తోదర్శోగ్రాహ్యః, సప్తర్షతారత
మ్యానాదరణ ‘వృద్ధౌపరైవసర్వేషామ్’ ఇత్యుక్తందురుక్తం
‘శ్లో ॥ అపరాష్టాద్యయవ్యాపిన్యమావాస్యా యదాభవేత్ ।

తత్రాల్పత్వమహత్వాన్విభ్యాంనిర్ణయఃపితృకర్తృణి॥ ఇతివచనవిరోధాత్

వ్యా—ఏవం-ప్రథమమపరాష్టావ్యాపినిగ్రాహ్య అమావాస్యాసాఽపరా
ష్టాద్యయే యదిస్యాద్యామహతి సేవగ్రాహ్యతి । అపరాష్టాద్యయవ్యాపినితి

వచనం కాలనిణయేడదాహృతమ్ ॥ జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ అపరాహ్లాద్యయవ్యా
 పీ యదిదర్శస్తిధిక్షయే । ఆహితాగ్నేస్సినీవాలీనిరగ్న్యాదేకుహూర్తతా ॥ సా
 మ్యేపిచకుహూర్జ్ఞేయావేదవేదాంగవేదిభిః ॥ * కాష్ఠాజనిః ॥ శ్లో ॥ సినీ
 వాలీన్విజైగ్రాహ్యసాగ్నికేఃపితృకర్మణి । స్త్రీభిశ్శుదైగ్రికుహూగ్రా
 హ్య తథాచాసగ్నికేర్ద్విజైః ॥ దృష్టచంద్రాసినీవాలీ నష్టచంద్రాకుహూర్త
 తా । సినీవాలీకుహూర్జ్ఞేచ వశ్యత్యుక్తేపితృకర్మణి ॥ * యజ్వభిస్సినీవాలీని
 రగ్న్యాదిభిఃకుహూగ్రాహ్యేతి శ్శుత్యుక్తేతిత్యథః ॥ తతశ్చ ' శ్లో ॥ మ
 ధ్యాహ్నాత్పరతోయశ్చిదతుడశ్యనువతతే । సినీవాలీతసాజ్ఞేయాపితృకార్యే
 మనిష్పలా ' ॥ ఇతివచనమ్ ' శ్లో ॥ భూతవిద్ధామమావాసాస్య మోహదజ్ఞాన
 తాపివా । శ్చార్ధకర్మాణియోకుర్యస్తేషామాయః ప్రహీయతే ॥ ' ఇతిప్రచే
 తోపచనంచ నిరగ్న్యాదివిషయం కాన్యవాజససెయ్యాదివ్యక్తవిషయంచాద్య
 ప్తవ్యమ్ ॥ అత్రవడ్ధమేయే ॥ శ్లో ॥ దర్శోయత్రాపరాహ్లాం స్పృశతి నదివ
 సశ్చార్ధకాలాద్యయోశ్చేద్యత్రావల్పస్పృశతుస్సాద్యదిభవతిసమః క్షీయమాణాతు
 పూర్వః । వృద్ధాసామ్యేష్యసగ్నైర్భవతివృషలయోశ్చ శ్వవీవాహితాగ్నేః పూ
 ర్వానతావ(వా)పరాహ్లాంస్పృశతిసకుతపశ్చార్ధకాలః ప్రశస్తః ॥ * పూర్వ
 దినేపరదినేవా యత్రాపరాహ్లా ద్యస్పృశ్యోఽభికోసల్పస్పృశవగాహ్యఃక్ష
 యపత్యై ద్వయోరపరాహ్లాయోస్పృగ్నసామ్యే సత్వైః పూర్వదినంగాహ్యమ్,
 ' దర్శంచ పూర్ణమాసంచ ' ఇతిస్త్యుతేః ॥ వృద్ధిపత్యై వృద్ధిక్షయరహితేచాప
 రాహ్లాద్యయే స్పృగ్నసామ్యే సాగ్నేఃపూర్వః నిరగ్న్యాదేః పరవీవదివసో గ్రా
 హ్యైతిత్యథః ॥ తథాశ్లోకావస్తంబః ॥ శ్లో ॥ కుతపాద్యాక్ ముహూతాం
 స్త్రీయదాచరతిభానురః । సకాలఃకుతపస్తత్ర పితృశాంతత్రమక్షయమ్
 * శ్లోకగౌతమశ్చ ॥ శ్లో ॥ సూర్వాశ్చైవేత్ప్రతివదోభూతేసాయమమాయది
 ఆరభ్యకుతపేశార్ధరౌహణంతునలంఘయేత్ ॥ భూతవిద్ధాప్యమావాసాస్య ప్ర
 తిపన్తిశ్చితాచయా । తయోశ్చపితృకార్యమగ్రాహ్యకుతపకాలికీ ॥ * ఎవం కు
 తపకాలవ్యాప్తదర్శగ్రహణస్తరణాన్నసాయంతనగ్రహణమ్ ॥ ప్రచేతాః॥ శ్లో॥
 స్యాతాంలేయదిమధ్యాహ్నచ్ఛార్ధతత్రకథంభవత్ । తిధిక్షయేసినీవాలీ తిధి
 వృక్షాకుహూర్మతా ॥ సామ్యేపిచకుహూర్జ్ఞేయా వేదవేదాంగవేదిభిః ॥*

మధ్యాహ్నత్పరతఃకుహూఃసినీవాలీదతేస్యాతాంచేదపరాష్టాతిధిక్షయే సమేభ
 వెతాం యదితహాసినీవాలీగ్రాహ్యేత్వభః । కాష్టాజన్యాదివచనానుసారా
 దేవమేవాభస్సమభాసీయః, స్పర్శతారతమ్యే పునరధికస్త్యేన గ్రాహ్యత్వని
 ణాయాత్ ॥ తదుక్తమ్ ‘తత్రాల్పత్వమహత్వాభ్యాంనిణయఃపితృకమణ
 ణి ॥’ ఇతి ‘యత్రాల్పస్పృశుస్యాత్’ ఇతిచ, అతః కృత్వాపరాష్టావాన్
 పిత్యే తదకదేశవాన్పిత్యేప్యయమెవనిణయఇతి । కాలాదశే సప్తకాధిక్య
 మనాద్యశ్యే క్షయేపూర్వదినగ్రహణంకేశ్చిదుక్తందురుక్తమేవ । ఉభయాపరా
 ష్టావాన్ప్రభావే ఋతపకాలవాన్పినీగ్రాహ్యేత్వక్తమ్ ‘క్లో ॥ భూతవిద్ధా
 ప్యమావాస్యాప్రతిపన్నిశ్రితాపివా । పిత్యేన్యకమణివిదవద్భిగ్రాహ్యేకుతప
 కానికి ॥’ ఇతిహరిశాద్యైః ॥ ఏనమప్యపరాష్టాఃపితౄణామిత్యుత్పత్తిశిష్టావ
 రాష్టావపశ్చార్ధకతవ్యమ్ ॥ తథాజాబాలిః ॥ క్లో ॥ పూర్వాశ్టాచేదమావా
 స్యానావరాష్టాభవద్వది । ప్రతిపద్యపికతవ్యంశ్చార్ధంవేదవిదోవిదుః ॥ *॥
 ఇతి । అపరాష్టాద్వయవాన్పిత్యాభావే పూర్వదినంగ్రాహ్యమితిసవమా॥క్లో॥
 ప్రతిపద్యప్యమావాస్యానావరాష్టాగతాయది । పూర్వవిధైవకతవాన్పితృ
 కమణిసర్వదా ॥ * ఇతి, తత్కాత్యాననబోధాయనాదివిషయమ్ । తథాచ
 బోధాయనః ॥ క్లో ॥ ఘటికే కాప్యమావాస్యానావరాష్టాగతాయది । భూత
 విధైవసాగ్రాహ్యదైవపిత్యేన్యకమణి ॥ * కాత్యాననోఽపి ॥ క్లో ॥
 సినీవాల్యపరాష్టాచెదృగావస్తంబశాఖనామ్ । సాయాహ్నోద్వత్రినాడీచేత్వా
 బోధాయనకాన్వయోః ॥ * తథాలైరేనోక్తమ్ ॥ క్లో ॥ చతుర్దశిదినాంత
 తుచతుస్త్రిసుటికాయది । ఆమాఘాతేపికతవ్యంశ్చార్ధంవాజసనెయిభిః ॥ *
 అత్రశ్రీధరః ॥ క్లో ॥ సాతిధిస్త్రిముహూతాస్యాత్పూర్వకుస్తమయాద్యపేః
 వృద్ధావణ్నాడికాతత్రక్షయేతిసగ్నమేచతుః ॥ *

మూ—యోయస్యాంమియేత తస్యతస్యాంతిథావేవమాసికాద్వికకుర్యాత్

వ్యా—అత్రవ్యాసః ॥ క్లో ॥ మాసిపక్షేతిధిన్నప్త్యేయాయస్మిక్ మియ
 తేహని । ప్రత్యబ్దంతుతథాభూతంక్షయాహంతస్యతద్విదుః ॥ * నారదః ॥
 క్లో ॥ యస్మిన్మాసిమృతిఃపక్షేయన్యయస్యాంతిథాభవత్ । తస్యామేవ తిథౌ కు
 ర్యాదాద్వికంమాసికంతథా ॥ * తతశ్చ మాసపక్షతిధివన్యతరానన్వయేనత్ర

త్ర శ్రాద్ధం కార్యం మానాదియ క్తస్యేనశ్రాద్ధకాలత్వాత్.

మూ—సంఘాతానుమృత్యాస్తిథిభేదేయథాతిథికుర్యాత్.

వా—స్త్రుత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ పరేద్యురనుయానెతుమృతాహస్తు యథాతి
థి । యస్యాంతిథామృతాభార్యాతస్యామేవాద్భికంచరేత్ ॥ పూర్వేద్యుర్వా ప
రేద్యుర్వాభతారంయానుగచ్ఛతి । తస్యాఃపతిదినేశ్రాద్ధంమృతాహస్తుయథాతి
థి ॥ * తిథిమనతిక్రమ్య మృతాహవీవాద్భికం కుర్యాదిత్యర్థః.

మూ—సారేమాస్యేకస్తితిథివ్యయసంభవే పరస్యామేన శ్రాద్ధం

కుర్యాత్తత్రసంక్రాంత్యుపరాగదాషే పూర్వస్యాంతతై

వంచేత్పరస్యామభయత్రాప్యేవంచేత్పరస్యామ్.

వా—అత్ర స్త్రుతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ జన్మక్షేతీర్థక్షేత్రతానుభానియ
ద్యకమాసేతుపునర్భవాని । పునర్భవేషేవహిముఖ్యకంస్యా త్రాపిసంక్రాం
త్యుపరాగవజ్జమ్ ॥ తథా ॥ ఏకమాసి ద్వేతిథీచేత్పరస్యాత్పూర్వస్తస్మింతు
ర్యసంక్రాంతిదుష్టే । ద్వావపేయసంయుతౌచేత్పరసాన్విత్యర్వంచైవంచంద్య
సూర్యోపరాగే ॥ * నను యద్వేకస్తిన్తాస్యేకైవ తిథిరత్యనసందేహః, తిథి
ద్యయసంభవేపునర్నిరణాయి, క్వచిత్సామాసేమృతతిథ్యభావే కథమితిచేత్,
ఇత్థం, తత్రగతమృతతిథేరాద్భికాదిత్వాత్తదాదిపరిగణయ్య ద్వాదశమృతతిథి
మగతేషు ద్వాదశమాసాంతే యాతిథిస్తేనగ్రాహ్యే ‘ శ్లో ॥ ప్రత్యజ్ఞందావ
దశమాసికార్యాపిండక్రియాసులైః । ఇతి లఘుహరీతస్త్యుతైః ‘ శ్లో ॥ సా
రేమాసితిథిర్హిచేచ్ఛాంద్యమాసస్తుగృహ్యతే । ఇతివచనాచ్చ. ఇదమాహ-

మూ—క్వచిత్సారేమాసితిథ్యభావే చాంద్యేతిథౌప్రత్యాద్భికంకు

ర్యాత్పూర్వతిథిగ్రహణవచనం చాంద్యవిషయమ్.

వా—స్త్రుతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ యస్తిన్తాసిద్విసక్షత్రతిథిర్వాసంభవే
ద్యది । శివ్ర్యంపూర్వేతుకతేవ్యంజన్మక్షేమపరంతథా ॥ * శ్లో ॥ తిథిర్నక్ష
త్రమేకస్తిన్తాసిద్విదినభాగ్యది । తిథిఃపూర్వాతుకతేవ్యాజన్మసక్షత్రమంతతః ।
॥ * ॥ శ్లో ॥ ఏకమాసే ద్వితిథిక్షేత్రేహ్యంత్యక్షేతీర్థక్షేత్రేమాచరేత్ । తథా
జన్మక్షేమపరం తిథిః పూర్వాతు కొభనా ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనమ్ ॥ ‘ శ్లో ॥
ఏకసంజ్ఞా యదా మాసౌ న్యాతాం సంవత్సరే క్వచిత్ । తత్రాద్యపిత్వకా

ర్యాణి దేవకార్యాణి చ త్రై ' , మలమాసేతు త్త్వత్త్వ ' , మలమాసేతు తత్కార్యం నాన్యేమాంతుకథంచన ' ఇత్యాదిశాతాతపవదనైకాథ్యాన్తలమాస మృతప్రత్యాభిక్విషయమితి మలమాసప్రకరణేస్తాభిన్నమర్థితమ్ | యదాన్వి అభిక్వమాసేతిభిన్నయసంభవేపి సౌరపక్షేమాసప్రోక్తత్వేన దోషాభావాత్పూర్వ తిథిగ్రహణపరంతద్వచనజాతిమితివిరోధః.

మూ—తదేవ సౌరచాంద్రమాసౌ శాస్త్రవిహితాయథాచారంగ్రాహ్య వ్యా—జ్యోతిగణేశశ్చరే || క్లో || సౌరమాసోవివాహాదౌ యజ్ఞాదౌసావ నస్తృతః | ఆభిక్వమాసైకచైవ చాంద్రమాసః ప్రశస్యతే || * || ఆత్మేయే|| క్లో || ఆభిక్వేతమనాక్షత్రం సావనంపెతనాదిమ | పితృవ్యచాంద్రమసంక్షస్తం సౌరం (పూ)స్తాతేత్వనిందితమ్ || * || గాగ్యః || క్లో || అన్నప్తకన్యచపూర్వేష్యరష్ట కామాయగాదయః | మన్వాదయోక్షయాపంచమ్యాద్యాశ్చాంద్రే ప్రకీర్త తాః || మాసికేచాభిక్వేవస్త్ర ధాన్యస్వణౌదివృద్ధిమ | భృత్యోపకల్పనాయాం చ మాసాట్టౌ సౌరసావనౌ || * || సంక్రమే || క్లో || చాతుర్మాస్యాదిమన్వా దిత్రిభీమేచయుగాదయః | చాంద్రమాసేమసంగ్రహ్యః ప్రత్యాభిక్వశుభంవి నా || * || ఏవంతియోర్విహితత్వేపి || క్లో || ' యేనాస్యపితరోయాతా యేన యాతాఃపితామహః | తేనయాయాత్సతామగం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి || య త్ర శాస్త్రగతిభిన్నా నర్వకమనుభారత | తస్మాత్కులక్రమాయాతమా చారుతాచరేద్బుధః || శిష్టాచారః స్మృతిరేవద స్త్రివిధంధర్మశాస్త్రణమ్ ' || ఇ తిమనుసుమంతాద్ది వదనైః పిత్రాదనియతాచారోగ్రాహ్యః, తదభావే|| క్లో || ' ఆచారశ్చైవసాధూనా మాత్మనస్తుష్టిరేవచ ' | ఇతి మనుస్మృతేరాత్మనస్తు ప్రాప్తవాన్యతిరమాసోగ్రాహ్యః | దృమిడేషుప్రాయశః || క్లో || ' ఆభిక్వంసౌ రమాసేన్యాత్పంచాంతిరహితేతిథౌ | సౌరేమాసితిభిర్నన్యా చ్చాంద్రమాసే ప్తృతంభృగౌ || ' ఇతి వసిష్టాదివచననిచయైస్సౌరమాసఏవాచారోద్భవ్యతే

మూ—తిథిజ్ఞానేమానాజ్ఞానే మాఘాషాఢయోగక్షయిన్మాసేమాసి కాభిక్వకకుర్యాన్మాసజ్ఞానేతిభ్యజ్ఞానే తస్యామావాసాయాం కృ ష్టే కావశ్యాం దావదశ్యాం శ్రవణేవా కుర్యాద్దేవాదం తరి తంచైవం ఉభయాజ్ఞానేప్రస్థానమాసజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే పూర్వ

క్రతిధివేద్యతమయాంప్రస్థానతిధిజ్ఞానే మాసాజ్ఞానే పూర్వో
క్తాన్యతరమాసే పక్షాజ్ఞానైక్యస్థపక్షే సర్వాజ్ఞానేమృతిశ్రవణా
హే తస్మానదశేకసంస్కారాహేవాచర్యాత్

వ్యా—సర్వథాతిధివిచ్ఛేదో నకతకన్యఇత్యర్థః । తథామతీచిః । క్షోఃతి
ధిచ్ఛేదోనకతకన్యో వినాశౌచంయదృచ్ఛయా । పిండంశ్చార్ధంచదాతవ్యం వి
చ్ఛిత్తింనైపకారయేత్ ॥ జ్ఞానినోఽజ్ఞానినోవాపిమూఖఃపండితీవవా । మృ
తాహంసమతిక్రమ్య చండాలఃకోటిజన్తసు ॥*॥ అత్ర బృహస్పతిః ॥క్షో॥
యదామాసాసవిజ్ఞాతా విజ్ఞాతందినమేవతు । తదాహ్యషాఢకేమాసే, మాఘే
వాతద్దినంభవేత్ ॥ నజ్ఞాయేతమ్మతాహశ్చేత్వాప్రితేసంస్థితేసతి । మాసశ్చే
త్ప్రతివిజ్ఞాతస్తద్దశేస్యాత్రదాత్రికమ్ ॥*॥ మరీచిః ॥క్షోః! శ్రాద్ధవిఘ్నో స
ముత్పన్నై హ్యవిజ్ఞాతేమృతేఽహని । ఏకాదశ్యాంశుకతకన్యం కృష్ణపక్షేవిచ
క్షణైః ॥*॥ బృహస్పతిః ॥ క్షోః! దినమాసాసవిజ్ఞాతా మరణస్యయదాతిధిః ।
ప్రస్థానమానదినసా గ్రాహ్యోపూర్వోక్తయాదిశా ॥*॥ పూర్వోక్తయా- ప్ర
స్థానమాసజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే తత్కుమారస్తత్రైష్టద్దావదశీవాగ్రాహ్య, మాసా
జ్ఞానేప్రస్థానతిధిజ్ఞానే మాఘషాఢయోరన్యతరస్థింతానఇత్యక్రమేనైవ్యర్థః॥
యదామృతమాసోమృతతిధిః ప్రస్థానమాసః ప్రస్థానదినంచ నజ్ఞాయేతేతదా,
ప్రచితాః ॥వా॥ అపరిజ్ఞాతేఽమావాస్యాయాం శ్రవణదినే సంస్కారాహేవా॥
*॥ ఇతి ॥ ఆత్రేయ ॥ క్షోః! దావదశ్యాంశ్రవణాదర్శే దేశాంతరమృతిశ్చతా,
శ్రాద్ధందద్యాన్నభస్యస్యచతుడశ్యాంక్షతస్యచ ॥*॥ చంద్రికాయామ్ ॥ క్షోః ॥
మాసస్థిధిర్వాప్రస్థానదినంవాశ్రవణంనచేత్ । యస్మాదినేతుసంస్కారః క్ష
యాహస్తద్దినంభవేత్ ॥ *॥ శ్రవణంమృతిశ్రవణమ్.

మూ— డర్శోపరాగాదాస్మాత్వాప్తమృవాసాః ప్రాణానాయ
మ్య ప్రాచీనావీతి సంకల్ప్య ‘ ఆయాతపితరః ’ ఇతిషిష్టా
నావాహ్య ‘ సకృదాచ్ఛిన్నమ్ ’ ఇతిదర్భానాసనాథాకనాస్తీ
ర్య సవ్యంజానావద్యదక్షిణాముఖః పాణిభ్యాం పితృతిథేనవా
మాంగుష్ఠమూలనిహితైస్తిలైః పితౄదీం స్తర్షయేత్తతాఽవ
సానాఽజిమిమృతృజ్య ‘ ఊడకంవహంతిః ’ ఇత్యుడకంత్యైఃప్ర

దక్షిణీకృత్య తృప్యతృప్యత తృప్యతైతి త్రిరుదకాంజలిముత్సృ
జ్జ్యోత్థాయ తృప్యధ్వమితి త్రిశుక్వా , సమోవశిషితరోసాయ
ఇతి పితౄణామపతిష్ఠతే తతస్సానసస్త్రం చతుగుణీకృత్య యే
కచేతి మంత్రేణసదశః తీరెనివీతీ నిస్పీడయేత్ , పితృవంశ్యా
మాతృవంశ్యామేచాన్యేమ త్తడదకమహాంతి తాన్ స్వధాన
మస్తగ్భయామీత్యవసానాంజలిః , ఇత్యుక్తం సప్తత విబహిషి
నోదకేన పాత్రేనైకపాణినానాద్రావానానాస్యహస్త దత్తైస్తి
లేర్నాస్యత్ర నిక్షిప్తైర్నాక్షతయక్తైస్తర్పయేత్ యద్యశక్తోగృ
హేతర్పయేత్సాత్రా ద్వాజలమాదాయశుభేపాత్రాంతరేతర్ప
యేత్తదా పాత్రజలమతిలాక్ పక్షిస్య వ్యామిశ్రేస్తిలేస్తర్ప
యేదత్ర మృన్మయం పాత్రం వజ్రయేత్తైజసం ప్రశస్యతేతదభా
వే జలపూజేగజైకవాతర్పయేత్ కాత్యాయనస్తు , సవ్యా
నావరభేనపాణినాతర్పయేత్తిలాభావేసువజ్రేన దర్భైర్నాస్య
త్రాశువిష్ఠలందర్భహీనంవాయథాకామమపుతర్పయేత్తిలగ్రహ
జైతజన్యంగుష్ఠయోగంవజ్రయేత్సరాక్షసీముద్రా ఉక్తంచ
తజన్యంగుష్ఠయోగ్యైరాక్షసీముద్రాకాభవేత్ , రాక్షస్సా
ముద్రాయాముక్తం తత్త్రాయందుశిరంభవేత్ , దక్షిణాంగుష్ఠేనై
వాంజరౌతిలాక్క్షిపేత్ ,

వ్యా—అత్యక్రమాత్సంవాదవచనాన్యచ్యవంతైఃయోగయాజ్ఞానలక్ష్యః ॥ శ్లో॥
ఆవాహ్యపూర్వవస్తంత్రైరాస్తీర్యచతుశాంశ్చుభాన్ , గౌత్రనామస్వధాకా
రైస్తర్పయేదనుపూర్వశః ॥ * ॥ ఆయాతపితరః , ఇతిపితౄణానావాహ్య , స
కృదాచ్ఛిన్నమ్ , ఇతిదర్భానాననాథానాస్తీర్య తేమవశ్యగౌత్రావిష్టుశ
మణః పితౄణాంస్వధానమస్తర్పయామీతతర్పయేదీత్యర్థః , చంద్రికాయాం
॥ శ్లో॥ సన్యంజామతతానావచ్యపాణిభ్యాదక్షిణౌముఖః , తల్లింకైస్తర్పయేత్తం
త్రైస్సర్వాపితృగణాంస్తథా ॥ * ॥ మంత్రానాహ ॥ శ్లో ॥ ఉదీరతామం
గిరస ఆయంత్యిత్సూర్జమిత్యపి , పితృభ్యఇతియేచ్ఛేహ మధువాతాఇతిత్యృచమ్
పితౄణాభ్యాయక్ ప్రసించేదైవజపేన్దంత్యా యథాక్రమమ్ , తృప్యధ్వమి

తిచత్విరై వ్రతతః ప్రాంజలి రాసతః ॥ సమోవఇతిజప్తాన్వైతతామాతామహానహి
 తర్పయేదాన్మౌనాన్సార్ధంపరమంధర్మమాస్థితః । గోత్రీనామస్వధాకారైస్తర్పయే
 దనుపూర్వతః ॥*॥ ఇతి ఉదీరితామవరడత్పరానః అంగిరసానఃపితరః ఆయం
 తునఃపితరః ' ఇతి త్రిభిస్త్రీనుదకాంజలీక పితృభ్యోదత్త్వా ' ఉర్జాంవహం
 తీ ' పితృభ్యస్స వధావిభ్యః యేచేహపితరః ' ఇతి త్రిభిస్త్రీనుదకాంజలీక పి
 తామహేభ్యోదత్త్వా ' మధువాతా ' ఇతిత్యుచేన ఏకైకమంత్రాంతే త్రినుద
 కాంజలీక ప్రపితామహేభ్యోదత్త్వా తతా మాతృపితామహీ ప్రపితామహీ
 భ్యస్సస్వధా సమస్తర్పయామీతి ప్రత్యేకం త్రినుదకాంజలీనుత్పజ్య మా
 తామహాద్దీన్నిత్యాదిసత్తైమంత్రైః ॥ క్రమాత్తర్పయేత్ తతా మాతామహ్యాదీ
 ర్హృత్పవత్రర్పయిత్వాస్త్రాయత్యవప్రథమితితిగుచ్ఛార్క్య ప్రాంజలి రాసతస్సక
 ' సమోవఃపితరోసాయ, ఇతిమంత్రమ్ ' వసిష్ఠోభూయాసం ' ఇత్యంతంజప్తాన్వ
 యధాసుఖం గచ్ఛతేత్సుచ్ఛార్పర్యోద్వాసయేత్ । హరితః ॥ శ్లో॥ వసిత్వావస
 సంశుష్కం స్థలః సీరాజబహిషి । విశిష్టస్తర్పణంతుర్యా త్సర్వాకపితృగ
 తాంస్తథా ॥*॥ గోవిలః ॥ శ్లో॥ నొదకేషు సహతేషు సకుర్యాదేకపాణినా
 నొపతిష్ఠతితత్రాయం యన్నభూమా పదీయతే ॥ పాత్రాద్వాజలమాదాయ శు
 భేపాత్రాంతరక్షిపేత్ । జలపూర్ణైఃకథవాగతే సస్థలైతువిబహిషి ॥*॥
 తిలదర్భాభావేమరీచిః ॥ శ్లో॥ తిలానామవ్యభావేతు సువణరజతాన్వితమ్ । త
 దభావేనపిచేత్తు దగ్ధమాతేణవాపునః ॥ యత్రాశుచిస్థలంవాస్యాదుదకేదేవ
 తాఃపితౄకా । తర్పయేత్తుయథాకామ మపునర్వంప్రతిష్ఠితమ్ ॥*॥ దశాదౌ
 నిషిద్ధనారాది సంభవేపి తిలై రేవతర్పయేదిత్యాహమరీచిః ॥ శ్లో॥ ఉపరాగేపి
 తుశ్శృంగధై పాలైఃకూమాయాంచసంక్రమే । నిషిద్ధేపిహినర్వత్ర తిలైస్తర్పణమా
 చరేత్ । తిథివారసమాయోగ నిషిద్ధోయఉదాహృతః । ఋషిభిస్తర్పణేనత్యే
 నైమిత్తైవతూధ్యతే ॥*॥ భరవాన్వజః ॥ శ్లో॥ గంధపుష్పక్షతతిలైస్సాధం త
 ర్పణముత్తమమ్ । దేవాకబిహ్మఋషీంశ్చైవ తర్పయేదక్షతోదక్షేః ॥ పితౄకా
 సాక్షాత్తిలై రేవ తర్పయేద్దివ్యసత్తమః ॥*॥ అవధారణనాక్షతాదినిషేధః ॥ మరీ
 చిః ॥ శ్లో ॥ ముక్తహస్తేనదాతవ్యం సముద్రాంతత్రదశయేత్ । వామ
 హస్తేతిలాగ్రహ్య ముక్తహస్తస్తుదక్షిణః ॥

అత్ర విష్ణుపురాణే పితృతర్పణాంతే కామతర్పణం సంక్షేపతర్పణంచోక్తమ్॥
 శ్లో॥ యేబాంధవాఽబాంధవాశ్చ యేన్యజన్తన్బాంధవాః । తే తృప్తిమఖలా
 యాంతు యశ్చాస్తత్రోఽభివాచ్ఛతి॥ యత్ర క్షవచసంస్థానాంక్షుత్త్యహో
 పహతాత్తనామ్ । తెషాంహిదత్రమక్షయ్యమిదమస్తుతిలాదకమ్ ॥ యమత్కు
 లేలు ప్రపిండాఃపుత్ర దారవివర్జితాః । తేషాంహిదత్రమక్షయ్యమిదమస్తుతి
 లాదకమ్ ॥ అభిహ్నాస్తంబసర్వంతంజగత్ప్రప్యతివీతిమృతమ్ । క్షిపేత్ప్రయోంజ
 లీంస్త్రీంస్తు కుర్వన్సంక్షేపతర్పణమ్ ॥ * ఆవసానాంజలిమాహకాత్యాయనః ॥
 వా ॥ పితృవంశ్యామాత్మవంశ్యా యేచాన్యేమత్తఉదకమహాంతి తాన్ సప్తధా
 నమస్తర్పయామిత్యనసానాంజలిః ॥ * ఇతి ॥ అత్ర పక్షే పితృతర్పణాంతే కా
 మోదకమవసానాంజలించదత్వా ‘ నమోవఃపితరః ’ ఇతిపితౄణామపత్తితే ॥ ఉ
 ద్భృతజలతర్పణమరీచిః ॥ శ్లో॥ యద్యుద్భృతంనిసింశెత్తుతిలాన్ సమ్మిశ్రయేజ్జ
 లేః । అతోఽన్యథాతుసవ్యేన తిలాగ్రాహ్యవిచక్షణైః ॥ * అతోఽన్యథా -
 స్థావరౌదకే అనద్భృతైశ్చ ॥ శ్లో॥ తిలైరుగుప్తమూలస్తేర్నాన్యదతైః
 క్వచిత్ స్థితైః । పితృతీర్థానపిత్రాదీంస్తర్పయేత్పిశ్చుదిబ్బుఖః ॥ * క్వచిత్ స్థి
 తైః వామాంగుప్తమూలవ్యతిరిక్తైః పాత్రగిలాచానిక్షిప్తైః, ‘ వామహస్తే తిలా
 గ్రాహ్యః ’ ఇతినియమాత్ ॥ శ్రివిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో॥ తిలై స్సప్తాష్టభిర్యా
 పి సమవేతాన్ జలాంజలిన్ । భక్తినమ్రస్సముద్దిశ్యభువ్యస్తాకంపగదాన్యతి ॥ *

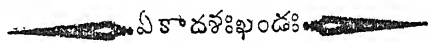
తర్పణకాలవ్యవస్థామాహ—

మూ—దశేతర్పణంపూర్వం తతశ్శాశ్విధం ప్రత్యాఖ్యైకేతు పరే
 ద్యుః ప్రాతః మహాలయే తస్మిన్నైవాహ్నిశ్యాధ్రాత్పరంతర్ప
 ణం తీర్థోపరాగాదౌ సువర్ణాశ్వాద్ధై శ్యాధ్రానంతరం తర్ప
 ణం సపింఠీకరణబోడశశ్వాద్ధైషు ద్రవ్యద్యాహ్మణసంపత్తిగ్రీతి
 శ్యాద్ధేమచ నతర్పణంభవతి

వ్యా—కాష్టాజనిః ॥ శ్లో॥ దశేసాంతావపితృభ్యస్తుదద్యాత్కృష్టతిలా
 దకమ్ । అన్నంచవిధివద్దద్యాత్సంతతిస్తేనవధాతే ॥ విజ్ఞానైశ్వరీయే॥ శ్లో॥ సని
 ర్వపతియశ్శాశ్విధం ప్రమీతపితృకోద్విజః । ఇందుక్షయేమాసి మాసిప్రాయశ్చి
 త్తీయతేనరః ॥ పరేద్యుశ్శాశ్విధకృత్ప్రత్యాహ్నియోనతర్పయతేపితౄన్ ॥ (ప్రా

తస్మాన్ న తావతి లైర్యుక్తం శాపందత్వాన్వజంతి తే ॥ * స్త్రుత్యథ సారాదా ॥
 క్లా ॥ తిలోదకంతుపూర్వంస్యాదామశాన్ద్వతతశ్చ రేత్ । ప్ర త్యాబ్జికేమాసి
 కేచ ప రెహనితిలోదకమ్ ॥ * మాసిః మ-మాసికార్యమితివిహితమ్ ॥ * క్లా ॥
 మహాలయో నవర్ణశ్చాద్ధై శ్చాద్ధంకృత్వాతిలోదకమ్ । కుర్యాన్తీర్థోపరాగా
 దా శ్చాద్ధంకృత్వాతిలోదకమ్ ॥ * ఆదిశబ్దాద్దేశవిష్ణవాదివిహితామశ్చాద్ధసంగ్ర
 హః ॥ క్లా ॥ ద్రివ్యవ్యాప్తానగపత్రైః పీఠిశ్చాద్ధానుమాసికే । సంవత్సరవిమో
 కేచనకుర్యాన్తిలతర్పణమ్ ॥ * సంవత్సరవిమోకః-సపిండికరణం, తతానూచ
 ర్యాదత్యానుమాసికం యోడశశ్చాద్ధాని, ఉక్తార్థసంగ్రహమాహ—

మూ' క్లా ॥ నవధానమస్తర్పయామి త్యేకైకం త్రిస్తిలోదకైః । పి
 తృణమాతామహం న్నాత్వాసస్త్రీకాం స్తర్పయెత్గ్రామాత్
 ఇతి విష్ణుః.

అత్ర నారాయణబలిమనెక ప్ర కారమామృత త్ర మహాప్రామాణీ
 కవిజ్ఞానేశ్వరోక్తం తత్ప్రకారం తావదాహ—

మూ—అథాతానారాయణబలిమర్చయేత్, కృచ్ఛాచరణపూ
 ర్వకం నారాయణబలింకృత్వా తతఃపేద్యదైహికంకుర్యాత్ ।
 అత్యశుక్లైకాదశ్యం సాయంవిష్ణుం విధివదభ్యర్చ్య ప్రాణా
 నాయమ్య ప్రాచీనాపితృముష్య పీఠిసస్య నారాయణబలిం
 కరిష్యేఇతిసంకల్ప్య విష్ణుసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రాదర్భాక సం
 స్తీర్య తేషా మాజయతాం మమప్రేతగత్యహామాజయితాన్
 మధుమృతాప్లుతాన్ తిలమిశ్రాదశపిండాన్ సవ్యంజూనాన్
 చ్య దక్షిణాముఖోఽముకగోత్రాయాముకశర్మణః ప్రేతా
 యై తగపిండందదామీత్యముకగోత్రాముకశర్కణ ప్రేతైతం
 పిండముపతిష్ఠేతివా పితృతీర్థేనదక్షిణాపవగాణ్ క్రమాద్ద
 త్వా గంధాదిభిరభ్యర్చ్య భక్ష్యభోజ్యఫలానిచదత్వా పూర్వవ
 స్థాజయిత్వా నద్యంభసిపిండాన్ ప్రక్షిపెదత్రయత్కించి
 త్క్రియమాణం విష్ణుం బుద్ధౌ సమాధాయ నమోవిష్ణవేఇత్యే
 వ సర్వం కుర్యాదథ రాత్రౌ చతురష్టదక్షిణావిపానముష్య

తాదక్షిణాప్రాసంరేఖాంస్ఫేయన్లిఖ్యోద గాత్రేష్టే జన్తై
 రమోక్ష్య దర్భానాస్తీర్య ప్రాచీనావీతీ నవ్యంజానావచ్య దక్షి
 ణాముఖోరేఖాయామాస్తీణామ దర్భేషు పంచస్థానైషు తూ
 స్తీమపాదతైవతతై విష్టోపతతై బ్రహ్మన్మైతతై శివైతతైసపరి
 వారయమైతివిష్ణవే బ్రహ్మణశివాయసపరివారాయ యమాయ
 చచతురశిపిండాక్ క్రమాద్దత్వాపిముకగోత్రాయాముకశర్త
 నై పేతాయ నమోవిష్ణవఇతిపంచమంపిండందత్వా పూర్వవద
 పోమాజయేదధామృతాపిధానమసీతి విప్రానాచమయ్య శు
 ద్ధానాచాంతాక్ విప్రాక్ భుక్తిదక్షిణాభిఃస్సంతాపోవచా
 రానుక్త్వా విప్రహస్తేషు క్రమాత్తిలోదకంబద్యాత్తైతు తత్తి
 లోదకమముష్టే పేతాయై తత్తిలోదకమ స్తితి భూమాద
 ద్యురధైతాక్ పేతస్యసుగతింప్రాథ్యక్ విస్మజ్యాసీమాంత
 మనువ్రజ్య ప్రదక్షిణమూర్ధత్యాగత్య పుణ్యోహంవాచయిత్వై
 త్వైస్సహభుంజీత, అయం ప్రకారోవిష్ణుక్తో విజ్ఞానేశ్వరేణా
 ద్యుత్య లిఖత్యేబాధాయనేవిస్తరిః, శానకీయేవిశేషః అత్రశ్లేషా
 కాభవతః శ్లో ॥ నారాయణబలిఃకార్యోలోక గహాభయా
 న్మరైః । తదాతేషాంభవెచ్ఛాదు నాన్యధేత్యబ్రవీన్నుః ॥
 తముద్దిశ్యబలిఃకార్యో దత్తాహిమరితావహః । మంత్రీసంస్కా
 రహీనంతుసుగతింప్రాప్తయిష్యతి ॥ ౩ ఇతినారదః ॥

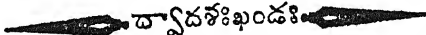
వ్యా—ప్రయోగస్సపిష్టః ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ వా ॥ నారాయణ
 బలిశ్చైత్యంకర్తవ్యః కన్యాంచిచ్ఛక్లేకాదశాసం విష్ణుంచైవసవతంయమం య
 థావదభ్యర్చ్య తత్సమీపే మధుఘృతాప్లుతాం స్తిలమిశ్యాక్ దశపిండాక్ విష్ణు
 రూపేణ ప్రేతమనుస్తరక్ ప్రేతనామగోత్రే ఉచ్ఛార్య దక్షిణాగ్రేషు దర్భే
 షు దక్షిణాముఖోదత్వా గుధాదిభిరభ్యర్చ్య పిండప్రవాహణాంతంకృత్వా న
 ద్యాంపృక్షిపేన్నవత్పానవిభోదద్యాత్తతస్తస్యామేవ రాశ్శ్రావ్యమయగ్ధాక్
 బ్రహ్మణానామంత్ర్య ఉపాషితశ్శోభమాతే మధ్యాహ్నే విష్టోరారాధనం
 కృత్వైకోద్దిష్టవిధినాబ్రాహ్మణపాదప్రక్షాళనాది తృప్తిప్రశాంతంకృత్వాపిండ

పెత్తయజ్ఞానమౌల్లేఖనాద్యననె జనాంతం తూష్టింకృతాన్ విష్ణువేదాంతానాం
 య పరివారసహితాయయమాయచ చతురసింహాక్షదత్తాన్ నామగౌత్రసహి
 తం పెరితంసంస్తృత్య విష్ణోర్నామసంకీర్త్య పంచమంపిండందద్యాత్తతావి
 ప్రానాచార్యాద్దక్షిణాభిప్రాప్తయత్వా తన్తద్వేదేకం గుణవత్తమం పెరితబు
 ద్ధ్యాసంస్తరక్ష గౌరూహిరణ్యదిభిరతిశయేనసంతాప్త తతఃపరిత్రపాణిభిర్వి
 ప్రేక్ష్య పెరితాయ తిలాదిసహితమదకం దాపయిత్వా స్వజనేస్సాధకం భుంజిత
 తతస్సర్వమాధ్వదేహికంకుర్యాత్ । నారాయణబలిస్వరూపంచ వైష్ణవేపున్య
 క్తమ్, యథా—శ్లో ॥ ఏకాదశింసమాసాద్యశుక్లవక్షస్యచైతిథిమ్ । విష్ణుంసమ
 ర్చయేద్దేవం యమంచైవస్వతంతథా ॥ దశపిండాక్షఘృతాభ్యక్తాక్షదశ్భేషు మ
 భుసంయుతాక్ష । తిలమిశ్రాక్షపరిదద్యాద్దేవసంయతోదక్షిణాముఖః ॥ విష్ణుం
 బుద్ధాసమాసాద్యనద్యంభసితతఃక్షిపేత్ । నామగౌత్రగ్రహంతత్ర పుష్కైర
 భ్యర్చనంతథా ॥ ధూపదీపప్రదానంచభక్ష్యంభోజ్యంతతఃపరమ్ ॥ ఏనంత్ర
 యేతవిప్రాన్వైపంచసప్తసహపివా ॥ విద్యాతపస్సమృద్ధాన్వైవకులార్షన్నాన్
 సమాహితాక్ష । చతురోవాఽథవావిప్రాక్షపడష్టావానిమంత్రయేత్ ॥ ఆనరే
 ఽహనిసంప్రాప్తైవధ్యాప్నోసముపాషితిః । విష్ణోరభ్యర్చనంకృతాన్ విప్రాం
 స్తానుపవేశయేత్ ॥ ఉదబ్జుఖాన్యథాజ్యేష్ఠంపెరితయావమనుస్తరక్ష । ఏనోనివే
 శ్యవిష్ణోవైసర్వంకుర్యాదతంద్రితః ॥ ఆవాహనాదియత్ప్రకృతందైవపూర్వంత
 దాచరేత్ । తృప్తాక్షాత్సాతతావిప్రాక్షత్ప్రింపుష్టావయథావిధి । హవిష్మ
 వ్యంజనేనైవ తిలసహితేనచ । పంచపిండాప్రదద్యాచ్చ దేవయావమను
 స్తరక్ష ॥ ప్రథమంవిష్ణవేనద్యా ద్భుక్తిజ్ఞాదశివాయచ । యమాయసానుచా
 రాయ చతుథంపిండమత్పుజేత్ ॥ మృతంసంకీర్త్యమనసాగోత్రపూర్వం
 తతఃపరమ్ । విష్ణోర్నామగృహితైవ పంచమంపిండముత్క్షిపేత్ ॥ విప్రా
 చమ్య విధివద్దక్షిణాభిస్సమర్చయేత్ । ఏకంవృద్ధతమంవిప్రం హిరణ్యేనసమర్చ
 యేత్ ॥ గవావస్తే గౌరూమ్యచ పెరితంతంమనసాస్తరక్ష । తతస్త్రిలాంభోవి
 ప్రాస్తృ హస్తేదక్షిణమవిన్వితైః ॥ క్షిపేయగోత్రపూర్వంతు నామబుద్ధానివే
 శ్యచ । హవిగంధతిలాంభస్తృ తస్తేదమ్యస్సమాహితాః ॥ మిత్రభృత్యజనే
 స్సాధకం పశ్చాద్భుంజితవాగ్యతః ॥ ఏనంవిష్ణుమతేష్ఠితాన్యోదద్యాదాత్తపూ

తినే । నమద్ధరతితంక్షిప్రం నాత్రకార్యావిచారణా ॥౩॥ ఇతి । బోధాయనీ
యే ॥వా॥ అథాతానారాయణం వ్యాఖ్యాస్యామోదక్షిణాత్తరాయణయో ర
వరపక్షస్య ద్వాదశ్యాం క్రియతే పూర్వేద్యుద్వాదశషద్వాద్యాహ్లాణాన్నిమ
న్త్రయితే యోనిగోత్రశ్రుతవృత్తసంపన్నానథాపరేద్యుద్దేశనగృహే నదీతరే
వాగ్ని ముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్వప్రణీతాభ్యంకృత్వాహోత్రాయా శ్రేణా
గ్నిం దైవతమావాహయతి పురుషనూక్తే ద్వై ఋచౌజపితాన్వ్యాహృతిభిరదే
వతా మావాహయత్పుణైసం స్నాపయతి పురుషనూక్తేనాఘ్నైసం గంధపుష్పఘ్నా
వదీపైరష్టాక్షరేణార్పణిశాన్వేద్భిస్తర్పయతి కేశవంతర్పయామీతి ద్వాదశనా
మభిఃపరిధానప్రభృత్యాగ్నిముఖంకృత్వావకవం జహోతి ' విష్ణోర్ముకమ్ ' ఇ
తి పురోఽనువాక్యామనూచ్య ' పరోమాత్రయా , ఇతి యాజ్ఞయాజహో
త్యథాజ్ఞాహుతీ రుపజహోతి కేశవాయస్వాహేత్యేతైరేవ గుడపాయసఘృత
మిశ్రమన్నం నివేదయతి ' దేవస్యత్వానవితూః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం
పూష్టోహస్తాభ్యాం విష్ణవేమహాపురుషాయ హవిర్నివేదయామి ' ఇతినమ్ర
వ్యాహృతిభిస్సాన్వహోకారణజపతివ్యాహృతిభిరేవాచమనీయ మథబ్రాహ్మణా
నాహూయ సదర్భోపకృతైష్యావసనేషా పవేశ్యాతైనాన్వస్త్రగంధఘృదిపమా
న్త్రైరభ్యర్చార్చితాభ్యనుజ్ఞాతస్తిలమిశ్రం హవిస్సముదాయత్వహస్తేన జహోతి
' పితృభ్యం వేధానమో నారాయణాయస్వాహా ' ఇత్యాదివతుర్వింశతి మం
త్రానూహ్య ' అగ్నయేకవ్యవాహనాయస్విష్టకృతేన్వధానమోనారాయణాయ
స్వాహా, ఇతి, అథబ్రాహ్మణానన్నేన పరితాప్యతేషాంయథాశక్తిక్షణాదద్యా
త్ప్రదక్షిణీకృత్య శేషమనుజ్ఞాప్య దక్షిణేనాగ్నిం ప్రాగగ్రాక్షదర్భానంస్తీ
ర్య తేషాంబలిందదాతి విశ్వేభ్యోదేవేభ్యోనమః సాధ్వేభ్యోదేవేభ్యోనమః సు
ర్వాభ్యో దేవతాభ్యోనమః విష్ణవేనమః నారాయణాయనమః సహస్రశీషా
యనమః యజ్ఞాత్తనైనమః యజ్ఞపురుషాయనమః జ్ఞానాయనమః సర్వేశ్వరాయ
నమః ఇతి సిష్టకృత్ప్రభృతి సిద్ధమాధేనువరప్రదానాశ్చిరాన్వే పితౄణా నమ
ధిగచ్ఛతి బ్రహ్మలోకేమహీయత ఇత్యాహభగవాన్ బోధాయనః॥౩॥ అస్మిన్
ఖండే పాఠపుస్తకముదర్శనాదర్థక్రమస్య బలీయస్తావదావ్యఖ్యానానుసారే
నైకగ్రంథపర్యాలోచనయానుక్రమోఽస్థాభిరుక్తః । అథదేవగృహే నదీతరే

వా విప్రానామాయ నారాయణబలిం కరిష్యే ఇతి సకల్వ్య కేశవాద్యధై కృ
 మాద్వాదశ షడ్వానిపాక్షా నృతానసాయం తద్దినం త్రైస్వహోపాష్య శ్వాధూ
 తెపూర్వవద్విపాగ్నిమంత్ర్యకుండేషు విప్రాః పృతాత్వ కృసరతాంబూలాదీ
 ని దత్త్వాఽభ్యజ్య స్నాపయి శ్వాఽఽగతేషు లౌకికాగ్ని ముషసమాధాయ సం
 పరిస్తీచ్య పాత్రసంసాదనాదికృతాన్వహ్నితాః పృణీయో త్తరణాగ్ని మగ్రేవాదే
 నం నారాయణనిధాయాఘ్వాది పరికల్ప్య సహస్రశీషేతి దేవీఋచౌజ
 పితా ఓంభూః పురుషమావాహయామీతి సప్తవ్యాహృతిభిః పృణ్యేకం పురుష
 మావాహ్నీఘ్వాది దత్త్వా పురుషసూక్తేన దేవమభిషిచ్య వస్త్రావసీతాచమ
 న గంధపుష్పధూపదీపోపచారాక్ కృతాన్వగ్నైర్దక్షిణతో బ్రాహ్మణనిధానా
 దిపృతిపద్యాగ్నిముఖాలై విష్ణోర్ముకం పీఠ్యాణిప్రవౌచయిపార్థివానిని
 మమేరజాసియోతిసగ్రాభామదుత్తరం సధస్థం విదకృమాణస్తే గ్రీధోరుగాయః
 ఇతి పునోనువాక్యామనూచ్య పరోమాత్రయాతనువామృధాన నశేమహితస్య
 మన్వశ్శునంతి ఉభతేవిద్ధరజసీపుథివ్యా విష్ణోదేవత్వం పరమస్యవిల్పై సావి
 హా ఇత్యేన్నేనపృత్యా కేశవాయస్వాహేత్వాదిభి ద్వాదశతాజ్ఞాహుతీహుతా
 త్వా కేశవాదీనుదకాంజలిభి స్తర్పయిత్వా తైరేవాష్టాక్షరేణార్చయిత్వా దేవం
 వివిధవ్యంజనఘృతగుడసహితం సశర్కరం సఫలం పాయసాన్నంనివేద్యాచమ
 న తాంబూలాదిదత్త్వా ఓంభూ స్తర్పయామీతి సప్తవ్యాహృతిభి స్తర్పయిత్వాన్తు
 త్వాకేశవాదీక్ పూర్వనన్వృత్యాగౌమయేనోపలిప్తైః పర్షి తేషుకుండేషు లైషాం
 పాదౌ పూర్వపశ్చిత్తాశ్చౌచమ్యాచమయ్యుడదద్దుఖానాసనేషాపవేశ్య గంధపు
 ష్పవాసోగులీయకకుండలాద్యై రలంకృత్యానుజ్ఞాప్యాజ్యతిలమిశ్రంహవిరిడా
 పా త్రేనిధాయపిత్తృభ్యః పితామహేభ్యః ప్రపితామహేభ్యోమాతృభ్యః పితామహీ
 భ్యః ప్రపితామహీభ్యోమాతామహేభ్యోమాతూః పితామహేభ్యోమాతూః ప్రపితా
 మహేభ్యో మాతామహీభ్యోమాతూః పితామహీభ్యోమాతూః ప్రపితామహీభ్యః
 చాత్యేభ్య ఆదాత్యపత్నీభ్యోగురుభ్యోగురుపత్నీభ్యః సఖిభ్యః సఖిపత్నీభ్యోరా
 జభ్యోరాజపత్నీభ్యోఽమాత్యేభ్యోఽమాత్యపత్నీభ్యః సర్వేభ్యః సర్వాభ్యః ఇతి
 పృతిమంత్రం నవధానమోనారాయణాయ స్వాహేత్యనుషజ్య చతుర్వింశత్యా
 హుతీహుతేనాదాయహుత్యా అగ్నయేకవ్యవాహనాయ సిన్ధుకృతేనవీధాన

మోనారాయణాయస్వామేతి స్విష్టకృతంచహుత్వాహుతశేషంపాతేషమప్రదా
య కేశవాదీ౯పృథివీతేపాతృమితి దేవతీర్థనావసపర్శయిత్వాఏవకోవిష్టుమహ
ద్భూతమ్ ఇతిజపిత్వాఘంజానాన్ప్రాణానివిష్టఇత్వాదిభిఃప్రసమీక్ష్యయథాసు
ఖంజపభ్యమితుప్రచారానుక్త్వా౨౨చాంతేమవిశ్వేభ్యోదేవేభ్యోనమఃసాధ్వే
భ్యోదేవేభ్యోనమఃసర్వేభ్యోదేవేభ్యోనమఃసర్వాభ్యోదేవతాభ్యోనమఃవిష్ట
వేనమః నారాయణాయనమః సహస్రశీమాయనమఃబ్రహ్మణ్యాయనమఃయజ్ఞా
త్తనైనమః యజ్ఞపురుషాయనమః జ్ఞానాయనమః సర్వాత్తనైనమఇతి కేశవాది
భ్యఃకృమేణ భుక్తిదక్షిణాంచత్వా ప్రదక్షిణీకృత్య పృణమ్యతాన్ విసృజ్యదేవస
న్నిధౌ దక్షిణేనాగ్నిం దర్భాన్ చతుర్థాసంస్తీర్య తేమదర్భేషు సకృత్సక్తు
త్తూష్ణీమవోదత్త్వా పితృభ్యస్సవధానమోనారాయణాయేత్వాదిభిశ్చ తుర్వింశతి
భిరెతైకస్యాంచర్భసజ్జ్కషట్షట్ఏవం కృమేణచతుర్వింశతి బలీన్ దత్త్వా
పూర్వవదహానినీయజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతంకృత్వా ప్రణీతావోక్ష
ణం బ్రహ్మోద్వాసనం వస్త్రసూషణాదిభిరాచార్యంపూజయేదితి । శౌనకీయ
ప్రకారస్తుసన్యాసివిషయేపుథగేవ వక్ష్యతే । అఖండార్యే ॥ శ్లో ॥ దేవదేవ
స్సభవనే విష్ణోర్మద్యామథాపివా । తీర్థేవాపావనవిద్వాన్ శుచిర్భూత్వా
సమాహితః । ద్వాదశబ్రాహ్మణాన్ షడ్వాప్యశక్తాశు నిమంత్రయేత్ ॥*॥ శ్రీధ
రీయేచ ॥ శో ॥ ద్వాదశశాంశ్రవణేవాపి పంచమ్యాంపర్వణోరపి । పంచమీంస
ర్పదష్టస్య నారాయణబలౌపిదుః ॥ *॥ ఏవంతిథివిధానంయతివ్యతిరిక్తవిషయమ్
తస్యతు సపిండీకరణస్థానీయత్వాద్యతేర్నారాయణబలిద్వాదశకాహవీన కా
ర్యః । అత్రశౌనకః ॥ శ్లో ॥ యతినాంయోగినాంచైవమన్యేషాంమోక్షకాంక్షిణాం
పుణ్యపాపక్షయాథాయ ద్వాదశైహునికారయేత్ ॥*॥

ద్వాదశశఃఖండః

ఇతి శ్రీమద్వేంకటనాథస్య సరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్య
జైదికసార్వభౌమస్యకృతిషు పితృమేధసారపృశ్న
వ్యాఖ్యానే సుధీవిలూచనె చతుర్థఃపటలః

నను ప్రాతిస్వికశుభాశుభకర్మవశేన స్వగౌరవరకతానాం మను
 ష్యాణాం పుత్రాదిభిరదృతైరన్నపానాదిభిస్తృప్త్యసంభవాత్సంభవేపి స్వయం
 మాత్మనామప్యసిశానాఃకథం స్వగౌరవిఫలం పయిచ్చంతి పితరగతిచేన్నైవం
 విజ్ఞానేశ్వరణైవమేవాశంక్యపరిహృతత్వాత్ । తథాహి॥ శ్లో ॥ వసురుద్రాది
 తిసుతాః పితరశ్శాస్త్రధ్వజేవతాః । ప్రీణయంతిమనుష్యాణాం పితృహృచ్చాగ్ధేనత
 ర్పితాః ॥ ఆయుఃప్రజాంధనంవిద్యాంస్వగౌరవంమోక్షంసుఖానిచ । పయిచ్చంతి
 తథారాజ్యం ప్రీతాన్మృతాంపితామహః ॥ * నహ్యత్రదేవదత్తాదయఏవ శాస్త్ర
 కర్మణి సంప్రదానభూతాః పితృదిశద్వైరుచ్యంతే కింత్యధిష్ఠాత్మవస్వాదిదేవ
 తాసహితావనయథాదేవదత్తాదిశద్వైరుశరీరమాత్రంనాపాత్యమాత్రంకింతు
 శరీరవిష్టా ఆత్మానడచ్యంతే, ఏవమధిష్ఠాత్మదేవతాసహితావనదేవదత్తాదయఃపి
 త్రాదిశద్వైరుచ్యంతే; తతశ్చాధిష్ఠాత్మదేవతావస్వాదయఃపుత్రాదిదత్తాన్నపానా
 దిభిస్తృప్తాన్నంతస్తాసపిదేవదత్తాదీంస్తర్పయంతికర్తవ్యాంశ్చపుత్రాదీన్నలేనయో
 జయంతి యథా మాతా గర్భపోషణాయాన్యదత్తేన దేహృదాన్నపానాదినా
 న్స్వయముపభుక్తేన తృప్తాసతీ జతరగతమపత్యంతర్పయంతి, దేహృదాన్నాది
 ప్రదాయినశ్చ ప్రత్యుపకారఫలేన యోజయంతి, తద్వల్ (వసురుద్రా)దితి
 సుతా వలే పితరః పితృపితామహ ప్రపితామహశబ్దవాచ్యాః నకేవలం దేవద
 త్తాదయఏవ శాస్త్రధ్వజేవతాః ప్రకృతశాస్త్రధ్వజకర్మణి సంప్రదానభూతాః, కింతు
 మనుష్యాణాం పితృగౌరవదేవదత్తాదీం స్వయంశాస్త్రధ్వజేతర్పితాస్తర్పయంతిజ్ఞా
 నశక్త్యతిశయయోగేన, కించ నకేవలం పితృగౌరవతర్పయంతి, అపితు శాస్త్రకారి
 భ్యః ఆయురారవిఫలం శాస్త్రాక్రమస్యదపి ఫలం స్వయం ప్రీతాః వస్వాదయః,
 ప్రయిచ్చంతి) ఇదమాహ—

మూ—పితృపితామహ ప్రపితామహానామవసురుద్రాదిత్యైః ॥

‘ శ్లో ॥ వసుషఃపితరౌజ్ఞేయారుద్రానైవపితామహః । పృష
 తామహస్తథాదిత్యాశ్శృతిరేషాసనాతనీ ’ తవీవవస్వాదయ
 శ్శాస్త్రధ్వజే పితృదిశర్తాణోభవంతి, తవీవ శాస్త్రధ్వజేవతాస్తత్ప
 త్నోమమాత్రాదయోభవంతి, తేశ్చాధ్వజే తృప్తాదేవభూతాపి
 తృప్తవంప్రాప్తాన్నరకస్తాసపి స్వపితృగౌరవప్రీణయంత్యకరణేన

పంత్రి, తనా లైభ్యవీవ హోమభోజనపిండ దానాదికుర్యుః.

వ్యా—స్వప్నోద్ధృతః.

హోమాదు(ద్వైతభేద, తస్య హోమాదెరవశ్యకతఽవ్యక్తైషేతుంచోపన్యస్యతి

మూ—కా॥ అగ్నోహం తేన దేవస్థాపితృస్థాభోజిలైర్దివ్యజైః ।

ప్రీతయెన్నరకస్తాంశ్చభూమాపిండనిపాతనాత్ || ✽ హోమా

దీని మేకోద్దేశ్యత్వాద్భవాద్గుతసంబోధన త్రిణిశ్చాద్దే ప్రధా

నాని హోమభోజనపిండదానాని కార్యాణి భోజనమెవ

ధానం హామపిందానంగమిత్వైకే, అనధాపెత్తుభోజయె

దితిభోజనస్వేవ ప్రధానత్వపదేశాత్ ' అంగాని పితృయ

జ్ఞానస్య ' ఆవాహనాగ్నోకరణమ్ ' ఆహోమాత్యైత్వావిర

మేల్ ' ఇత్యాదిజ్ఞాపనాచ్చ.

పాప్య—అగ్నోహుతేనేతివచనం స్మృత్యర్థఃసారాదౌ । ఇదమత్రప్రాచీ
నంవదనం ॥ శ్లో ॥ దేవస్థాఃపితరఃకేచిత్పితృస్థాశ్చపరేభునః । తిర్యక్స్థాఃపిత
రఃకేచిత్రైమాంతృప్తిర్నవిద్యతే ॥ * ఇతి ॥ తిర్యక్స్థాః-నరకస్థాః ॥ సంవతః
శ్లో ॥ నదాచారణదేవత్వం ఋషిత్వంచతత్తైవచ । ప్రాప్నువంతికుయోనిత్వం
మనుష్యాస్తద్వివర్యయే ॥ అతస్తత్తత్తృప్త్యర్థం త్రయంకార్యమేవ, అగ్నీ
ధయేభూతఃసాష్విమినా త్రయాణాం ప్రాధాన్యేక్తైర్వైశ్వదేవ విశ్వేదేవాఇ
తి కపదీసాష్విమినో క్రతావచ్చ । నను ‘ శ్లో ॥ సపితుఃపితృకృత్యైవమహ్యధికా
రోనవిద్యతే । ’ ఇతివచనాజ్ఞేనపితృకస్య కథంతత్త్రయమితిచెన్న, దర్శాదిశ్రా
ద్ధనిషయతావదస్య; శ్వాగ్ధృషటగవిధానాచ్చ ॥ తథాశాతాతపకాష్టాజనివక్రము
క్షైః ‘ గయాయాంచమృతైఃహని ’ ‘ మాతుశ్శ్వాగ్ధృషృగ్గుర్యాలోఇతిమా
తృమృతావేశాశ్వాగ్ధృషిహితమ్ ‘ యద్యద్దదాతివిప్రేభ్యః ’ ఇతిమనుః ॥ నను ॥
‘ శ్లో ॥ పితృన్యజేనపితుర్నస్యాదగ్నోహోమోపిపాక్షికః । యేభ్యోవాపి పి
తాతేభ్యోదద్యాదైవితానకమణి ’ దద్యాత్రైభ్యఃపరేభ్యస్తజ్జీవచ్చత్రితయం
యది । ‘ ఇతి యమస్తరణంకథమితిచెన్న ‘ శ్లో ॥ పితృయజ్ఞంతునిర్వత్య వి
వగ్ధృందగ్రక్షయైఃగ్నిచిత్ । పిండానాన్వహార్యకంశ్వాగ్ధృగ్గుర్యాన్తాసానుమాసికం
ఇతిమనూక్రపిండపితృయజ్ఞపిండదానవిషయతాన్నిషేధస్య ॥ తథాఽపస్తంబః

30 త్రయోదశఖండే-మూసిశ్వాధ్ధాదామాతుఃపిండదానవ్యవస్థా ౨౯౭

॥ వా ॥ యదిజన పితాదద్యా దాహోమాత్మతా వవిరమేత్ ॥ * ఇతి ॥
అత్రాపియేభ్యఇతి పక్షాంతరౌక్త్యా తత్త్రయంసిద్ధమ్ ' శ్లో ॥ ప్రత్యక్షమర్చ
సంశ్చాద్ధనయ క్రమనురబ్రపిత్ । పిండనిర్వాపణంచైవమహాపాతకసమ్మితం ॥
ఇతి భవిష్యత్పురాణవచనాన్నచతత్కార్యమితిచెన్న ' జీవంతం పితరం పితా
మహంవా తల్ స్థానైర్పయెత్ ' ఇతి పక్షాంతరనిషేధపరత్వాత్తస్య । కించ
' శ్లో ॥ మహాలయేగమూశ్చాద్ధమాతాపిత్రోర్మృతైఃహని । కృతాద్వా
హోపిమర్షితపిండనిర్వాపణంసుతః ॥ ' ఇతిమృతాహవ్యతిరిక్తశ్చాద్ధ ' శ్లో ॥
అయస్మద్యితయేశ్చాద్ధం విషుచద్వితయేతథా । సంశ్చాంత్యాదిషుకుర్విత పిండని
ర్వాపణాద్యతే ॥ ' ఇతిపిండదాననిషేధవదత్యతదధావాత్ ; ' యేభ్యఏవపితా
దద్యాత్ ' ఇతి హారీశవచనాచ్చ జీవపితృకేనతత్త్రయంకర్తవ్యమితినిశ్చయతే
నను ప్రధానమేవాంగకషకమహామూసిశ్వాధ్ధాదా భూజనాధా
వాన్దాతుః పిండదానంకథమిన్యిత్రాహం—

మూ—మూసిశ్వాధ్ధాదా మాతుర్భోజనాధావేపి ' ద్వైధందక్షిణా
గ్రాణ్దర్భానితవగ్ధ్వయస్యపిండదానవిధానాన్తంత్రామ్నా
నాచ్చ పిత్రాదేర్భాత్రాదేస్ససర్వత్రపిండదానమవజన్తీయమ్.

వ్యా—సర్వత్ర సర్వశ్చాద్ధేసు, మంత్రామ్నానాత్ - మాజయంతాం మ
మపితరః మాజయంతాంమమమాతృఇత్యాదిభిర్వగ్ధ్వయపిండదానమంత్రా
ణామనీతత్వాత్.

కిమేవం మాతుస్సర్వత్ర భూజనాధావోనేత్యాహ—

మూ—' అష్టకాసు ' ఇతివచనాన్దాతుర్మృతాహే పృథక్పార్శ్వ
ద్ధంచ కథేవ్యం నకథేవ్యం మంత్రాదేహోమః వచనాధా
వాత్సాన్విదపి సమాచారాధావాచ్చ; ప్రతియోగిభేదేపి
త్రాదేరెవ హోమఇతివ్యాఖ్యానాచ్చ మాతుర్మృతాహే పి
త్రాదేరెవ హోమోమాత్రాదేరేవవరణమ్.

వ్యా—అష్టకాసుచవృద్ధాచేతికాష్టాజనివచనమ్! అస్యాథకఃప్రాగవస
మథితః ॥ ' శ్లో ॥ మాతామహానామపేష్యవంశాద్ధంకుర్వాద్విచక్షణః । మం
త్రాప్రాసయథాన్యాయంశేషమంత్రవివర్జితమ్ ॥ ' ఇతి విష్ణువచనాన్దాతు

శ్లో॥ మంత్రోపేన హోమంకుర్యాదితివచనాభావాదాపస్తంబబోధాయ
నాశ్వలాయశచ్చందోగకాత్యాయనాదిమమాత్మభ్యోహోమాదగ్గునాచ్చనూత్రై
ష్వసుక్తైఃముచ్చైఃపదం నాహసీయమిత్యధః ॥ అత్యతాత్పర్యదర్శనమ్ ॥వా ॥
అత్యయద్యపి మాత్రాదిభ్యః పృథగేవ పిండప్రదానదర్శనం తిథాపి తాసాం
పృథగ్బ్రహ్మణభేనాజననభవతి హోమాభిమర్శనయోః పృథక్త్వాదర్శనాత్, అ
తఃప్రతియోగిభేదేపి పితౄదేరేవహోమః ॥ * ఇతి ॥

మూ—ఏవం జీవపితృకర్మ మాతుశ్శ్లోద్ధై పితృః పితౄదిభ్యో
హోమోవగ్గేద్యయస్యపిండదానంకార్యమ్.

వ్యా—గతార్థమ్.

మూ—అత్యఘ్నఃగ్రహణ తిలావాపెన్నాభిమర్శనై పితౄ
దిశబ్దేషు మాత్రాదిశబ్దఃప్రయోక్తవ్యోసాధారణత్వాత్.

వ్యా—అత్య మాత్మమృతాపే- దర్శాదిశ్శాబ్దం మాత్మపితృసాధారణమ్,
అతస్తత్రనుంత్రానూహః, మాతుమృతాపేతు మాత్రాదేవద్దేవ్యత్వేనాసా
ధారణత్వాత్పితౄదిశబ్దస్థానేమాత్రాదిశబ్దఃప్రయోక్తవ్యశ్యధః॥అత్రైవం
ప్రయోగః—ఆమరగచ్ఛంతుమాతరః మాత్మభ్యోవోగృహ్ణామి మాతరిమా
లూకావపషతేమాతరిత్వాది.

మూ—ఆయాతపితరంతాత్వాదిషు కృతైకశేషత్వేన బహువచనాంత
పితృశబ్దస్య పితౄదిమాత్రాదిరూపార్థప్రకాశనాఖ్యకార్యత్వా
వపతైమాత్మశ్శాబ్దేష్వనూహః, పితరశ్శ్లోద్ధదేవతాః, పి
తరశ్చత్రయఃప్రోక్తాః, యదేవతర్పయంత్యద్భిఃపితౄకాసా
త్వానమాహితః, ఇతిమన్వాదిభిః పితృశబ్దేనపితౄదిమాత్రాది
నిదేశాత్పితౄదీనాంమాత్రాదీనాంచబహువచనాంతపితృశబ్ద
వాచ్యత్వం వచనసిద్ధమతౌప్యనూహః.

వ్యా—పితామాత్రేత్యాదినా కృతైకశేషః పితృశబ్దః బహువచనాంతోవర్గ
ద్యయవాచిత్యత్ర మన్వాదివచనముదాహృతమ్ । పితౄది మాత్రాది రూ
పేతి, అథేవాకార్యత్వాదితి సూత్రార్థఃఉక్తః ॥ అయంభాషః—అనుష్ఠేయా
ధ్వప్రకాశకోమంత్రః, అత్యయథాగ్నౌదిశబ్దస్థానైవికృతా సూర్యాదిశబ్దని

త్రయోదశఖండే-మాతృశ్చాద్దైమాత్మపదాహనిషెధః

౧౯౯

శోధక ప్రకాశకత్వాత్ । నాత్ర తథా పితృశబ్దస్తేవ వగఽద్యయరూపార్థ
ప్రకాశనాదితి । అత్రసాయణీయే ॥ శ్లో ॥ కేవలపితృశబ్దస్తు పితృసామాన్య
వాచకః । మాతామహాదిసంబంధం మంత్రంమాత్రాదిమాహయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । క
వలేతి, పితృపితామహ ప్రపితామహ ఇత్యయంశబ్దః పిత్రా దివాచితథాపితా
మహాశబ్దః ప్రపితామహాశబ్దశ్చ తన్మాత్రవాచీపితర ఇతి శబ్దస్తుపితృత్వ సామా
న్యమభిధత్తై మాతృశబ్దస్తునపితృవాచీఅతో౭ త్రమంత్రోహానకార్యఇత్యర్థ

ఊపే౭నిష్టమాహ—

మూ—యద్యాయాతమాతర ఇత్యావాహయే దనాహూతత్వాదనా

గతాస్సు ఏఃపితరస్తతో హోమపిండభాగినస్తేనస్వస్వభాగాలా

భాత్ తంచయంతేయోవైభాగినం సంతమభాగంనుదతేచయ

నేవైనం నయదివైనంచయతే అథపుత్రమథపౌత్రంచయతే

ఇతి శూర్యయతే అనూపేపునస్స స్వస్వభాగా౯ లభంతే

వ్యా—యఃపునరాయాతపితర ఇతి నావాహయేత్ - తంచయంతేఅనాహూ

తాఃపితరోనాశయతి తత్రశ్రుతిముదాహరతి 'యోవైభాగినమ్ ' ఇతి నుదతే

నావాహయతీత్యర్థః । ఆయాతపితర ఇత్యావాహనే ఆహూతాఃపితరోహోమ

పిండ౯ స్వస్వభాగా౯ లభంతే మాతరశ్చ స్వభాగా౯ భౌజనపిండ౯ ల

భంతే తతఃపితరస్తంచయంతే.

మూ— మాతామహయోశ్శ్చాద్ధైష్వావాహనాఘ్న౯ గృహణతి

లావాపహోమాన్నాభిమగ్నన పిండదానాదిమంత్రేషు షష్ట్యం

తం మాతృశబ్దమక్త్యాపిత్రాదిశబ్దం బ్యూయాత్

వ్యా—షష్ఠ్యంతమితి - మాతుఃపిత్రేస్సాప్సహ, ఏషతేమాతుస్తత (ఏతత్తై

మాతుస్తత) మాజయంతాం మమమాతుఃపితరః ఏషతేమాతుమాతః య

స్తేమాతుమాతేత్యామ్యాహనీయమిత్యర్థః

మూ—ఏకద్యాహ్నంపక్షే పెవ్కోద్దిష్టేచ ' పృథివీతేపాత్రం ' ఇ

త్యత్రానూహః ' యథైక స్థి౯వత్రైవాయవస్థాపాయవస్థేత్యేవంవి

ధేషు బహువచనంపయోగసాధుత్వాదర్థం ' ఇతిభాష్యమ్

వ్యా—సప్తష్టో౭ధః । అత్రితాత్పర్యదశ౯నమ్ ॥వా॥ తతాదిశబ్దానాంసం

బుద్ధిశబ్దత్యాగిస్త్రా దినామాని సముద్ధ్యాగృహ్నియా దెవమన్యత్రాపి తత్త
ద్విభక్తికమూహ్యమ్, పితావృజ్ఞామిత్యా ద్యైకవచనం పిత్రాదిత్వసామాన్య
వరమ్, అతవపకృతౌ దశ్యపూణః మానయో రనేకపత్నికస్యాపి పత్నింసన్న
హౌదిత్యైకవచనేనేన సంప్రేషః ఊహితత్వపదేశః ప్రకృతానేవద్వాదశా
హౌద్యసుశ్శామితి దర్శనాదేవ తేతత్వమధుమానిత్యాదిషష్ట్యయామేవన్యాయః
వాయవనేతివద్బ్రాహ్మణానాం త్వేతిబహువచనంప్రయోగసాధుత్వాద్ధాం | * ఇతి

మూ—పుత్రికాపుత్రదత్తతేత్రజాదావ్యవముష్యాయణాః తత్రిద

త్రిదైవమాతురంపు మృతాపేయన్తైసామాతా యన్తైసపత్ని

మాతా౨సాపి తేత్యేనబూయాల్.

వ్యా—దైవమాతురః సపత్నిసుతః ససపత్నిమాతృమృతాపేయన్తైసపత్ని
మాతేతి బూయాల్ దత్తస్తుయన్తైస్త్రినామ్మమాతేతి తథాయజ్ఞశర్వాపి తేతిచ
బూయాల్ అత్రపైతీసః || వా || అథదత్తక్రితకృత్రిమపుత్రికాపుత్రితైత్రజాకీ
పరిగ్రహేణాపేణజాతాదావ్యవముష్యాయణకాభవంతి

మూ—దర్శాదిశ్రాద్ధేషు ద్వివచనాంతంపితృశబ్దబూయాల్ 'య

దిద్విపితాస్యా దైకైక స్త్రీ పిండోద్యోద్యాపుపలక్షయేల్ ' ఇతిపిం

డపితృయజ్ఞదర్శనాల్

వ్యా—నను 'పూయతిహవావీతదృవో౨క్షరం యదేనమాహతితస్మాదృచం
నోపేన్నమాతావధాతే నపితా ' ఇతిశ్రుతేః కథంమాతృపితృగర్భాహితచే
న్న ' నపకృతాపూహోవిద్యతే ' ఇతిశ్రుతేః పకృతివిషయత్వాన్నిపెధస్య త
త్రాపినిమేధః పాక్షికః ' ఊహితత్వపదేశః ' ఇతివాఖ్యాతత్వాద్వచ్చ | అ
తాదర్శాదా దావ్యవముష్యాయణోమాతృపితృలతాదిశబ్దేషు ఆముష్మేషదేచ
ద్వివచనాంతం పిత్రాదిశబ్దంబూయాల్ అత్రదేవలః | శ్లో || దావ్యవముష్యా
యణకాదద్యుద్వాభ్యాం పిండోదకక్రియాః | దావ్యభ్యాం దేయాస్తుషట్పిండా
వీవం కుర్వన్నముహ్యతి || * || తైత్తిరీబీజిపితృపుత్రాభావేద్యయోః తేత్రజః
క్రియాఃకుర్యాత్తత్రిదత్తపవిత్రాఃకుర్యాత్ తత్తస్మతాపేత్రికా పిండాద
దావ్యద్వాభ్యాం పితృభ్యామతస్త్వట్పిండాస్సుగి ద్వయోరపిపితృశ్శాన్ధికతా
వ్యతాభిప్రాయేణ పట్టిండాశ్శుక్లం సతుసంహత్య ఇదంవచనం పుత్రికాపు

త్రవిసయంచేద్దర్శాదా మాతామహాదేః పిత్రాచేశ్వ వగద్యయోద్దేశేన ప
 టిఎండాదెయః ద త్రస్త్రీనెసదహ్యాత్ । బోభాయనః । శ్లో ॥ ద్విపితుఃపిండ
 దానంసాస్య దేక్షకస్యద్వి దెసతా । ద్వాభ్యానందేయాస్త్రయఃపిండా ఏవచుప్య
 సముహ్యతి ॥*॥ ఋశ్యశృంగః ॥ శ్లో ॥ ద్విపితుఃపిండదానంసాస్య త్వితుఃపిండో
 ద్విసామకః ॥*॥ ద్వాభ్యానందేయాత్తి సమానమ్ ‘యస్సాస్యదుభయసంబంధః
 పుత్రికాయాస్సుతోహ్యసా ! పూర్వంమాతామహాశాస్త్రం పశ్యాత్తైవత్సకమాచ
 రత్ ॥ ’ తంత్రేణకరణేయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ మాతామహానామప్యనం త
 త్రంవాపైశ్వదేవికమ్ ॥*॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ కర్మాసమన్వితంముక్త్యా త
 థాశాస్త్రానిషాడత । ప్రత్యాబ్ధికంచశేషేషు పిండాస్సు నిష్పడితిస్థితిః ॥*॥ సపి
 డీకరణ్యోడశప్రత్యాబ్ధికేషు త్రీనేపపిండాన్ దద్యాత్తద్యతిరిక్తశాస్త్రేషు ప
 టిండాన్ పుత్రికాపుత్రదద్యాదిత్యధః

యస్యాశ్చికసాస్యశ్చిత్ స్త్రీయః శ్రాద్ధైకృమమాహ—

మూ—శ్లో ॥ ‘షష్ఠ్యంతంభర్తృశమోక్తాయూర్తివ్యతితాది

కమ్ । స్త్రీశ్రాద్ధైభ్యాత్పవతోఽగ్నిశ్చనాపాస్త్రాగ్నితిస్థితిః ॥*॥

వ్యా—శ్రాద్ధే సాపిండ్యే త్రినామ్నైభిర్భర్తృర్విష్ణుశర్మణః పిత్రాది
 శబ్దం బూరియాత్ యదాభ్యేష్టభాగఃపత్నీనాసాపిండ్యంపార్వణంవా కరో
 తి తదా యన్తేమాతేత్యాదిమంత్రాన్నహేత్స గృతివద్యూరియాత్ కర్తు
 స్సవస్సచభాగఃశ్చ పితృత్వాపిశేషాత్ స్త్రీవగే న్యహోమాభావాచ్చ

మూ—శ్లో ॥ యల్లింగంయద్విభక్త్యూహ్యం తల్లింగంతద్విభక్తికమ్ ।

డోపాత్పదంతద్విభక్త్యేవమోద్దేశ్యస్సనిర్దిశేత్ । లింగంవావ

చనంయత్రి వ్యత్యయేన ప్రియజ్యతే । శబ్దాంతరనివేశావా స

డోహాతిగీయతే ॥*॥

వ్యా—మంత్రస్థంపదం యల్లింగంయద్విభక్తికం త్రిమలింగేషుప్రథమాం
 తం సమ్ముద్ధ్యంతం ద్వితియాద్యంతంవావతతే డోహాహం పదచతల్లింగంత
 ద్విభక్తిక మేవబూరియాత్ అదశ్యదేతు శ్రాద్ధాద్దేశ్యశర్మణవదేత్తద్విభక్తిక మేవ

వరణప్రకారమాహ—

మూ—శ్లో ॥ స్త్రీశ్రాద్ధేవ్యుపయాద్యతాన్ పత్నీమాతృపితామ

హిః । పితృవ్యాగృజయోశ్చాద్ధైతత్తత్పితృపితామహా ॥*॥

వ్యా—ప్రథమంపత్నీ నృథైవృతావమాతృపితామహావృణుయాత్ పితృవ
శ్రాద్ధతం అగృజ శ్రాద్ధేతమగృజం వృతావతాన్యసిత్పితామహా వృణు
యాత్ ఏవంవరణప్రకారేణావాహనాఘృదానపిండప్రదానాదికంకర్తవ్యం

మూ.—శ్లో॥ యెభ్యోదదాతిపిత్రాదిస్తేభ్యఃపితౄదిజీవనే । ధ

ద్యాత్తథాయతేతాతే పతితేవృతగ్రమాన్తృతే ॥ (స్త్రీ)మృ

తాపాస్త్రీయోభోభ్యాఃపితరస్త్రీనపిండనే । పితౄదేరెవహా

మసాన్యతిపిండదానంతువగయోః ॥*॥

వ్యా—పూర్వమేవాన్యార్థశ్చర్పితా నిశ్చితశ్చ సాకర్యార్థమిదానీమి
దం పద్యద్యయము క్తమితిసచాద్యావకాశః

ధందోగాదీనాం పిండత్రయము క్తం తత్కథంమాతృవగయాపిపిండ
దానమిత్యత్రాహ—

మూ—ఇత్యావస్తంబినామ్

వ్యా—దైన్విధంక్షణాగ్రానిత్యాదినాన్యస్తంబేన పితృమాతృవగయో
రుభయోరపి పిండదానవిధానాదిదమావస్తంబివిషయమిత్యవిరోధః

మూ—అస్యేషాన్యథాసూత్రమ్

వ్యా—స్వసూత్రాక్రప్రకారేణైవాస్యేనగ్వంకుర్వరిత్యర్థః

మూ—అష్టకాసుచవృద్ధాచేతి నియమాదిదం సర్వేషాన్సమానమ్

వ్యా—అత్రశాతాతపశ్చ॥శ్లో॥ నాందీముఖేష్టకాశ్చాద్ధైగయాయాంచమృ
తేహుని । పితామహ్యదిభిస్సాధ్యం మాతుశ్చాద్ధైసమాచరత్ ॥*॥ జాతు
కణిః ॥ శ్లో॥ క్షయాహంవజయిలైన్వికం (స్త్రీ)ణాన్సాస్తిపృథక్క్రియా ॥*॥

ఇతి । వృద్ధశాతాతపశ్చ ॥ శ్లో॥ మాసికేచాబ్ధికేశ్రాద్ధే మాతుఃకుర్యాత్ప్రథ
గ్విధిమ్ ॥*॥ ఏవంపితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపాగ్వణవిధానాత్పితృవరణై అష్ట

కాసుచేతి మనుకాష్టాఽజనిశాతాతపజాతుకణ్యోదివచనవిరోధాద్విర్గద్యయవ
రణైపార్వణత్వభంగాదయ్యగ్తవ్యవిరోధాచ్చ పితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃప్ర

త్యాబ్ధికం కర్తవ్యం నపితృవగవరణమ్ । స్వసూత్రేవిశేషవిధిరస్తిచేత్సవీక
తవ్యఇతి నిశ్చయః అత్రవిభక్తినియమమాహ—

మూ—శ్లో || సంకల్పసంసారయోష్టద్వితీయాఽఽవాహనమతా

అన్నదానేచతర్ధిస్యాచ్చేషాస్సంబుద్ధయఃస్తతః || ఇతి నారదః

వ్యా—నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్.

—ఇతి త్రయోదశశబ్దః—

అథ పృథ్యాద్వికాదిశ్రాద్ధవిహితం, తత్రాచశ్యకర్తవ్యార్థపరాణి పచ
శాస్త్రదాహరతి—

మూ—అత్ర శ్రాద్ధే నైయమికా శ్లోకానుదాహరిష్యామః

శ్రాద్ధశబ్దనిర్వచనమాహ—

మూ—శ్లో || పేతంపితౄణామమద్విశ్వ భోజ్యంయత్ప్రియమాత్మ

నః | శృద్ధయాదీయతేయత్తు తచ్చాద్ధంపరికితేతమ్ || * ||

వ్యా—యత్ప్రియం పితౄణాంస్వస్యవా.

శాస్త్రావిరుద్ధమేతదుదాహరతి—

మూ—కదళీజాతిభేదకారవల్లీత్రయపనసార్వారుక నిష్పావపటా

లముద్గామ్యకనాళికెరఫలానిశిగుకాళశాకమహాశాకక్షుద్రకం

దమహాకందానివన్యానిచశంసంతి.

వ్యా—చంద్రికాయామ్ || శ్లో || ఉర్వారుకకారవల్లీచపటాలీకాళపత్రికా |

కదళీకందళీచైవ శ్రాద్ధేహ్యత్సంతతోభనాః || * నిగమే || శ్లో || గవాంక్షి

రంఘృతంశాకంక్షౌద్రమిక్షురసాగుడమ్ | ఉర్వారుకకారవల్లీచపటాలంకాళపత్రికా

కా || కదళీకంటకీఫలం ధాత్రిపింఛ్చాలచూతికా | నారంగంద్రోణపుష్పీచతం

ఙ్ఘ్రీచకర్పవతికా || వాలుకాచమవలయంకోశాతకిఫలంశిఖః | శ్రాద్ధేహ్యే

తానిదేయాని తథాపితౄరుచీనిచ || నాగరంవైసదాదేయం దీఘములకమేవ

చ || పృతేనభోజయేద్విప్రైః || ఘృతంభూమాసముత్పృజేత్ || శర్కరాః క్షీర

సంయుక్తాః పృథుకానిత్యమక్షయాః | నర్పిసాన్నితానిసర్వాణి పాకేనస్మృ

త్యయోజయేత్ | మున్యన్నానిచసర్వాణివన్యములఫలానిచ | శ్రాద్ధేహ్యేతా

నియోదహ్యత్పితరఃప్రీణయంతితమ్ || ఇతి || * విజ్ఞానేశ్వరీయే || శ్లో || అన్న

మిష్టంహవిష్యంచదహ్యాదక్రొధనోఽత్వరః || వా || అన్నమ్-భక్ష్యభోజ్యై రె

హ్యచోష్యపెయాత్తకం పంచవిధమ్, ఇష్టం-యత్ బ్యాహ్మణాయప్రేతాయక

త్త్రైవా రోచతే, హవిష్యం-శ్రాద్ధయోగ్యం ప్రేహిణాయనగోభూమముద్గ

మాషముభ్యన్నకాళశాకమహాశాకశుంఠీమరీచిహింగుకర్పూరగుళస్తేంధవ సాగర
వనసనాళి కేరబదిరగవృషయోదధిఘృతపాయసమధుప్రభృతిస్తృత్యంతరసిద్ధింబే
దితవ్యమ్ || * ఇతి || విష్ణుపురాణే || శ్లో || ప్రశాంతకాస్పనీవారాశ్శాన్య
మాకావివిధాఃస్త్వశాః | వన్యోషధిప్రధానాశ్చ శ్రాద్ధాహాఃపురుషషణ్ణ
యవాఃప్రియంగవోముద్గాగోధూమావీహయస్రిలాః | నిష్పావాఃకొవిదారా
శ్చ సషణ్ణపాశ్చాత్రకౌఠనాః || * ఉశనా || శ్లో || ప్రియంగవఃకొవిదారా
నిష్పావాశ్శాన్యోద్ధనమ్తాః | సకంటకంచవాతాకంపితృభ్యాదత్తమక్షయమ్ || *
వాయుః || శ్లో || జీరికంమరిచంశ్రాద్ధే పటోలబృహతీశిశుమ్ | కశేరుం
కొవిదారిం చ వనసారావరుదాడిమమ్ || కూశ్మాండంరక్తనాశంచప్రదేయశ్రా
ద్ధకమణి || * || వజ్రమహా —

మూ—తక్రంమధితంకూశ్మాండమాథకిబృహతీద్వయముబోతకీరాజ

మాషశృణకం కుళుత్తంచూరణం తత్కండమిత్యాదీని శ్రాద్ధ
ఘ్నాని విశేషేణవజ్రయేత్.

వ్యా—చంద్రికాయామ్ || శ్లో || ఉడశ్విదపిక్వకూశ్మాండమాథకో రాజసర్వ
పాః | చణకారాజమాషాశ్చ ఘ్నుంతిశాన్యంసంశయః || * విష్ణుః || వా ||
భూతృణానిగిగుగౌరసషణ్ణపరక్రశాకకూశ్మాండాలామవాతాకబృహతీఫలవా
లుకా తండలీయకకుసుంభమాహిషక్షీరాదీనిశ్రాద్ధేవజ్రయేత్ || * ఇతి || దే
వలః || శ్లో || కుంభీతికంచపిశ్యాకిం శ్వేతవృంతాకిమూలకే | కొశాలికి బింబఫ
లం మద్యమాంసమయానితు || వంశాకురమలామంచ తాలహింతాలకెఫలై | దే
వరంలవణశ్రాద్ధే కూశ్మాండంబృహతీఫలమ్ || శ్లేష్మాతకంచశిగుంచ ప్రత్య
క్షలవణాత్యజేత్ | తామ్రపాత్రస్థితంగవ్యం క్షీరంచలవణాన్వీమ్ || ఘృతంలవ
ణసంయుక్తం సర్వదాపరివజ్రయేత్ | పాయసేలవణైశ్చగేనదోషస్తవ్యతం
వచేత్ || * విజ్ఞానైశ్చగీయే || వా || హవిష్యమిత్యనేనైవాయోగాన్సాంస్తృ
త్యంతరప్రతిష్ఠితానాం కోద్యనమసూరవణకకుళుత్తపులకనిష్పావ రాజమాష
శ్వేదకూశ్మాండవాతాకబృహతీద్వయోబోతకివంశాకురంపిష్టవ్రత్యచాణకపు
ష్పాఫలవణమాహిషాహిషక్షీరదధిఘృతపాయసాదీనాం నివృత్తిః || * ఉశనా ||
శ్లో || వజ్రయేద్ధృంజనంశ్రాద్ధేంజికాంపిండములకమ్ | కరంజయేపిచ్ఛా

న్యైవైరసగంధోత్కటాస్తథా ॥ సమూహాభాండమాదాయ హస్తేనేకేన దీప్యతే । తద్ద్రవ్యం పితృపాత్రేషు తులితంక్రిమిరాశిభిః ॥ * అత్ర విధిప్రతిషేధాభ్యాం వికల్పావా కృష్ణరక్తనిష్పావకోవిచారఘృతకోశాతకిక్షుద్రాన్యబృహతిఫలాదివిషయోనిషేధశ్చివాద్యస్తవ్యమ్ ॥ క్షీరంచలవణాన్వితమితి కేవలక్షీరవిషయం పాయసేతునదోషః 'క్లౌ ॥ పాయసంపాచయేదన్నంలవణంతత్రయోజయేత్ ' ఇతి పాద్మవచనాత్.

మూ—అగోధూమమమాషమముద్గమలైలవక్త్రమతిల మమధ్వగవ్యమశృద్ధం శ్రాద్ధంసకుర్యాత్.

వ్యా—స్తృతిసంగ్రహే ॥ క్లౌ ॥ లైలవక్త్రేనరహితం ముద్గమాషమధూజ్ఞితమ్ । అగోధూమంచయచ్చాశ్చిద్ధమాయఃక్షయకరంభవేత్ ॥

మూ—వారతాకం శిగురమలాబుం కోవిదారు శ్వేతవృంతాకం రక్తశాకం శ్లేష్మాతకముత్పలత్రయం బిసకం మఘాకం కాళింగమిత్యేశానివజయేత్, మాహిషమజావికంపయస్తద్వికారాంశ్చ శూద్రద్రవ్యాణి ప్రతిలామానీతానిచ కోద్రవాద్దాలకాదికుథాన్యానిచవజయేత్.

వ్యా—క్లౌ ॥ అంతురాణ్యపవిత్రాణివస్తూనికమలాసన । శృంగాటంలకునం శిగురం నాళికాసునిషణ్ణకమ్ ॥ కోభాంజనంరక్తపుష్పంమఘాకంబిసకంశ్యజైన్వీచైడత్యాంస్తథాస్పృష్టావతిత్రైఃప్రతిలామజైః ॥ ఆశౌచవద్భిరవరైశ్శూద్రాన్నంచైవవజయేత్ ॥ శూద్రైఃస్పృష్టంచదృష్టంచతత్పక్వంతన్నిమంత్రితంతద్దత్తంచతదుద్దిష్టంచూద్రాన్నంషడ్విధంస్తృతమ్ ॥ ఆమంశూద్రస్య శూద్రాన్నం పక్వముచ్ఛిష్టభోజనమ్ । తస్మాదామంచపక్వంచ దూరతఃపరివజయేత్ । * అన్వేషాం సంవాదవచనాని ప్యాగెవదర్శితాని.

మూ—విశేషేణాశ్రాన్వితాదృష్టింపరిహరేత్ ॥ క్లౌ ॥ ఉదక్యానూతికాశౌచిమృతాహరైశ్చపీక్షితే । శ్రాద్ధేసురానపితరౌఘం జతేపురుషర్షభ ॥ ఆదామాహిషికందృష్ట్యామధ్యతువృషలీపతిమ్ । అంతేషార్ధుషికందృష్ట్యానిరాశాఃపితరౌగతాః ॥ * ॥

వ్యా—చంద్రికాయామ్ ॥ క్లౌ ॥ చికిత్సకాదెవలకామాంసవిక్రియితస్తథా!

వివణనచజీవంతానజ్యోస్సుప్తహృష్యకవ్యయోః ॥*

ఇతఃపరం యద్యత్సూత్రమస్మి తత్సర్వంనంవాదవచనైరెవ స్పష్టోక్తం, నూ
త్యాథాస్తు సహోదితసాక్షివచనైరెవసుస్పష్టః, అతానాత్రవ్యాఖ్యాపెక్షా—

మూ—‘శ్రాద్ధసంపదశ్శిష్టాస్తదభావే వరంక్రియాలోపన్వముదే
తస్సోదర్యోపి భోజయితవ్యః’ ఇత్యావస్తంబః ॥ ‘వేదవిద
స్సుశీలాకథాజయేత్’ ఇతిశంఖః ॥ ‘యోనిగోత్రమంత్రస
మ్బంధాసమీకామం శ్రుతవృత్తసంపన్నాభోజయేదితి శ్రుత
వృత్తయోహిన్వధానిధీయతే’ ఇతిబొధాయనాపి ॥ ‘క్లో॥
పావనంభోజయేచ్ఛాద్ధైబ్రాహ్మణంవేదసారగమ్ । శ్రుతశీలా
దిసంపన్నమవలక్షణవజితమ్ ॥’ ఇతివసిష్ఠః ॥ ‘క్లో॥ స
బ్రాహ్మణంపరీక్షేతద్దేవేకమణిధమణిత్ । పిత్ర్యేకమణి
తుప్రాప్తేపరీక్షేతప్రయత్నతః ॥’ ఇతినంవర్తోపి ॥ ‘క్లో॥
అశ్రోత్రియఃపితాయస్యపుత్రీసాస్యఃక్షేదపారగః । అశ్రోత్రియో
వాపుత్రీసాస్యత్పితాసాస్యఃక్షేదపారగః ॥ జ్యాయాంసమనయో
ర్విద్ధియస్యసాస్యచ్ఛ్రోత్రియఃపితా ॥’ ఇతిమనుః । ‘క్లో॥ ఆ
త్మానంవానియంజీతపుత్రంవాపిగుణాన్వితమ్ । సోదర్యమపివా
శ్చాద్ధైభోజయీతద్విజోత్తమః ॥’ ఇతిసరాశరః । తస్మాచ్ఛ్రో
త్రియాకాసాధువృత్తానేవానథాపెక్షోభోజయేత్ । బ్రహ్మ
చారియతిశ్చశ్రాద్ధేష్యస్తే.

వ్యా—అత్రబోధాయనః ॥ వా ॥ యతీగృహస్థాకాసాధూపరిణతవ
యసాంతేవాసినః ॥ * త్రివిష్టుపురాణే ॥ క్లో॥ సామాధారఃపితృగణోయో
గాధారస్తుచంద్రమాః । తస్మాద్యోగినియోగస్తు శ్రాద్ధేభూపాలశస్యతే ॥ సహ
సాగ్రదపివిప్రాణాంయోగీచేత్పురతఃస్థితః । సర్వాభోక్త్రాంత్రాయతియోగీ
చేత్పురతఃస్థితః ॥ * ॥ ఇతి ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ క్లో॥ యోవాయతిననాదృత్య
భోజయేదితరాంచుచీత । విజనేతువసేద్ద్రామేహవ్యంకవ్యంచరాక్షసమ్ ॥ *
యతయః-త్రిదండినః ॥ క్లో॥ శిఖిభ్యోధాతురక్షేభ్యస్త్రీదండిభ్యశ్చ దాపయే
త్ । తాననాదృత్యయద్దత్తంకవ్యమన్యేభ్యఆసురమ్ ॥ అలాభేధ్యానిభిక్షనాణాం

భోజయెప్పు గ్రహచారిణః । తదలాభేతుసద్వృత్తాగృహస్థానపిభోజయెత్ ॥
 ఋత్విక్కుత్యాదయో వ్యేతేనంస్కృతాబ్రాహ్మణాస్తథా । వైశ్వదేవే నియోక్త
 వ్యాయద్యే తేగుణవత్తరాః ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదినారదబ్రహ్మాండపురాణాదినచనముచా
 హృతమ్ ॥ హరివంశే ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్దేశస్తోబ్రహ్మచారితిగ్రంథీయతిరెవచ ॥*
 ఇతి ॥ అశానిర్విశలకం పితృనిష్ఠానెమ యతినృతినానియోక్తవ్యో విశ్వదేవా
 థేనాధుధాగ్రాదయశ్చ ॥ యాజ్ఞవల్క్యుః ॥ శ్లో ॥ కర్మనిష్ఠాస్తపోనిష్ఠాః
 పంచాగ్నిబ్రహ్మచారిణః । పితృమాతృపరాశ్చైవబ్రాహ్మణాశ్శాస్త్రసంపదే ॥ *
 స్తుతిరత్నై ॥ ఉగ్రైఃతపసాయుక్తశ్చిత్రవాదీబహుశ్రుతః । అనాశ్రమీతపసీచ
 తత్సర్వం స్యాన్నిరథకమ్ ॥ చానెచ శ్రాద్ధకాలేచవిసర్జ్యశ్శీలవానపి । అనా
 శ్రమీద్విజోయస్యిదాశ్రమీవానిరథకః । అత్యాశ్రమీచయోవిప్ర శ్రుయ
 వైవక్రీదూషకాః ॥*॥ యాజ్ఞవల్క్యుః ॥ శ్లో ॥ రోగీహీనాతిరక్తాంగః కాణః
 పౌనఃపవస్తథా । అనకిణీకుండగౌశౌ కునఖశ్యావదంతకః ॥ భృతకాధ్యాప
 కఃక్రీబఃకన్యామాష్యభిశస్తకః । మిత్రభుక్కిపిశునసోమ విక్రయావేదనిండకః॥
 మాతాపితృగురుత్వాగ్ని కుండాశీవృషలాత్తజః । వరపూర్వాపతిస్తేనఃకర్మదు
 ష్టాశ్చనిందితాః ॥*॥ ఇతి । ఏతేషాంపరిగణనం శాస్త్రియాద్యభావ రోగివ్య
 భృతిభ్యోఽన్యేషాం గ్రహణార్థమితి వ్యాఖ్యాతమ్

మూ—నవిస్తరంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఛాపదైవేపితృకార్యేత్యేనేక
 ముఖయత్రీవా । భోజయెత్సుసమ్మద్ధోపి సప్రసజ్యేతవిస్తరే ॥
 *॥ విస్తారెదోషః స్మర్యతే ॥ శ్లో ॥ సత్క్రియాదేశకాలౌచ దృ
 వ్యంబ్రాహ్మణసంపదమ్ । పంచైతాస్యిస్తరోహంతిత్సాన్నైశా
 తవిస్తరే ॥ *॥ నదైవహీనంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ పిశాచారాక్షసా
 యక్షా భూతానానావిధాస్తథా । విప్రలుంపంతిసహసా శ్రా
 ద్ధమారక్షవజ్జితమ్ ॥ తత్పాలనాయవిహితా విశ్వదేవాః
 యంభువా ॥ * ॥

వ్యా—స్తృప్యథాసారే ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టంయత్రయత్ర సపిండికరణాత్మ
 కమ్ । దేవయక్తంతుతత్కార్యం దేహీను సతద్భవేత్ ॥ సపిండికరణాదూ
 ధ్వం దేవహీనంకరోతియః । మాతాపితృగురుఘ్నస్యాత్తఘాతీచజాయతే

మూ—పాత్రా లాభేదేవాధాం విష్ణవేనివదయేత్ || శ్లో || య
 ద్యేకంభాజయచ్ఛాద్ధై దైవంతత్రకథంధవేత్ | అన్నంపా
 త్రేసముద్భృత్య సర్వస్యప్రకృతస్యచ || దేవతాయితనేకృత్వా
 తతశ్చాద్ధంప్రకల్పయేత్ | పాస్యేదగ్నోతదన్నంతు దద్యా
 ద్వాబిష్టాచారిణై ||*|| తమేకమధిష్ఠాయపిత్రాదయో భుంజ
 తె || శ్లో || ఏకశ్చేచ్ఛాహ్మణోలబ్ధ శ్చాద్ధంచ పృథ్వీతంధవే
 త్ | పితరశ్చ త్రియోవ్యక్తాఃకథంతృప్యంతి తేత్రయః || ఉరస్య
 శ్చంతిపితరోవా మధాగపితామహః | పృథితామహాదక్షిణతః
 పృష్ఠతస్తవసుయాయనః ||*|| శ్రాద్ధాహేవావిపాన్నిమంత్ర
 యేత్ || శ్లో || పూర్వేద్యుర్వాపరేద్యుర్వా శ్రాద్ధకమణ్యప
 ణ్ణితే | నిమంత్రయాశత్యసరాన్ సమ్యగ్విపాన్సహాదితాన్ ||*||
 శ్వఃపూర్వేద్యుశ్చరాత్రానాశ్చీయాత్ || శ్లో || నిరామిషంసకృ
 ద్భుక్త్వా భుక్తసర్వజనైశ్చహే | శ్వఃకతాన్ స్తీలినిశ్చిణ్య సదా
 విప్రాన్నిమంత్రయేత్ || * || తథానస్త్రియముపేయాత్ || శ్లో ||
 పూర్వేద్యుశ్చాపరేద్యుశ్చ నజయేత్ స్త్రీనిషేషణమ్ | న్యవా
 యారతసాగతే మజ్జయత్యత్తనఃపితౄన్ || * || సపురాణ
 భాండేమవచేత్ || శ్లో || పురాణభాండపకవ్యంధనిస్తుశ్రాద్ధ
 కమణి | భుంజతేనైవపితరో నదేవాశ్చాసురంధవేత్ || * ||
 నానుత్తరీయోధ్వఃపుండ్రీసాన్యత్ || శ్లో || కతాభేక్తాచస
 ర్వత్ర నైకవస్త్రాభవేద్విజః || తస్మాద్వస్త్రాదినాశ్చాద్ధేనోత్తరీ
 యస్సదాభవేత్ || శ్లో || ధూతేనిత్యకమాణి నద్యాదావిమలే
 జరే | కృత్వాశ్చాద్ధేమృదాశుభ్రాణ్యుధ్వఃపుండ్రాణిధార
 యేత్ | యాగోదానం జపోహోమో న్వాధ్యాయఃపితృతర్ప
 ణమ్ | భస్మీభవతితత్సర్వ మూధ్వఃపుండ్రం వినాకృతమ్ ||*|| ఇ
 తి స్మృత్యర్థసార స్మృతిచంద్రికయోః

వ్యా—అత్రశ్రీవిష్ణుపురాణే || శ్లో || జపహోమార్చనాద్యాసు క్రియాసా
 క్రమనేతరథా | నైకవస్త్రంవవతేతద్విజోనాచనికేజపే ||*|| స్మృత్యంతరచ

క్లో॥ ఖండవస్త్రావృతస్త్రైవ వస్త్రాధాళంబినస్తథా । ఉత్తరీయవ్యలీతస్య సమస్తానిష్ఠలాఃక్రియాః ॥ * ॥ క్లో॥ ‘శ్రాతస్తాతఃక్రియాస్సరాష్ట్రహ్యార్థకపుండ్రమకుర్వతః । జాయంతేవిఫలాబ్రిహ్మకాదాభిశాశ్చసంతితాః ॥ పూజాకాలే జపేహామే స్వాధ్యాయశిశ్వుతర్పణే । శ్రాద్ధకాలేవిశేషణ కర్తాభోక్తావ సత్వజీత్ ॥’ అతావశ్యశ్రాద్దేయ కర్తాభోక్తావార్థకపుండ్రంధాన్యమ్ ॥

నను ॥ శ్లో॥ 'కాంస్యపాత్రే హవిర్భక్ష్యాన్ కంఠే వృష్టాన్ వ మాలికామ్ ।
 లలాటైః తిలకం దృష్ట్యా నిరాశాః పితరౌ గతాః ॥' ఇతి సంగ్రహ వచనస్య కాగ
 తిరిత్యుక్తా హ—

మూ—అలా తెలిలక ఉద్యమే తివచనం వైశ్యవిషయమ్ ' వైశ్యస్యవ

తులకారమ్ ' ఇతి తస్యైవ తిలకవిధానాత్
 వాచ్య—ఆగ్నేయపురాణాచా ॥ గ్లా. బ్రాహ్మణసౌఖ్యార్థపుండ్రంసాత్ క్షత్రి
 యసౌఖ్యార్థచంద్రకమ్ । వైశ్యస్యవతులకారాం శూద్రస్త్రైవైవ తిపుండ్రకమ్
 బాలేందువత్ క్షత్రియాణాం వైశ్యానాంవతులకృతి । త్రిపుండ్రంశూద్రజా
 తీనాం విధిరెషసనాతనః ॥ డోఢ్వంనయతియత్పుండ్రం ప్యాశినిపాపకారిణః
 తస్యాఖ్యావహ్యార్థః పుండ్రైతి తస్మాత్తంధారయేద్దివజః ॥ ౩ ॥ ' త్రిపుండ్రంశూ
 ద్రకల్పనాం శూద్రాణాంచవిధీయతే । ' ఇతి బ్రహ్మాండాదివచనం చేహభా
 వ్యం । పుండ్రగతౌ డోఢ్వంనయతీత్యర్థః ॥ అతోవైశ్యాపి తిలకంవిహాయతి
 దృక్పుండ్రమూర్ధ్వపుండ్రంవాధారయేత్ లలాటేతిలకంద్వప్యైతివచనాత్

(పా) చీనసంగ్రహవచనముదాహరణి—

మూ—సోపిశ్చాద్దైత్యగావప్రూథ్వఃపుండ్రంవాధారయేత్ ॥కొ॥

వజ్రమేతిలకఁఘాలే శ్రాద్ధకర్తశిసర్వదా ! తిథ్యగావపూర్వ

ధ్వజపుండ్రంబా ధారయేచ్ఛార్థక మణి || ౨ ఇతిసంగ్రహే

వ్యా—వైశ్యకతిలభ్యతే 'వజ్రయేత్తిలకమ్' ఇతివక్యతత్వాత్ । ఏవంశ్చా
దైమాధ్వంపుండ్రవిధానాత్తిలకశబ్దసంస్కృత్యైవపుండ్రత్వాదావేవోలావశజ్యం

మూ—నాన్యదిష్టుఖిఃపాదౌ పృక్షాళయెత్ ॥ శ్లో॥ అప్రవాహోద

కన్నానం విప్రపాదావనేజనమ్ । గాయత్రీజపమథ్యేకంచ తి

దిత్యాభిముఖశ్చ రత్ || నగ్నహంతఃపాదాశ్చక్షాళదేవ్ || ౩౫ ||

నాంతఃపరక్షాశయేత్వాదౌ దైవపితృశ్రేయశ్చ కర్తవ్యం । నౌ త్ర రేదక్ష
జ్ఞానైవ పశ్యిమేనగృహంతరే ॥*॥ సాపిండ్యాదూర్ధ్వం కుం
డమనాంఘ్రిప్రక్షాశయేత్ ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణాదూర్ధ్వం
కుండేపరక్షాశనంయదికులక్షయకరంచైవనరకేపాతయేద్భ్రువం॥*

వ్యా—ఇదంవిష్ణుయామశ్రవచనమ్ । తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణాదూర్ధ్వం
కుండమేనవిధీయతే । సపిండికరణాదూర్ధ్వం మండలంతువిధీయతే॥పితృద్విష్ట
సపిండిభ్యామన్యశ్శాద్ధైవమోహతః । పాదపరక్షాశనంకుండకులక్షయకరంభవేత్

మూ—మండలేష్వినపాదౌపరక్షాశయేత్ ॥ శ్లో॥ పాంగుణైవమండ
లంకుర్యాద్దైవానాంచతురశ్రకమ్ । వితస్తిమాత్రంపితృభణం ద
క్షిణైవతులంభవేత్ ॥ ఘృతయ్యైవగోమయైవ పాదశౌచంవి
శిష్యశే॥శ్లో॥ఆజ్యంగోమయసంయుక్తంపాదయోలేపవయేద్యది
పితరస్తస్యకలాపిత మమృతేనాభిషేచితాః ॥*॥ నవవిత్రపా
ణిఃపరక్షాశయేత్ ॥శ్లో॥ నన్వదాదభాపాణిస్సాన్వదైవపితృశ్రే
యశ్చమణి । పాదశౌచంగంధలేపం సకుర్యాద్దభాపాణినా॥ స
పవిత్రేణహస్తేన విప్రపాదాననెజనాత్ । యథావజ్రహతోవృ
త్యస్తదైవపితృదేవతాః ॥*॥ కర్తాపూర్వమాచామేత్ ॥శ్లో॥
కర్తురాచమనాత్పూర్వం భోక్తరాచమనంయది । శునోమూ
త్యసమంత్రాయ మిల్యేవంమనురబ్రవీత్ ॥*॥ మండలాదగ్గేశేతి
చామేత్ ॥ శ్లో॥ మండలస్యోత్తరేభాగే విప్రస్యాచమనంభవేత్
అమృతంసాన్వదితత్రాయ మన్యత్రరుధిరంభవేత్ ॥*॥

వ్యా—అన్యత్ర-మండలాత్పూర్వక్షిణాపర్యగ్తేశేష్విత్యధః

మూ—సకుర్యాద్దైవత్యరత ॥ శ్లో॥ తీర్ణశ్రాద్ధైవధానానిదాహి

త్యైవతపస్త్రీలాఃతీర్ణిచాత్యప్రశంసంతిశౌచమక్రోధమత్సరామ్

నను ॥ శ్లో॥ ‘ సభాక్తవ్యంసభాక్తవ్యం సంప్రాప్తేహరివాసరే । భుంక్తు
భుంక్ష్యేతియోబ్రూయాత్తమాహుర్భిక్షాహుతుకమ్ ॥ ’ ‘ నాశ్చియాత్తత్రయ
త్వతః ’ ఇత్యేకాదశ్యామన్నంసిద్ధం ‘ పృత్యాభిక్తశ్రాద్ధాచవిహితం ’ క
త్తత్ర కర్తవ్యమిత్యత్రాహ

ఏకాదశ్యాంశ్రాద్ధకర్తవ్యత్వం, శ్రాద్ధానంతరభోజనవిషయము 300

మూ—నైకాదశీంత్యజేత్ ॥ శ్లో ॥ ఉపవాసా యదా నిత్యశ్చ

ద్ధంచ ప్రకృతంభవేత్ । ఉపవాసంతదాకుర్యాదాఘ్రియపిత్తసేవితం

వ్యా—ఇదంచవనం విజ్ఞానేశ్వరైఃలిఖితమ్ । కర్వచిత్పురాణైశ్చదావదశ్యా

మేవకార్యం నైకాదశ్యామిత్యుక్తం తదనాదరణీయమ్, పురాణాల్ స్మరేత్

లీయస్తావత్ ॥ యదాపి, ప్రమాదాచ్చాద్ధవిఘ్నైః యదేకాదశ్యాంవిహితం

తత్ప్రకృత్యుక్తం శ్రాద్ధందావదశ్యామేవకార్యమిత్యర్థవదం; అన్యథాదోషాపత్తైః

మూ—ఋతుకాలేపి శ్రాద్ధంకర్మాత్ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీవృతంచై

వపితుస్సాంవత్సరందినమ్ । ఋతుకాలశ్చ తత్కాపి శ్రాద్ధకర్మ

విధీయతే ॥ * నమృతాహమతిక్రామేత్ ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానినా

జ్ఞానినావాపిమూఖఃపండితఏవవా । మృతాహంసమతిక్రమ్య

చండాలఃకోటిజన్తసు ॥ * బుద్ధిపూర్వాతిక్రమే మహా దా

షః ॥ శ్లో ॥ పితృమృతతిథింజ్ఞాత్వా యోనకురీత్పైతృకం

పాపమక్షయమాప్నోతిపితృహానోపజాయతే ॥ * ॥

వ్యా—ఏవంచ ద్వయోరతిక్రమే ప్రత్యవాయసామ్యస్తరణేపి విధిబలాదే

కాదశ్యాం శ్రాద్ధమవశ్యం కర్తవ్యమేవేతిద్ధం ॥ కించ ' శ్లో ॥ ఏకభుక్తేన

ఫక్తేనక్షీణవృద్ధాతురఃక్షిపేత్ । ఇతిఏకభుక్త్యభ్యసంజ్ఞాతవృద్ధవరణేనకశ్చిద్దోషః

మూ—ప్రార్థితేపాకాదానిమంత్రితానాం కర్తుంశ్చ నాశౌచమ్ ॥

శ్లో ॥ నిమంత్రితేమవిపేషు ప్రార్థితేశ్రాద్ధకర్మణి । దేహే

పితృమతిష్ఠతుస్సనాశౌచంమృతసూతకే । పరైఃసంప్రదాత

వ్యందాత్పూర్వభోక్త్యాంశ్చనస్పృశేత్ ॥ *

వ్యా—మృతసూతక ఇత్యేకవద్యాహః, మరణజననాశౌచయోరత్యర్థః । ప

రైః-అశౌచరహితైః, నస్పృశేదాశౌచినఇతిశేషః ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥

అరమ్భేవరణంయజ్ఞేనంకలోప్సవ్రతసత్రియోః । నాందీముఖంవివాహదాశ్రాద్ధే

పాకపరికియా ॥ * విజ్ఞానేశ్వరీయేచ ॥ శ్లో ॥ వివాహోత్సవయజ్ఞాదిషష్ఠంతరా

మృతసూతకే । శేషమన్నంపరైదేయం దాత్పూర్వభోక్త్యాంశ్చనస్పృశేత్ ॥

* యత్పత్నిధరీయే ॥ శ్లో ॥ మాసికాన్యాభిక్రమిత్రోరశుద్ధోప్యేరసస్పృశః ।

కుర్యాదపతిథిప్రాప్తమితీతాతపాబ్రవీత్ ॥ వషణ్యాద్ధతుసంప్రాప్తపితృ

రాశౌదసంభవే । తదానీమశుచిర్నస్యాత్కుర్యాద్ధాన్యధాన్యవిచక్షణః ॥ * ఇత్యాదికం ॥ తత్ ప్రా బ్రహ్మగ్రంథనిషయంమంత్రవ్యూహాంతాశౌచవిషయంవా; ఘ్నో ॥ అతిక్రూతేదశాశాతుపశ్చాజ్ఞానాతిచెద్ధృహీ । త్రిరాత్రంసూతకంతస్యనతద్ద్రవ్యస్యకహిణిత్ ॥ * ఇతిపిష్ఠానైశ్చరొక్తైః । అతాదగ్రవ్యసాంతికాంతాశౌచాభావాచ్చాగ్రధాన్యకార్యమ్, యదాప్య సమృద్ధాశౌచవిషయంవాతత్ తథాపిష్ఠానైశ్చరీయే ॥ ఘ్నో ॥ అతాచంయస్యసంపర్కాదాపతెద్ధృహమెధిసఃకియాస్తస్యనలుప్యంతెగృహ్యణాంచనతద్భవేత్ ॥ * గృహ్యణిః-(స్త్రీపుత్రాగ్రదయః, తెషాంబద్ధివ్యాణాంతతాన్యస్యకియాణాంచాశౌచాభావాచ్చాగ్రధాన్యకార్యమిత్యర్థః.

మూ—స్వయమకృత్వాశ్రాద్ధం పరమహాలయేనాశ్చీయాత్ ॥ ఘ్నో ॥

అకృత్వాఽన్యత్రినాశ్చీయాచ్చాగ్రధాన్యపరవక్షిక్తమ్ । పశ్చాత్ కృతేపిశ్రాద్ధేఽస్మిత్తద్ధాన్యనిష్ఫలంభవేత్ ॥ * పిత్రైః ప్రత్యాబ్ధికమవిభక్తధనాపిభిన్నచేతస్తేపుత్రైఃకుర్యాత్ ॥ ఘ్నో ॥ భిన్నస్తానగతైః పుత్రైరివిభక్తధనైరపి । ప్రత్యాబ్ధికం పృథక్కార్యమన్యశ్రాద్ధానిసంభవే ॥ *

వ్యా—అన్యశ్రాద్ధాని-పోడశమంత్రీ క్తశ్రాద్ధానీత్యర్థః, సాపిండ్యాదుర్ధ్వమపి మాసికానాం సాపిండ్యకర్త్రైః కర్తవ్యత్వనియమాత్ ॥ తథావిజ్ఞానైశ్చరః ॥ ఘ్నో ॥ నవశ్రాద్ధానపిండ్యంశ్రాద్ధాన్యపిచపోడశ । ఏకేనైవతుకార్యాణిసంవిభక్తధనైశ్చరీ ॥ * ఇతి । అతానసరైః పుత్రైఃసోదకుమ్భశ్రాద్ధవత్ పోడశశ్రాద్ధానికార్యాణి.

ప్రత్యాబ్ధికదర్శనాదితు విభక్తైస్సరైఃపుత్రైః కార్యమిదమాహ—
మూ—విభక్తస్వప్నంపృథక్కుర్యాత్ ॥ ఘ్నో ॥ ఏకభాండేపచతాం

పితృదేవార్చనాదికం । ఏకంభవేద్విభక్తానాంతదేవస్యాద్యహేగృహే ॥

వ్యా—దేవతః ॥ ఘ్నో ॥ విభక్తాభ్యంతిరస్యరేవ సప్తసావజితథనాశనైః । దర్శాబ్ధికాదికంపితృశ్శాగ్రధాన్యకార్యమిదమర్థః ॥ *

మూ—సర్వందేవపూర్వంకుర్యాత్ ॥ ఘ్నో ॥ ఉదబ్బుఖస్తుదేవానాం

పితృణాందక్షిణాముఖః । ప్రదద్యాత్పార్వతేశసర్వం దేవపూర్వంవిధానతః ॥ * 1

వా॒న్—ఉదఙ్ముఖో దేవయోఃపూర్వందత్తావ్ పశ్చాద్దక్షిణౌముఖః పితౄణాం
సవ్యంజనాన్నాదికం దద్యాదిత్యథాః । ఏవం కాండానుసమయనియమాదవ్యవృ
త్తియైః నదద్యాత్.

మూ—శ్రాద్ధద్రవ్యం భూమావేననిక్షిపెత్ ॥ శ్లో ॥ స్థివ్యంజనా
పూపశాణాన్నంసూపంమధుఘృతంపయః । విన్యసేత్ప్రియతస్య
ర్వం భూమావేనసమాహితః ॥ * నిమంతిరతానహోమంవజ్ఞా
యెత్ ॥ శ్లో ॥ నిమంతిరతాజపేద్దోగ్ధ్రింనియక్తసునిషంగిణ
విన్యస్తోవామదేవాయశ్రాద్ధభుగ్దోషవజ్ఞాతః ॥ దశకృత్యః పి
బేదాపసానిత్యావృశ్యాద్ధభుగ్ధివజః । తతస్సంధ్యాముపాసీత
హోమంచాపియథావిధి ॥ * ॥

వా॒న్—దోగ్ధ్రి 'అబ్రహ్మణాద్రాహ్మణః' ఇత్యనువాకః, నిషంగిణా 'సమో
మంతుభ్యాయచ' ఇత్యనువాకః 'శ్లో ॥ సూతకేమృతకచ్చేవహ్యశక్తాశ్శాద్ధభో
జనే । ప్రవాసాదినిమిత్తైః సహవయెన్నతుహవయెత్' ఇతివదనంతుద్యో
దిజపగాయత్ర్యభిమంతిరజలప్రాశనాభావవిషయంమంతవ్యమ్.

మూ—నిమంతిరతానన్యత్రాపశ్యామెత్ ॥ శ్లో ॥ వేదితస్తుయ
థాన్యాయంహవ్యకవ్యద్విజౌత్తమః । కథంచదవ్యపశ్యామణ
పాపీహుకరతాంవశైత్ ॥ * నిమంతిరతానమంత్రముచ్చార
యెత్ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనిమంతిరతావిప్రౌ మంత్రముచ్చరతే
యది । త్రయస్తేనరకంయాంతి దాతాభోక్తాతథాపితా ॥ * ని
మంతిరతానాధీయాత ॥ శ్లో ॥ నిమంతిరతాభవేద్విప్రనియ
తాత్తాభవేత్రదా । నదచ్చందాంస్యధీయాత యన్యశ్రాద్ధంచ
తద్భవేత్ ॥ * నిమంతిరతోసకించిద్భుక్షయేత్ ॥ శ్లో ॥ శ్రా
ద్ధేనిమంతిరతాయస్తుప్రతిగృహ్యప్రతిగృహమ్ । భక్షయేత్క్రి
శ్చిదవ్యవృత్తసృతమతస్యనశ్యతి ॥ *

వా॒న్—ప్రతిగృహమితిసామాన్యేనాక్తైః కించిదపిద్రవ్యం నిమంతిరతేన
ప్రతిగృహ్యమ్, తథానకించిదపిభక్షణీయం, సుకృతనాశస్త్యైః ॥ తతశ్చ ॥
'శ్లో ॥ ఇక్షానవశఃఫలంమూలం తాంబూలంపయఃపాదపమ్ । భక్షయిత్వాపి క్త'

తేవాన్సానదానాదికాఃక్రియాః | ఇతివచనంశ్రాద్ధవ్యతిరిక్తవిషయమ్.

మూ—నిమంతిత్వాన్యత్రనాశ్చీయాత్ || శ్లో || నిమంతిత్వస్తు
యోవిప్రా భోక్తు మన్యత్రగచ్ఛతి | సరకాణాంశతంగత్వా చం
దాలెష్వభిజాయతే || * ||

వ్యా—అనఘృణానశసిద్ధిరాప్నోతిభావః || తతశ్చ ‘యన్నప్రాశ్చీయా
దహవిస్సానృత్విత్వభ్యుత్పన్నైత ‘ ఇతిశ్చ తేఃపృథ్వయోదురత్వయస్సాన్యత్

మూ—నిమంతిత్వంసత్వజేత్ || శ్లో || నిమంతిత్వాన్యత్రాని
వారయతిదుమతిః | బ్రహ్మహత్యామవాహ్నోతి శూద్రయోనా
చజాయతే || * || విశిష్టవిప్రమాగతంవృతాభ్యనుజ్ఞయా భో
జయేత్ || శ్లో || నిమంతిత్వేమవిప్రేమ యద్యాగచ్ఛేద్విజ్ఞోత్త
మః | బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాతః కామంత మపి భోజయేత్ || * || శాద్ధీ
యంపృతిగృహ్యన్య శ్రాద్ధేనాద్యాత్ || శ్లో || ఆమశ్రాద్ధం
గృహీత్వాతు యోన్యశ్శాద్ధైర్జ్ఞాతిమోహతః | పతంతిపితరస్త
న్య లుప్తపిండోదకక్రియాః || * ||

వ్యా—ఆమశ్శాద్ధమితి || శ్లో || పెరితంపితౄణాంసముద్దిశ్య భోజ్యంయత్ప్రి
యమాత్తః || ‘ ఇత్యుక్తశాకమూలఫలాదేరుపలక్షణమ్ | అతఃపితౄద్వైశేషత్రం
యత్క్రించిద్దగ్నిన్యంసగ్రాహ్యంపుతేనమహదోషస్తృతేః

మూ—రంభాపత్రదండంసక్యంతయేత్ || శ్లో || శాద్ధీమహానిసం
ప్రాప్తై రమృభృష్యం సక్యంతయేత్ | కృంతయేద్యదిమూఢా
త్తా నిరాశాఃపితరోగతాః || * ||

వ్యా—నికృత్తవృష్యదండంరంభాపత్రంశాద్ధేవర్జ్యమ్, నాన్యత్ అతారం
భావత్ర సమేధస్తద్విషయఇతి మంతవ్యమ్ | యత్తుస్తృతిచంద్రికాయామ్ || శ్లో ||
సమృత్తయానిసాత్మాణి భోజనేదేవపితౄయోః | పలాశేభ్యోవినాసస్యఃపర్ణ
పాత్రాభిజనే || * || ఇతిచత్వలాశపత్రప్రాశస్త్యపరమ్ | ఆత్రివిశేషస్సర
ణా || శ్లో || పలాశపద్మదళపత్రాణిపుత్రకృమాత్త్యజేత్ | గర్భచ్ఛత్రై
తాభ్యాని శ్రాద్ధేసర్వత్రయత్నతః || శిష్టానితానిసర్వత్ర శ్శాద్ధయోగ్యానిదావ
యేత్ | యథాసువర్ణపాత్రాణి తథైవైతానినిర్ణయః || * || అతఃపలాశ

చతుర్దశఖండే-శ్చాద్ధేపరివేషణనియమః

పద్మకదళపత్రాణిశ్చాద్ధైప్రశస్తాన్యేన ॥

మూ—శ్చాద్ధీనపరశ్చాద్ధైశ్చియాత్ ॥ శ్లో॥ శ్చాద్ధంభుక్త్యా వర
శ్చాద్ధేయస్తుభుంజితలాలుపః । పతంతిపితరస్తస్య లుప్తపిండో
దకక్రియాః ॥*॥

వ్యా—నిమంతిత్వాన్యత్రాశ్చియాదిత్యనేనేన గతార్థత్వేపితస్య స్వ
ప్రత్యవాయవకత్వాదన్యతు పితౄణామపి దావప్రదర్శనార్థత్వాచ్చనవిరోధః

మూ—దరైర్వ్యవహన్నందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ దర్వాప్యదేయం శృతా
న్నంచ సమస్తవ్యంజనానిచ । లైలపక్వమపక్వంచనతుదర్వాప్య
కదాచన ॥ * ॥ హస్తదత్తంనాద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఘాతితంమా
క్షికంశాకం గౌరంలవణంఘృతమ్ । ఏతానిహస్తదత్తానిభుక్త్యా
నాద్యాదహర్మిశమ్ ॥*॥

వ్యా—హస్తేనహస్తేదత్తంనాద్యమ్ । చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో॥ హస్తేదదాతి
యస్మైహం లవణవ్యంజనాదికమ్ । నదాతానరకంయాతి భోక్తాభుంజేతకిల్బి
షమ్ ॥*॥ స్నేహమ్; ఘృతలైలాది

మూ—నాయసేనదద్యాత్ ॥ శ్లో॥ ఆయసేనకుపాత్యైవ యదన్న
ముపసీయతే । శునోమాత్రిమసాధుం కేదాతాచనరకంవృజేత్ ।
నేకపాణినాదద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ముక్తంహ్యభయపాణిభ్యాం
యదన్నముపసీయతే । తద్ధిప్రలుంపత్య సురాస్సహసావిష్టచేత
నః ॥ * ॥ నాపసప్యనాన్నందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ అపసప్యేన
యస్తస్మం బ్రాహ్మణైఃప్రయచచ్ఛతి । విష్టామశ్నంతిపి
తరౌదాతాచనరకంవృజేత్ ॥ స్తుత్యర్థకసారే ॥ అపసప్యేన
కర్తవ్యం పితౄంకర్మాఖిలంబుధైః । అన్నదానాదృశేనరవ
మేవంమాతామహాదిషు । ఇతి॥ అన్నదానంపిండదానం । శ్చా
ద్ధైశ్చనశ్యమభ్యంగమాచరేత్ ॥ శ్లో ॥ అష్టకాయామథాష్టమ్యా
మమాయాం శ్చాద్ధకమణి । పితౄణామచవికారేషు లైలాభ్యం
గోవిధీయతే ॥*॥ భుక్తిదేశావస్థితేషు విప్రేషునపాత్యముద్ధరేత్
॥ శ్లో॥ పిండంస్తుగోజవిప్రభ్యో దద్యాదగ్నోజలేపివా । ప్ర

పితృమేధసాగసహితసుధీవిలాసనె

క్షిపెత్సత్సునివిప్రేమ ద్విజౌచ్చిష్టంసమాజయేత్ ||

వ్యా—ఉత్థితేష్వపిషిజేమ నౌచ్చిష్టమాజనం కుర్యాదుచ్చిష్టసన్నిధౌ
పిండదానవిధానాత్ భుక్తిదేశావస్థితేష్వీతికథం । మేవమ్ । తదానీమేవౌచ్చి
ష్ట సన్నిధౌ పిండదానం కైశ్చత్క్రియతే తదభిప్రాయత్వా తస్య ఆపస్తంబి
నాంతు ‘ భుక్తవతోఽనువృజ్య ’ ఇతివిసర్జనానంతరమేవ పిండదానవిధానా
త్తావన్నమాజయేత్

మూ—నదాస్యాదిభిఃపాత్రముద్ధావయేత్ || స్తో || పాత్రాణిచాల
యెచ్చార్థై స్వయంశిష్యోఽథవాసుతః । నస్త్రీయోనచదాలా
శ్చ నచదాస్యఃకదాచన ||*|| పాత్రాణిగోపయేత్ || స్తో || భు
క్తిపాత్రంసమద్భుత్య నిఖనేతుప్రయత్నతః || అబద్ధపేతకా
ర్యేతు తస్యత్యాగోవిధీయతే || * || నసూద్రాయశ్శాద్భిష్టంద
ద్యాత్ || స్తో || శ్శాద్దండత్వాయఉచ్చిష్టం నృషలాయ ప్రయ
చ్ఛతి । పితరస్తస్యషణ్డాసం భవంతుచ్చిష్టభోజనః || * ||

వ్యా—ఉచ్చిష్టమత్రపితృ భుక్తిశిష్టంభాండస్థమేవ అన్యేషాంతదోజన మ
విదధమ్-ఇష్టే సుహౌవధుజ్యతామిత్యభ్యనుజ్ఞానాత్ । క్వచిన్నిషేధోఽస్తీతిచే
ద్దుమ్యేతవాగ్రాధిశ్శాద్భిష్టవిషయోద్యష్టవ్యః । అస్యథా ‘ శేషంచైవాసుమా
న్యద ’ ‘ వృద్క్షణీకృత్య శేష మనుజ్ఞాప్య ’ ఇతియాజ్ఞసల్క్య బోధాయనాదిభి
శ్శేషాభ్యనుజ్ఞావిధివైయధ్యాపయతైః । అతవననశ్శాద్భిష్టవ్యవస్థాత్ప్రసక్తా
న్నాభ్యనుజ్ఞాకియతే । అత్రవిజ్ఞానశ్వరీయే || వా|| ‘ భుంజితపితృసేవితం ’ ఇ
త్యస్య ఏకొద్దిష్టవిశేష ఏషేధోదృశ్యతే । స్తో || నవశ్శాద్భిష్టయచ్చిష్టం గృహేవ
ద్యుషితంచయత్ । దంవత్యోర్భుక్తశిష్టంచ నభుంజితకదాచన ’ || ఇత్యాదిభిః||*
ఇతి । సంగ్రహే || స్తో || ఏకోద్దిష్టైతుయచ్ఛాత్తురభోజ్యశిష్టమోదనమ్ । చంద్ర
సూర్యోపరాగేచ శిష్టమన్నంచనజయేత్ ||*|| అతవవప్రత్యావికాదావిష్టే
సుహాశిష్టాభుంజతే । యత్త్విదంవచనమ్ || స్తో || ‘ స్త్రీసూహ్యానువనీతానాం శ్శా
ద్భిష్టంనదావయేత్ । యోదద్యాద్యాగసంమోహాన్నతద్గచ్ఛతివైపితౄణా
ఇతి తత్ భుక్తపాత్రాద్భిష్టవిషయమ్ । అతా ‘ భార్యభృతకదాసేభ్యఉచ్చి
ష్టం శేషయేద్భుధః ’ ఇతి నియమశ్శాద్భిష్టవ్యతిరక్తవిషయఇత్యర్థః

మూ—గృహస్వామ్యనుజ్ఞాయా శాస్త్రంకుర్యాత్ || శ్లో || పరస్య
హింసాదేవేతు శాస్త్రంకుర్యాద్యదిద్విజః | తద్గృహస్వామిపితృభి
హంస్యతేనుజ్ఞయావినా ||*|| హోమాజ్యశేషేణ నోపస్తరత్
శ్లో||అగ్నోకరణ శేషేణయదన్నమభిఘోరితమ్|నిరంగుష్ఠంచయద్ద
త్తం సతత్ప్రణాతివైపితృణా ||*|| హుతశేషమన్నం పిత్రా
దిపాతైషు దద్యాత్ || శ్లో||హుతశేషంప్రదద్యాత్తు భాజనేను
నమాహితః | యథాలాభోపపన్నైషురౌష్యేషుతువిశేషతః||*

వ్యా—అత్రవిజ్ఞానేశ్వరీయే ||వా|| హుతశేషంపిత్రాదిభాజనైషు దద్యాత్
న్నవైశ్వదేవభాజనైషు || * || ఇతి || సంగ్రహే చ || శ్లో|| నవైశ్వదేవపాతౌషు
హుతశేషంప్రదపయేత్ | అజ్ఞానాద్యదివైదద్యాన్నిరాశాఃపితరోగతాః ||*||

మూ—పాత్యోపస్పర్శనాచానన్యంజానుభూమాన్యసేత్ || శ్లో|| పా
తయేద్దక్షిణంజాను దెవాన్ పరిచరణసహ | పాతయేదితరజ్ఞానుపి
తృణపరిచరణద్విజః ||*|| పురుషనూక్తాద్విశ్రావయేత్ || శ్లో||
స్వాధ్యాయంశ్రావయేద్భృగ్దేవమశాస్త్రానిచైవహి | అభ్యా
సానీతిహసాంశ్చ పురాణాన్యథిలానిచ ||*||

వ్యా—అత్రవిజ్ఞానేశ్వరీయే || శ్లో || అన్నమిష్టంహవిష్యంచ దద్యాద
కొగ్రహాత్పరః ||వా|| అన్నమిష్టమాత్మప్రైహద్యాదితి సంబంధః తుశబ్దాద్య
ధాకథంచిదుచ్ఛిన్నతే తథాచద్యాత్ || శ్లో|| ఉచ్ఛేషణంధూమిగతమజిహ్వాసా
శరస్యచ | దాగనగంస్యతత్ప్రత్యేభాగభేయంప్రచక్షతే | ఆత్మప్రైహవిశ్రా
ణి పురుషనూక్తవమానప్రభృతీని జపితాన్విత్పాతౌ జ్ఞాత్వా సూర్యజపమ్- స
వ్యాహృతికామిత్సుక్తం, జపేత్ || * || ఇతి

మూ—నియక్రోనకించితృచ్ఛేత్ || శ్లో|| శాస్త్రద్వైయక్తోఽఘంజా
నోనపృచ్ఛెల్లవణాదికమ్ | ఉచ్ఛిష్టాఃపితరోయాంతి పృచ్ఛయా
నాత్రసంశయః ||*|| పృచ్ఛేపక్షితమవశ్యంయాచయేత్ || శ్లో||
అవశ్యంయాచయేద్భృగ్దేవపితృభామవకల్పితమ్ | అయాచితౌ
ద్విజౌమూఢస్సభవేద్భృహ్మహుతుకః||*|| ఘంజానానామిథస్స
ర్వైపాత్యస్థమన్నంసత్యజేత్ || శ్లో || శాస్త్రద్వైయక్తోఽఘంజా

నాబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణంస్పృశేత్ | తదన్నమత్యజ్జఘ్నక్త్వాగా
యత్యస్తవశతంజపేత్ || సరాణాంభోజనెకాలేయదిదీపోవినశ్య
తి | పునరన్నంసభోక్తవ్యం భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ | స
రాణాంభోజనెకాలేయదిదీపోవినశ్యతి | పాణిభ్యాంపాత్రమా
దాయ భాసూరంమనసాస్తరణ | పునదీపంసమారోప్య త
చ్ఛేషంభోజయెన్నరః ||*|| దీయమానంననిరుంధ్యాత్ || శ్లో||నా
జ్ఞిజానుర్బహిజాను హుంకారిద బలిపదః | దీయమానని
వారిచ శ్యాద్ధంకృత్యావతత్యధః ||*|| పాత్రేఽన్యోచ్ఛిష్టపతనేని
యమ్యతే || శ్లో|| ఉచ్ఛిష్టస్పర్శసంజ్ఞాత్యావ తత్పాత్రంపరిహృత్య
చ | అస్పృష్టాపాణినాపాత్రం భూమింసమనులిప్యచ || అన్య
పాత్రంనిధాయైవ స్వమన్నం ప్రవేశయేత్ | పరిషిచ్యతతః
పశ్చాద్భోజయెచ్చవదోషకృత్

వ్యా—అత్యోచ్ఛిష్టస్పర్శనమితిసామాన్యోక్తైశ్యాద్ధవ్యతిరిక్తకాలెపినమా
నమ్, ఏనంశ్యాద్ధేపక్షిష్వితి వచనంచద్రష్టవ్యమ్ | ఏకపక్షిష్వితి స్మృత్యథా
సారే దశనాత్.

మూ — శుక్తిమధ్యేన్యతేధదితే || శ్లో||పితౄణాంతత్రసర్వేషాం
పితౄణాంపవనంయది | తద్దినంచాపవానశ్చపితౄణాన్ధంపరేఽ
హని || ఏకపవయదావిపా భోజనెధదితోభవేత్ | తద్దేవా
గ్నింసమాదాయ హోమంకుర్యాద్యధావిధి | తత్స్థాననామ
గోత్రేణ హ్యసూదిభిరర్చయేత్ | అన్నత్యాగంప్రకుర్వీత త
తోఽగ్నేజహుయాచ్ఛరుమ్ | ప్రాణాదిపంచభిమంతైః
కుర్యాద్దావత్క్రింశవాహుతిః | హోమశేషంసమాప్యథశ్యాద్ధ
శేషంసమావదేత్ ||*|| ఐవోఽవశ్యంతర్పయేత్ || శ్లో|| యాను
ద్విశ్యభవేచ్ఛ్యాద్ధం తెభ్యస్తర్పయతిద్విజః | పరేద్యుశ్శ్యాద్ధకృత్
త్యోయోనతర్పయశేపితౄణా || పాత్రసాన్నిత్యావతిలైద్యుక్తం
శాపందత్త్వావ్రజంతితే ||*||

వ్యా—పితౄణాం త్రయణాం, ఛదితే-వమనె, పరేద్యుశ్శ్యాద్ధం

ర్యమ్, తత్కాసంభవే కృష్ణై కాదశ్యాం కాదశ్యమ్, త్రిష్యైకస్యభద్రానై పాణా
యస్వాపేత్యాదిభిః సంచభిరగ్నా తత్ స్థాననామగోత్రోద్భావరణపూర్వకమా
సనాదిభిరభ్యర్చ్య హోమఃకర్తవ్యః । యానుద్దిశ్యేతి-మాత్మమృతాపే పితౄ
ణాం భోజనాభావేపి హోమపిండవానాద్దైశ్యత్వాన్తాతుశ్చ పితౄమృతాపే
పిండోద్దైశ్యత్వాచ్చ పరేద్యుః పాతః పితౄణాం మాత్మణాంచతిర్వణం కు
ర్యాదిత్యధః ॥ దర్శాదా మాతామహాదీనాముద్దైశ్యత్వాభావేపివచనాత్తర్ప
ణమితిసవిరోధః । పుత్రీకాపుత్రత్వధనహరిత్వసంభవే మాతామహాశ్రాద్ధంతర్ప
ణంచ నిర్వాప్యకులమ్.

మూ—సతికర్తృంతరే నచశ్రాద్ధందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ యోదద్యా
చ్చాద్ధమస్యస్తే సతస్య సంతరకర్తృమః । వ్యధం భవతి త
చ్చాద్ధం భవేచ్చపితౄఘాతుకః ॥

వ్యా—నను ‘క్షేణా ॥ పుత్రైశ్చభాగ్యతత్పుత్రైః పత్నీశ్చైవైవవాఙ్మ
లాః । క్రియాఃకార్యాః ’ ఇతి పరాశరవచనాత్పుత్రాదయస్సర్వేష్యధికారిణ
తిచేన్న, పూర్వపూర్వాభావే ఉత్తరోత్తరస్య క్రియాకర్తృత్వ పరిపాదనపర
త్వాత్ । తదుక్తమ్ ‘పూర్వాభావేపరఃపరః ’ ఇతి, ‘అసన్నిభానై పూర్వే
పాముత్తరే పిండదాస్తృతాః ’ ఇతిచ ॥ నన్యస్తుపూర్వక్రియాయామ్, ఉత్తర
క్రియాయాంతు పుత్రాదయస్సర్వైధికారిణఇతిచేన్న, వచనాభావాత్, సహ
పితౄవ్యాదిమృతాపే పుత్రాదినద్భావేష్యనై శ్రాద్ధంక్రియతే ॥ శిష్యైః క్రి
యతఇతిచేత్తత్సాధీయః ‘తచ్ఛ్రేష్ఠంజన్త ’ ఇతి పితౄవదాచార్యతాజన్తస్తర
ణాతుత్తైః పృథక్పృథక్పితౄశ్రాద్ధకరణాచ్చ.

కర్తృభోక్తృనియమమాహ—

మూ—క్షేణా ॥ పునర్భోజనమధావసం భారాధ్యయనమైధునమ్ ।
దానంవ్రతిగ్రహంహోమం శ్రాద్ధభోక్తాప్రవజయేత్ ॥ తాం
బూలందంతథావందత్రైలాభ్యంగంక్షుంక్రియామ్ రత్యౌషధపరా
న్నాని శ్రాద్ధకృత్సప్రవజయేత్ ॥ *

వ్యా—ఇదంచోపలక్షణమ్, పునర్భోజనాధ్యయనమైధునాదేకకర్తృరపి వ
జ్యేత్యస్తరణాత్. ‘విశ్వేదేవాదశావరాః ’ ఇతిస్తృతమ్, తత్ప్రవజ్ఞాపరం

వచనముదాహరితి.

మూ—శ్లో॥ శ్రాద్ధేనేమిత్రికేరాజ్క కృతుడక్షానియోజయే
ల్ । అష్టకాయంకాలకామా శ్రాద్ధేనాందీముఖేపునః॥ పసున
తౌతుకా మేయతుసముద్దిష్టాఘరూరుచీపుహంవాద్యేనశ్చై
తా పార్వణతునియోజయే ॥ *

వ్యా—నిత్యాదిశ్రాద్ధభేదః ప్రాగవవ్యాఖ్యాతః ' ॥ అతానుజమాతులాది
మృతాహస్య నిత్యతాపదవచనాచ్చ దేవయ క్రమేన తత్తద్యోద్దిష్టంకర్తవ్యమ్.

అత్ర ఖండాదావనహాద్యష్టిం హరిహరేదిత్యుక్తంతానాహ—

మూ—శ్లో॥ సైనాభిశస్తనగ్నాఘుషుడమాజాఞరకుక్కుటాః ।

కుండదేవలకావిద్యాః కాణాంధాశ్శిష్టగర్హితాఃనవార్యపిప్రయ
చ్చేత్తుజేదాలవృత్తికెద్యజై । నబకవృత్తికచేననావేదవిధిధర్మ
ఐల్ ॥ నభ్యాశరౌనియుంజతశ్రాద్ధేపితృసుతావపి । విధురం గ
ర్భసంతందవిశిష్టమపినజయేల్.

వ్యా—ఏతేశాధ్ధానహాః ! స్తేషిప్రసిద్ధః శ్లో॥ విద్యాచారో గురు
ద్రోహీ నాస్తికోవేదనిందకః । ఏతద్రాహ్మణచండాలాజాతిచండాలవంచమాః
సంచయంకుదతేయస్తు ప్రతిగృహ్యసమంతతః । ధర్మాధఁంనోపయంజేత త
సగారంతందవజయేల్ ॥ ' ఇత్యాదుక్తోవా । అభిశస్తః ' యాంమలవద్వాన
సంసంభవంతి యస్తతాజాయతేసాభిశస్తః ' ఇతి శ్మితేఃపాతకాభియుక్తోవా
నగ్నః- ' శ్లో॥ యస్తుసంత్యజ్యగాహాస్థస్యవానప్రస్థానజాయతే । పరివ్రా
డాపిమైత్రీయసనగ్నః పరికీర్తితః ॥ ' ఇత్యాదిభిరుక్తో నగ్నో బహువిధః
తథా అస్తదుక్తైస్తృతిరత్నాకరై సంజ్ఞాపకరణైద్యష్టవ్యమ్ । ఆఖుః ' శ్లో॥ వి
భవేసతిస్తేవాధేందదాతినజహోతిద । తమాహురాఘంతస్యాన్నం భుక్తావృ
చ్చేగ్రణశుభృతి ॥ నజహోమ్యుచితేకాలేనస్మాతినదదాతిచ । పితృదేవార్పనా
ద్దీనస్సమృదఃపరికీర్తితః ॥ దంభాధేందయజతేయస్తుతప్యతేచతపస్తథా । నపర
త్రాధేఇమ్యుక్తస్సమాజారఃప్రకీర్తితః ॥ సభాగతానాంయస్సభ్యఃపక్షపాతం
సమాశ్రయేల్ । తమాహుఃకుక్కుటందేవాస్తస్యాన్నంవివజయేల్ ॥ అభో
జ్యాన్నాఇమేషుడమాజాఞరౌహ్యఘుకుక్కుటాః ! ' ఇత్యాదుక్తావేదితవాః

‘ పరదారెనుజాయంతే ’ ఇతి కుండగోళకావ్యసిద్ధా ॥ దేవలకః- దేవకోశా
పజీపీ, వృత్త్యర్థయాజీ, అద్వితీయశ్చ ॥ దేవలః ॥ శ్లో ॥ దేవకోశోపజీపీయ
న్యదేవలకఉచ్యతే ॥ * శాంపిల్యః ॥ శ్లో ॥ వృత్త్యర్థయాజనస్సర్వే దీక్షా
హీనాశ్చ కేవలమ్ । కర్మదేవలకావతే స్తృతాహ్యత్రిపురామునే । యేకలోకం
చక్రకుర్వంతి దీక్షాహీనాద్విజాతయః । వృత్త్యర్థం వాయుకోథం వా కల్పదేవ
లకాస్తుతే ॥ * స్తృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ దేవార్చనపరీవిహౌ విత్తార్థే నత్సర
త్యయమ్ । సవైదేవలకోనామసర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ * ఇతి । అవిద్యః-పృ
సిద్ధః ॥ కాణాధా ॥ శ్రుతిస్తృత్యురస్యతరహీనః కాణః, ద్వాభ్యాంహీనాంధః
ఏకచక్షుర్జాత్యధాచ , రోగిహీనాతిరిక్తాంగః కాణః పౌనర్భవస్తథా ’ ఇతి క
ర్మదుష్టత్వస్సృణోః ॥ * శ్లో ॥ ధర్మధ్వజేన దాలుబ్ధశ్చాద్వికోలోకదాంభి
కః । బ్రేడాలవృత్తిశోభేయోహింసస్సర్వావతిసంభవః ॥ అధోద్వష్టిర్మైకృతికస్సాన్వి
థాసాధనతత్పరః । శిరోమిథ్యావినీతశ్చబుః పృతిరుదాహృతః ॥ ’ ఇత్యుక్తాబ్రే
డాలవృత్తిబకవృత్తిః శ్లో ॥ సభ్యాతరౌనియుః జీతశ్చాద్ధృపిత్యనుతావపి । వి
ధురగర్భవంతలచ విశిష్టమపినజయేత్ ॥ ’ అహాత్వేస్యేతేవజ్యోతిర్భవః

పితాపుత్రయోర్భాగోర్వాఽన్యతరనిమంత్రణమవిరుద్ధం, గ్రంథవిస్త
రభయాద్విత్తాత్రిమత్యకృతమ్, అన్యదతిఃపరిషత్సుదృష్టస్యమిత్యాహ—

మూ— శ్లో ॥ పామకోపానమాచృత్యశిశ్రుస్తాంబరాణిచ । ర

క్తపుష్పంచమార్జరంశ్యాద్ధర్మమావనజయేత్ ॥ ’ ఇత్యా

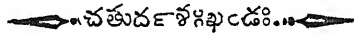
దీని దృష్టవాని, నయంతువిస్తరభీరవః.

వ్యా—అదిశబ్రేన ‘ శ్లో ॥ గోబాశ్వాదిమృషైశ్చమృత్యుత్రిమాయాంతథాభు
వి । నకుర్యాచ్ఛాద్ధమేతేషు పారశ్యానుచభూమిమ ॥ దంభవైతాతుకపాషండ
బకవృత్తింశ్చనజయేత్ ॥ అజ్ఞాతాయితయైష్చనవిధురాబ్రహ్మచారిణః । ససో
మయాశ్చాద్ధదవరణీయాప్రయత్నతః ॥ ’ ఇత్యాదీనాంగ్రహణమ్ ॥ నను త
హిం బ్రహ్మచారి ‘ యితిశ్చాద్ధవశస్తా ’ ఇత్యుక్తిః కథమితిచేన్నేనమ్, త్యై
శ్చీండివిషయత్వాన్తదుక్తేః ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ శిఖిభ్యో ధాతురక్తేభ్య
స్త్రిదండిభ్యఃప్రదాపయేత్ । తాననాదృత్యయోదద్యాత్కన్యమన్యేభ్యఆనురం
అలాభేధ్యానిభిక్షాణాంభోజయేద్బ్రహ్మచారిణమ్ । తదలాభేతు సదస్వితాత్

గృహస్థానపిభోజయేత్ || * ఇతి || విష్ణుశ్చ || శ్లో || యోవై యతిననాదృత్య
భూమియేదితరాద్విజాత్ | విజనెనవసేద్ధ్రామే హవ్యంకవ్యందరాక్షసమ్ || *
శ్వాద్ధ పాత్యప్రసంగే త్రిహరివంశే || శ్లో || త్రిదండియోగిరెవచ || * || ఇతిత్రి
దండిహరిగనవోక్తాః తస్మాత్ || శ్లో || 'అవ్యతాహ్యసధీయానాయత్రబైక్షచ
రాద్విజాః | తంగ్రామందండయేహాజా చోరభక్తప్రదోహిణః' || ఇత్యుక్త
బ్రహ్మచారివిషయోనిషేధః అన్యథామనుయాజ్ఞవల్క్య పరాశరవచనవిరోధో
దుర్నిరూఢోభవేత్ | దమ్భి-కెవలంబోకరః జనార్థమనుషాయా | శ్వాతుకః
వచనసిద్ధేః స్యద్ధేయైశ్చ తన సర్వత్రసంశయకారీ | పాపండినగ్నస్వరూపమి
చ్ఛామీత్య్రభ్యవిస్తరేణ తమభిధాయ 'ఏతేపాపండి పాపానప్యేతానాం
పెద్బుధః' ఇతిత్రివిష్ణుపురాణోక్తలక్షణః | గూఢవిప్రీయకృచ్ఛతః 'వచస్య
స్వస్వస్వస్వత్' ఇతి ప్రసిద్ధః.

ఏతైస్సంభాషణమపినకర్తవ్యమ్, కుతశ్చాగ్రధైనియోగఇతిభావః ఇదమాహ
మూ—శ్లో 'పాపండినోవికమన్థాః జేదాలవృత్తికాంశ్చరాః |

శ్వాతుకాః బకవృత్తింశ్చ వాక్తాః ప్రేణాపినార్చయేత్ ||' ఇతిమనుః.

పార్వణంత్రిపురుషాద్యైశ్చమిత్యుక్తం తస్యప్రయోగమాహ—

మూ—అథాతఃపార్వణశ్రాద్ధమ్.

వ్యా—అతశ్శబ్దశిరస్కర్తావదతాగ్రయమథశబ్ద ఆనంతర్యేవతే | అతశ్శ
బ్దోవృత్తస్య శ్వాతుభావే వృత్తాత్ సర్వసూత్రసాధారణ ధర్మాత్ అనంతరమా
వస్త్రమిదామసాధారణ ధర్మోవక్ష్యతఇత్యర్థః. అత్రపరిభాషామాహ—

మూ—ఆసమాప్తైఃప్రాచీనావీతమ్.

వ్యా—'పితృణిప్రాచీనావీతి నాప్రసవ్యందక్షిణతోపవగః' ఇతిని
యమాచ్ఛాగ్రధ్వరిసమాప్తివర్యంతం కతుః ప్రాచీనావీత మేవేత్యర్థః.

తస్యాపవాదమాహ—

మూ—అన్యత్రప్రాణాయామాఘారదారావఘారహోమాఙ్గభా

గాగ్నిముఖసిష్టకృద్ధోమప్రాయశ్చిత్తాహుత్యభిశివణామదన

ప్రదక్షిణసమస్కారానువృజనేభ్యః.

వ్యా— పార్వణాయామాచమనవదాఘారహోమాదీనాం సర్వకర్తసాధారణత్వాదేతేమాపవీతమేవైత్యధాః । తథాబోధాయః ॥వా॥ ఆచమనేచాగ్నిముఖేచాభిశేనశాచోవసంగ్రహణేమచ పశ్చాద్ధౌమేమయజ్ఞోపవీత మితరత్రప్రాచీనాపవీతమ్ ॥*॥ ఇతి । అత్రకపదీః॥క్లౌ॥ ఆఘారదార్శగ్నిముఖాభ్యధాగ ప్రదక్షిణామవ్రజనేమ తిద్వత్ । ఆఘారయోస్విష్టకృతివ్యసద్ధం యజ్ఞోపవీతంహికపదినసన్స్యత్ ॥*॥ ఇదంపశ్చాద్ధౌమాదేరుపలక్షణమ్ । పశ్చాద్ధౌమః-ప్రాయశ్చిత్తాహుతిః. అథకాండానుసమయమాహ—

మూ—సర్వందేవార్థముపచారముపవీతీ పార్జుఖఃప్రదక్షిణంపార్గగ్రేర్భద్రైదైవతీర్ధైసపూర్వంకృత్వాపితృభ్యఃప్రసవ్యంసర్వందక్షిణముఖంకుర్యాత్పితృనంతరం దేవవత్సర్వంవిష్టాఃకుర్యాత్.

వ్యా—క్లౌ॥ ఉదఙ్ముఖస్తు దేవానాం పితౄణాందక్షిణముఖః । ప్రదద్యాత్ త్పూర్వజైసర్వం దేవపూర్వంవిధానః ॥*॥ సంగ్రహే ॥క్లౌ॥ యజ్ఞోపవీతీదేవానాం కుర్యాత్సర్వంప్రదక్షిణం । అవసవ్యంతతఃకృత్వా పితౄణామప్రదక్షిణమ్ దక్షిణాగ్రాశ్చదర్భాన్సుస్సృచవైదక్షిణముఖః.

మూ—శ్రాద్ధాగారస్యాత్తరపూర్వదేశే హోమస్థానమగ్నే దక్షిణతఃపిండదానదేశస్తస్తాద్దక్షిణతఃపితౄదిభుక్తిస్థానంపశ్చిమేదేవస్థానంచ ప్రకల్పయేత్ ॥

వ్యా—తాత్పర్యదర్శనవాక్యమిదం । అత్ర యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ క్లౌ॥ పరిశ్రితేషుచాదేశే దక్షిణాప్రసవ్యతథా ॥*॥ శ్రాద్ధచపరిశ్రితేసర్వతఃప్రచ్ఛాదితేషుచాదేశేగోమయాదినాపలిప్తైదక్షిణాప్రసవ్యేదక్షిణాపనతేదేశేకార్యమ్ ఇతివాన్యభ్యంతమ్ । దేశగ్రహణత్వాగ్నిసాహదినషధః.

మూ—పితౄర్తాతామహాయోశ్చౌపాసనేశ్రాద్ధకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥క్లౌ॥ అహితాగ్నిసుజుహుయాద్దక్షిణాగ్నా సమాహితః । అనాహితాగ్నిరౌపాసనేఽగ్నైభావేద్విజైఽపువా ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥క్లౌ॥ కర్మస్తాతఃవివాహోగ్నా కుర్వీతప్రత్యహంగృహీ ॥ ఇతి ॥ కర్మస్తాతః స్మృత్యుక్తంకర్మ వైశ్వదేవాదికం పితౄఃప్రత్యాభిశ్రాద్ధం చ వివాహోగ్నాకుర్యాత్ కుర్వీతేత్యాత్తనైవదగ్రహణదృత్త్యలం జాయాపతిగా

మృత్యుతరగామివా తతః-మఁదాపాసనేకుర్యాదిత్యక్షణః । అగ్నిమిద్ధైత్యత్ర
మాతామహదేపిత్రాదేశ్యా ఇద్ధమాపాసనేకుర్యాద్భూత్పృశాదిరసగ్నిర్భూ
హ్మచారిచ లోకికైఁగ్నౌకుర్యాదితి స్పష్టమేవవ్యాఖ్యాతమ్.

అన్యేషాంకథమిత్యేత్రాహ—

మూ—అన్యేషాంలోకికైఁగ్నౌకుర్యాద్యసగ్నిర్భూ హ్మచారివాహోత్రి
యాగారాదగ్నిమాహృత్య కుర్యాద్యదివిచ్చినఁగ్నిర్జజ్ఞీకో
దురభార్యోవాఁగ్నిం విధిసత్సంభాయకుర్యాత్.

వ్యా—ప్రకరణాచ్చ ఇద్ధమితలభ్యతే । సంగ్రహే॥శ్లో॥ కుర్యాదాపాసనే
శ్చాద్ధం మాతాపిత్రోభ్యావిధి । అన్యేషాంలోకికైతద్య ద్భూహ్మచారివ్యసగ్ని
కః ॥ నారదీయే ॥ శ్లో॥ నష్టాగ్నిమాహరభార్యశ్చేత్రావృణోనముపస్థితే । అగ్నిం
సంధాయవిధివచ్చ ఇద్ధంకృత్వావిసజయేత్ । శ్చాద్ధైఁహనితుసంహృతే య
స్యభార్యారజన్వలం । అగ్నింసంధాయవిధివచ్చ ఇద్ధం కృత్వావిసజయేత్ ॥శ్లో॥
అత్రత్రికాండీ ॥ శ్లో॥ యస్యభార్యవిహారిస్తా పితౄవాగ్నిధితాపివా । అని
చ్ఛుఃప్రతిహలావా తస్యాఃప్రతినిధాకియా ॥ కర్షిత దగ్ధసచ్చ ఇద్ధం మాతా
పిత్రోమృతైఁహని ॥శ్లో॥ ఇతివిహితస్యాద్వికస్యనిరవకాశత్వాద్రజజ్ఞీకోదూ
రభార్యోవా బోధాయనే నాపాసనాగ్నిర్జన సంశ్చలేశ్చోత్రియాగా రాదా
హృతైఁగ్నౌశ్చాద్ధం కుర్యాత్ సాపిండ్యస్యతు సావకాశత్వాత్కాలంతరైఁ
గ్నిం సంధాయతత్కుర్యాదితివివేకః । యథాగ్నౌనుగమేకాలవిప్రకచేఁలో
కికాగ్నౌవగ్నిహోత్రహోదః పునఃసభానాయమగున్వితాదనంచ తథాఽ
త్తాపి లోకికైఁగ్నౌ పిత్రోఃప్రత్యాద్వికశ్చాద్ధం పునరగ్నిసంధానంచేతినిరవద్యం

మూ—పూర్వేద్యసానయంహోమంకృత్వాసంకల్ప ఏనప్రయమనన్న

న్నశితేభ్యశ్శుభ్రతవృత్తసంపన్నేభ్యోబ్రాహ్మణాభ్యశ్శోష ౭ము

వ్యవ్రత్యాద్వికశ్చాద్ధంభవితా తత్రభవద్భ్యోవ్రసాదకఁణ్యయఇతినివేద్య

వ్యా—స్తోత్రక్షణసారే ॥ శ్లో॥ నిరూమిషంసకృద్భుక్తావ భుక్తసర్వజనేగ్మ
ణా । శ్వఃకీర్తా స్తీతినిచ్చిత్య తదావిప్రాన్నిమంత్రయేత్ ॥శ్లో॥చంద్రికాయాం
ప్రచేతాః ॥ శ్లో॥ కృతాపసవ్యోపూర్వేద్యఃపిత్రోఃపూర్వంనిమంత్రయేత్ । భ
వద్భ్యోపిత్వకార్యం సస్రమృద్యంచ ప్రసీదత ॥శ్లో॥ పిత్రోశ్శ్వశ్చాద్ధంభవితా త

భువద్భిస్సంపాద్యమితిపూర్వం విప్రాన్నిమంత్రేనోదిత్యర్థః । ఇదంనివేదన శ్రాద్ధదినేవాకార్యమ్ ॥ శ్లో ॥ ‘ పూర్వేద్భ్యుర్వా పరేద్భ్యుర్వా శ్రాద్ధకర్తః ణ్యుపస్థితే । నిమంత్రయేత త్ర్యసరాత్ సమ్యగ్విప్రాన్యథోదితాః । ’ ఇతిమనుస్మరణాత్ ॥ ‘ పూర్వేద్భ్యుర్నివేదనమపరేద్భ్యుద్విత్తీయః తృతీయమామంత్రణమ్ ’ ఇత్యాపస్తంబః । శ్రాద్ధవినాత్పూర్వేద్భ్యురేవ బ్రాహ్మణభ్యోనివేదితవ్యం శ్వశ్శాస్త్రం భవితాత్ర భవతాప్రసాదః కరణీయఇతి శ్రాద్ధవినేద్విత్తీయనివేదనం కతవ్యమద్యశాస్త్రమితి తృతీయమామంత్రణమాహ్వానం భూజనకాలేన ద్దమాగమ్యతామితివ్యాఖ్యాతమ్ । అతఃపాత్రద్భుక్తికరణార్థం పూర్వేద్భ్యుశ్శాస్త్రాధ్దాహేచ నివేదనమ్ । పితృర్ధేభవతాక్షణికతప్స్యఇతి నిమంత్రణం శ్రాద్ధదినే సకృదేవకార్యమ్, ఏవంహి శిష్టాచారః

మూ— శ్వాధూతేనివేదితాన్పూర్వణానాహూయాభ్యజ్య సామ

యిశ్వాస్వయంసామశ్వా-

వ్యా—అత్రబోధాయనః ॥వా॥ శ్వఃకరిష్యామితి బ్రాహ్మణాన్నిమంత్రయాతే తాంకోచీవహుతే శ్తశ్శుకమాభ్యంజనసామనైర్యుధోపవాతంసంక్ష్రాజ్యస్వయమాప్లుత్య శుచౌదశే ॥*॥ ఇతి । అత్రశ్శుకర్తవ్యోద్దిష్టవిషయమిచ్ఛేత్ । అష్టకాయామిత్యవర ॥ విహితమపి శిష్టాదారాధివాన్నశ్రాద్ధేషు వపనమితి వృద్ధాః । అనెననిమంత్రితస్వయమేవత్రోరిచచ్ఛాద్ధాహావన ‘యజ్ఞియోభూత్వామేధముపైతి ’ ఇతిశ్శ్రుతిః । త్రయోదశవారంతాష్ట్యం నిమజ్యశుష్కవస్త్రపరిధాయ విధివత్పవసాన్నత్యాశుద్ధోభవతి.

మూ—విష్ణువిధివదారాధ్యౌపాసనహోమం హుత్వాపితృధాద

న్నాదన్యేనాన్నేనవైశ్వదేవాదికంకృత్వా.

వ్యా—సంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ యోవైశ్శాద్ధదినేపూర్వమకృత్వావిష్ణుత్రాజనమ్ కి సశ్రాద్ధీరకేఘారే యావదాధూతసంప్లవమ్ ॥*॥ అన్యేనైతి ॥ శ్లో ॥ గృహగ్నిశుదేవానాం యతినాంబ్రహ్మచారిణామ్ । పితృఃపాతేనదాతవ్యం యావత్ప్రదాన్ననిక్షిపేత్ ॥ పితృపాతృముద్భృత్యవైశ్వదేవంకరోతియః । అసురంతద్భవేచ్ఛాద్ధాపితృపాతృనాపతిష్ఠతే ’ ఇతిపైతృనస్యాదివచనముపిత్రుపాకాదితి విశేషితత్వాత్పితృభవ్యతిరిక్తభాండవశాన్నైనవైశ్వదేవాదీర్కుర్యాదిత్యర్థః

మూ—అప రాష్ట్రానివేషితానామాయ సావ్యతవచ నైరభిష్టాయక్య,
తపాదశౌచానాచాంతానాసనేమాపవేశ్యాగ్నైరుపసమాధానా
దిముఖాంతై హవిష్యమహవిష్యంచ పాత్ర్యదన్వయేసముద్భృత్యా
నీయహవిష్యమన్నమగ్నావనధిశ్రిత్యాభిఘాత్య సౌకర్యాదవ
రణాగ్నిముదగాప్రతిష్ఠితమభిఘార్యానుజ్ఞప్తాదర్వావ్యముపస్తీ
ర్య ద్వీరవదాయ జమదగ్నివత్సయోస్త్రిరవదాయ సకృదభిఘా
ర్య యన్తేమాతేత్యాదిభిష్టడన్నాహుతిః కృష్ణాయాం హుత్యాస
ప్తమమవదాయాభిఘార్య నిధాయోపవీతీ సిష్టకృదథం హ
విఃప్రత్యభిఘార్య ప్రాచీనావీతీ సప్తమింహుత్యా సావహాపి
త్ర ఇత్యాదిభిష్టభృరాజ్యాహుతిహుత్యోవపవీతీ దర్వావ్యము
పస్తీర్య సకృదవదాయ తయోద్వీరవచాయ ద్వీరభిఘార్యో
త్తరాధాపూర్వాధే అగ్నయేసిష్టకృతేసావహేతి హుత్యా
ప్రాచీనావీత్యదీచీనముష్టంభస్తాహోహృతత్రాహవిష్యంసావ
హేతి హుత్యాపరిధ్యంజనం తవ కార్యంపరిధిప్రహరణం సంసా
వహామంచ కృత్యోవపవీత్యనాజ్ఞాతత్రయం తవన్నసృతవన్నఇ
తి ద్వేవ్యాహుతీర్య సస్తాన్నమస్తాశ్చహుత్యా ప్రాచీనావీతీ తూ
ర్ణిం సమంతం ప్రసవ్యం పరిషిచ్య ప్రణీతావిమోక్ష్యబ్రాహ్మణం
సంపూజ్య ' ఏషతేతత ' ఇత్యాదిభిస్సర్వమన్నంప్రత్యేకంమం
త్రమావత్యాసంభవతాం సకృద్దంత్యముచ్చార్యాభిమృశేత్.

వ్యా—పార్వణస్యమాసి శ్రాద్ధవికారత్వేన తత్ర ' శుచీ' మంత్రవహో
యోనిగోత్ర మంత్రాసంబాధా నయగ్నాన్త్రయీవరా ననథాపేక్షేనా భో
జయేదన్నస్యాత్తరాభిజాహూత్యాజ్యహుతిరుత్తరయా ఏతద్వా విపరీతం
సర్వము తరైరభిమృశేత్ ' ఇతి సూత్ర వ్యాఖ్యానోక్త ప్రకారవీవా
త్రాస్తాభిస్సంగృహీతః । తహిం సూత్రే వైశ్వదేవానుక్తైస్తత్కథం త్వ
యోక్తమితిచెన్న, అన్యతః పదార్థాణా సమాహృత్య యథాప్రతిభాసంప్ర
యోగఉచ్యతేఇతి వదతా వ్యాఖ్యాత్యా తదుక్తైః । తహిం ' క్షో ' వృద్ధావా
దాక్షయాపేక్షంత్య దర్శనమధ్యమహాలయే । ఆచాంతేషి హుత్యంత్యం వై

శ్వాదేవంచతుర్విధమ్ ॥ ౧ ॥ ఇతి వచనాదంతేతత్సార్వమితిచెన్న, క్షయాచాస్తేన్
కర్తవ్యత్వస్త్వరణస్య ' శ్లో ॥ యాజమాస్సామగాఃపూర్వం మధ్యే కురుస్తు చ
హవ్యచాః । అథర్వణాస్తుశ్వాధాంతే వైశ్వదేవమితిస్థితిః ॥ ౨ ॥ ఇతివచనేనాథర్వ
ణవిషయత్వావగతేః ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో ॥ అపరాజ్ఞాసమభ్యర్చ్య
స్వాగతేనాగతాంస్తుతాన్ । పవిత్రపాణిరాచాంతానాసనేమాపవేశయేత్ ॥
వా ॥ అపరాజ్ఞా ఉక్తలక్షణాన్నిమంత్రితానామాయ స్వాగతివచనెన పూజ
యిత్వా కృతపాదధావనానాచాంతాన్ కుశక్ష్మపైష్పానసేషు పవిత్రపాణిపవే
శయేత్ ॥ * ఇతి ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ ఆసనోష్వాసనందహ్యాన్నతుహ
స్తేకదాచన । దీయతేయదిమూఢాత్తానిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * అత్రకృతపా
దశౌచానాచాంతానితి రధ్యోపసర్పణనిమిత్తాచమనమేవోచ్యతే, శాస్త్రీయ
పాదశౌచాదివశ్యాద్యక్ష్యతే ॥ అనుజ్ఞప్తఇతి ॥ అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥
అగ్నోకరిష్యన్నాదాయ పృచ్ఛేదన్నంఘృతప్లుతమ్ । కురుషేత్సభ్యనుజ్ఞాతౌ
హుత్వాగ్నోపేత్సయజ్ఞవత్ ॥ * అగ్నోకరిష్య హవిరాదాయాగ్నోకరిష్య
ఇతి బ్రాహ్మణానాపృచ్ఛ్యతైః కురుషేత్సభ్యనుజ్ఞాతౌ జహుయాదిత్యధః ।
కృష్ణాయామితి-పిరణ్యాదిసప్తజహ్వసు కృష్ణాయామగ్నోదక్షిణభాగెవర్తతే ।
' పితృకార్యేతుదక్షిణ ' ఇతి స్మృతేస్తత్రైవ హోమఇత్యుతః । మధ్యాత్పూ
ర్వస్యావదానం మధ్యేహోమఇతిస్మృతేమధ్యేహోమఇత్యుతే । సప్తమీ యో
చేహపితరః ' ఇత్యాహుతిః । అత్ర అన్యత్రప్రాణాయామేత్యత్యానుక్తేరుప
వీతవిధానమ్, తదనుక్తిభయాత్పునః ప్రాచీనావీతమిత్యవిరోధః । అభిమృశేది
తి- ఏషతేతమధుమానితి త్రిభిమంత్రైః పిత్రధణం సర్వం భక్ష్యభోజ్యా
దికమభిమృశేత్; అనుభవతాం మంత్రావృత్తిః, అయోముఖ్యకల్పః । బ్రాహ్మ
ణపాత్రైషు దత్తపదార్థాభిమర్శనంగౌణమ్, కృత్స్నస్యాదత్తత్వాత్ । హో
మావశిష్టహవిరభిమర్శనమేవకేదిదాహుః, నేతివయమనుక్తేః ।

ఏవం హోమంసమాప్యానంతరకర్తవ్యమాహ—

మూ—ద్వావిప్రౌవిశ్వదేవాథేభవతాక్షణః కర్తవ్యఇత్యవవీతి
నిమంత్య ప్రాచీనావీతి పిత్రధణః పితామహాథే ప్రపితా
మహాథే ఇతి త్రిన్నిమంత్రయేదపివోభయత్రైకైకంవానిషు

స్త్ర్య గౌమయేనాపలిప్తేపాంగణ సాక్షలైసదర్శే చతురశ్రే
మండల సూర్యాభిముఖఉపవీతి విశ్వేదేవా ఇదంసఃపాద్యమితి
సాక్షతం పాద్యం దత్త్వా విశ్వదేవపాదా ప్రక్షాళ్య ప్రాచీనా
వీతి తిలార్చితేనదర్శే సృతాకారదక్షిణమండలేపిఠరిదంలేపా
ద్యమిత్యాదిభిఃపితృపితామహ ప్రపితామహ ఇదంసఃపాద్యమితి
వైకద్యాహ్మణసక్షే సతిలంపాద్యం దత్త్వా పితౄదిపాదావనవిజ్ఞా
దేవవద్విష్ణవంఘ్రిప్రక్షాళ్య మండలూదద్దే శైస్వయమాచమ్య
థ విప్రానాచమయ్య.

వ్యా—అత్ర కేచిన్నందా విశ్వదేవాథ ఇత్యత్ర విశ్వపదం ప్రథమాబ
హువచనాంతంపతంతి, తత్కిలశబ్దశాస్త్రానభిజ్ఞానామజ్ఞానవిజృంభితమ్, అలు
గభికారైననుశిష్టత్వాత్, వైశ్వదేవంహవిః, వైశ్వదేవేనచతురా, వై
శ్వదేవీమామిక్షామ్ ఇత్యాదిపదవిలుగదర్శనాచ్చ || తథాఽస్యేస్తాతానభిజ్ఞా
ఉదగారంభం దక్షిణాపవగఁరేఖాలిఖంతి; తథా మధ్యమంపరిధిం దక్షిణాగ్రం
నిక్షిపంతి, తథా స్రాణాయామేపి ప్రాచీనావీతకుర్వంతి, తదిదంసర్వమర్వా
చీననిర్వాహః, విశేషానుక్తైః | వక్రిహతత్రతత్రవిశేషంసూత్రకారః దక్షిణ
తాపవగః, దక్షిణాగ్రేపితృత్వేమ, ఏకైకశఃపితృసంయుక్తా ఇ
త్యాది || నహ్యేవమత్రాక్రమే, ప్రత్యుతథాపెన్విరూహోదానసనపరిధ్యాధా
నరేఖాలేఖనాదికం పితృత్వే సమాసమిత్యేవాభాషి | ఏవమాచమనవత్ప్రా
ణాయామస్యాపి శుద్ధ్యధఃతాపిత్సర్వకమసాధారణ్యాత్పరిభాషావచనాచ్చ పి
త్యేపుపవీతి ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీనీతంకుర్యాత్ | కించ, అయగ్ధాం
ప్రవరాన్ ఇత్యుక్తేస్తద్వికారే మాతృపాద్యైశ్చయ్యగ్ధత్వవిరోధాన్నన్య
త్సవరణంకార్యమ్ | హోమపిండదానదర్శనాత్తత్ర తద్వరణమితిచెన్న, మాసి
శ్చాద్ధే మాతృనరణప్రసక్తే, తత్రపిండప్రదానదర్శనాత్ | ఇదముక్తంతా
త్సర్వదర్శనే || వా || అత్ర యద్యపిమాత్రాదిభ్యః పృథగేవపిండప్రదానదర్శ
నం తథాపి తాసాం పృథగ్పూర్వాణాంజనసంభవతి, హోమాభిమర్శనయోః
పృథక్త్వాదర్శనాత్ | మాతృపితృబ్రాహ్మణసంఖ్యాసంకలనేసత్యయగ్ధత్వవిరో
ధాదాచారాధావాచ్చ | అపిచ, యో || అష్టకాస్సుచపృథ్వాచ. గయాయాంచ

మృతేహని । మాతుశ్శ్రాద్ధాపృథక్కుర్యాదన్యత్ర పతినాసహ ॥ ౧ ॥ ఇతి మ
నువచనాదష్టకాదిభ్యోఽన్యత్ర మాసిశ్శ్రాద్ధాదౌ పృథక్తాపభావస్సన్వితమేవా
వగమ్యతే ॥ * ఇతి ! తను వృద్ధ్యాదివత్పుణ్యకర్మాదివరణమస్తితిచెన్న, త
ద్వదేవ మాతామహాదివరణప్రసక్తైః । అష్టకావంతాత్మమృతాహే నతత్ప్రసంగఇ
తిచెత్తేనం బాలిశబంభ్రమిః , సిద్ధశ్శేషస్తవప్రథాకృత్వా ' ఇతివత్ ' వృద్ధా
శ్రాద్ధత్రయంవిదుః ' ఇతివచ్చపితృవరణే ప్రమాణాభావాత్ , పితరం తత్ప్ర
పూజయేత్ ' ఇతి వచనమాషణంచేదపి , పితురేవపితుఃకుర్యాత్ ' , మాతు
మృతావేపిశ్రాద్ధే ' , నాందీముఖేఽష్టకాశ్రాద్ధే ' ఇత్యాదివచనైస్తస్యస
త్ప్రతిపక్షితత్వాత్ , అన్యార్థత్వానయుగ్తత్వవిరోధాత్పార్వణత్వభంగాచ్యుతద
చనం దూరతానిరాన్యమిచ్ఛిలమ్ । ప్రాంగణేతి—స్తృత్యథాసారే ॥ శ్లో ॥
ప్రాదేశమాత్రం దేవానాం మండలంతురశశ్శమ్ । వితస్తిమాత్రంపితృథణం
మండలంనతుకలంభవేత్ ॥ దేవానాముత్తరేకార్చ్యంపితృథణందక్షిణతథా । అం
తరాళంతుకతఃన్యం తయోర్మధ్యేషడంగులమ్ ॥ * స్మృతిరత్నై ॥ శ్లో ॥ ప్రా
గ్గణే మండలంకుర్యాద్దైవేపితృకృతకర్మాణి । నొత్తరేదక్షిణేనైవపశ్చిమేన
గృహంతిరే ॥ సమూజితోపలిప్తేచ దేశేకుర్వీతమండలమ్ । ఉదక్ష్ణవముదీచ్యం
స్యాద్దక్షిణందక్షిణాష్టవమ్ ॥ పరిస్తరేత్రిలాదర్భాకృతచౌదక్షిణతఃష్టవే । ఉత్త
రేక్షతసుయక్తాపూర్వాగ్రాకృతావిన్యసేత్కుశా ॥ దక్షిణదక్షిణాగ్రాంశ్చసతి
లాన్విన్యసేత్కుశా ॥ అద్భిస్సగంధపుష్పాభిస్తదభ్యర్చ్యపసవ్యవత్ ॥ వి
ప్రాణాంక్షాళయేత్పాదావభిసంద్యపునఃపునః ॥ * అతిః ॥ * ఏకోద్దిష్టేన
పిండేవకుండంకుర్యాద్యథావిధి । అన్యశ్శ్రాద్ధేమసర్వత్రమండలంతువిధీయతే ॥
* దక్షః ॥ శ్లో ॥ యావత్కాలంపేతనామతావత్కుండంప్రకల్పయేత్ । స
పిండికరణామూర్షణం మండలంశువిధీయతే ॥ * విష్ణుయామశే ॥ శ్లో ॥ సపి
ండికరణాదూర్షణంకుండేప్రక్షాళనంయది । కులక్షయకరంచైవ నరకపాతయెత్సి
త్సా ॥ వైశ్వదేవేతుసంప్రాప్తేమండలాత్పశ్చిమేతతః । ఆచామేదుత్తరత
స్థాత్పితృణాంమండలాత్తతః ॥ * భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ పాదావాజానమాఽ
జంఘమపివాచరణద్వయమ్! కూర్పరాంతంకతౌసమ్యక్క్షాలయత్ప్రథమంబుధశ్చ

మూ—ప్రాజ్ఞుభావుదగవనగోవిశ్వదేవాపుదజ్ఞుభావప్రాగవ

వర్గాః పితౄణాః ప్రాజ్ఞుభాణదక్షిణాపవర్గానాన్వ సదర్భౌ
పక్వపైష్ఠాసనెమాదక దానపూర్వకం ద్విగుణభుగ్నాదర్భాన్
వామతౌ విష్టరాధణం దత్త్వా నివేశ్యాపఃప్రదాయ సర్వత్ర
తిలాక్ ప్రకీర్య ' శ్లో ॥ యజ్ఞేశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్యభాక్షా
ఽవ్యయాత్తాహరిరీశ్వరోఽత్ర ॥ తత్సన్నిధానాదపయాతు స
ద్యో రక్షాంస్యశేషాణ్యసురాశ్చస ర్వే ॥ ' ఇతి.

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ వా ॥ పితౄదీనాం త్రయాణామయగ్నాన్మ
శాన్ ద్విగుణభుగ్నానప్రదక్షిణం వామతౌవిష్టరాధణమాసనేమాదకదానపూ
ర్వకం దత్త్వా పునరుదకందద్యాత్, ' అపఃప్రదాయ ' ఇత్యాశ్వలాయసన్తర
ణాత్ ॥ ఏతచ్ఛాద్యంతయోరుదకదానంవైశ్వదేవేపి త్ర్యేచ పరిపాదనాథాంబ్రష్ట
వ్యమ్ * ఇతి ॥ బొధాయనశ్చ ॥ వా ॥ అయగ్నాబ్రాహ్మణాన్సప్రత్యౌత
పాణిపాదానపతచమయ్య సదర్భౌపక్వపైష్ఠాసనెమప్రాజ్ఞుభానుపవేశయిత్వ
దక్షిణానాన్వ సయదిప్రాజ్ఞుభాన్ దక్షిణాపవర్గాః అథ యద్యుదక్షిణాన్ప్రా
గవవర్గాఽదైవాన్ వస్త్రగంధధూపదీపమాల్యేనసంపూజ్య ॥ * ఇతి ॥ శ్రీవి
ష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ ఉర్వాన్యంతుతిలవిత్తైపాద్యాతుధానాన్నివారయేత్ ॥ య
జ్ఞేశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్య ॥ * ఇతి ॥

మూ—అథ వృతేశ్వరగంధపుష్పపస్త్రాలంకారాదీని దక్షిణాంచద
త్త్వా భాజనేమాపస్తీర్య పితౄదిభుక్తిపాత్రేషు హుతశేషమ
న్నం కించిద్దైవతీర్థానప్రదాయ సర్వేషు పాత్రేషు హవిష్యా
న్నానిదత్త్వాఽభిఘాత్య పాత్రసాధస్తాదుపరిష్టాచ్చ దర్భా
న్నిక్షిప్య ఉపవీతి దక్షిణంజానావచ్చ విశ్వదేవహస్తంగృహీత్వా
వృధివీతేపాత్రమితి పాత్రదత్తానన్నవిశేషాన్ స్పర్శయిత్వా
' ఇదంవిష్ణుః ' ఇత్యన్నే ద్విజాంగుప్తంనివేశ్యవిష్టోహవ్యంరత్నై
తి ప్రార్థన్ పితౄదీనామేవంకుర్యాత్ ॥ ప్రాచీనాపీతం
సవ్యంజానావచ్చ విష్టోకవ్యంరత్నైతిభేదః ॥ తతో విశ్వేశ్వర్యా
దేవేభ్యః పి త్రే పితామహాయప్రపితామహాయ పితృపితామహ
ప్రపితామహేభ్యఃఇతివాఇదమిదంపరివిష్టంపరివేక్ష్యమాణమాత్మ

పైరితినివేద్య ' క్లో ॥ ఏకావిష్ణుర్నహచ్ఛాతంపుథగ్భూతాన్యనే
కశః । తీర్ణలో కాణవాప్యధూతాత్తాధుక్త్యై విశ్వభుగవ్యయః
ఇత్యుచ్చార్య, త్రిమహావిష్ణుః ప్రీయతామితి తిలొదకముచ్చ
జ్య పరిషేచనపూర్వకమాపాశనంకారయిత్వా ప్రాణాహుతిః
కుర్వాణా ' ప్రాణనివిష్టః ' ఇతి పంచభిఃప్రసమీక్ష్య 'బ్ర
హ్మణిమతత్తామృతత్వాయ ' ఇతిజపితావ్యాహృతిభిస్సహితాం
గాయత్రీంమధుత్రయంచజపితాయథాసుఖం జపధ్వమిత్సు
క్తావ పురుషసూక్తపనమానప్రభృతీని పవిత్రాణ్యాత్మపైర్భుంజా
నా ' శ్రావయన్నధీత్య భుక్తేషన్పెక్షితంపుష్టావ గాయత్రీం
మధుత్రయంచ పూర్వవజ్జపితావ పితృదైవతయోమధ్యేభువం
ప్రోక్ష్య దర్భాసంస్తీర్య పితృతిథేన తేషు తూష్టింతిలొద
కందత్త్వా ' యేఽగ్నిదగ్ధాయేఽనగ్నిదగ్ధాయేవాజాతాఃకులేష
మ భూమాదత్రైవపిండేన తృప్తాయాంతుపరాంతిమ్ ' ఇతి ఐకి
రందత్త్వా పూర్వవద్వికిరే తిలొదకందత్త్వా సన్వయమాచమ్య వి
ప్రానాపాశనంకారయిత్వా.

వ్యా—ప్రయోగస్సుస్పష్టః ॥ అత్ర విజ్ఞానేశ్వరేణ ॥ గంధాదీనాంస్మృత్యన్
న్తరీక్రొవిశేషః ॥ వా ' చందనకుంకుమకర్పూరాగురుపద్మ కాన్యసులేపనార్థే
ఇతివిష్ణునా క్రమ్, పుష్పాణిద ' క్లో ॥ శ్వాధ్విజాత్యఃప్రశస్తాస్సుప్తమన్లికాశ్వేత
యూధికాః । జలార్థ్యవానిసర్వాణి కుసుమానిచచంపకమ్ ॥ ఇత్యాద్యుక్తాన్
' క్లో ॥ ఉగ్రగంధీస్యగంధీనిచైత్యవృక్షోద్భవానిచ । పుష్పాణివజన్తీయానిరక్త
మణానియానిచ ॥ ' శుభ్రానవమహాతంసదశంవాసోదద్యాత్ ' * ॥ ఇతి ।
' క్లో ॥ దత్త్వాన్నంపుష్పివితేపాత్రమితి పాత్రాభిమంత్రణమ్ । కృత్యేదంవి
ష్ణురిత్యనేద్విజాంగుష్ఠంనివేశయేత్ ॥ ' సూపపాయసాదికమన్నంభాజనెషు ద
త్త్వా పృథివీతేపాత్రమితిమంత్రిణ పాత్రాభిమంత్రణంకృత్వా ఇదంవిష్ణురిత్యన్
నయర్చా అన్నే ద్విజాంగుష్ఠంనివేశయేత్ । తత్ర వైశ్వదేవేయజ్ఞాపవీతి విష్ణో
హవ్యంరక్షేతి పిత్ర్యేప్రాచీనావీతి విష్ణోకవ్యంరక్షేతిబ్యాయాత్ ' విష్ణోహ
వ్యంచకవ్యంచబ్యాయాద్రక్షేతివైక్రమాత్ ' ఇతి స్మరణాత్ ' క్లో ॥ సవ్యా

హృతి కాంగాయతీం మధువాతాఇతి త్యచమ్ । జప్త్యా యథాసుఖం వాచ్యం భూం
 జీరంస్తేపివాగ్యతాః ॥ ౧ అనంతరం విశ్వేభ్యా దేవేభ్య ఇదమిదమన్నం పరివిష్టం ప
 రివెక్ష్యమాణమాత్మప్రేరితి యవాదకేననివేద్య తథాపి లై ఆముకగ్రాత్రా
 యాముకశమకణై ఇదమిదమన్నం పరివిష్టం పరివెక్ష్యమాణమాత్మప్రేరితి తిలూ
 డకేననివేద్య ఏనం పితామహాయపృపితామహాయద నివేద్యానంతరమావోశనం
 వత్తా వ్యాహృతిభిస్సహితాంగాయతీం ‘ మధువాతాబుతాయతే ’ ఇతి త్యచ
 చం మధ్వితి త్రివారంచ జపిత్యా యథాసుఖం జపద్యమితి బ్రూయాత్ ‘ శ్లో ॥ స
 జగల్వృషిపితృదేవేభ్యస్సావితీమధుమజ్జపః । శాద్ధునివేద్యావోశనం జపప్రే
 షాధభోజనమ్ ॥ ౨ ఇతి పారస్కరవచనాత్ ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ సచ
 కంటకిజంఢద్వాద్దద్వాచ్ఛుభ్రంసుగంధితల్ ‘ సరక్తం రక్తమవ్యఘ్నం సకు కు
 మజలం తథా ॥ మల్లికాంతముచంచైవ కేతకీం కరవీరజమ్ । జాతీదగ్ధనమాత్రేణ ని
 రాశాః పితరోగతాః ॥ చందనాగురుకర్పూగకుంకుమానిచచంపకమ్ । ప్రదద్వా
 దనులేపాథం పితృదేవేభ్య ఉత్తమమ్ ॥ సరశౌగురుమధ్యాజ్యదేనదార్యాః గు
 గ్ధుశమ్ । దేయానిసర్వంధూపార్థేనప్రాణ్యం గంక దాచన ॥ అద తమన్నం వి
 ప్రస్తు పాణినాస్పృశతేయది । త్రయస్తేనరకంయాంతి దాతాభోక్తాతథాపితా ॥
 మృతావత్రగతమఘ్నం చ మృత్రికాగంధలేపనమ్ । మానారోచ్ఛిస్తశేషంచ
 నిరాశాః పితరోగతాః ॥ ఆసీనేష్యాసనందద్వాన్నతిష్ఠతుక దాచన । యది ద
 ద్యాత్ప్రమాదేన నిరాశాః పితరోగతాః ॥ * మనుః ॥ శ్లో ॥ ఉచ్చేషణం ధూమి
 గతమజిహ్వాస్యాశతస్యచ । దాససగ్గస్య తత్ప్రిత్యోర్భాగధేయం ప్రచక్షతే ॥ * ॥
 అతా యథా కించిదుచ్చిప వ్రతే తథాదద్వాదీత్యథః ॥ స్మృత్యర్థసారే శ్లో
 ఘృతేనభూజనాద్విప్రం ఘృతంధూమావినిక్షిపెత్ । మధుమాంసు సహతస్యం
 యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ తతఃక్షిపెద్భు కవశామగ్రతామండలాద్బహిః । గ
 ధ్దమ్తాల్యంచతాంబూలమనుజ్ఞాప్యాన్యతోదికేత్ ॥ * యత్త్రిదం వచనమ్ ॥ శ్లో ॥
 మధ్వలాభేయదిఘృతంయోదద్వాచ్ఛాద్ధకమణిః । నష్టంభవతితచ్చాగ్ధమితి శా
 తాతపోబ్రవీత్ ॥ ౩ ఇతి తదవశ్యం మధువానపరమ్, యద్వా యస్తేవమధువ
 ధానం శాద్ధముక్తం తదిష్టయంవా ॥ అతాబ్రాహ్మణస్యాత్రినాతీవ నిర్బంధః,
 ‘ విలయనం మదితంపిశ్చాకం మధుమాంసుచవజమేత్కృష్టధాన్యం శూద్రా

న్నం యేచాన్యైనాశ్యసమ్మతాః ' ఇత్యావస్తఃఽజస్తఃకణాత్ । అన్యచ్ఛజాత్యా
 శ్రియనిమిత్తదుష్టం వస్తువాతమస్తదుక్తైస్సృతిరత్నాకరైస్సప్తంద్రస్థవృమ్ । వి
 లయనాదికంశ్రాద్ధావిషయకథమితిచేన్యైవమ్' స్మృతియశోమేధామిచ్ఛ' ।
 ఇతి మధుమాంసాదివజన్యే హేమాకేః స్మృత్యాదిమాపఫలస్య సర్వేష్టత్వా
 చ్చ ॥ ' వస్తంధవతి ' ఇతి శ్రాద్ధసాశస్త్రకణాన్నైవజన్యమితిచేన్న, యతిబ్ర
 హ్మచారిణాం శ్రాద్ధసాత్యత్వవిధానాత్ । తహిగృహస్థాఽస్తు తత్వాత్యమితిచే
 న్న, యతిబ్రహ్మచారిణాభవన గృహస్థనిమంత్రణస్తకణాత్, తత్రైవచంద్రికా
 వచనమథస్తాదుదాహృతమ్ ॥ ' క్లౌ ॥ వజన్యైస్సద్ధుమాంసంచ గంధమాల్యర
 సాన్ప్రియమ్ ॥ ' ఇతి మనుస్మరణాద్బ్రహ్మచారిణాదిభిరగంధమాల్యాదివస్త
 ధుమాంసవజన్యేన శ్రాద్ధహాగి, అతస్సర్వదాయతిబ్రహ్మచారిణోమేధుమాం
 సాదినిమేధి, గృహస్థానాంతు స్మృతియశోమేధాకామనాయామ్ ' క్లౌ ॥ మ
 ద్భక్తస్యతు... నాన్యదాచ్ఛాదయేద్వస్త్రమద్భక్తోజలతారణైః । స్వస్థస్థు నది
 వాసుప్యాన్తధుమాంసంచవజన్యై ॥ ' ఇతి భగవదుక్తైస్సర్వదాతన్నిమేధి
 అతశ్శాస్త్రేమధుదానవచనం యత్యాదివత్పూజ్యతీరిక్రవిషయః ద్విష్టవృమ్ ॥
 పరాశరః ॥ క్లౌ ॥ శ్రాద్ధక్రియాఫలంహంతినరేంద్రావూజతోఽతిధిః । తస్మా
 దభ్యర్చయేచ్ఛాద్దైప్రాప్తకాలేఽతిధింబుధిః ॥ * ॥ విష్ణుబుద్ధ్యాన్మలైస్సహ
 తూష్టిం భోజయేదిత్యధః ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణై ॥ క్లౌ ॥ పితౄణామయజ్ఞో
 యుగ్ధా దేవానాంవృణుయాద్ద్విజాన్ । దేవానామేకమేవంవా పితౄణాం
 చనియోజయేత్ ॥ పౌర్ణిమిభాన్భోజయేద్విపాన్దేవానాముభయాత్మకాన్ ।
 పితౄన్మాతామహంశ్చైవ భోజయేద్వాప్సుదడుహాన్ ॥ పృథ కయోఃకేచిదా
 హుశ్శాస్త్రస్యకరణంనృప । ఏకతంత్రైకపాకేన వదంత్యన్యేమహాపణయః ॥ హు
 తాపశిష్టమలావన్నంపితృసాత్రేమనిర్వపేత్ । అక్రధ్యతాచాత్విరతా దేయంతే
 నాపిభక్తితః ॥ క్లౌ ॥ మంత్రపఠనంధూమెరాస్తరణంతిలైః । తృప్తమలెమ
 వికిరదన్నంవిపేమధూతత ॥ దద్యాదాచమనాథాన్యతేభ్యోవారిసకృత్స
 కృత్ ॥ * విజ్ఞానైశ్వరీయై ॥ క్లౌ ॥ అన్నమాదాయతృప్తాఃస్థశేషంచేవాసుమా
 న్యచ । తదన్నం ప్రకిరేద్భూమాదద్యాచ్ఛాపస్సకృత్సకృత్ ॥ వా ॥ అసంత
 ధం సర్వమన్నమాదాయ తృప్తాఃస్థేతి తాన్పృష్టావతృప్తాఃస్త ఇతితైః ప్రత్యు

క్తశ్చైషమవస్యస్తి కిక్రియతామితిపృష్ట్యా ఇష్టే సస్సహాపభుజ్యతామిత్యభ్యుప
 గమ్య తదన్నం పితృస్థానస్థితస్య చాహ్వాణస్య పురస్తాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణా
 గృదర్భాంతరితాయాం భూమా తిలాదక ప్రక్షేపపూర్వకం యేలగ్నిదగ్ధాశ్చత్య
 నయర్పా ప్రక్షిప్య పున స్తిలాదకంక్షిపెత్తదనంతరం చాహ్వాణహస్తేమగండూ
 షాథం సకృస్సకృదవోదద్యాత్ || * ఇతి || ఇదంవికిరదానంపాక్షికమ్ || చం
 ద్రికాయామ్ || శ్లో || శ్రాద్ధారంభేపిరామెచ పాదశౌచతథాఽఽర్చనే | వి
 కిరెపిండదానెచ పట్నస్త్విప్యాచమనంస్సృతమ్ || శ్రాద్ధైతువికిరందత్వానాచా
 మేన్తతివిభ్రమాత్ | పితరస్తస్యషణ్ణాసంభవతుశ్చిచ్ఛిష్టభోజనాః || * మనుః
 || శ్లో || సార్వవణికమన్నాద్యమదాయాస్థావ్యవారిణా | సముత్సృజేద్భు
 క్తవతామగృహవికిరంభువి || * చంద్రికాయామ్ || శ్లో || పితృ దేవతయోర్మ
 థ్యే భువంప్రోక్ష్యతిలాక్షిపేత్ | తకాదర్భాన్సమాస్తీర్య తూష్ణిందత్వా తి
 లాదకమ్ || ఉచ్ఛిష్టతిలమిశ్రేణఃఽదద్యాత్సమాహితః | యేలగ్నిదగ్ధాయేనేతి
 దద్యాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ || * ఇతి మనుయాజ్ఞనల్క్యబోధాయనవిజ్ఞానెశ్వరా
 దిభిః | యేలగ్నిదగ్ధాయేన ఇత్యనెనవికిరదానవిధానాదన్యస్యానుక్తైస్తావన్నా
 త్రమేన వికిరదానంకార్యమ్; ఏవం వికిరదానానంతరమేవ విజ్ఞానెశ్వరాదాపు
 త్తరావోశనవిధానాదేనమేవాస్తాకంమతమ్ || బోధాయనస్తువికిరదానాతూర్వ
 మేవతదాహ || వా || ఘంజానాన్సమీక్ష్య తేప్రాణనివిష్టోఽమృతంజుహోమీతిపం
 చభిఃబ్రహ్మణిమతత్తామృతత్వాద్యేశ్యాత్తానంచాతపార్థ్వంసనిరీక్ష్య లెక్ష్మీ కాపిపిత
 రితివిజ్ఞాయతేసర్వైః కామైస్తర్పయన్సవధాయక్రానిబ్రహ్మణ్యభిశ్చావయన్కరా
 ణ్నోఘ్నానిస్తేఋతానిచతుష్టాసపతమయ్యాసీనెష్వన్నశేషాప్రకిరతి, యే
 గ్నిదగ్ధాయేనగ్నిదగ్ధాః... పరాంగతిమ్ ఇతి | అగ్రైతాన్సంత్రాళనేనావకిర్య
 దక్షిణాభిరారాధయతి || * ఇతి | విజ్ఞానెశ్వరీయే || శ్లో || ఆతృప్తేఽస్తుపవిత్రా
 ణి జప్తాస్తూర్వజపంతతః || వా || ఆతృప్తే, పవిత్రాణి- పురుషసూక్త పితృసూ
 క్తపవమానప్రభృతీని, జపితావ తృప్తింజ్ఞాత్వా పూర్వోక్తజపం సవ్యాహృతికా
 మిత్సుక్తం, జపేత్ || * ఇతి | ఏవం స్మృతిషాక్తైరత్యాభిశృవణమస్తాభిరుక్తమ్

మూ—ఆచార్యేషుతాంబూలం భుక్తిదక్షిణాంచదత్వాఽన్న శేషమ

నుజ్ఞాప్య ప్రణమ్యోపచారానుక్తాన్ దర్భాన్సార్వభౌతేన హిహ్నా

నిస్సృజ్యభవిశ్వేదేవాంశ్చ విస్సృజ్యసీమాంతమనునృజ్యగత్య.

వ్యా—అత్రీయాజ్ఞవల్క్యః శ్లో॥ ఇత్యక్తావచప్రియావాచః పృణిపత్యవి
సృజయేత్ । వాజేవాజఇతిప్రీతఃపితృపూర్వంవిసజన్మ ॥*॥ ఇతి । అత్రీయాజ్ఞా
ప్రీతః ॥ వా ॥ ధన్యావయంభవచ్చరణరజఃపవిత్రీకృతమస్తస్తందిరంశాకాద్యన
నక్లేశమవిగణయ్య భవద్భిరనుగృహీతావయమి త్యేవంరూపాఃప్రియావాచఉక్తా
పృణిపత్య- పృదక్షిణపూర్వకం నమస్కృత్య, వాజేవాజఇత్యనయర్వాపితృపి
తామహప్రపితామహాది విశ్వేదేవాంతం దధాన్వాసంభజేన ఉత్తిష్ఠతపితర
తిప్రీతః సుప్రీతమనావిసజన్మం కుర్యాత్ ॥*॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ద
త్వాతుదక్షిణాంశక్త్యాస్వధాకారముదాహరేత్ । వాచ్యతామిత్యనుజ్ఞాతఃప్రకృ
తేభ్యస్స వీధోచ్యతామ్ ॥*॥ శ్రీరామాయణే శ్లో॥ పాదశౌచంవినాభ్యంగంతి
లహీనంతుతర్కణమ్ । సర్వంతుత్రిజతేతుభ్యం యచ్చశ్రాద్ధమదక్షిణమ్*॥ఇతి

మూ—అగ్నేదక్షిణతఉద్భిష్టనన్నిధౌవాదేవీధం దక్షిణాగ్గా

దర్భా సంస్తీర్య దక్షిణాముఖస్సవ్యంజాన్వాచ్యపూర్వదర్భేషు
మూజయంతాం మమపితరఇత్యాదిభిఃపశ్చిమదర్భేషు మూజ
యంతాం మమతాతరఇత్యాదిభిదక్షిణావసగంసతిల మవోద
త్వాపహతశేషాద్భుక్తశేషాచ్చాస్తమాదాయ సవ్యంజనం తిల
మిశ్రంపిండషట్కృత్యా పూర్వదధేష్వేతతైతతాసావిత్వా
దిభిఃపశ్చిమదధేష్వేతతైతమాతరసావిత్వాదిభిః పృతిమంత్రంకృ
మాత్పిండాన్నదాయ యేచత్వామను యాశ్చ తామన్వతిచ
పృతిపిండం దధన్మూలే లేపం నిమృజ్య పూర్వవత్పిండేష్వహో
దత్వా యేచవోలైత్వాదితాశ్చ పహంతామిత్యంతమేకోమం
త్రస్తేనోభయపిండానుపస్థాయ తృప్యంతుభవంతఇతి పితృపిం
డాం స్తృప్యంతుభవత్యితి మాతృపిండా తృప్యతప్యతృప్య
తేత్యుభయపిండానుపస్థాయ పుత్రాన్నాత్మానిత్యనూపేన ఉభ
యపిండాన్యగపదుదపాతేణావిచ్చిన్నంతిః పృనవ్యంపితృతీర్థ
తఃపరిషిచ్యన్యజ్ఞపాత్రాణి తృప్యతతృప్యత తృప్యతేతి య
జుప్త్రవరాధ్యం నవకృత్య ఆవత్యపాత్రాణిహోక్ష్య ద్వం

దవమధ్యుదాహృత్య పిండకిరణశిష్టమన్నం గ్రాసావరాధ్యన్
మనశ్చామపిభోజనెచ్ఛాయం పాణానిహ్నోఽమృతం జహో
మి బహ్మశేఽత్రామృతత్వాయేతి ప్రాశోపపితృవాచామేత్.

వ్యా—ఆశ్రాప స్తంబః ॥వా॥ ధుక్తవతోఽనువృజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ద్వై
ధందక్షిణోగ్రాన్ దర్భాన్ సంస్త్రీయ తేషాత్తరైరపదత్వాత్తరైదక్షిణాపవ
గాన్ పిండాదత్వా ॥*॥ ఇత్యది ॥ శ్రువిష్ణుపురాణే ॥శ్లో॥ సుత్యప్తేస్తేర
నుజ్ఞాత శ్శుద్ధేనాన్నైనధూతలే । సతితనతలఃపిండాన్ సప్యగ్దత్వాసమాహితః॥
దక్షిణాగ్రేమదభేమ ధూపదీపాదిపూజనమ్ । సప్తిత్యేప్రధమంపిండం దదాన్
దుద్ధిష్టసన్నిధౌ ॥ పితామహాయప్రవాన్యం తత్ప్రేత్యచతథాపరమ్ । మాతామ
హేభ్యఃపిశ్చైతన్ పిండంస్త్రీభేన నిర్వపేత్ । దభణమూలేలేవభాజః ప్రీణయే
త్సపఘషణైః ॥*॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥శ్లో॥ సర్వమన్నముపాదాయ సతిలందక్షి
ణాముఖః । ఉద్ధిష్టసన్నిధౌదద్యాత్పిండాన్వేపిత్యయజ్ఞవల్ ॥*॥ సర్వమన్నం,
హోమశిష్టం భాండస్తంచ । బోధాయనః ॥ వా ॥ సువర్ణహిరణ్యప్రాణివస్త్ర
లూహధూమిధాండేగోఽశ్వాజువిహస్తిహస్తీపురుషవీహియవమాష తిలదం
డోపానచ్ఛత్రకమండలుయానాసశయనోపధానైస్సర్వోపకరణై ర్యథోపపా
తం సంపూజ్యాక్షయ్యం వాచయిత్వా సప్తిధాంవాచయిత్వాత్థాప్య నుగృహ్య
ప్రసాద్యనంసాద్య ప్రదక్షిణీకృత్య శేషమన్నమనుజ్ఞాప్యైతేనైవయథేతమేత్యభ్య
నుజ్ఞాతోదక్షిణోగ్నిం దక్షిణోగ్రాన్ దర్భాన్ సంస్త్రీయ తేషవన్న శేషేపిండం
దదాతి ॥*॥ శ్రువిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో॥ భుంజీయాద్దసమంపశ్చాద్భృత్యబంధు
భిరాత్తనః । ఏవంశాగ్ధబుధఃకుర్యాత్ప్రేత్యమౌతామహంతథా ॥*॥ విజ్ఞానే
శ్వరీయే ॥వా॥ శాగ్ధశిష్టమిష్టైస్సహభుంజీత నియమవీవాయం నవరిసంఖ్యా॥*
ఇతి । ఏవమిష్టానాం బంధూనాంచ శాగ్ధశిష్టాన్నభోజనస్య శాస్త్రాభ్యనుజ్ఞానా
త్ జ్ఞాతీనామేవ పితృశేషభోజనమితి మండనచనమ్.

చంద్రికాయామ్ ॥శ్లో॥ ఉపవాసాయదానిత్యశ్చాగ్ధంచప్రకృతంభవేత్ । ఉ
పవాసం తదాకుర్యాదాఘ్రాయపితృసేవితమ్ ॥*॥ ఇత్యుక్తమాహ—
మా—ఏకాదశ్యామవజిఘ్రి దుపవాసస్య నిత్యత్వాత్ ‘ఆఘ్రా
యపితృసేవితమ్’ ఇత్యుక్తే.

వ్యా—॥శ్లో॥ ‘సభోక్తవ్యంనభౌక్తవ్యం సంప్రాప్తీహరివాసరే ।’ ఇతి
 వీప్సయాచ ॥ శ్లో॥ ‘వరంస్వమాత్మగమన మేకాదశ్యన్న కామతః ।’ ఇతి పృత్య
 వాయ స్తతే శ్చైకాదశ్యపవాసోఽవశ్యకాన్యిత్యర్థః । ‘ఏకభుక్తననక్తన
 క్షీణవృద్ధాతురక్షిపేత్ ।’ ఇత్యుక్తక్షీణాదివరణే భుంక్షన్భుంక్షేవతియోబూ
 యా త్రమాహుర్బుగ్న్యాఘాతుకమ్ । ఇత్యుక్తదోషా నాస్త్యేవ । దావదశ్యాం
 శ్రాద్ధపరవచనం సావచార్యభూతసన్యాసిశాద్ధవిషయమ్, పుత్రస్యతు ‘మృ
 తాహంసమతికృమ్య చండాలఃకొటిజన్తసు ।’ ఇతి పృత్యవాయ స్తతః పుత్రే
 ణపితృః క్షయాహశ్రాద్ధమేకాదశ్యామేవకార్యమ్, తిథ్యంతరమృతాతత్రశా
 ద్ధవిఘ్నైదావదశ్యాంవాకార్యమితివివేకః.

మూ—మధ్యమపిండదవ్యయం పల్లైవప్రయచ్ఛేదిత్యుక్తం పిండంప్ర
 యచ్ఛేత్, పత్నీభ్యస్తుపిండదవ్యయం విభజ్యప్రత్యేకం ‘అపాం
 త్వాషధీనాం రసంప్రాశయామి భూతకృతం గభాంధత్సవే
 ఇతి మంత్రమావర్త్య దద్యాత్తంపత్నీప్రాశ్నీయాత్ ‘అధ
 త్రపితరోగభాం కుమారంపుష్కరస్యజం యథేహపురుషోనలో
 ఇతి । సతంభాగ్త్యవత్సానదిభ్యోదద్యాన్నిపెధాత్ -

వ్యా—మధ్యమపిండదవ్యయం పల్లైవప్రయచ్ఛేదిత్యుక్తం సర్వశ్రాద్ధ
 సమానమితిభావః । చంద్రికాదా ॥శ్లో॥ ప్రదద్యాన్మధ్యమపిండం పల్లైవభ
 తావిశేషతః । నదద్యాద్భాగ్త్యపత్నీనామేషధర్తస్సనాతనః ॥ పుత్రేజాతే
 తుషణ్తాసే నార్యాంవాధముతుత్రయే । నదేయంరజసఃపూర్వం తద్దేయంరజ
 సఃపరమ్ ॥ అక్షతాగభిణీవంధ్యా గతక్తారజస్వలా । నాశ్నీయాన్మధ్యమపిం
 డం స్తేవరిణీచవిశేషతః ॥శ్లో॥ సత్యవ్రతః ॥శ్లో॥ పత్నీబహుత్వేనతిపిండమేకం
 విభజ్యదద్యాత్ప్రజానాథమిష్టమ్ । మంత్రస్యదావృత్తిరిహపసిద్ధాతతైవయో
 క్త్యం బహుపత్నీకస్య ॥శ్లో॥ ఇతి । స్మృతిసారే ॥శ్లో॥ రజస్వలయాం భార్యా
 యాం క్షయాహంయఃపరిత్యజేత్ । నవైశరకమాబ్జీతి హంతిదేవాకపితౄం
 స్తథా ॥శ్లో॥ బోధాయనః ॥ వా ॥ నొచ్చిష్టంపరిసమాహత్యత్రపిండందదాతి॥శ్లో॥
 ఇతి । సంగ్రహే ॥శ్లో॥ నొచ్చిష్టంమాజయేత్తావద్యావత్పిండంనక్షిపేత్ । ఉ
 చ్చిష్టసన్నిధౌపిండాన్ ప్రదద్యాద్దక్షిణాముఖః ॥శ్లో॥ సనుగ్రంథలాఘవాథుంపృ

ప్రీతోపాదానెనహి వ్యాఖ్యాతారోవ్యాఖ్యాన్యంతి, అతస్తద్విహాయ గ్రంథగౌరవాపాదకం వ్రతినూత్రం కృత్వాపాదనంకిమథమితిచెదుచ్యతే, అత్రప్రశ్నేవ్యాఖ్యానకృతేస్పూర్వంపాఠభేదాన్యూనతాతిరేకశ్చాస్తి అతశ్శుద్ధపాఠజ్ఞాపనార్థమత్రకృత్వాపాదానమితి నిరవద్యమ్.

ననుస్వధాగ్రహణాదికం బహుస్మృతిసిద్ధం తద్విదాపి త్వయాకిమథః తన్నొక్తమిత్యాశంక్యాహ—

మూ—అత్రయేపాథివాస ఆవాహనముద్ధిగ్రయతామఘ్యంభుక్తి

దేశసంస్కారోవిసజనమిత్యాదీనిపాక్షికాణి.

వ్యా—‘యేపాథివాసః’ ఇతిమంత్రేణ పృథివ్యభిమగ్ననమః; ‘ఉద్ధిగ్రయతామగ్నోచక్రియతాం కామముద్ధిగ్రయతాం కామమగ్నోచక్రియతాం’ ఇత్యతిసజనం ‘అపహతాఅసురాః’ ఇత్యనెనభుక్తిస్తాన సంమార్జనం‘ఉదీరతాం’ ఇత్యద్భిరహృక్షణమ్, ‘యేఽగ్నిదగ్ధాః’ ఇతివికిరదానమ్, ‘ఉత్తివృతపితరః విశ్వేదేవేవైస్సహ’ ఇతివిసజనమ్, ‘వాజెవాజె’ ఇతిజపః ‘దాతారోనోఽభివధంతామ్’ ఇతియాచనంచేత్యాదీని గౌణానీత్యధః.

అత్ర మౌతూనుపస్యన్యతి—

మూ—సూత్రభాష్యకారాభ్యా మనుక్తత్వాంత్రానామ్నానా

త్సవసూత్రాక్తమాత్రకరణనచరితార్థత్వాచ్చ సర్వేషాం స్వ

సూత్రాక్తమేవకార్యమ్.

వ్యా—నహిమాసిశ్రాద్ధవ్యాఖ్యానైఽఘ్యుదీన్యవశ్య కార్యాణీతిభాష్యకారణోక్తమ్, తదనుక్తిశ్చ మాసిశ్రాద్ధస్యాపరపక్షఇత్యత్రసూత్రకారణానుక్తేః యన్తేమాతేత్యాదిమ మంత్రేస్వఘ్యుగ్రహణావాహనాదిమంత్రానధీతేః | అతపవతానిస్తృత్యంతరోక్తానిపక్షేప్రాపానినావశ్యకార్యాణి | స్వసూత్రానుక్తేః || అత్రకాత్యాయనః || శ్లో|| యస్యయావత్సవ్యకార్యక్తం స్వల్పంవాయదివాచహు | తస్యతావతిశాస్త్రార్థే కృతేనర్వంకృతంభవేత్ ||* || యద్యేతాన్యవశ్యకార్యాణి అన్యదతఃపరిపత్ని ఏతివద్భూగ్రియాత్ | స్వస ఉదీచ్యవృత్తివ్యిత్యాదినాఽఘ్యుదీనాముక్తత్వాత్తానిసూత్రకారస్యాపీష్టానీతిచేత్ మైవమ్, ఉదీచ్యవృత్తిరిత్యేవాక్తేః|స్వాభిమతత్వేఅపివానవానామిత్యాదివద్భూగ్రియాత్||

॥శ్లో॥ 'యన్నామ్నాతంస్వశాఖాయాం యథోక్తమవిరోధితం' విద్యద్భిస్తదనుష్ఠేయ మగ్నిహోత్యాదికమన్వత్' ఇతి సచనాత్తాని కార్యాణీతిచైన్నేవమ్; యజేత 'ఉపాసీత' ఇతివత్తానిశాస్త్రం కుర్వాదిత్యేతావదేవయజ్ఞుర్యూత్తదాఖిల్వా కాంత్రయపరిపూరణాయ సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేష్యవర్తతే సహితథాత్మాస్తి 'అన్నసంస్కృతరాభిజ్ఞాహోతి' ఇత్యాదిభిఃకర్తవ్యం హోపదేశాత్ అతానసముచ్చయః నాపివికల్పః శాఖాంతశీయత్వాత్ ॥శ్లో॥సజాతుపరశాఖోక్తం బుధఃకర్తృగమచరేత్ | ఆచరన్పరశాఖోక్తం (శాఖా)కర్మాకరండఃపక్షితితః ' ఇతివచనాచ్చ. ఉపసంహరతి—

మూ—సర్వసామన్యసూత్రాత్తమేవకార్యమ్.

వ్యా—యథా—అగ్నిసంధానేకేషాంచిచ్చతుష్టస్తిరాహుతయః, అస్తాకంతుస్వప్రాప్తయశ్చిత్తమనాజ్ఞాతత్రయమిత్యేతావదేవ, వృషాత్సకేచ ద్విత్వావవమంతాః బోధాయనేవిస్తరః అతాగురువా లఘువా స్వగృహ్యోక్తమేవకార్యం తావతాతత్కర్మాసిద్ధిరిత్యర్థః | తహిణిమథం బోధాయనోక్తముక్తం త్వయాసపిండికరణ ఖండఇతిచేత్ మైవం ఆపస్తంబేన సపిండికరణానుక్తేః అనుక్తస్యావిరుద్ధస్యాన్యతాగాహ్యత్వాత్ ॥శ్లో॥ 'సర్వసూత్రైఽవిద్యమానేతుపరసూత్రేణవర్తతే | బోధాయనమతంకృత్వా సర్వసూత్రస్థలభాగ్భవేత్' | ఇతివచనాత్ కస్తింశ్చిత్కర్మాణి సర్వసూత్రస్యాభావేనాన్యసూత్రాక్తే కర్తవ్యే బోధాయనసూత్రాక్తేనేవ కర్తుంసర్వసూత్రోక్తఫల భాక్తావగమాచ్చ | తహిణిదేవయజ్ఞనాల్లేఖనప్రభృత్యాపరిధానాత్కృత్యేతి దర్శిసంసారాంతం పూర్వముక్త్యా పూర్వవత్తిలాదకం సంయోజ్యేత్యాదినాఘృతానాంత మభిధాయ తిలాదకాంతంకృత్వాఽముష్మేస్వధానమఇతి తథాఽలంకృత్య దదాతిమంత్రేణాగ్నాకరిష్యామితి కురుష్వేత్యనుజ్ఞాతఃపరిధానప్రభృత్యన్నాభి మర్శకాంతం కృత్వేత్యుక్తం తథామాసిశాస్త్రేషుతేష్టకాశాస్త్రేషు దేవయజ్ఞనాల్లేఖనప్రభృత్యాప్రణీతాభ్యంకృత్యేత్యాదినాతిలాదక దానాంతేనస్త్రగంధమాల్యైస్సంపూజ్యవృద్ధత్వద్ధియతామగ్నాచక్రియతాం కామముద్ధియతాంకామగ్నాచక్రియతా మిత్యనుజ్ఞాతఃపరిధాన ప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్కృత్యేత్యుక్తమ్, తథాదశమేఽహనిశాస్త్రేచ ఆధాపరతపరిధానాత్కృత్యేత్యారభ్య అర్ఘ్యగ్రహణాదీన్య

త్వా హోమాదికముక్తమ్, ఏవంసర్వత్రప్రణితాప్రణయన భుక్తిదేశసంస్కారా
వాహన పాదపక్షాలనాననోపవేశన వరణాఘ్నదాన గంధాదిదక్షిణాదానపు
నస్స ఏధాదానాంతఏవ పరిధానప్రభృతికృత్యస్య బద్ధకమతావత్క్రమప్రమా
ణవిరోధాచ్చ భుక్తిదేశసంస్కారాంతే బ్రాహ్మణందక్షిణతో దధేఽమనిషాద్యై
త్యాది కథనముఖాంతే ఆవాహనకథనం చాయుక్తమితిచేత్ సత్యమయుక్త
మేవ బోధాయనమతే కథమేవం శిష్టాచరంతీతి నవయంపర్యనుయోజ్యాః 'ని
మంత్రయేతపూర్వేద్యుః' 'అపరాష్టానమభ్యర్చ్య' ఇత్యాదిభిర్యాజ్ఞవల్క్యే
న నిమంత్రణస్సాపనామంత్రణ పాదపక్షాలనాననోపవేశ నావాహనాఘ్న
దానహోమభోజనపిండదాన విప్రవిసజ్జనాంతస్య క్రిమాంతరస్య పార్యణ
మన్య 'శేషంపూర్వదాచరేత్' ఇతి సపిండికరణైతిదేశాల్ విజ్ఞానైశ్చ
రేణ తథైవపరిపాదనాచ్చ । తహితదెవకార్యమితిచేత్ మైనమ్, బోధాయన
మతానుష్ఠాతురేవ సస్సూత్రఫలధాక్తవస్తృతేః । నిమంత్రణాదిమ పౌర్వాపర్య
విపర్యాససాధనయః ఆర్యనమయసిద్ధిరిత్యలమ్.

మూ—ఏవనిత్యనైమిత్తికశ్రాద్ధమవశ్యంకార్యమ్.

వ్యా—ఏవమితి నిమంత్రణాభ్యంగస్సాన విష్టావరాధన వైశ్వదేవబ్రాహ్మ
ణామంత్రణ హోమపదాధాః భిమర్చన వరణపాదపక్షాలన పాత్యాభిమశన
భోజనదక్షిణాదానానుప్రజనపిండదానాంతేనాపస్తంబ మతేన, మాసిశ్రాద్ధక
మేణ ప్రత్యాబ్ధికాదిశ్రాద్ధ కార్యమిత్యథః॥ లోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంతు
ర్యాదవశ్యంతు ప్రమీతపితౄకౌద్విజః । ఇందుక్షయేమాసిమాసి మన్వాదిమయుగా
దిమ ॥*॥ శౌనకః ॥ శ్లో ॥ ఆమావాస్యవృత్తిపాత మన్వాదిషష్ఠకాసుచ । వి
దావంశ్రాద్ధమతుర్వాణః ప్రియశ్చిత్రియతేద్విజః ॥*॥ మరీచిః ॥ శ్లో ॥ పండి
తాజ్ఞానినోమూఖాః (ప్రియోవాబ్రహ్మచారిణః । మృతాహంనమతిక్రమ్యచం
దాలేష్వభిజాయతే ॥*॥ కామేః ॥ శ్లో ॥ నైమిత్తికంతుకతవ్యం గృహణేచం
దగీసూర్యయోః । బౌధవానాంచమరణే నారకీస్యాదతౌఽస్యభా ॥ దర్శశ్రాద్ధ
మతిక్రమ్యయస్తథుక్షేద్యిజాధమః । చండాలత్వమవాప్నోతి జన్మానిశవం
చచ ॥ నిత్యనైమిత్తికశ్రాద్ధే నమానైఃసూనికస్యచిత్ । నిత్యశ్రాద్ధంపురాకృ
త్యా నైమిత్తికమథాచరేత్ ॥*॥

అతావశ్యనిత్యం నైమిత్తికంచశ్రాద్ధంకతావ్యమిత్యత్రవచనాన్యదాహర
మూ—శ్లో॥ ‘ అస్మాపకూలాస్సర్విర్నద్యః పాయసకదళమాః! ఉప

త్తిషేరకా ’ ఇతిగాధా । ‘ క్షీరొదనెనసూపోదనేనవాయద్వా
భవత్యామైర్వా ఫలమూలైర్వా పృథానమాత్రం హిరణ్య
నవా పృథానమాత్రమపివా గోగ్రాసమాహ రెదపివాఽనూ
చానెభ్య ఉదకుంభమాహ రెదపివా శ్రాద్ధమంత్రాగ్రాధీయాతాపి
వారణ్యైఽగ్నినాకక్షముపోషేత్ ’ ఇతి బౌధాయనః । శ్లో॥
శ్రాద్ధహనితుసంపాగ్రప్రేత్యభావద్రవ్యవిప్రయోః । పిండమాత్ర
పృథానంవా భవేన్నిరశనోఽపివా ॥ ’ ఇతి స్మృత్యర్థకసారే ॥
‘ అభావేతైలంశాకమితి ’ ఇత్యాపస్తంబః ॥ శ్లో॥ ‘ తాయస్యదా
నపిత్వపిండబహిష్కృతానాం సంభాషణోదపి ఫరానరకం పృ
యాంతి । ’ ఇతి పరాశరః ॥ శ్లో॥ ‘ శ్రాద్ధవిఘ్నేద్విజాతినామా
మశ్రాద్ధంప్రకీర్తితమ్ । అమావాస్యాదినియతం మానసంవత్స
రాదృతే ॥ ’ ఇతిహారిత ఇతిహారితః.

వ్యా—నిగదవ్యాఖ్యానమెతత్, ద్విరుక్తిఃప్రశ్ననమాప్తింత్యాతయతి..

—ఇతిపంచదశఖండః—

ఇతిశ్రీహారితకులతిలకస్యసరస్వతివల్లభాచార్యపౌత్రస్యశ్రీరంగనాథాఽఽ
పుత్రస్యయజ్జిర్నిధేఃశ్రీవేంకటనాథాఽఽస్యవైదికసాంప్రదాయస్య
కృతిమ పితృమేధసారప్రశ్నవ్యాఖ్యానేసుధీవిలాసనై

—పంచమఃపటలః—

సమాప్తశ్చాయంగ్రంథః.

యద్యప్యస్య గ్రంథస్య గ్రంథకత్రాసప్యగశోధనాద్వాల్పకప్రమా
దాద్వాబహుస్థ రెమ వైపరీత్యంభాతి । తథాపి పాఠీనానేకవిద్యత్పుస్తకసా
హాయకేన యథామతిపరిశోధ్య క్వచిత్పరిహృతంతత్ । అన్యశ్చిర్వందోషశ్చే
మహాత్మభిఃపుస్తకాంతరావలోకనపర్యాలోచనపూర్వకం పరిహరణీయమితి
సవిధయంపాఠ్యతే.

సారోద్ధారమితస్తతఃస్తృతిశతం వీక్ష్యాసకృన్నిశ్చితై
 సార్సారాంశైఃపితృమేధసారమవదంవ్యాచక్షిచాభ్యధితః ।
 శంకొన్మూలనమర్థనిర్ణయకరంవెద్యాం శపూర్ణాంబుధా
 గృహ్నిన్వం పితృమేధసారవివృతింగ్రంథంసుధీలోచనమ్ ॥
 వేదేఽద్వితీయఃస్తృతిమ ప్రవీణోవేదాంతవిశ్వాంతమనాశ్శుతేమః
 సుధీన్సుశీలోహరితాన్వయాలోక జయత్యయంవైదికసార్వభౌమః॥
 సుధియాంయత్తునదసదభాసాథకప్రకాశకమ్ ।
 వ్యాఖ్యానమిదమన్వథాం తత్సుధీలోచనంవిమః ।
 యత్సవం(త్రయా)యజః)లక్షణమక్షిణీహిమృతిస్తృతీయస్యసుధీ
 స్సుశీలః । సరస్వతీవల్లభమిత్రతాతాజయత్యయంవైదికసార్వభౌమః॥
 ఆశౌచపూర్వశతకంపితృమేధసారం
 వ్యాఖ్యానోతయోశ్చదశనిర్ణయగృహ్యరత్నైః ।
 రత్నాకరంవిబుధకంతవిభూషణంచ
 పాహపబంధమితివైదికసార్వభౌమః ॥

